Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών & Πολιτικών Επιστημών
Panteion University of Social and Political Sciences

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

<<Ανταγωνισμός, Σύγκλιση, Απόκλιση στο πλαίσιο της Ε.Ε. για τη Διευθέτηση των Ελληνοτουρκικών διαφορών>>

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Βλάχου Μαρία

ΕΠΙΒΛΕΠΟΝΤΕΣ: Συρίγος Α.
Λάβδας Κ.
Περράκης Σ.

Αθήνα, 2025

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ..... 5

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι: Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ 1981-1989..... 10

1.1 Η ΥΠΟΧΡΕΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ ΤΗΣ ΣΤΗΝ ΕΚ ΝΑ ΠΡΟΣΧΩΡΗΣΕΙ ΣΤΗ ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΕΟΚ – ΤΟΥΡΚΙΑΣ. ΤΟ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗΣ ΤΗΣ ΣΥΜΦΩΝΙΑΣ ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΕΟΚ – ΤΟΥΡΚΙΑΣ. 17

1.2 Η ΑΠΑΙΤΗΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ, ΓΙΑ ΑΡΣΗ ΤΩΝ ΜΕΤΡΩΝ ΣΕ ΒΑΡΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ ΣΤΗ ΤΟΥΡΚΙΑ. 19

1.2.2 ΑΡΘΡΟ 12 ΤΗΣ ΣΥΜΦΩΝΙΑΣ ΆΓΚΥΡΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ 23

1.2.3. Η ΥΠΟΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΣΥΜΦΩΝΙΑΣ ΣΥΝΔΕΣΗΣ 24

1.2.4 ΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΗΝ ΕΚ. 26

1.3 Η ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΕΞΟΜΑΛΥΝΣΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΘΕΡΜΑΝΣΗΣ ΤΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΕΟΚ-ΤΟΥΡΚΙΑΣ 1985-1989 32

1.3.1 Η ΣΥΓΚΛΗΣΗ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΕΟΚ- ΤΟΥΡΚΙΑΣ 32

1.3.2 ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΕΟΚ – ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΟ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟ 42

1.3.3 ΕΙΔΙΚΗ ΒΟΗΘΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ 46

1.3.4 ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΕΞΟΜΑΛΥΝΣΗΣ ΤΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΕΟΚ-ΤΟΥΡΚΙΑΣ 48

1.4. Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ 52

1.4.1 ΤΟ ΑΙΤΗΜΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΓΙΑ ΠΛΗΡΗ ΕΝΤΑΞΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ 52

1.4.2 Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΘΕΣΗ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΑΙΤΗΣΗ ΕΝΤΑΞΗΣ 60

1.5 ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΕ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ ΜΕΤΑ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΨΥΧΡΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ 63

1.6 Η ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΟΥ ΜΑΑΣΤΡΙΧΤ ΚΑΙ Η ΔΙΑΣΦΑΛΙΣΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΚΥΡΙΑΡΧΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ 70

1.7 Η ΤΕΛΩΝΕΙΑΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΟΚ/ΕΕ- ΤΟΥΡΚΙΑΣ 72

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ: Η ΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1996-1999 80

2.1 ΤΟ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ ΣΤΑ ΙΜΙΑ ΟΙ ΓΚΡΙΖΕΣ ΖΩΝΕΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΟΙΝΟ ΑΝΑΚΟΙΝΩΘΕΝ ΤΗΣ ΜΑΔΡΙΤΗΣ 88

2.2 Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ S 300 95

2.3 PKK ΚΑΙ ΥΠΟΘΕΣΗ ΟΤΣΑΛΑΝ 96

2.4 ΑΠΟ Τ Ο ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΟΥ ΛΟΥΞΕΜΒΟΥΡΓΟΥ ΣΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΟΥ ΕΛΣΙΝΚΙ 99

2.5 ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΟΥ ΕΛΣΙΝΚΙ 103

2.6 ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΟΥ ΛΟΥΞΕΜΒΟΥΡΓΟΥ 107

2.7 ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ 112
2. 7.1 Η ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ 112
2. 7. 2 ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ 114
2.7.3 ΕΝΙΑΙΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ ΤΗΣ ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ 117
2. 8 Η ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΟ ΕΛΣΙΝΚΙ 119
2. 9 ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΤΟ ΕΛΣΙΝΚΙ 120
2.9.1 Η ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ ΕΝΤΑΞΗΣ ΣΤΗΝ ΟΝΕ 120
2.9.2.ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΚΗ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ 121
2.9.3. ΕΝΙΣΧΥΜΕΝΕΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΣΚΛΗΡΟΣ ΠΥΡΗΝΑΣ ΣΤΗΝ ΕΕ 121
2.9.4. ΙΣΧΥΡΟΙ ΥΠΕΡΕΘΝΙΚΟΙ ΘΕΣΜΟΙ 123
2.10. ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΜΥΝΑΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟ ΕΛΣΙΝΚΙ 124
2.11. ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΚΑΙ ΕΛΣΙΝΚΙ 132
2.12. Η ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ 1990-1999 138
2.13. ΟΙ ΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΣΤΗΝ Ε.Ε. 146
2.14. ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΕΝΤΑΞΗ 148
2.14.1. Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΚΑΙ Ο ΚΥΠΡΙΑΚΟΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ 148
2.14.2. Η ΓΕΩΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ 150
2.14.3. Η ΚΟΜΒΙΚΗ ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΣΤΟΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΟ ΧΑΡΤΗ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΑΥΚΑΣΟΥ 151
2.14.4. Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ 153
2.14.5 Η ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑ 153
2.14.6 Η ΜΗ ΑΠΟΞΕΝΩΣΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΕ. 154
2.14.7. Η ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΤΙΚΗΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑΣ 156
2.10.8 Η ΜΗ ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΩΣ ΙΣΛΑΜΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ. 156
2.14.9. Ο ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΤΟΥΡΚΙΚΟ ΛΟΜΠΙ ΣΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΕ. 157
2.14.10. Ο ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ 158
2.14.11. ΆΛΛΟΙ ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΝΤΕΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ 159
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1999-2021 161
3. ΕΙΣΑΓΩΓΗ 161
3.1 Η ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΓΙΑ ΤΟ 2000 161
3. 2. ΕΤΑΙΡΙΚΗ ΣΧΕΣΗ ΕΕ-ΤΟΥΡΚΙΑΣ 163
3.2.1. Η ΠΡΟΤΑΣΗ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΙΚΗΣ ΣΧΕΣΗΣ ΕΕ-ΤΟΥΡΚΙΑΣ 164
3.2.2. ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΙΚΗΣ ΣΧΕΣΗΣ ΜΕΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΟΤΑΣΗ

ΑΠΟΦΑΣΗΣ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ 166
3.2.3. ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ: ΒΡΑΧΥΠΡΟΘΕΣΜΟΙ ΚΑΙ ΜΕΣΟΠΡΟΘΕΣΜΟΙ 168
3.2.4. Η ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΝΑ ΠΑΡΑΜΕΙΝΟΥΝ ΕΚΤΟΣ ΕΤΑΙΡΙΚΗΣ ΣΧΕΣΗΣ ΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΚΑΙ ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ 171
3.2.5. Η ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΤΑΙΡΙΚΗ ΣΧΕΣΗ 176
3.3. Η ΠΡΩΤΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ ΤΟ 2000 181
3. 4. Η ΔΕΥΤΕΡΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ ΤΟ 2001 183
3. 5. ΤΑ ΕΥΡΩΠΑΙΚΑ ΣΥΜΒΟΥΛΙΑ ΤΗΣ ΣΑΝΤΑ ΜΑΡΙΑ ΝΤΑ ΦΕΙΡΑ ΚΑΙ ΤΗΣ ΝΙΚΑΙΑΣ 185
3.6. ΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΡΑΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟΥ ΚΕΚΤΗΜΕΝΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ 189
3. 7. Η ΕΚΛΟΓΙΚΗ ΝΙΚΗ ΤΟΥ ΡΕΖΕΠ ΤΑΓΙΠ ΕΡΝΤΟΓΑΝ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ 194
3. 8. ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΚΟΠΕΓΧΑΓΗΣ 195
3. 9. Η ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΩΝ ΒΡΥΞΕΛΛΩΝ 2004 198
3. 10. Η ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΤΟΥ ΛΟΥΞΕΜΒΟΥΡΓΟΥ 2005 201
3. 11. ΜΕΤΡΑ ΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗΣ ΕΜΠΙΣΤΟΣΥΝΗΣ 203
3. 11. ΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΜΕΤΑ ΤΟ ΕΛΣΙΝΚΙ 207
3. 11. 1.ΣΥΜΦΩΝΙΕΣ ΧΑΜΗΛΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΠΙΛΥΣΗ ΤΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ 207
3. 11. 2. ΔΙΜΕΡΕΣ ΕΜΠΟΡΙΟ 212
3.11.3. ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ 215
3.11.4. ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ 216
3.11.5. ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΕ ΕΠΙΠΕΔΟ ΧΑΜΗΛΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ 219
3.12. ΔΙΕΡΕΥΝΗΤΙΚΕΣ ΣΥΝΟΜΙΛΙΕΣ 220
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙΙ 225
ΤΑ ΘΕΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ 225
4.1 ΑΙΓΑΙΟ 225
4.1.2. ΤΑ ΔΙΜΕΡΗ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΕΛΛΑΔΑΣ-ΤΟΥΡΚΙΑΣ 228
4.1.2.1. Η ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΗ ΔΙΑΦΟΡΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΗΣ ΥΦΑΛΟΚΡΗΠΙΔΑΣ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ 228
4. 1.2.1.1. ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ ΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΔΙΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΔΙΑΦΟΡΑΣ 228
2.1.4. Η ΜΟΝΟΜΕΡΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΟΣΦΥΓΗ ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΤΗΣ ΧΑΓΗΣ 239
4.1.3. ΤΑ ΔΙΕΘΝΗ ΘΕΣΜΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΕΛΛΑΔΑΣ-ΤΟΥΡΚΙΑΣ 258
4.2. ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟ 267
4.3. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΑ ΣΕ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ ΙΜΒΡΟ ΚΑΙ ΤΕΝΕΔΟ 269
4.4 ΚΥΠΡΙΑΚΟ 270

4.4.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ..... 270
4.4.2. Η ΔΙΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΔΙΖΩΝΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ..... 274
4.4.3 ΤΑ ΣΧΕΔΙΑ ΕΠΙΛΥΣΗΣ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ..... 274
4.4.4 ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΑΝΑΝ..... 276
4.4.5. Η ΑΟΖ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ..... 279
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ..... 281
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ..... 305

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Κατά τη διάρκεια των μεταπτυχιακών μου σπουδών στο τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Πανεπιστημίου του Πειραιά, μου δόθηκε η ευκαιρία να ασχοληθώ με τις ελληνοτουρκικές και τις ευρωτουρκικές σχέσεις. Με αυτή τη βάση και την αφετηρία, άρχισαν οι ερευνητικές μου αναζητήσεις για την προβολή των ελληνοτουρκικών διαφορών στις διαδικασίες σύνδεσης της Τουρκίας με την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα συνήψε το 1961 συμφωνία σύνδεσης με την Ελλάδα και το 1964 με την Τουρκία, εγκαινιάζοντας ένα πεδίο ελληνοτουρκικών αντιπαραθέσεων, αυξομειούμενων εντάσεων και ανταγωνισμών εντός της Ε.Ε. Από το 1981 με την ένταξή της η Ελλάδα στην Ε.Κ. αποκτά θέση υπεροχής έναντι της Τουρκίας και εμπλέκεται δυναμικά στη σχέση Ε.Κ. – Τουρκίας. Η Ε.Κ. αναδεικνύεται σε προσκήνιο αιχμής για τη Αθήνα στα ελληνοτουρκικά ζητήματα και, αν και η αντιπαράθεση φαίνεται να διεξάγεται μεταξύ ΕΟΚ και Τουρκίας, στη πραγματικότητα αφορά τις ελληνοτουρκικές διαφορές[1]. Από το 1981 έως το 1999 η Ελλάδα αναδεικνύεται σε ανασχετικό παράγοντα των ευρωπαϊκών φιλοδοξιών της Τουρκίας, καθώς ανάγει το veto ως θεμελιακό στοιχείο έναντι της τουρκικής ένταξης, με απώτερο σκοπό την προοπτική επίλυσης των ελληνοτουρκικών ζητημάτων και του Κυπριακού. Ωστόσο από το 1999 η ελληνική εξωτερική πολιτική επαναπροσδιορίζεται και πραγματοποιεί την υπέρβαση με την υπό αίρεση αναγνώριση της Τουρκίας ως υποψήφιας προς ένταξη χώρας, κατά τη διάρκεια των εργασιών του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Ελσίνκι τον Δεκέμβριο του 1999. Η συγκεκριμένη αίρεση απαιτεί εκ μέρους της Τουρκίας την υιοθέτηση του ευρωπαϊκού κεκτημένου, την τήρηση των όρων καλής γειτονίας, τον σεβασμό του διεθνούς δικαίου και την τήρηση των διεθνών συνθηκών. Έκτοτε η θέση αυτή συνιστά το θεμελιακό άξονα της επίσημης ελληνικής στάσης έναντι της ευρωπαϊκής προοπτικής της Τουρκίας έως σήμερα[2].

Βασικό κίνητρο για την επιλογή του συγκεκριμένου θέματος ήταν ότι η Ευρωπαϊκή προοπτική της Τουρκίας σε συνάρτηση με τις ανταγωνιστικές

[1] ΠΕΡΡΑΚΗΣ Σ. " Τετράδια Κοινοτικού Δικαίου 9", "Η θέση της Ελλάδας στο πλέγμα των σχέσεων ΕΟΚ – Τουρκίας (1974-1989) η δικαιϊκή διάσταση", Εκδ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 12.
[2] Συνέντευξη με τον κύριο Αλεξανδρίδη εμπειρογνώμωνα του ελληνικού ΥΠΕΞ για ζητήματα Ε.Ε.-Τουρκίας, 21 Μαρτίου 2017.

ελληνοτουρκικές σχέσεις άνοιγε έναν κύκλο υποθέσεων εργασίας και έφερνε στο προσκήνιο το τρισδιάστατο των σχέσεων Ε.Ε. – Ελλάδας - Τουρκίας με πολλές μορφές αλληλεπίδρασης μεταξύ τους και βασικές υποθέσεις έρευνας θα μπορούσαν να ερευνηθούν τόσο για την περίοδο από το 1961 έως το 1999 όσο και από το 1999 έως σήμερα.
Το σημαντικότερο ερώτημα εγείρεται ως απόρροια της αντίληψης ότι 62 χρόνια από την υπογραφή της συμφωνίας σύνδεσης της Ελλάδας με την ΕΟΚ και 59 από τη υπογραφή της συμφωνίας Σύνδεσης με την Τουρκία, τα ελληνοτουρκικά θέματα και το Κυπριακό εξακολουθούν να υφίστανται με την ίδια δυναμική και σήμερα, λόγω των ανταγωνισμών Ελλάδας - Τουρκίας - Κύπρου στα ενεργειακά ζητήματα της ΑΟΖ της Κύπρου, ίσως εισέρχονται στη κρισιμότερη φάση τους. Ποια λοιπόν υπήρξε η συμβολή της ΕΟΚ-ΕΕ στην επίλυση των ελληνοτουρκικών διαφορών και του Κυπριακού;

- Με δεδομένο ότι η ΕΟΚ κυρίως συνίσταται σε ένα οικονομικό forum χωρίς δομές αμυντικής ασφάλειας όπως οι ΗΠΑ, πώς η Ελλάδα προσδοκούσε συνθήκες ασφάλειας εκ μέρους της ΕΟΚ έναντι της τουρκικής απειλής;
- Με τη ένταξή της η Ελλάδα στη ΕΟΚ απέκτησε δυνατότητες για άσκηση επιρροής και πίεσης στη πολιτική της Ευρώπης έναντι της Τουρκίας σε σχέση με τα ελληνοτουρκικά ζητήματα και σε ποιο βαθμό;
- Υπήρξε αποτελεσματική η ελληνική εξωτερική πολιτική ή είναι περιορισμένες οι δυνατότητες μιας μικρής με εύθραυστες οικονομικές δομές χώρας να επηρεάσει τις εξελίξεις προς όφελός της, σε ένα χώρο όπου τα συμφέροντα των μεγάλων προσδιορίζουν τελικά τις εξελίξεις[3], γεγονός που ισχύει και για την πορεία των σχέσεων ΕΟΚ-ΕΕ και Τουρκίας;
- Απέδωσε τελικά η πολιτική της ανάσχεσης και των αναχωμάτων που εφάρμοσε η ελληνική εξωτερική πολιτική έναντι της εξομάλυνσης των σχέσεων σύνδεσης ΕΟΚ-Τουρκίας, οι οποίες προέκυψαν από τον επαναπροσδιορισμό των συμφερόντων που κυριαρχούν τη συγκεκριμένη περίοδο στην Κοινότητα;
- Οι διαμορφωτές της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής μετά το 1999 θεώρησαν ότι με τη συναίνεσή τους στη ενταξιακή πορεία της Τουρκίας, οδηγούσαν την Τουρκία στην τροχιά ένταξής της[4] στο ευρωπαϊκό σύστημα, όπου συγκεκριμένες ευρωπαϊκού τύπου συμπεριφορές και ευρωπαϊκοί κανόνες, θα έπρεπε να ακολουθούνται από την Τουρκία, ωθώντας την σε δομικές αλλαγές ικανές να την εκσυγχρονίσουν, να την αναγκάσουν να υιοθετήσει το

[3] ΚΑΖΑΚΟΣ Π. σελ.650 στο Οι σχέσεις Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων Τουρκίας.
[4] ΤΣΑΚΩΝΑΣ Π.”Κοινωνικοποιώντας τον αντίπαλο”, στο “Σύγχρονη Ελληνική Εξωτερική Πολιτική”, επιμ. Τσάκωνας Π. Τόμος Β’, Εκδ. Ι.Σιδέρης,σελ.69.

κοινοτικό κεκτημένο, να εγκαταλείψει την αναθεωρητική πολιτική έναντι της Ελλάδας, να σέβεται το Διεθνές Δίκαιο και να τηρεί τις συνθήκες. Η θεώρηση αυτή απέδωσε τα αναμενόμενα αποτελέσματα;

- Μετά το Ελσίνκι η Τουρκία δίνει δείγματα απόκλισης και όχι σύγκλισης προς τον εξευρωπαϊσμό, γιατί δεν προχώρησε ο εκσυγχρονισμός στο πολιτικό, θεσμικό, κοινωνικό και πολιτισμικό επίπεδο, που θα της άνοιγε το δρόμο για το διακηρυγμένο της στόχο για πλήρη ένταξη στην Ε.Ε. Πόσο αξιόπιστες υπήρξαν οι πολιτικές της Τουρκίας έναντι της Ε.Ε., και τι απέγιναν οι διακηρυγμένες μεταρρυθμιστικές διαδικασίες; Πώς διαμορφώνεται τον 21ο αιώνα η ευρωπαϊκή προοπτική της Τουρκίας σε σχέση με το εσωτερικό της Τουρκίας;
- Κατά πόσο οι διακυβερνητικές διαδικασίες όσο και τα αντικρουόμενα εθνικά συμφέροντα και οι αντιλήψεις οδήγησαν στην έλλειψη ενδεδειγμένης στρατηγικής για την Τουρκία; Υπήρξε για την Τουρκία ειλικρινής και ισχυρή πολιτική βούληση της Ε.Ε., προκειμένου να την δεσμεύσει σε μια συγκλίνουσα πορεία προς το Ευρωπαϊκό κεκτημένο;
- Γιατί οι ευρωτουρκικές σχέσεις χαρακτηρίζονται από έλλειψη σταθερότητας, επαναλαμβανόμενες κρίσεις, εποικοδομητική ασάφεια, αναβλητικότητα και αμφιθυμία[5]; Γιατί η πλειονότητα των Ευρωπαίων δεν θέλει την Τουρκία πλήρες μέλος, ενώ την θέλει εξευρωπαϊσμένη; Γιατί η ειδική σχέση Ε.Ε. – Τουρκίας θεωρείται το πιθανότερο σενάριο μεταξύ των Ευρωπαίων, όσον αφορά την ευρωπαϊκή προοπτική της Τουρκίας;
- Η Ελλάδα οφείλει να συμμετάσχει στη διαμόρφωση της πιθανής ειδικής σχέσης, προκειμένου να μην βρεθεί προ τετελεσμένων επιλογών εις βάρος των συμφερόντων της σε ειδικά θέματα ασφάλειας και άμυνας[6];
- Με δεδομένη τη γεωστρατηγική και οικονομική θέση της Τουρκίας για την Ευρώπη και τη Δύση γενικότερα, σε συνδυασμό με τον κίνδυνο απομάκρυνσης, περιθωριοποίησης και αποσταθεροποίησής της, ποιες πρωτοβουλίες πρέπει να αναλάβει η Ε.Ε., προκειμένου να ξεπεραστεί το αδιέξοδο στο οποίο έχουν πρόσφατα περιέλθει οι σχέσεις Ε.Ε.-Τουρκίας, μετά και την επαναπροσέγγιση που επιχειρεί ο Ερντογάν με την Ένωση;
- Εν κατακλείδι, μετά τη πρόσφατη επαναπροσέγγιση που επιχειρεί ο Ερντογάν

[5] ΣΕΡΜΠΟΣ Σ. "Τουρκία και Ευρωπαϊκή Ένωση". Εκδ.ΑΝΤ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, σελ.5.
[6] ΚΟΤΖΙΑΣ Ν. "Η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας στον 21ο αιώνα". Εκδ. Καστανιώτη, σελ. 284, 293.

με την Ε.Ε., πώς επηρεάζεται η εξελικτική φύση των σχέσεων Ε.Ε. – Τουρκίας - Ελλάδας στο πλαίσιο επίλυσης των ελληνοτουρκικών διαφορών;

Ως προς τη δομή, η παρούσα μελέτη αποτελείται από τέσσερα κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο εξετάζεται η περίοδος από το 1961 με τη Συμφωνία Σύνδεσης της Ελλάδας στην ΕΟΚ έως το 1999 στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι, όπου αποκτά πολιτικό περιεχόμενο η ευρωπαϊκή προοπτική της Τουρκίας. Στο κεφάλαιο αυτό εξετάζονται οι θεσμικές σχέσεις ΕΟΚ/Ε.Ε.-Ελλάδας και ΕΟΚ/Ε.Ε.- Τουρκίας και οι προσδιοριστικοί παράγοντες από ευρωπαϊκής ελληνικής και τουρκικής πλευράς, που συνέβαλαν στις συγκλίσεις τις αποκλίσεις και στις αυξομειούμενες κατά περιόδους εντάσεις, στο πλαίσιο των περίπλοκων ελληνοτουρκικών σχέσεων. Στο κεφάλαιο περιλαμβάνεται η εξαιρετικά κρίσιμη περίοδος της έντασης των ελληνοτουρκικών σχέσεων 1996-1999, όπου οι δύο χώρες έφτασαν κοντά ακόμη και σε πολεμική αναμέτρηση.

Στο δεύτερο κεφάλαιο η μελέτη εξετάζει όλους τους προσδιοριστικούς παράγοντες που συνέβαλαν στην απόφαση της Ε.Ε. να δοθεί στη Τουρκία το καθεστώς της υποψήφιας προς ένταξη χώρας και κυρίως την ελληνική συναίνεση. Η Ελλάδα με την πρωτοβουλία της αυτή θέλησε να εμπλέξει την Τουρκία σε μια επώδυνη και επικίνδυνη διαδικασία δομικών αλλαγών, που θα την οδηγούσαν στην υιοθέτηση του κοινοτικού κεκτημένου και στην εγκατάλειψη της αναθεωρητικής συμπεριφοράς έναντι της Ελλάδας[7]. Η μελέτη παρουσιάζει τον τρόπο διαμόρφωσης των πολύπλοκων αλληλεπιδράσεων που προσδιορίζουν τη στάση της Ε.Ε. έναντι της Τουρκίας, τα αλληλοσυγκρουόμενα συμφέροντα των κρατών μελών, τα πολιτικά κίνητρα και τους πολιτικούς συμβιβασμούς[8], με στόχο την επίτευξη της συναίνεσης των 15 κρατών κατά τη διάρκεια του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Ελσίνκι σχετικά με την ευρωπαϊκή προοπτική της Τουρκίας. Επίσης αναλύεται ο ευρωπαϊκός προσανατολισμός της Τουρκίας, λαμβάνοντας υπόψιν τα κανονιστικά πρότυπα που δημιούργησαν και επέβαλαν η κεμαλική παράδοση και η ιστορική κληρονομιά[9].

Στο τρίτο κεφάλαιο η έρευνα μελετά τα ζητήματα των ελληνοτουρκικών και το Κυπριακό, την ιστορική τους εξέλιξη και την αυτόνομη δυναμική που ανέπτυξαν με την πάροδο του χρόνου.

Το τελευταίο κεφάλαιο περιλαμβάνει την αποτίμηση των σχέσεων Ε.Ε.-Τουρκίας-

[7] ΤΣΑΚΩΝΑΣ Π. "Κοινωνικοποιώντας τον αντίπαλο", σελ.35.
[8] ΣΕΡΜΠΟΣ Σ. "Τουρκία και Ευρωπαϊκή Ένωση",σελ.11.
[9] Όπ.π.

Ελλάδας από το 1961 έως σήμερα, καθώς και το πώς εκτιμάται σήμερα η Ευρωπαϊκή προοπτική της Τουρκίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι: Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ 1981-1989

1. Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΗΝ ΕΟΚ

Η ΕΚ συνήψε συμφωνίες σύνδεσης το 1961 με την Ελλάδα και το 1964 με την Τουρκία. Έκτοτε ο ελληνοτουρκικός ανταγωνισμός γνώρισε σταδιακά και με αυξανόμενη κατά περίπτωση ένταση, αρκετές διακυμάνσεις. Στην Τουρκία κατά τα πρώτα χρόνια εφαρμογής της Συμφωνίας της Άγκυρας πάγωσαν οι σχέσεις με την ΕΟΚ, λόγω των σοβαρών προβλημάτων, οικονομικών και πολιτικών. Αδρανοποίηση για τη συγκεκριμένη περίοδο γνώρισαν και οι σχέσεις ΕΟΚ-Ελλάδας, εξ αιτίας της επτάχρονης στρατιωτικής δικτατορίας.

Το 1974 αποκαταστάθηκε η δημοκρατία στην Ελλάδα και άρχισε η

αναθέρμανση των σχέσεων με την ΕΟΚ[1] μέχρι το 1981, οπότε η Ελλάδα εντάχθηκε στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες. [2] Κατά την περίοδο αυτή, η αντιπαράθεση Ελλάδας-Τουρκίας στην ΕΚ υπήρξε περιορισμένη σε σύγκριση με άλλα διεθνή fora[3] και αυτό γιατί η Ελλάδα δεν μπορούσε να εμπλέκεται στις σχέσεις της ΕΚ με την Τουρκία, καθώς δεν είχε ιδιαίτερο νομικό λόγο και νομιμοποιητική βάση, ως μη μέλος ακόμη της Κοινότητας[4]. Ωστόσο τριβές υπήρξαν και κατά τη συγκεκριμένη περίοδο[5]. Ο ελληνοτουρκικός ανταγωνισμός κινήθηκε στα θέματα του Κυπριακού και της στάσης της Κοινότητας σε αυτό[6], αλλά και στο ζήτημα της ελληνικής αίτησης για ένταξη στην ΕΚ η οποία υποβλήθηκε το 1975, δρομολογώντας έτσι μια καθοριστικής σημασίας για το

---

[1] ΤΣΑΚΑΛΟΓΙΑΝΝΗ Π. Η στρατιωτική δικτατορία στην Ελλάδα και η ΕΟΚ. Πολίτης, τ. 64-65, 1983, σελ. 16-24.

[2] ΠΕΡΡΑΚΗΣ Σ., "Η θέση της Ελλάδας στο πλέγμα των σχέσεων ΕΟΚ-Τουρκίας (1974-1989) η δικαιϊκή διάσταση". "Τετράδια Κοινοτικού Δικαίου 9", σελ. 11. Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα. Αθήνα Κομοτηνή 1990.

[3] ECONOMIDES.C., "La prétendue obligation de démilitarisation de île de Lemnos", RHDI, σελ. 7- 20,1981

[4] Ό.π. σελ 13.

[5] ΣΤΕΦΑΝΟΥ Κ., Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα και ο ανταγωνισμός Ελλάδας – Τουρκίας 1974-1981, Διεθνές Δίκαιο και Διεθνής Πολιτική, 1985, τ. 9, σελ. 61-74.

[6] ΤΣΑΡΔΑΝΙΔΗ Χ. Το Κυπριακό ζήτημα στην ΕΠΣ, στο Η Ελλάδα στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Η πρώτη πενταετία. Τάσεις, προβλήματα προοπτικές, σελ.367-381. Αντ. Σάκκουλας Αθήνα 1987. ΠΕΡΡΑΚΗΣ Σ., Η ελληνική εξωτερική πολιτική μέσα από τις παρεμβάσεις της Κοινοτικής Προεδρίας στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, 1981-1985, στο Η Ελλάδα στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Η πρώτη πενταετία. Τάσεις, προβλήματα προοπτικές, σελ.333. Αντ. Σάκκουλας Αθήνα 1987.

μέλλον της Ελλάδας διαδικασία, η οποία ωστόσο συνάντησε τη σφοδρή αντίδραση της Άγκυρας[7].

Η Τουρκία θεώρησε την ελληνική αίτηση ένταξης στην ΕΚ ως πράξη υπονόμευσης του διεθνούς κύρους της μέσα στην ήδη βεβαρημένη ατμόσφαιρα, λόγω της εισβολής της στην Κύπρο, και εξέφρασε την πλήρη αντίθεσή της στην προοπτική ένταξης της Ελλάδας στην Κοινότητα. Η Επιτροπή αλλά και ορισμένα κράτη μέλη σε μια προσπάθεια κατευνασμού της Τουρκίας, καλλιέργησαν την άποψη ότι θα έπρεπε να γίνουν περισσότερες παραχωρήσεις από την πλευρά της ΕΚ προς την Άγκυρα, με σκοπό την εξισορρόπηση κατά κάποιο τρόπο των πλεονεκτημάτων που θα κέρδιζε η Ελλάδα από την προσχώρησή της στην Κοινότητα.Τοτε προτάθηκε μια ισόρροπη πολιτική της ΕΚ προς τις δύο χώρες, ιδιαίτερα όσον αφορούσε στις διαφορές τους[8]. Ειδικότερα, η Επιτροπή στη γνωμοδότησή της, για το ελληνικό αίτημα ένταξης, εκτός του ότι θεώρησε ότι η ΕΟΚ δεν έπρεπε να παίρνει θέση στις ελληνοτουρκικές διαφορές, ζήτησε και την περαιτέρω διασφάλιση των σχέσεων ΕΟΚ-Τουρκίας, εν όψει της προοπτικής προσχώρησης της Ελλάδας. Μάλιστα πρότεινε την επίλυση των ελληνοτουρκικών διαφορών, πριν από την εισδοχή της Ελλάδας στην Κοινότητα. Ως εκ τούτου αναγνώριζε στην Τουρκία ένα έμμεσο δικαίωμα αρνησικυρίας[9] σε σχέση με την πορεία των διαπραγματεύσεων για την ελληνική ένταξη.

Αν και η Ελλάδα αντέδρασε στο σύνολο των προτάσεων της Επιτροπής, φαίνεται ότι θεώρησε σκόπιμη τη μη ανάμειξη της Κοινότητας στις ελληνοτουρκικές διαφορές[10]. Την πολιτική της ελληνικής συμμετοχής στη συγκεκριμένη περίοδο φανερώνει η δήλωση του Κ. Μητσοτάκη, τότε Υπουργού Εξωτερικών, η οποία ανέφερε ότι: "Η Ελλάδα δεν θα επιδιώξει ποτέ να αναμείξει την Κοινότητα στις διαφορές της με την Άγκυρα"[11].

---

[7] ΠΕΡΡΑΚΗ Σ., "Η Θέση της Ελλάδας στο πλέγμα των σχέσεων ΕΟΚ-Τουρκίας (1974-1989) η δικαιϊκή διάσταση", όπ. π., Σελ. 14. Δηλώσεις του Τούρκου υπουργού K.INAN, Milliyet, 14-10-1977. Δημοσίευμα του J. PALMER, "Turks threaten to block full EEC membership for Greece", The Guardian, 15-10-1977.

[8] N. KOHLHASA. "The Greco-Turkish conflict from a European Community perspectivez", The World Today, σελ. 128. 1981.

[9] J SIOTIS. "La situation internationale de la demande hellénique d' adhesion aux Communautés", σελ.57 στο La Grèce et la Communautè, Editions de l' Université de Bruxelles 1978.

[10] ΠΕΡΡΑΚΗ Σ Η θέση της Ελλάδας στο πλέγμα των σχέσεων ΕΟΚ- Τουρκίας (1974-1989) η δικαιϊκή διάσταση όπ. π., σελ.15.

[11] ΒΑΛΗΝΑΚΗ Γ. "Η ελληνική συμμετοχή στην Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασία", 1981-1985

Η Τουρκία στις 31 Ιουλίου 1959, υπέβαλε αίτηση για σύναψη συνδεσιακών σχέσεων με την ΕΟΚ. Η αίτηση της οφειλόταν σε δύο μεγάλα πολιτικά θέματα.

- Πρώτον, η Τουρκία ήθελε με κάθε τρόπο να σταθεροποιήσει τη θέση της, αποτελώντας ενσωματωμένο τμήμα του δυτικού κόσμου. Οι πολιτικοί παράγοντες της χώρας πίστευαν ότι η συμμετοχή της στην ΕΚ, θα εκπλήρωνε αυτόν τον σκοπό.
- Δεύτερον, η Άγκυρα ανησυχούσε, ότι η απόρριψή της και η συμμετοχή της Ελλάδας (η οποία είχε υποβάλει αίτηση λίγες εβδομάδες νωρίτερα) σε δυτικούς θεσμούς και οργανισμούς θα μπορούσε να είναι καταστροφική για τους διεθνείς στόχους της Τουρκίας.

Πίσω από την απόφαση να υποβάλει αίτηση για σύνδεση η Άγκυρα, υπήρχαν και οικονομικά κίνητρα, καθώς θα μπορούσε να αποκομίσει σημαντικά οφέλη από τη σύνδεσή της, με αυτόν τον οικονομικό οργανισμό (εμπόριο, οικονομική βοήθεια)[12]. Οι Ευρωπαίοι ηγέτες αντιμετώπισαν την αίτηση της Άγκυρας με επιφυλακτικότητα, σε αντίθεση με τους Τούρκους πολιτικούς, που ήταν ενθουσιασμένοι με την προοπτική ένταξης στην ΕΚ. Ο σκεπτικισμός της ευρωπαϊκής ηγεσίας σχετικά με την προοπτική ένταξης της Τουρκίας ήταν για το κατά πόσον η χαμηλή οικονομική ανάπτυξη και τα γενικότερα προβλήματα της τουρκικής οικονομίας θα μπορούσαν να βλάψουν την ίδια την Ευρωπαϊκή Κοινότητα και να παρεμποδίσουν τις προσπάθειές της, για περαιτέρω οικονομική ολοκλήρωση. Ωστόσο η επιθυμία τους να είναι αμερόληπτοι στις σχέσεις τους τόσο με την Ελλάδα όσο και με την Τουρκία, λόγω της στρατηγικής θέσης των δύο χωρών (και καθώς η Ελλάδα είχε ήδη γίνει αποδεκτή, ως συνδεδεμένο μέλος), τους οδήγησε τελικά να υπερκεράσουν τις αντιρρήσεις τους, για την αίτηση της Τουρκίας.

Μετά από δέκα γύρους συνομιλιών μεταξύ Τουρκίας και ΕΟΚ, τα δύο

στο "Η Ελλάδα στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα η πρώτη πενταετία Τάσεις, προβλήματα, προοπτικές", σελ.316. Αντ. Σάκκουλα Αθήνα 1987.
Le Monde,13-3-1981.

[12] JOHN REDMOND, The next Mediterranean Enlargement of the European Community: Turkey, Cyprus and Malta? σελ.24-25. Dartmouth: Dartmputh Pudlishing Company,1993.

μέρη έφτασαν λίγο πριν από την υπογραφή της Συμφωνίας Σύνδεσης. Το στρατιωτικό πραξικόπημα του 1960 διέκοψε προσωρινά τις διαπραγματεύσεις[13], όμως το 1961 το στρατιωτικό καθεστώς αποχώρησε και οι σχέσεις της Άγκυρας με την ΕΟΚ εξομαλύνθηκαν και πάλι. Έτσι στην Άγκυρα στις 12 Σεπτεμβρίου 1963, υπογράφηκε η Συμφωνία Σύνδεσης μεταξύ της ΕΟΚ και της Δημοκρατίας της Τουρκίας και τέθηκε σε ισχύ την 1η Δεκεμβρίου1964.

Η συμφωνία Σύνδεσης ΕΟΚ-Τουρκίας, γνωστή και ως Συμφωνία της Άγκυρας, είχε ως αντικειμενικούς σκοπούς τους ακόλουθους:

(1) Τη σύσταση βαθμιαίας τελωνειακής ένωσης μεταξύ των δύο πλευρών.

(2) Την ευθυγράμμιση των οικονομικών και κοινωνικών πολιτικών της Τουρκίας και της ΕΚ σε τρία στάδια (προπαρασκευαστικό, μεταβατικό και οριστικό), συμπεριλαμβάνοντας και την σταδιακή πραγματοποίηση της ελεύθερης κυκλοφορίας των μεταξύ τους εργαζομένων (άρθρο 12).

(3) Τη χρηματοδοτική συνεργασία για την προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης της Τουρκίας.

Η Συμφωνία της Άγκυρας, βασικό στόχο είχε τη βαθμιαία σύσταση τελωνειακής ένωσης μεταξύ των συμβαλλομένων μερών. Το άρθρο 2, παράγραφος 2 της Συνθήκης προέβλεπε ότι:

"*Για την πραγματοποίηση των σκοπών που αναφέρονται στην προηγούμενη παράγραφο,* (δηλαδή την προαγωγή της συνεχούς και ισόρροπης ενισχύσεως των εμπορικών και οικονομικών σχέσεων μεταξύ των μερών, λαμβανομένης πλήρως υπ' όψιν της τουρκικής οικονομίας και της ανυψώσεως του επιπέδου απασχολήσεως και των όρων διαβιώσεως του τουρκικού λαού), *προβλέπεται η βαθμιαία σύσταση τελωνειακής ενώσεως, υπό τις προϋποθέσεις και τους όρους που αναφέρονται στα άρθρα 3, 4 και 5*"[14].

Η Συμφωνία Σύνδεσης σε θεσμικό επίπεδο προέβλεπε τη συγκρότηση τριών οργάνων με κοινή συμμετοχή εκπροσώπων της Τουρκίας και της ΕΟΚ (Συμβούλιο Σύνδεσης , Επιτροπή Σύνδεσης, Μικτή Κοινοβουλευτική Επιτροπή).

Το Συμβούλιο Σύνδεσης, το οποίο συνιστούσαν οι υπουργοί Εξωτερικών των

[13] VARDAR D., "Σχέσεις Τουρκίας –Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων/ Ευρωπαϊκής Ένωσης", στο Φαρούκ Σονμέζογλου (επ.), Μύθος και πραγματικότητα της Τουρκικής Εξωτερικής Πολιτικής , τόμος α', σελ.
304. Αθήνα : Infογνώμων, 2001, σελ. 304.

[14] Συμφωνία Σύνδεσης Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας –Τουρκίας ,Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων L 217, 29 Δεκεμβρίου 1964.

κρατών μελών της ΕΟΚ και της Τουρκίας, έθεσε τους όρους συνεργασίας και θα έλεγχε αν οι όροι αυτοί θα εφαρμόζονται (άρθρα 22, 23).

Η Επιτροπή Σύνδεσης, θα διασφάλιζε την απρόσκοπτη συνέχεια του έργου του

Συμβουλίου Σύνδεσης (άρθρο 24).

Η Μικτή Κοινοβουλευτική Επιτροπή ΕΟΚ-Τουρκίας, είχε σκοπό τη διευκόλυνση της συνεργασίας μεταξύ του τουρκικού κοινοβουλίου και της ευρωπαϊκής κοινοβουλευτικής συνέλευσης (άρθρο 27)[15].

Στο πλαίσιο της Συμφωνίας της Άγκυρας, τα συμβαλλόμενα μέρη υπέγραψαν μια σειρά άλλων πράξεων, που εξειδίκευαν και συμπλήρωναν τις διατάξεις της. Το Συμπληρωματικό Πρωτόκολλο υπογράφτηκε στις 29 Νοεμβρίου 1970 και τέθηκε σε ισχύ την 1η Ιανουαρίου 1973, θέτοντας τους όρους, τους τρόπους, και τον ρυθμό εφαρμογής της μεταβατικής φάσης της σύνδεσης, με βάση το άρθρο 4 της Συμφωνίας της Άγκυρας[16]. Επίσης τον Μάιο του 1973, λόγω της πρώτης διεύρυνσης της ΕΚ υπογράφτηκε μεταξύ των συμβαλλομένων μερών, ένα Συμπληρωματικό Πρωτόκολλο, ώστε να περιληφθούν και τα νέα κράτη μέλη (Ηνωμένο Βασίλειο, Δανία και Ιρλανδία). Τη δεκαετία του 1970 η Τουρκία συνήψε με την ΕΚ τρία χρηματοδοτικά πρωτόκολλα, ενώ το 1980 υπογράφτηκε και ένα τέταρτο, το οποίο δεν εφαρμόστηκε, καθώς η επιβολή στρατιωτικής δικτατορίας στην Τουρκία επέφερε το πάγωμα των διμερών της σχέσεων με την Κοινότητα[17].

Τον Οκτώβριο του 1978, μέσα από μια διαρκώς κλιμακούμενη οικονομική κρίση και κάτω από το γενικότερο αρνητικό κλίμα που αναπτυσσόταν εν όψει της ένταξης της Ελλάδας στην ΕΚ, η κυβέρνηση του Μπουλέντ Ετσεβίτ ανέστειλε όχι μόνο ορισμένες από τις προηγούμενες δεσμεύσεις της που απέρρεαν από τη Συμφωνία της Άγκυρας, αλλά προχώρησε και στη διακοπή των υπό διαμόρφωση σχέσεων της χώρας με την ΕΚ, προτείνοντας το πάγωμα όλων των υποχρεώσεών της έναντι της Κοινότητας για πέντε χρόνια και ζητώντας δάνεια

[15] VARDAR D., "Σχέσεις Τουρκίας –Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων / Ευρωπαϊκής Ένωσης". Σελ.306. (Αθήνα Infογνώμων, 2001).
[16] ΠΕΡΡΑΚΗΣ Σ., "Οι Σχέσεις ΕΟΚ-Τουρκίας και η Ελληνική Στάση , ή Δίκαιο και Πολιτική στις Ελληνοτουρκικές Σχέσεις στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Κοινότητας", Επιθεώρηση των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, σελ. 11. 1988/1.
[17] 'Ο.π., σελ. 12.

ύψους 8.1 δις δολαρίων[18]. Ο Ecevit προσπαθούσε να κερδίσει χρόνο, ώστε να διαμορφώσει μια πολιτική, η οποία δεν θα ήταν απλώς αποδεκτή από το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού στην Τουρκία, αλλά θα προστάτευε επίσης την τουρκική οικονομία, από τις πιθανές επιβλαβείς επιδράσεις της τελωνειακής ένωσης. Η ΕΚ αξιολογώντας, ως εξωπραγματικά και παράλογα τα αιτήματα της τουρκικής κυβέρνησης, απάντησε με το πάγωμα και των δικών της υποχρεώσεων έναντι της Τουρκίας όπως περιγράφονταν στη Συμφωνία Σύνδεσης και το Συμπληρωματικό Πρωτόκολλο[19].

Το 1975 και ενώ η Τουρκία βρισκόταν μέσα σε οικονομική και ιδεολογική

κρίση, η Ελλάδα υπέβαλε αίτηση για πλήρη ένταξη στην ΕΚ. Έλληνες και Τούρκοι, αν και είχαν παρόμοιες ανησυχίες όσον αφορά τις επιδράσεις της τελωνειακής ένωσης στις εξασθενημένες οικονομίες τους, αντιμετώπισαν το πρόβλημα με εντελώς διαφορετικές προσεγγίσεις. Η Ελλάδα πίεσε για ενσωμάτωση και πλήρη ένταξη, η Τουρκία διέκοψε τις σχέσεις της με την ΕΚ. Η Ελλάδα τον Ιανουάριο του 1981 έγινε πλήρες μέλος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, ενώ η πολιτική της Τουρκίας τη συγκεκριμένη περίοδο χαρακτηρίστηκε από πολιτικούς κύκλους της Τουρκίας, ως χαμένη ευκαιρία. Θεωρήθηκε ότι αν και η τουρκική οικονομία, στο τέλος της δεκαετίας του 1970, δεν ήταν έτοιμη για ένταξη στη ΕΚ, η ταυτόχρονη υποβολή της αίτησης με την Ελλάδα, θα είχε ενισχύσει και τη δική της αίτηση. Σύμφωνα με διπλωμάτες και πολιτικούς της συγκεκριμένης εποχής, λόγω της πολιτικής των ίσων αποστάσεων, που εφάρμοζε η ΕΚ απέναντι σε Ελλάδα και Τουρκία, (εξ αιτίας της στρατηγικής σημασίας των δύο χωρών, ως συμμάχων του ΝΑΤΟ στο συνεχιζόμενο Ψυχρό Πόλεμο), θα έπρεπε να προτρέψει τα κράτη μέλη της, είτε να δεχτούν και τις δύο χώρες είτε να καθυστερήσουν και τις δύο αιτήσεις[20]. Με αυτό τον τρόπο, θα μπορούσε να είχε αποφευχθεί το χειρότερο σενάριο, που προέβλεπε την είσοδο της Αθήνας και την απόρριψη της Άγκυρας.

[18] ΚΑΖΑΚΟΣ Π. "Η Εξομάλυνση των Σχέσεων Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων- Τουρκίας και η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική", στο Αλεξανδρής Α., Βερέμης Θ., Καζάκος Π., Κουφουδάκης Β., Ροζάκης Χρήστος, Τσιτσόπουλος Γ. (επ.), " Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις 1923-1987", σελ.566. Αθήνα Γνώση, 1991.

[19] ΣΕΡΜΠΟΣ Σ. "Τουρκία και Ευρωπαϊκή Ένωση". Ο ρόλος της εσωτερικής πολιτικής και του διεθνούς παράγοντα στον ευρωπαϊκό προσανατολισμό της Τουρκίας (1997-2000), σελ.102. Εκδ, Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2008.

[20] Ό.π.

Η όξυνση και διακοπή των σχέσεων της Τουρκίας με την ΕΚ, κατά το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1970, έχει άμεση σχέση με:

1.Τα σοβαρά οικονομικά προβλήματα και τις υπέρμετρες απαιτήσεις για την παροχή δανείων από την ΕΚ. Επίσης το οικονομικό βάρος που θα επωμιζόταν η ΕΚ από την Σύνδεση της Τουρκίας με την ΕΚ ξεπερνούσε το γεωστρατηγικό και πολιτικό βάρος της Τουρκίας.

2. Την τουρκική επέμβαση στην Κύπρο.

3. Την ασύμμετρη εφαρμογή της Συμφωνίας Σύνδεσης[21].

Η ελληνοτουρκική αντιπαράθεση στην ΕΚ, σε αντίθεση με τα άλλα διεθνή fora[22], υπήρξε περιορισμένη την περίοδο 1959-1981[23]. Αυτό ήταν αποτέλεσμα του συνδεσιακού καθεστώτος της εποχής που είχε η Ελλάδα με την ΕΟΚ, σύμφωνα με το οποίο η Ελλάδα δεν είχε ιδιαίτερο νομικό λόγο για τις σχέσεις ΕΟΚ - Τουρκίας, οι εξελίξεις των οποίων είναι σημαντικές.

Κατά την περίοδο που ακολούθησε, παρ΄όλο που Επιτροπή και Τουρκία επιθυμούσαν τη σύσφιξη των σχέσεων της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Συνεργασίας και της Άγκυρας και την οικονομική βοήθεια προς την Τουρκία, δεν σημειώθηκε πρόοδος προς αυτή την κατεύθυνση. Σε αυτό συνετέλεσαν, εκτός της διαδικασία της ελληνικής ένταξης στην ΕΟΚ, και δύο άλλα θέματα, που σκιαγραφούν τις σχέσεις ΕΟΚ- Τουρκίας.

Πρώτο θέμα ήταν οι δυσκολίες εκ μέρους της Άγκυρας στην εφαρμογή της Συμφωνίας Σύνδεσης και ειδικότερα στον τομέα της τελωνειακής ένωσης[24].

---

[21] ΚΑΖΑΚΟΣ Π. "Η Εξομάλυνση των Σχέσεων Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων-Τουρκίας και η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική", όπ. π.,σελ. 567-568

[22] ΠΕΡΡΑΚΗΣ Σ. Η Θέση της Ελλάδας στο πλέγμα των σχέσεων ΕΟΚ-Τουρκίας (1974-1989) η δικαιϊκή διάσταση, όπ. π., σελ. 12.

[23] ΤΣΑΚΑΛΟΓΙΑΝΝΗ Π. Η στρατιωτική δικτατορία στην Ελλάδα και η ΕΟΚ, Πολίτης, τ.64-65, 1983, σελ. 16-24. Για τις σχέσεις Κοινότητας-Ελλάδας την περίοδο 1967-1974 βλ. Α. CALOGEROPOULOS- STRATIS, L' évolution de l΄accord d'association entre la Grèce et la CEE, RHDI 1973/74, σελ. 302-322.
SIOTIS J. Le Parlement Européen Athénes 1978, σελ. 179-194. La Grèce sur le chemin de l'Europe,
στο Mélanges F. Dehousse,Vol. 2, F. Nathan : Paris, Labor: Bruxelles, 1979, σελ. 73.
YANNOPOULOS G, Greece and the European Communities : the first decade of a troubled association, Beverly Hills, London 1975.
COUFOUDAKIS V, The European Economic Community and the freezing of the Greek association 1967- 1974, JCMS σελ.114-131. 1977-78.

[24] OKNAR O., AKRAM O., (editors). "Economic relations between Turkey and the EEC Proceedings" of a seminar help in Antalya (October 11-14, 1976), Hacettepe Institute for economic and social research on Turkey and the Middle East, 1977- T. Baysan, "Some economic aspects of Turkey's accession to the EEC; ressource shofts, comparative advantage and static gains", JCMS1984, σελ. 15-34 Karatas C., Turkey's association with the EEC and sector with

Το 1976 η Τουρκία επικαλούμενη τη ρήτρα διασφάλισης του άρθρου 60 του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου, δεν εφάρμοζε το δασμολογικό αφοπλισμό έναντι των χωρών της Κοινότητας, όπως επίσης δεν εφάρμοζε την εναρμόνιση του τουρκικού, προς το κοινοτικό εξωτερικό δασμολόγιο.

Δεύτερο θέμα ήταν τα προβλήματα που σημειώθηκαν σε πολιτικό επίπεδο και συγκεκριμένα με την επιβολή της στρατιωτικής δικτατορίας στη Τουρκία το 1980. Το αυταρχικό καθεστώς της Άγκυρας πάγωσε τις σχέσεις με την ΕΟΚ και την απομόνωσε μέσα στη διεθνή κοινότητα. Σταμάτησε να λειτουργεί η μικτή κοινοβουλευτική επιτροπή ΕΟΚ - Τουρκίας, δεν υπογράφηκε το τέταρτο χρηματοδοτικό Πρωτόκολλο. Συγχρόνως το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο[25] με τα άλλα όργανα της ΕΟΚ ζητούσε την άμεση αποκατάσταση της δημοκρατίας και τον πλήρη σεβασμό των δικαιωμάτων του ανθρώπου[26]. Παράλληλα, η Ελλάδα στα εν λόγω θέματα των σχέσεων ΕΟΚ- Τουρκίας δεν θα είχε καμία ανάμειξη, παρά μόνο μετά την ένταξή της στην Κοινότητα το 1981.

1.1 Η ΥΠΟΧΡΕΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ ΤΗΣ ΣΤΗΝ ΕΚ ΝΑ ΠΡΟΣΧΩΡΗΣΕΙ ΣΤΗ ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΕΟΚ – ΤΟΥΡΚΙΑΣ. ΤΟ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗΣ ΤΗΣ ΣΥΜΦΩΝΙΑΣ ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΕΟΚ – ΤΟΥΡΚΙΑΣ.

Την 1η Ιανουαρίου του 1981 η Ελλάδα έγινε κράτος μέλος της ΕΟΚ και άλλαξε το νομικό καθεστώς της στην Κοινότητα. Ως εκ τούτου, απέκτησε άλλο βάρος η ελληνική στάση έναντι των προβλημάτων στις σχέσεις Κοινότητας - Τουρκίας, που φαίνεται ότι πολλαπλασιάζονταν τη συγκεκριμένη περίοδο[27].

---

export potential; under tarrif liberalization, Turkish Review Quaterly Digest, autumn 1986,σελ. 62 επ. Akagnel D., Association CEE- Turquie: "à la recherche d' une nouvelle dynamique ", RMC 1987, σελ. 3-13.

[25] ΠΕΡΡΑΚΗ Σ., "Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και η προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου" Τετράδια Κοινοτικού Δικαίου 8, σελ. 44-51. Α. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 1986.

[26] Γενικές Εκθέσεις δραστηριοτήτων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (15η,16η , 17η, 18η) για τα έτη 1981, 1982, 1983, 1984, σελ.304,280,288,288.

[27] Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, της 15-9-1988, για την ενεργοποίηση της σύνδεσης ΕΟΚ – Τουρκίας (ΕΕ C 262, 10-10-1988) Pimenta για τις οικονομικές και εμπορικές σχέσεις μεταξύ της Κοινότητας και της Τουρκίας που παρουσιάσθηκε στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (έγγραφο Α2-0350/88 της 9-1-1989).

Αναφορικά με την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ και τη σχέση της έναντι της Τουρκίας, η θέση του ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών ήταν:

"*Η Ελλάς θα καλωσόριζε στην Κοινότητα κάθε χώρα που θα πληρούσε τις οικονομικές και πολιτικές προϋποθέσεις που διαγράφονται από τη συνθήκη της Ρώμης. Όσον αφορά τη θέση της Ελλάδος απέναντι στην Τουρκία, αυτή έχει διατυπωθεί από τον Πρωθυπουργό Κ. Καραμανλή σε δηλώσεις του στις 16 Ιουνίου 1975 ως εξής":*

«…η Ελλάς δεν έχει ούτε θα έχη αντίρρησιν δια την ένταξην της Τουρκίας, εάν και όταν θα κρίνει αύτη ότι αι ιδικαί της συνθήκαι της το επιτρέψουν».[28]

Η Ελλάδα ως κοινοτικός εταίρος πλέον διεκδίκησε τα δικαιώματά της, που απέρρεαν από τη συμμετοχή της στο κοινοτικό σύστημα. Ιδιαίτερα από το 1984 στις σχέσεις ΕΟΚ - Τουρκίας έθεσε στοιχεία αντλούμενα από το πλέγμα των ελληνοτουρκικών διαφορών.[29]

Με την ένταξή της στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες, η Ελλάδα ανέλαβε μεταξύ άλλων την υποχρέωση να προσχωρήσει στη Συμφωνία Σύνδεσης ΕΟΚ-Τουρκίας, σύμφωνα με τα άρθρα 4 και 118 της Ελληνικής Πράξης Προσχώρησης, σε συνδυασμό με το άρθρο 120 της ίδιας Πράξης. Το άρθρο 4 στις παραγράφους 1 και 2 ορίζει ότι οι διεθνείς συμβατικές πράξεις μεταξύ των Κοινοτήτων και τρίτων χωρών δεσμεύουν την Ελληνική Δημοκρατία, η οποία αναλαμβάνει την υποχρέωση να προσχωρήσει σε αυτές. Επίσης το άρθρο 118, παράγραφος 1, αναφέρει ότι η Ελλάδα οφείλει να εφαρμόζει από την 1-1-1981 τις συμφωνίες, που έχει συνάψει η Κοινότητα με τρίτες χώρες, συμπεριλαμβανομένης και της Τουρκίας, τις οποίες απαριθμεί το άρθρο 120 της Πράξης Προσχώρησης. Η ίδια παράγραφος του άρθρου 118 προβλέπει ότι τα μεταβατικά μέτρα και οι προσαρμογές στις εν λόγω συμφωνίες αποτελούν αντικείμενο πρωτοκόλλων, που θα συναφθούν με τις αντισυμβαλλόμενες χώρες.

Συνεπώς η Ελλάδα, αποδεχόμενη το κοινοτικό κεκτημένο, στο πεδίο των συμφωνιών της Κοινότητας με ορισμένες τρίτες χώρες, όφειλε σύμφωνα με τις ρυθμίσεις της Πράξης Προσχώρησης, να προσχωρήσει στη

[28] Υπουργείο Εξωτερικών Διεύθυνση Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων :"Η Ελλάδα στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα" 1 Ιανουαρίου 1981. Εθνικό τυπογραφείο – Αθήνα .

[29] ΠΕΡΡΑΚΗΣ Σ., Η θέση της Ελλάδας στο πλέγμα των σχέσεων ΕΟΚ-Τουρκίας (1974-1989) η δικαιϊκή διάσταση. όπ. π., σελ.17.

Συμφωνία της Άγκυρας.[30]

Η ελληνική προσχώρηση στη Συμφωνία σύνδεσης ΕΟΚ-Τουρκίας έπρεπε να υλοποιηθεί με τη σύναψη ενός πρωτοκόλλου. Η Ελλάδα με τη πράξη αυτή, θα γινόταν συμβαλλόμενο μέρος της Συμφωνίας της Άγκυρας και γι' αυτό έπρεπε να ληφθούν μεταβατικά μέτρα για την εφαρμογή της συμφωνίας, όπως και να πραγματοποιηθούν οι αναγκαίες προσαρμογές στην αρχική Συμφωνία Σύνδεσης, προκειμένου να ληφθεί υπ' όψιν η ελληνική προσχώρηση. Σύμφωνα με το άρθρο 118, παράγραφος 2 του Πρωτοκόλλου Προσχώρησης, τα μεταβατικά μέτρα θα ίσχυαν μέχρι τη λήξη της μεταβατικής περιόδου, δηλαδή την 31η Δεκεμβρίου 1985, οπότε θα έπρεπε τα συμβαλλόμενα μέρη να επικυρώσουν το Πρωτόκολλο προσαρμογής, όπως όριζαν οι κοινοτικές κυρωτικές διαδικασίες.

Στις 21 Ιανουαρίου 1981 άρχισαν στις Βρυξέλλες οι διαπραγματεύσεις για τη σύναψη του Πρωτοκόλλου προσαρμογής. Στη πορεία όμως των διαπραγματεύσεων και ιδιαίτερα μετά το 1984, η ελληνική κυβέρνηση, προκειμένου να συμμορφωθεί με αυτή τη συμβατική της υποχρέωση, ζητούσε να ικανοποιηθούν δύο απαιτήσεις της: 1) να αρθούν τα δυσμενή μέτρα που είχαν επιβληθεί από την τουρκική κυβέρνηση σε βάρος των ελλήνων υπηκόων στη Τουρκία από το 1964 και 2) να προστεθεί στο Πρωτόκολλο μια ρήτρα εξαίρεσης της Ελλάδας από την ελεύθερη διακίνηση των τούρκων εργαζομένων, για λόγους εθνικής ασφάλειας.

Οι διαδικασίες για τη σύναψη των Πρωτοκόλλων προσαρμογής των χωρών της ΕΟΚ προχωρούσαν κανονικά, σε αντίθεση με το ελληνικό Πρωτόκολλο προσαρμογής, το οποίο ήταν αδρανές. Το σημείο αυτό σηματοδότησε και την πρώτη αντιπαράθεση μεταξύ Ελλάδας και Κοινότητας, για θέμα που αφορούσε τις ελληνοτουρκικές διαφορές.

1.2 Η ΑΠΑΙΤΗΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ, ΓΙΑ ΑΡΣΗ ΤΩΝ ΜΕΤΡΩΝ ΣΕ ΒΑΡΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ ΣΤΗ ΤΟΥΡΚΙΑ.

Στις 2 Νοεμβρίου του 1964 η τουρκική κυβέρνηση, με την απόφαση 6/3801 του Υπουργικού Συμβουλίου, θέσπισε αντίμετρα για τα γεγονότα στην Κύπρο του 1963, με τα οποία στερούσε θεμελιώδη αστικά δικαιώματα από έλληνες πολίτες

[30] ΠΕΡΡΑΚΗΣ Σ., "Η Θέση της Ελλάδας στο Πλέγμα των Σχέσεων ΕΟΚ-Τουρκίας (1974-1989)": "Η Δικαιϊκή Διάσταση", όπ. π., σελ.17.

και αλλοδαπούς υπηκόους ελληνικής καταγωγής στην Τουρκία.[31] Τα συγκεκριμένα μέτρα απαγόρευαν τη μεταβίβαση εμπράγματων δικαιωμάτων επί ακινήτων ελλήνων πολιτών, την αφαίρεση του δικαιώματος διάθεσης ή απόκτησης ακίνητης περιουσίας στη Τουρκία, τη δέσμευση των εισοδημάτων από ακίνητα Ελλήνων, καθώς και την απαγόρευση διορισμού διαχειριστών περιουσιών, έκδοσης κληρονομητηρίων και δημοσίευσης διαθηκών.

Το τουρκικό υπουργείο Δικαιοσύνης, είκοσι χρόνια μετά την έκδοση της απόφασης 6/3801, συνιστούσε στις αρχές τη συνέχιση της εφαρμογής των παραπάνω μέτρων, τα οποία επέκτεινε και στους λογαριασμούς των ελλήνων πολιτών της Τουρκίας.

Η Ελλάδα αρνήθηκε να προσχωρήσει στη σύναψη του Πρωτοκόλλου Προσαρμογής, επικαλούμενη τα δυσμενή μέτρα σε βάρος ελλήνων πολιτών στην Τουρκία και προσδίδοντας κοινοτική διάσταση στο θέμα[32]. Επίσης τονίστηκε από την ελληνική πλευρά ότι τα μέτρα αυτά είναι αντίθετα σε βασικές αρχές του διεθνούς δικαίου που αφορούν τη μεταχείριση αλλοδαπών και ότι αντίστοιχα μέτρα ουδέποτε εφαρμόστηκαν στην Ελλάδα κατά τούρκων υπηκόων. Σύμφωνα με τη θέση της Αθήνας, τα μέτρα αυτά παραβίαζαν το άρθρο 1 του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, αναφορικά με το δικαίωμα στο σεβασμό της ιδιοκτησίας, όπως επίσης και το άρθρο 14 της ίδιας σύμβασης, η οποία απαγορεύει τις διακρίσεις στην απόλαυση των δικαιωμάτων που βασίζονται “στο φύλο, τη φυλή, την εθνική προέλευση κ.λ.π.”. Η ελληνική πλευρά επίσης ανέφερε ότι τα δυσμενή μέτρα παραβίαζαν και το κοινοτικό δίκαιο, ειδικότερα το άρθρο 9 για την απαγόρευση διακρίσεων με βάση την ιθαγένεια, το άρθρο 20 για την κίνηση κεφαλαίων, την ευνοϊκή μεταχείριση φορολογίας αλλοδαπών κεφαλαίων της Συμφωνίας σύνδεσης, και το άρθρο 58 για την απαγόρευση διακρίσεων σε βάρος υπηκόων των κρατών - μελών της ΕΟΚ του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Συμφωνίας της Άγκυρας.

Για την υπογραφή του πρωτοκόλλου, η ελληνική κυβέρνηση ζήτησε άρση των μέτρων και αποκατάσταση των ζημιών που υπέστησαν οι έλληνες υπήκοοι από την απαλλοτρίωση ή τον περιορισμό των αστικών τους δικαιωμάτων.

---

[31] Η απόφαση στηριζόταν στον τουρκικό νόμο 1062/1927 το άρθρο 1 του οποίου προβλέπει τη δυνατότητα λήψης μέτρων, ως αντιποίνων που περιορίζουν μερικώς η γενικά τα δικαιώματα ιδιοκτησίας των αλλοδαπών, σε περιουσία τους που βρίσκεται στην Τουρκία

[32] Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, 15-3-1986.

Κατά τη διάρκεια της περιόδου 1981-1985, η Κοινότητα έδειξε κατανόηση για το πρόβλημα[33] που πρόβαλε η Ελλάδα, όμως η Επιτροπή, όταν άρχισε να πλησιάζει η λήξη της μεταβατικής περιόδου, προσπάθησε να εντείνει τις πιέσεις για ολοκλήρωση της διαδικασίας σύναψης του Πρωτοκόλλου. Η Επιτροπή τότε υποστήριξε[34] ότι η υποχρέωση της Ελλάδας είναι έναντι της ΕΟΚ και όχι της Τουρκίας. Έτσι η Κοινότητα θα νομιμοποιούνταν να ζητήσει την άρση των μέτρων και αποκατάσταση των ζημιών των Ελλήνων υπηκόων μόνο εάν η Ελλάδα γινόταν συμβαλλόμενο μέλος στη Συμφωνία Σύνδεσης.

Η άρνηση της Αθήνας να δεχτεί τη πρόταση της Επιτροπής στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Χάγης στις 26-27 Ιουνίου 1986 ανάγκασε τον αρμόδιο επίτροπο Cheysson[35] να απευθυνθεί προς την τουρκική πλευρά και να ζητήσει την άρση των επίδικων μέτρων σε βάρος των Ελλήνων, προκειμένου να υπάρξει η ελληνική συναίνεση για την υπογραφή του Πρωτοκόλλου προσαρμογής. Μετά από διαβουλεύσεις της Επιτροπής, διατυπώθηκε μία πρόταση, σύμφωνα με την οποία η Τουρκία θα δεχόταν να άρει τα δυσμενή μέτρα, με τη αίρεση της ταυτόχρονης υπογραφής του Πρωτοκόλλου Προσαρμογής[36]. Συγχρόνως κατέθεσε στην Επιτροπή σχέδιο διατάγματος, με το οποίο καταργούσε την απόφαση του1964.

Η κίνηση της Τουρκίας επέτρεψε στην Επιτροπή, να μονογράψει με την Τουρκία στις 22 Ιανουαρίου 1987 το Πρωτόκολλο Προσαρμογής. Η συγκεκριμένη διαδικασία ακολουθήθηκε από ένα χρονοδιάγραμμα, με σκοπό τη διευθέτηση της διαφοράς, που είχε συντάξει η Επιτροπή, (πιθανόν μετά από συνεννόηση με την τουρκική κυβέρνηση), γεγονός που έγινε γνωστό εκ των υστέρων. Σύμφωνα με το χρονοδιάγραμμα έπρεπε να γίνουν κατά σειρά οι εξής ενέργειες:

1. Ετοιμασία από την Κοινότητα του κειμένου του Πρωτοκόλλου Προσαρμογής.
2. Μονογραφή του πρωτοκόλλου αυτού από την Επιτροπή και την Τουρκία.
3. Ανακοίνωση στην Κοινότητα (Συμβούλιο Υπουργών) του περιεχομένου του σχεδίου του τουρκικού διατάγματος, το οποίο θα άρει τα διακριτικά

[33] Ελευθεροτυπία, 27-3-1986.
[34] Ελευθεροτυπία, 19-10-1987.
[35] Καθημερινή 10-5-1986. Συζητήσεις της ελληνικής κυβέρνησης με τον επίτροπο Cheysson στην Αθήνα.
[36] Καθημερινή 8-9/11/1987.

μέτρα σε βάρος των ελληνικών περιουσιών στην Κωνσταντινούπολη.

4. Καθορισμός ημερομηνίας, κατά την οποία θα τίθεται σε ισχύ τόσο το κείμενο του πρωτοκόλλου Προσαρμογής, όσο και το τουρκικό διάταγμα,
5. Υπογραφή του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου από τις κυβερνήσεις των χωρών μελών και από την Τουρκία.
6. Δημοσίευση στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Τουρκίας του διατάγματος άρσης των διακριτικών μέτρων[37].

Δεν είναι τελείως σαφές τι από όλα αυτά γνώριζε η Αθήνα. Οι επίσημες αντιδράσεις της έδειχναν ότι δεν περίμενε ούτε τη μονογραφή του Πρωτοκόλλου, ούτε ότι η Επιτροπή είχε αποκρυσταλλώσει σε τέτοιο βαθμό τις αντιλήψεις της για τη σειρά των ενεργειών που έπρεπε να γίνουν[38]. Ο κυβερνητικός εκπρόσωπος δήλωνε ότι:

> *"Δεν δεχόμαστε το χρονοδιάγραμμα για δύο κυρίως λόγους: Δεν έχει αποσαφηνιστεί ρητά στο Τουρκικό σχέδιο διατάγματος αν η άρση των μέτρων θα είναι "έκτοτε", από το 1964, ώστε να αίρονται και οι συνέπειές του. Πρέπει επίσης πρώτα να εφαρμοστεί το διάταγμα και μετά να υπογράψει η Ελλάδα το Πρωτόκολλο"*[39].

Σε αντίθεση προς όλες τις κινήσεις της ΕΚ με την Τουρκία, η ελληνική κυβέρνηση συνέχιζε να αρνείται να υπογράψει το χρονοδιάγραμμα σύναψης του Πρωτοκόλλου της Επιτροπής[40]. Η ελληνική πλευρά αμφέβαλλε για την εγκυρότητα των ρυθμίσεων που θα έθετε η Τουρκία, σε σχέση με την άρση των μέτρων. Επίσης θεωρούσε ότι το διάταγμα ήταν ασαφές, χωρίς πρόβλεψη αποκατάστασης των ζημιωθέντων από τα παράνομα μέτρα[41].

Το Μάρτιο του 1987 η ελληνική κυβέρνηση κατέθεσε στη Κοινότητα υπόμνημα, με το οποίο ενημέρωνε τα κράτη μέλη για το συγκεκριμένο ζήτημα του Πρωτοκόλλου.

---

[37] Ελευθεροτυπία 4-2-1987.
[38] ΚΑΖΑΚΟΣ Π., "Η Εξομάλυνση των Σχέσεων Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων-Τουρκίας και η Ελληνική Εξωτερική πολιτική όπ. π., σελ.617.
[39] Αυγή 5-2-1987.
[40] Ελευθεροτυπία 4-2-1987.
[41] Καθημερινή 8-9/ 11/ 1987.

1.2.2 ΑΡΘΡΟ 12 ΤΗΣ ΣΥΜΦΩΝΙΑΣ ΆΓΚΥΡΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ

Ο δεύτερος όρος της ελληνικής κυβέρνησης, προκειμένου να υπογράψει τη σύναψη του Πρωτοκόλλου προσαρμογής, ήταν η εξαίρεση της Ελλάδας από την ελεύθερη κυκλοφορία των τούρκων εργαζομένων, σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 12 της Συμφωνίας της Άγκυρας και 36 του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της. Επικαλούμενη λόγους εθνικής ασφάλειας, η Αθήνα ζήτησε να τεθεί στο Πρωτόκολλο Προσαρμογής μια ρήτρα εξαίρεσης από το άρθρο 12.

Η Επιτροπή, μη θέλοντας να ικανοποιήσει το ελληνικό αίτημα, πρόβαλε τις ακόλουθες αντιρρήσεις.

Α) Πράξεις όπως τα Πρωτόκολλα προσαρμογής, δεν μπορούν να αφίστανται του κοινοτικού κεκτημένου, το οποίο πρέπει να ενσωματώνουν.

Β) Μία παρέκκλιση, θα ήταν δυνατή μόνο στο πλαίσιο των ρυθμίσεων της ελληνικής Πράξης Προσχώρησης (που προβλέπει μεταβατική περίοδο στη διακίνηση των εργαζομένων μέχρι τις 31-12-1987).

Γ) Το άρθρο 12, σε συνδυασμό με το άρθρο 7 της Συμφωνίας της Άγκυρας και 36 του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου, αποτελούσε ρήτρα standstill. Επομένως, οποιαδήποτε μετατροπή θα συνεπαγόταν τροποποίηση του κοινοτικού κεκτημένου. Επίσης προσφυγή στο διεθνές δίκαιο των συνθηκών για τροποποίηση της συμφωνίας της Άγκυρας στο υπό αμφισβήτηση σημείο θα ήταν αντίθετη στο άρθρο 118 της πράξης προσχώρησης. Η Επιτροπή είχε και ένα επιπρόσθετο επιχείρημα να αντιτάξει στο ζήτημα που είχε θέσει η ελληνική πλευρά. Αυτό ήταν ότι, αποδεχόμενη η Κοινότητα το ελληνικό αίτημα της εξαίρεσης του άρθρου 12, θα μπορούσε να δημιουργηθεί προηγούμενο για το μέλλον, έτσι ώστε τα νέα μέλη να μπορούν στο μέλλον να ζητούν παρεκκλίσεις από τα αρχικώς συμφωνηθέντα.

Ωστόσο η Επιτροπή δεσμεύτηκε έναντι της Ελλάδας να ικανοποιήσει το ελληνικό αίτημα αργότερα, αφού θα προσδιόριζε, κατά το άρθρο 38 του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου, το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 12, όπως και έπραξε το Νοέμβριο του 1986 στη σχετική κοινοτική θέση απόφαση. Αποδεχόμενη τη συγκεκριμένη θέση η Αθήνα άφηνε στην κοινότητα τη διαχείριση του ζητήματος της ελεύθερης κυκλοφορίας των τούρκων εργαζομένων.

1.2.3. Η ΥΠΟΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΣΥΜΦΩΝΙΑΣ ΣΥΝΔΕΣΗΣ

Η σκληρή και ανυποχώρητη στάση της Ελλάδας στη σύμπραξη για τη σύναψη του πρωτοκόλλου προσαρμογής φανέρωνε ότι συνέδεε το ζήτημα της αποκατάστασης των ζημιών που είχαν υποστεί οι Έλληνες στην Τουρκία με τις σχέσεις ΕΟΚ και Τουρκίας .

Στις 30-31 Ιανουαρίου 1988 στο Νταβός συναντήθηκαν οι πρωθυπουργοί Ελλάδας Τουρκίας, καθώς και στις 3-4 Μαρτίου 1988 στις Βρυξέλλες. Εκεί διαπιστώθηκε η βούληση για την υπογραφή του πρωτοκόλλου[42] προσαρμογής εκ μέρους της ελληνικής πλευράς. Σύμφωνα με τον Ελληνα πρωθυπουργό:

> "πιστεύω ότι η τουρκική πλευρά σκέπτεται σοβαρά να καταργήσει με αναδρομική ισχύ το διάταγμα του 1964… Αν συμβεί αυτό η Ελλάδα θα υπογράψει το πρωτόκολλο προσαρμογής…".

Αυτό έδειξε ότι η Αθήνα άρχισε να πείθεται ότι η τουρκική κυβέρνηση θα τηρήσει τη δέσμευσή της και θα αποδεσμεύσει τις ελληνικές περιουσίες των ελλήνων της Κωνσταντινούπολης[43].

Ωστόσο η Εφημερίδα της Τουρκικής Κυβέρνησης στις 6 Φεβρουαρίου 1988 δημοσίευσε την άρση των μέτρων σε βάρος των Ελλήνων εκ μέρους της Τουρκίας[44], καταργώντας την πράξη του 1964, χωρίς όμως να είναι σίγουρη και η αναδρομική ισχύς της[45]. Η κατάργηση της παραπάνω πράξης είχε ως αποτέλεσμα την υπογραφή από την Ελλάδα στις Βρυξέλλες στις 20 Απριλίου 1988, του Πρωτοκόλλου προσαρμογής[46].

Αναφέρονται τρεις απόψεις σχετικά με την υπογραφή του πρωτοκόλλου. Κατά

---

[42] Ελευθεροτυπία 5-3-1988. Κοινό ανακοινωθέν των Βρυξελών .
Ελευθεροτυπία 20-4-1988.
Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία 7-2-1988.
Το Βήμα 7-2-1988.

[43] Ελευθεροτυπία 3-2-1988 Ν.ΣΑΡΡΗ. "Στοιχεία για τις ελληνικές περιουσίες". Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία 7-2-1988.
ΑΛΕΞΑΝΔΡΗ Α., "Ελληνοτουρκικές σχέσεις 1923-1987", το μειονοτικό ζήτημα, σελ.511-514.

[44] Ελευθεροτυπία 6 και 7-2-1988.

[45] Ελευθεροτυπία 6-2-1988." Δήλωση κυβερνητικού εκπροσώπου ότι δεν γνώριζε αν η άρση της πράξης του 1964 είχε αναδρομική ισχύ".
Ελευθεροτυπία 7-2-1988. "Αυτή η νέα θέση αποτελούσε σαφή υποχώρηση έναντι της προγενέστερης, που επί χρόνια είχε προβληθεί στις Βρυξέλλες σχετικά με την αναδρομικότητα της κατάργησης των μέτρων".

[46] Μακεδονία 21-4-1988. Δήλωση του εκπροσώπου του τουρκικού υπουργείου Εξωτερικών Κ. Μπατού ότι "η υπογραφή του Πρωτοκόλλου, απετέλεσε ένα ακόμη βήμα στις σχέσεις ΕΟΚ- Τουρκίας, έγινε δεκτή με ευχαρίστηση από την κυβέρνηση της Άγκυρας".

τη πρώτη άποψη:

"*Αν μαζί με την κοινοτική πρόταση για την κυκλοφορία των τούρκων εργαζομένων βρεθεί τρόπος να ικανοποιηθούν τα τελευταία ελληνικά αιτήματα στο θέμα των διακρίσεων, θα έχει προετοιμαστεί το έδαφος για μια νέα σύνοδο του Συμβουλίου Σύνδεσης, η οποία δεν θα έχει απλά τελετουργικό χαρακτήρα, αλλά στην οποία, με δεδομένη πλέον την ύπαρξη κοινοτικών θέσεων, θα μπορούν να παρθούν αποφάσεις και συνεπώς τυχόν ελληνικές αντιρρήσεις στο διάλογο για λόγους αρχής, θα θεωρηθούν ως προσχήματα και απόρροια της εμμονής της Ελλάδας να πολιτικοποιεί (αδικαιολόγητα) τεχνικά – οικονομικά - νομικά ζητήματα*[47]".

Η δεύτερη άποψη αναφέρει:

"*Η παρατεινόμενη παράλειψη της ελληνικής κυβέρνησης να προχωρήσει στην υπογραφή του Πρωτοκόλλου Προσαρμογής είναι δυνατόν να προσφέρει νομική βάση στην Επιτροπή, για να προσφύγει στο Κοινοτικό Δικαστήριο κατά της Ελλάδας. Αλλά δεν νομίζω ότι το θέμα της υπογραφής του Πρωτοκόλλου μπορεί να οδηγηθεί σε λύση μέσα από νομικές διαδικασίες, περίπου όπως άλλα θέματα προσαρμογής της Ελλάδας στο κοινοτικό κεκτημένο. Μια τέτοια προσφυγή θα αναθέρμαινε τη συζήτηση πάνω στις πολιτικές προϋποθέσεις των συνδεσιακών σχέσεων, που οι κοινοτικοί μάλλον επιθυμούν να αποφύγουν.*»[48]

Και η τρίτη άποψη:

"*Πάντως και σε κάθε περίπτωση δεν μπορεί να μην εξαρθεί ο όλος χειρισμούς του θέματος στη Κοινότητα από ελληνικής πλευράς. Ένα θέμα αυθεντικά νομικό μεταβλήθηκε σε μείζον πολιτικό με την επιτυχή προβολή ζητημάτων, που, αν και χαρακτηρίστηκαν τεχνικά, μπόρεσαν όχι απλά να ανασχέσουν κάποιες εξελίξεις οι οποίες δεν θα ήταν εξ ορισμού αρνητικές για τη χώρα μας, αλλά να υποβάλουν σταδιακά και συστηματικά στην κοινοτική λογική πτυχές από τις ελληνοτουρκικές διαφορές, ενσωματώνοντάς τες στην κοινοτική πραγματικότητα. Αν η πολιτική αυτή απέδιδε συγκεκριμένα ουσιαστικούς καρπούς προς όφελος και των ελληνικών περιουσιών στην Τουρκία, τότε αναμφίβολα η επιτυχία θα είχε εθνική διάσταση*".

[47] ΚΑΖΑΚΟΣ Π., "Η Εξομάλυνση των σχέσεων Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων –Τουρκίας και η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική", όπ. π.,σελ. 618.
[48] ΣΤΑΓΚΟΣ Π., "Η πορεία της Άγκυρας στις Βρυξέλλες Αυγή" 5-2-1987.

Η ελληνική κυβέρνηση ωστόσο διατηρούσε ορισμένες επιφυλάξεις για την ουσιαστική εφαρμογή της κατάργησης των μέτρων και την αποκατάσταση των ζημιών που είχαν υποστεί οι Έλληνες υπήκοοι στη Τουρκία, γεγονός που επιβεβαιώθηκε. Οι πρώτες αντιδράσεις και αποφάσεις των τουρκικών δικαστηρίων για θέματα αποδέσμευσης των ελληνικών περιουσιών[49], η στάση της τουρκικής διοίκησης, αλλά επίσης και η ανακάλυψη ενός μυστικού διατάγματος του νόμου 6/3706 της 25-9-1964, το οποίο έθετε περιοριστικά μέτρα σε βάρος των Ελλήνων των παραμεθόριων περιοχών της Τουρκίας, είχαν ως αποτέλεσμα την έκδοση δυσμενών αποφάσεων από τα τουρκικά δικαστήρια για τους Έλληνες[50].

Για το λόγο αυτό η ελληνική κυβέρνηση το 1989 υπέβαλε στην Επιτροπή υπόμνημα, εκθέτοντας την κατάσταση με στοιχεία για την τουρκική πολιτική στα θέματα αποδέσμευσης των ελληνικών περιουσιών και την αθέτηση των υποχρεώσεων της Τουρκίας[51].

1.2.4 ΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΗΝ ΕΚ.

Κύριο χαρακτηριστικό των σχέσεων ΕΚ-Τουρκίας στην εν λόγω περίοδο ήταν η δυσπιστία και από τις δύο πλευρές, λόγω των προβλημάτων που δημιουργήθηκαν στο μεταβατικό στάδιο της Συμφωνίας Σύνδεσης.

Το 1981 η Ελλάδα, είχε γίνει πλήρες μέλος της ΕΟΚ. Η προηγηθείσα τουρκική εισβολή και παράνομη κατοχή εδάφους της Κυπριακής Δημοκρατίας από το 1974, δημιουργούσε το χάσμα των σχέσεων Ελλάδας- Τουρκίας. Επίσης η στάση της Ελλάδας σταδιακά άλλαζε και έθετε στις σχέσεις ΕΟΚ-Τουρκίας και ζητήματα που αφορούσαν στις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Ήταν σαφές ότι η ελληνική πλευρά δεν ήταν διατεθειμένη να απωλέσει δικαιώματα λόγω της συμμετοχής της στο κοινοτικό σύστημα[52].

---

[49] Ελευθεροτυπία 23-4-1988. Καθημερινή 20-11-1988. Ποντίκι 20-1-1989. Ελευθεροτυπία 30-4- 1988. Το Πρωτοδικείο Κωνσταντινούπολης στις 29-4-1988, δέχθηκε την αναδρομική ισχύ της πράξης της 6-2-1988 που καταργούσε τα περιοριστικά μέτρα.

[50] Ποντίκι 20-1-1989. Ελευθεροτυπία 4-5-1989.

[51] Ποντίκι 31-3-1989. Η ενέργεια αυτή ξαναέφερε στο κοινοτικό forum το ζήτημα των ελληνικών περιουσιών στη Τουρκία.
Ελευθεροτυπία 5-5-1989.
Ποντίκι 20-1-1989. Η ενεργοποίηση του κρατικού μηχανισμού απέφερε κι ένα σχετικό διάβημα της Επιτροπής προς τις τουρκικές αρχές.

[52] ΠΕΡΡΑΚΗΣ Σ., "Οι Σχέσεις ΕΟΚ Τουρκίας και η Ελληνική Στάση, ή Δίκαιο και Πολιτική στις

Παρ' όλα όμως τα εμπόδια που παρουσιάστηκαν στις Ευρωτουρκικές σχέσεις, οι πολιτικοί παράγοντες της Τουρκίας ήταν αισιόδοξοι ότι θα υπήρχε διεύρυνση της συνεργασίας των δύο πλευρών, λόγω των δραστικών μέτρων που είχαν δρομολογηθεί στις 24 Ιανουαρίου 1980, για την προώθηση της οικονομικής απελευθέρωσης (αυτά ήταν η υποτίμηση της τουρκικής λίρας, η υιοθέτηση ευέλικτων συναλλαγών ισοτιμιών, η απελευθέρωση των επιτοκίων και η άρση των ελέγχων και των επιδοτήσεων στα περισσότερα προϊόντα). Όμως τα μέτρα για να γίνει η Τουρκική οικονομία ανταγωνιστική σε διεθνές επίπεδο επιβλήθηκαν, χωρίς να υπολογιστούν οι δεσμεύσεις της Τουρκίας που απέρρεαν από τους όρους της Συμφωνίας της Άγκυρας[53].

Η Τουρκία υποστήριζε ότι δεν υπήρχε λόγος εκπλήρωσης των υποχρεώσεών της, καθ' όσον δεν υπήρχε αμοιβαιότητα στο θέμα των υποχρεώσεων, λόγω του ότι η ΕΚ δεν είχε συμμορφωθεί με τις διατάξεις που σχετίζονται με την χρηματοοικονομική βοήθεια προς την Τουρκία, την ελεύθερη κυκλοφορία του εργατικού δυναμικού και τους εμπορικούς περιορισμούς στην υφαντουργία και τον ρουχισμό. Η δυσαρέσκεια υπήρξε έντονη στην ΕΚ, λόγω της αθέτησης εκ μέρους της Τουρκίας των όρων της Συμφωνίας Σύνδεσης.

Στις 25 Ιουλίου 1980 στις Βρυξέλλες, το Συμβούλιο Σύνδεσης, δείχνοντας καλή διάθεση προς την Άγκυρα, έλαβε αποφάσεις[54] για διμερή θέματα σημαντικά για την Τουρκία. Όμως η οικονομική συνεργασία δεν συνεχίστηκε, διότι ακολούθησε το πραξικόπημα της 12ης Σεπτεμβρίου 1980, όπου καταλύονταν - για τρίτη φορά - οι δημοκρατικοί θεσμοί από τον στρατό υπό τον στρατηγό Εβρέν, προκειμένου να αποκατασταθεί η τάξη σε μία κοινωνία όπου κυριαρχούσαν οι τρομοκρατικές δραστηριότητες των εξτρεμιστικών ομάδων, όπως ανέφεραν οι πραξικοπηματίες[55].

Η αντίδραση της ΕΚ στο στρατιωτικό πραξικόπημα του 1980 υπήρξε άμεση και απόλυτα καταδικαστική. Επίσης η ακραία αντιδημοκρατική ενέργεια του

Ελληνοτουρκικές Σχέσεις στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Κοινότητας". Επιθεώρηση Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων 1988/1 σελ. 15.

[53] HEINZ KRAMER, "Turkey and the European Union: A Multi-Dimensional Relationship", στο Vojtech Mastny and R. Craig Nation (eds), Turkey Between East and West: New Challenges for a Rising Regional Power, σελ. 208. (Boulder:Westview Press, 1996).

[54] Με απόφαση 1/80 του Συμβουλίου αποφασίστηκε να δοθούν δασμολογικές απαλλαγές στο γεωργικό τομέα για προϊόντα τουρκικής προέλευσης (1981-1987),να ληφθούν μέτρα για τους Τούρκους εργαζόμενους στην Κοινότητα να προχωρήσει η σύναψη του.

[55] FEROZ AHMAD "The Making of Modern Turkey", σελ.148. (London: Routledge,1993).

στρατιωτικού καθεστώτος προκάλεσε σοκ και αποξένωση στο μεγαλύτερο τμήμα της κοινής γνώμης σε πολλά κράτη - μέλη της ΕΚ. Ως εκ τούτου, πάγωσαν οι σχέσεις της ΕΚ και Τουρκίας[56], καθ' όσον η ΕΚ δεν ήταν διατεθειμένη να έχει κοντά της μια χώρα χωρίς δημοκρατική διακυβέρνηση[57].

Το 1979 ξεκίνησε η εκλογή των μελών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου απ' ευθείας από τους πολίτες των κρατών μελών της ΕΚ. Αυτό είχε ως συνέπεια οι Ευρωβουλευτές να είναι πολύ πιο ισχυροί ως εκπρόσωποι της κοινής γνώμης, καθώς και της πολιτικής και ηθικής συνείδησης της Ευρώπης[58]. Έτσι τα μέλη ευρωκοινοβουλίου καταδίκασαν απαερίφραστα την κατάργηση των δημοκρατικών θεσμών στη Τουρκία και τις καταπατήσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, (κατάργηση πολιτικών κομμάτων, συστηματικό βασανισμό των πολιτικών κρατουμένων, τις μαζικές συλλήψεις και την αναστολή των πολιτικών ελευθεριών), που επέβαλε η δικτατορία του Εβρέν. Η συμφωνία της Άγκυρας αναστάλθηκε από την ΕΚ και διατηρήθηκαν μόνον κάποιες εμπορικές συμφωνίες[59].

Η έντονη δυσφορία των Ευρωπαίων απέναντι στο στρατιωτικό πραξικόπημα των Τούρκων στρατηγών, σε συνδυασμό με τις δικές τους οικονομικές συνθήκες, είχε ως αποτέλεσμα το 1981 την επιβολή περιορισμών στην εισαγωγή τουρκικών προϊόντων. Προβλήματα υπήρξαν επίσης στον γεωργικό τομέα, καθώς και στο ζήτημα της κυκλοφορίας τούρκων εργαζομένων, θέμα για το οποίο η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας εξέφραζε τη δυσφορία και τις επιφυλάξεις της για το ενδεχόμενο απελευθέρωσής της. Οι εισαγωγές της Τουρκίας από την ΕΚ αποτελούσαν το 28.4% των συνολικών εισαγωγών και οι εξαγωγές προς την ΕΚ το 33.3% των συνολικών εξαγωγών[60].

---

[56] CENDROWICZ M., "The European Community and Turkey: Looking Backwards Looking Forwards".

[57] HALE W, "Turkey: A Crucial but Problematic Applicant", στο John Redmond (ed.), Prospective Europeans: " New Members of the European Union" σελ.114. (Hempstead: Harvester Wheatsheaf, 1994).

[58] CENDROWICZ M., "The European Community and Turkey: Looking Backwards Looking Forwards", στο Clement H. Dodd (ed.), Turkish Foreign Policy: New Prospects, σελ. 14, (Cambridgeshire: The Eothen Press, 1992).

[59] ΣΕΡΜΠΟΣ Σ., " ΤΟΥΡΚΙΑ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ" Ο ρόλος της εσωτερικής πολιτικής και του διεθνούς παράγοντα στον ευρωπαϊκό προσανατολισμό της Τουρκίας(1997-2000). όπ. π. σελ.107.

[60] MUKERREM HIC "The Evolution of Turkish-EEC Relations and Prospects of an Early Application for Membership- A General Survey", Dis Politika, σελ. 89. (vol. 9, no. 2, 1981), CANAN BALKIR "Turkey and the European Community: Foreign Trade and Direct Foreign Investment in the 1980's".σελ. 137 στο Canan Balkir and Allan M. Williams (eds), Turkey and Europe, (London: printer Publishers, 1993), (Statistical Appendix, Table G).

Με πρωτοβουλία της Δανίας τον Οκτώβριο του 1981, λόγω της επιβολής της στρατιωτικής δικτατορίας, η ΕΚ πάγωσε τη διαδικασία χορήγησης κεφαλαίων προς την Τουρκία, παρ΄όλο που τα κεφάλαια αυτά είχαν ήδη ενταχθεί στο τέταρτο χρηματοδοτικό πρωτόκολλο, το οποίο ήταν ένα πρόγραμμα οικονομικής βοήθειας 600 εκατομμυρίων.

Εκδηλώσεις αποδοκιμασίας του στρατιωτικού καθεστώτος υπήρξαν πολλές. Ο υπουργός Εξωτερικών της Γερμανίας Χανς Ντίτριχ Γκένσερ, όταν τον Νοέμβριο του 1981 επισκέφτηκε την Άγκυρα, δήλωσε ότι λόγω του τουρκικού καθεστώτος ενδέχεται να υπάρξει αποπομπή της Τουρκίας από το Συμβούλιο της Ευρώπης, καθώς και πλήρης αποκλεισμός της οικονομικής βοήθειας από την ΕΚ. Άλλη εκδήλωση αποδοκιμασίας της Τουρκίας προήλθε από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο τον Ιανουάριο του 1982, που ανέστειλε με απόφασή του τη λειτουργία της μικτής κοινοβουλευτικής επιτροπής ΕΚ Τουρκίας. Επίσης, τον Μάρτιο του 1982 ο πρωθυπουργός του Βελγίου Λέο Τίντεμανς, επισκεπτόμενος την Τουρκία ως πρόεδρος του Συμβουλίου Υπουργών της ΕΚ, επέκρινε δριμύτατα την τουρκική κυβέρνηση σε θέματα προάσπισης και κατοχύρωσης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων[61]. Κάτω από τις ασφυκτικές πιέσεις των Ευρωπαίων, για επαναφορά άμεσα της δημοκρατίας και τις απειλές για οριστική και ανεπανόρθωτη ρήξη των σχέσεων ΕΚ Τουρκίας, το τουρκικό Εθνικό Συμβούλιο Ασφαλείας αναγκάστηκε να προβεί στην προκήρυξη εκλογών.

Το 1983 αποκαταστάθηκε εν μέρει η δημοκρατική τάξη μέσω της διεξαγωγής εκλογών και προωθήθηκε σχέδιο οικονομικής απελευθέρωσης, από τον νέο πρωθυπουργό Τουργκούτ Οζάλ. Αυτά θεωρήθηκαν τα πρώτα δείγματα εξευρωπαϊσμού της χώρας. Σε αυτό συνέβαλε και το σχέδιο υλοποίησης ριζοσπαστικών μεταρρυθμίσεων της οικονομίας, που είχαν αρχίσει να εφαρμόζουν οι στρατηγοί από το 1980, προς όφελος των δυνάμεων της οικονομίας της αγοράς. Σύμφωνα με τον Οζάλ: " ο στόχος του προγράμματος οικονομικής απελευθέρωσης και οι μεταρρυθμίσεις μας έγιναν, για να διευκολύνουν την ενσωμάτωση μας στην ΕΚ, ως πλήρες μέλος".[62]

Ωστόσο στην Ευρώπη υπήρχε δυσαρέσκεια για το επίπεδο εκδημοκρατισμού της χώρας, καθώς στις εκλογές δεν είχε επιτραπεί σε πολλά πολιτικά κόμματα να

[61] DAVID BARCHARD . " Turkey and the West London", σελ. 67. Routledge & Kegan Paul 1985.

[62] MELTEM MUFTULER BAC "Turkish Economic Liberalization and European Integration ", σελ.89. Middle Eastern Studies, (vol. 31,I January1995).

λάβουν μέρος στις εκλογές. Επιπλέον εξακολουθούσε η καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη Τουρκία, σύμφωνα με αναφορές ευρωπαϊκών οργανώσεων. Ενώ οι πολιτικοί παράγοντες στη Τουρκία αντιμετώπιζαν τα ζητήματα εκδημοκρατισμού και ανθρωπίνων δικαιωμάτων σαν εσωτερικά προβλήματα[63], αντίθετα η ΕΚ θεωρούσε την επίλυση των προβλημάτων αυτών ως απαραίτητη προϋπόθεση για την πλήρη ένταξη τα Τουρκίας στην ΕΚ. Η πρώτη κίνηση επαναφοράς των σχέσεων με την Τουρκία έγινε από το Συμβούλιο της Ευρώπης[64], το οποίο αποκατέστησε τις σχέσεις του με το τουρκικό κοινοβούλιο. Στη συνέχεια, στο Στρασβούργο το Δεκέμβριο του 1985 πραγματοποιήθηκε ο φιλικός διακανονισμός μεταξύ Τουρκίας και πέντε ευρωπαϊκών χωρών (Γαλλίας, Νορβηγίας Δανίας, Σουηδίας και Ολλανδίας), οι οποίες ήταν κατήγοροί της για "πολλαπλές παραβιάσεις της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και επέτρεψε το ανώδυνο τελικά κλείσιμο της τουρκικής υπόθεσης, ενώπιον της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και οριοθέτησε το τέλος της ευρωπαϊκής απομόνωσης της Τουρκίας". Η αναθέρμανση των σχέσεων με την ΕΚ συνεχίστηκε το 1986 με τη ανάληψη της προεδρίας του Συμβουλίου της Ευρώπης από την Τουρκία.

Δίπλα στα θέματα εκδημοκρατισμού, ανθρωπίνων δικαιωμάτων, συνέχισης της οικονομικής βοήθειας και ελεύθερης κυκλοφορίας του εργατικού δυναμικού της Τουρκίας, προέκυψε νέο θέμα στις διαπραγματεύσεις ΕΚ - Τουρκίας. Η Ελλάδα ενέπλεξε στις σχέσεις ΕΚ - Τουρκίας τις ελληνοτουρκικές διαφορές, καταβάλλοντας προσπάθεια να τις διατηρεί στην επικαιρότητα. Η εξέλιξη της διαδικασίας ομαλοποίησης της σχέσης ΕΚ- Τουρκίας επηρεαζόταν πλέον και τα από τα διμερή ελληνοτουρκικά θέματα. Εκτός από την άρνηση της Αθήνας να υπογράψει για μεγάλο χρονικό διάστημα το πρωτόκολλο προσαρμογής της Συμφωνίας Σύνδεσης ΕΟΚ - Τουρκίας, εξ αιτίας των προβλημάτων που αντιμετώπιζαν οι Έλληνες υπήκοοι στην Τουρκία από το 1964, συνέχισε να εναντιώνεται στα θέματα σύγκλησης του Συμβουλίου Σύνδεσης ΕΟΚ

[63] ATILA ERALP "Turkey and the European Community: Prospects for a New Relationship" σελ.201.στο Atila Eralp, Muharrem Tünay and Birol Yesilada (eds), The Political and Socioeconomic Transformation
of Turkey, (Westport: Praeger, 1993).

[64] Council of Europe Recommendations. " Directives Resolutions Reports and minutes of Proceedings
of the Parliamentary Assembly 1980-1986" (Office of Press and Information).

Τουρκίας, επανάληψης της χρηματοδοτικής συνεργασίας ΕΟΚ - Τουρκίας και ελεύθερης κυκλοφορίας των Τούρκων εργαζομένων[65].

Η Ελλάδα αντέδρασε στη προσπάθεια της Ολλανδικής κυβερνήσεως για σύγκληση του Συμβουλίου Σύνδεσης ΕΟΚ - Τουρκίας για βελτίωση των σχέσεών τους και πέτυχε την επί οκτάμηνο αναβολή της σύγκλησης του Συμβουλίου Σύνδεσης.

Τον Ιούνιο του 1986 ο Έλληνας πρωθυπουργός στη Χάγη, κατά τη διάρκεια των εργασιών του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, εξέφρασε τις αντιρρήσεις του στο σχέδιο αποκατάστασης των σχέσεων ΕΚ - Τουρκίας, οι οποίες σχετίζονταν με την προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τον εκδημοκρατισμό και την έντονη Τουρκική επιθετικότητα στο Αιγαίο και την Κύπρο. Επιπροσθέτως τον Σεπτέμβριο του 1986 στο πρώτο μετά από 6 χρόνια Συμβούλιο Σύνδεσης, η ελληνική πλευρά κατόρθωσε να μην υπάρχει κοινή θέση των Ευρωπαίων, να μην ληφθεί καμία ουσιαστική απόφαση και να μην προχωρήσουν τα θέματα της Συμφωνίας Σύνδεσης[66].

Η ρήτρα της εξαίρεσης της Ελλάδας για λόγους εθνικής ασφάλειας από τις ρυθμίσεις της Συμφωνίας της Άγκυρας, σε σχέση με την ελεύθερη κυκλοφορία των Τούρκων εργαζομένων, οδήγησε την τουρκική πλευρά στην ακύρωσή της, λόγω του ότι θεωρήθηκε εξαιρετικά περιοριστική. Ακόμη στασιμότητα υπήρξε και στα ζητήματα χρηματοδοτικής συνεργασίας ΕΟΚ - Τουρκίας, εκτός της χορήγησης μιας ειδικής βοήθειας 10 εκατομμυρίων, που και αυτή προσέκρουσε στην ελληνική άρνηση, για την οποία δύο φορές προσέφυγε ανεπιτυχώς η Ελλάδα στο Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. Επίσης το τέταρτο Χρηματοδοτικό Πρωτόκολλο ματαιώθηκε, καθώς η ελληνική πλευρά, λόγω των ελληνοτουρκικών διαφορών, δήλωσε ότι δεν πληρούνται οι προϋποθέσεις για την υπογραφή του[67].

---

[65] ΚΑΖΑΚΟΣ Π.,"Η Εξομάλυνση των Σχέσεων Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων-Τουρκίας και η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική ", όπ. π.,σελ. 582.

[66] ΠΕΡΡΑΚΗΣ Σ., "Οι Σχέσεις ΕΟΚ Τουρκίας και η Ελληνική Στάση ή Δίκαιο και Πολιτική στις Ελληνοτουρκικές Σχέσεις στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Κοινότητας", όπ. π., σελ 27.
ΠΕΡΡΑΚΗΣ Σ., . " Η Θέση της Ελλάδας στο Πλέγμα των Σχέσεων ΕΟΚ Τουρκίας 1974-1989" Η Δικαιϊκή Διάσταση.όπ. π.,σελ.45.

[67] ΣΕΡΜΠΟΣ Σ. "Τουρκία και Ευρωπαϊκή Ένωση", " Ο ρόλος της εσωτερικής πολιτικής και του διεθνούς παράγοντα στον ευρωπαϊκό προσανατολισμό της Τουρκίας (1997-2000)", όπ. π., σελ. 111.

1.3 Η ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΕΞΟΜΑΛΥΝΣΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΘΕΡΜΑΝΣΗΣ ΤΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΕΟΚ-ΤΟΥΡΚΙΑΣ 1985-1989

1.3.1 Η ΣΥΓΚΛΗΣΗ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΕΟΚ- ΤΟΥΡΚΙΑΣ

Αμέσως μετά το "φιλικό διακανονισμό" τον Ιανουάριο του 1986, η Τουρκία ενέτεινε τις προσπάθειες της για αναθέρμανση των σχέσεών της με την ΕΚ. Ο υπουργός Εξωτερικών Β. Χαλέφογλου, έστειλε επιστολή στα κράτη μέλη, αρχικά με εξαίρεση την Ελλάδα. Σε αυτήν πρότεινε τη σύγκληση του Συμβουλίου Σύνδεσης. Έντονη υπήρξε η αντίδραση της ελληνικής κυβέρνησης στη πρωτοβουλία της Άγκυρας, που εκμεταλλεύτηκε το σοβαρό διπλωματικό σφάλμα της Τουρκίας να αγνοήσει την Ελλάδα, διακόπτοντας κάθε συζήτηση για όσο διάστημα η Τουρκία έκανε διακρίσεις μεταξύ των κρατών μελών[68]. Έτσι λίγο αργότερα η τουρκική κυβέρνηση απέστειλε επιστολή στην κυβέρνηση της Ελλάδας, με την οποία εξέθετε τα ουσιαστικά επιχειρήματα και τις αιτίες της αρνητικής της στάσης.

Οι ελληνικές αντιρρήσεις σε σχέση με τη σύγκληση του Συμβουλίου Σύνδεσης, περιελάμβαναν τα ακόλουθα:

α. Δεν είχαν αρθεί οι λόγοι, που επέβαλαν το πάγωμα της συμφωνίας σύνδεσης Τουρκίας- ΕΚ το 1980, όταν επιβλήθηκε στη χώρα αυτή η στρατιωτική δικτατορία. Αντίθετα με όσα υποστήριζαν οι Τούρκοι, συνεχίζονταν οι παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Τουρκία, καθώς στις περισσότερες επαρχίες εφαρμοζόταν ακόμα ο στρατιωτικός νόμος, ενώ συνεχίζονταν οι αυθαίρετες συλλήψεις, οι καταδίκες σε θάνατο, τα βασανιστήρια κτλ. Παράλληλα η πολιτική ζωή της χώρας ελεγχόταν ουσιαστικά από το στρατό, ενώ είχε απαγορευτεί η λειτουργία των παλαιών κομμάτων, καθώς και η δραστηριότητα των παλαιών πολιτικών.

β. Η Τουρκία συνέχιζε την παράνομη κατοχή τμήματος άλλης χώρας, της Κύπρου, η οποία είχε υπογράψει συμφωνία σύνδεσης με τις ΕΚ.

[68] ΚΑΖΑΚΟΣ Π. Η Εξομάλυνση των Σχέσεων Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων-Τουρκίας και η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, όπ. π., σελ. 566.

γ. Ετίθετο θέμα κοινοτικής αλληλεγγύης για την απειλή που αντιμετώπιζε η Ελλάδα από την Τουρκία στο χώρο του Αιγαίου. Και η Βρετανία είχε επικαλεστεί την κοινοτική αλληλεγγύη κατά την διάρκεια του πολέμου των νησιών Φόκλαντς, την οποία και πέτυχε. Η ελληνική κυβέρνηση μάλιστα είχε δηλώσει τότε ότι στηρίζει την βρετανική στάση έναντι της Αργεντινής στην υπόθεση των Φόκλαντς.

Συγχρόνως η Αθήνα, σε απάντηση της επιστολή Β. Χαλέφογλου, γνωστοποίησε στην Άγκυρα με επιστολή του υπουργού Εξωτερικών Παπούλια, ότι είχε ουσιαστική και ισοδύναμη γνώμη με αυτή των υπολοίπων εταίρων, για την σχέση ΕΚ- Τουρκίας, τονίζοντας ότι, οι αποφάσεις των εταίρων στην ΕΟΚ λαμβάνονται ομόφωνα και η κοινότητα εκφράζεται συνολικά. Επίσης οι λόγοι που είχαν αναγκάσει την κοινότητα να παγώσει τις σχέσεις της με την Τουρκία δεν είχαν εκλείψει και χρειαζόταν μελέτη της κατάστασης[69].

Με τη στάση της αυτή η ελληνική κυβέρνηση, συνέχιζε ουσιαστικά, να

τονίζει την αρχή της ευρωπαϊκής κοινότητας, η οποία αν και δεν είχε καταγραφεί σε νομικές πράξεις (συνθήκη της Ρώμης), είχε όμως επανειλημμένα επιβεβαιωθεί πολιτικά στο παρελθόν. Ήταν το 1967, όταν η Συμφωνία Σύνδεσης με την Ελλάδα, πάγωσε μετά την κατάλυση του δημοκρατικού καθεστώτος. Επίσης το 1969, όταν εντείνονταν οι πιέσεις, για μετεξέλιξη της εμπορικής συμφωνίας με την Ισπανία σε συμφωνία σύνδεσης, οπότε το Συμβούλιο επιβεβαίωσε την προσήλωσή του στην συγκεκριμένη αρχή τονίζοντας ότι: "Για τις χώρες της Νότιας Ευρώπης οι υπάρχουσες συμφωνίες τους με την κοινότητα δεν μπορούν να πάρουν τη μορφή σύνδεσης παρά μόνο στο μέτρο που οι χώρες αυτές αποκτήσουν θεσμού συγκρίσιμους με αυτούς των ιδρυτικών κρατών".

Αν και υπήρχαν ελληνικές αντιδράσεις, για τα ζητήματα των περιουσιών των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης και την εξαίρεση της Ελλάδας από την υποχρέωση της ελεύθερης διακίνησης Τούρκων εργαζομένων, στο Συμβούλιο των Υπουργών Εξωτερικών της ΕΚ στις 17 Φεβρουαρίου του 1986, οι εταίροι συμφώνησαν ότι έπρεπε να συνεχιστούν οι προσπάθειες για την προοδευτική εξομάλυνση των σχέσεων ΕΚ-Τουρκίας. Για το σκοπό αυτό η Επιτροπή θα έπρεπε

[69] Καθημερινή 18-2-1986.

να προετοιμάσει τις αναγκαίες προτάσεις[70]. Καλύπτονταν έτσι θέματα προϋπολογισμού, (βοήθειας προς την Τουρκία), ελεύθερης διακίνησης των εργαζομένων, εμπορίου και προσαρμογής της συμφωνίας σύνδεσης, μετά τις εντάξεις, αφενός της Ελλάδας και αφετέρου της Πορτογαλίας και της Ισπανίας. Λίγο αργότερα οι εταίροι συμφώνησαν για την σύγκληση του Συμβουλίου Σύνδεσης το Σεπτέμβριο του 1986 και η ελληνική κυβέρνηση αποφάσισε να προβάλει τις νέες της θέσεις στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (Διάσκεψη Κορυφής) της Χάγης Ιούνιος 1986. Με επιστολή του Έλληνα Πρωθυπουργού προς τον Πρόεδρο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Ολλανδό Πρωθυπουργό Ρ. Λούμπερς και τα λοιπά μέλη του, εκτέθηκαν οι απόψεις της ελληνικής κυβέρνησης:

> «Θα ήθελα να σας ενημερώσω σε βάθος για τα προβλήματα που δημιουργεί η συνεχιζόμενη πολιτική απειλών της Τουρκίας και η εντεινόμενη επιθετικότητα της ηγεσίας της χώρας αυτής απέναντι στην Ελλάδα. Θεωρώ αυτονόητο ότι κάτω από τις συνθήκες αυτές, ενώ συνεχίζεται ο καταπιεστικός χαρακτήρας του τουρκικού καθεστώτος και η παράνομη κατοχή τμήματος της Κύπρου, δεν επιτρέπεται η Κοινότητα, σεβόμενη τις αρχές της αλληλεγγύης και της δημοκρατίας, που μόλις πρόσφατα επαναβεβαίωσε θεσμικά με την υπογραφή της ενιαίας πράξης, να προχωρήσει στην χωρίς όρους αναθέρμανση των σχέσεων της κοινότητας με την Τουρκία"[71].
>
> Παρ΄όλο που δεν έγινε ουσιαστική συζήτηση πάνω στις θέσεις που διατύπωσε

ο Πρωθυπουργός στη δήλωση-παρέμβασή του στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, οι εταίροι δεν μπορούσαν να αγνοήσουν την επίκληση της κοινοτικής αλληλεγγύης από την Ελλάδα, η οποία προβλέπονταν και τυπικά στην "Ενιαία Πράξη" με την οποία θεσμοθετήθηκε η ευρωπαϊκή πολιτική συνεργασία και αναθεωρήθηκαν διατάξεις της Συνθήκης της Ρώμης. Σύμφωνα με δήλωση του Βρετανού Υπουργού Εξωτερικών Σερ Τζέφρευ Χάου, σκοπός της Κοινότητας ήταν: "*να σεβαστούμε και να υποστηρίξουμε την εταιρική σχέση με την Ελλάδα… και να το καταφέρουμε αυτό κατά τρόπο, που δεν θα διαταράξει τις σχέσεις φιλίας*

[70] Επιστολή της Επιτροπής προς το Συμβούλιο στο έγγραφο του Συμβουλίου 6395/22-4-1986/FIN149.

[71] Δημοκρατικό Λόγος 17-6-1986.

και τις προοπτικές των σχέσεων των εταίρων με την Τουρκία"[72].

Η Χάγη ήταν το αποκορύφωμα των ελληνικών προσπαθειών να σταματήσουν ή έστω να επιβραδυνθούν οι διαδικασίες εξομάλυνσης των σχέσεων ΕΚ-Τουρκίας, δηλαδή ουσιαστικά οι διαδικασίες ενεργοποίησης της συμφωνίας σύνδεσης, πριν υπάρξει κάποια πρόοδος στα κρίσιμα για την Ελλάδα θέματα[73].

Σύμφωνα με τον καθηγητή Περράκη, οι ελληνικές επιφυλάξεις θεμελιώνονταν σε μια σειρά από πολιτικά επιχειρήματα και συγκεκριμένα γύρω από δύο θεματικές: την εσωτερική κατάσταση στην Τουρκία και την τουρκική επιθετικότητα και απειλή σε βάρος της Ελλάδος. Σύμφωνα με την παρέμβαση του έλληνα πρωθυπουργού Ανδρέα Παπανδρέου:

> "*παρ΄όλο που η κατάσταση στην Τουρκία δεν έχει βελτιωθεί σε συγκρινόμενους πολύ ουσιαστικούς τομείς - θα ανέφερα ως παράδειγμα την συνέχιση των βασανιστηρίων σε μεγάλη κλίμακα και την πλήρη έλλειψη συνδικαλιστικών ελευθεριών-, έχει αρχίσει εδώ και έξι μήνες μια έντονη προσπάθεια από ορισμένα κράτη μέλη για την ομαλοποίηση των σχέσεων ΕΟΚ-Τουρκίας. Η Ελλάδα από την αρχή είχε διατυπώσει σοβαρές επιφυλάξεις για την επιχειρούμενη εξομάλυνση και είχε υποστηρίξει ότι, δεν θα ήταν σκόπιμο η Κοινότητα να ενισχύσει πολιτικά το Τουρκικό καθεστώς, το οποίο εξακολουθεί να παραβιάζει κατάφωρα τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις συνδικαλιστικές ελευθερίες. Για την Ελλάδα, η επιχειρούμενη εξομάλυνση των σχέσεων της Τουρκίας με την Κοινότητα συνδέεται επίσης άμεσα με την κρίσιμη κατάσταση των ελληνοτουρκικών σχέσεων και με την συνεχιζόμενη τουρκική κατοχή μεγάλου τμήματος της Κυπριακής Δημοκρατίας, θέματα για τα οποία ο ελληνικός λαός είναι ιδιαίτερα ευαίσθητος. Αλλά τον τελευταίο καιρό με εκρηκτικές δηλώσεις οι Τούρκοι αξιωματούχοι εντείνουν επικίνδυνα το κλίμα στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, ιδιαίτερα τους έξι τελευταίους μήνες. Γιατί πώς αλλιώς μπορεί κανείς να ερμηνεύσει τις πρόσφατες δηλώσεις του κ. Οζάλ ότι τα ελληνικά νησιά του Αιγαίου αποτελούν πάτρια τουρκικά εδάφη. Τι να πει κανείς για τις δηλώσεις του πρώην πρωθυπουργού Ουλουσού πριν από έναν περίπου μήνα, ότι " Η Τουρκία ασφυκτιά από τον κλοιό των ελληνικών νησιών στα παράλιά της.*

[72] Καθημερινή 22-7-1986.
[73] ΚΑΖΑΚΟΣ ., " Η Εξομάλυνση των Σχέσεων Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων – Τουρκίας και η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική", όπ. π., σελ. 579.

Πώς να μην ενταθούν οι ανησυχίες μας από το γεγονός ότι τι στιγμή αυτή η Τουρκία πραγματοποιεί μεγάλη ναυτική άσκηση με αποβατικά σκάφη ανάμεσα σε δύο ελληνικά νησιά τη Χίο και τη Σάμο; Η ιδέα ορισμένων κύκλων, ότι τα ελληνοτουρκικά θέματα θα μπορούσαν να επιλυθούν μέσα από έναν ελληνοτουρκικό διάλογο δεν μπορεί να εφαρμοστεί, όσο η Τουρκία συνεχίζει τις διεκδικήσεις της και την επιθετική της πολιτική εναντίον της Ελλάδος. Μέσα σε ένα τέτοιο κλίμα, οι δυνατότητες της ελληνικής κυβερνήσεως να επιδείξει πνεύμα συνεργασίας στο θέμα των σχέσεων ΕΟΚ-Τουρκίας περιορίζονται σημαντικά. Θα πρέπει να καταστεί σαφές στην τουρκική ηγεσία ότι οι απειλές ενός κράτους μέλους δεν συμβιβάζονται με τις τουρκικές επιδιώξεις, για τη βελτίωση των ευρωτουρκικών σχέσεων. Έχουμε δηλώσει ότι είμαστε διατεθειμένοι να υπογράψουμε το πρόσθετο πρωτόκολλο που αφορά την Τουρκία, όταν η Άγκυρα συμμορφωθεί τόσο με τις διατάξεις της συμφωνίας της Άγκυρας όσο και τις βασικές αρχές του διεθνούς δικαίου και άρει τις διακρίσεις που εφαρμόζει εις βάρος των Ελλήνων και των άλλων κοινοτικών υπηκόων, ελληνικής καταγωγής. Έχουμε επίσης ζητήσει να εξαιρεθεί η Ελλάδα από την ελεύθερη διακίνηση Τούρκων εργαζομένων, για λόγους εθνικής ασφάλειας".

Σκοπός της παρέμβασης του Πρωθυπουργού ήταν η ενεργοποίηση των εταίρων, ώστε να ενταθούν οι πιέσεις προς την Τουρκία, με στόχο την μείωση των προκλήσεών της και αυτό ανεξάρτητα από τους συγκεκριμένους όρους που έθετε η Ελλάδα.

Πράγματι, με την ανάληψη της Προεδρίας από το Ηνωμένο Βασίλειο, οι επίσημες δηλώσεις της ΕΚ φανέρωναν διάθεση να γίνουν αποδεκτές οι θέσεις της Αθήνας, δηλαδή να χρησιμοποιηθούν οι διαδικασίες εξομάλυνσης των σχέσεων ΕΚ- Τουρκίας και ως μέσο άσκησης πίεσης στην Άγκυρα για θέματα κρίσιμα για την ελληνική κυβέρνηση. Η θέση της Προεδρίας ήταν η διεξαγωγή διαλόγου, με στόχο την εξομάλυνση των σχέσεων με την Τουρκία αλλά και αυξημένη πίεση, για να ξεπεραστούν τα αδιέξοδα στις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Η Ελλάδα με την πρωθυπουργική παρέμβαση έδειξε να μην επιμένει στην αρχική της θέση που ήταν ότι δεν πρέπει να αρχίσει διάλογος με την Τουρκία σε θέματα σύνδεσης, πριν υπάρξουν απτά αποτελέσματα στην εξέλιξη των ελληνοτουρκικών σχέσεων.

Ωστόσο τα κράτη που δραστηριοποιούνταν, με σκοπό την εξομάλυνση

των σχέσεων ΕΚ-Τουρκίας, και ειδικά το Ηνωμένο Βασίλειο και η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας εξακολουθούσαν να έχουν διαφορετικές θέσεις από την Ελληνική Κυβέρνηση, όσον αφορά βασικά σημεία της ελληνικής πολιτικής έναντι της Τουρκίας και κατ' επέκταση την αντίληψη για τον κοινοτικό ρόλο στις σχέσεις ΕΚ- Ελλάδας-Τουρκίας.

Η θέση αυτή θεωρούσε ότι η ελληνοτουρκική αντιπαράθεση έχει κυρίως διμερή διάσταση. Συνεπώς έπρεπε να ξεπεραστεί μέσω διαλόγου μεταξύ των ενδιαφερομένων μελών. Ο συγκεκριμένος διάλογος έπρεπε να διεξαχθεί σε υψηλό πολιτικό επίπεδο και τα υφιστάμενα επίμαχα θέματα δεν επιτρεπόταν να αποτελούν βάρος για την κοινότητα. Επίσης η αναθέρμανση και ενεργοποίηση των σχέσεων σύνδεσης ΕΚ-Τουρκίας θα είχε σταθεροποιητικές επιδράσεις και θετικά αποτελέσματα προς το συμφέρον της Ελλάδας[74]. Η ελληνική παρέμβαση μέσω του πρωθυπουργού στη Χάγη, σκοπό είχε την επίσημη υπεύθυνη πολιτική ενημέρωση των ηγετών της κοινότητας, όσον αφορά τα προβλήματα που δημιουργούσε η τουρκική συμπεριφορά στην Ελλάδα, θέλοντας επίσης να προσδώσει σε αυτά κοινοτική διάσταση και χαρακτήρα, αφού η Ελλάδα είναι μέρος της κοινότητας[75].

Σύμφωνα με τον αναπληρωτή υπουργό Εξωτερικών Θεόδωρο Πάγκαλο, η ελληνική κυβέρνηση πέτυχε τα κείμενα που κατέθεσε να αποτελέσουν

> "*κείμενα του Συμβουλίου Κορυφής, να υπάρχουν, δηλαδή στο φάκελο του συμβουλίου. Νομίζω ότι αυτό αποτελεί μια σημαντική στιγμή, γιατί η κοινότητα αντιμετωπίζει, για πρώτη φορά σε όλη τους την έκταση, και τα προβλήματα της συνεχιζόμενης κατοχής στην Κύπρο και της έλλειψης κάθε πνεύματος συνδιαλλαγής από την πλευρά της Τουρκίας αλλά και τη συνεχώς επαναλαμβανόμενη πίεση πάνω στην Ελλάδα, τις πρόσφατες προκλήσεις και το όλο πλέγμα δράσεων και εκδηλώσεων της Τουρκίας, που αποτελεί μια απειλή κατά της εδαφικής ακεραιότητας και της εθνικής μας ανεξαρτησίας*"[76].

Στις 16 Σεπτεμβρίου 1986 έγινε η σύγκληση του Συμβουλίου Σύνδεσης ΕΚ- Τουρκίας, για πρώτη φορά από το στρατιωτικό πραξικόπημα του 1980. Η ελληνική παρέμβαση στη σύνοδο της Χάγης δεν κατέστησε δυνατή τη διακοπή

[74] Καθημερινή 26-6-1986 Δήλωση του αναπληρωτή υπουργού Εξωτερικών της Δυτικής Γερμανίας Lutz Staffenhagen, σε συνάντηση με βουλευτές της Νέας Δημοκρατίας στη Βόννη.
[75] Οικονομικός Ταχυδρόμος 3-7-1986.
[76] Δημοκρατικός Λόγος 28-6-1986.

της διαδικασίας προετοιμασίας του Συμβουλίου Σύνδεσης ΕΚ-Τουρκίας ή την αναβολή της σύγκλησής του. Πέτυχε όμως η ελληνική κυβέρνηση να μην έχει η Κοινότητα κοινή θέση, αφού απαιτείται ομοφωνία για θέματα ημερήσιας διάταξης του συμβουλίου[77]. Όπως δήλωσε ο Ολλανδός πρωθυπουργός Ρ. Λούμπερς, ο οποίος είχε προεδρεύσει "Δεν υπήρξαν κοινά συμπεράσματα".

Η αποτυχία του Συμβουλίου Σύνδεσης τον Σεπτέμβριο του 1986 έδειξε ότι, εκτός από της ελληνικές αιτιάσεις και αντιρρήσεις, τα προβλήματα στις σχέσεις ΕΟΚ-Τουρκίας στο πλαίσιο του καθεστώτος σύνδεσης παρέμεναν πολλά και σοβαρά. Η κοινοτική προεδρία του Ηνωμένου Βασιλείου υπογράμμισε τη σημασία του ιδίου γεγονότος της σύγκλησης, το οποίο αποτέλεσε αφετηρία για ομαλοποίηση και σύσφιγξη των σχέσεων με την Τουρκία.

Η Επιτροπή των ΕΚ ανέλαβε την επεξεργασία και τις λύσεις των ειδικών προβλημάτων που είχαν προκύψει από την εφαρμογή της Συμφωνίας Σύνδεσης και του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου. Σύμφωνα με την επιτροπή στη συγκεκριμένη σύνοδο:

> "*Επήλθε ευρεία ομοφωνία στην πρόταση της Επιτροπής για τη σταδιακή ομαλοποίηση των σχέσεων μεταξύ Κοινότητας και Τουρκίας και ιδιαίτερα για την προοδευτική επανάληψη της χρηματοδοτικής συνεργασίας, που είχε παγώσει από τον Νοέμβριο του 1981 για πολιτικούς λόγους*".

Η αναφορά αυτή της Προεδρίας δεν έγινε δεκτή από την Ελλάδα, σύμφωνα με την άποψη της οποίας το Συμβούλιο Σύνδεσης δεν έδωσε πράσινο φως για την εξέλιξη των πολιτικών σχέσεων ΕΚ- Τουρκίας. Η εξέλιξη αυτή παρέμενε εξαρτημένη από το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων εκ μέρους της Τουρκίας, της λύσης του Κυπριακού προβλήματος και των διεκδικήσεων της Τουρκίας στο Αιγαίο εις βάρος της Ελλάδος.

Η Επιτροπή ανέλαβε την πρωτοβουλία για διερευνητικές συνομιλίες με την τουρκική κυβέρνηση, με στόχο την επίλυση προβλημάτων που απασχολούσαν την Ελλάδα. Η Κοινότητα αναφορικά με το θέμα της ελεύθερης διακίνησης των εργαζομένων τον Νοέμβριο του 1986 κατέληξε σε μια κοινή θέση, προωθώντας το θέμα της υπογραφής του Πρωτοκόλλου Προσαρμογής. Στην Άγκυρα τον Ιανουάριο του 1987 ο αρμόδιος για τις σχέσεις με την Τουρκία Επίτροπος Κλ. Σεισόν μονόγραψε το Πρωτόκολλο Προσαρμογής.

[77] Καθημερινή 5-9-1986.

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο έως και το 1986 ήταν το μοναδικό όργανο της Κοινότητας το οποίο, λόγω της παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από την Άγκυρα, θεωρούσε απαράδεκτη πολιτική πράξη την εξομάλυνση των σχέσεων ΕΚ- Τουρκίας. Σύμφωνα με ψήφισμα το οποίο υιοθετήθηκε από την ολομέλεια μετά από συζήτηση, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο δήλωνε:

"*Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα δεν δικαιολογείται ακόμη να προβεί στην πλήρη εξομάλυνση των σχέσεων με την Τουρκία και η σύνοδος του Συμβουλίου Σύνδεσης είναι πιθανόν να δώσει την εσφαλμένη εντύπωση ότι η ΕΟΚ εγκρίνει πλήρως την πολιτική κατάσταση των δικαιωμάτων του ανθρώπου στην Τουρκία*".

Δεχόταν ωστόσο ότι χρειάζόταν διάλογος μεταξύ ΕΟΚ και Τουρκίας για το διακανονισμό ορισμένων επίμαχων θεμάτων στο πλαίσιο της συμφωνίας σύνδεσης.

Οι εξελίξεις και οι επιλογές των κρατών μελών της κοινότητας άρχισαν να επηρεάζουν και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Έτσι παρακάμθηκαν οι αντιδράσεις των ελλήνων ευρωβουλευτών. Τον Ιανουάριο του 1987 ο νέος πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου δήλωσε ότι ενθαρρύνει κάθε προσπάθεια για την ανασύσταση της μικτής κοινοβουλευτικής επιτροπής ΕΚ-Τουρκίας. Συγχρόνως οι αρχηγοί της χριστιανοδημοκρατικής και σοσιαλιστικής ομάδας ενεργοποίησαν διαδικασία, με σκοπό την αναθέρμανση της διακοινοβουλευτικής επιτροπής με την Τουρκία.

Σύμφωνα με τον καθηγητή Πάνο Καζάκο :

"*Οι εξελίξεις από τα τέλη του 1985 φάνηκαν να αιφνιδιάζουν την ελληνική κυβέρνηση, η οποία μάλλον υποτίμησε τις διεθνείς προεκτάσεις των πολιτικών μεταβολών στο εσωτερικό της Τουρκίας από το 1983, θεωρώντας τις απλά ως παραπλανητικές μεταμορφώσεις της τουρκικής άρχουσας τάξης, και η οποία, επιπλέον, έβλεπε στις διαδικασίες του ΣτΕ ένα ανυπέρβλητο ανάχωμα κατά της εξομάλυνσης των σχέσεων της Τουρκίας με τη Δυτική Ευρώπη. Αλλά οι παράγοντες που ωθούσαν τόσο την τουρκική πλευρά όσο και τους Κοινοτικούς - την πλειοψηφία των κρατών μελών - προς την εξομάλυνση ήταν ισχυρότεροι από το ανάχωμα του ΣτΕ και λειτουργούσαν μακροχρόνια. Συνεπώς, η ανάληψη πρωτοβουλιών για τον παραμερισμό της σοβαρής πηγής τριβών που είχε δημιουργήσει το πάγωμα της Συμφωνίας Σύνδεσης ήταν θέμα χρόνου. Άλλωστε, παράπλευρα, εκτός του πλαισίου της σύνδεσης οι σχέσεις*

αναπτύσσονταν πλέον από καιρό σχεδόν ομαλά, όπως έδειξαν καθαρά αφενός η εξέλιξη των εμπορικών συναλλαγών και αφετέρου η συμμετοχή της Τουρκίας (από το 1984) στις προσπάθειες για εμβάθυνση της ευρωπαϊκής τεχνολογίας συνεργασίας μέσω του Εύρηκα".

Επίσης σύμφωνα με την άποψη του καθηγητή Στέλιου Περράκη:

"Οι ελληνικές επιφυλάξεις και παραινέσεις δεν στάθηκαν, πάντως, ικανές να αποτρέψουν διαδικαστικά - και δεν μπορούσαν νομικά – τη σύγκληση του πρώτου μετά από 6 χρόνια Συμβουλίου Σύνδεσης σε υπουργικό επίπεδο, στις 16 Σεπτεμβρίου 1986 στις Βρυξέλλες.

Πέτυχε, όμως, η ελληνική πλευρά με την άρνησή της, πρώτα η Κοινότητα να μην έχει κοινή θέση, αφού απαιτείται ομοφωνία προς τούτο, απέναντι στα θέματα ημερήσιας διάταξης τού Συμβουλίου[78], και ύστερα να οδηγηθεί η σύνοδος σε ναυάγιο[79]. Τυπικά έγινε μια ανταλλαγή απόψεων για ορισμένα οικονομικά θέματα αλλά και ορισμένες πολιτικές τοποθετήσεις από μερικές αντιπροσωπίες[80]. Κι αφού καμιά απόφαση δεν λήφθηκε με αποτέλεσμα τα θέματα της Συμφωνίας Σύνδεσης να μην προχωρούν, οι σχέσεις ΕΟΚ- Τουρκίας παρέμειναν έτσι ουσιαστικά σε νεκρό σημείο[81].

Η αποτυχία του Συμβουλίου Σύνδεσης το Σεπτέμβριο 1986 έδειξε ότι πέρα από τις ελληνικές αιτιάσεις κι αντιρρήσεις τα προβλήματα στις σχέσεις ΕΟΚ– Τουρκίας στο πλαίσιο του καθεστώτος σύνδεσης παρέμεναν πολλά και σοβαρά. Το κλίμα που είχε δημιουργηθεί τελικά αποθάρρυνε την ανάληψη νέων πρωτοβουλιών εκ μέρους των χωρών που ακολούθησαν το Ηνωμένο Βασίλειο στην προεδρία του υπουργικού οργάνου της Κοινότητας το 1987[82]. Έπρεπε να έρθει η σειρά της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας το πρώτο εξάμηνο

---

[78] Καθημερινή 5-9-1986.

[79] Ελευθεροτυπία 18-9-1986,Δελτίο ΕΚ 9-1986,Σημείο 2.1.19.

[80] 20η Γενική Έκθεση δραστηριότητας των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 1986,Επιτροπή ΕΚ Βρυξέλλες Λουξεμβούργο 1987,σημ. 850, σ. 339.

[81] Αντίθετες ήταν οι εκτιμήσεις του Γ. Μαύρου. "Οι σχέσεις ΕΟΚ-Τουρκίας κι εμείς". Αντί 27-3-1987

σ. 18-19 ο οποίος θεωρεί ότι σημειώθηκε αναθέρμανση στις σχέσεις Κοινότητας-Τουρκίας με παράλληλη αποτυχία της ελληνικής πολιτικής. Η θεώρηση αυτή όμως παραβλέπει μεταξύ άλλων το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας του Συμβουλίου, αλλά και τις εκτιμήσεις της ίδιας της τουρκικής πλευράς σ αυτό το πεδίο (π.χ. τα σχόλια των εφημερίδων Μιλλιέτ και Τζούμχουριετ) καθώς και την εκτίμηση του Α Μπιράντ "η συνάντηση μεταξύ Τουρκίας και ΕΟΚ έγινε απλώς για να τηρηθούν τα προσχήματα ",όπως αναφέρονται στο Βήμα 21-9-1986. Αλλά και οι εξελίξεις μεταγενέστερα δεν φαίνεται να δικαιώνουν την κριτική του για την αντιφατική αδιέξοδη ελληνική πολιτική.

[82] Ελευθεροτυπία 25-1-1989.

του 1988, για να δρομολογηθούν οι διαδικασίες για τη σύγκληση εκ νέου του Συμβουλίου Σύνδεσης ΕΟΚ – Τουρκίας".

Πράγματι κατά τη διάρκεια της Προεδρίας της ΟΔ της Γερμανίας, ενεργοποιήθηκαν οι διαδικασίες για την σύγκληση του Συμβουλίου Σύνδεσης ΕΟΚ- Τουρκίας. Η ελληνική κυβέρνηση ζητούσε να υπάρξει στην κοινοτική θέση αναφορά στην κατάσταση των δικαιωμάτων του ανθρώπου στη Τουρκία και κυρίως στο Κυπριακό. Σε αντίθετη περίπτωση θα εμπόδιζε την έκδοση κοινής θέσης[83]. Η γερμανική προεδρία[84], με τη στήριξη και της Ολλανδίας προσπάθησε να ξεπεράσει το ελληνικό πρόβλημα. Οι ελληνικές απαιτήσεις όμως εντάθηκαν περισσότερο, λόγω του πλεονεκτήματος της ομοφωνίας που είχε η ελληνική πλευρά έναντι των γερμανικών προσπαθειών προώθησης και αναβάθμισης των σχέσεων ΕΟΚ –Τουρκίας με τη σύγκληση του Συμβουλίου Σύνδεσης, που επρόκειτο να γίνουν στο Λουξεμβούργο στις 25 Απριλίου του 1988. Η Γερμανική προεδρία όμως συγχρόνως προσπαθούσε να ικανοποιήσει και τα ελληνικά αιτήματα.

Η ελληνική ασφυκτική πίεση στη γερμανική προεδρία για την αναφορά στις εισαγωγικές παρατηρήσεις της προεδρίας προς το Συμβούλιο Σύνδεσης ΕΟΚ-Τουρκίας και στο Κυπριακό[85] είχε τελικά θετικό αποτέλεσμα. Συγκεκριμένα έγινε πρώτα αναφορά στην ποιοτική κατάσταση της Τουρκίας, συνοδευόμενη από την παρότρυνσή της για μεγαλύτερη πρόοδο σε θέματα δημοκρατίας και σεβασμού των δικαιωμάτων του ανθρώπου και εν συνεχεία εκφράσθηκε η ικανοποίηση των κοινοτικών εταίρων για τη βελτίωση των σχέσεων Ελλάδας Τουρκίας. Επιπροσθέτως έγινε αναφορά στις ενέργειες των δύο χωρών (κατάργηση του μυστικού διατάγματος – υπογραφή του Πρωτοκόλλου προσαρμογής), προκειμένου να βελτιωθούν οι σχέσεις ΕΟΚ-Τουρκίας και τέλος δηλώθηκε η πρόβλεψη ότι:

"*Θα έχουμε την ευκαιρία να θίξουμε ορισμένα πολιτικά θέματα, που ενδιαφέρουν τα δύο κράτη μέλη της ΕΚ και Τουρκίας, όπως την κατάσταση*

[83] Βήμα 24-4-1988.
[84] Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία 17-4-1988. Επίσκεψη του Γερμανού υφυπουργού Εξωτερικών Σβέτσερ.
[85] Ποντίκι 29-4-1988 : "Η Γερμανική υποχώρηση δεν οφείλεται πάντως μόνο στις ελληνικές πιέσεις. Φαίνεται ότι σε αυτό συνέβαλε και η τουρκική στάση – ασυνεννοησία καλύτερα ανάμεσα στον Α Μπόζερ, υπουργό αρμόδιο για τις σχέσεις με την κοινότητα και τον υπουργό αρμόδιο για τις σχέσεις με την Κοινότητα και τον υπουργό Εξωτερικών Γκιλμάζ όπως επίσης η αλλαγή της βρετανικής θέσης".

στην Μέση Ανατολή, τη σύρραξη στον Κόλπο και το Κυπριακό πρόβλημα. Αυτό το τελευταίο επηρεάζει τις σχέσεις Κοινότητας - Τουρκίας"[86].

Ωστόσο στα πρακτικά του Συμβουλίου η ελληνική αντιπροσωπία καταχώρησε μονομερή δήλωση, σύμφωνα με την οποία:

"*προϋπόθεση για τη χορήγηση του 4ου Χρηματοδοτικού Πρωτοκόλλου αποτελεί η αποχώρηση όλων των τουρκικών στρατευμάτων από την Κύπρο και ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Τουρκία*"

Το αποτέλεσμα της κοινής θέσης των Ευρωπαίων εταίρων είχε μια απρόβλεπτη εξέλιξη, την ματαίωση του Συμβουλίου Σύνδεσης. Αιτία υπήρξε η αντίδραση του υπουργού Εξωτερικών της Τουρκίας Γιλμάζ, ο οποίος μόλις πληροφορήθηκε την αναφορά στο Κυπριακό εντός του περιεχομένου της κοινοτικής θέσης, αρνήθηκε να προσέλθει στη συνεδρίαση του Συμβουλίου Σύνδεσης. Έτσι οι προσπάθειες της γερμανικής Προεδρίας για ουσιαστική βελτίωση των σχέσεων ΕΟΚ-Τουρκίας σε υπουργικό επίπεδο απέβησαν άκαρπες .

Χαρακτηριστική της έντονης δυσφορίας των κοινοτικών εταίρων για την τουρκική στάση είναι η δήλωση του Chysson: "Ποτέ δεν κατάλαβα για ποιο λόγο συγκλήθηκε το Συμβούλιο Σύνδεσης. Αυτή η συνεδρίαση ήταν γελοία και σε καμία περίπτωση δεν επρόκειτο να πετύχει οτιδήποτε"[87].

Στο Λουξεμβούργο οι εταίροι αναγνώρισαν ότι το Κυπριακό πρόβλημα συνδέεται με τις σχέσεις ΕΟΚ-Τουρκίας. Επιπροσθέτως η Ελλάδα έθεσε τις θετικές εξελίξεις στο Κυπριακό ως απαραίτητη προϋπόθεση για τη βελτίωση των σχέσεων της ΕΟΚ με την Τουρκία.

Η αποτυχημένη προσπάθεια, σύγκλησης του Συμβουλίου Σύνδεσης, τον Απρίλιο του 1988 της Γερμανικής προεδρίας, αλλά και η αρνητική διάθεση της ελληνικής, ισπανικής και γαλλικής προεδρίας που ακολούθησαν τη γερμανική, κατέδειξαν τη δυσκολία του εγχειρήματος της προώθησης των σχέσεων ΕΟΚ- Τουρκίας.

1.3.2 ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΕΟΚ – ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΟ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟ

Μετά το πραξικόπημα του 1980 στην Τουρκία, η Κοινότητα πάγωσε μαζί με τη Συμφωνία Σύνδεσης και τη χρηματοδοτική βοήθεια. Το τρίτο Χρηματοδοτικό

[86] Ποντίκι 29-4-1988.
[87] Ελευθεροτυπία 28-4-198

Πρωτόκολλο των 310 εκ. ECU, επρόκειτο να το ακολουθήσει το τέταρτο, το οποίο προέβλεπε δάνεια και βοήθεια προς τη Τουρκία ύψους 600 εκ. ECU, από το 1981- 1986 που θα έθετε σε ισχύ το Συμβούλιο. Ωστόσο, υπήρξαν προσπάθειες ορισμένων χωρών για την ενεργοποίηση της χρηματοδοτικής βοήθειας της Κοινότητας προς την Τουρκία, αλλά προσέκρουσαν στη αντίθετη στάση της Ελλάδας και της Δανίας.

Ειδικότερα, η ελληνική κυβέρνηση εναντιώθηκε στη χρηματοδότηση της

Τουρκίας προβάλλοντας το αιτιολογικό ότι η Τουρκία δεν πληροί τις προϋποθέσεις. Ενδεικτική είναι η σχετική δήλωση του έλληνα πρωθυπουργού για το θέμα: "Θα ήταν σχήμα οξύμωρο η ελληνική κυβέρνηση να χρηματοδοτεί μέσω της ΕΚ την Τουρκία, τη στιγμή που η τουρκική επιθετική πολιτική μάς εξαναγκάζει να διαθέτουμε το 7% του ΑΕΠ σε αμυντικές δαπάνες"[88]. Η ελληνική κυβέρνηση εξέφρασε την έντονη αντίδρασή της και στη σύναψη του 4ου Χρηματοδοτικού Πρωτοκόλλου ΕΟΚ- Τουρκίας και στη χορήγηση της ειδικής βοήθειας προς τη Τουρκία.

Αντίθετα όμως από το πολυμερές επίπεδο, σε διμερή βάση υπήρξαν κράτη που ουδέποτε σταμάτησαν να παρέχουν βοήθεια προς την Τουρκία. Σημαντικότερη πηγή χρηματοδότησης για την Τουρκία υπήρξε η Δυτική Γερμανία, η οποία από το 1958 ως το 1983 συνεργάστηκε με την Τουρκία, με 31 συμφωνίες χρηματοδοτικής συνεργασίας, για την προώθηση αναπτυξιακών προγραμμάτων. Με τις συγκεκριμένες συμφωνίες, έως το 1985 η Τουρκία εισέπραξε 5,2 δισ. μάρκα. Η συνεργασία Γερμανίας - Τουρκίας αφορούσε τους τομείς ανάπτυξης και την παροχή στρατιωτικής βοήθειας[89]. Υποστηρίζεται ότι κατά την επίσκεψη του δυτικογερμανού υφυπουργού Εξωτερικών Ρούφους στην Άγκυρα, τον Οκτώβριο του 1986, πραγματοποιήθηκε συμφωνία με την οποία η Τουρκία έλαβε επιπρόσθετη χρηματοδότηση στο στρατιωτικό τομέα, έναντι παραχωρήσεών της στο θέμα της διακίνησης των τούρκων εργαζομένων.

Αν και έντονη η προσπάθεια της ελληνικής κυβέρνησης να ανακόψει τις διμερείς χρηματοδοτήσεις, δεν ήταν αποτελεσματική. Η Ελλάδα μετέφερε το κέντρο βάρος των προσπαθειών της στο πολυμερές κοινοτικό επίπεδο,

[88] Παρέμβαση στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Χάγης τον Ιούνιο του 1986.
[89] Καθημερινή 24-1-1986. Συμφωνία Γερμανίας Τουρκίας που προέβλεπε στρατιωτική βοήθεια ύψους 130 εκ. γερμανικών μάρκων .

εφαρμόζοντας και εδώ την πολιτική των αναχωμάτων[90], η αποτελεσματικότητα της οποίας αμφισβητήθηκε, με δεδομένες τις δυνατότητες παράκαμψής της μέσα από τους διαύλους των διμερών σχέσεων των κρατών - μελών της κοινότητας με την Τουρκία.

Οι προσπάθειες της ελληνικής κυβέρνησης να ανακόψει τη χρηματοδότηση της τουρκικής βρήκε μεγαλύτερη ανταπόκριση στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το οποίο ήταν αρμόδιο σε ζητήματα προϋπολογισμού. Το 1987 στη συζήτηση του Κοινοβουλίου για τον προϋπολογισμό, κατόπιν παρεμβάσεως των ελλήνων ευρωβουλευτών, διαγράφηκαν τα κονδύλια που προέβλεπε το Συμβούλιο στο πλαίσιο του τετάρτου Χρηματοδοτικού Πρωτοκόλλου με την Τουρκία. Εκτός αυτών, έγινε δέσμευση στο αποθεματικό του προϋπολογισμού των κονδυλίων τα οποία το Συμβούλιο προόριζε για την παροχή ειδικής ενίσχυσης. Επίσης δεσμεύθηκε και το τρίτο Χρηματοδοτικό Πρωτόκολλο με την Τουρκία (33,7 εκ. ECU πιστώσεις και 19 εκ. ECU υποχρεώσεις). Η Βουλή για τις ενέργειες αυτές χρησιμοποίησε το αιτιολογικό της παραβίασης των δικαιωμάτων του ανθρώπου στην Τουρκία. Ε ίναι αξιοσημείωτη η μεγάλη πλειοψηφία με την οποία εγκρίθηκε η σχετική τροπολογία (285 υπέρ 66 κατά και 7 αποχές)[91].

Ωστόσο, στο πλαίσιο της προσπάθειας του Συμβουλίου για την αναθέρμανση των σχέσεων ΕΟΚ – Τουρκίας, το ζήτημα τέθηκε ξανά πριν από την προκαθορισμένη για τον Απρίλιο του 1988 συνεδρίαση του Συμβουλίου Σύνδεσης[92]. Παρά την παρεμβολή της συνάντησης στο Νταβός[93], οι ελληνικές αντιρρήσεις επανήλθαν αμείωτες. Το αποτέλεσμα ήταν ότι στην κοινή θέση των Δώδεκα έγινε αναφορά στη τουρκική βούληση για επαναφορά των διαδικασιών για την υπογραφή του τετάρτου χρηματοδοτικού Πρωτοκόλλου, δηλώθηκε συγχρόνως ότι η συγκεκριμένη απόφαση απαιτεί ομοφωνία βάσει του άρθρου 238 Συν ΕΟΚ.

Ωστόσο, το ζήτημα πήρε νέα τροπή και εξέλιξη, όταν εντελώς ξαφνικά ο αρμόδιος επίτροπος Ματούτες έδωσε εντολή να μονογράψουν μέλη της Επιτροπής και ο εκπρόσωπος της Μόνιμης Αντιπροσωπίας της Τουρκίας στις Κοινότητες, στις 27 Ιανουαρίου 1989, το τέταρτο Χρηματοδοτικό Πρωτόκολλο

[90] ΚΑΖΑΚΟΣ Π., " Η Εξομάλυνση των Σχέσεων Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων – Τουρκίας και η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική", όπ. π., σελ. 629.
[91] Δελτίο Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου 6-12-1986.
[92] Βήμα 17-4-1986.
[93] Ελευθεροτυπία 13-2-1988 28-4-1988.

και την τροποποίηση της ημερομηνίας της πενταετούς ισχύος του, αντί 1981-1986, περίοδο που είχε λήξει, να γίνει 1989-1993. Η μονογραφή θεωρήθηκε διπλωματική επιτυχία της Τουρκίας[94]. Ο Ισπανός Επίτροπος χαρακτήρισε τη μονογραφή ασήμαντο διαδικαστικό θέμα, το οποίο νομικά βασιζόταν στην ανάλογη εντολή του Συμβουλίου Υπουργών που είχε δοθεί το 1981.

Αν και η μονογραφή του Πρωτοκόλλου υπήρξε για την Ελλάδα προκλητική ενέργεια της Επιτροπής και παρ΄όλο που δεν άλλαξε τα νομικά δεδομένα[95], η ελληνική κυβέρνηση όχι μόνο δεν έδειξε διάθεση να αντιδράσει, αλλά προσπάθησε να υποβαθμίσει το γεγονός δηλώνοντας μέσω του κυβερνητικού εκπροσώπου ότι:

"*η μονογραφή από υπάλληλο της Επιτροπής της υπάρχουσας ήδη πρότασης αποτελεί απλή παράταση της ισχύος της, δηλαδή τεχνική προσαρμογή χωρίς καμιά πολιτική σημασία. Γι' αυτόν τον λόγο υποθέτουμε ότι ο αρμόδιος επίτροπος κ. Ματούτες ανέλαβε την ευθύνη, χωρίς καν να συζητήσει το θέμα με τα άλλα μέλη της επιτροπής. Επί της ουσίας η θέση της ελληνικής κυβέρνησης παραμένει σταθερή και αναλλοίωτη*"[96].

Η ελληνική θέση παρέμεινε σταθερή και μάλιστα με τη συναίνεση όλων των πολιτικών δυνάμεων της Ελλάδας, όπως εκφράστηκε και από τον Υπουργό Εξωτερικών Α Σαμαρά στις Βρυξέλλες, λίγο πριν από τη σύνοδο κορυφής του Στρασβούργου: "Προϋπόθεση για τη σύναψη του Πρωτοκόλλου είναι η αποχώρηση των τουρκικών στρατευμάτων κατοχής από τη Κύπρο, προκειμένου να καταστεί δυνατή η διαδικασία επίλυσης του Κυπριακού και των ελληνοτουρκικών διαφορών".

Τη θέση της αυτή η ελληνική κυβέρνηση βάσιζε στον κανόνα της ομοφωνίας που απαιτούνταν για την υπογραφή του πρωτοκόλλου. Αυτό αποτελούσε και ένα μεγάλο πολιτικό πλεονέκτημα για τη διαπραγμάτευση του όλου ζητήματος των ελληνοτουρκικών διαφορών. Άλλωστε αυτό επιβεβαιώθηκε και από τη δήλωση του Επιτρόπου Ματούτες στις Βρυξέλλες ενώπιον της μικτής κοινοβουλευτικής επιτροπής ΕΟΚ-Τουρκίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου: "Στο Συμβούλιο δεν υπάρχει ομοφωνία, και η τουρκική κυβέρνηση θα πρέπει να

[94] Ελευθεροτυπία 28-1-1989 8-2-1989.
[95] ΠΕΡΡΑΚΗΣ Σ., "Η θέση της Ελλάδας στο πλέγμα των σχέσεων ΕΟΚ – Τουρκίας 1974-1989" η δικαιϊκή διάσταση, όπ. π.,σελ.40.
[96] Μακεδονία 29-1-1989.

αναζητήσει τη λύση του προβλήματος στο πλαίσιο των διμερών επαφών της με την ελληνική κυβέρνηση".

1.3.3 ΕΙΔΙΚΗ ΒΟΗΘΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ

Στις 17 Φεβρουαρίου του 1986, μετά από το Συμβούλιο Υπουργών Εξωτερικών, η Επιτροπή ανέλαβε την πρωτοβουλία για σταδιακή παροχή στην Τουρκία 29 εκ. ECU, δηλαδή το υπόλοιπο της ειδικής ενίσχυσης ύψους 75 εκ ECU που είχε αποφασιστεί το 1980. Η Επιτροπή πρότεινε, με σκοπό τη παροχή της πρώτης δόσης των 10 εκ ECU, τη μεταφορά του ποσού αυτού από το κεφάλαιο 100 (θέση 9631, Τέταρτο Χρηματοδοτικό Πρωτόκολλο) στο κεφάλαιο 96 (θέση 9632, ειδική ενίσχυση για την Τουρκία), με στόχο το συγκεκριμένο να χρησιμοποιηθεί για τη χρηματοδότηση αναπτυξιακού προγράμματος στον τομέα της γεωθερμικής ενέργειας στην Τουρκία.

Η ερμηνεία της Επιτροπής για την ενέργειά της αυτή ήταν:

"*Η μεταφορά και κατόπιν αποδέσμευση της σχετικής πίστωσης ανάληψης υποχρεώσεων ανταποκρινόταν στην ευρεία ομοφωνία για την σταδιακή ομαλοποίηση των σχέσεων της Κοινότητας και της Τουρκίας, που είχε επέλθει στη σύνοδο του Συμβουλίου Υπουργών της 17^{ης} Φεβρουαρίου 1986*".

Το Συμβούλιο μέσα στην προθεσμία των 6 εβδομάδων είχε δικαίωμα να πάρει θέση και να εκφράσει τις αντιρρήσεις του, πράγμα που δεν έκανε, με αποτέλεσμα τη σιωπηρή έγκριση της χορήγησης στην Τουρκία των 10 εκ.

Τη σιωπηρή αυτή έγκριση του Συμβουλίου η ελληνική κυβέρνηση προσπάθησε να ακυρώσει, προσβάλλοντάς την στο Δικαστήριο των ΕΚ και ζητώντας την ακύρωσή της. Τα νομικά επιχειρήματα της ελληνικής κυβέρνησης ήταν:

1. Αναρμοδιότητα του Συμβουλίου (για μεταφορές πιστώσεων που αφορούσαν μη υποχρεωτικές δαπάνες αρμόδιο να αποφασίζει ήταν το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο).
2. Κατάχρηση εξουσίας εκ μέρους του Συμβουλίου (τα 10 εκ ECU για ανάληψη υποχρεώσεων στη θέση 9631 -τέταρτο Χρηματοδοτικό Πρωτόκολλο με τη Τουρκία- μεταφέρθηκε στη θέση 9632 – ειδική ενίσχυση προς την Τουρκία -, που κάλυπτε έναν διαφορετικό επιχειρησιακό τομέα.
3. Παραβίαση από την ΕΟΚ υποχρεώσεων που απέρρεαν από το διεθνές δίκαιο[1] (η αναγνώριση από την Τουρκία το 1983 της λεγόμενης "Τουρκικής Δημοκρατίας της Βορείου Κύπρου", κατά παράβαση της απόφασης 541 του Συμβουλίου Ασφαλείας είχε άμεση επίπτωση στη λειτουργία της κοινής αγοράς, λόγω της σύνδεσης της Κοινότητας με την Κύπρο και την Τουρκία. Συνεπώς η χορήγηση βοήθειας από την Κοινότητα ήταν αντίθετη προς το Διεθνές Δίκαιο, που δεσμεύει την Κοινότητα και το σεβασμό του οποίου διασφαλίζει το ΔΕΚ)[2].

Στις 27 Σεπτεμβρίου 1988 το ΔΕΚ απέρριψε την ελληνική προσφυγή.

Η Επιτροπή στο πλαίσιο της ειδικής βοήθειας προς την Τουρκία προσπάθησε να εκταμιεύσει 2εκ ECU για τη χρηματοδότηση δύο τουρκικών προγραμμάτων. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, η Επιτροπή πέτυχε να εφαρμόσει τη διαδικασία που θεσπίζει ο κανονισμός με αριθμό 3973/86 του Συμβουλίου, σχετικά με την εφαρμογή των μεσογειακών χρηματοδοτικών Πρωτοκόλλων . Ο εν λόγω Κανονισμός αφορούσε εννέα χώρες της Μεσογείου, όχι όμως και την Τουρκία. Η λεγόμενη «Επιτροπή του άρθρου 6» αποφαινόταν με ειδική πλειοψηφία για τα προτεινόμενα από την Επιτροπή Ε.Κ. σχέδια χρηματοδότησης. Με αυτό τον τρόπο η

[1] Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδας / Υπηρεσία ΕΚ. Αίτηση ακυρώσεως ενώπιον του Προέδρου και των μελών του Δικαστηρίου των ΕΚ κατά του Συμβουλίου των ΕΚ Αθήνα 30-7-1986.

[2] ΠΕΡΡΑΚΗΣ Σ., "Η θέση της Ελλάδας στο πλέγμα των σχέσεων ΕΟΚ – Τουρκίας 1974-1989" η δικαιϊκή διάσταση, όπ π.,σελ.42.

Επιτροπή προχώρησε στη λήψη αποφάσεων αμέσου εφαρμογής (άρθρο 8 Κανονισμού 3973/86).

Η Επιτροπή επέλεξε αυτή τη διαδικασία, αν και ο συγκεκριμένος κανονισμός δεν εφαρμοζόταν σε θέματα χρηματοδοτικής συνεργασίας ΕΟΚ-Τουρκίας, προκειμένου να αποφευχθεί η κανονική διαδικασία, που απαιτούσε ομοφωνία σχετικά με τα προτεινόμενα σχέδια. Η διαδικασία αυτή αντικαταστάθηκε από την 1η Ιανουαρίου 1987 με την θέση σε ισχύ του Κανονισμού 3973/86.

Με αυτό τον τρόπο από το καλοκαίρι του 1987, η επιτροπή του άρθρου 6 γνωμοδότησε θετικά, με την αποχή της Ελλάδας και της Δανίας και με οριακή πλειοψηφία, το Νοέμβριο 1987, ενέκρινε τη χρηματοδότηση των τουρκικών προγραμμάτων[3].

Η δεύτερη δόση της ειδικής βοήθειας προς την Τουρκία εγκρίθηκε από την επιτροπή με την ίδια διαδικασία, ανεξάρτητα από τις ελληνικές αντιρρήσεις.

Η Ελλάδα στις 27 Ιανουαρίου 1988 προσέφυγε στο ΔΕΚ, όπου άσκησε προσφυγή ακυρώσεως των εν λόγω αποφάσεων της Επιτροπής, σύμφωνα με το άρθρο 173 Συνθ ΕΟΚ εξ αιτίας του ότι σημειώθηκαν:

(1) Καταστρατήγηση διαδικασίας και αναρμοδιότητα της Επιτροπής προς έκδοση των προσβαλλόμενων πράξεων.

(2) Έλλειψη νομικής βάσης.

(3) Παραβίαση του κοινοτικού δικαίου.

(4) Παράβαση του ουσιώδους τύπου.

Στις 4 Νοεμβρίου 1989, αν και ο γενικός εισαγγελέας πρότεινε να γίνει δεκτή η ελληνική αίτηση, το ΔΕΚ απέρριψε την ελληνική αίτηση.

1.3.4 ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΕΞΟΜΑΛΥΝΣΗΣ ΤΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΕΟΚ-ΤΟΥΡΚΙΑΣ

Η τουρκική βούληση για εξομάλυνση των σχέσεων με την ΕΚ, βασίστηκε σε ένα πλέγμα ιδεολογικών, πολιτικών και οικονομικών παραγόντων, εκ των οποίων πρώτος και σημαντικότερος ήταν ο ιδεολογικός. Η παρακαταθήκη που άφησε ο Ατατούρκ στους Τούρκους ήταν ο εκσυγχρονισμός της Τουρκίας, μέσω του εξευρωπαϊσμού της. Για το σκοπό αυτό η τουρκικές κυβερνήσεις

[3] Ελευθεροτυπία 20-11-1989. 5-12-1987.

έπρεπε να αναπτύξουν στενούς δεσμούς με την Ευρώπη.

Από τη βάση του ευρωπαϊκού προσανατολισμού που έδωσε ο Κεμάλ για την τουρκική πολιτική, κινήθηκαν οι προσπάθειες για εξομάλυνση των σχέσεων με τις ΕΚ. Συνέχεια της βασικής αυτής κατεύθυνσης αποτελούσε η επιδίωξη της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής, όπως εκφράστηκε από τον υπουργό Εξωτερικών της Τουρκίας Β. Χαλέφογλου: "Είμαστε μέρος της Ευρώπης και θέλουμε να μείνουμε. Μόνο το χρονικό σημείο για την αίτηση θα καθορίσουν οι περιστάσεις".

Ωστόσο οι νεότεροι πολιτικοί υπολόγιζαν περισσότερο το θρησκευτικό αίσθημα του λαού, το οποίο είχε υποτιμήσει ο Ατατούρκ. Βέβαια ο διαχωρισμός κράτους - θρησκείας από τον Κεμάλ και οι άλλες μεταρρυθμίσεις ήταν ακόμα ισχυρές και ο στρατός και η αριστερά αντιστέκονταν δυναμικά στην ισλαμική θεοκρατία. Παράλληλα όμως ισχυροί κύκλοι στην Τουρκία άρχισαν να εκδηλώνουν την ανησυχία τους για την άνοδο των ισλαμιστών. Η μέχρι τότε άρνηση των Ευρωπαίων να προχωρήσουν στην διευθέτηση των προβλημάτων που υπήρχαν στις σχέσεις με την Τουρκία έστρεφε την Τουρκία περισσότερο προς στον ισλαμικό κόσμο και αναβάθμιζε το ισλαμικό στοιχείο της χώρας. Κατά τη δήλωση ενός τούρκου πολιτικού και διπλωμάτη: "Πρέπει να ενισχύσουμε την ευρωπαϊκή ταυτότητά μας, γιατί διαφορετικά δεν θα αντέξουμε[4]". Σε αυτό συμφώνησαν και αρκετοί ευρωπαϊκοί πολιτικοί παράγοντες[5].

Δεύτερος παράγοντας ήταν το γεγονός ότι οι Τούρκοι πολιτικοί πίστευαν πως η ομαλή εξέλιξη και σύσφιξη των σχέσεων με την Ευρώπη θα μπορούσε να συμβάλλει στην επίλυση προβλημάτων οικονομικού, δημογραφικού και εμπορικού χαρακτήρα. Στην Τουρκία από το 1978 το εργατικό δυναμικό αυξανόταν ταχύτατα. Με δεδομένο ωστόσο τον περιορισμένο αριθμό των θέσεων εργασίας, το αποτέλεσμα είναι η ραγδαία αύξηση της ανεργίας. Αυτός ήταν και ο λόγος πίεσης της τουρκικής κυβέρνησης για ενεργοποίηση της Συμφωνίας Σύνδεσης και ειδικότερα στο ζήτημα των συνδεσιακών σχέσεων που αφορούσε στην ελεύθερη διακίνηση των Τούρκων εργαζομένων.

Εκτός από την αποσυμφόρηση του πλεονάζοντος εργατικού δυναμικού,

[4] Η δήλωση του Χαλέφογλου αναφέρεται στο Gustav A. Sonnenhol, "Die Türkeι und Europa" στο Europa-Archiv, τ. 6 (1986) 14.

[5] ΚΑΖΑΚΟΣ Π., " Η Εξομάλυνση των σχέσεων Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων – Τουρκίας και η ελληνική Εξωτερική Πολιτική", όπ. π. σελ.589.

η τουρκική κυβέρνηση αποσκοπούσε και στα εισερχόμενα εμβάσματα των μεταναστών, τα οποία θα μπορούσαν να ενισχύσουν την εσωτερική οικονομία. Υπολόγιζε επίσης στις εμπορικές συναλλαγές και ιδιαίτερα στις κοινοτικές χρηματοδοτήσεις. Όσον αφορά στο εμπόριο με την κοινότητα, η τουρκική κυβέρνηση υποστήριζε ότι το έλλειμμα στις εμπορικές ανταλλαγές με την ΕΟΚ οφείλεται στο πάγωμα της Συμφωνίας Σύνδεσης και εμπόδιζε τις εξαγωγές των παραδοσιακών τουρκικών προϊόντων προς τις ευρωπαϊκές αγορές. Σχετικά με τις κοινοτικές χρηματοδοτήσεις, η Τουρκία επεδίωκε το ξεπάγωμα της Συμφωνίας Σύνδεσης, διότι με αυτόν τον τρόπο προσδοκούσε να αποκομίσει χρηματική βοήθεια από την ΕΟΚ, όπως το τέταρτο Χρηματοδοτικό Πρωτόκολλο, που εκκρεμούσε από το 1980 με τη συμφωνία της κυβέρνησης Ντεμιρέλ. Επίσης στον οικονομικό τομέα πρόβλημα αποτελούσε η διεύρυνση των ευρωπαϊκών κοινοτήτων από εννέα μέλη σε δώδεκα, με τρεις μεσογειακές χώρες. Τα συγκεκριμένα Μεσογειακά κράτη διέθεταν προϊόντα ανταγωνιστικά των τουρκικών και έτσι δυσκόλευε η πρόσβαση των τουρκικών προϊόντων στις κοινοτικές αγορές[6].

Τρίτος παράγοντας ήταν το γεγονός ότι η τουρκική ηγεσία έδινε μεγάλο βάρος στη στρατηγική θέση της χώρας και στην πλήρη ενσωμάτωσή της στο αμυντικό σύστημα της Δύσης. Επιζητούσε, συνεπώς, έντονα και θεωρούσε φυσική συνέπεια την ενσωμάτωση στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα.

Τέταρτος καθοριστικός παράγοντας, για την επιδίωξη εξομάλυνσης των σχέσεων ΕΟΚ - Τουρκίας, αποτελούσε και ο αναπροσανατολισμός της τουρκικής οικονομικής πολιτικής από το 1979.

Για την κοινοτική πλευρά, οι παράγοντες ομαλοποίησης των σχέσεων με την Τουρκία είναι στρατηγικοί, πολιτικοί και οικονομικοί.

Όσον αφορά το στρατηγικό επίπεδο, διαπιστωνόταν σύγκλιση συμφερόντων ΕΟΚ - Τουρκίας. Η Τουρκία εθεωρείτο ότι έπαιζε σημαντικό ρόλο στη διασφάλιση των στρατηγικών συμφερόντων της Δύσης. Στο επίσημο δόγμα του ΝΑΤΟ η Τουρκία λειτουργούσε ως φραγμός κατά της επέκτασης, που επιδίωκε η ΕΣΣΔ στην Μεσόγειο. Επίσης η Τουρκία μπορούσε δυνητικά να παίξει

[6] HANS GSAENGE., "Η ΕΟΚ, η Κύπρος και η Τουρκία" στο D. Seers/ K. Βαϊτσου (επιμ.), Κοινή Αγορά και άνιση ανάπτυξη- η εμπειρία των εννέα στην ΕΟΚ, Αθήνα 1982, τόμος β', σ. 383.

σημαντικό ρόλο στον έλεγχο της περιοχής του κόλπου[7].

Σύμφωνα με την μελέτη για τη στρατηγική σημασία της Τουρκίας, όσον

αφορά την Ευρώπη, αναφερόταν:

«*Η είσοδος της Τουρκίας στην Κοινότητα δεν θα πρέπει να εκτιμηθεί μόνο με τα υπέρ και τα κατά σε οικονομικό επίπεδο ή στις επιπτώσεις που θα έχει στην Ευρωπαϊκή αγορά. Θα πρέπει να εκτιμηθεί με αναφορά στις στρατηγικές πλευρές, λαμβάνοντας υπ' όψιν τις αμυντικές ανάγκες της Ευρώπης όπως παρουσιάζονται σήμερα, καθώς και τις προοπτικές για την ανάπτυξη μιας κοινότητας ικανής να χειριστεί τη δική της εξωτερική και αμυντική πολιτική. Οι απαιτήσεις της ευρωπαϊκής ασφάλειας δεν μπορούν να ικανοποιηθούν πλήρως και πειστικά χωρίς τη συμμετοχή και συμβολή της Τουρκίας, που από πολλές πλευρές είναι ουσιαστική*».

Δεύτερος παράγοντας εκ μέρους της κοινότητας, για την εξομάλυνση των σχέσεων με την Τουρκία, ήταν ότι η Τουρκία αποτελούσε μια τεράστια αγορά προώθησης ευρωπαϊκών βιομηχανικών προϊόντων και εκμετάλλευσης των πρώτων υλών της. Επιπλέον, η Τουρκία προσφερόταν και για επενδύσεις, ιδιαίτερα στον τομέα των εξοπλισμών.

Τρίτος παράγοντας ήταν η σπουδαιότητα που έδιναν οι Ευρωπαίοι στην Τουρκία ως δίαυλο επικοινωνίας με την Μέση Ανατολή.

Βέβαια υπήρχαν εκ μέρους της ΕΟΚ και ανασταλτικοί παράγοντες και επιφυλάξεις για τη διαδικασία εξομάλυνσης των σχέσεων ΕΟΚ - Τουρκίας. Επί παραδείγματι το ζήτημα της ελεύθερης διακίνησης εργαζομένων από την Τουρκία και της μετανάστευσης αντιμετωπίζοταν ως απειλή από την ευρωπαϊκή εργατική τάξη και πολλά κράτη όπως η Γερμανία.

Συνολικά πάντως από το 1983 και ιδιαίτερα από το 1985 επικρατούσε στη διαμόρφωση της ευρωπαϊκής στάσης απέναντι στην Τουρκία ο πραγματισμός. Πρωταγωνιστικό ρόλο στην εξέλιξη αυτή έπαιξε η Δυτικογερμανική κυβέρνηση[8]. Οί στρατηγικοί, πολιτικοί και οικονομικοί παράγοντες εκτόπισαν τη σημασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των δημοκρατικών θεσμών ως προσδιοριστικών παραγόντων της Ευρωπαϊκής στάσης.

[7] Οικονομικός Ταχυδρόμος 12-1-1984

[8] HUBER H.,"Die Turkeinuch der Parlamentswahl vom 1983" Europa-Archiv,7(1985) 215.

Η ιδεολογική σχολή που υπερασπίστηκε ελευθερίες και ανθρώπινα δικαιώματα λειτουργούσε μόνο στο Κοινοβούλιο, όπως δείχνουν τα ψηφίσματα για την κατάσταση στην Τουρκία. Όμως τις εξελίξεις δεν επηρέαζε το Κοινοβούλιο αλλά το Συμβούλιο και η Επιτροπή, όπου η Ελλάδα δεν μπορούσε πλέον να ανατρέψει τις ως άνω εξελίξεις[9].

1.4. Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ

1.4.1 ΤΟ ΑΙΤΗΜΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΓΙΑ ΠΛΗΡΗ ΕΝΤΑΞΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

Η Συμφωνία Σύνδεσης ΕΚ- Τουρκίας συμπεριελάμβανε την προοπτική της ένταξης της Τουρκίας στην ΕΚ. Στη Συμφωνία Σύνδεσης δηλωνόταν η βούληση των εταίρων για "ολοένα στενότερους δεσμούς μεταξύ τουρκικού λαού και των ενωμένων στην ΕΟΚ λαών". Αναφερόταν επίσης ότι η βοήθεια που θα προσφερόταν από την ΕΟΚ στην Τουρκία θα είχε σκοπό την διευκόλυνση της χώρας να ενταχθεί στο μέλλον στην Κοινότητα. Επιπροσθέτως το άρθρο 28 της Συμφωνίας Σύνδεσης προέβλεπε ότι η Τουρκία θα ήταν σε θέση να αναλάβει τις υποχρεώσεις πλήρους μέλους. Προϋπόθεση αυτών ήταν η ανάπτυξη των οικονομικών σχέσεων σε τρεις φάσεις, οι οποίες χρειάζονταν περισσότερο χρόνο από αυτόν που ήθελε η Τουρκία.

Η Συμφωνία Σύνδεσης είχε χρονοδιάγραμμα για την προώθηση των οικονομικών σχέσεων της Κοινότητας με την Τουρκία. Παρ' όλα αυτά η τουρκική κυβέρνηση, από την αρχή της των συνδεσιακών σχέσεων (1985-1986), δήλωσε ότι σκοπός ήταν η επίσπευση κατάθεσης της αίτησης για την ένταξη της χώρας στην Κοινότητα. Έτσι το 1986 ο Τούρκος Πρωθυπουργός ξεκίνησε διερευνητικές επαφές με την Επιτροπή και με τα κράτη- μέλη. Στις 10 Δεκεμβρίου 1986 ο Τ. Οζάλ δήλωσε στην τουρκική Βουλή ότι το 1987 θα κατέθετε αίτηση για την ένταξη στην ΕΟΚ. Στις 14 Απριλίου 1987 από τον υπουργό άνευ χαρτοφυλακίου Αλή Μποζέρ, αρμόδιο για θέματα ΕΚ, διατυπώθηκε η δήλωση:

> "*Είναι μια επίσημη και ιστορική στιγμή για την Τουρκία. Είχα την ευκαιρία να επιβεβαιώσω στον Λ. Τίντεμανς την απόφαση της κυβέρνησης μου, να εξασφαλίσει την ενσωμάτωση της χώρας μας στην ΕΟΚ και την μεγάλη επιθυμία του τουρκικού λαού να συμμεριστεί το κοινοτικό πεπρωμένο. Ελπίζω*

[9] ΚΑΖΑΚΟΣ Π., Η Εξομάλυνση των Σχέσεων Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων –Τουρκίας και η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, όπ.π., 604.

σε μία θετική απάντηση το συντομότερο δυνατό"[10].

Ωστόσο η διαδικασία την ένταξης ήταν χρονοβόρα και περίπλοκη. Στην περίπτωση της Τουρκίας ειδικά η κατάσταση ήταν ακόμη χειρότερη, δεδομένης της έλλειψης ομοφωνίας των κρατών μελών.

Το άρθρο 8 την Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης με την οποία τροποποιήθηκε η Συνθήκη της Ρώμης ορίζει ότι:

> "*Κάθε ευρωπαϊκό κράτος μπορεί να ζητήσει να γίνει μέλος της Κοινότητας. Απευθύνει την αίτησή του στο Συμβούλιο, το οποίο αποφασίζει ομόφωνα, αφού ζητήσει τη γνώμη της Επιτροπής και μετά από σύμφωνη γνώμη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, το οποίο λαμβάνει απόφαση με την απόλυτη πλειοψηφία των μελών από τα οποία απαρτίζεται*".

Σύμφωνα με τη διαδικασία, πρώτα επιλαμβανόταν το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το οποίο έπρεπε να αποφασίσει με απόλυτη πλειοψηφία των μελών του. Αν η απόφαση ήταν αρνητική, δέσμευε το Συμβούλιο Υπουργών και η αίτηση απερρίπτετο. Αν η απόφαση ήταν θετική, τότε το Συμβούλιο Υπουργών συζητούσε την αίτηση, αλλά αποφάσιζε ομόφωνα. Εάν δεν υπήρχε ομοφωνία, η αίτηση πάλι απερρίπτετο.

Η Τουρκία στο παρελθόν προσπαθούσε να αποκαταστήσει σταδιακά τις σχέσεις της σε πολλούς τομείς με την ΕΟΚ, σχέσεις που ήταν ήδη δύσκολες. Η διαδικασία αναθέρμανσής τους αντιμετώπιζε εμπόδια, λόγω των προβλημάτων στον οικονομικό και εμπορικό τομέα.

Πολλοί λόγοι ενθάρρυναν τη μεταβολή στην πολιτική της Τουρκίας έναντι της ΕΚ . Οι πιο σημαντικοί προέρχονταν από το εσωτερικό οικονομικό περιβάλλον:

- Η αύξηση των ισλαμικών δυνάμεων στην Τουρκία και η άσκηση πίεσης στην πολιτική του φιλοδυτικού και ευρωπαϊκού προσανατολισμού της χώρας. Τη δεκαετία του 1980 ατόνησαν οι οικονομικές σχέσεις ΕΚ- Τουρκίας. Αυτό είχε αποτέλεσμα τη δημιουργία στενών οικονομικών δεσμών με χώρες της Μέσης Ανατολής. Στην αρχή της ίδιας δεκαετίας το εμπόριο με τη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική είχε ξεπεράσει το εμπόριο με την Ευρώπη. Μεγάλα ποσά αραβικών κεφαλαίων εισήλθαν στην Τουρκία, οι εμπορικές εταιρείες πολλαπλασιάζονται και δημιουργούνται κοινές τουρκο-αραβικές τράπεζες.

[10] Καθημερινή 15-4-1987.

Εκτός από την οικονομική συνεργασία, υπήρχε εξέλιξη και στον πολιτικό τομέα. Η Τουρκία έγινε ενεργό μέλος της Ισλαμικής Συνέλευσης, κράτησε ουδετερότητα στον πόλεμο Ιράκ-Ιράν και αναγνώρισε την αυτοανακηρυχθείσα ανεξάρτητη Παλαιστίνη[11] .

Εν τω μεταξύ κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1980,τόσο το στρατιωτικό κατεστημένο, όσο και η κυβέρνηση Οζάλ έδειξαν μεγάλη ανοχή στους ισλαμιστές, που οδήγησε στην περαιτέρω ενίσχυσή τους. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα την αντίδραση των μέσων μαζικής ενημέρωσης και των διανοουμένων, οι οποίοι αισθάνονταν να απειλείται ο δυτικός προσανατολισμός της Τουρκίας. Αυτούς τους φόβους ήθελε να διασκεδάσει με την αίτηση ο Οζάλ, επιβεβαιώνοντας την πορεία της Άγκυρας προς την Δύση, τόσο για πολιτικούς όσο και για οικονομικούς λόγους.

- Η αίτηση ένταξης ήταν απόρροια και του τρόπου με τον οποίο η Τουρκία αντιμετώπιζε τις ελληνικές κινήσεις στον διεθνή χώρο. Σύμφωνα με δημοσίευμα της Milliyet "υπάρχουν πολιτικοί λόγοι για την αίτηση ένταξης και ένας από αυτούς είναι και η Ελλάδα. Εκείνο που δεν αλλάζει είναι η αντίληψη ότι, αφού μπαίνει η Ελλάδα, θα πει ότι υπάρχει κάτι. Να μη μείνουμε πίσω"[12]. Οι Τούρκοι ηγέτες της δεκαετίας του 1980 πίστευαν ότι οι προκάτοχοί τους είχαν διαπράξει ένα σφάλμα: να μην προωθήσουν ενεργά την ένταξη της χώρας στην ΕΚ την ίδια περίοδο με την Ελλάδα. Ανυπομονούσαν να αποκαταστήσουν αυτό το πολύ σοβαρό σφάλμα το συντομότερο δυνατόν. Η Ελλάδα αναβαθμιζόταν πολιτικά και οικονομικά από την ένταξή της στην ΕΚ, ενώ παράλληλα είχε το αναγκαίο θεσμικό πλαίσιο να παρουσιάζει στην ΕΟΚ το Κυπριακό αλλά και τις υπόλοιπες διαφορές με την Τουρκία. Επιπροσθέτως η Ελλάδα έλαβε από την Κοινότητα μεγάλα ποσά για την προώθηση της οικονομίας της. Επίσης η Ισπανία, η Πορτογαλία και η Ελλάδα ως μέλη της ΕΚ είχαν συγκριτικό πλεονέκτημα στον εμπορικό τομέα με την Ευρώπη, σε αντίθεση με τη μειονεκτική θέση της Τουρκίας, και συνεπώς αναμένονταν από τους Τούρκους πολιτικούς τα ίδια πλεονεκτήματα.
- Η τουρκική κυβέρνηση υποβάλλοντας την αίτηση εκτιμούσε ότι αξιοποιεί την

[11] Atila Eralp, '' Turkey and the European Community: Prospects for a New Relationship'',σελ.203, στο Eralp Atila Tunay Muharren and Yesilada Birol (eds), The Political and Socioeconomic Transformation of Turkey (Westport: Praeger, 1993).

[12] Αυγή 16-4-1987.

ευνοϊκή συγκυρία, εξαιτίας της προεδρίας που έδειχνε να κατανοεί περισσότερο τα προβλήματα της Τουρκίας. Η Δανία, η Γερμανία και η Ελλάδα εξακολουθούσαν να κρατούν αρνητική στάση για διαφορετικούς λόγους η κάθε μία.

- Η ανεργία, ο υψηλός πληθωρισμός, το αυξανόμενο εξωτερικά χρέος και το μεγάλο χάσμα μεταξύ πλουσίων και φτωχών δημιουργούσε σοβαρά προβλήματα στην Τουρκία, με αποτέλεσμα το κόμμα του Οζάλ (Κόμμα Μητέρας πατρίδας ANAP) να έχει πολύ χαμηλούς δείκτες δημοτικότητας. Έτσι ο Οζάλ, προκειμένου να αντιμετωπίσει τις πολιτικές δυσκολίες του κόμματος του και τα οικονομικά προβλήματα της Τουρκίας, κατέθεσε την αίτηση για πλήρη ένταξη. Η ξαφνική αίτηση στόχευε επίσης στο να βελτιώσει τις προοπτικές του κυβερνώντος κόμματος εν όψει των δύσκολων εκλογών του 1988. Ο Οζάλ δεχόταν πιέσεις από την επιχειρηματική κοινότητα της Τουρκίας, η οποία ανέμενε ευκαιρίες στο νέο περιβάλλον της οικονομικής απελευθέρωσης και της οικονομίας της αγοράς.[13] Καθώς η ένταξη στην ΕΚ «υπονοούσε την αποδοχή νόμων, κανονισμών, και πρακτικών απαραίτητων για να πετύχει τη λειτουργία μιας οικονομίας της αγοράς, αυτή θα ενθάρρυνε την επένδυση ξένων κεφαλαίων στην Τουρκία»[14]. Συνεπώς ο Οζάλ πίστευε ότι η ένταξη ήταν το μέσο που θα οδηγούσε την Τουρκία στον φιλελεύθερο οικονομικό κόσμο και επιπροσθέτως θα την τροφοδοτούσε με τα αναγκαία κεφάλαια για την επίσπευση αυτής της ενσωμάτωσης.[15] Η τουρκική κυβέρνηση ανέμενε ότι η Ελλάδα θα τηρήσει από την αρχή αρνητική στάση, πράγμα που θα της επέτρεπε να την κατηγορήσει ότι ανακόπτει την τουρκική πορεία προς την Ευρώπη[16], αποπροσανατολίζοντας με τον τρόπο αυτό την εσωτερική κοινή γνώμη από ουσιαστικά προβλήματα τόσο της οικονομίας όσο και της ένταξης.
- Την φιλοδυτική πολιτική του Οζάλ υποστήριξαν και όλα τα κόμματα της αντιπολίτευσης, για διαφορετικούς λόγους το καθένα. Το κεντροαριστερό Σοσιαλδημοκρατικό Λαϊκό Κόμμα (SHP), υποστήριξε την πολιτική του Οζάλ,

[13] ΣΕΡΜΠΟΣ Σ., Τουρκία και Ευρωπαϊκή Ένωση Ο ρόλος της εσωτερικής πολιτικής και του διεθνούς παράγοντα στον ευρωπαϊκό προσανατολισμό της Τουρκίας όπ. π., σελ.115.
[14] ANDREW MANGO, Turkey: The Challenge of a New Role,σελ. 90. (Westport: Praeger, 1994)
[15] ΠΕΣΜΑΤΖΟΓΛΟΥ Σ., Ευρώπη-Τουρκία, Ιδεολογία και Ρητορεία: Οι Αντιλήψεις των Τουρκικών Πολιτικών Δυνάμεων για την Ευρωπαϊκή Κοινότητα 1967-1993 τόμος β', Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών, (Αθήνα: Θεμέλιο, 1993), σελ 169.
[16] ΚΑΖΑΚΟΣ Π. Η Εξομάλυνση των Σχέσεων Ευρωπαϊκών – Τουρκίας και η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, όπ. π., σελ.633.

επειδή πίστευε ότι η ένταξη στην ΕΚ θα ενίσχυε την προσπάθεια εκδημοκρατισμού της Τουρκίας, όπως επίσης και την οικονομική και πολιτική σταθερότητα στη χώρα[17]. Ωστόσο και η συντριπτική πλειοψηφία του τουρκικού λαού στο σύνολο του θεωρούσε ότι η χώρα τους είχε κατακτήσει πια τη μοναδική ευκαιρία να καταστεί πλήρες και ισότιμο μέλος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Έτσι υπήρχε ένα γενικό αίσθημα αισιοδοξίας ότι η ένταξη θα επιτευχθεί.

- Με σκοπό την απελευθέρωση της αγοράς η τουρκική οικονομία είχε υποστεί έντονες και πολυετείς μεταρρυθμίσεις. Οι Τούρκοι ιθύνοντες σκόπευαν επίσης να εξομαλύνουν τις δομικές διαφορές μεταξύ της ευρωπαϊκής και τουρκικής οικονομίας. Είχαν μειωθεί οι κρατικές παρεμβάσεις στην οικονομία, όπως επίσης και οι περιορισμοί στις εισαγωγές. Η ευρωπαϊκή αγορά ήταν πόλος έλξης για τους τούρκους τεχνοκράτες, οικονομολόγους και επιχειρηματίες, καθ' ότι οι αγορές της Μέσης Ανατολής είχαν αποδειχθεί αναξιόπιστες και ευμετάβλητες. Στόχος του Οζάλ ήταν η αύξηση του εμπορίου με την ΕΚ, για να αντιμετωπιστούν σοβαρά προβλήματα στην οικονομία και αυτό θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί με οικονομική ανάπτυξη.

Με την υποβολή της αίτησης, η Τουρκία θεωρούσε ότι αναγνωρίζεται ουσιαστικά ως ευρωπαϊκή και δημοκρατική χώρα, με ομαλότητα, που μπορεί να έχει ως οικονομική συνέπεια την πολιτική προσέλευση ξένων επενδυτών πάνω στην οποία στήριξε την εκβιομηχάνισή της, από το 1979-1980, όταν άρχισε να εφαρμόζεται η νέα οικονομική πολιτική.

Στις 18 Δεκεμβρίου 1989 και αφού μεσολάβησαν 32 μήνες από την κατάθεση της Αίτησης, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στη Γνώμη που διατύπωσε για την αίτηση προσχώρησης της Τουρκίας στην Κοινότητα δήλωνε: "η έναρξη ενταξιακών διαπραγματεύσεων δεν θα εξυπηρετούσε κανένα χρήσιμο σκοπό, καθώς η ΕΚ δεν είναι έτοιμη να διευρυνθεί, ούτε η Τουρκία είναι έτοιμη να ενταχθεί". Κοινοτικοί παράγοντες ανέφεραν επίσης τα εξής:

"*το οικονομικό και πολιτικό πλαίσιο της Τουρκίας οδηγεί την Επιτροπή στην εκτίμηση, ότι δεν θα ήταν σκόπιμο να αρχίσουν τώρα διαπραγματεύσεις προσχώρησης με τη χώρα αυτή, καθ' όσον τα προβλήματα προσαρμογής τα οποία αντιμετώπισε η Τουρκία, σε περίπτωση προσχώρησης τόσο στο οικονομικό*

Καθημερινή, 1 /2. 3. 1987

[17] ANDREW MANGO, Turkey: The Challenge of a New Role (Westport: Praeger, 1994), σελ.86.

όσο και στο πολιτικό επίπεδο θα μπορέσουν να παραμείνουν υπό έλεγχο μεσοπρόθεσμο. Ως εκ τούτου οι δεσμοί μεταξύ των δύο πλευρών θα έπρεπε να ενδυναμωθούν στο πλαίσιο της Συμφωνίας Σύνδεσης, που είχαν υπογράψει τα δύο μέρη το 1964[18]*, δίνοντας έμφαση στην πραγματοποίηση την τελωνειακής ένωσης, στην επανάληψη και εντατικοποίηση της χρηματοδοτικής συνεργασίας, στην προώθηση της βιομηχανικής και τεχνολογικής συνεργασίας και στην εμβάθυνση των πολιτικών και πολιτιστικών δεσμών*"[19].

Η τουρκική κοινή γνώμη διατηρούσε, μια υπεραισιοδοξία και βεβαιότητα για την ευνοϊκή έκβαση της αίτησης ένταξης και γι' αυτό το σοκ της απόρριψης ήταν μεγάλο. Η αίτηση ένταξης της Τουρκίας θεωρήθηκε πρώιμη από τους εταίρους της ΕΚ, παρ΄όλο που δεν είχε αποκλειστεί για το μέλλον η πλήρης ένταξη.

Τη συγκεκριμένη περίοδο η Κοινότητα είχε διευρυνθεί από τρία νέα μέλη, την Ελλάδα το 1981, την Ισπανία και την Πορτογαλία το 1986. Επίσης αποφάσισε την ολοκλήρωση της κοινής εσωτερικής αγοράς ως τα τέλη του 1982, ενώ παράλληλα είχε αποφασίσει να αλλάξει τους τρόπους και τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων, εφαρμόζοντας όρους της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης (SEA) που υπογράφηκε το 1986. Επικεντρώνοντας στην απρόσκοπτη εφαρμογή των συγκεκριμένων αλλαγών, η ΕΚ θεώρησε, ότι πριν από το 1993 δεν έπρεπε να ξεκινήσει διαδικασίες ενταξιακών διαπραγματεύσεων με καμία υποψήφια χώρα[20]. Επιπλέον οι υποχρεώσεις της Κοινότητας για χρηματοδοτήσεις και πιστώσεις ήταν αυξημένες λόγω της ένταξης των νέων μελών, όπως η Ελλάδα, η Ισπανία και η Πορτογαλία, προκειμένου να αναπτύξουν την οικονομία τους, ώστε στο μέλλον να συγκλίνουν με τις οικονομίες των υπολοίπων μελών.

Σε σύγκριση με την Ελλάδα η Τουρκία ήταν πολύ μεγαλύτερη με λιγότερο ανεπτυγμένη οικονομία, κυρίως αγροτική, και με πολύ χαμηλό βιοτικό επίπεδο του πληθυσμού. Ανησυχία προκαλούσε στους εταίρους και το ενδεχόμενο "της απρόσκοπτης πρόσβασης των Τούρκων εργαζομένων στην ευρωκοινοτική αγορά εργασίας, ανεξάρτητα από το αν αυτή θα πραγματώνονταν στο τέλος μιας μακράς

[18] ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΟΥ Σ., "Ευρώπη – Τουρκία, Ιδεολογία και Ρητορεία: Οι Αντιλήψεις των Τουρκικών Πολιτικών Δυνάμεων για την Ευρωπαϊκή Κοινότητα 1967-1993", σελ. 68-75.

[19] Γνώμη της επιτροπής για την αίτηση προσχώρησης της Τουρκίας στην Κοινότητα 18-12-1989

[20] ERKAN ERDOGLU, ''Turkey and Europe: Undivided but not United'', σελ.42. Middle Eat Review of International Affairs (vol.6, no. 2, June 2002)

μεταβατικής περιόδου"[21].

Εκτός των οικονομικών λόγων υπήρχαν και πολιτικοί λόγοι που συνέβαλαν στην απόρριψη της τουρκικής αίτησης. Τα ανθρώπινα δικαιώματα, οι δημοκρατικές αρχές, το Κουρδικό, οι ελληνοτουρκικές διαφορές και το Κυπριακό υπήρξαν ανασταλτικοί παράγοντες της αίτησης ένταξης. Η ΕΟΚ έδινε ιδιαίτερη σημασία στις κοινές αξίες που έπρεπε να πρεσβεύουν τα μέλη της. Το κοινοτικό κεκτημένο έπρεπε να ενσωματωθεί στα νέα μέλη. Η Τουρκία όμως υστερούσε σοβαρά, όσον αφορά της αρχές της δημοκρατίας, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του κράτους δικαίου.

Οι λόγοι απόρριψης της τουρκικής αίτησης από τους Ευρωπαίους αναλύονται στη Γνώμη της Επιτροπής που δημοσιεύτηκε στις 18 Δεκεμβρίου 1989 με εύσχημες διατυπώσεις, ώστε να μην προσβληθούν οι τούρκοι πολιτικοί. Κατ' αρχάς η ευρωπαϊκή επιτροπή συνέχαιρε την Τουρκία για της θετικές εξελίξεις στην οικονομία και της συνέστηνε να προσέξει "τις πολύ σημαντικές διαρθρωτικές ανισότητες τόσο στον γεωργικό όσο και στον βιομηχανικό τομέα, για τις μακροοικονομικές ανισορροπίες, που εντάθηκαν το τρέχον έτος, για τα υψηλά επίπεδα βιομηχανικού προστατευτισμού και το χαμηλό επίπεδο κοινωνικής προστασίας".

Συνοψίζοντας τις συστάσεις, η Επιτροπή αναφέρθηκε στα κοινωνικοπολιτικά θέματα που συνέβαλαν στην απόρριψη της αίτησης:

"*Η κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ο σεβασμός της ταυτότητας των μειονοτήτων, παρότι σημείωσαν πρόοδο τα τελευταία χρόνια, δεν έχουν ακόμα φτάσει το επίπεδο που είναι απαραίτητο σε μία δημοκρατία. Τα πολιτικά δεδομένα του προβλήματος της προσχώρησης της Τουρκίας θα ήταν ελλιπή, εάν δεν σημειώνονταν οι αρνητικές συνέπειες που υφίστανται ανάμεσα στην Τουρκία και σε ένα κράτος - μέλος της Κοινότητας, καθώς και η κατάσταση στην Κύπρο, σχετικά με την οποία το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο εξέφρασε και πάλι προσφάτως την βαθειά ανησυχία του. Πρόκειται για την ενότητα, την ανεξαρτησία, την κυριαρχία και την εδαφική ακεραιότητα της Κύπρου, σύμφωνα με τα σχετικά ψηφίσματα των Ηνωμένων Εθνών*"[22].

[21] ΠΕΣΜΑΤΖΟΓΛΟΥ Σ., "Ευρώπη-Τουρκία, Ιδεολογία και Ρητορεία: Οι Αντιλήψεις των Τουρκικών Πολιτικών Δυνάμεων για την Ευρωπαϊκή Κοινότητα 1967-1993", σελ.71.

[22] Γνωμοδότηση της Επιτροπής για την αίτηση προσχώρησης της Τουρκίας στην Κοινότητα (18-12-

Στην Τουρκία η δυσαρέσκεια ήταν έντονη στους πολίτες, στους επιχειρηματίες, στους πολιτικούς ηγέτες, εξαιτίας των λόγων που ανέφερε η γνωμοδότηση της Επιτροπής σχετικά με την απόρριψη της αίτησης. Την ενόχληση αυτή εξέθεσε με δήλωσή του ο ο Αλή Μποζέρ:

> "*Η γνώμη της Επιτροπής, αντιπροσωπεύει μια στατική προσέγγιση απέναντι στην δυναμική και ταυτόχρονα δομική οικονομική, βιομηχανική και κοινοτική εξέλιξη της Τουρκίας, αποτυγχάνοντας να παρουσιάσει με προοπτική τη συνολική εικόνα της χώρας*".

Η διαμαρτυρία του Μποοζέρ βασίστηκε στο επιχείρημα ότι οι διαφορές ευρωπαϊκής και τουρκικής οικονομίας είχαν αμβλυνθεί και τα τελευταία χρόνια η πορεία της σύγκλισης συνεχιζόταν. Οι ίδιες διαφορές υπήρχαν και με τις οικονομίες, της Ελλάδας, της Ισπανίας και της Πορτογαλίας, κατά την περίοδο που εντάχθηκαν σαν πλήρη μέλη στην ΕΚ. Ο Μποζέρ αποκαλούσε " άσκηση στη ασάφεια" τις αναφορές στην πολιτική κατάσταση και την παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Επίσης, τις ελληνοτουρκικές διαφορές και τα προβλήματα των μειονοτήτων τα χαρακτήρισε ως «θέματα που δεν επιδρούν άμεσα στα κοινά συμφέροντα μεταξύ της ΕΚ και της Τουρκίας». Επιπροσθέτως ανέφερε ότι:

> "*Αν και γνωρίζει το λόγο για τον οποίο οι αναφορές αυτές εισήχθησαν στο κείμενο της Γνώμης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής κατόπιν της εμμονής ενός και μοναδικού κράτους μέλους, παρ' όλα αυτά η Τουρκία δεν μπορεί να αποδεχθεί, ούτε να υπομείνει σιωπηλά, μια τέτοια αδικαιολόγητη μεροληψία.*"[23]

Σύμφωνα με μία αναφορά του Ίαν Λέσερ "πολλοί αναρωτήθηκαν, αν το ουσιαστικό θέμα για πολλούς ευρωπαίους ήταν το κατά πόσο η Ευρώπη θα έπρεπε ή όχι να εντάξει στους κόλπους της μια ισλαμική χώρα με 57 εκατομμύρια κατοίκους."[24]

Μετά τη δημοσίευση της Γνώμης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, οι σχέσεις της

1989) στο Περράκης Σ., « Η θέση της Ελλάδος στο πλέγμα των σχέσεων ΕΟΚ-Τουρκίας (1974-1989): Η Δικαιϊκή Διάσταση, όπ. π.,σελ. 143-144.

[23] ALI BOZER ''Turkish Foreign Policy in the Changing World''σελ.17-18. Mediterranean Quarterly, (vol. 1, no. 3, Summer 1990).

[24] IAN O. LESSER '' Bridge or Barrier? Turkey and the West After the Cold War'', στο Graham E. Fulller, Ian O. Lesser, Paul B. Henze, James F. Brown (eds), Turkey's New Geopolitics: From the Balkans to Western China, (Boulder: Westview Press, 1993), σελ. 105.

ΕΚ με την Τουρκία σταδιακά, άρχισαν να ομαλοποιούνται. Στη συνέχεια πραγματοποιήθηκαν οι συγκλήσεις του Συμβουλίου Σύνδεσης και της Επιτροπής Σύνδεσης.

1.4.2 Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΘΕΣΗ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΑΙΤΗΣΗ ΕΝΤΑΞΗΣ

Για την ελληνική κυβέρνηση, η ένταξη της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα ήταν αδιανόητη για πολλούς λόγους. Οι αντιρρήσεις της εκδηλώθηκαν στο πλαίσιο των πάγιων θέσεων της Αθήνας σχετικά με την υλοποίηση των σχέσεων ΕΟΚ – Τουρκίας. Δηλαδή με την έκφραση αντιρρήσεων επί της ουσίας του αιτήματος, αλλά και γύρω από τη διαδικασία του άρθρου 237 της Συνθήκης της ΕΟΚ για την εξέταση από το Συμβούλιο της αίτησης μιας υποψήφιας για ένταξη χώρας.[25] Παράλληλα με τα αρνητικά επιχειρήματα της ΕΚ (προβλήματα εκδημοκρατισμού, παραβιάσεις συνδικαλιστικών ελευθεριών και γενικότερα δικαιωμάτων του ανθρώπου, επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης[26], ξεπέρασμα των κραδασμών της τρίτης διεύρυνσης, προοπτικές εγκαθίδρυσης ενιαίας αγοράς), η ελληνική κυβέρνηση έθεσε και τις ελληνοτουρκικές διαφορές (επιθετικότητα στο Αιγαίο, καθεστώς περιουσιών των Ελλήνων στην Τουρκία).

Συνεπώς, σύμφωνα με τα συγκεκριμένα προβλήματα, η Κοινότητα δεν θα έπρεπε να εξετάσει το ενδεχόμενο της τουρκικής ένταξης.[27] Συγκεκριμένα, η ελληνική κυβέρνηση συνέδεσε το ενδεχόμενο της τουρκικής αίτησης με την επίλυση των προβλημάτων που αντιμετωπίζει αφ' ενός με την Κοινότητα και αφ' ετέρου με την Ελλάδα και την Κύπρο.

Σύμφωνα με την υφιστάμενη διαδικασία της ΕΚ, η τουρκική αίτηση μπήκε σε μια διαδικασία διεκπεραίωσης. Σύμφωνα με τη διαδικασία αυτή, η Επιτροπή διατύπωνε μη δεσμευτική γνώμη. Εν συνεχεία το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο έπρεπε να εκδώσει σύμφωνη γνώμη και τέλος το Συμβούλιο έπρεπε να αποφανθεί ομόφωνα, όπως όριζε το άρθρο 237 της Συνθήκης της ΕΟΚ. Η ομόφωνη απόφαση του Συμβουλίου σηματοδοτούσε την έναρξη των διαπραγματεύσεων

[25] ΠΕΡΡΑΚΗΣ Σ., Οι Σχέσεις ΕΟΚ Τουρκίας και η Ελληνική Στάση ή Δίκαιο και Πολιτική στις Ελληνοτουρκικές Σχέσεις στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, όπ.π.,σελ.27.
[26] Οικονομικός Ταχυδρόμος 19-2-1987
[27] Νέα 17-4-1987, Ελευθεροτυπία 26-4-1987

για τους όρους ένταξης[28].

Η ελληνική στάση στη διαδικασία ανάσχεσης του τουρκικού αιτήματος έβρισκε συμμάχους στην πλειοψηφία των κρατών - μελών, που υποστήριζαν την ανάγκη εξομάλυνσης των σχέσεων ΕΟΚ – Τουρκίας, ήταν όμως αντίθετοι με την κατάθεση της αίτησης για ένταξη και αποθάρρυναν την τουρκική κυβέρνηση από την ενέργεια αυτή. Αυτό ίσχυσε και για τις χώρες που για αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα κράτησαν διφορούμενη στάση, όσον αφορά την προοπτική της τουρκικής ένταξης, στοιχείο που ενθάρρυνε την τουρκική κυβέρνηση να καταθέσει την αίτηση.[29] Χαρακτηριστικά διφορούμενη ήταν η στάση της Γαλλίας, που επιζητούσε ανάπτυξη διμερών οικονομικών σχέσεων με την Τουρκία.

Η ελληνική κυβέρνηση υιοθέτησε αρχικά πολιτική αυτοσυγκράτησης, αρκούμενη στην μετριοπαθή δήλωση του κυβερνητικού εκπροσώπου ότι:

> "*η Ελλάδα περιμένει με μεγάλο ενδιαφέρον τις απόψεις των άλλων εταίρων στο θέμα αυτό. Είναι σαφές ότι το θέμα της ένταξης της Τουρκίας στην ΕΟΚ δεν αφορά μόνο την Ελλάδα, δεν είναι ελληνοτουρκικό θέμα, αφορά την ΕΟΚ στο σύνολό της*[30]".

Η εκδήλωση της ελληνικής μετριοπάθειας οφειλόταν σε διάφορους λόγους. Πρώτον, δεν ήθελε να προσφέρει τη δυνατότητα στους εταίρους να οχυρώνονται πίσω από την ελληνική άρνηση. Ενώ οι ίδιοι ήταν στην ουσία αρνητικοί, όμως προσπαθούσαν απλώς να μην διαταράξουν τις σχέσεις τους με τη χώρα που εξυπηρετούσε σοβαρά τα συμφέροντά τους[31]. Δεύτερον, δεν ήθελε να έχει η Άγκυρα τη δυνατότητα να παρουσιάσει την ελληνική αντίδραση στην ένταξή της ως μία προκατάληψη της Ελλάδος απέναντί της. Ο τρίτος λόγος ήταν να μη δώσει στην Άγκυρα την ευκαιρία να αποφύγει πολύ εύκολα την πρόταση του Έλληνα πρωθυπουργού για κοινή προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, με απώτερο σκοπό την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας.[32]

Ωστόσο αταλάντευτο όρο της ελληνικής πλευράς για οποιαδήποτε θετική εξέλιξη ως προς την αποδοχή της τουρκικής αίτησης ένταξης αποτέλεσαν οι

---

[28] ΠΕΡΡΑΚΗΣ Σ., Η θέση της Ελλάδας στο πλέγμα των σχέσεων ΕΟΚ-Τουρκίας 1974-1989 η δικαιϊκή διάσταση.όπ.π.,σελ.56.
[29] Ελευθεροτυπία 19-2-1987.
[30] Ελευθεροτυπία 17. 4. 1987.
[31] ΚΑΖΑΚΟΣ Π., Η Εξομάλυνση των Σχέσεων Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων-Τουρκίας και η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, όπ. π., σελ. 637.
[32] Καθημερινή 18-4-1987 Ελευθεροτυπία 15-4-1987

εξελίξεις στο Κυπριακό και η αποχώρηση των τουρκικών στρατευμάτων από την Κύπρο. Αυτό τόνισε ο Γ. Αλευράς το 1988 στη διάσκεψη των προέδρων των κοινοβουλίων των χωρών μελών του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης[33]. Παράλληλα την ίδια θέση στήριξε και η αντιπολίτευση. Έτσι, και μετά την κυβερνητική αλλαγή του 1989, η Ελλάδα εξακολούθησε να θέτει ως βασική προϋπόθεση για την ένταξη της Τουρκίας τη λύση του Κυπριακού.[34]

Σχετικά με αυτή τη θέση της Ελλάδας, ο Τ. Οζάλ δήλωνε: "*μια τέτοια αρνητική σύνδεση δεν θα βοηθούσε ούτε της ελληνοτουρκικές σχέσεις ούτε τις σχέσεις μεταξύ Τουρκίας και ΕΟΚ*"[35]. Όμως παρ' όλα αυτά, ο Τ. Οζάλ, έδειξε κάποια διαλλακτικότητα στο θέμα τα Κυπριακού, προκειμένου να προωθήσει την αίτηση ένταξης της χώρας του[36]. Έτσι στη Μαδρίτη τον Σεπτέμβριο του 1989 δήλωνε: "*Θα σκεφτόμουν σοβαρά το ενδεχόμενο απομάκρυνσης των τουρκικών στρατευμάτων, από την Κύπρο, αν αυτό αποτελούσε όρο για την ένταξη της Τουρκίας στην Κοινότητα*"[37]. Επίσης για το ίδιο θέμα ο λόρδος Plumb, Πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, δήλωνε: "*Μία λύση του Κυπριακού θα βελτίωνε την ατμόσφαιρα και το αποτέλεσμα θα ήταν να αποτελέσει ένα παράγοντα που θα είχε επιπτώσεις στην προσπάθεια της Τουρκίας να γίνει μέλος της ΕΟΚ*".

Η ελληνοτουρκική αντιπαράθεση στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Κοινότητας μέχρι και την αίτηση ένταξης της Τουρκίας και ο τρόπος αντιμετώπισης από την Ελλάδα αποτιμήθηκε ως εξής:

> "*Δεν αμφιβάλλουμε ότι η πορεία των τουρκοκοινοτικών σχέσεων ήταν σε μεγάλο βαθμό εκτός δυνατοτήτων επηρεασμού από την ελληνική εξωτερική πολιτική, αλλά οι όποιες ευκαιρίες υπήρχαν (για κοινό λόγο με την Κοινότητα, τουλάχιστον στα θέμα της Κύπρου), δεν μπορούσαν να αξιολογηθούν για δικούς μας, εσωτερικά παραγόμενους λόγους. Η αντιευρωπαϊκή ρητορική επένδυση ενεργειών και πρωτοβουλιών εντός και εκτός Ευρωπαϊκής Πολιτικής Συνεργασίας, η μη ρεαλιστική επίσημα βασική προσανατολισμοί, η δικτατορία*

[33] Καθημερινή 16-10-1988.

[34] Ελευθεροτυπία 20-9-1989 δηλώσεις κυβερνητικού εκπροσώπου Θ. Κανελλόπουλου.
[35] Δηλώσεις του Τ. Οζάλ στην Ουάσινγκτον, Μακεδονία 16-12-1988.
[36] ΠΕΡΡΑΚΗΣ Σ., Η θέση της Ελλάδας στο πλέγμα των σχέσεων ΕΟΚ-Τουρκίας (1974-1989) η δικαιϊκή διάσταση,όπ. π., σελ.57.

[37] Ελευθεροτυπία 19-9-1989.

του αυτοσχεδιασμού και της αποσπασματικότητας στην εξωτερική μας πολιτική και μια οικονομική κρίση που βαθαίνει την εξάρτηση, όλα αυτά δεν προσφέρονται βέβαια για να αντισταθμίσουν τα μειονεκτήματα μιας μικρής χώρας στο κοινοτικό και το διεθνές σύστημα".[38]

Παράλληλα, μια άλλη εκτίμηση του ίδιου ζητήματος ανέφερε ότι

"*η αποτίμηση του έργου της ελληνικής πολιτικής είναι θετική σε γενικές γραμμές, αφού η Αθήνα, μέσα από επιτυχείς διπλωματικούς χειρισμούς αλλά και τακτικές υποχωρήσεις, πέτυχε να προωθήσει στις Βρυξέλλες τα εθνικά θέματα και κυρίως το Κυπριακό, ενώ εμπόδισε κατά το δυνατόν, την αναθέρμανση των σχέσεων της Άγκυρας με την Κοινότητα. Ο κανόνας της ομοφωνίας που διέπει την απόφαση για την ένταξη της Τουρκίας προσφέρει στην Ελλάδα τη δυνατότητα να προβάλλει αντιρρήσεις, μέχρι να αρθούν οι τριβές στις ελληνοτουρκικές σχέσεις και να προχωρήσει η επίλυση του Κυπριακού, με την ταυτόχρονη αποχώρηση των τουρκικών στρατευμάτων από το νησί. Η ευκαιρία είναι μοναδική για την Κοινότητα, που θα βοηθήσει καθοριστικά στην επίλυση ενός χρονίζοντος διεθνούς προβλήματος, γεγονός που θα επιβεβαιώσει τις δυνατότητες πολιτικής παρέμβασης των κοινοτικών εταίρων στα διεθνή πράγματα, σε μια περίοδο που ο διεθνής ρόλος της κοινότητας προσλαμβάνει μεγάλες διαστάσεις και έχει σημαντικές επιπτώσεις για την διεθνή δικαιοταξία. Η μέχρι σήμερα ελληνική στάση έχει αποδώσει την ευαισθητοποίηση της Κοινότητας γύρω από τα εθνικά μας προβλήματα. Μένει στο μέλλον να αποδώσει και ουσιαστικά η πρόκληση και η ευκαιρία της δεκαετίας*"[39].

1.5 ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΕ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ ΜΕΤΑ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΨΥΧΡΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Η διπολική δομή του διεθνούς συστήματος κατά τη διάρκεια του Ψυχρού πολέμου προσδιόριζε τα όρια των επιλογών των κρατών, όπου η ταυτότητα του αντιπάλου ήταν γνωστή. Τα μέλη του κάθε πόλου ήταν απόλυτα εξαρτημένα από αυτόν (ασύμμετρη σχέση) και οι συμμαχίες παρουσίαζαν μια σημαντική

[38]ΚΑΖΑΚΟΣ Π., Η Εξομάλυνση των Σχέσεων Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων- Τουρκίας και η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, όπ. π., σελ.654.

[39] ΠΕΡΡΑΚΗΣ Σ., Η θέση της Ελλάδας στο πλέγμα των σχέσεων ΕΟΚ-Τουρκίας, (1974-1989) η δικαιϊκή διάσταση, όπ. π., σελ.61.

σταθερότητα, λόγω του ότι ήταν σχεδόν αδύνατον να αλλάξουν.

Αντίθετα στο πολυπολικό ή πολυκεντρικό σύστημα, το οποίο διαδέχτηκε το διπολικό, κάθε σύμμαχος ή αντίπαλος μπορεί να αλλάξει και κάθε πόλος έχει τη δυνατότητα να επιλέξει όποιον σύμμαχο θέλει μέσα από το φάσμα των πολλών επιλογών που διαθέτει, καθώς επίσης και των πολλαπλών δυνατών ελιγμών που θα μπορούσε να πραγματοποιήσει. Συνέπεια ωστόσο αυτών όλων αυτών είναι η μεγαλύτερη αβεβαιότητα.

Η αβεβαιότητα αυτή οδηγεί είτε σε τυχοδιωκτική συμπεριφορά, είτε σε προσεκτική συμπεριφορά. Σύμφωνα με τη θεωρία του K. Waltz[40], στο πολυπολικό σύστημα η ύπαρξη πολλών κέντρων απόφασης επιτρέπει σε ένα από αυτά να δράσει τυχοδιωκτικά, υπολογίζοντας στην ασυνεννοησία των υπολοίπων και άρα προκαλείται λιγότερη σταθερότητα και ασφάλεια στο διεθνές σύστημα. Σύμφωνα με τη θεωρία των K. Deutsch και J.D.Singer[41] η ασφαλής πρόβλεψη της συμπεριφοράς των άλλων πόλων είναι αδύνατη, λόγω της ύπαρξης πολλαπλών κέντρων αποφάσεων. Έτσι δεν είναι εύκολο να διακινδυνεύσει κάποιο μέλος την διατάραξη της ισορροπίας.

Μετά το τέλος του Ψυχρού πολέμου υπήρξε μεγάλη αβεβαιότητα ως προς τους νέους κανόνες που διαμόρφωσαν τη λειτουργία του διεθνούς συστήματος. Έτσι επικράτησε έντονος προβληματισμός τόσο σε μικρές όσο και σε περιφερειακές δυνάμεις, καθώς άλλες χώρες συμπεριφέρθηκαν συνετά και άλλες τυχοδιωκτικά.

Η ελληνική συμπεριφορά μετά τον Ψυχρό Πόλεμο καθορίστηκε και διαμορφώθηκε από τη συμμετοχή της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Έτσι η ελληνική ευρωπαϊκή πολιτική αύξησε τις δυνατότητες της χώρας να αξιοποιήσει σε μεγάλο βαθμό τα πλεονεκτήματα της συμμετοχής της σε αυτό το ισχυρό κέντρο αποφάσεων.[42]

Η ΕΟΚ μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου άλλαξε με εντυπωσιακούς ρυθμούς την Ευρώπη διαμορφώνοντας τα νέα όρια και δημιουργώντας μια εντελώς νέα κατάσταση πραγμάτων. Μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, οι χώρες της Ανατολικής Ευρώπης αγωνίζονταν για την εγκαθίδρυση δημοκρατικών

[40] K. WALTZ: "The Stability of a Bipolar World", σελ.881-909. Daedalus, Summer 1964.
[41] K. W. DEUTSCH-J. D. SINGER: "Multipolar Power Systems and International Stability", σελ. 390-406. World Politics. La Grèce, dixième de la Communauté, vol.XVI, 1964.

[42] ΒΑΛΗΝΑΚΗΣ Γ.,: "Ελληνική Εξωτερική Πολιτική και Ευρωπαϊκή Πολιτική", (επιμ.) 1999-2010, Αθήνα 2010. εκδ. Σιδέρης, σελ.24.

θεσμών και οικονομιών της αγοράς. Επίσης θεωρούσαν ότι οι διαδικασίες οικοδόμησης δημοκρατικών θεσμών και ανταγωνιστικής οικονομίας θα μπορούσε να επιτευχθεί με την πλήρη ένταξή τους στην ΕΟΚ ως μελών.

Εκπληκτική ικανότητα προσαρμογής στις νέες πραγματικότητες και εντυπωσιακή ευελιξία στην αντιμετώπιση των νέων προκλήσεων έδειξε η ΕΟΚ. Οι προκλήσεις αυτές δεν προέρχονταν μόνο από την αλλαγή του ευρωπαϊκού περιβάλλοντος αλλά και από την εντεινόμενη δυναμική της παγκοσμιοποίησης. Για την αντιμετώπιση των προκλήσεων και την προσαρμογή της στα νέα δεδομένα του παγκόσμιου και ευρωπαϊκού συστήματος η ΕΟΚ είχε δρομολογήσει πέντε διαδικασίες, οι οποίες ήταν:

1. Η εγκαθίδρυση της πλήρους οικονομικής και νομισματικής ένωσης (ΟΝΕ) με τη δημιουργία του ενιαίου νομίσματος- ευρώ.

2. Η μετατροπή της ΕΟΚ σε Ευρωπαϊκή Ένωση.

3. Η διεύρυνση της Ένωσης με την Κύπρο και τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης.

4. Η αναμόρφωση των κοινών πολιτικών της, κοινής αγροτικής πολιτικής (ΚΑΠ), διαρθρωτικής πολιτικής και δημοσιονομικού πλαισίου, μια διαδικασία που συλλογικά έχει γίνει γνωστή ως Agenda 2000.

5. Η θεσμική προσαρμογή και ο εκδημοκρατισμός της Ένωσης που επήλθε, σε σημαντικό βαθμό με τη συνθήκη του Άμστερνταμ, βρίσκεται στη διαδικασία επικύρωσης με στόχο να τεθεί σε ισχύ στις αρχές του επόμενου έτους.

Το 1989 σηματοδότησε το τέλος μιας ολόκληρης εποχής για όλο τον κόσμο. Το ίδιο συνέβη και για την Ελλάδα και την Τουρκία, οι οποίες προσπάθησαν να επαναπροσδιορίσουν τις θέσεις τους στο διεθνές σύστημα και στην Ευρώπη ειδικότερα[43]. Η αμηχανία των δύο χωρών για τις αλλαγές στο γενικότερο περιβάλλον ήταν η αιτία για τη μακρότατη περίοδο ύφεσης μετά το 1974 και συνέπεσε με την περίοδο έντονων ανακατατάξεων στην εξωτερική πολιτική και στο εσωτερικό της Ελλάδας και της Τουρκίας[44].

---

[43] Κέντρο ερευνών του τουρκικού υπουργείου Εξωτερικών. EVRVIADIS L. E: "The Evolving Role of Turkey in U. S. Contogency Planning and Soviet Reactions", Study submitted to the JFK School of Government, Harvard University, January 1984.
BIRAND. M. A. The General's Coup in Turkey: An Inside Story of the 12th September, Washington: Brassey 1987.
ARICANLI, TOSUN and RODRIK DANI (eds) The political Economy of Turkey, Debt, Adjustment and Sustainability, London: MacMillan, 1990.

[44] ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΟΥ ΣΤ. Ευρώπη - Τουρκία Αντανακλάσεις και διαθλάσεις Η στρατηγική

Τα ελληνοτουρκικά ζητήματα προσωρινά πέρασαν σε δεύτερη μοίρα στην εξωτερική τους πολιτική. Η συγκεκριμένη κατάσταση δεν οφειλόταν σε εξομάλυνση των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Όπως εκφυλίζονταν τα στοιχεία σύγκρουσης, με τον ίδιο τρόπο εξέλειπαν και οι θεαματικές πρωτοβουλίες προσέγγισης[45].

Το πνεύμα του Νταβός του 1988 είχε ατονήσει, όπως επίσης και τα περιορισμένα αποτελέσματα της συνάντησης μεταξύ του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη[46] με του Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ στο Νταβός τον Ιανουάριο του 1992. Η Αθήνα και η Άγκυρα στρέφουν την προσοχή τους στην αντιμετώπιση των προκλήσεων του μεταβαλλόμενου διεθνούς περιβάλλοντος, απομακρυνόμενες αμοιβαία από τα ελληνοτουρκικά ζητήματα.

Η ηρεμία των σχέσεων των δύο χωρών στη συγκεκριμένη περίοδο διαταράχθηκε κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων για τη μείωση των συμβατικών εξοπλισμών στην Ευρώπη. Το Νοέμβριο του 1990 πραγματοποιείται στη Βιέννη η συμφωνία για τις Συμβατικές Δυνάμεις στην Ευρώπη (CFF Conventional Forces in Europe)[47]. Αν και η ελληνική πλευρά άσκησε πίεση προς τις μεγάλες χώρες που χειρίστηκαν το θέμα, ώστε να ισχύσει και στη νοτιοανατολική πτέρυγα του ΝΑΤΟ η αρχή των συμμετρικών οπλικών περιορισμών, με σκοπό τη διατήρηση της ελληνοτουρκικής ισορροπίας, ωστόσο η συμφωνία δεν έθεσε κανένα περιορισμό στην προσπάθεια της Τουρκίας να αυξήσει το εξοπλιστικό της πρόγραμμα. Η Τουρκία έτυχε ιδιαίτερης μεταχείρισης, μέσω της επίκλησης απειλών από χώρες εκτός ΟΑΣΕ, οι οποίες συνορεύουν με το έδαφός της, όπως το Ιράν το Ιράκ και η Συρία. Η ιδιαίτερη μεταχείριση και οι εξαιρέσεις της Τουρκίας οφείλονταν στις ΗΠΑ, οι οποίες ενδιαφέρονταν, για την έγκριση εγκαταστάσεως αμερικανικών δυνάμεων ταχείας ανάπτυξης στην περιοχή που συνόρευε με την ζώνη του Περσικού Κόλπου.

Η Τουρκία αντιμετώπισε με αμηχανία και αβεβαιότητα τη ρήξη του

των κειμένων Αθήνα Θεμέλιο 1993.
ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΟΥ ΣΤ. Ευρώπη – Τουρκία Ιδεολογία Ρητορεία. Οι αντιλήψεις των τουρκικών πολιτικών δυνάμεων για την Ευρωπαϊκή Ένωση 1957-1993 Αθήνα Θεμέλιο, 1993.

[45] ΚΑΖΑΚΟΣ Π. Η Εξομάλυνση των Σχέσεων Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων – Τουρκίας και η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική. Αθήνα 1988. Εκδ. Γνώση, σελ.574.

[46] ΡΙΖΑΣ Σ., Από την κρίση στην ύφεση Ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης και η πολιτική της προσέγγισης Ελλάδας-Τουρκίας Αθήνα 2003 Εκδ. Παπαζήσης.

[47] Πρόκειται για τις περίφημες διαπραγματεύσεις της Βιέννης για την Αμοιβαία και Ισόρροπη Μείωση Δυνάμεων (MBFR, Mutual and Balanced Force Reduction) που ολοκληρώθηκαν λαμβάνοντας τη συντομότερη ονομασία CFE (Conventional Armed Forces in Europe).

διπολικού συστήματος, δεδομένου ότι οι σχέσεις της με τη Δυτική Ευρώπη είχαν βασιστεί στις συνθήκες της εποχής του Ψυχρού πολέμου[48]. Η στρατηγική σημασία της Τουρκίας πλέον ετέθη υπό αμφισβήτηση, καθώς και ο ρόλος και η σημασία της στην ευρωπαϊκή ασφάλεια. Οι πολιτικοί παράγοντες και οι διανοούμενοι στη Τουρκία ανησυχούσαν για την υποβάθμιση των σχέσεων της Άγκυρας και της ΕΟΚ. Οι φόβοι αυτοί της Τουρκίας εντάθηκαν περαιτέρω, εξ αιτίας της κινητικότητας των Ευρωπαίων για την ανάληψη πρωτοβουλιών για το συντονισμό και συνεργασία στον τομέα της πολιτικής ασφάλειας με θεσμούς εκτός του NATO. Παράλληλα, επαναδραστηριοποιήθηκαν και αξιοποιήθηκαν οργανισμοί όπως η Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση (ΔΕΕ) και η Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασία (ΕΡC)[49].

Η συσπείρωση των Ευρωπαίων με στόχο τον εξευρωπαϊσμό της άμυνας της Ευρώπης ανησυχούσε την Τουρκία[50], η οποία δεν ήθελε να βρίσκεται έξω από μια συμμαχία των ευρωπαϊκών χωρών, που θα σχηματίζονταν γύρω από την ΕΟΚ και την ΔΕΕ. Στο ενδεχόμενο αυτό εξέφρασε την αντίθεσή του ο πρόεδρος Τουργκούτ Οζάλ[51], απευθυνόμενος στους ηγέτες των 12 κρατών μελών στην ΕΚ στις 5 Ιουνίου του 1991 τονίζοντας ότι, εάν η Τουρκία αποκλειστεί από τη δημιουργία ενός ευρωπαϊκού αμυντικού συστήματος και καθηλωθεί στη θέση του παρατηρητή, τότε η Τουρκία δεν θα μπορέσει να παίξει το ρόλο ισχυρού στην άμυνα της Ευρώπης, εφ' όσον δεν θα έχει τη δυνατότητα να συμμετάσχει πλήρως στη δημιουργία της νέας Ευρώπης. Αυτό που ανησυχούσε ιδιαίτερα την Άγκυρα ήταν το ενδεχόμενο ότι στη νέα Ευρωπαϊκή Αμυντική Συμμαχία της Ευρώπης θα συμμετείχε η Ελλάδα, αφήνοντας έξω την ίδια, και απειλώντας έτσι την ισορροπία και τη σταθερότητα στο Αιγαίο.

Η αναβάθμιση και επαναβεβαίωση των σχέσεων της με τη Δύση είναι ο

---

[48] HALUK ÜLMAN: Dünya Nereye Gidiyor (Που πάει ο κόσμος) Yeni Dünya Düzeni Türkiye (Ηνέα παγκόσμια τάξη και η Τουρκία). Εκδ. Bağlam γ' έκδοση Κωνσταντινούπολη 1994.

[49] DUYGU BAZOGLU SEZER: "Turkey and the Western Alliance",σελ.226. Atila Eralp, Muharrem Tünay and Birol Yesilada (eds), Political and Socioeconomic Transformation of Turkey (Westport: Praeger 1993).

[50] RICHARD FALK: "Regionalism And World Order After Cold War Marmara Journal of European Studies τεύχος 5,αρ. 1-2, 1995.
GÜLTEN KAZGAN: "Dünya Ekonomisinde Bütünleşme ve Türkiye (Παγκοσμιοποίηση και Τουρκία)",
Yeni Uluşlararası Gelişmeler Açısından Türkiye' nin Stratejik Öncelikleri (Στρατηγικές προτεραιότητες της Τουρκίας από τη σκοπιά των νέων διεθνών εξελίξεων), Hava Harp Okulu Yayınları (εκδόσεις Σχολής Πολέμου Αεροπορίας), Κωνσταντινούπολη 1993.

[51] IAN O. LESSER: "Bridge or Barrier? Turkey and the West After the Cold War", σελ.107. Graham E.Fuller, Ian O. Lesser, Paul B. Henze, James F. Brown (eds) Turkey's New Geopolitics: From the Balkans to Western China, (Boulder: Westview Press, 1993).

κύριος στόχος της Τουρκίας στη μεταψυχροπολεμική περίοδο[52]. Αυτός είναι και ο λόγος που η Άγκυρα έσπευσε να λάβει ενεργό συμμετοχή στην κρίση του Περσικού Κόλπου, δηλώνοντας την αφοσίωση της και τονίζοντας τη στρατηγική σημασία της για τις ΗΠΑ και τη Δυτική Ευρώπη. Η πίστη που επέδειξε η Τουρκία προς την Δύση στον πόλεμο του Κόλπου βρήκε ανταπόκριση στους Αμερικανούς για τη στρατηγική σημασία της Τουρκίας, παρ΄όλο που είχε πλέον εκλείψει ο σοβιετικός κίνδυνος. Όμως στους Ευρωπαίους δεν βρήκε την απήχηση που επιθυμούσε η Τουρκία, με αποτέλεσμα όχι μόνο να συνεχίζεται η κρίση στις ευρωτουρκικές σχέσεις αλλά και να ενταθεί περαιτέρω. Αιτία υπήρξε η Γερμανία, η οποία δεν παρείχε στην Τουρκία τη βοήθεια και τις ενισχύσεις που απαιτούνταν από τους συμμάχους του ΝΑΤΟ κατά την διάρκεια του πολέμου. Αν και διέθεταν οι Γερμανοί 18 Alpha Jets στο Erhac και στο Diyarbakir σαν τμήμα της μονάδας της Συμμαχικής Κινητής Αεροπορικής Δύναμης, η αμέλεια και η διστακτικότητα να παρέχουν τις απαιτούμενες δυνάμεις θεωρήθηκε από την Τουρκία ως αδιαφορία των Ευρωπαίων για την ασφάλεια της Τουρκίας. Διαψεύστηκαν έτσι οι προσδοκίες του Οζάλ ότι η πολιτική της Τουρκίας στον πόλεμο του Κόλπου, θα προκαλούσε και τη σύγκλιση ευρωπαϊκών και τουρκικών συμφερόντων.

Σύμφωνα με εκτιμήσεις εμπειρογνωμόνων, όπως ο Lesser, η Τουρκία, θέλοντας να καλύψει το κενό της στρατηγικής της σπουδαιότητας το οποίο άφησε η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, προσπάθησε να προβάλει τη στρατηγική της σπουδαιότητα στο χώρο της Μέσης Ανατολής. Όμως δεν βρήκε την απήχηση που προσδοκούσε στην Ευρώπη, η οποία διαμόρφωνε νέες τακτικές άμυνας και ασφάλειας και δίσταζε ολοένα και περισσότερο να αποδεχτεί το επιπρόσθετο φορτίο μιας έκθεσης των Εξωτερικών συνόρων της Μέσης Ανατολής. Η θεώρηση αυτή ωστόσο άλλαξε μετά τον πόλεμο στον Κόλπο και αφού είχε απορριφθεί η τουρκική αίτηση για ένταξη. Η ΕΟΚ δεν ήθελε την περιθωριοποίηση της Τουρκίας και τη στροφή της προς τον μουσουλμανικό κόσμο[53]. Έτσι αναγνωρίστηκε η στρατηγική σημασία της θέσης της σε μια ιδιαίτερα ασταθή περιοχή όπως ήταν η Μέση Ανατολή. Επιπλέον η Τουρκία παρουσίαζε οικονομικό ενδιαφέρον, καθώς

[52] BERIL DEDEOĞLU: "Η επίδραση των σχέσεων Τουρκίας – ΗΠΑ στις σχέσεις Τουρκίας – ΕΕ, στο μεταβαλλόμενο διεθνές σύστημα" , στο "Μύθος και Πραγματικότητα" Επιμ. Φαρούκ Σονμέζογλου. Α 2001. Εκδ. infογνώμων

[53] SEDAT LACINER: "Turkey-European Union Relations and the Cultural Dimension", Occasional Papers on Politics 4, (London: Centre for Legal and Political Studies, September 1997) σελ.32.

αποτελούσε μια αρκετά μεγάλη αγορά για τα προϊόντα της Δύσης

Η ομαλοποίηση των ευρωτουρκικών σχέσεων άρχισε με την υπογραφή οικονομικής συμφωνίας μεταξύ ΕΖΕΣ και Τουρκίας[54] τον Οκτώβριο του 1991, με έκδηλο στόχο εκ μέρους της Άγκυρας την ενσωμάτωσή της στον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο. Στη συνέχεια προωθήθηκε από την ΕΟΚ ένα πακέτο μέτρων για παροχή πιστώσεων προς την Τουρκία, το οποίο τελικά ματαιώθηκε, αφού το μπλόκαρε η Ελλάδα.

Στη Σύνοδο Κορυφής των ηγετών των κρατών μελών της ΕΚ και της τουρκικής κυβέρνησης, καθώς και στα Συμπεράσματα της Προεδρίας, αναφέρεται το εξής: "Ο ρόλος της Τουρκίας στην παρούσα πολιτική κατάσταση είναι υψίστης σημασίας"[55]. Έτσι το αποτέλεσμα όλου αυτού του ευνοϊκού κλίματος για την Τουρκία ήταν η ενεργοποίηση της συμφωνίας της Άγκυρας στις 9 Νοεμβρίου 1992[56] . Σημαντική επίσης εξέλιξη για την Άγκυρα υπήρξε η ανάληψη της υποχρέωσης να εκπληρώσει τους όρους της Τελωνειακής Ένωσης έως το 1995 και η εντατικοποίηση της συνεργασίας στον οικονομικό και βιομηχανικό τομέα.

Η Ελλάδα στη μεταψυχροπολεμική περίοδο, έπρεπε να επανασχεδιάσει τη θέση και την πολιτική της. Στην περίοδο 1981-1990 τόσο οι διπλωματικές, όσο και οι στρατιωτικές προτεραιότητες της εθνικής στρατηγικής παρέμεναν κατά βάση ίδιες: η αντιμετώπιση της Τουρκίας σε όλα τα επίπεδα και με όλα τα μέσα. Σύμφωνα με τον καθηγητή Βαληνάκη:

> "*Από ελληνικής πλευράς διαμορφώνεται ένα νέο βασικό δίλημμα που θα κυριαρχήσει για την ελληνική εξωτερική πολιτική των προσεχών χρόνων: Μπορεί η Ελλάδα να αισθάνεται πράγματι ως μέλος του ΝΑΤΟ και της ΕΕ ασφαλής έναντι οποιασδήποτε προοπτικής σε βάρος της απειλής και άρα να συμπεριφέρεται αποστασιοποιημένα απέναντι σε αυτό που βλέπει ως τις προσπάθειες της Τουρκίας για ανατροπή του statυς quo στην Ανατολική Μεσόγειο και στα Βαλκάνια; Ή μήπως η προβαλλόμενη αυτή ασφάλεια είναι μια ψευδαίσθηση (απομεινάρι ενός κόσμου που δεν θα υπάρχει πλέον για λίγο καιρό) και άρα θα πρέπει να συμπεριφερθεί πιο ενεργά και προληπτικά,*

[54] ΣΕΡΜΠΟΣ Σ.,: "ΤΟΥΡΚΙΑ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ", Ο ρόλος της εσωτερικής πολιτικής και του διεθνούς παράγοντα στον ευρωπαϊκό προσανατολισμό της Τουρκίας (1997-2000, σελ. 124. Εκδ. ΑΝΤ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ. Αθήνα-Κομοτηνή 2008.

[55] "Conclusions of the Presidency, Agence Europe, σελ.5, No. 5760, 28 Ιουνίου 1992

[56] ΣΕΡΜΠΟΣ Σ., ΤΟΥΡΚΙΑ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ Ο ρόλος της εσωτερικής πολιτικής και του διεθνούς παράγοντα στον ευρωπαϊκό προσανατολισμό της Τουρκίας (1997-2000).όπ.π.σελ.124.

διεκδικώντας και αυτή τη συνδιαμόρφωση αλλαγών προς το συμφέρον της; ”

Η νέα εθνική στρατηγική, που απαιτούσαν οι μεγάλες ευρωπαϊκές εξελίξεις, περνούσε αναπόφευκτα από το αίσθημα ασφάλειας και ισχύος που προσδίδει στην Ελλάδα η συμμετοχή της σε όλους τους σημαντικούς δυτικοευρωπαϊκούς οργανισμούς (ΕΟΚ, ΝΑΤΟ, ΔΕΕ), αν και η αμυντική κάλυψη δεν ήταν πλήρως ικανοποιητική. Ωστόσο, δεν θα μπορούσε να επιτευχθεί αυτό χωρίς την τεράστια συμβολή των κοινοτικών χρηματοδοτήσεων στην ελληνική οικονομική ανάπτυξη, αλλά και τη δυνατότητα να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην ΝΑ Ευρώπη χρησιμοποιώντας τα πλεονεκτήματα που της προσέφερε η ΕΟΚ. Η Αθήνα με τη συμμετοχή της στην ΕΟΚ όχι μόνο αύξανε τις διπλωματικές της δυνατότητες, αλλά η ΕΟΚ εξελισσόταν στο σημαντικότερο διεθνές έρεισμα για την ίδια. Για την Ελλάδα ήταν ζωτικής σημασίας μια πιο ομοιογενής και ολοκληρωμένη Ένωση, η οποία συνέβαλε στην προώθηση των ελληνικών συμφερόντων πολύ περισσότερο από κάθε άλλη χώρα της ΕΕ, και γι’ αυτό η Ελλάδα επιθυμούσε την αμυντική ενοποίηση.

1.6 Η ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΟΥ ΜΑΑΣΤΡΙΧΤ ΚΑΙ Η ΔΙΑΣΦΑΛΙΣΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΚΥΡΙΑΡΧΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

Η Συνθήκη του Maastricht (1992), αποτέλεσε ένα ακόμη βήμα προς την ευρωπαϊκή ενοποίηση, διευρύνοντας σημαντικά το πεδίο αρμοδιοτήτων της Κοινότητας με την προσθήκη της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ), την ιθαγένεια, τις νέες αρμοδιότητες (πολιτισμός, παιδεία, υγεία, διευρωπαϊκά δίκτυα προστασία καταναλωτών), την ενίσχυση των υφιστάμενων αρμοδιοτήτων (κοινωνική πολιτική, έρευνα και τεχνολογία, συνοχή, περιβάλλον) και τη συνεργασία στους τομείς της δικαιοσύνης και των εσωτερικών υποθέσεων. Επίσης στο διευρυμένο πεδίο αρμοδιοτήτων της Κοινότητας προστέθηκε ως δεύτερος πυλώνας η Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ). Η συνθήκη του Maastricht εγκαινίασε μια περισσότερο ενεργό παρουσία της ΕΟΚ/ΕΕ στο διεθνές σύστημα, με πρωταρχικό στόχο τη διαφύλαξη της ανεξαρτησίας και της εδαφικής ακεραιότητας της Κοινότητας, την προάσπιση των συμφερόντων της Ένωσης παγκοσμίως, τη συμμετοχή της στην ειρηνική διευθέτηση των διεθνών συγκρούσεων και τη διαχείριση κρίσεων σύμφωνα με τις

αρχές του ΟΗΕ[57].

Ο 'Ελληνας πρωθυπουργός Κωνσταντίνος Μητσοτάκης κατά τη συζήτηση στη Βουλή για την κύρωση της Συνθήκης του Μάαστριχτ δήλωνε ότι:

> "*Είναι κορυφαία ώρα για την Εθνική Αντιπροσωπία η σημερινή συζήτηση. Είναι ιστορική στιγμή για την Ελλάδα, γιατί καλούμεθα, ως εκπρόσωποι του λαού να επικυρώσουμε μια θεμελιακή συμφωνία, που διαμορφώνει άμεσα, μεσοπρόθεσμα αλλά και μακροπρόθεσμα το μέλλον της Χώρας μας και προωθεί την κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη που κατοχυρώνει και για τις νεότερες γενιές την ασφάλεια του Έθνους και εγγυάται τη σταθερή πορεία προς την ευημερία και την πρόοδο…. Πετύχαμε την ενίσχυση της ασφάλειάς μας με την υιοθέτηση των ρυθμίσεων για την κοινή εξωτερική πολιτική. Το θεωρώ ως το σημαντικότερο επίτευγμα. Η κοινή εξωτερική πολιτική και αμυντική πολιτική της Κοινότητας θα συμβάλει αποφασιστικά στην ανακούφιση των ελληνικών αμυντικών αναγκών και στην εμπέδωση αισθήματος ασφάλειας στον ελληνικό λαό*".

Επίσης κατά τη κύρωση της Συνθήκης του Μάαστριχτ στην ελληνική Βουλή ο αρχηγός της αξιωματικής αντιπολίτευσης Ανδρέας Παπανδρέου επεσήμαινε ότι:

> "*Δεδομένο είναι ότι το ΠΑΣΟΚ θα ψηφίσει την κύρωση της Συνθήκης του Μάαστριχτ… Η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα που αντιμετωπίζει νέα και έντονα προβλήματα ασφάλειας, ως αποτέλεσμα του τερματισμού του Ψυχρού Πολέμου. Το τόξο απειλής τώρα εκτείνεται από την Άγκυρα μέχρι τα Τίρανα, μέσω Σόφιας, αλλά δυναμικός πυρήνας είναι και παραμένει η Άγκυρα. Και εμείς επιμένουμε, με όλα τα εθνικά μας μέτωπα ανοιχτά, να υπογράφουμε σύμφωνο φιλίας με την Τουρκία και να της παραχωρούμε πιστοποιητικό καλής διαγωγής, πριν ακόμα κλείσουν οι συζητήσεις για το Κυπριακό…*".[58]

Για την Ελλάδα η Κοινή Ευρωπαϊκή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας αποτέλεσε ζήτημα ζωτικής σημασίας και αιχμή της αποτρεπτικής προσπάθειας της Ελλάδας απέναντι στην τουρκική επιθετικότητα. Η ελληνική εθνική στρατηγική ήταν προσανατολισμένη προς μια ευρωπαϊκή πολιτική

---

[57] ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ Γ., Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική Σκέψεις και προβληματισμοί στο κατώφλι του 21ου αιώνα 1999, εκδ. Ι. Σιδέρης,.σελ.111.

[58] ΤΖΑΝΕΤΟΣ Γ.,: "Η Ευρωπαϊκή Διάσταση των Ελληνοτουρκικών Σχέσεων στο Αιγαίο και η Γεωπολιτική Στρατηγική της Δύσης". Ανασκόπηση της Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής(1992-2005) Σενάρια για το Μέλλον. Ιανουάριος 2007. Εκδ. Σιδέρης, σελ.61.

ενσωμάτωσης των ελληνικών εθνικών συμφερόντων στην κοινή πολιτική ασφάλειας και άμυνας της Ένωσης.

1.7 Η ΤΕΛΩΝΕΙΑΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΟΚ/ΕΕ- ΤΟΥΡΚΙΑΣ

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στις 5-2- 1990 ενέκρινε τις κατευθυντήριες γραμμές της γνώμης της Επιτροπής[59], η οποία στη συνέχεια εξέδωσε τη "δέσμη Ματούτες"[60], που αφορούσε ένα σύνολο προτάσεων με στόχο την ολοκλήρωση της τελωνειακής ένωσης ΕΟΚ/ΕΕ- Τουρκίας, την επανάληψη της χρηματοδοτικής συνεργασίας, την προώθηση της βιομηχανικής και τεχνολογικής συνεργασίας και τη σύσφιγξη των πολιτικών και πολιτιστικών σχέσεων των δύο πλευρών, που όμως δεν εγκρίθηκε από το Συμβούλιο.

Το Νοέμβριο του 1993 κατά τη διάρκεια των εργασιών του Συμβουλίου Σύνδεσης ΕΟΚ/ΕΕ- Τουρκίας εκφράστηκε η θέληση των συμβαλλομένων μερών για την τελωνειακή ένωση, όπως όριζε η Συμφωνία της Άγκυρας[61]. Η ίδια θέληση διατυπώθηκε επίσης και στα Συμπεράσματα της Προεδρίας τον Δεκέμβριο του 1994 στο Έσσεν, όπου αναφέρθηκε ότι "το Ευρωπαϊκό Συμβουλίου επιβεβαίωσε το έντονο ενδιαφέρον του να ολοκληρωθούν οι διαπραγματεύσεις με την Τουρκία σχετικά με την ανεμπόδιστη έναρξη της τελωνειακής ένωσης και να εντατικοποιήσει τις σχέσεις της Ένωσης με τη χώρα αυτή[62]". Μετά τη συμφωνία της Άγκυρας[63] του 1963, η απόφαση για τη δημιουργία της τελωνειακής ένωσης αποτέλεσε το δεύτερο σταθμό στις σχέσεις ΕΟΚ/ΕΕ-Τουρκίας. Η απόφαση για την τελωνειακή ένωση αναπτέρωσε τις ελπίδες της Τουρκίας για πλήρη ένταξη. Για την Ευρώπη όμως "η τελωνειακή ένωση ήταν το περισσότερο που θα μπορούσε η Τουρκία να περιμένει από την Ευρωπαϊκή Ένωση, καθώς η ένταξη δεν αποτελούσε ακόμα επιλογή"[64], πολύ δε περισσότερο στη συγκεκριμένη

[59] Δελτίο Ε. Ε., Συμπληρώματα 16/90.
[60] ΜΑΡΙΑΣ. Ε., "Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση και Ελληνοτουρκική Προσέγγιση". Αθήνα – Κομοτηνή 2005. Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα.σελ. 12.

[61] Απόφαση αρ. 1/95 του Συμβουλίου Σύνδεσης ΕΚ-Τουρκίας της 22ας Δεκεμβρίου 1995 για την εφαρμογή της οριστικής φάσης της τελωνειακής ένωσης, Επίσημη Εφημερίδα L 035, 13 Φεβρουαρίου 1996.
[62] European Council Meeting in Essen, Presidency Conclusions, 9 and 10 December 1994, DOC/94/4.
[63] WILLIAM HALE and GAMZE AVCI, "Turkey and the European Union: The Long Road to Membership", σελ. 32, Barry Rubin and Kemal Kirişci (eds), Turkey in World Politics: An Emerging Multirellgional Power, (London: Lynne Rienner, 2001).
[64] BIROL YESILADA, "The Worsening EU-Turkey Relations", SAIS Review,(vol. 19, no. 1,

περίοδο, που οι βλέψεις της ΕΟΚ/ΕΕ για διεύρυνση ήταν επικεντρωμένες στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη. Η τελωνειακή ένωση μεταξύ ΕΟΚ/ΕΕ-Τουρκίας εξυπηρετούσε τα οικονομικά συμφέροντα των περισσοτέρων ευρωπαϊκών χωρών, ενώ ενίσχυε τον δυτικό προσανατολισμό της Τουρκίας, εμποδίζοντας την άνοδο των ισλαμιστών στη διακυβέρνηση της χώρας. Ο ευρωπαϊκός προσανατολισμός της Τουρκίας αποτέλεσε, παρά τις διάφορες κατά καιρούς περί του αντιθέτου δηλώσεις, το σταθερό προσανατολισμό όλων των τουρκικών κυβερνήσεων από το 1963 και εντεύθεν, όπως παραδέχθηκε ο Ισμαήλ Τζέμ. Ο Deniz Vardar σημείωνε: "Η Τουρκία θα μπορέσει να συμβαδίσει με τις άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης μόνο αν αποκτήσει πραγματικά ανταγωνιστική οικονομία και αυτό μπορεί να επιτευχθεί μέσω της Τελωνειακής Ένωσης"[65]. Ως εκ τούτου οι τουρκικές κυβερνήσεις προσπαθούσαν να προωθούν το χρονοδιάγραμμα της Συμφωνίας Σύνδεσης, καθ' όσον ο ευρωπαϊκός προσανατολισμός της Τουρκίας θεωρήθηκε απαραίτητος για τον εκσυγχρονισμό της, την εμπέδωση της δημοκρατίας, καθώς και τις αλλαγές στη δημόσια διοίκηση, στο δίκαιο και στους θεσμούς.

Οι ευρωτουρκικές σχέσεις είχαν ουσιαστικά παγώσει στο διάστημα 1990-1995, μιας και η ελληνική πλευρά, ασκώντας το δικαίωμα αρνησικυρίας που διέθετε, δεν επέτρεπε την προώθηση τους, μέχρι ότου ικανοποιηθούν οι θέσεις της. Στις 9 Δεκεμβρίου 1994 κατά τη διάρκεια του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου ο Έλληνας πρωθυπουργός Ανδρέας Παπανδρέου επιβεβαίωσε την ισχύ του ελληνικού βέτο, τόσο για το Δ' Χρηματοδοτικό Πρωτόκολλο, όσο και για την τελωνειακή ένωση με την Τουρκία. Ως όρος για την άρση του βέτο τέθηκε ο ορισμός ημερομηνίας, από την ΕΟΚ/ΕΕ έναρξης ενταξιακών διαπραγματεύσεων με την Κύπρο, η αίτηση της οποίας είχε υποβληθεί το 1990. Σε παρέμβαση του στο Συμβούλιο Γενικών Υποθέσεων στις 19 Δεκεμβρίου 1994 ο Γιάννος Κρανιδιώτης, υφυπουργός Εξωτερικών για ευρωπαϊκά θέματα, ανέφερε:

"*Υπενθυμίζω, ότι στο πολιτικό επίπεδο έχουν αναφερθεί από πλευράς Ελλάδας τα εξής προβλήματα:*

- *Αρνητική συμπεριφορά της Τουρκίας στις διμερείς ελληνοτουρκικές*

Spring 1999).

[65] VARDAR D: "Σχέσεις Τουρκίας Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων / Ευρωπαϊκής Ένωσης" στο " Μύθος και Πραγματικότητα". (Ανάλυση της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής) Επιμ. Φαρούκ Σονμέζογλου. Αθήνα 2001. Εκδ. Infογνώμων. σελ.179.

σχέσεις, με συνεχή αμφισβήτηση των κυριαρχικών μας δικαιωμάτων και απειλών πολέμου, σε περίπτωση άσκησης αυτών ακριβώς των δικαιωμάτων μας βάσει του Διεθνούς Δικαίου.

- *Οι συνεχείς εμπρηστικές δηλώσεις ολόκληρης της τουρκικής πολιτικής ηγεσίας περί casus belli εναντίον της Ελλάδας, στην περίπτωση που επεκτείνουμε τα χωρικά μας ύδατα σε 12 ν.μ. είναι χαρακτηριστικές της τακτικής αυτής*

Για όλα τα παραπάνω δεν ζητάμε μια απλή δήλωση από την πλευρά της ΕΕ. Εκείνο που ενδιαφέρει είναι τι προτίθεται η Τουρκία να πράξει γι' αυτά, ώστε να δικαιολογείται η αναβάθμιση των σχέσεών μας με τη χώρα αυτή"[66].

Άκαρπες εξελίχθηκαν και οι διαπραγματεύσεις των υπουργών Εξωτερικών Γερμανίας και Γαλλίας κατά τη διάρκεια του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στο Έσσεν για την άρση του βέτο. Οι παραπάνω υπουργοί άσκησαν πιέσεις στην Ελλάδα για την άρση του βέτο, λόγω του ενδιαφέροντος των χωρών τους για το άνοιγμα της μεγάλης αγοράς της Τουρκίας στα προϊόντα των χωρών τους, επισημαίνοντας την ανάγκη πολιτικού προσανατολισμού της Τουρκίας προς τη Δύση, καθώς επίσης και τη στρατηγική της σημασία.

Ωστόσο ο Έλληνας υπουργός Εξωτερικών Κάρολος Παπούλιας[67], απαιτούσε για την άρση του βέτο, τη δέσμευση των υπουργών Εξωτερικών για συγκεκριμένη ημερομηνία έναρξης των ενταξιακών διαπραγματεύσεων με την Κύπρο. Επειδή όμως οι δύο υπουργοί αρνήθηκαν να δεσμευτούν, η διαπραγμάτευση δεν είχε αποτέλεσμα. Οι λόγοι ήταν αφ' ενός ότι η Γερμανία επιθυμούσε να ολοκληρώσει την προεδρία με μια επιτυχία και αφ' ετέρου ότι η Γαλλία δεν ήθελε να εμπλακεί στο θέμα των ελληνοτουρκικών σχέσεων στην επερχόμενη Προεδρία της στο Συμβούλιο Υπουργών της ΕΕ την τελευταία ημέρα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου.

Στο περιθώριο των διαβουλεύσεων η γερμανική προεδρία, θέλοντας να δώσει λύση στο θέμα και προκειμένου να ικανοποιήσει την Ελλάδα, πρότεινε το διαχωρισμό της τελωνειακής ένωσης από το Δ' Χρηματοδοτικό Πρωτόκολλο και όρισε ημερομηνία έναρξης των ενταξιακών διαπραγματεύσεων με τη Κυπριακή Δημοκρατία με το πέρας της Διακυβερνητικής Διάσκεψης που θα αποφάσιζε την αναθεώρηση της Συνθήκης του Μάαστριχ. Η Ελλάδα συμφώνησε στην ολοκλήρωση της Τελωνειακής Ένωσης Ευρωπαϊκής Κοινότητας- Τουρκίας, αφού

[66] ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ Γ., : "Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική".,όπ. π..σελ.180.
[67] Εφημερίδα Ελευθεροτυπία, 10 Δεκεμβρίου 1994.

αποδέχτηκε το διαχωρισμό Τελωνειακής Ένωσης και χρηματοδοτικού πρωτοκόλλου, έχοντας διασφαλίσει το δεύτερο τρίμηνο του 1996 ή το πρώτο του 1997 την έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων με τη Κύπρο.

Οι διαπραγματεύσεις για την τελωνειακή ένωση ξεκίνησαν το 1994 και ολοκληρώθηκαν στις 6 Μαρτίου 1995 κατά τη διάρκεια του 36ου Συμβουλίου Σύνδεσης ΕΚ-Τουρκίας[68], που υιοθέτησε την απόφαση 1/95 για την ολοκλήρωση της τελωνειακής ένωσης μεταξύ Τουρκίας και ΕΟΚ/ΕΕ στα βιομηχανικά και αγροτικά προϊόντα μέχρι την 31η Δεκεμβρίου και την εφαρμογή του τελικού της σταδίου. Οι τουρκικές κυβερνήσεις δεν σταμάτησαν να προσανατολίζονται προς το στόχο της τελωνειακής ένωσης , γιατί θεωρούσαν πως έτσι έμπαιναν τα θεμέλια της πλήρους ένταξης. Η στρατηγική που ακολούθησαν περιελάμβανε προσεκτικές κινήσεις για την εξασφάλιση της τελωνειακής ένωσης και σε δεύτερη φάση διαπραγματεύσεις για πλήρη ένταξη. Με την ολοκλήρωση της διαδικασίας της τελωνειακής ένωσης η Τουρκία από εμπορικής πλευράς αποτελούσε ήδη πλήρες μέλος της ΕΟΚ/ΕΕ. Έτσι αποτέλεσε την πρώτη χώρα που ολοκλήρωσε τη διαδικασία της ΤΕ, χωρίς να έχει προηγουμένως ενταχθεί στην Ένωση[69]. Προαπαιτούμενο της Τελωνειακής Ένωσης υπήρξε η εφαρμογή των εξής διατάξεων:

- εφαρμογή του κοινού εξωτερικού δασμολογίου της ΕΟΚ/ΕΕ για προϊόντα από τρίτες χώρες, συνεργασία μεταξύ των τελωνειακών αρχών καθώς και υιοθέτηση μιας κοινής εμπορικής πολιτικής.
- Συνεργασία για την εναρμόνιση της γεωργικής πολιτικής και των διατάξεων για αμοιβαία προνομιακή πρόσβαση στην αγορά.
- Αμοιβαία ελαχιστοποίηση των περιορισμών στις εμπορικές υπηρεσίες .
- Εναρμόνιση της εμπορικής νομοθεσίας σχετικά με την πολιτική ανταγωνισμού την κρατική βοήθεια καθώς και τη νομοθεσία για το αντι-dumring[70].

Η επικύρωση της συμφωνίας έγινε τον Δεκέμβριο του 1995 από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και άρχισε να ισχύει από την 1η Ιανουαρίου 1996.Το Ευρωπαϊκό

[68] MELTEM MÜFTÜLER-BAÇ, Turkey's Relations with a Changing Europe,(Manchester University Press,
1997), σελ. 96.

[69] DENIZ VARDAR D.,: "Οι Σχέσεις Τουρκίας Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων" όπ. π. σελ.,178.

[70] HEINZ KRAMER: "Turkey and the European Union: A Multi-Dimensional Relationship".σελ.211.

Συμβούλιο της Μαδρίτης[71] κατά τη διάρκεια των εργασιών του στις 15-16 Δεκεμβρίου του 1995 εξέφρασε την ικανοποίηση του για την επικύρωση της συμφωνίας από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, τονίζοντας την άμεση συνεργασία σε τομείς οικονομικούς, πολιτικούς και θεσμικούς. Στα συμπεράσματα της προεδρίας επισημάνθηκε η ιδιαίτερη σημασία στην προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του κράτους δικαίου, καθώς και η υποχρέωση της Τουρκίας να προχωρήσει στις απαραίτητες κοινωνικές μεταρρυθμίσεις .

Η οικονομική συνεργασία της ΕΕ με την Τουρκία ως μέρος της τελωνειακής ένωσης αποφασίστηκε από το Συμβούλιο Σύνδεσης[72] με παροχή βοήθειας μέσω μακροπρόθεσμων δανείων και τεχνικής βοήθειας προς την Τουρκία για την αντιμετώπιση της προσαρμογής της τουρκικής βιομηχανίας στη νέα ανταγωνιστική κατάσταση, καθώς επίσης και τη βελτίωση των υποδομών της Τουρκίας με βάση τα πρότυπα της ΕΕ (ηλεκτρισμός τηλεπικοινωνίες, οδικό δίκτυο).

Τη συγκεκριμένη περίοδο οι ελληνοτουρκικές σχέσεις επηρεάζονταν έντονα από την ευρωπαϊκή πορεία της Τουρκίας και της Κύπρου. Στις ήδη τεταμένες και αδιέξοδες σχέσεις των δύο χωρών, εξ αιτίας της διχοτόμησης της Κύπρου από την Τουρκία το 1974, υπήρχαν θέματα εναέριου χώρου του Αιγαίου, χωρικών υδάτων, υφαλοκρηπίδας, αποστρατικοποίησης των νησιών του ανατολικού Αιγαίου, επιχειρησιακού ελέγχου του Αιγαίου και μειονοτήτων. Η Τουρκία απειλούσε να ενσωματώσει το κατεχόμενο τμήμα της Κυπριακής Δημοκρατίας, σε περίπτωση που η Κύπρος προσχωρούσε ταχύτερα από την Τουρκία στην πλήρη ένταξη στην ΕΕ. Επίσης τον Ιούνιο του 1995 μια νέα απειλή ήρθε στο προσκήνιο από την Μεγάλη Τουρκική Εθνοσυνέλευση, η οποία εξουσιοδοτούσε την κυβέρνηση με ψήφισμά της ακόμα στη χρήση στρατιωτικών μέσων στην περίπτωση που η Ελλάδα προχωρούσε σε επέκταση των χωρικών υδάτων από τα 6 στα 12 ναυτικά μίλια με βάση το δίκαιο της θάλασσας

Στη Συμφωνία της Άγκυρας υπήρχε ρητή αναφορά στο άρθρο 12 ότι ταυτόχρονα με την ολοκλήρωση της τελωνειακής ένωσης θα ελευθερωνόταν η κυκλοφορία του εργατικού δυναμικού, αλλά οι Ευρωπαίοι απέσυραν το άρθρο δ12 στη πορεία των διαπραγματεύσεων με τους Τούρκους. Αυτό είχε ως συνέπεια να

[71] Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Μαδρίτης, Συμπεράσματα της Προεδρίας, 15 και 16 Δεκεμβρίου 1995.

[72] ΣΕΡΜΠΟΣ Σ.,: "Τουρκία & Ευρωπαϊκή Ένωση", όπ. π. σελ.130.

εξακολουθήσουν να ισχύουν οι βίζες για τους Τούρκους πολίτες που ήθελαν να ταξιδέψουν στην Ευρώπη. Έτσι οι Τούρκοι εξακολουθούσαν να αισθάνονται ξένοι, ανεπιθύμητοι και αποκλεισμένοι από την Ευρώπη. Το 1970 η γερμανική κυβέρνηση εφάρμοσε περιορισμούς ως προς την ελεύθερη κυκλοφορία του εργατικού δυναμικού, κινούμενη από κοινωνικά και οικονομικά θέματα. Παράλληλα στην περίοδο μετά τον Ψυχρό Πόλεμο το θέμα αυτό εμπλεκόταν και με εσωτερικά πολιτικά θέματα της ΕΕ, όπως η παροχή ασύλου και η ρατσιστική ξενοφοβία. Στο εσωτερικό της Τουρκίας ο Ισλαμιστής αρχηγός του κόμματος της Ευημερίας Νεστμετίν Ερμπακάν εκμεταλλεύθηκε την απόρριψη της Τουρκίας από την Ευρώπη, υποσχόμενος ως αντιστάθμισμα της απόρριψης αυτής την ηγετική θέση της Τουρκίας στον ισλαμικό κόσμο. Έτσι ο τουρκικός λαός πείστηκε και ψήφισε το ισλαμικό κόμμα της Ευημερίας (RP).

Η Τελωνειακή Ένωση ΕΕ-Τουρκίας αντιμετώπισε αρκετές δυσκολίες κατά την εφαρμογή της, με σημαντικότερο το οικονομικό θέμα, το οποίο δεν είχε την εξέλιξη την οποία ανέμενε η ΕΕ. Τις ευρωτουρκικές σχέσεις επισκίασαν θέματα, όπως οι σχέσεις της Τουρκίας με την Κυπριακή Δημοκρατία, το επεισόδιο των Ιμίων μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, οι επιχειρήσεις καταστολής Κούρδων αυτονομιστών από τις τουρκικές ένοπλες δυνάμεις, οι σχέσεις της Τουρκίας με χώρες του Καυκάσου και της Κεντρικής Ασίας, καθώς και θέματα ελλείμματος δημοκρατικών θεσμών και ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Όταν η Κυπριακή Δημοκρατία υπέβαλε αίτηση για πλήρη ένταξη στην ΕΚ τον Ιούλιο του 1990, άρχισε μια έντονη αντίδραση από την Τουρκία και το ψευδοκράτος της Βόρειας Κύπρου κατά της ΕΚ. Ισχυρίστηκαν ότι η αίτηση ήταν παράνομη σύμφωνα με τη διεθνή έννομη τάξη. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή όμως όχι μόνο δεν συμμερίστηκε τις απόψεις της Τουρκίας και των Τουρκοκυπρίων, αλλά εξέφρασε την αντίθετη ακριβώς άποψη, σύμφωνα με την οποία τάχθηκε όχι μόνο υπέρ της ένταξης της Κυπριακής Δημοκρατίας, αλλά και δήλωσε με βεβαιότητα την άποψη ότι η ένταξη της Κυπριακής Δημοκρατίας στην ΕΕ θα βοηθούσε στην δίκαιη επίλυση του Κυπριακού ζητήματος, με τη δημιουργία των κατάλληλων συνθηκών για την Κύπρο, με σκοπό να συμμετάσχει στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, έτσι ώστε να εφαρμοστεί το κοινοτικό δίκαιο σε όλο το νησί[73]. Η Τουρκία έδειξε έντονη δυσφορία για την προοπτική της ένταξης της Κυπριακής

[73] "Commission Opinion on the Application by the Republic of Cyprus for Membership", Brussels, 30 Ιουνίου 1993, Doc. COM (93) 313 fin.

Δημοκρατίας στην ΕΕ και την απόρριψη της ίδιας, καθ' όσον ανησυχούσε για την οικονομική ανάπτυξη της Κύπρου και τη διεύρυνση των οικονομικών ανισοτήτων με τη Βόρεια Κύπρο, όπως επίσης και την πολιτική επίλυση του Κυπριακού ζητήματος[74].

Το δημοκρατικό έλλειμμα στο πολίτευμα της Τουρκίας υπήρξε επίσης σημείο τριβής μεταξύ ΕΕ-Τουρκίας. Οι Ευρωπαίοι ήταν ιδιαίτερα ενοχλημένοι από το πραξικόπημα τού 1980 και τη διακυβέρνηση του στρατιωτικού καθεστώτος. Παρ' όλες τις μεταρρυθμίσεις που υιοθέτησε η Άγκυρα το 1992, με στόχο την εύρυθμη λειτουργία των δημοκρατικών θεσμών, η ΕΕ τις βρήκε ανεπαρκείς και ζητούσε μεγαλύτερη ενίσχυση του δημοκρατικού καθεστώτος.

Ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ειδικότερα η προάσπιση της κουρδικής μειονότητας, η οποία δεν αναγνωρίζεται ως μειονότητα (λόγω του ότι στην Τουρκία αναγνωρίζονται μόνο οι θρησκευτικές μειονότητες που αναφέρονται στη συνθήκη της Λοζάνης του 1923) αποτελούσε ένα μείζον ζήτημα. Οι μη συμβατές με τα δημοκρατικά θέσμια μέθοδοι του τουρκικού στρατού, με σκοπό την καταστολή Κούρδων ανταρτών, κατακρίθηκαν έντονα από την ΕΕ, όπως και η απάνθρωπη μεταχείριση Κούρδων πολιτών στις έρευνες των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων. Τα βασανιστήρια και οι φυλακίσεις απλών πολιτών που θεωρούνταν υποστηρικτές του PKK από την Άγκυρα ήταν συχνό φαινόμενο στις περιοχές της νοτιοανατολικής Τουρκίας. Αυτό όμως για την ΕΕ συνιστούσε μια απαράδεκτη κατάσταση παραβίασης ανθρωπίνων δικαιωμάτων εκ μέρους της Τουρκίας και ειδικά από μια χώρα πού επιθυμεί να είναι μέλος της[75].

Παράλληλα πρόβλημα επίσης προέκυψε και στις σχέσεις Τουρκίας - ΕΕ και με την κρίση στα Ίμια τον Ιανουάριο του 1996 μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, με αποτέλεσμα το πάγωμα του τέταρτου χρηματοδοτικού πρωτοκόλλου προς την Τουρκία.

Η ελληνοτουρκική αντιπαράθεση στο πλαίσιο της ΕΚ, την οποία αναλύσαμε στο συγκεκριμένο κεφάλαιο, συνεχίστηκε με σφοδρή ένταση σε αμιγώς διμερές επίπεδο από το 1996 έως το 1999. Η εν λόγω τριετία που ακολούθησε και την οποία αναλύουμε στο επόμενο κεφάλαιο, έφερε τις δύο χώρες στα πρόθυρα του

[74] HEINZ KRAMER: "Turkey and the European Union: A Multi-Dimensional Relationship", σελ.206.
[75] ΡΙΖΑΣ Σ. "Από την κρίση στην ύφεση". "Ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης και η πολιτική της προσέγγισης Ελλάδας-Τουρκίας", εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2003 σελ. 184.

πολέμου, με αλλεπάλληλες κρίσεις, όπως των Ιμίων, των S 300, των γκρίζων ζωνών, και την υπόθεση Οτσαλάν. Το 1999 το Συμβούλιο του Ελσίνκι και η νέα ελληνική εξωτερική πολιτική θα διαμορφώσουν ένα τελείως διαφορετικό κλίμα τόσο στις ελληνοτουρκικές σχέσεις όσο και στις ευρωτουρκικές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ: Η ΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1996-1999

Η συνάντηση των Μητσοτάκη –Ντεμιρέλ στο Νταβός τον Ιανουάριο του 1992 κινήθηκε σε επίπεδο διακηρύξεων καλής θέλησης και προσχεδίων συνεργασίας[1]. Αξιοσημείωτη ήταν η πρόταση για τη σύναψη συμφώνου μη επιθέσεως μεταξύ των δύο χωρών, που ωστόσο δεν επηρέασε το πλαίσιο των ελληνοτουρκικών θεμάτων[2]. Πολλά στοιχεία παρέμειναν, καλλιεργώντας μια ιδιότυπη συνέχεια διαφωνίας. Χαρακτηριστική περίπτωση υπήρξε ο επιχειρησιακός έλεγχος του Αιγαίου, καθώς και η ίδρυση νατοϊκών στρατηγείων. Παράλληλα, η κυβέρνηση Μητσοτάκη συμφώνησε να ιδρυθεί το χερσαίο στρατηγείο στη Λάρισα με χώρο ευθύνης όλη την ελληνική επικράτεια, το αεροπορικό υποστρατηγείο, χωρίς όμως καθορισμένα όρια επιχειρησιακής ευθύνης, και το ναυτικό υποστρατηγείο. Στη λύση αυτή αντιτάχθηκε η Τουρκία με το βέτο της στο ΝΑΤΟ, προφασιζόμενη ότι έπρεπε να προηγηθεί η ρύθμιση του επιχειρησιακού ελέγχου των αεροπορικών υποστρατηγείων. Επίσης με την ίδια τακτική αντιτάχθηκε με επιτυχία στην προσπάθεια της Ελλάδας να καταστήσει τη Θεσσαλονίκη έδρα της πολυεθνικής μεραρχίας ταχείας επεμβάσεως του ΝΑΤΟ[3].

Την ίδια εποχή η Τουρκία βρισκόταν αντιμέτωπη με εσωτερικά θέματα. Ο Οζάλ ανεάλβε την προεδρία, εξασφαλίζοντας τη συνέχεια των πολιτικών της προηγούμενης περιόδου. Συγχρόνως, το πρώτο μισό της δεκαετίας του ΄90 ορίσθηκε η στρατηγική, βάσει της οποίας αναθεωρήθηκε η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας. Ο συνδυασμός φιλελεύθερων και κεμαλικών στοιχείων με ισλαμικές καταβολές δημιούργησε μια τάση για εξωστρέφεια στην εξωτερική πολιτική του Οζάλ. Η εξωστρέφεια αυτή αντικατοπτρίστηκε στα ανοίγματα στις περιοχές της πρώην Σοβιετικής Ένωσης[4]. Στο εσωτερικό ο ιδιότυπος κεμαλικός εθνικισμός συνδυάστηκε με την άνοδο του ισλαμισμού, τροφοδοτώντας έτσι την ιδέα ενός οικουμενικού ρόλου της Τουρκίας με τη συμβολή της θρησκείας και της γλώσσας[5]. Ο αντι-δυτικισμός που επικρατούσε στην Τουρκία

[1] ΡΙΖΑΣ Σ. "Από την κρίση στην ύφεση". "Ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης και η πολιτική της προσέγγισης Ελλάδας-Τουρκίας", εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2003 σελ. 184.
[2] ΒΑΛΗΝΑΚΗΣ Γ. "Με όραμα και Πρόγραμμα", ΕΛΙΑΜΕΠ, Παρατηρητής 1997,σελ.61.
[3] ΒΕΡΕΜΗΣ Θ." Ιστορία των ελληνοτουρκικών σχέσεων",1453-2005. εκδ. Ι. Σιδέρης 2013, σελ. 161.
[4] ΡΙΖΑΣ Σ. "Από την κρίση στην ύφεση", όπ.π.σελ.199..
[5] ΜΠΟΤΣΙΟΥ Κ. "Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις 1974-2000 Ιστορική Αναδρομή", στο "Η Ελλάδα

προσανατόλισε την πολιτική της Τουρκίας προς την περιφερειακή ηγεμονία[6].

Η Τουρκία βραχυπρόθεσμα και μεσοπρόθεσμα δεν είχε να φοβηθεί από κάποια γείτονά της μεμονωμένα. Ωστόσο αισθανόταν απειλή από συνεργαζόμενους γείτονες. Αν και επανειλημμένα η Τουρκία διακήρυξε ότι οι επιδιώξεις της είναι ειρηνικές σχεδόν όλοι οι γείτονές της την αντιμετώπιζαν καχύποπτα. Οι ιδέες του νέο-οθωμανικού επεκτατισμού στα Βαλκάνια καθώς επίσης και στη Μέση Ανατολή, είχαν δημιουργήσει αντιλήψεις τουρκικής απειλής. Η Συρία είχε εκδηλώσει την ανησυχία της ότι η Τουρκία θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει τον έλεγχό της στον Ευφράτη για να διακόψει τη ροή των υδάτων του πέρα από τα σύνορα. Η Ελλάδα ανησυχούσε για την αναθεωρητική πολιτική της Τουρκίας στο Αιγαίο, η Κύπρος για το ενδεχόμενο κατάληψης ολόκληρου του νησιού από τις τουρκικές δυνάμεις. Επίσης απειλή αισθάνονταν και η Αρμενία ιδιαίτερα μετά τον πλήρη αποκλεισμό από την Τουρκία σε συνεργασία με το Αζερμπαϊτζάν το1993.

Η αίσθηση της απειλής από την αναθεωρητική πολιτική της Τουρκίας εξώθησε τις γειτονικές χώρες να υιοθετήσουν μια σειρά από αμυντικές στρατηγικές όπως η διπλωματική συνεργασία φιλίας Βουλγαρίας- Ρουμανίας, η συγκρουσιακή στρατηγική με διπλωματικά μέσα μέχρι το 1999 που επιλέχθηκε από Ελλάδα και Κύπρο, οι μικτές στρατηγικές συμβιβασμού και αντιπαλότητας που εφαρμόστηκαν από το Ιράν και το Ιράκ. Μια εναλλακτική προοπτική για τις γειτονικές χώρες της Τουρκίας όσον αφορά την αποτροπή της επιθετικής πολιτικής της Τουρκίας ήταν η αναζήτηση συμμαχιών ως προς τη διαμόρφωση μιας δύναμης ικανή να αντιπαραταχθεί στη Τουρκία. Αυτή η προοπτική συνιστούσε και τον ιστορικό φόβο της Τουρκίας να βρεθεί μόνη και περικυκλωμένη. Ο συνασπισμός Ρωσίας και Αρμενίας, η αυξανόμενη συνεργασία Αρμενίας, Ελλάδας και Ιράν, καθώς και η αμυντική συμφωνία Ελλάδας, Συρίας είχαν ενοχλήσει ιδιαίτερα την Τουρκία.

Τη σοβαρότερη εσωτερική απειλή για την Τουρκία συνιστούσε το κουρδικό εθνικιστικό κίνημα με τη μορφή του PKK, το οποίο από το 1989 εμφανιζόταν ως η αχίλλεια πτέρνα του κεμαλικού καθεστώτος.[7] Η τουρκική

και το Ευρωπαϊκό Μέλλον της Τουρκίας". Καζάκος Π. Λιαρκόβας Π. Μαριάς Ν. Μπότσιου Κ. Πολυχρονάκη Κ. Εκδ. Σιδέρης 2001.σελ.183.

[6] ROBINS Στρατός και Διπλωματία όπ π. σελ.183.

[7] ISMET I. "The PKK, A Report on Separatist Violence,1973-1992" (Turkish Daily News Publications, Ankara, 1992).

κυβέρνηση είχε κατηγορήσει οχτώ χώρες ότι βοηθούσαν ανοιχτά το ΡΚΚ (Αρμενία, Κύπρος, Ελλάδα, Ιράν, Ιράκ, Λίβανος, Ρωσία και Συρία) και περισσότερες από 12 ότι πρόσφεραν βοήθεια στα μέλη και στις μετωπικές του οργανώσεις. Καθοριστικής σημασίας υπήρξε η βοήθεια από το εξωτερικό για την επιβίωση, την οργάνωση και τις στρατιωτικές οργανώσεις του ΡΚΚ. Ωστόσο δεν θα μπορούσε να αναπτυχθεί και να εξαπλωθεί τόσο γρήγορα εάν δεν είχε την υποστήριξη των κουρδικών κοινοτήτων στα νοτιοανατολικά της Τουρκίας. Οι σημαντικότεροι παράγοντες που συντέλεσαν στην γρήγορη ανάπτυξη του ΡΚΚ ήταν.

- Η διαμόρφωση ενός κουρδικού εθνικισμού.
- Το χαμηλό επίπεδο ανάπτυξης των περιοχών των Κούρδων και η έλλειψη κοινωνικών παροχών από το τουρκικό κράτος.
- Άνοδος της φτώχειας στις συγκεκριμένες περιοχές.
- Η καταπίεση του τουρκικού κράτους ως προς την υποχρεωτική αφομοίωση των αρχών της ιδεολογίας του κεμαλισμού.
- Οι βίαιες δραστηριότητες των τουρκικών υπηρεσιών ασφαλείας.

Όλα αυτά οδήγησαν στην αθρόα στελέχωση του ΡΚΚ από Κούρδους. Η επίσημη θέση της Τουρκίας ήταν πως δεν υπήρχε κουρδικό ζήτημα και επρόκειτο μόνο για πρόκληση βίας με καταλληλότερη αντιμετώπιση την επιστράτευση βίας εναντίον των Κούρδων. Ακόμη και στην περίοδο 1989-1993 κατά την οποία διαχειριστής του κουρδικού ζητήματος ήταν ο Τουργκούτ Οζάλ, ελάχιστοι από τους ιθύνοντες της τουρκικής πολιτικής θεωρούσαν ότι έπρεπε το θέμα να αντιμετωπιστεί πολιτιστικά η πολιτικά. Μετά το θάνατο του Οζάλ η αντίδραση της τουρκικής κυβέρνησης στο κουρδικό περιορίστηκε μόνο στα προβλεπόμενα στρατιωτικά μέτρα εθνικής ασφάλειας με τις σχετικές επιπτώσεις στις διεθνείς σχέσεις της Τουρκίας. Συγκροτήθηκαν ειδικές δυνάμεις με σκοπό να συνδράμουν τον στρατό, την αστυνομία και τις υπηρεσίες πληροφοριών. Η τακτική αυτή αύξησε τους θανάτους των Κούρδων στα νοτιοανατολικά της Τουρκίας. Οι υπηρεσίες καταστολής των Κούρδων διατηρήθηκαν και έδρασαν ατιμωρητί και ασύδοτα μέχρι το 1997. Το ΡΚΚ αντιμετωπίστηκε σαν τρομοκρατική οργάνωση πού δρούσε υπό τον έλεγχο ξένων κυβερνήσεων. Η Άγκυρα αξιολόγησε τις σχέσεις της με βασικά κράτη ανάλογα με τη στάση τους έναντι του ΡΚΚ, επιτρέποντας οι διμερείς της σχέσεις να

προσδιορίζονται από το κουρδικό. Η Τουρκία από το 1989 έως το 1995 έδωσε τη δυνατότητα στο ΡΚΚ να επηρεάσει και να αμαυρώσει τη σχέση της με αρκετά κράτη που σχετίστηκαν μαζί του[8].

Το Νοέμβριο του 1993 έγινε η εξαγγελία του δόγματος του Ενιαίου Αμυντικού Χώρου Ελλάδας Κύπρου, από τη νέα κυβέρνηση Παπανδρέου. Για την υλοποίηση του εν λόγω εγχειρήματος εξαγγέλθηκαν κοινές στρατιωτικές ασκήσεις και σχεδιασμοί για την απόκτηση εξελιγμένων αμυντικών συστημάτων, όπως οι πύραυλοι S 300 για την ενίσχυση του κοινού μετώπου, έναντι ενδεχόμενης νέας τουρκικής επίθεσης. Για πρώτη φορά η Ελλάδα μετά το 1974, εξήγγειλε μια δυναμικότερη πολιτική, σε σχέση με την άμυνα της Κύπρου[9], καθώς επίσης και για τα ελληνικά νησιά, που ήταν επίσης άμεσα εκτεθειμένα στις τουρκικές βλέψεις. Αυτός ήταν ο λόγος, που τα νησιά παρουσιάζονταν, από την Ελλάδα ως δικαίως στρατικοποιημένα. Η τολμηρή αυτή πρωτοβουλία δεν βρήκε σύμφωνους τους δυτικούς, διότι η ήδη επικίνδυνη ισορροπία στη Κύπρο θα εξελισσόταν σε τρομακτικά εύθραυστη. Το ενιαίο αμυντικό δόγμα σε συνδυασμό με την ενταξιακή πορεία της Κύπρου αποτέλεσαν δύο μεγάλες τομές, που επιχειρήθηκαν στην Κύπρο την περίοδο 1989-1995.

Η Τουρκία μετά την αποτυχία της πολιτικής "περιφερειακής μεγέθυνσης" που επιχείρησε, αναπροσανατολίστηκε δυναμικά προς την Ευρώπη. Έτσι ήταν αναπόφευκτη η εμπλοκή με τα ελληνοτουρκικά θέματα. Ήταν άμεσος ο συσχετισμός των ελληνοτουρκικών θεμάτων, με τις πιθανότητες της Τουρκίας να άρχιζε προενταξιακές διαπραγματεύσεις, υπερνικώντας το ελληνικό βέτο και να εισχωρούσε στην εξέλιξη των ευρω-Κυπριακών διαπραγματεύσεων. Έτσι όταν οι κυβερνήσεις Γιλμάζ- Τσιλλέρ διακήρυσσαν την επιστροφή της Τουρκίας στη Δύση το 1995, υπογράμμιζαν τις θέσεις περί ύπαρξης διαφορών και δυνητικών αιτιών πολέμου στο Αιγαίο προειδοποιώντας και απειλώντας έτσι με έμμεσο τρόπο, ότι τα θέματα αυτά κινδύνευαν να οξυνθούν σε περίπτωση που η Τουρκία δεν καθίστατο υποψήφια προς ένταξη χώρα στην ΕΕ. Συγχρόνως παρατηρείτο μια συντονισμένη προσπάθεια να τονισθεί ο ρόλος της Ελλάδας, ως υποστηρικτή του ΡΚΚ και η πιθανότητα αποσταθεροποίησης της Τουρκίας από κινδύνους,

[8] ROBINS P. "Στρατός και Διπλωματία" σελ. 210. ΒΑΛΗΝΑΚΗΣ Γ. "Με Όραμα και Πρόγραμμα", ΕΛΙΑΜΕΠ, Παρατηρητής 1997,σελ. 93

[9] SYRIGOS, ΣΕΛ.259-277. ΒΕΡΕΜΗΣ Θ. "Οι Διεθνείς Σχέσεις της Ελλάδας μετά το 1989" στο Σύγχρονος Ελληνισμός: Από το 1941 έως το τέλος του αιώνα, σε Ιστορία του Ελληνικού Έθνους τόμος ΙΣΤ΄. Ε Αθηνών, σελ. 410

που προέρχονταν από γείτονες και από Κούρδους τρομοκράτες μέσα στο έδαφός της στην Νοτιοανατολική Τουρκία. Επίσημα και ανεπίσημα οι Τούρκοι υπαινίσσονται την συνεργασία Ελλάδας και PKK.

Με τη στάση αυτή η Άγκυρα φανέρωσε τους φόβους της για τη αναβάθμιση του ρόλου της Ελλάδας στην ΕΕ και τη σταδιακή εναρμόνιση των κοινοτικών πολιτικών σε θέματα εξωτερικής και οικονομικής στρατηγικής με την Ελλάδα. Η Τουρκία όλα αυτά τα αντιλαμβανόταν, ως μέσα ενδυνάμωσης της αξιοπιστίας και της αποτελεσματικότητας των ελληνικών ενδοκοινοιτικών πιέσεων εναντίον της Τουρκίας. Παράλληλα η Άγκυρα ανησυχούσε και για τα μηνύματα των Ευρωπαίων σχετικά με το κατά πόσο μπορεί να συγκλίνει η Τουρκία με τους στόχους και την ταυτότητα της Ένωσης. Οι κυβερνήσεις Τσιλέρ – Γιλμάζ αντιλαμβάνονταν ότι η ΕΕ έθετε νέους και πιο σύνθετους όρους στη διαδικασία της ολοκλήρωσης τόσο στις ευρω-τουρκικές σχέσεις όσο και στις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Ταυτόχρονα για τους κεμαλιστές η ευρωπαϊκή πορεία της Τουρκίας καθίστατο τώρα επιτακτική και άμεση ανάγκη, καθώς η απώλεια του Οζάλ επέτρεπε την εξάπλωση του ισλαμικού κινήματος στην Τουρκία, γεγονός που τους οδηγούσε σε αναζήτηση μέσων άμεσης φραγής της άναρχης διάχυσής του. Έτσι η αναζωπύρωση της ελληνοτουρκικής διαφοράς θα επηρέαζε την ελληνική πλευρά να συμπλεύσει με τους σκοπούς της Τουρκίας για ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, καθώς και να επικαλεστεί στο μέλλον αρχές εθνικής κυριαρχίας, σχετικά με τις βλέψεις της στο Αιγαίο.

Η Τουρκία ερμήνευε την ολοκλήρωση της τελωνειακής ένωσης[10] στις 22 Δεκεμβρίου 1995 με την Ε.Ε, ως την τελευταία πράξη, πριν από την πλήρη ένταξή της, σύμφωνα με την αναφορά στο άρθρο 28 της Συμφωνίας Σύνδεσης του 1963, στο οποίο σημειωνόταν:

> "*Όταν η λειτουργία της συμφωνίας, θα έχει επιτρέψει την αντιμετώπιση της πλήρους εκ μέρους της Τουρκίας αποδοχής της των υποχρεώσεων που απορρέουν από τη συνθήκη περί ιδρύσεως της Κοινότητας, τα συμβαλλόμενα μέρη θα εξετάσουν τη δυνατότητα προσχώρησης της Τουρκίας στη Κοινότητα*".

[10] Συμβούλιο Σύνδεσης ΕΚ-Τουρκίας. Απόφαση αρ. 1/95 στις 22 Δεκεμβρίου 1995 για την εφαρμογή της οριστικής φάσης της τελωνειακής ένωσης. Επίσημη Εφημερίδα L 035,13 Φεβρουαρίου 1996.

Η ερμηνεία αυτή έγινε φανερή με τη δήλωση της αντιπροέδρου της κυβέρνησης και υπουργού Εξωτερικών της Τουρκίας Τανσού Τσιλέρ τον Δεκέμβριο του 1996 στους εκπροσώπους της ΕΕ, η οποία δήλωνε:

"*Υπάρχουν τρείς λόγοι εξαιτίας των οποίων η Τουρκία θα συμμετέχει στον επόμενο γύρο διεύρυνσης της ΕΕ, οι εξής: (α) είμαστε η μόνη χώρα που έχει υπογράψει συμφωνία που προβλέπει την ένταξη, (β) είμαστε η μόνη από τις υποψήφιες που αποτελεί μέλος του ΝΑΤΟ και (γ) τέλος, είμαστε η μόνη χώρα που εδώ και ένα χρόνο βρίσκεται στο τελικό στάδιο της τελωνειακής ένωσης με την ΕΕ*"[11].

Η Ελλάδα ωστόσο ουδέποτε αναγνώρισε ότι η Κοινότητα δεσμεύεται για την προσχώρηση της Τουρκίας από τις διατάξεις της Συμφωνίας Σύνδεσης της Άγκυρας του 1963[12]. Αντίθετα, η Τουρκία[13] ανέκαθεν ισχυριζόταν ότι ήταν νομική υποχρέωση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας να την δεχθεί ως πλήρες μέλος της, καθώς και ότι συνιστούσε παραβίαση του Διεθνούς Δικαίου εκ μέρους της Κοινότητας η αναβολή λήψης της σχετικής απόφασης. Αναφορά γινόταν στο προοίμιο της Συμφωνίας της Άγκυρας ότι τα δύο μέρη αναγνώριζαν πως η υποστήριξη που επρόκειτο να παρασχεθεί από την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα στις προσπάθειες του τουρκικού λαού για τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου θα διευκόλυνε μεταγενέστερα την ένταξη της Τουρκίας στην Κοινότητα. Το άρθρο 28 της Συμφωνίας ήταν ιδιαίτερα σαφές ως προς το τι επρόκειτο να γίνει αφού ανέφερε ρητά ότι "τα συμβαλλόμενα μέρη θα εξετάσουν τη δυνατότητα προσχώρησης". Έτσι τα νομικά επιχειρήματα της τουρκικής πλευράς θεωρήθηκαν αβάσιμα [14], καθ' όσον η Συμφωνία της Άγκυρας δεν παρείχε στην Τουρκία κανένα μονομερές και άνευ όρων δικαίωμα προσχώρησης. Αντίθετα, άφηνε ανοικτό το θέμα να εξετασθεί η δυνατότητα προσχώρησης της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα[15]. Ωστόσο, και η

[11] Agence Europe, 14 Δεκεμβρίου 1996, σελ.4α.

[12] Γ.Α.ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ, αναπληρωτής υπουργός Εξωτερικών, ομιλία του στο Συνέδριο του Κέντρου Πολιτικής Έρευνας και Πληροφόρησης, Αθήνα ,Χίλτον 26. 5. 1997.

[13] Statement of the Turkish Government, December 14, 1997 μετά το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Λουξεμβούργου, όπου η τουρκική πλευρά υποστήριξε ότι η υποψηφιότητά της προκειμένου να καταστεί πλήρες μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποτέλεσε δικαίωμα που πήγαζε δήθεν από τη Συμφωνία της Άγκυρας, http:/www.mfa.gov.tr/ grupa/ad/add/statement.htm.

[14] Groning, Friedrich, Turkey lost? Turkey 's Relations with the European Union and Germany, Weatherhead Center for International Affairs, Harvard University, Cambridge MA 1999.

[15] Ό.π.

τουρκική προσέγγιση στο ζήτημα της τελωνειακής ένωσης Ευρωπαϊκής Κοινότητας- Τουρκίας είχε εστιασθεί στο γεγονός πως η τελωνειακή ένωση αποτελούσε το τελευταίο βήμα, πριν από την προσχώρησή της στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Ως εκ τούτου έπρεπε να αντιμετωπιστεί σύμφωνα με το άρθρο 28 της Συμφωνίας της Άγκυρας[16]. Ο ισχυρισμός αυτός αντιμετώπισε έντονη κριτική και αντίδραση, καθώς από τις διατάξεις του άρθρου 28 δεν προέκυπτε κανείς νομικός αυτοματισμός για την τουρκική προσχώρηση[17].

Στις 22 Δεκεμβρίου 1995 με απόφαση του Συμβουλίου Σύνδεσης ενεργοποιήθηκε η τελωνειακή ένωση. Η πρωθυπουργός της Τουρκίας Τανσού Τσιλέρ θεώρησε την τελωνειακή ένωση ως ένα βήμα πριν από την πλήρη προσχώρηση[18]. Επίσης, πανηγυρικό κλίμα επικράτησε και στον προεκλογικό αγώνα της Τσιλέρ για τις πρόωρες εκλογές του Δεκεμβρίου 1995, όπου επικέντρωσε την προεκλογική της στρατηγική στο ότι η τελωνειακή ένωση αποτελούσε ένα βήμα πριν από την προσχώρηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Ένα μήνα μετά την ελληνική συναίνεση στην ολοκλήρωση της τελωνειακής ένωσης Ευρωπαϊκής Κοινότητας Τουρκίας , η Άγκυρα προχώρησε στο επεισόδιο των Ιμίων και στη διατύπωση των θεωριών περί γκρίζων ζωνών στο Αιγαίο, με αποτέλεσμα να επικρατήσει πολεμικό κλίμα στην περιοχή[19].

Στις 29 Απριλίου του 1997 το Συμβούλιο Σύνδεσης ΕΚ-Τουρκίας χαρακτήρισε και πάλι την Τουρκία ως επιλέξιμη χώρα και σημείωνε στην παρ. 4 ότι θα ισχύσουν τα ίδια αντικειμενικά κριτήρια που θα ισχύσουν και για τις υπόλοιπες ενδιαφερόμενες χώρες. Ωστόσο στις παρ.5, 6, 7 ορίζονταν για την Τουρκία οι εξής τέσσερις όροι, οι οποίοι έπρεπε να εφαρμοστούν:

(α) καλές σχέσεις με τους γείτονες,

(β) προάσπιση ανθρωπίνων δικαιωμάτων και διαμόρφωση κράτους δικαίου,

(γ) επίλυση διαφορών μέσω του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης και

(δ) πολιτική επίλυση του Κουρδικού προβλήματος και επίλυση του Κυπριακού.

[16] ΜΑΡΙΑΣ.Ε.Όπ. π. Σελ.15.
[17] KRAMER HEINZ. "The EU – Turkey Customs Union: Economic Integration Amidst Political Turmoil", Mediterranean Politics, Vol. I, Summer 1996.
[18] GRONING FRIEDRICH, "Turkey lost? Turkey's Relations with the European Union and Germany", Weatherhead Center for International Affairs, Harvard University, Cambridge MA 1999.
[19] MARIAS E. ;Op. p.sel. 15.

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Λουξεμβούργου σηματοδότησε την αδράνεια των σχέσεων μεταξύ ΕΕ και Τουρκίας, παρ' όλες τις προσπάθειες της Γαλλίας της Ιταλίας της Ολλανδίας και του Ηνωμένου Βασιλείου να αναγνωριστεί η Τουρκία ως υποψήφια προς ένταξη χώρα. Εξαιτίας των γερμανικών και των ελληνικών αρνητικών στάσεων, η Τουρκία παρέμεινε για την Ένωση μια επιλέξιμη χώρα και της παραχωρήθηκε ένα ειδικό καθεστώς, για περαιτέρω ανάπτυξη των σχέσεών της με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Συγκεκριμένα στην παράγραφο 31 των Συμπερασμάτων της Προεδρίας αναφέρθηκαν τα ακόλουθα:

> "*Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο επιβεβαιώνει την επιλεξιμότητα της Τουρκίας για προσχώρηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση ….. Δεδομένου ότι δεν υφίστανται όλες οι πολιτικές και οικονομικές προϋποθέσεις οι οποίες θα επέτρεπαν να εξετασθεί το ενδεχόμενο έναρξης διαπραγματεύσεων προσχώρησης, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο θεωρεί ωστόσο ότι πρέπει να καθοριστεί μια στρατηγική, προκειμένου να προετοιμαστεί η Τουρκία για την προσχώρηση, με την προσέγγισή της στην Ευρωπαϊκή Ένωση σε όλους τους τομείς*"[20].

Ωστόσο δόθηκε η δυνατότητα στην Τουρκία να συμμετάσχει στις εργασίες της Ευρωπαϊκής Διάσκεψης χωρίς να έχει καθεστώς υποψήφιας χώρας, αλλά επί της ίδιας βάσης με τις άλλες υποψήφιες χώρες, εκτός από την αναφορά της παραγράφου 35, ότι δηλαδή για τη συμμετοχή στη Ευρωπαϊκή Διάσκεψη απαιτείται η δέσμευση από τις συμμετέχουσες χώρες να σέβεται η κάθε μία το δικαίωμα των άλλων να ενταχθούν στην ΕΕ, καθώς και το απαραβίαστο των Εξωτερικών συνόρων. Όσον αφορά την προοπτική ανάπτυξης των σχέσεων ΕΕ-Τουρκίας προβλεπόταν ένα οιονεί προενταξιακό καθεστώς[21].

Η αντίδραση της Τουρκίας υπήρξε άμεση. Απέρριψε τις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Λουξεμβούργου, με το αιτιολογικό ότι έκαναν διακριτική μεταχείριση σε βάρος της Τουρκίας [22], σε σχέση με τις άλλες υποψήφιες χώρες. Δήλωσε την αποχώρησή της από την Ευρωπαϊκή Διάσκεψη και από την προσπάθεια σύσφιγξης των σχέσεων ΕΕ-Τουρκίας και παράλληλα τη διακοπή του πολιτικού διαλόγου, ο οποίος περιλάμβανε θέματα που όριζε η

[20] Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Λουξεμβούργου, Συμπεράσματα της Προεδρίας,12 και 13 Δεκεμβρίου 1997, SN400/97, παράγραφος 31, σελ..11.
[21] Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Λουξεμβούργου, Συμπεράσματα της Προεδρίας, 12 και 13 Δεκεμβρίου 1997, ΣΝ400/97, παράγραφος 35 σελ.12.
[22] Το Βήμα, 8 Δεκεμβρίου 1999.

παράγραφος 35 των Συμπερασμάτων της Προεδρίας του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Λουξεμβούργου, στην οποία δηλωνόταν ότι:

> *"Η ενίσχυση των δεσμών της Τουρκίας με την Ευρωπαϊκή Ένωση εξαρτάται επίσης από τη συνέχιση των πολιτικών και οικονομικών μεταρρυθμίσεων που έχει αρχίσει το κράτος αυτό, ιδίως προκειμένου να ευθυγραμμίσει τα πρότυπα και την πρακτική του στο τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων προς τα πρότυπα και την πρακτική που ισχύουν στην ΕΕ, από το σεβασμό και τη προστασία των μειονοτήτων, από την καθιέρωση ικανοποιητικών σχέσεων μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας, από την διευθέτηση των διαφορών ιδίως δια της δικαστικής οδού, ειδικότερα από το Διεθνές Δικαστήριο, καθώς και από την υποστήριξη των διαπραγματεύσεων που διεξάγονται υπό την αιγίδα του ΟΗΕ για τον πολιτικό διακανονισμό του Κυπριακού, με βάση τα σχετικά ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ".*

Συγχρόνως η τουρκική κυβέρνηση απείλησε, ότι θα συσφίγξει τις σχέσεις της με το τουρκοκυπριακό «κράτος», σε περίπτωση που ξεκινούσαν ενταξιακές διαπραγματεύσεις, μεταξύ της Κύπρου και της ΕΕ. Ωστόσο σύντομα οι δύο πλευρές αναζήτησαν τρόπους απεμπλοκής από την κρίση, συνειδητοποιώντας ότι η κατάσταση όπως είχε διαμορφωθεί στις σχέσεις τους ήταν επιζήμια και για τις δύο πλευρές.

2.1 ΤΟ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ ΣΤΑ ΙΜΙΑ ΟΙ ΓΚΡΙΖΕΣ ΖΩΝΕΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΟΙΝΟ ΑΝΑΚΟΙΝΩΘΕΝ ΤΗΣ ΜΑΔΡΙΤΗΣ

Το Νοέμβριο του 1995 η ελληνική κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Ανδρέα Παπανδρέου και η Κυπριακή κυβέρνηση υιοθέτησαν το δόγμα του "Ενιαίου Αμυντικού Χώρου", σύμφωνα με το οποίο η Ελλάδα δεσμεύτηκε να θεωρεί αιτία πολέμου (casus belli), οποιαδήποτε τουρκική προέλαση στην Κύπρο. Ακολούθησε εντονότατη αντίδραση της Τουρκίας και μια περίοδος όξυνσης στις σχέσεις των δύο χωρών. Ωστόσο τον ίδιο χρόνο υπεγράφη συμφωνία από τις δύο χώρες Μέτρων Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης υπό την Αιγίδα του ΟΗΕ, των ΗΠΑ και του ΝΑΤΟ, στο πλαίσιο του προγράμματος Σύμπραξη για την Ειρήνη (Partnership for Peace- PfP). Παράλληλα η Ελλάδα αποφάσισε να άρει το βέτο για την τελωνειακή ένωση Τουρκίας - Κοινότητας, με αντάλλαγμα την αποδοχή αίτησης ένταξης της Κύπρου.

Ακολούθησε το 1995 νέα ένταση στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, καθώς

τέθηκε σε ισχύ διεθνώς η νέα Σύμβαση για το Δίκαιο της θάλασσας. Άμεση ήταν η αντίδραση της Τουρκίας, που αμφισβήτησε το δικαίωμα της Ελλάδας για επέκταση των χωρικών της υδάτων στα 12 ν.μ., δηλώνοντας ότι κάτι τέτοιο θα συνιστούσε αιτία πολέμου (casus belli)[23].

Η ένταση στη σχέση των δύο χωρών κορυφώθηκε στο τέλος της ίδιας χρονιάς με την κρίση των Ιμίων. Στις 25 Δεκεμβρίου 1995 το τουρκικό φορτηγό πλοίο «Φιγκέν Ακάτ» προσάραξε στη μία από τις δύο ελληνικές βραχονησίδα των Ιμίων. Στις ελληνικές αρχές που έσπευσαν να το βοηθήσουν, το τουρκικό πλοίο αρνήθηκε να δεχθεί βοήθεια και παράλληλα το τουρκικό υπουργείο Εξωτερικών στις 29 Δεκεμβρίου επέδωσε διακοίνωση στην ελληνική πρεσβεία στην Άγκυρα, σύμφωνα με την οποία αμφισβητούσε την ελληνική κυριαρχία. Τους τουρκικούς ισχυρισμούς απέρριψε το ελληνικό υπουργείο Εξωτερικών, επικαλούμενο την ιταλοτουρκική Συμφωνία και το πρόσθετο σε αυτήν Πρωτόκολλο του 1932, η οποία παραχωρούσε τα νησιά από την Τουρκία στην Ιταλία, τα οποία με τη Συνθήκη Ειρήνης των Παρισίων το 1947 παραδόθηκαν στην Ελλάδα. Στη συνέχεια κλιμακώθηκε η κρίση με την αντικατάσταση της ελληνικής σημαίας από την τουρκική και την εμπλοκή των ενόπλων δυνάμεων. Με ρηματική διακοίνωση το τουρκικό υπουργείο Εξωτερικών δήλωσε ότι το Πρωτόκολλο του 1932 δεν κυρώθηκε ποτέ. Στις 31 Ιανουαρίου οι ειδικές δυνάμεις της Τουρκίας κατέλαβαν τη μικρότερη από τις δύο βραχονησίδες.

Ο Πρωθυπουργός της Ελλάδας Κωνσταντίνος Σημίτης ζήτησε την παρέμβαση των ΗΠΑ και την απεμπλοκή από την στρατιωτική αντιπαράθεση. Οι μεσολαβητές Γουόρεν Κρίστοφερ Υπουργός Εξωτερικών και Ρίτσαρντ Χόλμπρουκ υποχρέωσαν τις δύο χώρες να αποσύρουν τα πολεμικά πλοία, τις σημαίες και τους στρατιώτες από τις βραχονησίδες ("no ships, no flags, no troops"). Οι δύο χώρες ερμήνευσαν διαφορετικά την έκβαση του συγκεκριμένου γεγονότος. Η Ελλάδα ως επαναφορά στο προηγούμενο καθεστώς και η Τουρκία ως αναγνώριση της ύπαρξης γκρίζων ζωνών στο Αιγαίο, που σχηματίζονται από νησίδες και βραχονησίδες με ακαθόριστο εδαφικό καθεστώς.

Το επιχείρημα της Τουρκίας στηρίχθηκε στο ότι οι Συνθήκες δεν απαριθμούσαν μία- μία τις νησίδες αλλά μόνο τα μεγάλα νησιά που

[23] EVANGELISTA, MATTHEW, "Greece- Turkey and the Improvement of US-Soviet Relations" στο Constas (επιμ.), The Greek-Turkish Conflict in the 1990s, σελ. 141.

εκχωρούνταν στην Ελλάδα και γινόταν αναφορά στις παρακείμενες προς αυτά νησίδες που επίσης εκχωρούνταν στην Ελλάδα. Ο εκπρόσωπος του τουρκικού υπουργείου Εξωτερικών δήλωνε ότι "το θέμα δεν ήταν απλώς η κυριαρχία Καρντάκ (Ίμια)…. Υπάρχουν εκατοντάδες μικρών νήσων, νησίδων και βραχονησίδων στο Αιγαίο που το καθεστώς τους παραμένει αδιευκρίνιστο"[24].

Συγχρόνως η Τουρκική κυβέρνηση αμφισβήτησε το δικαίωμα των νησίδων και των βραχονησίδων να έχουν δική τους υφαλοκρηπίδα, επικαλούμενη την Σύμβαση για το Δίκαιο της θάλασσας του 1982, το οποίο θέτει όρους για το δικαίωμα των νησίδων και των βραχονησίδων σε υφαλοκρηπίδα, την ανθρώπινη κατοίκηση ή τη δυνατότητα αυτόνομης οικονομικής ζωής[25]. Παράλληλα η τουρκική κυβέρνηση Τσιλέρ αμφισβήτησε δημόσια τη δεσμευτική ισχύ της συμφωνίας της 28ης Δεκεμβρίου 1932 μεταξύ Ιταλίας και Τουρκίας, η οποία όριζε με μία συνεχή γραμμή τα σύνορα των δύο χωρών στο θαλάσσιο χώρο της Δωδεκανήσου.

Έντονη κριτική ασκήθηκε στο εσωτερικό της Ελλάδας για την ελληνική στρατηγική ασφάλειας, καθώς η κρίση των Ιμίων έδωσε αφορμή στην Τουρκία να αμφισβητήσει τα θαλάσσια σύνορα που είχαν οριστεί από το 1932, όπως επίσης και τη Συνθήκη της Λοζάνης του 1923[26]. Η Τουρκία με αφορμή την κρίση των Ιμίων επιχείρησε να δώσει την εντύπωση ότι όλο το Αιγαίο είναι υπό διαπραγμάτευση. Αμφισβητούσε πλέον τα θαλάσσια, υποθαλάσσια, εναέρια σύνορα, ακόμη και χερσαία εδάφη, με έντονη επιθετικότητα, πυροδοτώντας την ήδη τεταμένη ατμόσφαιρα των διμερών σχέσεων των δύο χωρών, διευρύνοντας την ατζέντα των ελληνοτουρκικών εστιών τριβής. Η θεωρία των γκρίζων ζωνών αναπτύχθηκε έντονα τα επόμενα χρόνια με άρθρα στον τουρκικό τύπο, καθώς και με δηλώσεις από επίσημους Τούρκους, οι οποίοι τόνιζαν το, αμφισβητήσιμο για αυτούς, καθεστώς των βραχονησίδων. Χαρακτηριστική ήταν η απαίτηση του Τούρκου ταγματάρχη Χουσεϊν Τσιφτσί, να εξαιρεθεί η νήσος Γαύδος από το σχεδιασμό της νατοϊκής άσκησης Dynamic Mix τον Μάιο του 1996, επειδή

[24] TDN, 1.2.1996, αναφερόμενο στο:A. M. Syrigos, The Status of the Aegean Sea According to International Law, Sakkoulas / Bruylant, Athens / Brussels σ.349

[25] United Nations Convention on the Law of the Sea, Rhodes Academy of Oceans and Law Policy 1998. Syrigos, σελ.. 66-76, 133, 282-308.

[26] Βάσει του άρθρου 15 της Συνθήκης της Λωζάννης η Ιταλία καταχωρεί τα Δωδεκάνησα στην Τουρκία. Εξαιτίας ορισμένων αμφισβητούμενων νησιών μεταξύ του Καστελόριζου και της τουρκικής ακτής, υπογράφεται νέο ιταλλοτουρκικό σύμφωνο το 1932.

δήθεν υπάρχει αμφισβήτηση σχετικά με την κυριαρχία της[27]. Έκτοτε, ακόμα και σε περιόδους ύφεσης, η πάγια πολιτική της Τουρκίας ήταν τουρκικά μαχητικά αεροσκάφη να πραγματοποιούν παραβιάσεις, παραβάσεις ακόμα και υπερπτήσεις πάνω από τα ελληνικά νησιά.

Στο πλαίσιο του ΝΑΤΟ και σε μια προσπάθεια εκτόνωσης της κρίσης υπογράφηκε η Διακήρυξη της Μαδρίτης τον Ιούλιο του 1997 μεταξύ Σημίτη και Ντεμιρέλ, η οποία δέσμευε τις δύο χώρες να απέχουν από μονομερείς πράξεις στο Αιγαίο και εγκαθίδρυε νέα μέτρα οικοδόμησης εμπιστοσύνης .Το Κοινό Ανακοινωθέν ανέφερε:

"*Ο κ. Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ, πρόεδρος της Τουρκικής Δημοκρατίας και ο κ. Σημίτης, πρωθυπουργός της Ελληνικής Δημοκρατίας, συναντήθηκαν την 8η Ιουλίου 1997, με την ευκαιρία της συνόδου κορυφής του ΝΑΤΟ στη Μαδρίτη. Σημείωσαν με ικανοποίηση τη σύγκληση απόψεων που επετεύχθη μεταξύ του υπουργού των Εξωτερικών κ. Θεόδωρου Πάγκαλου και του υπουργού Εξωτερικών Ισμαήλ Τζέμ, κατά τη συνάντηση την οποία προσκάλεσε η υπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ κ. Ολμπράϊτ. Και οι δύο θα αναλάβουν προσπάθεια να προωθήσουν διμερείς σχέσεις που θα βασίζονται σε:*

1. *Αμοιβαία δέσμευση για την ειρήνη, την ασφάλεια και τη συνεχή ανάπτυξη σχέσεων καλής γειτονίας,*
2. *Σεβασμό της κυριαρχίας της κάθε χώρας,*
3. *Σεβασμό των αρχών του διεθνούς δικαίου και των διεθνών συνθηκών,*
4. *Σεβασμό στα νόμιμα ζωτικά συμφέροντα και ενδιαφέροντα της κάθε χώρας στο Αιγαίο, τα οποία έχουν μεγάλη σημασία για την ασφάλεια και την εθνική κυριαρχία τους,*
5. *Δέσμευση αποφυγής μονομερών ενεργειών, στη βάση του αμοιβαίου σεβασμού και της επιθυμίας να αποτραπούν συγκρούσεις οφειλόμενες σε παρεξήγηση,*
6. *Δέσμευση διευθέτησης των διαφορών τους με ειρηνικά μέσα, στη βάση της αμοιβαίας συναίνεσης και χωρίς τη χρήση βίας ή την απειλή βίας*".

Η Διακήρυξη αυτή υπήρξε αντικείμενο σκληρής κριτικής, καθώς θεωρήθηκε ότι αναγνωρίζει στην Τουρκία ζωτικά συμφέροντα στο Αιγαίο ισάξια

[27] ΒΕΡΕΜΗΣ Θ. "Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις" στο Σύγχρονος Ελληνισμός: Από το 1941 έως το τέλος του αιώνα, εκδ. Εκδοτική, σελ. 412.

με εκείνα της Ελλάδας[28].

"Η γλώσσα του ανακοινωθέντος είναι αρκετά ασαφής ούτως ώστε, άν και καταδεικνύει τους στόχους του, δίνει ταυτοχρόνως τη δυνατότητα στον ενδιαφερόμενο να προβάλει ισχυρά αντεπιχειρήματα. Πάντως (υπο)δηλώνεται η νοοτροπία που αποπνέει το ανακοινωθέν. Έχουμε από τη μία πλευρά την Τουρκία να εμφανίζεται να υποχωρεί σε θέματα, όπως η αποδοχή του διεθνούς δικαίου και η αποφυγή χρήσης ή απειλής βίας. Και τα δύο αυτά σημεία όμως είναι αυτονόητα για κάθε πολιτισμένο κράτος. Από την άλλη πλευρά η Ελλάδα προσφέρει ως αντάλλαγμα την αποδοχή της αποχής από μονομερείς ενέργειες, έστω και αν αυτές είναι σύννομες, και τη θεσμοθέτηση για πρώτη φορά μιας έννοιας με πολιτική σημασία, όπως είναι τα ζωτικά συμφέροντα. Λείπουν οι αναφορές στο διεθνές δικαστήριο και στο απαραβίαστο των συνόρων "[29].

Η βασική ελληνική θέση από τον Μάρτιο του 1997 για την πορεία των σχέσεων Ελλάδας - Τουρκίας ήταν η λεγόμενη «βήμα προς βήμα προσέγγιση». Η ελληνική κυβέρνηση πρότεινε τότε τα δύο πρώτα βήματα. Κατ' αρχάς την άρση της τουρκικής αμφισβητήσεως επί των Ιμίων ή την αποδοχή για προσφυγή στη Χάγη για το ίδιο θέμα και κατά δεύτερο την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου, μέσω των διαδικασιών του Διεθνούς δικαστηρίου. Σύμφωνες με τη βήμα προς βήμα προσέγγιση ήταν οι ΗΠΑ, ενώ αντίθετη σε αυτή τη θέση ήταν η τουρκική πλευρά, η οποία επιθυμούσε συμφωνία πακέτο.

"*Εκτός της αρνητικής στάσεως της Τουρκίας στη βήμα προς βήμα προσέγγιση, υπήρξαν και τα ακόλουθα προβλήματα: Ποτέ δεν έγινε γνωστό ποιο θα ήταν το τρίτο βήμα σε αυτού του είδους την προσέγγιση. Μια ολοκληρωμένη στρατηγική δεν εξαντλείται στα δύο πρώτα βήματα. Είχαμε εμπλακεί σε μια διαδικασία που δεν μπορούσαμε να ελέγξουμε. Δεν υπήρχε καμία εγγύηση ότι τα προτεινόμενα από εμάς θα ήταν και τα πρώτα βήματα της προσεγγίσεως. Υπήρχε έντονος κίνδυνος να προτείνει η Τουρκία ως πρώτο βήμα την προσφυγή στο Διεθνές δικαστήριο για το θέμα της στρατικοποιήσεως των ανατολικών νησιών του Αιγαίου. Από τη στιγμή που*

[28] "for each other's legitimate vital interests and concerns in the Aegean," "commitment to refrain from unilateral acts …. To avoid conflicts," and "commitment to settle disputes by peaceful means…. Without use of force or threat of force." (Athanasopulos 2001).

[29] ΣΥΡΙΓΟΣ Α., "Σχέσεις Ελλάδος – Τουρκίας από τη Λοζάνη έως σήμερα". Ανέκδοτο Αθήνα, Μάρτιος 2012.σελ. 32.

ως προς τη μέθοδο συμφωνούσαν και οι Αμερικανοί, η Ελλάδα θα βρισκόταν αυτομάτως σε δύσκολη θέση"[30] .

Σύμφωνα με δημοσίευμα στο Βήμα της 11ης Μαρτίου 1997,
"Το Κοινό Ανακοινωθέν ενισχύει με αυτές τις κοινά αποδεκτές αρχές τη βήμα προς βήμα προσέγγιση, που είναι η πάγια πρόταση της ελληνικής κυβέρνησης, για την αντιμετώπιση των θεμάτων που απασχολούν τις ελληνοτουρκικές σχέσεις … Φυσικά ουδέν ζήτημα απεμπόλησης δικαιωμάτων που προκύπτουν από διεθνείς συνθήκες και το Διεθνές Δίκαιο υφίσταται. Η Ελλάδα διατηρεί στο ακέραιο το δικαίωμά της που απορρέει από το δίκαιο της θάλασσας για επέκταση της αιγιαλίτιδας ζώνης της… Πολύ περισσότερο δεν συνιστά το Κοινό ανακοινωθέν οιουδήποτε είδους αποδοχή των τουρκικών διεκδικήσεων ".

Ωστόσο τη συγκεκριμένη περίοδο υπήρχαν σε εξέλιξη τρεις διαδικασίες, οι οποίες έδιναν τη δυνατότητα στις δύο χώρες να βελτιώσουν τις σχέσεις τους.

-Η διαδικασία της ομάδας των εμπειρογνωμόνων,
-Η πρωτοβουλία για την μείωση της έντασης και την εφαρμογή μέτρων οικοδόμησης εμπιστοσύνης στο Αιγαίο την οποία είχε ξεκινήσει ο Γενικός Γραμματέας του ΝΑΤΟ,
-Η διαδικασία των απ' ευθείας συνομιλιών για την επίλυση του Κυπριακού στη Νέα Υόρκη. Η πορεία του Κυπριακού εξακολουθεί να αποτελεί τη Λυδία λίθο των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Είναι σαφές ότι προϋπόθεση της οριστικής ομαλοποίησης των ελληνοτουρκικών σχέσεων είναι η δίκαιη και βιώσιμη λύση του Κυπριακού προβλήματος[31].
Στο πλαίσιο των νέων ευρωπαϊκών παραμέτρων που επηρέαζαν πλέον έντονα τις ελληνο-τουρκικές σχέσεις (ευρωπαϊκή πορεία Τουρκίας και Κύπρου), η Ελλάδα έκανεχρήση του δικαιώματος βέτο, έναντι της απελευθέρωσης χρηματοδοτικού πρωτοκόλλου που η Τουρκία εδικαιούτο από τη Συνθήκη της Τελωνειακής

[30] Ό.π.

[31] ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ Γ., "Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική" .Σκέψεις και προβληματισμοί στο κατώφλι του 21ου αιώνα. Ι. Σιδέρης 2000, σελ.188.

Ένωσης[32]. Αντιδρώντας η Τουρκία, πρότεινε παραπομπή όλων των διευρυμένων πια στη δική της ατζέντα θεμάτων του Αιγαίου στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης. Μία εξίσου προκλητική πρόταση απηύθυνε στην Τουρκία τον Ιανουάριο του 1998 ο Έλληνας υπουργός Εξωτερικών Θεόδωρος Πάγκαλος, κάνοντας λόγο για εκδίκαση όλων των προσφυγών της Τουρκίας στη Χάγη. Πάντως η εδαφική διεκδίκηση της Τουρκίας ούτε αποσύρθηκε ούτε υποβλήθηκε σε κρίση στο Διεθνές Δικαστήριο. Ο επίλογος στο επεισόδιο στα Ίμια έμεινε ουσιαστικά ανοιχτός[33].

Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα αποδείχθηκε ότι δεν μπόρεσε να παίξει τον κρίσιμο ρόλο παρέμβασης – μεσολάβησης στην κρίση. Τον ρόλο αυτό έπαιξαν οι Ηνωμένες Πολιτείες. Αν και η πολιτική της πρωθυπουργού της Τουρκίας Τανσού Τσιλέρ κατά τη διάρκεια αλλά και μετά την εξέλιξη της κρίσης ήταν τελικά αντιπαραγωγική για την Άγκυρα στις τουρκοκοινοτικές σχέσεις και οδήγησε στην εκδήλωση της κοινοτικής αλληλεγγύης προς την Ελλάδα, η Ευρωπαϊκή Κοινότητα αποδείχθηκε για πολλοστή φορά, ότι δεν διέθετε τα μέσα για μείζονα και αποτελεσματική διπλωματική παρέμβαση[34].

Στην ομιλία του στην ολομέλεια του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στις 14 Φεβρουαρίου 1996 ο Γιάννος Κρανιδιώτης τόνισε:

> "Το επεισόδιο στη βραχονησίδα Ίμια στο ανατολικό Αιγαίο δεν αποτελεί τυχαίο και μεμονωμένο γεγονός, αλλά ένα ακόμη στη σειρά σχεδιασμένων τουρκικών ενεργειών που στοχεύουν στη συνολική αμφισβήτηση του καθεστώτος του Αιγαίου και των κυριαρχικών δικαιωμάτων της Ελλάδας, σε παραβίαση διεθνών συνθηκών και κανόνων δικαίου… Στην πρόσφατη κρίση του Αιγαίου, το Συμβούλιο δεν αντέδρασε και η δήλωση της ιταλικής προεδρίας και όχι του Συμβουλίου δεν είναι καθόλου ικανοποιητική. Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει καθήκον να προστατεύσει τα μέλη της από εξωτερικές απειλές και κινδύνους και να εγγυηθεί την εδαφική ακεραιότητα και τα σύνορά της, που είναι σε τελευταία ανάλυση και σύνορα της Ένωσης. Δεν νοείται συμμετοχή σ' έναν υπερεθνικό

[32] ΜΠΟΤΣΙΟΥ Κ., στο ΚΑΖΑΚΟΣ Π., ΛΙΑΡΚΟΒΑΣ Π., ΜΑΡΙΑΣ Ν., ΜΠΟΤΣΙΟΥ Κ., ΠΟΛΥΧΡΟΝΑΚΗ Κ.,. "Η Ελλάδα και το Ευρωπαϊκό Μέλλον της Τουρκίας". Σιδέρης. Σελ.190.
[33] ΒΑΛΗΝΑΚΗΣ Γ., Με όραμα και πρόγραμμα. ΕΛΙΑΜΕΠ Παρατηρητής 1997 σελ.85.

[34] ΚΟΥΡΚΟΥΛΑΣ Α., " Ίμια" Κριτική αποτίμηση του τουρκικού παράγοντα ΕΛΙΑΜΕΠ/Σιδέρης, Αθήνα 1997.

οργανισμό, όταν αυτός δεν μπορεί να προστατεύσει τη θεμελιώδη αρχή της εδαφικής κυριαρχίας ”.

2.2 Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ S 300

Μετά την κρίση των Ιμίων ξέσπασε νέα κρίση, η οποία διήρκεσε από τον Ιανουάριο του 1997 έως τον Ιανουάριο του 1999. Ο πρόεδρος Κληρίδης , σε συνεννόηση με το ελληνικό υπουργείο Εθνικής Άμυνας στο πλαίσιο του δόγματος του Ενιαίου Αμυντικού Χώρου, το οποίο είχε εξαγγελθεί το Νοέμβριο του 1993, προχώρησε στην υπογραφή σύμβασης για την προμήθεια ρωσικών πυραύλων S300. Το γεγονός αυτό θεωρήθηκε[35], ότι στόχο είχε την υποκίνηση του αμερικανικού ενδιαφέροντος και την παρέμβαση της Ουάσιγκτον στο Κυπριακό, ώστε να προωθηθεί η πολιτική της αποστρατικοποίησης της Κύπρου. Η πολιτική αυτή κατέρρευσε κάτω από την οξεία τουρκική αντίδραση, την ανησυχία της Ουάσιγκτον για ανατροπή των δεδομένων στην Ανατολική Μεσόγειο και την απροθυμία της Αθήνας να συμβάλει στη δημιουργία μείζονος κρίσης[36]. Σύμφωνα με δημοσιεύματα, οι συγκεκριμένοι πύραυλοι είχαν βεληνεκές 150 χιλιόμετρα. Το ραντάρ που χρησιμοποιούσε το πυραυλικό σύστημα είχε εμβέλεια 300 χιλιόμετρα, δυνατότητα να παρακολουθεί 100 διαφορετικούς στόχους και να εγκλωβίζει 12 στόχους. και Θεωρούνταν ανώτεροι των Patriot αμερικανικής κατασκευής . Διαταραχή της ισορροπίας μεταξύ Τουρκίας – Ελλάδας ήταν αδιανόητη για την Άγκυρα. Πράγματι ενώ ο Ντεκτάς επισήμαινε ότι στο νησί υπάρχει κίνδυνος πολέμου, ο Ντεμιρέλ δήλωνε ότι δεν θα επιτρέψει να απειληθούν οι Τουρκοκύπριοι. Τέλος, ο υπουργός Άμυνας Ταγιάν, υιοθετώντας μια πιο σκληρή στάση, δήλωνε ότι η Τουρκία θα έκανε τα αδύνατα δυνατά ώστε να μην εγκατασταθούν οι πύραυλοι, εάν όμως οι πύραυλοι αποτελούσαν απειλή, μια επανάληψη του 1974 θα ήταν αναπόφευκτη[37]. Κατά την Melek Firat:

> “Από την κρίση αυτή κερδισμένη βγήκε η Ρωσία. Πούλησε εξοπλισμό, δημιούργησε προβλήματα στο εσωτερικό του ΝΑΤΟ, προέβαλε τον εαυτό της σε διεθνές επίπεδο και κατάφερε να ταρακουνήσει τον νέο της ανταγωνιστή στα παλαιά εδάφη της, την Τουρκία”.

Η Ελλάδα υποχρεώθηκε σε αναδίπλωση κατά τη διάρκεια της κρίσης των

[35] Το χρονικό της κρίσης των S300. Μακάριος οι S300 και οι άλλοι μύθοι. Αρχείο Λευκωσία 2000.
[36] ΡΙΖΑΣ Σ., Από την κρίση στην ύφεση, Εκδ. Παπαζήση.2003 σελ. 202.
[37] MELEK FIRAT “Οι Τουρκοελληνικές Σχέσεις και το Κυπριακό”. 2012, εκδ. Σιδέρης σελ.326.

πυραύλων. Κάτω από την έντονη τουρκική αντίδραση, ακυρώθηκε η μεταφορά των πυραύλων τους οποίους είχε παραγγείλει η Κυπριακή Δημοκρατία στην Κύπρο, και με τη συγκατάθεση της ελληνικής κυβέρνησης δρομολογήθηκε η εγκατάστασή τους στη Κρήτη.

2.3 ΡΚΚ ΚΑΙ ΥΠΟΘΕΣΗ ΟΤΣΑΛΑΝ

Μετά την κρίση των Ιμίων και των S-300 μια νέα κρίση ήλθε να κλυδωνίσει τις ήδη ταραγμένες σχέσεις της Ελλάδας και της Τουρκίας, αυτή της υπόθεσης Οτσαλάν. Η περιπλάνηση του Οτσαλάν ξεκίνησε από την Ιταλία με κατεύθυνση το Μίνσκ της Λευκορωσίας και από εκεί έφθασε στην Αθήνα στις 29 Ιανουαρίου 1999. Μετά από αντιδράσεις, ο Οτσαλάν αποχώρησε από την Ελλάδα στις 31 Ιανουαρίου, ωστόσο δεν κατάφερε να πάρει άδεια προσγείωσης ούτε στη Λευκορωσία ούτε στην Ολλανδία. Έτσι το αεροσκάφος επέστρεψε πάλι στην Αθήνα. Λίγες ημέρες μετά ο Οτσαλάν εστάλη στη Ναϊρόμπι (Κένυα). Εκεί έμεινε στην ελληνική πρεσβεία όπου και εντοπίστηκε από τις μυστικές υπηρεσίες της Κένυας (και πιθανόν της Αμερικής και του Ισραήλ) οι οποίες του ζήτησαν να εγκαταλείψει την Κένυα. Στις 15 Φεβρουαρίου ο Οτσαλάν εξήλθε από την πρεσβεία, προκειμένου να μεταβεί στο αεροδρόμιο, και κατά την διαδρομή συνελήφθη και οδηγήθηκε στην Τουρκία.

Η Άγκυρα αντέδρασε άμεσα στη εξέλιξη αυτή και θεώρησε ότι η υποστήριξη που παρείχε η Ελλάδα στην αποσχιστική τρομοκρατική οργάνωση δεν μπορούσε είχε αποδειχθεί πανηγυρικά. Για τους αναλυτές της εξωτερικής πολιτικής στην Τουρκία, καθώς και για το σύνολο σχεδόν των μελών της στρατογραφειοκρατικής ελίτ η εμπλοκή της Ελλάδας θεωρήθηκε ως αδιάσειστη απόδειξη αποσταθεροποίησης της εδαφικής ακεραιότητας της Τουρκίας[38]. Στην Ελλάδα οι πρωτοβουλίες συμπαράστασης προς τον Οτσαλάν, και το κουρδικό ζήτημα[39], εμφάνιζαν μια Ελλάδα αναμεμιγμένη στο πλέον εύφλεκτο πολιτικό πρόβλημα της Τουρκίας[40].

---

[38] ΤΣΑΚΩΝΑΣ Π., "Κοινωνικοποιώντας τον αντίπαλο": Η Ελληνική Στρατηγική στο Παναγιώτης Τσάκωνας, "Σύγχρονη Ελληνική Εξωτερική Πολιτική": Μια Συνολική Προσέγγιση, τόμος Β Εκδ. Ι. Σιδέρης 2003, σελ. 51.

[39] ΒΑΛΛΙΑΝΑΤΟΣ Σ., "Το Κουρδικό θέμα σε κρίσιμη καμπή: Η σύλληψη Οτσαλάν και η αλλαγή σκηνικού" ,στην ανασκόπηση ΕΛΙΑΜΕΠ 1999.

[40] OLSON ROBERT, "The Kurdish Nationalist Movement in the 1990" London 1996. Επίσης του ιδίου. "93/4)

Την ίδια στιγμή η εμπλοκή της Ελλάδας στην υπόθεση Οτσαλάν προκάλεσε σοβαρές ρωγμές στην ελληνική πολιτική. Ο έλληνας Πρωθυπουργός Κωνσταντίνος Σημίτης ζήτησε τις παραιτήσεις του Υπουργού Εξωτερικών Θεόδωρου Πάγκαλου, του Υπουργού Εσωτερικών Αλέκου Παπαδόπουλου και του Υπουργού Δημοσίας τάξεως Φίλιππου Πετσάλνικου. Στην περίπτωση της σύλληψης του Οτσαλάν, η Τουρκία εξασφάλισε χωρίς κόπο ένα εξαιρετικό χαρτί πίεσης στα ελληνοτουρκικά θέματα. Η αξιοπιστία της Ελλάδας κλονίστηκε απέναντι στην ΕΕ. Η τελευταία ωστόσο δεν προχώρησε σε άμεση καταδίκη του PKK, παρά την έντονη επιθυμία της τουρκικής κυβέρνησης και παρά το γεγονός ότι πολλές κυβερνήσεις στη Δύση, καθώς και η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης θεωρούσαν επίσημα το PKK τρομοκρατική οργάνωση[41]“. Έχοντας ως στόχο να αποκαταστήσει την κλονισμένη της αξιοπιστία και να αποφύγει την περαιτέρω κλιμάκωση στις σχέσεις της με την Τουρκία, η ελληνική κυβέρνηση και ο νέος υπουργός Εξωτερικών Γιώργος Παπανδρέου, προχώρησαν σε μια σειρά από πρωτοβουλίες με στόχο την αναζήτηση νέων μορφών προσέγγισης και αντιμετώπισης των ελληνοτουρκικών σχέσεων ”[42].

Ο Αν. υπουργός Εξωτερικών Γιάννος Κρανιδιώτης δήλωσε στην εφημερίδα «Το Βήμα» της 14 Μαρτίου 1999:

> “*Όλοι στηρίζουμε τα νόμιμα πολιτικά δικαιώματα και τον αγώνα του κουρδικού λαού. Η Ελλάδα και ειδικά οι κυβερνήσεις του ΠΑΣΟΚ υπήρξαν πρωτοπόρες στην προσπάθεια προστασίας των δικαιωμάτων κάθε αγωνιζόμενου λαού και ιδιαίτερα των δικαιωμάτων των Κούρδων. Το θέμα το θέσαμε επανειλημμένα στο Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και σε άλλα διεθνή βήματα. Αλλά σε καμία περίπτωση δεν επιτρέπεται να περιορίσουμε την εξωτερική μας πολιτική και τους στόχους μας σε ένα μόνο θέμα ή επιδίωξη*”.

Η δρομολόγηση της εξομάλυνσης των ελληνοτουρκικών σχέσεων ξεκίνησε από τους Υπουργούς Εξωτερικών Ελλάδος και Τουρκίας Γεώργιο Παπανδρέου και Ισμαήλ Τζεμ τον Απρίλιο του 1999. Στις 17 Αυγούστου του 1999 ο ισχυρός σεισμός που έπληξε την Τουρκία έδωσε μεγαλύτερη ώθηση στη βελτίωση των σχέσεων των δύο χωρών. Αν και οι αρχές σταμάτησαν την καταγραφή των

[41] HALUK KABAALIOGLU. “Turkey and the European Union, Converging or Drifting Apart” Marmara Journal of European Studies. Vol.7,no. 1-2, 1999.
[42] ΣΕΡΜΠΟΣ Σ., “ΤΟΥΡΚΙΑ & ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ” Εκδ. ΑΝΤ.Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ. ΑΘΗΝΑ ΚΟΜΟΤΗΝΗ 2008.

νεκρών στους 18.000, υπήρξαν πολύ περισσότεροι οι νεκροί οι οποίοι θάφτηκαν στα χαλάσματα[43].

Η ελληνική ανταπόκριση μέσω κυβερνητικών πρωτοβουλιών αλλά και μη κυβερνητικών οργανώσεων ήταν άμεση και τάχιστη μεταξύ των εβδομήντα χωρών που απέστειλαν σωστικά συνεργεία. Με την τηλεοπτική μετάδοση των πρώτων εικόνων του σεισμού σε όλον τον κόσμο εμφανίστηκε η αυθόρμητη κινητοποίηση του ελληνικού λαού, η οποία εξαπλώθηκε γρήγορα σε όλη την Ελλάδα. Ο ελληνικός τύπος έστελνε μηνύματα φιλίας και συμπαράστασης προς τον τουρκικό λαό, κάτι που ανταπέδωσε αμέσως και ο τουρκικός τύπος. Προβλήθηκε έντονα η βοήθεια από την Ελλάδα και τονίστηκε ότι οι λαοί προσπερνούν τα κράτη και προχωρούν στο δρόμο της ειρήνης[44].

Οι αντιλήψεις του τουρκικού λαού για την Ελλάδα και τους Έλληνες άλλαξαν γρήγορα και εντυπωσιακά, διαλύοντας το μίσος γενεών μέσα σε λίγες μέρες. Το τουρκικό κράτος επί τρείς ημέρες αδυνατούσε να ανταποκριθεί στην τρομερή ανάγκη των πληγέντων να στείλει σωστικά συνεργεία και βοήθεια. Ο τούρκος υπουργός Τουρισμού δήλωνε: "Αυτός ο σεισμός αποτελεί περίτρανη απόδειξη της χρεοκοπίας του πολιτικού και διοικητικού συστήματος της Τουρκίας"[45]. Η μεγάλη αδυναμία του τουρκικού κράτους να συντονίσει τον επιχειρησιακό έλεγχο των σωστικών συνεργείων, σε συνδυασμό με το ταυτόχρονο κύμα βοήθειας από την Ευρώπη είχαν ως αποτέλεσμα να ενδυναμώσουν το ευρωπαϊκό όραμα και να ατονήσουν το αίσθημα του παντουρκισμού, το οποίο είχε ως αρχή ότι «ο Τούρκος έχει για φίλο Τούρκο».

Ο τούρκος ακαδημαϊκός Μπασκίν Οράν ανέφερε για τη διαδικασία εξομάλυνσης και την ελληνική κοινή γνώμη:

> *"Η εξομάλυνση της ελληνικής πολιτικής απέναντι στην Τουρκία κατά την περίοδο Σημίτη στηριζόταν σε ορθολογικές αιτίες. Παρομοίως και η εξομάλυνση από πλευράς ελληνικού λαού ακολούθησε την ίδια γραμμή. Επί αιώνες ο ελληνικός λαός οικοδόμησε τον αυτοπροσδιορισμό του στη βάση του αντιτουρκισμού. Ο αντιτουρκισμός αυτός αποτέλεσε για τον Έλληνα ένα είδος συγκολλητικής ουσίας. Όμως ο αυτοπροσδιορισμός ενός ατόμου ή ενός λαού*

[43] STEPHEN KINTZER. " Τουρκία: Ανάμεσα σε Δύο Κόσμους" (Αθήνα Επτάλοφος 2002)
[44] MELEK FIRAT. " ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ". Εκδ. Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ.
[45] SOLI OZEL. "After the Tsounami".Journal of Democracy,(vol. 14, no. 2, April 2003).

βάσει της εναντίωσής του σε κάποιον ή σε κάτι, στη βάση δηλαδή της άρνησης του άλλου, αντί του αυτοπροσδιορισμού βάσει του ποιος ή τι είναι ο ίδιος, σε τελική ανάλυση είναι μια εξουθενωτική κατάσταση. Από την άλλη η δυσαναλογία στη γεωγραφική έκταση και τον πληθυσμό των δύο χωρών, καθώς και οι κατά καιρούς απειλές κάποιων κύκλων καθιστούν λογικό τέτοιο προσδιορισμό (και εν τέλει φόβο).

Η ένταξη της Ελλάδας στην ΕΕ στις αρχές της δεκαετίας του 1980 δημιούργησε ένα αίσθημα ασφάλειας στους Έλληνες. Είχαν πλέον τη συμπαράσταση της Ευρώπης απέναντι «σε ένα κίνδυνο μεγαλύτερο και πολυπληθέστερο από τους ίδιους». Βέβαια η πολιτική Σημίτη είχε ανατρέψει την προκατάληψη της ελληνικής κοινής γνώμης και η επιρροή της δεν μπορεί να αμφισβητηθεί. Η αυθόρμητη κινητοποίηση και προσφορά βοήθειας του ελληνικού λαού προς τον τουρκικό, μετά το σεισμό του Μαρμαρά στις 17 Αυγούστου 1999, ήταν αποτέλεσμα αυτής της αυτοπεποίθησης. Εάν δε αυτή η αυτοπεποίθηση εδραιωθεί με το χρόνο, θα δυσχεράνει πολύ –και τη θέση της Εκκλησίας στην Ελλάδα- τη διαμόρφωση της πολιτικής των φανατικών κύκλων οι οποίοι προβάλλουν την «τουρκική απειλή στον ελληνικό λαό, ενώ θα ωφελήσει πολύ και την Τουρκία".

2.4 ΑΠΟ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΟΥ ΛΟΥΞΕΜΒΟΥΡΓΟΥ ΣΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΟΥ ΕΛΣΙΝΚΙ

Μετά το Ευρωπαϊκό συμβούλιο του Λουξεμβούργου ακολούθησε στις 4 Μαρτίου του 1998 μια πρωτοβουλία της Βρετανικής προεδρίας, η οποία προσπάθησε να διορθώσει όσα δυσάρεστα συνέβησαν για την Τουρκία στο Λουξεμβούργο, με μια σειρά προτάσεων στο πλαίσιο διαμόρφωσης μιας "Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για την Τουρκία".

Η Μεγάλη Βρετανία ήταν ένθερμος υποστηρικτής της ευρωπαϊκής προοπτικής της Τουρκίας. Και στη συγκεκριμένη περίπτωση εξέφρασε με τον πλέον κατηγορηματικό τρόπο την πολιτική της βούληση για την αναγνώριση της Τουρκίας ως υποψήφιας χώρας και την αντιμετώπισή της με τους ίδιους όρους που ίσχυαν και για τα υπόλοιπα υποψήφια κράτη[46].

[46] NICOLAIDIS KALYPSO., "Europe's Tainted Mirror: Reflections on Turkey's Candidacy Status After Helsinki", Dimitris Triantaphyllou and Dimitris Keridis, Greek-Turkish Relations in the Era of Globalization, Herndon: Brassey's, 2001.

Η "Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Τουρκία" προώθησε περισσότερο τους τομείς της βιομηχανίας, των επενδύσεων, της γεωργίας, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και τη διαδικασία εμβάθυνσης της τελωνειακής ένωσης[47]. Ουσιαστικά σε πολιτικό επίπεδο η "Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Τουρκία", απλώς επιβεβαίωνε την επιλεξιμότητα της Τουρκίας, χωρίς να την ανακηρύσσει υποψήφια προς ένταξη χώρα, προσφέροντας μόνο ενίσχυση και επέκταση της Τελωνειακής Ένωσης.

Στις 15 και 16 Ιουνίου 1998 στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Κάρντιφ πραγματοποιήθηκε απλώς μια επαναδιατύπωση των αποφάσεων του Λουξεμβούργου απογοητεύοντας την Τουρκία. Οι προσπάθειες της Βρετανικής Προεδρίας απέτυχαν και στο Συμβούλιο του Κάρντιφ να φέρει προς έγκριση στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων κείμενο συμπερασμάτων που κατοχύρωνε την Τουρκία ως υποψήφια χώρα προς ένταξη στην ΕΕ[48].

Η "Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Τουρκία" μετατράπηκε σε "Στρατηγική Προετοιμασίας της Τουρκίας για Ισότιμη Συμμετοχή" ("Strategy Preparing Turkey for Equal Membership") και το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο καλούσε την Επιτροπή να εφαρμόσει αυτή τη στρατηγική[49]. Η αντίδραση της Τουρκίας στις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Κάρντιφ έγινε γνωστή με ένα κείμενο προς την Επιτροπή με τον τίτλο:" Στρατηγική για την Ανάπτυξη των Σχέσεων μεταξύ της Τουρκίας και της ΕΕ"[50], γνωστό ως "Τουρκική Στρατηγική για την Ευρώπη". Ο υπουργός Εξωτερικών της Τουρκίας δήλωσε: "Ως ένα βαθμό ήταν θετικά τα αποτελέσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Κάρντιφ". Ανέφερε μεταξύ άλλων ότι η Τουρκία με την υποστήριξη της Μεγάλης Βρετανίας έγινε αποδεκτή ως μια από τις δώδεκα πιθανές υποψήφιες χώρες, επισημαίνοντας ωστόσο τον οραματικό χαρακτήρα του τουρκικού εγχειρήματος και τονίζοντας ότι "τα επίμονα εμπόδια της ελληνικής πλευράς θα έχουν αρνητικά αποτελέσματα στις ελληνοτουρκικές σχέσεις [51]".

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Βιέννης δεν παρουσίασε κάτι νεότερο στα

[47] Ευρωπαϊκή Επιτροπή: Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο: Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Τουρκία, COM(98) 124 τελικό, 4 Μαρτίου 1998.
[48] ΣΕΡΜΠΟΣ Σ., ΤΟΥΡΚΙΑ @ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ, σελ. 181.
[49] Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Κάρντιφ Συμπεράσματα Προεδρίας,15-16 Ιουνίου 1998, SN 150/98, παράγραφος 68.
[50] Τουρκικό υπουργείο Εξωτερικών, "Strategy for Developing Relations between Turkey and the EU", Άγκυρα. 17 Ιουνίου 1998.
[51] Milliyet ,17 Ιουνίου 1998.

ζητήματα της διεύρυνσης και κινήθηκε αυστηρά μέσα στο πλαίσιο των αποφάσεων που ελήφθησαν στα Ευρωπαϊκά Συμβούλια του Λουξεμβούργου και του Κάρντιφ. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Βιέννης διαχώρισε τη θέση της Τουρκίας από τις υποψήφιες χώρες που συμμετέχουν στη διαδικασία ένταξης (accession progress), καθώς η Τουρκία, χωρίς να είναι υποψήφια χώρα, εντάσσεται στη διαδικασία διεύρυνσης (enlargement process)[52]. Η περιοδική έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής του 1998[53] αναφορικά με την πορεία της Τουρκίας προς την διαδικασία της προσχώρησης μάλλον ικανοποίησε την τουρκική κυβέρνηση, ουσιαστικά όμως δεν προσέφερε κάποιο απτό αποτέλεσμα.

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κολωνίας διατήρησε τη στασιμότητα στις σχέσεις ΕΕ Τουρκίας και η γερμανική προεδρία παρά τα ενθαρρυντικά μηνύματα υπήρξε κατώτερη των τουρκικών προσδοκιών. Σημαντικότερο πρόβλημα στις ευρωτουρκικές σχέσεις υπήρξε η υπόθεση της σύλληψης του Αμπντουλάχ Οτσαλάν, Κούρδου, ηγέτη του εργατικού κόμματος των Κούρδων PKK, το οποίο είχε αναγνωριστεί από πολλά κράτη ως τρομοκρατική οργάνωση PKK. Έντονη ήταν η δυσφορία την οποία εξέφρασε η Άγκυρα προς τους ευρωπαίους ηγέτες για μη ικανοποιητική καταδίκη της τρομοκρατικής δράσης του PKK.

Αμέσως μετά την εκλογή του ο πρωθυπουργός της Τουρκίας Μπουλέντ Ετσεβίτ απέστειλε επιστολή προς τον Γερμανό καγκελάριο Γκέρχαρντ Σρέντερ, στην οποία δήλωνε τη βούληση της τουρκικής κυβέρνησης να εκπληρώσει τα κριτήρια της Κοπεγχάγης, τις απαιτήσεις της Συνθήκης του Άμστερνταμ καθώς και να πραγματοποιήσει όλες τις μεταρρυθμίσεις που απαιτεί η ΕΕ στην οικονομία. Αξιοσημείωτη υπήρξε η αναφορά του ότι στόχος του ήταν η βελτίωση των σχέσεων της χώρας του με την Ελλάδα, που εντυπωσίασε τους ευρωπαίους ηγέτες[54].

Η αντιμετώπιση της τουρκικής υποψηφιότητας υπήρξε θετική στη συγκεκριμένη συγκυρία τόσο από την πλευρά της Γαλλίας, με τη δήλωση του υπουργού Ευρωπαϊκών Υποθέσεων Πιερ Μοσκοβισί, για πιθανή απεμπλοκή των ευρωτουρκικών θεμάτων.

---

[52] ΣΕΡΜΠΟΣ Σ., "ΤΟΥΡΚΙΑ & ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ", οπ. π.σελ.181.

[53] Περιοδική Έκθεση 1998 της Επιτροπής σχετικά με την πορεία την Τουρκίας προς την προσχώρηση. COM (98) 711 τελικό,17 Δεκεμβρίου 1998.

[54] Turkish Daily News (www.TyrkishDailyNews.com/1999helsinki/home.htm).

Στις γερμανικές εκλογές η τουρκική κυβέρνηση είχε κατευθύνει τους Τούρκους ψηφοφόρους της Γερμανίας που συμμετείχαν σ' αυτές να στηρίξουν το κόμμα των Σοσιαλδημοκρατών, το οποίο νίκησε στις εκλογές. Η κυβέρνηση συνασπισμού στην οποία συμμετείχε το Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα δεσμεύτηκε στην προώθηση της Τουρκίας ως υποψήφιας χώρας. Έτσι η γερμανική προεδρία συνέταξε ένα κείμενο, το οποίο ήθελε να προσθέσει στα Συμπεράσματα Προεδρίας το οποίο τόνιζε το εξής:

> *"Στο Ελσίνκι το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, στο πλαίσιο των υπολοίπων αποφάσεων που πρόκειται να ληφθούν για τη διεύρυνση, θα μεριμνήσει να λάβει τις απαραίτητες αποφάσεις για τη συμμετοχή της Τουρκίας στη διαδικασία διεύρυνσης ως μιας χώρας υποψήφιας για ένταξη επί ίσοις όροις με τις υπόλοιπες, συμπεριλαμβάνοντας μια πρόσκληση για συμμετοχή στις υπουργικές συνεδριάσεις μεταξύ των υποψηφίων χωρών*[55]".

Παρά την θετική αντιμετώπιση της Τουρκίας από τη Γερμανία και τη Γαλλία, κατά το συνέδριο της Κολωνίας, η έντονη αντίδραση της Ελλάδας, της Ιταλίας και της Σουηδίας είχε ως αποτέλεσμα να μην συμπεριληφθεί καμία αναφορά για την υποψηφιότητα της Τουρκίας στα Συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Κολωνίας.

Οι αντιδράσεις της Ιταλίας έναντι της τουρκικής υποψηφιότητας εστιάστηκαν στην ιταλοτουρκική κρίση τον Νοέμβριο του 1998, όταν η Ιταλική κυβέρνηση αρνήθηκε να εκδώσει στον Τουρκία τον Αμπντουλάχ Οτσαλάν, ηγέτη του PKK. Η εκτόνωση της κρίσης σημειώθηκε τον Φεβρουάριο του 1999 με τη σύλληψη του Οτσαλάν στην Κένυα. Αιτία της Σουηδικής αρνητικής στάσης στην υποψηφιότητα της Τουρκίας ήταν η συνεχιζόμενη παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από την τουρκική κυβέρνηση.

Η απογοήτευση και η διάψευση των τουρκικών φιλοδοξιών για την ενταξιακή τους π ο ρ ε ί α κατά τη διάρκεια του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Κολωνίας εκφράστηκε μέσα από την δήλωση του Τούρκου πρωθυπουργού Ετσεβίτ ο οποίος μεταξύ άλλων ανέφερε: "Η ΕΕ είναι ένας μεγάλος οργανισμός, αλλά φαίνεται ότι έχει παραδοθεί στην Ελλάδα. Είτε η ΕΕ χρησιμοποιεί την Ελλάδα σαν πρόφαση, είτε η Ελλάδα χρησιμοποιεί την ΕΕ εναντίον της

[55] NAZLAN ALTAN "The problem with the EU Summits" Turkish Probe, 15 Ιουνίου 1999, άρθρο χ. σ.

Τουρκίας"[56].

Παρά την τουρκική δυσαρέσκεια, τα αποτελέσματα του Ευρωπαϊκού συμβουλίου της Κολωνίας στην πραγματικότητα υπήρξαν θετικά για την Τουρκία. Η Ευρωπαϊκή Ένωση με τη νέα στρατηγική που υιοθέτησε άρχισε να εφαρμόζει την αρχή της διαφοροποίησης, η οποία ευνοούσε πρωτίστως την Τουρκία. Σύμφωνα με την ως τότε ισχύουσα πρακτική, τα υποψήφια κράτη εξετάζονταν υπό μορφή μπλόκ και η Ευρωπαϊκή Ένωση διαπραγματευόταν με ομάδες υποψήφιων χωρών. Στην Κολωνία η διαδικασία αυτή τροποποιήθηκε και αποφασίστηκε κάθε χώρα να μπαίνει στο εξής στις ενταξιακές διαπραγματεύσεις ανάλογα με τις δικές της ανάγκες και ικανότητες και να κρίνεται μεμονωμένα με βάση τη δική της πρόοδο[57]. Έτσι θα μπορούσε να καταστεί εφικτό στην Τουρκία, η οποία δεν είχε εκπληρώσει τα κριτήρια τη Κοπεγχάγης, να ενταχθεί σε καθεστώς υποψήφιας χώρας[58].

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κολωνίας στα Συμπεράσματά του τόνισε ότι εξακολουθούσαν να ισχύουν οι αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Λουξεμβούργου για τις χώρες που επιθυμούσαν έναρξη ενταξιακών διαπραγματεύσεων και ότι οι αποφάσεις θα λαμβάνονταν μόνο εάν πληρούνται τα κριτήρια που όρισε το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κοπεγχάγης.

2.5 ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΟΥ ΕΛΣΙΝΚΙ

Η Τουρκία αναγνωρίστηκε επίσημα ως υποψήφια προς ένταξη χώρα στην ΕΕ από τους 15 αρχηγούς κρατών και κυβερνήσεων της ΕΕ κατά την διάρκεια του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στο Ελσίνκι στις 10 και 11 Δεκεμβρίου 1999 [59] . Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο εξέφρασε την ικανοποίησή του για τις τελευταίες θετικές εξελίξεις στην Τουρκία, καθώς και για την πρόθεση της Τουρκίας να συνεχίσει τις μεταρρυθμίσεις της, προκειμένου να συμμορφωθεί προς τα κριτήρια της Κοπεγχάγης. Η Τουρκία κατέστη υποψήφιο κράτος, που οριζόταν να προχωρήσει στην Ένωση με βάση τους ίδιους όρους που ίσχυαν για τα λοιπά

[56] Turkish Daily News, 5 Ιουνίου 1999, σελ.1.

[57] Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Κολωνίας, Συμπεράσματα της Προεδρίας, 3 και 4 Ιουνίου 1999 SN150/99.

[58] MELTEM MÜFTÜLER-BAÇ and LAUREN M. MCLAREN, "Enlargement Preferences and Policy-Making in the European Union: Impacts on Turkey", σελ. 25.

[59] Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Ελσίνκι: Συμπεράσματα Προεδρίας για την τουρκική υποψηφιότητα 10 και11 Δεκεμβρίου 1999, SN 300/99,παρ.12, σελ. 3.

υποψήφια κράτη, με την προϋπόθεση ότι κάθε μία χώρα χωριστά θα είχε προσχωρήσει στο καθεστώς της "εταιρικής σχέσης για την προσχώρηση».

Στο πλαίσιο στήριξης των μεταρρυθμίσεων που απαιτούσε η Ευρωπαϊκή Ένωση, από τα υποψήφια κράτη και την Τουρκία, αποφασίστηκε για το μέλλον να εφαρμοστεί η προενταξιακή στρατηγική, η οποία όριζε:

"Η στρατηγική αυτή θα περιλαμβάνει ενισχυμένο πολιτικό διάλογο, με έμφαση στην πρόοδο για την εκπλήρωση των πολιτικών κριτηρίων προσχώρησης, ιδίως όσον αφορά το θέμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, καθώς και στα θέματα που αναφέρονται στην παράγραφο 4 και στην παράγραφο 9 σημείο (α)" [60].

Επίσης η παράγραφος 12 έχει ως εξής:

"Η Τουρκία θα έχει επίσης την ευκαιρία να συμμετέχει σε κοινοτικά προγράμματα και οργανισμούς και σε συνεδριάσεις μεταξύ υποψηφίων κρατών και της Ένωσης στο πλαίσιο της διαδικασίας προσχώρησης. Σε συνδυασμό με ένα εθνικό πρόγραμμα για την αποδοχή του κεκτημένου, θα εκπονηθεί μια εταιρική σχέση προσχώρησης βάσει των συμπερασμάτων προηγούμενων Ευρωπαϊκών Συμβουλίων, αλλά με προτεραιότητες στις οποίες πρέπει να επικεντρωθούν οι προπαρασκευαστικές εργασίες για την προσχώρηση, λαμβανομένων υπ' όψιν των πολιτικών και οικονομικών κριτηρίων και των υποχρεώσεων ενός κράτους μέλους. Θα δημιουργηθούν ενδεδειγμένοι μηχανισμοί παρακολούθησης"[61].

Παράλληλα η παράγραφος 4 αναφέρει ότι:

"Τα υποψήφια κράτη συμμετέχουν στη διαδικασία προσχώρησης επί ίσοις όροις. Πρέπει να συμμερίζονται τις αξίες και τους στόχους της Ευρωπαϊκής Ένωσης όπως ορίζονται στις Συνθήκες. Εν προκειμένω, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο τονίζει την αρχή της ειρηνικής επίλυσης των διαφορών σύμφωνα με τον χάρτη των Ηνωμένων Εθνών και παροτρύνει τα υποψήφια κράτη να καταβάλουν κάθε προσπάθεια για την επίλυση κάθε εκκρεμούς συνοριακής διαφοράς και άλλων συναφών θεμάτων. Άλλως θα πρέπει να φέρουν τη διαφορά ενώπιον του Διεθνούς Δικαστηρίου εντός ευλόγου χρονικού διαστήματος. Το αργότερο στα τέλη του 2004, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο θα

[60] Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι, Συμπεράσματα της Προεδρίας, 10 και 11 Δεκεμβρίου 1999, SN 300/99, παρ.12,σελ. 3.
[61] Ό.π.

επανεξετάσει την κατάσταση ως προς κάθε εκκρεμή διαφορά, ιδίως όσον αφορά τις επιπτώσεις στην ενταξιακή διαδικασία προκειμένου να προαγάγει την επίλυσή τους μέσω του Διεθνούς Δικαστηρίου. Επιπλέον το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο υπενθυμίζει ότι η τήρηση των πολιτικών κριτηρίων που όρισε το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κοπεγχάγης αποτελεί προϋπόθεση για την έναρξη ενταξιακών διαπραγματεύσεων προσχώρησης και ότι η τήρηση όλων των κριτηρίων της Κοπεγχάγης αποτελεί τη βάση για την προσχώρηση στην Ένωση".

Επίσης η παράγραφος 9α αναφέρει:

"*Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο χαιρετίζει την έναρξη στις 3 Δεκεμβρίου στη Νέα Υόρκη των συνομιλιών για τη συνολική ρύθμιση του Κυπριακού και εκφράζει την κατηγορηματική του υποστήριξη για τις προσπάθειες του Γενικού Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών να φέρει τη διαδικασία σε αίσιο πέρας* "

Το περιεχόμενο των παραγράφων 4, 9 και 12 συντάχθηκε από τις αντιπροσωπίες της Μεγάλης Βρετανίας, της Γαλλίας, της Γερμανίας και της Ελλάδας, μετά από σκληρές διαπραγματεύσεις μέσα στο πλαίσιο των όρων που η ελληνική αντιπροσωπία είχε θέσει προκειμένου να συναινέσει, ώστε η Τουρκία να εισέλθει σε καθεστώς υποψήφιας χώρας.

Ωστόσο η Ελληνική Κυβέρνηση έθεσε τους δικούς της όρους, προκειμένου να συναινέσει για την αναγνώριση της Τουρκίας ως υποψήφιας προς ένταξη χώρας. Πρώτον θα έπρεπε να αποδεσμευτεί η ένταξη της Κυπριακής Δημοκρατίας από την επίλυση του προβλήματος. Η διαμόρφωση του κειμένου των Συμπερασμάτων της Προεδρίας που συμφωνήθηκε μετά από διαπραγματεύσεις των εμπλεκομένων χωρών για το θέμα της Κύπρου (παράγραφος 9, εδάφιο β) είχε ως εξής:

"*Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο τονίζει ότι η πολιτική επίλυση του προβλήματος θα διευκόλυνε την προσχώρηση της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Εάν μέχρι την ολοκλήρωση των διαπραγματεύσεων προσχώρησης δεν έχει επιτευχθεί λύση, η απόφαση του Συμβουλίου όσον αφορά την προσχώρηση θα ληφθεί χωρίς το ανωτέρω να αποτελεί προϋπόθεση. Εν προκειμένω, το Συμβούλιο θα λάβει υπ' όψιν όλα τα σχετικά στοιχεία*".

Η Τουρκία με δυσαρέσκεια αποδέχτηκε τον όρο αυτό προκειμένου να καταστεί υποψήφιο μέλος της ΕΕ. Η αποδοχή του όρου θεωρήθηκε επιτυχία

της ελληνικής αντιπροσωπίας, καθώς η Κυπριακή Δημοκρατία αποδεσμεύθηκε από την προϋπόθεση της προηγούμενης πολιτικής λύσης του προβλήματος και η ενταξιακή πορεία της Κύπρου δεν ήταν πλέον εξαρτημένη από την πολιτική της Τουρκίας.

Δεύτερος σημαντικός όρος, ήταν η αποδοχή από την Τουρκία της δικαιοδοσίας του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης και η αντιμετώπιση των προβλημάτων των ελληνοτουρκικών σχέσεων με βάση το Διεθνές Δίκαιο, τη Διπλωματία, και τις Διαπραγματεύσεις. Το Ευρωπαϊκό πλαίσιο πλέον των ελληνοτουρκικών σχέσεων αποτελεί πλέον τον φυσικό χώρο ανάπτυξης και επομένως αυξημένης αποτελεσματικότητας για την ελληνική εξωτερική πολιτική. Επίσης η κοινοτικοποίηση των προβλημάτων της τουρκικής υποψηφιότητας, με τους ισχυρούς μηχανισμούς εναρμόνισης της ΕΕ, μπορούσε δυνητικά να μειώσει τις επιθετικές εθνικές επιλογές της Άγκυρας.

Η Ελλάδα μετά από μια περίοδο αμφισβητήσεων συνειδητοποίησε ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση προσέφερε ένα ισχυρό πλαίσιο για τον εγκλωβισμό της Τουρκίας σε μια διαδικασία εκσυγχρονισμού, εξευρωπαϊσμού και εκδημοκρατισμού. Η συνειδητοποίηση αυτή οδήγησε στη συναίνεση της ελληνικής πλευράς για την αναγνώριση της Τουρκίας ως υποψήφιας για ένταξη στην ΕΕ, με προϋπόθεση την εφαρμογή των οικονομικών και πολιτικών κριτηρίων που ισχύουν για όλες τις χώρες οι οποίες φιλοδοξούν να καταστούν μέλη της ΕΕ. Η ελληνική κυβέρνηση, αναζητώντας τρόπους υπέρβασης των προβλημάτων και δημιουργίας ενός συνασπισμού προτύπων σχέσεων, σε συνδυασμό με τις αποφάσεις του Ελσίνκι, προσπάθησε να οδηγήσει την Τουρκία σε μια περισσότερο θετική στάση απέναντι στην Ελλάδα[62].

Η Τουρκία στο Ελσίνκι πέτυχε την ένταξή της στο καθεστώς της υποψήφιας προς ένταξη χώρας, το οποίο στο μέλλον θα οδηγούσε στην έναρξη ενταξιακών διαπραγματεύσεων. Όμως αμέσως μετά ευρωπαίοι διπλωμάτες αλλά και ο Γερμανός επίτροπος Γκούντερ Φερχόϊγκεν, αρμόδιος για θέματα διεύρυνσης, δήλωναν ότι ο δρόμος για την ένταξη όχι μόνο μπορεί να είναι μακρύς αλλά ίσως και αδιέξοδος[63].

"Η Ευρώπη χρειάζεται μια σταθερή και δημοκρατική Τουρκία, αλλά κανείς δεν μπορεί να γνωρίζει σήμερα εάν και πότε θα ξεκινήσουν ενταξιακές

[62] Τα Νέα 2 Αυγούστου 2002.
[63] ΣΕΡΜΠΟΣ Σ., "Τουρκία και Ευρωπαϊκή Ένωση" σελ. 192.

διαπραγματεύσεις μεταξύ της Τουρκίας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δεδομένων των εμποδίων τα οποία η Άγκυρα πρέπει να ξεπεράσει"[64].

2.6 ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΟΥ ΛΟΥΞΕΜΒΟΥΡΓΟΥ

Το "Πρόγραμμα Δράσης 2000" της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, που εκδόθηκε στις 16 Ιουλίου 1997 αναφερόταν στις αιτήσεις προσχώρησης της Βουλγαρίας, της Ρουμανίας, της Πολωνίας, της Εσθονίας, της Λετονίας, της Λιθουανίας, της Ουγγαρίας, της Σλοβακίας, της Τσεχίας, και της Σλοβενίας, καθώς και στην έναρξη ενταξιακών διαπραγματεύσεων με την Εσθονία, την Ουγγαρία, την Σλοβενία, την Πολωνία, την Τσεχία και την Κύπρο. Η συγκεκριμένη αξιολόγηση έγινε με βάση τα κριτήρια της Κοπεγχάγης, τα οποία πληρούσαν οι εν λόγω χώρες εκτός της Τουρκίας, η οποία σύμφωνα με το Πρόγραμμα Δράσης δεν πληρούσε τα κριτήρια της Κοπεγχάγης.

Στις 12 και 13 Δεκεμβρίου 1997 στο Λουξεμβούργο το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των κρατών - μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποφάσισε την διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς την Κεντρική Ανατολική και Νότια Ευρώπη. Η συμμετοχή των 11 νέων ευρωπαϊκών χωρών της πρώην Σοβιετικής Ένωσης χαρακτηρίστηκε ιδιαίτερα σημαντική για την Ευρώπη. Σηματοδοτούσε το τέλος του ψυχροπολεμικού κλίματος και την αρχή μιας νέας Ευρώπης χωρίς διαχωριστικές γραμμές[65]. Οι έντεκα χώρες χωρίστηκαν σε δύο ομάδες, με κριτήριο το οικονομικό, κοινωνικό και θεσμικό επίπεδο. Για την πρώτη ομάδα των υποψήφιων χωρών, η οποία ονομάστηκε ομάδα Λουξεμβούργου, ορίστηκε η αρχή των εντατικών διαπραγματεύσεων τον Μάρτιο του 1998. Οι εν λόγω χώρες ήταν Πολωνία, Ουγγαρία, Τσεχία, Σλοβενία, Εσθονία και Κύπρος. Για τη δεύτερη ομάδα, την οποία αποτελούσαν η Βουλγαρία, η Ρουμανία, η Λιθουανία, η Λετονία, και η Σλοβακία, οι διαπραγματεύσεις θα είχαν στόχο την προετοιμασία των χωρών αυτών για την ένταξή τους[66].

Η αντίδραση στην υποψηφιότητα της Τουρκίας από την Ελλάδα, τη Γερμανία και το Λουξεμβούργο υπήρξε καθοριστική για τον αποκλεισμό της Τουρκίας από τον κατάλογο των χωρών που προβλέπονταν να ενταχθούν στο

[64] Εφημερίδα Die Zeit, 10 Δεκεμβρίου 1999.
[65] Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Λουξεμβούργου, Συμπεράσματα της Προεδρίας, 12 και 13 ΣΕΡΜΠΟΣ Σ. οπ.π. σελ.206.
[66] Ό.π.

προσεχές μέλλον στην ΕΕ. Οι χώρες που υποστήριξαν την τουρκική υποψηφιότητα ήταν η Βρετανία, η Γαλλία, και η Ιταλία. Η αρνητική στάση της Ελλάδας ήταν αποτέλεσμα της κρίσης των ελληνοτουρκικών σχέσεων το διάστημα 1995-1997, του Κυπριακού ζητήματος, της καταπάτησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, του ελλείμματος των δημοκρατικών θεσμών και της προστασίας των μειονοτήτων. Η εντονότερη αντίδραση στην τουρκική υποψηφιότητα προήλθε από τον καγκελάριο της γερμανικής κυβέρνησης Χέλμουτ Κόλ[67]. Οι γερμανικές αντιρρήσεις εστιάστηκαν στις πολιτιστικές και θρησκευτικές διαφορές, καθώς και στο κλείσιμο της γερμανικής αγοράς στους Τούρκους ανέργους. Το Ευρωπαϊκό Λαϊκό Κόμμα μέσω του εκπροσώπου του πρώην πρωθυπουργού του Βελγίου Βίλφριντ Μάρτενς επεσήμανε: "Η ΕΕ αποτελεί ένα πολιτιστικό σχέδιο, όπου η Τουρκία δεν έχει καμία θέση". Την ίδια σκληρή θέση εξέφρασε και ο πρωθυπουργός του Λουξεμβούργου στον τύπο (Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων 13 Δεκεμβρίου 1997) για την Τουρκία, δηλώνοντας:

> "Η *ΕΕ δεν μπορεί να δεχθεί στο τραπέζι των ενταξιακών διαπραγματεύσεων μια χώρα που εφαρμόζει βασανιστήρια. Έχω δεχθεί στο γραφείο μου πολύ κόσμο ο οποίος έχει υποστεί τα τουρκικά βασανιστήρια. Αυτό είναι απαράδεκτο.... Η Τουρκία θα πρέπει να αλλάξει ριζικά τη στάση της απέναντι στην ένταξη της Κύπρου. Δεν μπορεί να θέλει να συμμετέχει στην Ευρωπαϊκή Διάσκεψη, για να γίνει μέλος της ΕΕ, και την ίδια στιγμή να μπλοκάρει την Κυπριακή υποψηφιότητα για ένταξη..., να απειλεί μάλιστα και με στρατιωτικά μέτρα, στην περίπτωση που η ΕΕ θα ξεκινήσει ενταξιακές διαπραγματεύσεις με την Κύπρο. Ζητήσαμε να αποσύρει αυτές τις απειλές και μέχρι τώρα δεν λάβαμε απάντηση*".

Η Ελλάδα στο πλαίσιο των εργασιών του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου έθεσε όρους, προκειμένου να συμμετάσχει η Τουρκία στην Ευρωπαϊκή Διάσκεψη. Οι όροι αναφέρονταν στην αναγνώριση από την Τουρκία της δικαιοδοσίας του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης, στο σεβασμό του Διεθνούς Δικαίου, στην τήρηση των διεθνών συνθηκών και στη μη παρεμπόδιση της ενταξιακής πορείας της Κύπρου και, τέλος, στην έμπρακτη συμβολή της στην επίλυση του Κυπριακού

[67] MELTEM MÜFTÜLER BAÇ and LAUREN MCLAREN: "Enlargement Preferences and Policy- Making in the European Union: Impacts on Turkey", Journal of European Integratioon,(vol. 25, no. 1, March 2003 σελ 89).

προβλήματος, σύμφωνα με τις αποφάσεις του ΟΗΕ[68]. Η Τουρκία, προκειμένου να συμμετάσχει στην Ευρωπαϊκή Διάσκεψη, είχε την υποστήριξη της Μεγάλης Βρετανίας και της Γαλλίας. Αντίθετα, η Γερμανία, η Δανία και η Σουηδία εξέφρασαν την αντίθεσή τους στη συμμετοχή της Τουρκίας. Σύμφωνα με τη δήλωση του Έλληνα πρωθυπουργού, τα 15 κράτη μέλη συμφώνησαν ότι η Τουρκία δεν μπορεί να αποτελέσει υποψήφια χώρα προς ένταξη.

Έτσι, οι αρχηγοί και πρωθυπουργοί κρατών μελών της ΕΕ άνοιξαν το δρόμο για την ένταξη των δέκα χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης , καθώς και της Κύπρου, ενώ τοποθέτησαν την Τουρκία μόνη τονίζοντας:

> "Η Τουρκία δεν πληροί όλες τις οικονομικές και πολιτικές προϋποθέσεις οι οποίες θα επέτρεπαν να εξετασθεί το ενδεχόμενο διαπραγματεύσεων προσχώρησης. Η ενίσχυση των δεσμών της Τουρκίας με την ΕΕ εξαρτάται από τη συνέχιση των πολιτικών και οικονομικών μεταρρυθμίσεων..., από την καθιέρωση ικανοποιητικών και σταθερών σχέσεων μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας, από τη διευθέτηση των διαφορών ιδίως δια της δικαστικής οδού ..., καθώς και από την υποστήριξη των διαπραγματεύσεων που διεξάγονται υπό την αιγίδα του ΟΗΕ για τον πολιτικό διακανονισμό του Κυπριακού".

Ταυτόχρονα η προοπτική των ευρωτουρκικών σχέσεων υπήρξε αντικείμενο συζητήσεως κατά τη διάρκεια του δείπνου των 15 ηγετών των χωρών της ΕΕ όπου υπήρξε σύγκληση απόψεων σε τρία σημεία, σύμφωνα με δήλωση του 'Έλληνα πρωθυπουργού.

- Η Τουρκία δεν μπορεί στη παρούσα φάση να αποτελέσει υποψήφια χώρα προς ένταξη στην ΕΕ.
- Οποιαδήποτε υποψήφια χώρα (επομένως και η Τουρκία) οφείλει να εκπληρώσει τα κριτήρια ένταξης που τέθηκαν στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κοπεγχάγης.
- Η Τουρκία πρέπει να έχει κάποια ευρωπαϊκή προοπτική[69].

Για την προοπτική αυτή υπήρξε διάσταση απόψεων μεταξύ των ηγετών των χωρών - μελών. Την χωρίς προϋποθέσεις αναβάθμιση των ευρωτουρκικών σχέσεων

[68] Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Λουξεμβούργου, Συμπεράσματα της Προεδρίας, 12 και 13 Δεκεμβρίου 1997. DOC/97/24, Παράγραφοι 6, 31-36.

[69] Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων, 13 Δεκεμβρίου 1997.

υποστήριζαν η Μεγάλη Βρετανία, η Γαλλία και η Ιταλία. Ωστόσο τις έντονες αντιρρήσεις τους εξέφρασαν το Βέλγιο, το Λουξεμβούργο, η Φινλανδία και η Σουηδία, αναφερόμενες στην παραβίαση των ανθρώπινων δικαιωμάτων στην Τουρκία και στο έλλειμμα του δημοκρατικού πολιτεύματος, το οποίο αποκλίνει σημαντικά από τα αντίστοιχα ευρωπαϊκά πολιτεύματα. Ακόμη εντονότερη αντίθεση στην ένταξη της Τουρκίας σε προενταξιακό καθεστώς εξέφρασε ο Καγκελάριος της Γερμανίας Χέλμουτ Κολ, ο οποίος δήλωσε ότι επιθυμεί μόνο τη βελτίωση των σχέσεων ΕΕ Τουρκίας. Οι 15 ηγέτες συμφώνησαν και δέχθηκαν τις ελληνικές θέσεις. Όμως άμεση ήταν η αντίδραση της Τουρκίας, η οποία αρνήθηκε να δεχθεί τις προτάσεις των ευρωπαίων ηγετών, απαιτώντας την ένταξή της στο ίδιο προενταξιακό καθεστώς με τις υπόλοιπες υποψήφιες χώρες. Σύμφωνα με τον καθηγητή Καζάκο

> «*Η απόφαση του 1997 επηρεάστηκε από πολλούς παράγοντες, από τους οποίους ξεχωρίζουμε τους εξής δύο: Ο πρώτος ήταν η γερμανική πολιτική, η οποία τότε έδειχνε να ανησυχεί για τις πολιτικές συνέπειες στο εσωτερικό της Γερμανίας μιας διαφορετικής απόφασης που θα μπορούσε να ερμηνευθεί ως άνοιγμα της γερμανικής αγοράς εργασίας στους ανέργους της Τουρκίας. Την ανησυχία τροφοδοτούσαν τα προβλήματα με τους ήδη εγκατεστημένους Τούρκους μετανάστες που στήριζαν εν μέρει φονταμενταλιστικές αντιλήψεις και οργανώσεις στην ίδια τη Γερμανία. Ο δεύτερος παράγων ήταν οι ίδιες οι τουρκικές εξελίξεις, χαρακτηριστικό των οποίων ήταν η άνοδος των ισλαμιστών στην εξουσία με την κυβέρνηση συνασπισμού Ερμπακάν και Τσιλέρ 1996-1997. Η κυβέρνηση εκείνη εστράφη, κυρίως μέσω της "διπλωματίας των επισήμων επισκέψεων", προς τον ισλαμικό κόσμο (επίσκεψη Ερμπακάν στο Ιράν), και άρχισε να επεκτείνει τα θρησκευτικά σχολεία (Ιμάμ Χατίπ) που τροφοδοτούσαν το αντικεμαλικό "λαϊκό ισλάμ»*[70].

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αποφάσισε τη σύσταση ενός πολυμερούς φόρουμ, την Ευρωπαϊκή Διάσκεψη, με τη συμμετοχή όχι μόνο των κρατών - μελών αλλά και των υποψηφίων χωρών. Στόχος της Ευρωπαϊκής Διάσκεψης ήταν η ενίσχυση της συνεργασίας τόσο στους τομείς Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής, Πολιτικής Ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ), Δικαιοσύνης, Εσωτερικών Υποθέσεων (ΣΔΕΥ), Οικονομικής Συνεργασίας, όσο και σε άλλους τομείς κοινού ενδιαφέροντος,

[70] ΚΑΖΑΚΟΣ Π. " Οι Ευρωπαϊκές προοπτικές της Τουρκίας" στο "Η Ελλάδα και το Ευρωπαϊκό Μέλλον της Τουρκίας". Όπ.π. σελ. 257.

καθώς και η ανταλλαγή απόψεων μεταξύ των ενδιαφερομένων μερών. Στην πρώτη συνεδρίαση της Διάσκεψης τον Μάρτιο του1998 στο Λονδίνο κλήθηκαν να συμμετάσχουν οι χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, η Κύπρος και η Τουρκία.

Η απογοήτευση στην Τουρκία για τις αποφάσεις των Ευρωπαίων ηγετών στο Λουξεμβούργο ήταν μεγάλη, καθώς, ενώ εκείνη είχε προσφέρει κάθε δυνατή βοήθεια για την αποτροπή του κινδύνου από τις κουμουνιστικές χώρες, τώρα οι Ευρωπαίοι δέχονταν τις χώρες αυτές και απέρριπταν την Τουρκία. Άμεση ήταν η αντίδραση της τουρκικής κυβέρνησης, αντιλαμβανόμενης την επιλεξιμότητα της Τουρκίας για ένταξη και τον αποκλεισμό της από τη διαδικασία διεύρυνσης. Ο Τούρκος πρωθυπουργός Mesut Yilmaz (Δεκέμβριος του 1997), για τον αποκλεισμό της Τουρκίας δήλωσε "... Εάν δεν διορθωθεί το σφάλμα του Λουξεμβούργου, η Τουρκία θα αποσύρει την αίτηση για προσχώρηση στην ΕΕ". Ωστόσο λίγο αργότερα η τουρκική κυβέρνηση ανακοίνωσε ότι οι ευρωτουρκικές σχέσεις θα

> *"....συνεχίσουν με αποφασιστικότητα και αυτοπεποίθηση, για να προχωρήσει η Τουρκία στο μονοπάτι που χαράχθηκε από τον μεγάλο Atatürk....", τονίζοντας ότι αυτός είναι ένας στόχος "...για ενσωμάτωση με την ΕΕ, παρά τη θέση που διεγράφη στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Λουξεμβούργου..."*.

Την έντονη δυσφορία της εξέφρασε η Τουρκική κυβέρνηση κατά της Γερμανίας, παγώνοντας τα εξοπλιστικά προγράμματα με γερμανικές εταιρίες παραγωγής οπλικών συστημάτων. Οι Τούρκοι θεωρούσαν παραδοσιακά τους Γερμανούς πολιτικούς συμμάχους και εμπορικούς εταίρους και δεν μπορούσαν να κατανοήσουν την απόφαση των πολιτικών αρχηγών του Ευρωπαϊκού Λαϊκού Κόμματος, με επικεφαλής τον γερμανό καγκελάριο Χέλμουτ Κολ, να αντιτίθενται στην πλήρη ενσωμάτωση της Τουρκίας στην ΕΕ, τόσο για οικονομικούς λόγους όσο και ως απόρροια του γεγονότος ότι η Τουρκία δεν ανήκει στην Ευρώπη. Ο Γερμανός καγκελάριος θεωρήθηκε υπεύθυνος για τα αρνητικά αποτελέσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Λουξεμβούργου, η γερμανική κυβέρνηση κατηγορήθηκε για ναζιστική πολιτική απέναντι στη Τουρκία και ο τουρκικός τύπος τόνιζε: "... Τώρα έπεσαν οι μάσκες. Ξέρουμε πια πως όχι μόνο οι Έλληνες αλλά και οι Δυτικοευρωπαίοι είναι ενάντια στην ένταξή μας στην ΕΕ"[71].

[71] Financial Times 6 Μαρτίου 1998.

2.7 ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Αμέσως μετά τη κρίση των Ιμίων, η ελληνική εξωτερική πολιτική, άρχισε να εξελίσσεται σταδιακά, να εκσυγχρονίζεται επηρεαζόμενη από ερεθίσματα του εξωτερικού περιβάλλοντος. Η αλλαγή αυτή έγινε εμφανής στο Ελσίνκι. Όπως χαρακτηριστικά επεσήμανε ο τότε υπουργός Εξωτερικών της Ελλάδας Γεώργιος Παπανδρέου, υπήρξε μια αλλαγή που ωρίμασε, αφού το κλίμα ανάμεσα στην ελληνική και την τουρκική κοινωνία είχε αλλάξει, λόγω της τραγωδίας των σεισμών. Αυτή η αλλαγή συνιστούσε αναθεώρηση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής[72]. Δεν αφορούσε μόνο τις ελληνοτουρκικές σχέσεις, αλλά ενέταξε τις σχέσεις των δύο χωρών σε ένα γενικότερο πλαίσιο.

Αναλαμβάνοντας την ηγεσία της ελληνικής διπλωματίας ο Γεώργιος Παπανδρέου προχώρησε γρήγορα στην επαναχάραξη της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής, προσδίδοντάς της συνοχή και όραμα. Η παρουσία του αποδείχθηκε καταλυτική γιά τον επαναπροσδιορισμό της ελληνικής Εξωτερικής πολιτικής.

> *"Η εξωτερική πολιτική απέκτησε ό,τι της έλειπε: ρεαλισμό, ευελιξία και θετική ενέργεια στη θέση της άρνησης και του μαξιμαλισμού, πρωτοβουλία και επιθετικότητα στη θέση της παθητικότητας και της άμυνας, σχεδιασμό και πρόληψη στη θέση των αυτοσχεδιασμών και της απλής αντίδρασης σε γεγονότα που άλλοι καθορίζουν. Η εικόνα της Ελλάδας στην περιοχή της, στην Ευρώπη και διεθνώς βελτιώθηκε θεαματικά. Από μέρος του Βαλκανικού προβλήματος μετατράπηκε σε μέρος της λύσης του*[73]*, από μια βαλκανική χώρα στην Ευρώπη, έγινε μια ευρωπαϊκή χώρα στα Βαλκάνια, όπως αρέσκεται να λέει ο ίδιος ο Γεώργιος Παπανδρέου, και μια ισχυρή άγκυρα σταθερότητας για ολόκληρη την περιοχή"*[74].

2. 7.1 Η ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ

Στη προσπάθειά της να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις της παγκοσμιοποίησης η

---

[72] WESTERN POLICY CENTER: "Revision in Greek Foreign Policy", by Greek Minister of Foreign Affairs, Exclusive to the Western Policy Center, January 2000,http://www.papandreou.gr/february2000/wpc_jan2000.html.

[73] MELINDA HENNEBERGER: "On Greek Stage, Another Papandreou", The New York Times, 2 Σεπτεμβρίου 2001.

[74] ΚΑΙΡΙΔΗΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ : "Η Εξωτερική Πολιτική του Εκσυγχρονισμού Από την Αντιπαράθεση στην Αλληλεξάρτηση". Στο " Σύγχρονη Ελληνική Εξωτερική Πολιτική", επιμέλεια Παναγιώτης Τσάκωνας.Εκδ. Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ. Σελ. 316.

ελληνική εξωτερική πολιτική, αναδιαρθρώθηκε και μετεξελίχθηκε, στηριζόμενη κατά πρώτον στη συμμετοχή της Ελλάδας στους διεθνείς οργανισμούς με ιδιαίτερη βαρύτητα στην Ευρωπαϊκή Ένωση και κατά δεύτερον στην ενεργό συμμετοχή της χώρας στις διεθνείς εξελίξεις[75].

Η συνέχιση της ευρωπαϊκής πολιτικής της Ελλάδας όχι μόνο κρίθηκε απαραίτητη, καθ' όσον μέσα από στο πλαίσιο της περιφερειακής ολοκλήρωσης, θα μπορούσε η χώρα να ανταπεξέλθει στις σύγχρονες προκλήσεις της παγκοσμιοποίησης, αλλά εντάχθηκε στην ίδια τη στρατηγική και στη δρομολόγηση της συμμετοχής της Ελλάδας στην οικονομική και νομισματική ένωση (ΟΝΕ). Στόχος της κυβέρνησης Σημίτη ήταν η πορεία της χώρας στον σκληρό πυρήνα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, προκειμένου να βρεθεί η Ελλάδα μεταξύ των χωρών της πρώτης ταχύτητας. Παράλληλα, η κυβέρνηση έκανε άνοιγμα στις σύγχρονες παγκόσμιες προκλήσεις, με την ανάληψη σημαντικών πρωτοβουλιών όχι μόνο στο χώρο των Βαλκανίων ή έναντι της Τουρκίας αλλά και σε διεθνές επίπεδο. Σε αυτό το πλαίσιο εντάσσεται η συμμετοχή του Σημίτη στη συνάντηση των ηγετών της κεντροαριστεράς στο Βερολίνο για μια προοδευτική διακυβέρνηση στον 21ο αιώνα, αλλά και στη αντίστοιχη συνάντηση στη Ν.Υόρκη τον Σεπτέμβριο του 2000. Αυτή υπήρξε η αρχή της διεθνοποίησης των πολιτικών κομμάτων στην Ελλάδα[76].

Σύμφωνα με τον τότε υπουργό Εξωτερικών της Ελλάδας οι απαντήσεις στην παγκοσμιοποίηση ήταν ανάγκη να αρθρωθούν σε διάφορα επίπεδα, καθώς η συγκεκριμένη διαδικασία είχε αλλάξει τον ρόλο των ατόμων, των εθνικών κρατών αλλά και των διεθνών οργανισμών.

Σε παγκόσμιο επίπεδο η πολιτική παγκοσμιοποίηση απαιτούσε συντονισμένη δράση της διεθνούς κοινότητας, για τη διαμόρφωση οικουμενικών αρχών και διεθνών κανόνων, με στόχο τη διαδικασία παγκόσμιου εκδημοκρατισμού[77]. Σε περιφερειακό επίπεδο η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση μπορούσε να θεωρηθεί η καθοριστική συνιστώσα της παγκόσμιας διαδικασίας εκδημοκρατισμού για τη διαμόρφωση μιας πολυεθνικής πολυπολιτισμικής κοινότητας ισότητας, προστασίας των δικαιωμάτων και ευημερίας. Στο ατομικό επίπεδο υπήρχε

[75] Address by Mr George Papandreou, Spark Lecture, Center for Interntional Affairw, Harvard University, http://www.papandreou.gr/november99/harvard_speech_E_051199.html.
[76] ΜΑΡΙΑΣ. Ε., " Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση και Ελληνοτουρκική Προσέγγιση" όπ.π. σελ.31,-
[77] Address by Mr George Papandreou, Spark Lecture Center for International Affairs, Harvard University, http://www.papandreou.gr/november99/harvard_speech_E_051199.HTML.

κοινωνική ευθύνη για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Σύμφωνα με τον Γεώργιο Παπανδρέου, αυτό ήταν το πλαίσιο μέσα στο οποίο έπρεπε να κινηθεί η ελληνική εξωτερική πολιτική, με γνώμονα τη διαμόρφωση συνθηκών για μια πραγματικά ενωμένη Ευρώπη, η οποία αποτελούσε πρωταρχικό στόχο και προτεραιότητα της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής[78].

Ο καθηγητής Νίκος Κοτζιάς, όσον αφορά την επίδραση της παγκοσμιοποίησης στην ελληνική εξωτερική πολιτική επισημαίνει ότι:

> *"Η παγκοσμιοποίηση επιδρά πολλαπλώς στην εξωτερική πολιτική μιας χώρας όπως η Ελλάδα. Ταυτόχρονα, η εξωτερική πολιτική της τελευταίας θα πρέπει να λαμβάνει όλο και περισσότερο υπ' όψιν της τα νέα πλαίσια, τη «θήκη» όπως λένε οι μαθηματικοί, εντός των οποίων δρα και αναπτύσσεται. Οι νέοι παίκτες που εμφανίζονται, οι νέες θεματικές ή οι παλιές που τίθενται πλέον σε υπερεθνικά πεδία, απαιτούν καινούργιες προσανατολισμούς στην εξωτερική πολιτική και επανιεράρχηση των παλαιότερων. Προσαρμογές στις δομές της εξωτερικής πολιτικής και αναβάθμιση του επιστημονικού προσωπικού που δρα σε αυτό το πλαίσιο. Εκ νέου αξιολόγηση της θέσης και των ικανοτήτων-δυνατοτήτων των άλλων παικτών με τους οποίους η Ελλάδα βρίσκεται σε διάδραση, σε άμεση συνεργασία ή αντιπαράθεση. Συντονισμός των εθνικών παικτών που τείνουν να κάνουν εξωτερική πολιτική... Μπροστά στην εξωτερική πολιτική βρίσκονται νέες δυνατότητες και δυσκολίες. Η αξιοποίηση καθώς και η αντιμετώπισή τους εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από το παγκόσμιο περιβάλλον όπως αναπτύσσεται, εξαρτώνται, όμως, επίσης, από τις ικανότητες, το ταλέντο, τα χαρίσματα και τις αδυναμίες των ανθρώπων που ασχολούνται και οργανώνουν την εξωτερική πολιτική"*[79].

2. 7. 2 ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

Κυρίαρχη επιλογή της τότε κυβέρνησης και των κυρίαρχων οικονομικών δυνάμεων της Ελλάδας ήταν η ευρωπαϊκή προοπτική της Τουρκίας. Ήταν άρρηκτα συνδεδεμένη με την ειρηνική εξέλιξη των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Ο ευρωπαϊκός προσανατολισμός της Τουρκίας υποτίθεται ότι θα συνέβαλε στη

[78] Ο.π.

[79] ΚΟΤΖΙΑΣ Ν., "Παγκοσμιοποίηση και Εξωτερική Πολιτική",στο " Σύγχρονη Ελληνική Εξωτερική Πολιτική". Επιμ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΤΣΑΚΩΝΑΣ Εκδ. Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ, Αθήνα 2003, σελ.360.

δυτικοποίηση της Τουρκίας και στη μεταφόρφωσή της σε ένα κράτος που θα σέβεται το Διεθνές Δίκαιο, θα εφαρμόζει τις διεθνείς συμφωνίες, θα καλλιεργεί σχέσεις καλής γειτονίας με τις χώρες με τις οποίες συνορεύει και θα λύνει τις διαφορές του στη βάση του Διεθνούς Δικαίου και των Διεθνών Συνθηκών και όχι με την απειλή χρήσης βίας.

Η ελληνική κυβέρνηση είχε συνειδητοποιήσει ότι απομονώνοντας την Τουρκία από την Ευρώπη, καθώς και από τον προσανατολισμό της να αποτελέσει μελλοντικά πλήρες μέλος της Ένωσης, κάθε άλλο παρά εξυπηρετούσε τα στρατηγικά της συμφέροντα[80]. Θα δυσκόλευε περισσότερο την επίλυση των ελληνοτουρκικών διαφορών, καθώς θα μειωνόταν δραματικά η διαπραγματευτική ισχύς της Ελλάδας απέναντι σε μια Τουρκία χωρίς καμία προοπτική για μελλοντική ένταξη στην ΕΕ[81]. Σε αντίθεση με τη παλαιά στρατηγική της άρνησης και των δυνητικών κυρώσεων για υπό όρους τιμωρία (βέτο όταν δεν συνεργαζόταν η Τουρκία για την διευθέτηση των ελληνοτουρκικών ζητημάτων), προτάθηκε αυτή της εποικοδομητικής εξωτερικής πολιτικής που θα περιελάμβανε θετικά κίνητρα και δυνητικές ανταμοιβές, υπό όρους επιβράβευση σε σχέση με την ενταξιακή πορεία της Τουρκίας, εφ' όσον η Τουρκία θα συνεργαζόταν, για την επίλυση των ελληνοτουρκικών προβλημάτων[82].

Σύμφωνα με τις θέσεις του Γεωργίου Παπανδρέου, ήδη από το 1997 και παρά τη στάση της Τουρκίας και το ιδιαίτερα αρνητικό κλίμα των Ιμίων, η Ελλάδα είχε ισχυρούς λόγους, πολιτικούς και οικονομικούς, να είναι αρωγός της ευρωπαϊκής προοπτικής της Τουρκίας[83]. Θεώρησε ότι συμφέρον, όχι μόνο για το παρόν αλλά ακόμα και μακροπρόθεσμα, για την Ελλάδα θα ήταν ο εκδυτικισμός της Τουρκίας, προοπτική που αποτελούσε και στρατηγική επιλογή της τουρκικής πολιτικής και στρατιωτικής ελίτ[84]. Θα ήταν προς το ελληνικό συμφέρον η υιοθέτηση εκ μέρους της Τουρκίας των ευρωπαϊκών θεσμών, της προστασίας των

[80] ZIYA ONIS, "Luxembourg Helsinki and Beyond: Towards an Interpretation of Recent Turkey-EU Relations", σελ. Government and Opposition, (vol. 35, no. 4, October 2000). Σελ.469.

[81] MEHMET UGUR, "Testing Times in EU-Turkey Relations: The Road to Copenhagen and Beyond",Journal of Southern Europe and the Balkans, (vol. 5, no. 2, August 2003).

[82] TARIK OGUZLU: "The LATEST Turkish-Greek Détente: Instrumentalist Play for EU Membership,or Long-Term Institutionalist Cooperation?",Cambridge Review of International Affairs,(vol. 17, no. 2, July 2004).

[83] ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ Γ., αναπληρωτής υπουργός Εξωτερικών. Ομιλία στο Συνέδριο του Κέντρου Πολιτικής Έρευνας και Πληροφόρησης , Αθήνα, Χίλτον 26. 5. 1997.

[84] ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ Γ., Ενημέρωση Ελλήνων δημοσιογράφων στην ελληνική πρεσβεία στην Ουάσιγκτον στις 14. 10. 97, http://www.mfa.gr/gpap/October/GAPa24-10-97.htm.

ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του σεβασμού του Διεθνούς Δικαίου. Σύμφωνα πάντα με τον Έλληνα υπουργό Εξωτερικών, η ευρωπαϊκή πορεία της Τουρκίας διασφάλιζε, θεωρητικώς τουλάχιστον, μια πορεία θετική και για την ευρύτερη περιοχή[85]. Μια δημοκρατική και πλουραλιστική Τουρκία, μια Τουρκία όπου ο ρόλος του στρατού θα ήταν ένας ρόλος που υπάρχει σε κάθε ευρωπαϊκή χώρα, θα συνέφερε τους πάντες. Για το σκοπό αυτό έπρεπε να βρεθούν τρόποι προκειμένου να υποβοηθηθεί η ευρωπαϊκή πορεία της Τουρκίας[86]. Η απόφαση της Ελλάδας για το Ελσίνκι ήταν συνετή απόφαση και για τα συμφέροντα της Ελλάδας, αλλά και για τα συμφέροντα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επίσης ο έλληνας υπουργός Εξωτερικών σε κείμενό του ανέφερε:

> "*Η επανεκτίμηση των ελληνικών εθνικών συμφερόντων, σε συνδυασμό με το μετασχηματισμό που έχει επέλθει στην παγκόσμια τάξη, οδήγησαν σε αναθεώρηση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής. Η σπουδαιότερη επιτυχία των τελευταίων ετών, με αποκορύφωμα το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι, ήταν η απόρριψη από την ελληνική πλευρά στόχων μηδενικού αθροίσματος. Ασκούμε μια πολιτική όπου κερδίζουν όλοι. Φέρνοντας την Τουρκία πλησιέστερα προς την Ευρώπη, προσδίδουμε μεγαλύτερη ασφάλεια και σταθερότητα στη Νοτιοανατολική Ευρώπη, γεγονός που θα συμβάλει στη δημιουργία κλίματος ασφάλειας, οικονομικής ανάπτυξης, εκδημοκρατισμού και καλύτερης συνεργασίας ανάμεσα σε όλες τις χώρες της περιοχής. Η απόδοση στην Τουρκία της ιδιότητας της υποψήφιας χώρας θα μας φέρει πιο κοντά στους στόχους αυτούς*"[87].

Στον ίδιο προσανατολισμό ήταν συντονισμένη και η ανακοίνωση του Υπουργικού Συμβουλίου για το θέμα της ευρωπαϊκής πολιτικής 2000, η οποία ανέφερε:

> "*Η ευρωπαϊκή προοπτική της Τουρκίας και ο στόχος της τελικής ένταξής της στην Ευρωπαϊκή Ένωση είναι προς το συμφέρον της Ελλάδας αλλά και της*

---

[85] ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ Γ., , Ομιλία σε εκδήλωση του Σ υνασπισμού με θέμα ελληνοτουρκικές σχέσεις από την αντιπαράθεση σε λύσεις, Θεσσαλονίκη 11. 2. 98, http://www.mfa.gr/gpap/febrouary/synthe2.htm.

[86] ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ Γ., Αναπληρωτής υπουργός Εξωτερικών Ομιλία στη Βουλή με αφορμή τη συζήτηση για τα αποτελέσματα του Ευρωπαϊκού Συμβοουλίου του Λουξεμβούργου.

[87] Revision in Greek Foreign Policy by George Papandreou, exclusive to the Western Policy Center, http://www.papandreou.gr/february2000/wpc_ian2000.html.
ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ Γ., Ομιλία στο ετήσιο συνέδριο εξωτερικής πολιτικής του ΕΛΙΑΜΕΠ με θέμα ελληνοτουρκικές σχέσεις Μιά νέα εποχή. Αθήνα 17. 2. 2000.

ευρύτερης περιοχής. Η Ελλάδα έχει αναλάβει συγκεκριμένες πρωτοβουλίες υποστήριξης και προσέγγισης της Τουρκίας στα ευρωπαϊκά πρότυπα, μεταφέροντας την ελληνική εμπειρία από την ενσωμάτωση του κοινοτικού κεκτημένου".

2.7.3 ΕΝΙΑΙΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ ΤΗΣ ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Η Ελλάδα προσπάθησε όχι μόνο να ξεπεράσει τα βαλκανικά αδιέξοδα, που την είχαν οδηγήσει σε απομόνωση μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας του 1990, αλλά και να δραστηριοποιηθεί στην περιοχή ως χώρα μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στηρίζοντας τις υποψηφιότητες των χωρών της περιοχής για ένταξη στην ΕΕ.

Η νέα ελληνική εξωτερική πολιτική στόχο είχε στην περιοχή της νοτιοανατολικής Ευρώπης να εμπεδωθούν οι αρχές της περιφεριακής σταθερότητας, του κράτους δικαίου, της δημοκρατίας, της οικονομικής ανάπτυξης και της ειρήνης. Σε ομιλία του ο Έλληνας υπουργός Εξωτερικών σε πανεπιστήμιο της Κωνταντινούπολης δήλωνε ότι το όραμα της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής ήταν η επανοικοδόμηση μιας ενωμένης Ευρώπης και για το σκοπό αυτό έπρεπε κάθε κράτος της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, από την Κύπρο μέχρι την Κροατία και από την Αλβανία μέχρι την Τουρκία, να ενταχθεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση, με όλα τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που συνεπάγονταν από την προοπτική της ένταξης. Επίσης τόνισε ότι η ευρωπαϊκή συμμετοχή των λαών της νοτιοανατολικής Ευρώπης σε καμία περίπτωση δεν θα μπορούσε να εξαρτηθεί από θρησκευτικούς όρους και προκαταλήψεις[88].

Η αντιμετώπιση των ελληνοτουρκικών σχέσεων από την εξωτερική πολιτική άρχισε να γίνεται μέσα από τη σκοπιά του οράματος της ενωμένης Ευρώπης και από το δικαίωμα των λαών της Νοτιοανατολικής Ευρώπης να ακολουθήσουν από κοινού την Ευρωπαϊκή τους πορεία. Η συγκεκριμένη πολιτική σκοπό είχε, εκτός από την ενίσχυση της σταθερότητας στην περιοχή της νοτιοανατολικής Μεσογείου, να διαμορφώσει και στην ίδια την Ευρωπαϊκή Ένωση συνθήκες εξισορρόπησης στη διαδικασία της διεύρυνσης, αφού με την προσχώρηση των χωρών της Βαλκανικής θα μπορούσε να επέλθει ισορροπία Δύσης - Ανατολής αλλά και Βορρά - Νότου.

[88] Inaugural speech at the University of Istanbul given by George Papandreou Minister of Foreign Affairs of Greece, Istanbul, October 3, 1999, http://www.papandreou.gr/october99/Istanbul_University_speech_31099.html.

Ταυτόχρονα η ελληνική εξωτερική πολιτική προσέβλεπε και στο οικονομικό όφελος, εκτός των άλλων, από την βαλκανική συνεργασία, διευρύνοντας τα όρια της αγοράς και αποκομίζοντας κέρδη από την ανάπτυξη της περιοχής και την ανασύσταση του οικονομικού και κοινωνικού χώρου των Βαλκανίων.

Ο χαρακτηρισμός από τον Γιώργο Παπανδρέου της παραπάνω θεώρησης ως "ενιαίας βαλκανικής προσέγγισης" δήλωνε την περιφερειακή προσέγγιση της δημοκρατίας, της ασφάλειας και της ευημερίας.

> *'Ετσι η περιφερειακή ολοκλήρωση άνοιγε τον δρόμο για την ευρωπαϊκή πορεία των χωρών της βαλκανικής. Για τον λόγο αυτό η περιφερειακή ολοκλήρωση αποτελούσε σημαντικό πυλώνα της της διαδικασίας της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης*[89].

Σε αυτό το πλαίσιο προωθήθηκε η ένταξη της Κύπρου, της Τουρκίας, της Ομόσπονδης Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας και της πΓΔΜ στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Στην ίδια λογική κινήθηκε και η εφαρμογή προγράμματος οικονομικής ανασυγκρότησης των Βαλκανίων. Τα προβλήματα της περιοχής έπρεπε να προσεγγιστούν από τη διεθνή κοινότητα στη βάση ενιαίων αρχών και συγκεκριμένης συνεκτικής αντιμετώπισης[90]. Παράλληλα, ήταν ανάγκη να αλλάξει και η αντίληψη της έννοιας του συμφέροντος των χωρών της περιοχής έτσι, ώστε η ευημερία και η ασφάλεια της κάθε χώρας να είναι υπόθεση και των άλλων χωρών της περιοχής.

Συνεπώς ήταν ανάγκη μέσα στο πλαίσιο της βαλκανικής ολοκλήρωσης να αντιμετωπιστούν οι ελληνοτουρκικές σχέσεις από την ελληνική εξωτερική πολιτική. Στην ουσία έπαυαν να είναι διμερείς αλλά αφορούσαν ολόκληρη την Ευρώπη, καθ' όσον θέματα σεβασμού του διεθνούς δικαίου και της προστασίας

---

[89] Address by Mr GEORGE PAPANDREOU, Spark Lecture, Center for International Affairs Harvard University, http://www.papandreou.gr/november99/harvard_speech_E_051199.html.

[90] ΜΑΡΙΑΣ Ν., " Ευρώπη Ανάγκη Κοινής Πολιτικής στα Βαλκάνια" ,Ελευθεροτυπία, 26. 7.1993. Τα Νέα 17. 5. 2001. "Επενδύσεις 180 δις. στη γειτονιά μας".
ΜΥΡΙΑΝΘΗΣ Μ., "2002: Ελλάδα και Τουρκία στο Νέο Ενεργειακό Καταμερισμό" στο Κουλουμπής Θ., Ντόκος Θ., Κιντής Α., Ανασκόπηση Αμυντικής και Εξωτερικής Πολιτικής 2003,ΕΛΙΑΜΕΠ Εκδόσεις Παπαζήση Αθήνα 2003: "Το πενταετές σχέδιο ανασυγκρότησης των βαλκανίων επεξεργάστηκε και τέθηκε σε εφαρμογή από τη κυβέρνηση Σημίτη. Το σχέδιο παρουσίαζε ιδιαίτερο οικονομικό ενδιαφέρον για τις ελληνικές επιχειρήσεις αφού προέβλεπε ότι τα χρηαμτοδοτούμενα έργα θα έπρεπε να εκτελούνται σε ποσοστό τοουλάχιστν 51% από ελληνικές επιχειρήσεις . Ειδικότερα το ελληνικό Σχέδιο Οικονομικής Ανασυγκρότησης των Βαλκανίων (ΕΣΟΑΒ) άρχισε να εφαρμόζεταιαπό την 1η Ιουλίου 2002 και ήταν ύψους 550 εκ.ευρώ. Συνολικά στη ΝΑ Ευρώπη δραστηριοποιούνται 2.500 επιχειρήσεις, ενώ το 20% των ξένων επενδύσεων εκεί προέρχονται από την Ελλάδα".

των μειονοτήτων συνιστούν αρχές που διέπουν την Ευρωπαϊκή Ένωση.

2. 8 Η ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΟ ΕΛΣΙΝΚΙ

Η Ευρωπαϊκή πολιτική της Ελλάδος είχε αποκρυσταλλωθεί στην αποδοχή της βαθύτερης ενοποίησης και την υποστήριξη της ομοσπονδιακής συγκρότησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως του κατάλληλου προτύπου για τη θεσμική και πολιτική οργάνωσή της[91]. Η Ελλάδα κατείχε ιδιαίτερη θέση στο πολιτικό σύστημα της Ευρώπης, καθώς δεν υπάρχουν πολλά κράτη-μέλη τα οποία να τάσσονταν ταυτόχρονα υπέρ της εμβάθυνσης και της διεύρυνσης της Ένωσης.

Η νέα Ευρωπαϊκή πολιτική άρχισε να προβάλλεται από την Ελλάδα στο πλαίσιο της διακυβερνητικής διάσκεψης για τη Συνθήκη του Μάαστριχ (1990-1991). Συγκεκριμενοποιήθηκε με προωθημένες θέσεις στη Συνθήκη του Άμστερνταμ (1997) και της Νίκαιας (2000), καθώς και στην Ευρωπαϊκή Συνέλευση (2002-2003) για τη Συνθήκη εγκαθίδρυσης του Ευρωπαϊκού Συντάγματος.

Η Ελλάδα, στο πλαίσιο της υποστήριξης της εμβάθυνσης της ενοποίησης, είχε ταχθεί ενεργά υπέρ της συνταγματοποίησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, επικυρώνοντας το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα. Παράλληλα, η Ελλάδα υποστήριξε και μια θεσμική καινοτομία η οποία δημιουργούσε θέση υπουργού Εξωτερικών για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Η νέα ελληνική προσέγγιση στο Ελσίνκι αποτέλεσε ένα νέο κεφάλαιο της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής, η οποία προσπαθούσε να διαχειρισθεί τα νέα δεδομένα στα θέματα παγκοσμιοποίησης, αλλαγής συσχετισμών των δυνάμεων στα Βαλκάνια και της επανεκτίμησης των ελληνικών εθνικών συμφερόντων.

Παράλληλα, την ελληνική στάση στο Ελσίνκι διαμόρφωσαν η διαδικασία ένταξη της Ελλάδας στην ΟΝΕ, οι διεργασίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη διαμόρφωση κοινής αμυντικής πολιτικής και η θεσμοθέτηση της αρχής της ευελιξίας[92] στο πλαίσιο της Συνθήκης του Άμστερνταμ. Με τη θεσμοθέτηση της αρχής της ευελιξίας άρχιζε η μορφοποίηση του σκληρού πυρήνα της Ευρώπης.

---

[91] ΙΩΑΚΕΙΜΙΔΗΣ Π., Η Ελληνική Προβληματική για το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα, Αθήνα, ΕΚΕΜ-εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα 2004.

[92] Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (Γραφείο για την Ελλάδα)-ΕΚΕΜ, Ευρωπαϊκό Σύνταγμα, εκδ. Αντ.Ν. Σάκκουλα ,2004.
ΜΑΡΙΑΣ Ν., Για μια Ευρωπαϊκή Ένωση των πολιτών και της αλληλεγγύης, η πορεία προς το Άμστερνταμ, Εκδόσεις Τυπωθήτω – Γιώργος Δαρδανός, Αθήνα, 1997&2004.

Θεωρήθηκε ότι, στο βαθμό που θα μπορούσε η Ελλάδα να συμμετάσχει στις εν λόγω θεσμικές ρυθμίσεις, θα αύξανε αισθητά την ισχύ της έναντι της Τουρκίας.

2. 9 ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΤΟ ΕΛΣΙΝΚΙ

2.9.1 Η ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ ΕΝΤΑΞΗΣ ΣΤΗΝ ΟΝΕ

Ο στόχος της ένταξης της Ελλάδας στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ), της ισότιμης δηλαδή συμμετοχής στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, κυριαρχεί στην ελληνική πολιτική ζωή, επηρεάζοντας τις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Η προσήλωση στον στόχο της ΟΝΕ επιβάλλει αυστηρή δημοσιονομική πειθαρχία και αποκλείει τη σπατάλη πόρων για αμυντικές δαπάνες, οι οποίες θα ήταν απαραίτητες σε ενδεχόμενες συγκρουσιακές απαντήσεις στις προκλητικές ενέργειες της Τουρκίας. Ο στόχος της ένταξης στην ΟΝΕ και συνεπώς της ισχυροποίησης της Ελλάδας στην Ευρώπη προσδίδει στην έννοια της αυτοσυγκράτησης έναντι της Τουρκίας μια ποιοτική διαφοροποίηση σε σύγκριση με το παρελθόν[93].

Μια ενδεχόμενη οξεία αντιπαράθεση με την Τουρκία, θα ανέκοπτε κάθε προοπτική ένταξης της Ελλάδας στην ΟΝΕ για αρκετά χρόνια, θα μείωνε τις ξένες επενδύσεις, θα δημιουργούσε πληθωριστικές τάσεις και γενικότερα ένα ασταθές οικονομικό περιβάλλον. Επίσης θα οδηγούσε σε απόκλιση από τα κριτήρια του Μάαστριχ και σε δημοσιονομικά ελλείμματα, λόγω των υπέρογκων επιχειρησιακών δαπανών που θα απαιτούνταν από την πολεμική αεροπορία και το πολεμικό ναυτικό[94]. Κατά τον Έλληνα υπουργό Εξωτερικών, η Ελλάδα είχε "συμφέρον στην εγκαθίδρυση ενός κλίματος ηρεμίας, καθώς η ελληνική προσπάθεια επικεντρωνόταν στον στρατηγικό στόχο της ΟΝΕ"[95].

Ο Γερμανός καγκελάριος Γκέρχαρντ Σρέντερ και ο αρμόδιος επίτροπος είχαν εκφράσει τη στήριξή τους στη ελληνική ένταξη στο ευρώ λίγο πριν από το Ελσίνκι. Δημοσιεύματα στον τύπο ανέφεραν:

---

[93] ΜΠΟΤΣΙΟΥ Κ., Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις 1974-2000 Ιστορική Αναδρομή στο "Η Ελλάδα και το Ευρωπαϊκό Μέλλον της Τουρκίας", όπ.π., σελ. 200.

[94] ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ 9 Δεκεμβρίου 1999: " Εν όψει του Ελσίνκι παρατηρείται σημαντική μείωση της τουρκικής προκλητικότητας στο Αιγαίο σε μεγάλο βαθμό, ελάτωση των παραβάσεων κατά 60%, των παραβιάσεων κατά 165%, των εμπλοκών κατά 75% και των εισόδων των τουρκικών αεροσκαφών στο FIR Αθηνών κατά 63%".

[95] ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ Γ., " Ελληνοτουρκικές σχέσεις . Από τη σύγκρουση στη συνεργασία και την οικοδόμηση της Ευρώπης του 21ου αιώνα", στο Κουλουμπής Θ., Ντόκος , Θ. (επιμ.) Ανασκόπηση αμυντικής και εξωτερικής πολιτικής 2000, οι ελληνοτουρκικές σχέσει 1999-2000, Παρατηρητής/ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα 2000.

"Στις 4 Οκτωβρίου επισκέπτεται την Αθήνα ο Γερμανός καγκελάριος κ. Γκέρχαρντ Σρέντερ, ο οποίος, παράλληλα με τα εύσημα για την πορεία της ελληνικής οικονομίας και την ένταξη της Χώρας στην ΟΝΕ, δηλώνει ότι «η Ελλάδα θα μπει σίγουρα στην ΟΝΕ», καθιστώντας σαφείς τις γερμανικές προθέσεις για την υποψηφιότητα της Τουρκίας, και ενημερώνεται για τις απόψεις που διατηρεί επί του θέματος η ελληνική κυβέρνηση"[96].

Ως εκ τούτου, έγινε φανερό ότι η ελληνική κυβέρνηση έπρεπε να αντιμετωπίσει το ζήτημα της ΟΝΕ ανεξάρτητα από το ζήτημα της Τουρκίας. Πάνω στη συγκεκριμένη εξέλιξη ο καθηγητής Π. Ιωακειμίδης επισήμαινε:

"εάν το θέμα της υποψηφιότητας της Τουρκίας παρέμενε ανοιχτό με ελληνική ευθύνη, τότε δεν αποκλείεται να είχαμε μέσα στους επόμενους μήνες τη διασύνδεσή του με το ζήτημα της ελληνικής υποψηφιότητας για ένταξη στο ευρώ με όλες τις ανεπιθύμητες παρενέργειες, πιθανές πιέσεις και εκβιασμούς"[97].

2.9.2.ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΚΗ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

2.9.3. ΕΝΙΣΧΥΜΕΝΕΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΣΚΛΗΡΟΣ ΠΥΡΗΝΑΣ ΣΤΗΝ ΕΕ

Μια από τις σημαντικότερες ανακατατάξεις στην ευρωπαϊκή πολιτική της Ελλάδας μετά την προσχώρηση στην ΟΝΕ, ήταν η αποδοχή του καθεστώτος των ενισχυμένων συνεργασιών ("reinforced cooperation"), τη σύμπραξη δηλαδή περιορισμένου αριθμού κρατών, με σκοπό την προώθηση της ολοκλήρωσης σε ορισμένους τομείς πολιτικής και την οργάνωση "εσωτερικού πυρήνα" ("core"), για την προώθηση της ενοποίησης μετά τις διαδοχικές διευρύνσεις της Ένωσης[98].

Στρατηγικός στόχος της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής ήταν να βρεθεί η Ελλάδα στην πρώτη ταχύτητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η εκτίμηση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής ήταν πως, εάν η Ελλάδα πετύχαινε να βρεθεί μεταξύ των χωρών της πρώτης ταχύτητας, θα μπορούσε να έχει θεσμικά και πολιτικά πλεονεκτήματα στρατηγικής σημασίας έναντι της Τουρκίας σε ευρωπαϊκό επίπεδο,

---

[96] Τα Νέα 5. 10. 1999.
Καθημερινή 25. 11. 1999.
Το Βήμα 12. 12. 1999.

[97] ΙΩΑΚΕΙΜΙΔΗΣ Π., " Η σημασία των αποφάσεων του Ελσίνκι για την Τουρκία", στο Κουλουμπής , Θ.,Ντόκος , Θ.,(επιμ.) Ανασκόπηση αμυντικής καιεξωτερικής πολιτικής 2000, οι ελληνοτουρκικές σχέσεις 1999-2000, Παρατηρητής /ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα,2000.

[98] ΙΩΑΚΕΙΜΙΔΗΣ Π., Η Ευρωπαϊκή Πολιτική της Ελλάδας στο ΓΙΆΝΝΗΣ ΒΑΛΗΝΑΚΗΣ Ελληνική Εξωερική και Ευρωπαϊκή Πολιτική 1990-2010 Εκδ.Ι.ΣΙΔΕΡΗΣ.

αναβαθμίζοντας τη θέση ισχύος της χώρας. Η επιδίωξη του στόχου ενισχύθηκε περαιτέρω και από την απόφαση της Αθήνας για συμμετοχή στην ΟΝΕ, της οποίας η θετική εξέλιξη αργότερα έδωσε μεγαλύτερη ώθηση στην Ελλάδα να βρεθεί στη πρώτη ταχύτητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Άλλωστε, αρκετό καιρό πριν από το Ελσίνκι η αρχή της ευελιξίας είχε θεσμοθετηθεί στο πλαίσιο της Συνθήκης του Άμστερνταμ, οπότε είχε αρχίσει ήδη η διαδικασία συγκρότησης του σκληρού πυρήνα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Πρώτες εκφάνσεις της Ευρώπης των πολλών ταχυτήτων ήταν η λειτουργία του EURO-11, η Συνθήκη του Σένγκεν και ο σχεδιασμός της ΚΕΠΑΑ μετά το Συμβούλιο της Κολωνίας[99]. Ελληνικός στόχος ήταν ότι, ακόμα και αν στο μέλλον η Τουρκία κατέληγε στο να ενταχθεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η Ελλάδα θα είχε το προβάδισμα, εφ' όσον θα συμμετείχε στον σκληρό πυρήνα της Ευρώπης, εξέλιξη με σημαντική επιρροή στην ισχύ των δύο χωρών στην περιοχή και στον μεταξύ τους συσχετισμό δυνάμεων[100].

Ο Γερμανός υπουργός Εξωτερικών Γιόσκα Φίσερ στο Βερολίνο εξέφρασε τις θέσεις του για την ίδρυση Ευρωπαϊκής Ομοσπονδίας[101], τις οποίες επαναδιατύπωσε στο Σούνιο[102], όπως και ενώπιον του Βελγικού Κοινοβουλίου και εν όψει της διαδικασίας της αναθεώρησης των διατάξεων της Συνθήκης του Άμστερνταμ για την ευελιξία. Άμεση και θετική ήταν η ανταπόκριση του Έλληνα πρωθυπουργού από τη Νίκαια στο όραμα του Φίσερ για μια Ομοσπονδιακή Ευρώπη[103]. Μετά απο αυτές τις εξελίξεις, άρχισε να συνειδητοποιεί η Άγκυρα την αρνητική αυτή προοπτική και να προβληματίζεται[104] για την πιθανότητα να βρεθεί στην περιφέρεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης και έξω από τον ισχυρό ευρωπαϊκό πυρήνα ενισχυμένης συνεργασίας.

---

[99] ΜΑΡΙΑΣ Ν., "Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση και Ελληνοτουρκική Προσέγγιση" σελ.61.

[100] Ό.π.

[101] FISCHER JOSCHKA "From Confederation to Federation-Thoughts on the finality of European Integration", Humboldt University Berlin,12. 5. 2000.
Εφημερίδα Καθημερική της Κυριακής: " Από την Ένωση στη Ομοσπονδία" 28. 5. 2000.
Εφημερίδα το Βήμα: Αναδημοσίευση από τη Le Monde 18. 6. 2000.

[102] FISCHERJOSCHKA"http://www.papandreou.gr/july_2000/iap_sounio_omilies_22072000.html. "Fischer veut remodeler l' Europe avec la Belgique" Le Soir en ligne,15 11. 2000,http://www.lesoir.com/ARTICLES/A_00ED1.HTML.
Καθημερική 15. 11.2000.

[103] Το Βήμα 23. 5. 2000 "Υπερ μιας Ομοσπονδιακής Ευρώπης τάχθηκε και η ελληνική κυβέρνηση".
"Υπέρ της Ομοσπονδιακής Ευρώπης η Ελλάδα τονίζει ο πρωθυπουργός από τη Νίκαια" στο in.gr, 8.12.2000, www.in.gr/innews/narticle.asp?nid=45036.

[104] Turkish Daily News, 15. 11. 2000.

Ο καθηγητής Παναγιώτης Ιωακειμίδης, όσον αφορά τη θέση της Ελλάδας για την ίδρυση Ευρωπαϊκής Ομοσπονδίας, ανέφερε:

"*Η ανάδειξη της Ελλάδας σε ορθόδοξη, φιλοενοποιητική χώρα (integrationist country) έχει αποτυπωθεί, όπως ήδη αναφέραμε, στην προβολή ολοκληρωμένης πολιτικής υποστήριξης της μετεξέλιξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε ομοσπονδιακό σύστημα που θα βασίζεται στο κοινοτικό πρότυπο ολοκλήρωσης, το οποίο έχει στο επίκεντρο τους υπερεθνικούς θεσμούς ενοποίησης*"[105].

2.9.4. ΙΣΧΥΡΟΙ ΥΠΕΡΕΘΝΙΚΟΙ ΘΕΣΜΟΙ

Η ελληνική εξωτερική πολιτική, στο πλαίσιο της θέσης της για τη διαμόρφωση ευρωπαϊκού ομοσπονδιακού συστήματος, ικανού να διαμορφώνει πολιτική και να διαχειρίζεται κρίσεις σε παγκόσμιο επίπεδο, υποστήριξε την θεσμοθέτηση ισχυρών πολιτικών οργάνων:

"*Η Ελλάδα έχει ταχθεί υπέρ της ενίσχυσης των υπερεθνικών θεσμών του συστήματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δηλ. της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (European Commission) και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, παράλληλα με τη βελτίωση της λειτουργίας των διακυβερνητικών θεσμών - Συμβουλίου Υπουργών, Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου -, καθώς και με τη βελτίωση της λειτουργίας των διακυβερνητικών θεσμών – Συμβουλίου Υπουργών, Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, χωρίς ωστόσο να ανατραπούν οι βασικές διαθεσμικές ισορροπίες. Η έμφαση που αποδίδει η Ελλάδα στο στοιχείο της υπερεθνικότητας, ως πτυχής της ομοσπονδιακής λογικής, οφείλεται στην εκτίμηση ότι οι θεσμοί που δεν ελέγχονται ασφυκτικά από τα κράτη μέλη (εθνικές κυβερνήσεις), μπορούν να αρθρώνουν και να εκφράζουν καλύτερα το συνολικό ευρωπαϊκό συμφέρον αφενός και, κατά τρόπο εξισορροπητικό, τα συμφέροντα των μικρότερων κρατών – μελών αφετέρου*"[106].

Όσον αφορά την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η Ελλάδα θεωρούσε την μετεξέλιξή της ως τη δυνητικά κεντρική κυβέρνηση του ευρωπαϊκού πολιτικού συστήματος. Παρά την προσέγγιση αυτή και την υποστήριξη του υπερεθνικού

[105] ΙΩΑΚΕΙΜΙΔΗΣ Π., "Η Συμμετοχή της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση Πορεία, Αντιφάσεις, Συνέπειες", στο "Σύγχρονη Ελληνική Εξωτερική Πολιτική", τόμος β΄ επιμ. ΤΣΑΚΩΝΑΣ Γ., Εκδ. ΣΙΔΕΡΗΣ 2003, σελ.564.

[106] ΙΩΑΚΕΙΜΙΔΗΣ Π., Η Ελληνική Ευρωπαϊκή Πολιτική στο Ελληνική Εξωτερική και Ευρωπαϊκή Πολιτική 1990 2010, , επ. ΒΑΛΗΝΑΚΗΣ Γ., 2012, εκδ. Σιδέρης, σελ.225.

χαρακτήρα της Επιτροπής, η Ελλάδα, όπως και όλα τα μικρά κράτη, είχε σταθερή θέση: ζητούσε έναν επίτροπο από το κάθε κράτος μέλος για τη σύνθεση της Επιτροπής. Αν και η Ελλάδα δεν αποδέχτηκε το επιχείρημα των μεγάλων κρατών μελών Βρετανίας, Γαλλίας, Γερμανίας ότι η Επιτροπή με μεγάλο αριθμών μελών, λόγω των συνεχών διευρύνσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δεν θα είναι πλέον ένα αποτελεσματικό όργανο στη λήψη αποφάσεων, τελικά το δέχτηκε. Η αποδοχή της ρύθμισης αυτής έγινε με την προϋπόθεση "ισότιμης εναλλαγής" ("rotation") όλων των κρατών μελών, χωρίς καμία διάκριση μεταξύ μικρών και μεγάλων κρατών στη συγκρότηση της Επιτροπής.

Σε ό,τι αφορά το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, η θέση της Ελλάδας ήταν σταθερά υπέρ της ενίσχυσης των εξουσιών του και στη βάση αυτή υπέρ της επέκτασης της "διαδικασίας της συναπόφασης" ("co-decision procedure") στο σύνολο των αποφάσεων που λαμβάνονται με ειδική πλειοψηφία από το Συμβούλιο Υπουργών.

Σχετικά με το Συμβούλιο Υπουργών η Ελλάδα υπήρξε υπέρμαχος της ομοφωνίας "unanimity" ως μεθόδου λήψης των αποφάσεων του. Αργότερα όμως προσάρμοσε τη θέση της στην ομοσπονδιακή λογική και υποστήριξε την επέκταση της "ειδικής πλειοψηφίας" ("QMV- qualified majority voting") για τη λήψη των αποφάσεων από το Συμβούλιο. Στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων της Συνθήκης της Νίκαιας και του Ευρωπαϊκού Συντάγματος η Ελλάδα τάχθηκε υπέρ της " διπλής πλειοψηφίας" κρατών και πληθυσμού για τη λήψη αποφάσεων, δηλαδή οι αποφάσεις να λαμβάνονται εάν εκφράζουν το 50% του πληθυσμού και το 50% των κρατών. Τελικά η ρύθμιση που έγινε αποδεκτή στο Σύνταγμα ήταν 55% των κρατών και 65% του πληθυσμού. Παράλληλα η Ελλάδα υποστήριξε την εφαρμογή της "διπλής πλειοψηφίας" και στη λήψη των αποφάσεων στην Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ).

2.10. ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΜΥΝΑΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟ ΕΛΣΙΝΚΙ

Η πρώτη προσπάθεια για την οργάνωση συλλογικής ασφάλειας στην Ευρώπη απέκτησε σχήμα στις 17 Μαρτίου του 1948 με την υπογραφή της Συνθήκης των Βρυξελών μεταξύ του Ηνωμένου Βασιλείου, της Γαλλίας και των χωρών της Μπενελούξ, η οποία τελικά θα επεκτεινόταν, για να συμπεριλάβει κατά πρώτον

την Ελλάδα, την Ιταλία και την Πορτογαλία και αργότερα τη Γερμανία και την Ισπανία. Οι συμβαλλόμενες χώρες αναλάμβαναν την υποχρέωση να βοηθήσουν όποιο από τα κράτη της Συνθήκης γινόταν αντικείμενο επίθεσης.

Κατά τη διάρκεια του ψυχρού πολέμου η εθνική στρατηγική της Ελλάδας, όσον αφορά την περίοδο από το τέλος του εμφυλίου πολέμου μέχρι την τουρκική εισβολή στην Κύπρο τον Ιούλιο του 1974, ήταν προσανατολισμένη στον από βορρά κίνδυνο δηλαδή στις χώρες του Συμφώνου της Βαρσοβίας. Σταδιακά μετά το 1964 εμφανίσθηκε ο εξ ανατολών κίνδυνος. Μετά το 1974 κυριάρχησε ο κίνδυνος από την Τουρκία. Έκτοτε η αντιμετώπιση της τουρκικής απειλής υπήρξε η πρώτη προτεραιότητα των ελληνικών κυβερνήσεων. Η ανάγκη διατήρησης μιας ικανοποιητικής ισορροπίας ισχύος που θα απέτρεπε αναθεωρητικές επιχειρήσεις της Τουρκίας ήταν ο κορυφαίος στόχος της Ελλάδας.

Την ισορροπία ισχύος στις ελληνοτουρκικές σχέσεις καθόριζαν οι ΗΠΑ, από τις οποίες εξαρτιόταν άμεσα η Ελλάδα και οι οποίες σαφώς ικανοποιούσαν τις τουρκικές θέσεις, λόγω του μεγέθους και της γεωγραφικής της εγγύτητας και με το Σύμφωνο Βαρσοβίας αλλά και με τη Μέση Ανατολή. Στην προσπάθειά της να μειώσει την εξάρτηση αυτή η ελληνική κυβέρνηση αναζήτησε νέα ερείσματα αποτελεσματικής προστασίας της άμυνας και ασφάλειάς της. Έτσι βασική στρατηγική απόφαση της Ελλάδας έγινε η ένταξη της χώρας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα[107]. "Η ένταξη της Ελλάδας στην ευρωπαϊκή οικογένεια περιέπλεκε αυτόματα τους υπολογισμούς της Άγκυρας και αύξανε σημαντικά το κόστος οποιασδήποτε στρατιωτικής κίνησης της Τουρκίας προς τα Δυτικά[108]".

> "*Η επιλογή του ευρωπαϊκού προσανατολισμού, της ενσωμάτωσης στο ευρωπαϊκό πείραμα και τελικά ο ευρωπαϊκός εμπλουτισμός της ελληνικής αποτρεπτικής πολιτικής ήταν μια ιστορική στρατηγική απόφαση. Στη δεκαετία του 1980, το ΠΑΣΟΚ μετρίασε αισθητά την αντιδυτική ρητορική του οξύτητα και σταδιακά βελτίωσε τις σχέσεις με τις ΗΠΑ και το ΝΑΤΟ και κυρίως με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Ο Ανδρέας Παπανδρέου προχώρησε γρήγορα στην υπογραφή της συμφωνίας παραμονής των βάσεων και συγχρόνως υιοθέτησε μια στάση διεκδικητικής συμμετοχής, άρα παραμονής στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, αναγνωρίζοντας σαφώς τη σημασία της – όπως και του ΝΑΤΟ –*

[107] ΚΟΥΛΟΥΜΠΗΣ Θ., " Ελλάδα και Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής". Επετηρίδα Αμυντικής και Εξωτερικής Πολιτικής '92, (ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα 1992), σελ. 46-47.
[108] ΒΑΛΗΝΑΚΗΣ Γ., " Με Όραμα και Πρόγραμμα": "Εξωτερική Πολιτική για μια Ελλάδα με Αυτοπεποίθηση" (Θεσαλλονίκη,Παρατηρητής /ΕΛΙΑΜΕΠ, 1997).

για την αποτελεσματική διαδικασία εξωτερικής εξισορρόπησης της Τουρκίας και ουσιαστικής μείωσης του πολιτικού βάρους των ΗΠΑ στην εξέλιξη της ελληνικής πολιτείας"[109].

Ωστόσο η Ελλάδα με τη Βρετανία ήταν τα κράτη που απέρριψαν τις προσπάθειες για προώθηση της συνεργασίας στο επίπεδο της εξωτερικής πολιτικής κατά τη δεκαετία του 1980. Ειδικότερα, απορρίφθηκε το σχέδιο Γκένσερ-Κολόμπο το 1981, ενώ το 1983 η Αθήνα δεν υποστήριξε τη Διακήρυξη Σόλεμ. Παράλληλα, αρνήθηκε να συμπλεύσει με τις αποφάσεις των εταίρων όσον αφορά τα προβλήματα Λιβύης-Τσαντ (1981), τον Στρατιωτικό Νόμο στην Πολωνία (1982) και την κατάρριψη του κορεατικού τζάμπο το 1983.

Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και την κατάρρευση του διπολισμού ακολούθησε στην Ευρώπη η προώθηση κοινών πολιτικών στους τομείς της εξωτερικής πολιτικής, της ασφάλειας και της άμυνας. Για την Ελλάδα κυρίαρχα παρέμεναν τα προβλήματα που δημιουργούσε στην εθνική ασφάλεια η σοβαρή τουρκική αναθεωρητική προκλητική πολιτική. Η ελληνική εθνική στρατηγική ήταν προσανατολισμένη στους στόχους αποτροπής της Τουρκίας. Έτσι προσέβλεπε και στηριζόταν στην Ευρωπαϊκή Ένωση σαν θεσμικό οχυρό για την προστασία των εθνικών συμφερόντων έναντι της τουρκικής επιθετικότητας[110].

Στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Μάαστριχτ τον Δεκέμβριο του 1991 η ΕΟΚ/ΕΕ ασχολήθηκε με τα ζητήματα που αφορούσαν την ασφάλεια (Τίτλος V), συμπεριλαμβανομένου και του τελικού σχεδιασμού της κοινής αμυντική πολιτικής, η οποία θα μπορούσε στο μέλλον να εξελιχθεί σε κοινή άμυνα (Άρθρο J.4.1). Η ΔΕΕ θα εξελισσόταν στον αμυντικό βραχίονα της ΕΟΚ/ΕΕ και τον Ευρωπαϊκό Πυλώνα του ΝΑΤΟ[111], αντικατοπτρίζοντας τις διαφορές των τεσσάρων ομάδων, δηλαδή τους ατλαντιστές, τους υποστηρικτές μιας ανεξάρτητης ευρωπαϊκής αμυντικής διάστασης, τους υπέρμαχους της ήπιας ασφάλειας και τους ουδέτερους[112]. Ωστόσο η ΔΕΕ διατήρησε την αυτονομία της,

---

[109] ΛΑΜΠΡΙΝΙΔΗΣ Π., & ΥΦΑΝΤΗΣ Κ., "Ελλάδα και Ευρωπαϊκή Ασφάλεια", σελ., στο "Σύγχρονη Ελληνική Εξωτερική Πολιτική", επ. ΤΣΑΚΩΝΑΣ Π., τόμος Β' 2003 Εκδ. Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ σελ.569.

[110] ΤΖΑΝΕΤΟΣ Γ., "Η Ευρωπαϊκή Διάσταση των Ελληνοτοουρκικών Σχέσεων στο Αιγαίο και η Γεωπολιτική Στρατηγική της Δύσης". 2007 Εκδ. Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ σελ.49

[111] A. FORESTER: "The Ratchet of European Defense: Britain and the reactivation of WEU, 1984-1991".
A. Deighton (ed), W estern European Union, 1954-1997: Defence, Security, Integration (Oxford, European Interdependency Research Unit, 1997), σελ. 43-45.

[112] C. BRETHERTON and J. VOGLER: "The European Union as a Global Actor". (London

απορρίπτοντας την πρόταση της συγχώνευσης ΕΟΚ/ΕΕ και ΔΕΕ, της οποίας στόχος ήταν να αποκτήσει η ΕΟΚ/ΕΕ αμυντικές δραστηριότητες με την εφαρμογή του άρθρου 5 της Συνθήκης της Δυτικοευρωπαϊκής Ένωσης[113]. Στην πράξη όμως η συνθήκη αποδείχθηκε μη λειτουργική, όπως οδυνηρά φανέρωσαν τα γεγονότα στην τέως Γιουγκοσλαβία[114].

> "*Η ελληνική συζήτηση για τη Συνθήκη που αφορούσε την Ευρωπαϊκή Ένωση εστιάστηκε σχεδόν αποκλειστικά στο ζήτημα της συμμετοχής της χώρας στη ΔΕΕ, ως ένα ακόμη πολιτικό και διπλωματικό πλεονέκτημα απέναντι στην Τουρκία. Η ελληνική αίτηση έγινε δεκτή, όταν η Αθήνα έφερε αντιμέτωπους τους εταίρους με το ενδεχόμενο μη αποδοχής της Συνθήκης. Τα κράτη μέλη της ΔΕΕ όμως, για να εξισορροπήσουν την ελληνική συμμετοχή, συμφώνησαν στην απονομή καθεστώτος συνδεδεμένου μέλους σε χώρες μη μέλη, όπως η Τουρκία, η Νορβηγία και η Ισλανδία[115]. Με αυτή τη διευθέτηση και τη συνακόλουθη τροποποίηση του Άρθρου V, η Ελλάδα εξαιρέθηκε από τις συλλογικές εγγυήσεις της Τροποποιητικής Συνθήκης των Βρυξελών. Υιοθετήθηκε όρος που προέβλεπε ότι ενδεχόμενη εχθροπραξία με χώρα - μέλος του ΝΑΤΟ δεν θα οδηγούσε αυτόματα στη δυνατότητα επίκλησης των διατάξεων συλλογικής άμυνας. Η αλλαγή ουσιαστικά υπονοούσε ότι σε περίπτωση που η Ελλάδα δεχθεί επίθεση από την Τουρκία, η ΔΕΕ δεν θα σπεύσει αναγκαστικά να βοηθήσει την Ελλάδα. Η εξέλιξη αυτή μείωσε σημαντικά τη χρησιμότητα της ΔΕΕ για την Αθήνα και το ελληνικό ενδιαφέρον για τον θεσμό*"[116].

Η Συνθήκη του Άμστερνταμ υπογράφτηκε στις 2 Οκτωβρίου του 1997 στο Άμστερνταμ της Ολλανδίας, μεταξύ των αρχηγών των κρατών μελών και των κυβερνήσεων αυτών. Το σχέδιο της Συνθήκης συντάχθηκε από τη Διακυβερνητική Διάσκεψη, η οποία συνήλθε στις 29 Μαρτίου 1996 στο Τορίνο της Ιταλίας, προκειμένου να αναθεωρήσει τις υπάρχουσες διατάξεις των συνθηκών και να

Routledge,1999), σελ. 203-204.

[113] C. GRANT, Strength in numbers. " Europe's foreign and defense policy" (Centre for European Reform, 1997), σελ. 26

[114] TSAKALOYANNIS P. "The European Union as a Security Community: Problems and Prospects (Baden Baden, Nomos Verlag, 1996), 194-195.

[115] A.M.DORMAN and A. TREACCHER: "European Security: An Introduction to Security Issues in Post Cold War Europe (Aldershot, Dartmouth,1995), σελ. 54.

[116] ΛΑΜΠΡΙΝΙΔΗΣ Π., & ΥΦΑΝΤΗΣ Κ., "Ελλάδα και Ευρωπαϊκή Ασφάλεια", στο " Σύγχρονη Ελληνική Εξωτερική Πολιτική", όπ. π., 591.

θεσπίσει νέες διατάξεις, εν όψει των μεγάλων θεμάτων που απασχολούν την ΕΕ, όπως γενικότερα τις προκλήσεις της μεταψυχροπολεμικής περιόδου .

Η Συνθήκη του Άμστερνταμ αποτελούσε ένα σημαντικό βήμα στη διαδικασία της ευρωπαϊκής ενοποίησης, προς την κατεύθυνση της ανάδειξης του κοινωνικού, δημοκρατικού και πολιτικού χαρακτήρα της ΕΕ.

Στρατηγικός στόχος της Ελλάδας υπήρξε η ανάπτυξη της ΚΕΠΠΑ και η διεύρυνση των στόχων της, ώστε να καλύπτει την ακεραιότητα και τα εξωτερικά σύνορα της Ένωσης. Στο πρώτο από τα δεκαπέντε άρθρα της συνθήκης, τροποποιήθηκαν και συμπληρώθηκαν οι διατάξεις της συνθήκης της ΕΕ που αναφέρονταν στην κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ).

Οι βασικές αρμοδιότητες και καινοτομίες που θέσπισε η συνθήκη του Άμστερνταμ για την ανάπτυξη της ΚΕΠΠΑ ήταν οι ακόλουθες:

1. Σύσταση Μονάδας Σχεδιασμού Πολιτικής και Έγκαιρης Προειδοποίησης, με αρμοδιότητες:

α)Παρακολούθηση και ανάλυση των εξελίξεων σε τομείς που υπάγονται στην ΚΕΠΠΑ.

β)Αξιολόγηση των συμφερόντων εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας της Ένωσης, καθώς και προσδιορισμός των μελλοντικών στόχων της ΚΕΠΠΑ.

γ) Έγκαιρη αξιολόγηση και έγκαιρη προειδοποίηση για γεγονότα ή καταστάσεις που μπορεί να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στην εξωτερική πολιτική και στην πολιτική ασφάλειας της ΕΕ, μεταξύ των οποίων και ενδεχομένων πολιτικών κρίσεων.

δ) Κατάρτιση τεκμηριωμένων εγγράφων για τις εναλλακτικές πολιτικές στη διαμόρφωση πολιτικής του Συμβουλίου, τα οποία ενδέχεται να περιέχουν αναλύσεις, συστάσεις και στρατηγικές για την ΚΕΠΠΑ[117].

2. Σύσταση του θεσμού του "Υπάτου Εκπροσώπου για την ΚΕΠΠΑ", με τον οποίο η ΚΕΠΠΑ αποκτούσε "διεθνή εκπρόσωπο".

3. Δημιουργία νέων "θεσμών - κανόνων", όπως της "εποικοδομητικής αποχής" και της υιοθέτησης περιορισμένου αριθμού εφαρμοστικών αποφάσεων με ειδική πλειοψηφία, με σκοπό την επιτάχυνση της διαδικασίας λήψης των αποφάσεων.

[117] ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ Γ.,Ομιλία στη συζήτηση της Βουλής για τη Κύρωση της Συνθήκης του Άμστερνταμ στις 10 Φεβρουαρίου 1999.σελ.159

4. Θέσπιση νέων μέσων άσκησης πολιτικής, όπως αυτό των "κοινών στρατηγικών", που αποφασίζονται ομοφώνως από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο.

5. Ενίσχυση της αμυντικής διάστασης της κοινής εξωτερικής πολιτικής. Περιλαμβάνονταν στη Συνθήκη του Άμστερνταμ ως δράσεις της ΚΕΠΠΑ οι λεγόμενες "αποστολές Petersberg", οι οποίες εντάσσονταν στο πεδίο δράσης της Δυτικοευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ), με καθήκοντα ανθρωπιστικά, διάσωσης, αποκατάστασης και διατήρησης της ειρήνης και διαχείρισης κρίσεων. Πρόκειται για αποστολές που συγκροτούν τη λεγόμενη "ήπια άμυνα" (soft defense).

6. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο έχει την ευθύνη για τη διαμόρφωση και λήψη των αποφάσεων, για την αμυντική πολιτική και την κοινή άμυνα. Ενισχύονται οι δεσμοί της ΕΕ με τη ΔΕΕ, με προοπτική συγχώνευσης της ΔΕΕ στην ΕΕ.

7. Ενισχύεται ο ρόλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου όσον αφορά την κοινή εξωτερική πολιτική, μέσω του ελέγχου των δαπανών που προορίζονται για τη χρηματοδότηση της ΚΕΠΠΑ.

Στην ομιλία του στη Βουλή ο Γιάννος Κρανιδιώτης, εκπρόσωπος της Ελλάδας στη διαπραγμάτευση, για τη συνθήκη του Άμστερνταμ, δήλωσε:

"Η Ευρωπαϊκή Ένωση εμφανίζεται ως "οικονομικός γίγαντας και πολιτικός νάνος". Σωστά επομένως στρατηγικός στόχος της Διακυβερνητικής Διάσκεψης υπήρξε η ενίσχυση της κοινής εξωτερικής πολιτικής, ώστε να καταστεί η Ευρωπαϊκή Ένωση αξιόπιστος συντελεστής στη διαδικασία εδραίωσης της σταθερότητας και ειρήνης, συντελεστής στην πρόληψη συγκρούσεων και διαχείριση κρίσεων σε αυτόνομη βάση χωρίς την παρέμβαση "εξω-ευρωπαϊκών παραγόντων"[118].

Στη διαδικασία αυτή η Ελλάδα συνέβαλε αποφασιστικά με ιδέες, προτάσεις και τροποποιήσεις, με στόχο να διαμορφώσουμε ένα πρότυπο κοινής εξωτερικής πολιτικής, που θα ανταποκρίνεται στις απόψεις μας για το ρόλο της Ευρώπης στο διεθνές σύστημα και στις αρχές για την ανάπτυξη της Ένωσης.... Μετά από επίπονη διαπραγμάτευση σε όλα τα επίπεδα, καταφέραμε να κάνουμε αποδεκτές από τη Διακυβερνητική τις απόψεις και τους στόχους μας. Έτσι για πρώτη φορά η κοινή εξωτερική πολιτική περιλαμβάνει στους στόχους της την "προστασία της ακεραιότητας και των Εξωτερικών συνόρων της Ένωσης".

[118] ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ Γ., Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική Σκέψεις και προβληματισμοί στο κατώφλι του 21ου αιώνα .όπ. π. σελ.158.

Βεβαίως, οι ρυθμίσεις αυτές από μόνες τους δεν επιλύουν το πρόβλημα ασφάλειας της χώρας, αλλά δημιουργούν το πλαίσιο και τη βάση, για να επιδιώξουμε την ανάπτυξη μιας αποτελεσματικής πολιτικής από πλευράς Ευρωπαϊκής Ένωσης για την κάλυψη των προβλημάτων ασφάλειας, που αντιμετωπίζουμε.

Ωστόσο ουσιαστικά στο Άμστερνταμ οι προσδοκίες για την προοπτική οικοδόμησης θεσμών από την Ευρωπαϊκή Ένωση στον τομέα της άμυνας υπήρξαν περιορισμένες[119]. Σύμφωνα με το άρθρο 1.7.1. της Συνθήκης του Άμστερνταμ η ΔΕΕ αναγνωρίστηκε ως

"*αναπόσπαστο μέρος της ανάπτυξης της Ένωσης, που θα υποστηρίξει την Ένωση στη διαμόρφωση των αμυντικών πλευρών της κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας, με στόχο τη δυνατότητα ενσωμάτωσης της ΔΕΕ στην Ένωση, εφ' όσον το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο το αποφασίσει*".

Τελικά οι προσδοκίες, για την ενσωμάτωση θεωρήθηκε ότι περιορίστηκαν σε μια πολιτική ρητορική χωρίς περιεχόμενο, διότι τα κράτη μέλη υπήρξαν απρόθυμα να δεσμευτούν πολιτικά, οικονομικά και στρατιωτικά. Ως εκ τούτου η ΔΕΕ παρέμεινε ένα πολιτικό εργαλείο, χωρίς να μπορέσει να εξελιχθεί σε ένα στρατιωτικό αποτελεσματικό οργανισμό για την ασφάλεια στην ΕΕ[120]. Η Αθήνα άρχισε να αντιλαμβάνεται ότι δεν έπρεπε να διατηρεί φιλόδοξες προσδοκίες για τη δημιουργία ενός συμπαγούς ευρωπαϊκού αμυντικού μετώπου για την ανάσχεση των τουρκικών διεκδικήσεων.

Η επόμενη προσπάθεια τόνωσης και προώθησης της αμυντικής ταυτότητας της Ευρωπαϊκής Ένωσης πραγματοποιήθηκε στο Σεν Μαλό, σε μια γαλλοβρετανική συνάντηση. Στο τελικό ανακοινωθέν επισημαινόταν ότι, προκειμένου η Ευρωπαϊκή Ένωση να έχει τη δυνατότητα να αντιμετωπίζει διεθνείς κρίσεις, ήταν ανάγκη να αποκτήσει σε "διακυβερνητική βάση" την

[119] Συνθήκη Άμστερνταμ Άρθρο 1.7 παρ.1: " η κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας περιλαμβάνει το σύνολο των θεμάτων που αφορούν στην ασφάλεια της Ένωσης συμπεριλαμβανομένης της προοδευτικής διαμόρφωσης κοινής αμυντικής πολιτικής .... η οποία ενδέχεται να οδηγήσει σε κοινή άμυνα εφ' όσον το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο το αποφασίσει... Η πολιτική της Ένωσης κατά την έννοια του παρόντος άρθρου δεν θίγει την ιδιαιτερότητα της πολιτικής ασφάλειας και άμυνας ορισμένων κρατών μελών και σέβεται τις υποχρεώσεις που απορρέουν για ορισμένα κράτη μέλη τα οποία θεωρούν ότι η κοινή τους άμυνα υλοποιείται στο πλαίσιο του Οργανισμού Βορειοατλαντικού Συμφώνου (ΝΑΤΟ), δυνάμει της συνθήκης του Βορείου Ατλαντικού και συμβιβάζεται με την κοινή πολιτική ασφάλειας και άμυνας που διαμορφώνεται μέσα στο πλαίσιο αυτό".

[120] ΛΑΜΠΡΙΝΙΔΗΣ Π., & ΚΩΣΤΑΣ ΥΦΑΝΤΗΣ Κ., "Ελλάδα και Ευρωπαϊκή Ασφάλεια", σελ. 593. στο "Σύγχρονη Ελληνική Εξωτερική Πολιτική" Τόμος Β΄, όπ. π.,σελ 593.

ικανότητα αυτόνομης δράσης, που θα υποστηρίζεται από αξιόπιστες στρατιωτικές δυνάμεις[121]. Η εξέλιξη υπήρξε ραγδαία, και άμεση ήταν η συναίνεση αρκετών κρατών - μελών, στην ενίσχυση της οποίας συνέβαλε και η εμπειρία του πολέμου στο Κόσοβο.

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Βιέννης στις 11 και 12 Δεκεμβρίου 1988 επιδοκίμασε τη διακήρυξη του Σεν Μαλό και ανέλαβε την ευθύνη της διαμόρφωσης κατάλληλου θεσμικού πλαισίου για την ικανότητα ανάληψη δράσης από την Ευρωπαϊκή Ένωση[122].

Στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κολωνίας (3 Ιουνίου 1999) συστήθηκε μια μόνιμη Επιτροπή Πολιτικής και Ασφάλειας, με μια Στρατιωτική Επιτροπή και ένα Στρατιωτικό Επιτελείο, και πραγματοποιήθηκε η υπαγωγή αρμοδιοτήτων και επικουρικών οργάνων της ΔΕΕ στη ΕΕ.

Ο Παναγιώτης Ιωακειμίδης αναφερόμενος στις θέσεις της Ελλάδας[123] για την Ευρωπαϊκή Άμυνα και Ασφάλεια σημειώνει:

"*Η Ελλάδα θεωρεί την ΕΕ ως έναν εν δυνάμει πόλο του διεθνούς συστήματος, που οφείλει να διαδραματίσει ενεργό ρόλο στη διαδικασία πρόληψης, επίλυσης, διαχείρισης συγκρούσεων και εδραίωσης της σταθερότητας, ειρήνης και συνεργασίας. Στη βάση αυτή, η Ελλάδα θεωρεί ότι η Ένωση θα πρέπει να έχει στενές μεν σχέσεις με τις ΗΠΑ αλλά ως ανεξάρτητος και αυτόνομος πόλος, κέντρο δύναμης και επιρροής.*

Για το σκοπό αυτό η Ελλάδα υποστηρίζει την ανάπτυξη της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας της Ένωσης (ΚΕΠΠΑ) αλλά και της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας (ΕΠΑΑ). Ειδικά για την ΚΕΠΠΑ η Ελλάδα υποστηρίζει:

Ολοκληρωμένη εξωτερική πολιτική – τη συμπερίληψη του συνόλου εξωτερικής πολιτικής στο πεδίο της κοινής εξωτερικής πολιτικής.

Αποτελεσματική εξωτερική πολιτική. Για την επίτευξη του στόχου αυτού η Ελλάδα έχει υποστηρίξει (α) τη λήψη των αποφάσεων με ειδική πλειοψηφία (με ορισμένες εξαιρέσεις), ενώ ως γνωστόν ο κανόνας που ισχύει είναι η λήψη

[121] ΚΙΝΤΗΣ Α., "Η Κοινή Ευρωπαϊκή Πολιτική Άμυνας και Ασφάλειας της Ευρωπαϊκής Ενώσεως και η Ευρωπαϊκή Δύναμη Ταχείας Επεμβάσεως", Τα Πρώτα Βήματα, στο: "Ανασκόπηση Αμυντικής και Εξωτερικής Πολιτικής". 2001 (ΕΛΙΑΜΕΠ, 2001), σελ. 273.
[122] Συμβούλιο της Βιέννης, Συμπεράσματα της Προεδρίας 11 και 12 Δεκεμβρίου 1998, Δ/98/12.
[123] ΙΩΑΚΕΙΜΙΔΗΣ Π., Για τις ελληνικές θέσεις στο "Ευρωπαϊκό Σύνταγμα και Ευρωπαϊκή Ενοποίηση", Αθήνα. Εκδ. Θεμέλιο 2005.

των αποφάσεων με ομοφωνία (με ορισμένες εξαιρέσεις), (β) τη θέσπιση της θέσης του υπουργού Εξωτερικών της Ένωσης, θέση που θα προτιμούσε να είχε ενσωματωθεί στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Υποστηρίζει επίσης την εγκαθίδρυση (διπλωματικής) υπηρεσίας εξωτερικής δράσης, για την εφαρμογή της εξωτερικής πολιτικής της Ένωσης.

Ανάπτυξη ευρωπαϊκής αμυντικής πολιτικής και κοινής άμυνας (common defence) σε βάση αυτόνομη, αλλά συμπληρωματική προς το ΝΑΤΟ. Για αρκετά ευνόητους λόγους, η Ελλάδα θεωρεί ότι η Ένωση θα πρέπει να διαθέτει τα θεσμικά, πολιτικά και στρατιωτικά μέσα, προκειμένου να προστατεύει την ανεξαρτησία και εδαφική ακεραιότητα των κρατών μελών της. Γιά το λόγο αυτό εισηγήθηκε και πίεσε για την εισαγωγή των εννοιών των Εξωτερικών συνόρων και της εδαφικής ακεραιότητας στις Συνθήκες (Συνθήκη Άμστερνταμ). Η κοινή άμυνα θα πρέπει να στηρίζεται στην αρχή της αμοιβαίας συνδρομής ("mutual assistance"), προσδίδοντας στην Ένωση τον χαρακτήρα του συλλογικού συστήματος ασφαλείας ("collective defence system"). Η ρήτρα αυτή συμπεριλήφθηκε ως γνωστόν, μετά από ελληνική πρόταση, στο σχέδιο του Ευρωπαϊκού Συντάγματος".

2.11. ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΚΑΙ ΕΛΣΙΝΚΙ

Το Δεκέμβριο του 1999 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι έλαβε μια ιστορική απόφαση να συνεισφέρει και αυτό, με βάση τις αρχές του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, στη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια. Για το σκοπό αυτό, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο θα διέθετε στο εξής την αυτόνομη ικανότητα, σύμφωνα με την οποία μπορούσε να αποφασίζει και να διεξάγει στρατιωτικές επιχειρήσεις υπό την ηγεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, προκειμένου να διαχειριστεί διεθνείς κρίσεις, πάντα σε περιπτώσεις μη εμπλοκής του ΝΑΤΟ στο σύνολό του[124]. Για το σκοπό αυτό πραγματοποιήθηκε προοδευτική μεταφορά λειτουργιών, αρμοδιοτήτων και επικουρικών οργάνων από τη ΔΕΕ στην Ευρωπαϊκή Ένωση, για την απόκτηση δικού της στρατιωτικού επιτελείου και τη θεσμοθέτηση της επίσημης συνεργασίας με το ΝΑΤΟ. Η εξάρτηση ωστόσο της Ευρώπης από το ΝΑΤΟ συνεχίστηκε, προκειμένου να μπορέσει να εξασφαλίσει τους όρους και τις προϋποθέσεις, για τη ευρωπαϊκή ασφάλεια, καθώς οι

[124] Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι, παράγραφος 27, ΣΝ 300/99.

ευρωπαϊκές κυβερνήσεις δεν ήταν διατεθειμένες να αναλάβουν την ευθύνη εξ ολοκλήρου της ευρωπαϊκής ασφάλειας, υπολογίζοντας το πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό κόστος.

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι καθόρισε τον Πρωταρχικό Στόχο (Headline Goal), σύμφωνα με τον οποίο εντός 60 ημερών υλοποιείτο η δυνατότητα ανάπτυξης και διατήρησης δύναμης 60.000 ανδρών επί ένα έτος. Σκοπός της συγκεκριμένης δύναμης, στο πλαίσιο των αποστολών τύπου Petersberg, ήταν να πραγματοποιεί στρατιωτικές επιχειρήσεις με αποτελεσματικότητα, διαθέτοντας όλο το απαιτούμενο δυναμικό όπως διοίκησης, ελέγχου και πληροφοριών, καθώς και αεροπορικές και ναυτικές δυνάμεις[125]. Οι αποστολές Petersberg εμπλέκονται σε επιχειρήσεις διαχείρισης κρίσεων, καθώς και σε ειρηνευτικές και ανθρωπιστικές επιχειρήσεις. Η δύναμη ταχείας επέμβασης συγκροτήθηκε από την εθελοντική συμμετοχή των κρατών - μελών, με απόφαση των υπουργών Εξωτερικών και άμυνας της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις Βρυξέλλες στις 20. 11. 2000. Την ελληνική συμμετοχή αποτέλεσε η συνεισφορά 3.500 ανδρών[126].

Επίσης το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αποφάσισε τη σύσταση[127] Επιτροπής Πολιτικής Ασφάλειας (ΕΠΑ), που απαρτιζόταν από εθνικούς αντιπροσώπους ανωτάτου επιπέδου ή επιπέδου πρέσβεων, τη Στρατιωτική Επιτροπή (ΣΕ), που απαρτιζόταν από τους Αρχηγούς των Γενικών Επιτελείων, εκπροσωπούμενους από τους στρατιωτικούς αντιπροσώπους τους, και το Στρατιωτικό Επιτελείο εντός των δομών του Συμβουλίου, προκειμένου να παρέχει στην ΚΕΠΑΑ υποστήριξη και στρατιωτικές γνώσεις, με σκοπό τη διεξαγωγή επιχειρήσεων για τη στρατιωτική διαχείριση κρίσεων, υπό την ηγεσία της ΕΕ.

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο θα αποφάσιζε για τη συμμετοχή της ΕΕ σε όλες τις φάσεις της διαχείρισης κρίσεων, καθώς και για την εκπλήρωση καθηκόντων τύπου Petesberg. σύμφωνα με το άρθρο 23 της Συνθήκης της ΕΕ. Ταυτόχρονα αποφασίστηκε να συμμετέχουν στις συνεδριάσεις του Συμβουλίου Γενικών

[125] ΛΑΜΠΡΙΝΙΔΗΣ Π., & ΥΦΑΝΤΗΣ Κ., Ελλάδα και Ευρωπαϊκή Ασφάλεια στο Σύγχρονη Εξωτερική Πολιτική Τόμος Β΄ όπ. π., σελ. 596.

[126] "A new model army", Financial Times, 15. 11. 2000,
Εφημερίδα Καθημερική 21. 11. 2000. "Υπερπροσφορά ανδρών για τον Ευρωστρατό". "Καθορίστηκε η σύσταση του Ευρωπαϊκού στρατού", http://world.flash.gr/ & "EU paves way for defence arm", Financial Times, 21. 11. 2000.

[127] ΜΑΡΙΑΣ Ν., "Το καθεστώς της ΚΕΠΑΑ μετά τις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Ελσίνκι" στο ΜΑΡΙΑΣ ΝΟΤΗΣ: " Θεσμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης". Αθήνα 2000, μελέτη κατατεθημένη στην Εθνική Βιβλιοθήκη.

Υποθέσεων για θέματα ασφάλειας υπουργοί Άμυνας και να παρέχουν οδηγίες σε αμυντικά ζητήματα[128].

Για τις χώρες - μέλη του ΝΑΤΟ, οι οποίες δεν ήταν και μέλη της ΕΕ, όπως η Τουρκία, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αποφάσισε οι χώρες αυτές να έχουν τη δυνατότητα να συμμετέχουν στη στρατιωτική διαχείριση των κρίσεων, όχι όμως και στη διαδικασία λήψης των αποφάσεων[129]. Παράλληλα δρομολογήθηκαν διαπραγματεύσεις για συνεργασία με τις συγκεκριμένες χώρες.

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι με απόφασή του για την ΚΕΠΑ έθεσε περιοριορισμούς στη θέση που είχε κατακτήσει ήδη η Τουρκία στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ασφάλειας και Άμυνας. Η Τουρκία είχε πετύχει μετά τη δήλωση Petersberg της Δυτικοευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ) τη μη εφαρμογή της ρήτρας αμοιβαίας συνδρομής του άρθρου V της ΔΕΕ, σε περίπτωση σύγκρουσης μεταξύ μέλους της ΔΕΕ και συνδεδεμένου μέλους. Με την απόφαση της ΔΕΕ να καταστήσει την Τουρκία συνδεδεμένο μέλος της ακυρώθηκαν στην πράξη όσα οφέλη προσδοκούσε η Ελλάδα από την συμμετοχή της στη ΔΕΕ. Η ελληνική κυβέρνηση αναγκάστηκε, να αποδεχθεί το συγκεκριμένο όρο και τον Νοέμβριο του 1992 να υπογράψει και να επικυρώσει το πρωτόκολλο προσχώρησης στη ΔΕΕ[130]. Παράλληλα η Άγκυρα είχε διαβιβάσει, κατά τη διάρκεια της διακυβερνητικής διάσκεψης του 1996, μνημόνιο, σύμφωνα με το οποίο, αν γίνονταν δεκτός ο ελληνικός όρος και συνομολογούσαν "ρήτρα αλληλεγγύης των Εξωτερικών συνόρων", αυτό θα είχε σαν συνέπεια αρνητικές επιπτώσεις στις σχέσεις ΕΕ και Τουρκίας. Οι προσπάθειες της Τουρκίας επικεντρώθηκαν στην "οιονεί εξομοίωσή της προς πλήρες μέλος της ΔΕΕ"[131], καθώς επίσης και στην αναβάθμιση της θέσης της το 1996, με την ανάπτυξη της "Ευρωπαϊκής Ταυτότητας Ασφάλειας και Άμυνας"[132] εντός του ΝΑΤΟ[133].

Τον Απρίλιο του1999 στην Ουάσινγκτον κατά τη διάρκεια της Συνόδου Κορυφής του ΝΑΤΟ καθορίστηκαν οι αρχές που αποτελούν τη βάση για

[128] Συμπεράσματα Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Ελσίνκι,SN 300/99.
[129] Συμπεράσματα Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Ελσίνκι, SN 300/99.
[130] ΣΤΑΘΑΤΟΣ Σ., " Τουρκία και Ευρωπαϊκή Ασφάλεια" στο Θ. ΚΟΥΛΟΥΜΠΗΣ, Θ. ΝΤΟΚΟΣ (επιμ.) "Ανασκόπηση αμυντικής και εξωτερικής πολιτικής 2000, οι ελληνοτουρκικές σχέσεις 1999-2000", Παρατηρητής /ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα,2000.
[131] Ό.π.
[132] ΤΖΑΝΕΤΟΣ Γ., "Η Ευρωπαϊκή Διάσταση των Ελληνοτουρκικών Σχέσεων στο Αιγαίο και η Γεωπολιτική Στρατηγική της Δύσης". " Ανασκόπηση της Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής" (1992-2005). Εκδ. Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ 2007.
[133] ΜΑΡΙΑΣ Ν., "Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση και Ελληνοτουρκική Προσέγγιση" Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα Αθήνα - Κομοτηνή 2005, σελ. 57.

περαιτέρω εργασία πάνω στη Ευρωπαϊκή Ταυτότητα Άμυνας και Ασφάλειας ESDI και ήταν οι εξής[134]:

1 . Η Συμμαχία αναγνωρίζει την απόφαση της ΕΕ να έχει τη δυνατότητα αυτόνομης δράσης, ώστε να μπορεί να λαμβάνει αποφάσεις και να εγκρίνει στρατιωτικές δράσεις, όπου δεν εμπλέκεται η Συμμαχία ως σύνολο.

2 . Καθώς η διαδικασία αυτή προχωρεί, το ΝΑΤΟ και η ΕΕ θα πρέπει να διασφαλίζουν την ανάπτυξη αποτελεσματικών αμοιβαίων διαβουλεύσεων, για την προώθηση της συνεργασίας και της διαφάνειας, ενεργώντας βάσει των μηχανισμών που υφίστανται
μεταξύ του ΝΑΤΟ και της ΔΕΕ.

3 .Οι συμμαχικοί ηγέτες επικροτούν την αποφασιστικότητα τόσο των μελών της ΕΕ όσο και άλλων Ευρωπαίων συμμάχων, να προβούν στις απαραίτητες κινήσεις για την ενίσχυση των αμυντικών δυνατοτήτων τους, ιδιαίτερα για νέες αποστολές, αποφεύγοντας τις περιττές επαναλήψεις.

4 .Δίνουν τη μέγιστη σημασία στη διασφάλιση της πληρέστερης δυνατής συμμετοχής Ευρωπαίων συμμάχων μη μελών της ΕΕ (όπως η Τουρκία), σε επιχειρήσεις αντιμετώπισης κρίσεων της ΕΕ, βάσει υπαρχουσών διευθετήσεων για διαβουλεύσεις στο πλαίσιο της ΔΕΕ, και επισημαίνουν το ενδιαφέρον του Καναδά να συμμετέχει σε τέτοιες επιχειρήσεις, υπό τις κατάλληλες συνθήκες.

5 .Έχουν καταλήξει ότι οι αποφάσεις που ελήφθησαν στο Βερολίνο το 1996, συμπεριλαμβανομένης της έννοιας χρήσης διαχωριζόμενων και όχι ξεχωριστών μέσων και δυνατοτήτων του ΝΑΤΟ για επιχειρήσεις της ΔΕΕ, θα πρέπει να αναπτυχθούν περισσότερο»[135].

Η συμμετοχή της Τουρκίας στην υπό διαμόρφωση ευρωπαϊκή αρχιτεκτονική ασφάλειας[136] υπήρξε ένα σημαντικό πρόβλημα γι' αυτήν. Οι θεσμικές μεταρρυθμίσεις στο πλαίσιο της πολιτικής ασφάλειας, όπως η ένωση της ΔΕΕ με

[134] ΤΖΑΝΕΤΟΣ Γ., "Η Ευρωπαϊκή Διάσταση των Ελληνοτουρκικών Σχέσεων στο Αιγαίο και η Γεωπολιτική Στρατηγική της Δύσης". "Ανασκόπηση της Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής".1992-2005. Εκδ. Ι.ΣΙΔΕΡΗΣ. 2007.

[135] "Η Ερωπαϊκή Ταυτότητα Ασφάλειας και Άμυνας –Εξέλιξη της ESDI". Office of Information and Press NATO Brussels – Belgium, 2001.

[136] SEBNEM UDUM: "Turkey and the Emerging European Security Framework", σελ.79, Turkish Studies,(vol. 3, no. 2, Autumn 2002).

την ΕΕ δεν έδιναν τη δυνατότητα στην Τουρκία να συμμετέχει στη λήψη των αποφάσεων[137], καθώς οι αποφάσεις θα λαμβάνονταν πλέον απ' ευθείας από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και το Συμβούλιο Υπουργών της ΕΕ. Με δεδομένο ότι η Ελλάδα ήταν μέλος της ΕΕ, ενώ η Τουρκία ούτε καν υποψήφια προς ένταξη χώρα, δημιουργούνταν μία κατάσταση που την εξέλαβε η Τουρκία ως απειλή για τα συμφέροντά της, ιδιαίτερα στις ευαίσθητες περιοχές της Κύπρου και του Αιγαίου[138]. Έτσι η Τουρκία έπρεπε να εξασφαλίσει ότι θα ασκεί έλεγχο για τις στρατιωτικές επιχειρήσεις της ΕΕ που επρόκειτο να πραγματοποιηθούν στο μέλλον.

Για το λόγο αυτό η Τουρκία κατά τη Σύνοδο Κορυφής του ΝΑΤΟ τον Απρίλιο του 1999 στην Ουάσιγκτον, επέμεινε πως σε θέματα που άπτονται της ασφαλείας, οι αποφάσεις της ΕΕ που θα της έδιναν τη δυνατότητα να κάνει χρήση των μέσων και δυνατοτήτων του ΝΑΤΟ, θα έπρεπε κάθε φορά να έχουν την έγκριση του Βορειοατλαντικού Συμβουλίου και ως εκ τούτου οι χώρες - μέλη του ΝΑΤΟ, να έχουν το τελικό λόγο στην υλοποίηση των μελλοντικών επιχειρήσεων εκ μέρους της ΕΕ. Το τελικό κείμενο για την Στρατηγική Αντίληψη της Συμμαχίας σχετικά με τα θέματα συμμετοχής κρατών - μελών του ΝΑΤΟ στις επιχειρήσεις δήλωνε:

> "*Αποδίδουμε ύψιστη σημασία στην εξασφάλιση της πληρέστερης δυνατής εμπλοκής Ευρωπαίων συμμάχων και μελών της ΕΕ σε διοικούμενες από την ΕΕ επιχειρήσεις ανταπόκρισης σε κρίση, με βάση τις υφιστάμενες ρυθμίσεις – σχέδια γνωματεύσεων στο πλαίσιο της ΔΕΕ*".

Η απόφαση της ΕΕ για την ενίσχυση της ευρωπαϊκής ταυτότητας στους τομείς άμυνας και ασφάλειας, με τη θετική γνώμη των ΗΠΑ, είχε ως προϋπόθεση την ανάπτυξη μιας λειτουργικής και αποτελεσματικής σχέσης ανάμεσα στην ΕΕ και το ΝΑΤΟ και με την παραπάνω λογική κρίθηκε απαραίτητη η συνεργασία της Τουρκίας για το σκοπό αυτό[139].

Τον Δεκέμβριο του 1999 ο πρωθυπουργός της Τουρκίας[140] Ετσεβίτ δήλωνε:

> "*...Η έγκριση της Τουρκίας θα είναι απαραίτητη, εάν η Ευρωπαϊκή Ένωση θελήσει να προωθήσει τα σχεδιά της για μια Ευρωπαϊκή Ταυτότητα Ασφάλειας*

---

[137] HEINZ KRAMER: "A Changing Turkey: Challenges to Europe and the United States", (Washington DC: Brooking Institution Press, 2000).σελ. 204-205.
[138] SEBNEM UDUM: Turkey and the Emerging European Security Framework, όπ. π., σελ.90.

[139] ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΣ Β., ΙΩΑΚΕΙΜΙΔΗΣ Π., ΚΟΥΛΟΥΜΠΗΣ Θ., ΝΤΑΛΗΣ Σ., (επ.) : "Το ΝΑΤΟ και η Ευρωπαϊκή Άμυνα". Αθήνα. Εκδ. Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ/ΕΛΙΑΜΕΠ, 1999.σελ. 114.
[140] Milliyet, 9 Δεκεμβρίου 1999.

και Άμυνας, η οποία θα επικαλύπτεται από το ΝΑΤΟ και θα χρησιμοποιεί την υλικοτεχνική υποδομή και τον εξοπλισμό του.... ".

Στο Ελσίνκι οι Ευρωπαίοι ηγέτες έλαβαν συγχρόνως δύο αποφάσεις, η μία ήταν για να μπει η Τουρκία σε καθεστώς υποψήφιας προς ένταξη χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και η άλλη για τη δημιουργία της Δύναμης Ταχείας Επεμβάσεως.

"*Οι νέες αυτές συστημικές πραγματικότητες αφορούσαν τόσο τη θετική στάση της νέας κυβέρνησης Schroeder που προέκυψε από τις γερμανικές εθνικές εκλογές το 1998 απέναντι στη δυνατότητα ενίσχυσης των σχέσεων της ΕΕ με την Τουρκία*[141]*, μέσω μάλιστα επίσημης ανακοίνωσης υποστήριξης της τουρκικής υποψηφιότητας, όσο και στη δεδηλωμένη –από πλευράς τόσο των ευρωπαϊκών κρατών όσο και των ΗΠΑ- ανάγκη να περιληφθεί η Τουρκία στην αναληφθείσα από μέρους της ΕΕ προσπάθεια ενίσχυσης της ευρωπαϊκής ταυτότητας στους τομείς της ασφάλειας και της άμυνας. Η προσπάθεια αυτή την οποία η ΕΕ αναλάμβανε με τη σύμφωνη γνώμη των ΗΠΑ προϋπέθετε την ανάπτυξη μιας λειτουργικής και αποτελεσματικής σχέσης ανάμεσα στην ΕΕ και το ΝΑΤΟ και για την επίτευξη αυτού του στόχου η συνεργασία της Τουρκίας ήταν απαραίτητη*"[142].

Σύμφωνα με τα συμπεράσματα της προεδρίας του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Ελσίνκι, η θέση της ΕΕ για την αυτονομία στη λήψη των αποφάσεων για τη διαχείριση κρίσεων ήταν η εξής:

"*Θα γίνουν οι κατάλληλες διευθετήσεις, που θα επιτρέπουν σε ευρωπαϊκά κράτη μέλη του ΝΑΤΟ που δεν συμμετέχουν στην ΕΕ, καθώς και σε άλλα ενδιαφερόμενα κράτη, να συμβάλουν στην στρατιωτική διαχείριση κρίσεων από την ΕΕ, τηρουμένης της αυτονομίας της Ένωσης όσον αφορά τη λήψη αποφάσεων*".

Είναι χαρακτηριστικό ότι, ενώ το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο έληξε στις 11 Δεκεμβρίου 1999, η τουρκική κυβέρνηση αντιλήφθηκε με καθυστέρηση δύο ημερών, το θέμα

---

[141] KALYPSO NICOLAIDIS, "Europe's Tainted Mirror. Reflections on Turkey's Candidacy Status After Helsinki", σελ.255-256. στο Keridis D., and Triantaphylloy D., (eds), Greek-Turkish Relations in the Era of Gloalization (Brassey's, 2001).

[142] ΤΣΑΚΩΝΑΣ Π., "Κοινωνικοποιώντας τον αντίπαλο" όπ.π.σελ. 59-

ERIK SIEGL : "Greek-Turkish Relations: Continuity or Change?", Perspectives (No. 18, 2002), (fn. 16). 118

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι: "Συμπεράσματα της Προεδρίας", 10 & 11 Δεκεμβρίου 1999, SN300/99.

και απηύθυνε σχετική δήλωση προς το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι, το οποίο είχε ήδη περατώσει τις εργασίες του. Συγκεκριμένα η ανακοίνωση του τουρκικού υπουργείου Εξωτερικών της Τουρκίας ανέφερε:

> *"Η επικρατούσα αντίληψη στην Ευρωπαϊκή Ένωση απέχει πολύ από το να μας ικανοποιήσει...Θα επιμείνουμε στην υποστήριξη της πλήρους και ισότιμης συμμετοχής των Ευρωπαίων συμμάχων του ΝΑΤΟ που δεν είναι μέλη της ΕΕ στις νέες δομές που θα διαμορφωθούν στο πλαίσιο της ΚΕΠΠΑ"*[143].

Η πολιτική της Άγκυρας μετά το Ελσίνκι ταυτίστηκε με αυτή των ΗΠΑ αμφισβητώντας την ΚΕΠΑΑ[144]. Ο σκεπτικισμός των ΗΠΑ εκδηλώθηκε, γιατί ανησύχησαν μήπως η ευρωπαϊκή άμυνα οδηγήσει σε σταδιακή χαλάρωση των υποχρεώσεων των ευρωπαϊκών κρατών προς το ΝΑΤΟ και σε αμφισβήτηση της υπερδύναμής τους. Η Τουρκία ζητούσε επίμονα να συμμετάσχει στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και για το σκοπό αυτό ζήτησε να της δοθεί ειδικό καθεστώς. Ταυτόχρονα εξέφρασε τις έντονες διαφωνίες της για τους ευρωπαϊκούς σχεδιασμούς και για την προώθηση της ΚΕΠΑΑ. Ωστόσο, παρά την υποστήριξη των ΗΠΑ και παρά τις διαμαρτυρίες της, το επόμενο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στη Φέιρα[145] δεν ικανοποίησε την Τουρκία[146].

2.12. Η ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ 1990-1999

Η Κυπριακή Κυβέρνηση στις 3 Ιουλίου 1990 κατέθεσε την αίτησή της για ένταξη στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Ωστόσο στα Συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Δουβλίνου στις 26 Ιουνίου 1990 είχε προηγηθεί αναφορά στο Κυπριακό πρόβλημα, η οποία σημείωνε τα εξής:

> *"Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο συζήτησε το Κυπριακό πρόβλημα υπό το φως του αδιεξόδου των διακοινοτικών συνομιλιών και επιβεβαίωσε πλήρως την*

---

[143] Εξουσία 15 Δεκεμβρίου 1999.

[144] Το Βήμα 4. 6. 2000: "Γιατί οι Αμερικανοί δεν θέλουν την Ευρωπαϊκή Άμυνα".
Καθημερική 23. 11. 2000: "Παραφροσύνη ο ευρωστρατός" λέει η Μ.Θάτσερ.
Ελευθεροτυπία 6. 12. 2000.
Ριζοσπάστης 6. 12.2000: "Πιο...κοντά ΝΑΤΟ ΚΑΙ Ε.Ε.".
Τα Νέα 6. 12. 2000: "Οι ΗΠΑ φοβούνται τον ευρωστρατό".
Εφημερίδα Καθημερινή 26. 11. 2000: "Ευρωάμυνα αλλά εντός του ΝΑΤΟ".

[145] Συμπεράσματα Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Φέιρα. http://europa.eu.int/council/off/conclu/june2000_el.pdf.

[146] Το Βήμα 4. 6. 2000: "Επιταχύνεται η στρατιωτική συγκρότηση της Ευρώπης".
Το Βήμα 4. 6. 2000: "΄Εντονες διαφωνίες τουκ. Τζέμ".

υποστήριξή του στα θεμελιώδη δικαιώματα της Κυπριακής Δημοκρατίας, σύμφωνα με τα σχετικά ψηφίσματα του ΟΗΕ. Επαναλαμβάνοντας ότι το Κυπριακό πρόβλημα επηρεάζει τις σχέσεις Ευρωπαϊκής Κοινότητας-Τουρκίας και λαμβάνοντας υπ' όψιν τη σημασία των σχέσεων αυτών, τονίζει την ανάγκη για την ταχεία εξάλειψη των εμποδίων που παρεμποδίζουν την αναζήτηση αποτελεσματικών διακοινοτικών συνομιλιών για την εξεύρεση δίκαιης και βιώσιμης λύσης"[147].

Στις 30 Ιουνίου 1993 στην γνωμοδότησή της η Επιτροπή επιβεβαίωσε την επιλεξιμότητα της Κύπρου και τον Ευρωπαϊκό προσανατολισμό της σημειώνοντας:

"*Στα Συμπεράσματα του εγγράφου, η Επιτροπή επισημαίνει τους ιστορικούς και πολιτιστικούς δεσμούς της Κύπρου με την Ευρώπη και υπογραμμίζει ότι η διευθέτηση του προβλήματος θα άνοιγε τον δρόμο για την αποκατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των ελευθεριών στη νήσο. Θεωρεί ότι η ένταξή της στην ΕΕ θα συνέβαλε στην προσέγγιση των δύο κοινοτήτων της. Αναλαμβάνει τη δέσμευση, σε περίπτωση μη επίτευξης λύσης του προβλήματος, να ενεργοποιήσει όλα τα όργανα που προβλέπει η Συμφωνία Σύνδεσης, προκειμένου να διευκολύνει την προσέγγιση της Κύπρου με το κοινοτικό κεκτημένο και να επαναεκτιμήσει την κατάσταση ενόψη των θέσεων κάθε μέρους τον Ιανουάριο του 1995*".

Στις 25 Νοεμβρίου 1993 άρχισαν μεταξύ της Κυπριακής Κυβέρνησης και της Επιτροπής συνομιλίες για την ένταξη της Κύπρου και της Μάλτας. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κέρκυρας (24 Ιουνίου 1994) εξέφρασε την ικανοποίησή του για την πρόοδο που είχαν σημειώσει η Μάλτα και η Κύπρος στην πορεία και υπογραμμίζει ότι με αυτές τις συνθήκες οι δύο χώρες θα συμπεριλαμβάνονταν στην επόμενη φάση της διεύρυνσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στη συνέχεια το Συμβούλιο επιβεβαίωσε ότι οποιαδήποτε λύση του Κυπριακού προβλήματος πρέπει να σέβεται την κυριαρχία, ανεξαρτησία, εδαφική ακεραιότητα και ενότητα της χώρας, σύμφωνα με τα σχετικά Ψηφίσματα του ΟΗΕ και τις συμφωνίες υψηλού επιπέδου.

Στο επόμενο Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης που πραγματοποιήθηκε στο Έσσεν στις 19.12.1994 επιβεβαιώθηκε ότι η επόμενη φάση διεύρυνσης θα περιλαμβάνει την Κύπρο και τη Μάλτα και κάλεσε το Συμβούλιο να εξετάσει τις

[147] ΚΑΡΑΜΠΑΡΜΠΟΥΝΗΣ Χ., Κύπρος από την εισβολή στην ένταξη 1974-2002. Αθήνα 2003. Εκδ. Π. Ν. Σάκκουλας

νέες εκθέσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στις αρχές του 1995. Έτσι στα Συμπεράσματα του Συμβουλίου Υπουργών στις 6. 3. 1995 ετέθη το χρονοδιάγραμμα για την έναρξη διαπραγματεύσεων με την Κύπρο. Επίσης, επιβεβαιώθηκε η καταλληλότητα της Κυπριακής ένταξης την Ευρωπαϊκή Ένωση και διευκρινίστηκε ότι οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις θα αρχίσουν έξι μήνες μετά την περάτωση της Διακυβερνητικής Διάσκεψης του 1996, λαμβάνοντας υπ' όψιν τα αποτελέσματά της. Τέλος, κάλεσε την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να συνεχίσει να εξοικειώνει την Κυπριακή διοίκηση με το κοινοτικό κεκτημένο και δηλώνει ότι προτίθεται να υιοθετήσει συγκεκριμένα μέτρα για μια ειδική στρατηγική εν όψει της ένταξης, συμπεριλαμβανομένου του διαρθρωμένου διαλόγου.

Σε επιστολή του ο Έλληνας υφυπουργός Εξωτερικών Γιάννος Κρανιδιώτης προς τους ομολόγους του υπουργούς Εξωτερικών των χωρών μελών της ΕΕ, σχετικά με την αίτηση της Κύπρου για ένταξη στην ΕΕ, Αθήνα 16. 11. 1994, ανέφερε:

> *"Γνωρίζω ότι εξακολουθεί να υπάρχει προβληματισμός μεταξύ μερικών εταίρων αναφορικά με την ένταξη της Κύπρου, πριν από τη διευθέτηση του Κυπριακού προβλήματος. Παρά ταύτα, το να αναμένει κανείς τη λύση του Κυπριακού προβλήματος ως προϋπόθεση της ένταξης της Κύπρου, ισοδυναμεί με την παραχώρηση στην Τουρκία (μια Τρίτη χώρα) δικαιώματος αρνησικυρίας επί ενός θέματος ευρωπαϊκής πολιτικής που εμπίπτει στην αποκλειστική ευθύνη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επιπλέον, μετά από μελέτη της στρατηγικής και της τακτικής της τουρκικής πλευράς όλα αυτά τα χρόνια και των επίμονων αλλά αναποτελεσματικών προσπαθειών των Ηνωμένων Εθνών, είμαι βέβαιος ότι η εξέταση του ενταξιακού αιτήματος της Κύπρου προσφέρει στην Ευρωπαϊκή Ένωση τη μοναδική ευκαιρία να βοηθήσει τον Γενικό Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών στις προσπάθειές του να εξευρεθεί λύση μέσω διαπραγματεύσεων*".

Στο Συμβούλιο Υπουργών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η Γαλλική Προεδρία με τον Ζιπέ, ανέλαβε να παρουσιάσει την πρόταση – φόρμουλα, γνωστή ως φόρμουλα Κρανιδιώτη- Ζιπέ. Η πρόταση αυτή ήταν ένα πλαίσιο συνεννόησης, χωρίς να αποτελεί δεσμευτική συμφωνία, ωστόσο προσδιόριζε με σαφήνεια τις ελληνικές θέσεις και τα όρια των ελληνικών υποχωρήσεων. Οι θέσεις αυτές είχαν ως εξής:

1. Έναρξη διαπραγματεύσεων με την Κύπρο εντός του πρώτου εξαμήνου μετά

το τέλος της Διακυβερνητικής του1996.

2. Προενταξιακή διαδικασία για την Κύπρο στα πρότυπα των χωρών ΚΑΕ.

3. Μεγαλύτερη εμπλοκή της ΕΕ στην επίλυση του Κυπριακού.

5. Πρόγραμμα για την ελληνική κλωστοϋφαντουργία.

6. Ισχυρή δήλωση της ΕΕ προς την Τουρκία για ανθρώπινα δικαιώματα και δημοκρατία, καθώς επίσης και για καλή γειτονία με την Ελλάδα.

7. Εξαίρεση της Ελλάδας από το δικαίωμα εγκατάστασης και διακίνησης Τούρκων.

8. Άρση των ελληνικών επιφυλάξεων για την ΤΕ Τουρκίας-ΕΕ και διαχωρισμό από τα χρηματοδοτικά, για τα οποία θα υιοθετείται μια πολιτική δέσμευση για μεταγενέστερη εκταμίευση.

Η εν λόγω πρόταση ανακοινώθηκε από τον Ζιπέ στο Συμβούλιο Υπουργών στις 23 Ιανουαρίου 1995, αλλά εκεί συνάντησε τις κατ' αρχήν αντιρρήσεις της Γερμανίας και ορισμένων άλλων κρατών. Έτσι στο Συμβούλιο της 6ης Φεβρουαρίου 1995 ο Ζιπέ υπαναχώρησε και επανήλθε με τροποποιημένη πρόταση, η οποία όμως απέκλινε αισθητά από την αρχική[148].

Στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Καννών στις 26 και 27 Ιουνίου 1995 εκφράστηκε η θετική εκτίμηση για το διαρθρωμένο διάλογο και την πρόοδο εφαρμογής της προενταξιακής στρατηγικής των χωρών της Κύπρου και της Μάλτας και επιβεβαιώθηκε ότι οι διαπραγματεύσεις για ένταξη των δύο χωρών στην Ευρωπαϊκή Ένωση θα άρχιζαν έξι μήνες μετά τη λήξη της Διακυβερνητικής Διάσκεψης του 1996, λαμβάνοντας υπ' όψιν την έκβαση της Διάσκεψης αυτής.

Παράλληλα την συγκεκριμένη περίοδο εμφανίστηκαν σημαντικά προβλήματα στην προώθηση της λύσης της ομοσπονδίας στο Κυπριακό πρόβλημα και σε αυτό συνέβαλε αποφασιστικά η σχέση Ευρωπαϊκής Ένωσης – Κύπρου[149]. Σύμφωνα με τον Philip Robins, η Τουρκία παρέμενε πάντα ευαίσθητη στο θέμα της ένταξής της στην Ευρωπαϊκή 'Ενωση και μάλιστα ενοχλείτο από το ενδεχόμενο να εξετάσουν σοβαρά οι Βρυξέλλες το θέμα της ένταξής μιας διαιρεμένης Κύπρου, τη στιγμή που απέφευγαν να ικανοποιήσουν τις μακροχρόνιες φιλοδοξίες της Τουρκίας να καταστεί μέλος της Ένωσης. Ο Ραούφ Ντενκτάς κατάφερε να εκμεταλλευτεί αυτό

[148] Καθημερινή 19 Φεβρουαρίου 1995.

[149] NEIL NUGENT, "Cyprus and the European Union": A Particularly Difficult Membership Application, Mediterranean Politics, τ. 2, αρ. 3, χειμώνας 1997.

το αίσθημα πληγωμένης υπερηφάνειας της τουρκικής πλευράς, για να ενισχύσει την εντεινόμενη πολιτική χειραφέτηση του βορρά[150]. Με τον τρόπο αυτό η τουρκική πλευρά είχε αποφασίσει να αποδείξει εσφαλμένη την ελπίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης ότι η προοπτική ένταξης της Κύπρου θα αποτελούσε ένα ισχυρό κίνητρο για να προχωρήσει η επανένωση του νησιού.

Ωστόσο ο Έλληνας υφυπουργός Εξωτερικών σε ομιλία του στο Κυπριακό Τμήμα της Ένωσης Ευρωπαίων Δημοσιογράφων στις 11 Απριλίου 1997 δήλωνε:

> "*Το μήνυμα που στέλνεται στην τουρκική πλευρά είναι καθαρό. Η εποικοδομητική της συνεργασία στην επίλυση του πολιτικού προβλήματος στην Κύπρο και η βελτίωση των ελληνοτουρκικών σχέσεων θα συμβάλουν θετικά στην ευρωπαϊκή της πολιτική.... Από την πλευρά μας, όπως γνωρίζετε, έχουμε δηλώσει ότι η Ελλάδα δεν έχει δογματική αντίθεση στην αναβάθμιση των σχέσεων της Τουρκίας με την ΕΕ. Ήδη από τον περασμένο Οκτώβριο είχα μιλήσει για την εγκαθίδρυση ειδικής σχέσης ΕΕ-Τουρκίας*".

Παράλληλα και ο υπουργός Εξωτερικών της Ελλάδας τόνιζε:

"*Η υποψηφιότητα της Τουρκίας θα πρέπει να κριθεί με βάση τα αντικειμενικά κριτήρια του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Κοπεγχάγης, αποκλειομένων των πολιτιστικών ή θρησκευτικών κριτηρίων. Η συναίνεσή μας όμως στην αναβάθμιση των συμβατικών σχέσεων της ΕΕ με την Τουρκία, προϋποθέτει την εκπλήρωση από την τελευταία τριών βασικών όρων.*

1. *Να συμβάλει εποικοδομητικά στην αναζήτηση δίκαιης και βιώσιμης λύσης στο Κυπριακό.*
2. *Να εγκαταλείψει τις επιθετικές της βλέψεις έναντι της Ελλάδας και να σεβαστεί τις αρχές το Διεθνούς Δικαίου.*
3. *Να σεβαστεί στο εσωτερικό της τα ανθρώπινα δικαιώματα και τα*

[150] Ορισμένες θαρραλέες φωνές στην Τουρκία έχουν επικρίνει την επιρροή του Ντεκτάς στην πολιτική της Τουρκίας για το Κυπριακό και την πορεία την οποία ακολουθεί η πολιτική αυτή στην δεκαετία του 1990. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ο Gengiz Candar (Yeni Safak , 31 Μαϊου 2001, αναδημοσίευση στο Turkish Daily News, 1, Ιουνίου 2001) ο οποίος είχε υιοθετήσει, κατά διαστήματα σκληρή γραμμή στο θέμα αυτό. Περιέγραψε την κατάσταση ως εξής: "Επί μία δεκαετία περίπου είναι σαν να μην ζεί κανένας Τούρκος στην Τουρκική Δημοκρατία της Βόρειας Κύπρου εκτός από τον Ραούφ Ντεκτάς . Οποιαδήποτε θέση πάρει εκείνος γίνεται και θέση της Τουρκίας. Η Τουρκία δεν έχει δική της θέση στο Κυπριακό. Ο Ντεκτάς είναι αυτός που καθορίζει τη θέση της Τουρκίας στο Κυπριακό. Η εντύπωση είναι πως όποιος αντιταχθεί στην εν λόγω πολιτική θα θεωρηθεί προδότης". Αν και η δήλωση του Dakar δείχνει να αγνοεί ύπαρξη θυλάκων υποστήριξης του Ντεκτάς στον στρατό, το υπουργείο Εξωτερικών και ορισμένους πολιτικούς κύκλους της Τουρκίας, τα λόγια του αποδεικνύουν την τεράστια επιρροή του Ντεκτάς στην Τουρκία και τη σχεδόν αλλόκοτη απουσία κάθε σοβαρού πολιτικού διαλόγου γύρω από το Κυπριακό.

δικαιώματα των μειονοτήτων".

Σύμφωνα με την απόφαση της 6ης Μαρτίου 1995, η έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων τοποθετήθηκε για τον Μάρτιο του 1998. Η οριστικοποίηση της διαδικασίας αυτής έγινε με την ατζέντα 2000 της έκθεσης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Έτσι η Ευρωπαϊκή προοπτική της Κύπρου έγινε γενικά αποδεκτή. Η εξέλιξη αυτή θεωρήθηκε σημαντική ελληνική διπλωματική επιτυχία. Η στρατηγική της σύνδεσης της τελωνειακής ένωσης της Τουρκίας με την ενταξιακή πορεία της Κύπρου ικανοποιούσε μεν τις ευρωπαϊκές φιλοδοξίες της Τουρκίας, αλλά έδινε το πράσινο φως στη διαδικασία των ενταξιακών συνομιλιών της Κύπρου με την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Παρά την τραγωδία της εισβολής, η Κυπριακή οικονομία αναπτύχθηκε σε υψηλά επίπεδα, με αποτέλεσμα η Κύπρος τη συγκεκριμένη περίοδο να αποτελεί σημαντικό οικονομικό κέντρο στην Ανατολική Μεσόγειο. Επίσης το κατά κεφαλήν εισόδημα των Κυπρίων ήταν υψηλότερο από αυτό πολλών χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τέλος, όλοι οι δείκτες της Κυπριακής οικονομίας της επέτρεπαν εύκολα όχι μόνο να ενσωματωθεί στην ΕΕ, αλλά να εισέλθει αμέσως στην τρίτη φάση της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ). Η Κύπρος απομόνωσε σε διεθνές επίπεδο το τουρκοκυπριακό ψευδοκράτος, με αποτέλεσμα να μην αναγνωρίζεται από κανένα κράτος εκτός της Τουρκίας και να παραμένει διεθνώς η Κυπριακή Κυβέρνηση ως η μόνη νόμιμη εκπρόσωπος της Κύπρου.

Το ενιαίο αμυντικό δόγμα, εκτός του ότι προσέδωσε αίσθημα της ασφάλειας στους κατοίκους του νησιού, στόχευε να συνδέσει την άμυνα της Κύπρου με την άμυνα της Ελλάδας και να λειτουργήσει αποτρεπτικά σε ενδεχόμενο προέλασης. Ήθελε παράλληλα να ενισχύσει τη διαπραγματευτική θέση της ελληνικής και της Κυπριακής διπλωματίας. Θεωρήθηκε ότι η ευρωπαϊκή πορεία της Κύπρου ήταν η μόνη εναλλακτική πολιτική επιλογή για την Κύπρο, που θα επέτρεπε την ενίσχυση της ανεξαρτησίας, κυριαρχίας και εδαφικής ακεραιότητας της Κυπριακής Δημοκρατίας. Παράλληλα, η πορεία της Κύπρου προς την Ενωμένη Ευρώπη θα δημιουργούσε από μόνη της μια δυναμική ενίσχυσης των προσπαθειών λύσης του Κυπριακού προβλήματος[151].

Επόμενος σταθμός στην ενταξιακή διαδικασία της Κύπρου υπήρξε το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Λουξεμβούργου 12 και 13 Δεκεμβρίου του 1997. Τότε

[151] Περιοδικό Επικοινωνία Φεβρουάριος 1996.

ανακοινώθηκε η ειδική προενταξιακή στρατηγική για τη Κύπρο και αποφασίστηκε η εγκαινίαση διαπραγματεύσεων με την Κύπρο και τις άλλες υποψήφιες χώρες. Επίσης, στα Συμπεράσματα Προεδρίας σημειώθηκε ότι από την ένταξη της Κύπρου θα πρέπει να επωφεληθούν και οι δύο κοινότητες και ότι οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις θα συμβάλουν θετικά στην εξεύρεση πολιτικής λύσης στο Κυπριακό πρόβλημα, με βάση τη δημιουργία δικοινοτικής, διζωνικής ομοσπονδίας. Επίσης στο πλαίσιο αυτό ζητήθηκε από την Κυπριακή Κυβέρνηση στην ενταξιακή διαπραγματευτική αντιπροσωπεία να συμπεριλάβει εκπρόσωπο των Τουρκοκυπρίων

Στα Συμπεράσματα Προεδρίας του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Ελσίνκι στην παράγραφο 9/α και β που αφορούσαν την Κύπρο, τονιζόταν ότι η πολιτική επίλυση του Κυπριακού προβλήματος θα διευκόλυνε την ένταξη της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση, χωρίς ωστόσο να αποτελεί προϋπόθεση η επίλυση για την ένταξη της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Παράλληλα το Συμβούλιο χαιρέτισε την έναρξη στις 3 Δεκεμβρίου στη Νέα Υόρκη των συνομιλιών, με στόχο τη συνολική ρύθμιση του Κυπριακού προβλήματος, και εξέφρασε την κατηγορηματική του υποστήριξη στις προσπάθειες του Γενικού Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών να φέρει τη διαδικασία σε αίσια έκβαση.

Η πρώτη έκθεση προόδου της Επιτροπής[152] για την προσχώρηση της Τουρκίας επεσήμανε με τον πιο σαφή και κατηγορηματικό τρόπο τα εξής:

> *"Από το 1974 η Τουρκία έχει καταλάβει το βόρειο τμήμα της Κύπρου και όλο αυτό το διάστημα διατηρεί σε μόνιμη βάση στρατιωτική δύναμη 35000 ανδρών. Κανένα κράτος δεν αναγνώρισε την ανεξαρτησία του βορείου τμήματος της Κύπρου, πλην της Τουρκίας. Ο ΟΗΕ όχι μόνο καταδίκασε την κατάληψη του βορείου τμήματος της Κύπρου από την Τουρκία αλλά και την μονομερή διακήρυξη της ανεξαρτησίας του. Ο ΟΗΕ με ψηφίσματά του, τα οποία υποστηρίζει πλήρως η Ευρωπαϊκή Ένωση, κατήγγειλε τα μέτρα που έλαβε η Τουρκία, τόσο εκείνο της κοινής ανακοίνωσης Ντεκτάς- Ντεμιρέλ, με την οποία καταδίκαζε την Ευρωπαϊκή Ένωση για την απόφασή της να ξεκινήσει διαπραγματεύσεις για την προσχώρηση της Κύπρου, όσο και το μέτρο της συμφωνίας σύνδεσης Τουρκίας-ψευδοκράτους. Η Τουρκία πρέπει να συμβάλει ως εγγυήτρια δύναμη στη δίκαιη επίλυση του Κυπριακού προβλήματος βάσει των*

[152] Regular Report from the Commission on Progress towards Accession, Turkey, November , 4, 1998, http: //europa.eu.int /comm./enlargement/turkey/rep_11_ 98/b13.htm.

σχετικών ψηφισμάτων του ΟΗΕ, τα οποία εδράζονται στην εγκαθίδρυση διζωνικής /δικοινοτικής ομοσπονδίας".

Σύμφωνα με την έκθεση προόδου της επιτροπής της 19ης Οκτωβρίου 1999, όσον αφορά στην Τουρκία τα πολιτικά κριτήρια συνίσταντο στην εγγύηση της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου, στην προστασία των μειονοτήτων και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, καθώς και στην επίλυση του Κυπριακού[153].

Στην Τουρκία υπήρξαν έντονες αντιδράσεις στην αναφορά των Συμπερασμάτων της Ευρωπαϊκής Προεδρίας στο Ελσίνκι για την ένταξη της Κύπρου, παρότι επισημαινόταν το αρκετά ασαφές στοιχείο «ότι θα ληφθούν υπ' όψιν όλοι οι σχετικοί παράγοντες». Όμως σφοδρότερη υπήρξε η αντίδραση της τουρκοκυπριακής πλευράς, η οποία δήλωσε ότι μετά την αποδοχή της απόφασης της Ευρωπαϊκής Ένωσης από την Τουρκία ένιωσε μεγάλη απογοήτευση και ότι χάθηκε ένα μεγάλο διαπραγματευτικό έρεισμα.

Σύμφωνα με τη Melek Firat:

"Παρά το γεγονός ότι οι αποφάσεις του Ελσίνκι προκάλεσαν συζητήσεις στην Τουρκία, έγινε ταυτόχρονα αποδεκτό ότι είχε γίνει ένα μεγάλο βήμα προς την ένταξη στην ΕΕ, γεγονός που αξιολογήθηκε ως επιτυχία. Από την άλλη, στην Ελλάδα η κυβέρνηση μιλούσε για θρίαμβο. Η κυβέρνηση Σημίτη εισέπραξε τα επιτυχή αποτελέσματα της δικής της πολιτικής. Και τα δύο ζητήματα άλλαξαν χαρακτηριστικά, βγήκαν από τον τουρκοελληνικό άξονα και τοποθετήθηκαν στον ευρωτουρκικό. Η Ελλάδα το 1996 έθεσε τις βάσεις μιας πολιτικής την οποία επρόκειτο να εφαρμόσει τη δεκαετία του 2000 και να εισπράξει τα αποτελέσματα. Η Τουρκία βεβαίως πρέπει να λάβει υπ' όψιν της αυτή τη μεταβολή. Θα πρέπει να επανεξετάσει τις μεθόδους της παραδοσιακής της πολιτικής απέναντι στην Ελλάδα και να διαμορφώσει μια καινούργια, η οποία να ανταποκρίνεται στις νέες συνθήκες της δεκαετίας του 2000".

Η μεγαλύτερη επιτυχία του Ελσίνκι αναμφισβήτητα αφορούσε στο Κυπριακό. Αποσυνδέθηκε με κατηγορηματικό τρόπο η διαδικασία προσχώρησης από την πολιτική λύση του Κυπριακού θέματος. Με αυτό τον τρόπο ανετράπη η κοινή θέση της Γερμανίας, της Ιταλίας, της Γαλλίας και της Ολλανδίας, που ήδη από το 1998 είχαν δηλώσει ότι προϋπόθεση για την προσχώρηση της Κύπρου στην ΕΕ

[153] Regular Report from the Commission on Progress towards Accession, Turkey , October 13,1999, 2nd Report http://europa.eu.int/comm/enlargement/turkey/rep_10_99/index.htm.

αποτελούσε η επίλυση του Κυπριακού προβλήματος. Στην ουσία η απόφαση για την Κύπρο σφράγιζε την προηγούμενη θέση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Λουξεμβούργου ότι δεν μπορεί μια υποψήφια χώρα να εμποδίσει την προσχώρηση άλλης υποψήφιας χώρας.

Με την παράγραφο 9β των Συμπερασμάτων του Ελσίνκι, κατέρρευσε η προσπάθεια της Τουρκίας να καταστήσει την Άγκυρα ρυθμιστικό παράγοντα για την προσχώρηση της Κύπρου στην ΕΕ. Οι αιτιάσεις της Τουρκίας ότι η Κύπρος δεν μπορούσε να γίνει μέλος διεθνούς οργανισμού ή οικονομικής ένωσης στις οποίες δεν ήταν μέλος η Τουρκία, απορρίφθηκαν από την ΕΕ, καθώς και οι οι σχετικές απειλές της Τουρκίας. Με αυτό τον τρόπο απέτυχε η προσπάθεια της Τουρκίας να συνδέσει την προσχώρηση της Κύπρου με μια προηγούμενη δική της[154]. Ο Μπουλέντ Ετσεβίτ με τις δηλώσεις του στις 11 Δεκεμβρίου 1999, πριν αναχωρήσει για το Ελσίνκι στην ουσία έκανε στροφή 180 μοιρών από τις προηγούμενες θέσεις της Τουρκίας, οι οποίες συνέδεαν την Κυπριακή προσχώρηση με την προηγούμενη τουρκική προσχώρηση στην ΕΕ. Το Ελσίνκι άλλαξε τους όρους και τους αμοιβαίους ρόλους σε βάρος της Τουρκίας.

2.13. ΟΙ ΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΣΤΗΝ Ε.Ε.

Μετά την απόφαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Λουξεμβούργου το 1997, η Τουρκία έθεσε εμφατικά τις θέσεις της[155] για την ενταξιακή πορεία της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Σύμφωνα με την τουρκική κυβέρνηση, η απόφαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Λουξεμβούργου συνιστούσε παραβίαση των Συνθηκών της Ζυρίχης και του Λονδίνου του 1959 και της Συνθήκης Εγγυήσεως του 1960[156].

Σύμφωνα με τους τουρκικούς ισχυρισμούς, η Κύπρος δεν μπορούσε να γίνει μέλος ούτε διεθνών οργανισμών, ούτε μέλος συμμαχιών. Παράλληλα και η Συνθήκη εγγυήσεως του 1960 ανέφερε ότι η Κύπρος δεν μπορεί να συμμετάσχει με άλλο κράτος εν όλω η εν μέρει σε καμία πολιτική ή οικονομική ένωση.

---

[154] ΜΑΡΙΑΣ Π., " Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση και Ελληνοτουρκική Προσέγγιση" όπ π. 41..

[155] Statement of the Turkish Government Regarding the Luxembourg Summit Accession Negotiations with Greek Cypriots, Ministry of Foreing Affairs of Turkey Information Department Press Release 1977/ December, http://www.mfa.gov.tr/grupa/ad/add/statement.htm.

[156] Republic of Turkey, Ministry of Foreign Affairs, Circular Note Send to the Embassies of EU Member States concerning the Greek Cypriot Application to the EU June 30, 1997, http:mfa.Gov.tr/grupa/ad/add/circular. Htm.

Σύμφωνα με την Τουρκία, η Ευρωπαϊκή Ένωση με την απόφαση στο Λουξεμβούργο να ανακηρύξει την Κύπρο ως υποψήφια για ένταξη χώρα παραβίαζε όχι μόνο τις προηγούμενες συνθήκες αλλά και το Διεθνές Δίκαιο. Τα ίδια επιχειρήματα προέβαλε η Άγκυρα και με την απόφαση του Συμβουλίου Γενικών Υποθέσεων στις 9/10 Νοεμβρίου 1998, για την εκκίνηση ουσιαστικών διαπραγματεύσεων με την Κυπριακή Δημοκρατία για την προσχώρησή της στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Απευθυνόμενος ο υπουργός Εξωτερικών της Τουρκίας στον υπουργό Εξωτερικών της Μεγάλης Βρετανίας, δήλωσε[157] ότι η κυβέρνηση του Λονδίνου έχει νομική υποχρέωση να μην επιτρέψει την ένταξη της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση, λόγω του ότι είναι μιά από τις εγγυήτριες δυνάμεις. Επίσης έκανε ιδιαίτερη αναφορά στην κοινή δήλωση της Γαλλίας, της Γερμανίας, της Ιταλίας και της Ολλανδίας στο Συμβούλιο Γενικών Υποθέσεων τον Νοέμβριο του 1998[158]. Δριμύτατη ήταν η αντίδραση του Τουρκοκύπριου ηγέτη Ραούφ Ντενκτάς[159], ο οποίος εξέδωσε κοινή ανακοίνωση με τον Τούρκο πρόεδρο Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ, επισημαίνοντας ότι θα ενεργοποιηθούν διαδικασίες για την ολοκλήρωση της σύνδεσης του ψευδοκράτους[160] του βορείου τμήματος της Κύπρου και της Τουρκίας. Στην ανακοίνωση χαρακτηρίστηκε ως πολιτικό λάθος η απόφαση της Ευρωπαϊκής Ένωσης να ξεκινήσει ενταξιακές διαπραγματεύσεις με την Κυπριακή Δημοκρατία και καταδικάστηκε με το επιχείρημα ότι μια ενδεχόμενη ένταξη της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή ‘Ενωση θα συνιστούσε έμμεση ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Παράλληλα η ανακοίνωση ανέφερε ότι οποιαδήποτε επίθεση κατά του ψευδοκράτους θα εθεωρείτο ως επίθεση κατά της ίδιας της Τουρκίας. Τον Ιούλιο του1997 υπεγράφη μεταξύ Τουρκίας και κατεχομένων «Συμφωνία Σύνδεσης» και θεσμοθετείται Συμβούλιο Σύνδεσης, προκειμένου να ληφθούν μέτρα για την οικονομική ολοκλήρωση και τη μερική ολοκλήρωση για εξωτερική

[157] Christian Heinze “On the question of the compatability of the admission of Cyprus into the European Union with international law, the law of the EU and the Cyprus Treaties of 1959/60”, http://www.mfa.gov. tr/grupa/ad/add/heinze2.htm.

[158] Republic of Turkey, Ministry of Foreign Affairs of Turkey, http://www.mfa.gov.tr/grupa/ad/add/letter.ht m.

[159] Ιστοσελίδα του τουρκικού υπουργείου Εξωτερικών: http://www.mfa.gov.tr/grupa/ad/add/doc19.htm. 135 Erketum,Necari, Σύμβουλος Ντεκτάς, “Some reflections on the Cyprus Question”, http://www.mfa.gov.tr/grupa/ad/add.cyprus.htm.

[160] Statement of the Turkish Government Regarding the Luxembourg Summit Accession Negotiations with Greek Cypriots, Ministry of Foreign Affairs of Turkey, Information Department, Press Release 1977/December.

πολιτική, άμυνα και ασφάλεια[161]. Ωστόσο, έκτοτε υιοθετήθηκε μια ηπιότερη κριτική από το τουρκικό υπουργείο Εξωτερικών[162] για τα θέματα που αφορούσαν στην ενταξιακή πορεία της Κύπρου[163]. Η Τουρκία έριξε τους τόνους μετά τους απόλυτους και κατηγορηματικούς χαρακτηρισμούς, προετοιμάζοντας σταδιακά το έδαφος για την πλήρη τουρκική υποχώρηση που έλαβε χώρα στο Ελσίνκι το 1999.

Χαρακτηριστική ήταν η έμμεση πολιτική αποδοχή από μέρους της Τουρκίας της Κυπριακής υποψηφιότητας με την παρουσία και συμμετοχή του Μπουλέντ Ετσεβίτ στην (οικογενειακή) φωτογραφία με τους αρχηγούς των κρατών μελών της Ένωσης και τους αρχηγούς των υποψηφίων για προσχώρηση χωρών, μεταξύ των οποίων και ο Κύπριος πρόεδρος Κληρίδης[164].

Σύμφωνα με τον τουρκικό τύπο, η κυβέρνηση της Άγκυρας δεν μπορούσε να κάνει και πολλά πράγματα, προκειμένου να αποτρέψει την εξέλιξη της δρομολογημένης από την Ευρωπαϊκή Ένωση Κυπριακής ενταξιακής πορείας[165].

2.14. ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΕΝΤΑΞΗ

2.14.1. Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΚΑΙ Ο ΚΥΠΡΙΑΚΟΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ

Όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, οι διαμορφωτές της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής θεώρησαν ότι έπρεπε να συναινέσουν στην ανακήρυξη στο Ελσίνκι της Τουρκίας ως υποψήφιας προς ένταξη χώρας, προκειμένου να ενισχυθούν, οι δεσμοί της Τουρκίας με την ΕΕ. Στόχος ήταν να εμπλακεί η τελευταία σε μια μακροχρόνια και επώδυνη διαδικασία μετασχηματισμού του τρόπου οργάνωσης και λειτουργίας της, για την επίτευξη της προοδευτικής ενσωμάτωσής της στο ευρωπαϊκό σύστημα ολοκλήρωσης. Σε αυτό το πλαίσιο συγκεκριμένες – ευρωπαϊκού τύπου - συμπεριφορές και ευρωπαϊκοί κανόνες (όπως ο σεβασμός στο διεθνές δίκαιο και η

[161] Republic of Turkey, Ministry of Foreign Affairs of Turkey, Agreement between the Government of the Republic of Northern Cyprus on the Establishment of an Association Council, August 6, 1997,http://www.mfa.gov.tr/grupa/ad/add/doc5.htm.
[162] Republic of Turkey, Ministry of Foreign Affairs of Turkey, Turkish views on the current state of affairs regarding Cyprus, June 1999, http://www.mfa.gov.tr/grupa/ad/add/views1.htm.
[163] THEOPHANOUS A., "The Cyprus Problemin the Broader Greco- Turkish Rivalry: Implications for Stability in the Eastern Mediterranean".The Cyprus Review Vol. 9, No. 1, Spring 1997.
[164] ΜΑΡΙΑΣ Ε., " ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ" . Αθήνα - Κομοτηνή 2005. Εκδ. Α. Ν. Σάκκουλα.
[165] Turkish Daily News, "Tense Hours Precede Ecevit Taking His Place for EU Family Snapshot". 19. 12. 1999.

τήρηση των διεθνών συνθηκών), θα έπρεπε να ακολουθούνται από την Άγκυρα[166].

> "*Η ΕΕ και η Δύση συνολικά συνέδεσαν κατά καιρούς την ασφάλειά τους με την Τουρκία, για την Ελλάδα αντίθετα η Τουρκία αποτελούσε το σοβαρότερο παράγοντα δημιουργίας προβλημάτων ασφάλειας στην ίδια. Εκδήλωση αυτής της διαφοράς ήταν το VETO που άσκησε η Ελλάδα στο Συμβούλιο Κορυφής στο Λουξεμβούργο το 1996, προκειμένου να μπλοκάρει την ένταξη της Τουρκίας. Η υπέρβαση αυτής της διαφορετικής θεώρησης ανάμεσα στην Ελλάδα και στην ΕΕ, ως προς τις Ευρωτουρκικές σχέσεις, ήταν η συμφωνία του Ελσίνκι του1999, που σφράγισε το τέλος της προηγούμενης περιόδου στις ευρωτουρκικές σχέσεις. ....η Ελλάδα συνδύασε και προώθησε τρείς σημαντικούς στρατηγικούς στόχους . Πρώτον να διασφαλίσει την ευρωπαϊκή πορεία της Κύπρου. Δεύτερον να αναγάγει τα όποια ελληνοτουρκικά προβλήματα σε ευρωτουρκικά και να τα εντάξει στην δημοκρατική νομιμοποιητική λογική της ίδιας της ΕΕ", και τρίτον απέκτησε τη μοναδική ευκαιρία να συμβάλει η ίδια στον εκδημοκρατισμό και στον δυτικού τύπου εκσυγχρονισμό της Τουρκίας*"[167].
>
> "*Στο Ελσίνκι η ΕΕ ανέδειξε τη σύνδεση (*linkage*) ανάμεσα στην ευρωπαϊκή πορεία της Τουρκίας, την επίλυση των ελληνοτουρκικών διαφορών στο Αιγαίο και το τέλος της ομηρείας της Κύπρου από την Τουρκία, καθώς διαχώρισε τη μελλοντική ένταξη της Κύπρου από την επίλυση του πολιτικού προβλήματος. Με τον τρόπο αυτό, τόσο το Κυπριακό ζήτημα όσο και οι ελληνοτουρκικές διαφορές στο Αιγαίο κοινωνικοποιήθηκαν, αλλά και συνδέθηκαν με την ευρωπαϊκή πορεία της Τουρκίας* ,[168]".

Σύμφωνα με τα συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Ελσίνκι:

> "*αν και η επίλυση του πολιτικού προβλήματος θα διευκολύνει την προσχώρηση της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση ...εάν μέχρι την ολοκλήρωση των διαπραγματεύσεων προσχώρησης δεν έχει επιτευχθεί λύση, η απόφαση του Συμβουλίου όσον αφορά την προσχώρηση θα ληφθεί χωρίς η ανωτέρω να αποτελέσει προϋπόθεση*"[169].

Ο απεγκλωβισμός της ένταξης της Κύπρου από την επίλυση του προβλήματος ικανοποίησε την ελληνική πλευρά και αυτός ήταν άλλος ένας παράγοντας στήριξης

---

[166] ΤΣΑΚΩΝΑΣ Π "Κοινωνικοποιώντας τον Αντίπαλο". Η Ελληνική Στρατηγική, σελ.74.
[167] ΓΚΟΤΖΙΑΣ Ν. Όπ. π., σελ.. 284-286
[168] ΤΣΑΚΩΝΑΣ Π. "Κοινωνικοποιώντας τον Αντίπαλο". Η Ελληνική Στρατηγική σελ. 71.
[169] Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι Συμπεράσματα Προεδρία ς 10 και 11 Δεκεμβρίου 1999 SN 300/99, παρ. 9 (β) σελ. 3.

της τουρκικής υποψηφιότητας.

2.14.2. Η ΓΕΩΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ

Κατά την διάρκεια του ψυχρού πολέμου, η Τουρκία υπήρξε ένας σημαντικός σύμμαχος των ΗΠΑ και της Δύσης γενικότερα, έχοντας το ρόλο του δυτικού στρατηγικού αναχώματος, έναντι της Σοβιετικής Ένωσης. Με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου φάνηκε, ότι υποβαθμίζεται η σημαντική γεωστρατηγική της θέση, καθώς δεν υπήρχε πλέον η σοβιετική απειλή.

Ωστόσο ο πόλεμος στον Περσικό Κόλπο, η αναταραχή στα Βαλκάνια και η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, δημιούργησαν μια περιοχή αστάθειας και διαμόρφωσαν τις προϋποθέσεις, για την γεωπολιτική αναβάθμιση της Τουρκίας[170]. Θεωρήθηκε δε ότι μετά τον ψυχρό πόλεμο η στρατηγική σημασία της Τουρκίας για τις ΗΠΑ, το ΝΑΤΟ και την ΕΕ εντοπιζόταν περισσότερο στη γεωγραφική της γειτνίαση, με τις χώρες της Μέσης Ανατολής και της κεντρικής Ασίας. Οι Ευρωπαίοι αξιολογούσαν την Τουρκία, ως φράγμα ανάσχεσης της Μεσανατολικής αστάθειας[171] γιατί ο περιβάλλον χώρος της, χαρακτηριζόταν από διαπεριφερειακά προβλήματα. Η Τουρκία για την ΕΕ και τις ΗΠΑ αποτελούσε έναν διαπεριφερειακό εταίρο "par excellence"[172], καθώς σύμφωνα με το ΝΑΤΟ[173] τα σημαντικότερα σημεία ενδιαφέροντος για την ευρωπαϊκή ασφάλεια, βρίσκονταν στη γεωγραφική περιφέρεια της Τουρκίας. Και οι Αμερικάνοι θεωρούσαν ότι η γεωπολιτική αξία της Τουρκίας ήταν ιδιαίτερα σημαντική, λόγω του ότι βρίσκεται πολύ κοντά σε περιοχές υψηλού αμερικανικού ενδιαφέροντος[174].

Εκτός αυτών υπήρχαν και άλλοι λόγοι που συνέβαλαν στη ισχυρή στρατηγική θέση της Τουρκίας, όπως:

- το σημαντικό στρατιωτικό δυναμικό που κατέχει ιδιαίτερη θέση στο ΝΑΤΟ,

---

[170] Nezihi Cakar, "Turkey's Security Challenges", Perceptions, July-August 1996, r.12. Βλέπε και Umut Arik, "Turkey and the International System in the 21st Century", Eurasian Studies, Winter 1995/96.

[171] IAN LESSER, Ethnic and Religious Straints in Turkey: Internal and External Implications. RAND Corporation, Santa Monica,1997, σελ. 14 και (Didier, Billion (ed.). Le Role Geostrategique de la Turquie, IRIS Presse, Paris, 1994, σελ.25).

[172] ΚΑΖΑΚΟΣ Π. "Το Αβέβαιο Μέλλον της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η Τουρκία", Ιστορική Ταυτότητα, θεσμοί και Υπερεπέκταση στην Ευρώπη, (Αθήνα Παπαζήσης, 2003), σελ.56.

[173] SEBNEM UDUM, "Turkey and the Emerging European Security Framework", Turkish Studies, (vol. 3, no. 2, Autumn 2002), σελ. 73.

[174] A.Macovsky, "Turkey" in Chase, Hill & Kennedy (eds.) The Pivotal Sates: A New Framework for U.S. ΑΠΕΤΥΧΕPolicy in the Developing World, Norton & Company, New York, 1999, σελ.104.

- η μεγάλη έκταση της χώρας και το μέγεθος του πληθυσμού,
- η θέση που κατέχει στον στρατηγικό σχεδιασμό ασφάλειας των ΗΠΑ για όλη την περιοχή που την περιβάλλει,
- η ευρωστία της τουρκικής οικονομίας και τέλος
- η εξέλιξή της σε ενεργειακό κόμβο, καθώς από το έδαφός της διέρχονται οι αγωγοί πετρελαίων και υδρογονανθράκων, από τη Μέση Ανατολή Κεντρική Ασία και Καύκασο.

Στο πλαίσιο αυτό και με τη θερμή υποστήριξη από τις ΗΠΑ και τη Βρετανία, η Τουρκία ενίσχυσε τη θέση της στις ενταξιακές διαπραγματεύσεις, για την ΕΕ που οδήγησε στην απόδοση καθεστώτος υποψήφιας χώρας από τους ευρωπαίους ηγέτες στο Ελσίνκι.

2.14.3. Η ΚΟΜΒΙΚΗ ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΣΤΟΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΟ ΧΑΡΤΗ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΑΥΚΑΣΟΥ

Ένας από τους σημαντικότερους λόγους ανακήρυξης της Τουρκίας, ως υποψήφιας προς ένταξη χώρας, ήταν η θέση της μεταξύ των χωρών της Κεντρικής Ασίας και του Καυκάσου, οι οποίες ήταν πλούσια ενεργειακά, και της ΕΕ. Η σταθερότητα των ενεργειακών πηγών, ήταν σημαντική για την ΕΕ, προκειμένου να αναπτυχθούν τα δίκτυα μεταφοράς πετρελαίου και φυσικού αερίου, και αργότερα η ασφαλής μεταφορά τους στην ΕΕ.

Στην προσπάθειά της η Τουρκία να αναβαθμιστεί, μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, στράφηκε στις πρώην σοβιετικές μουσουλμανικές δημοκρατίες. Εκμεταλλευόμενη τις γλωσσικές και θρησκευτικές συγγένειες, προσπάθησε να συνάψει στενές σχέσεις μαζί τους. Στρατηγικός στόχος της Τουρκίας ήταν, να ηγηθεί μιας άτυπης συμμαχίας της παν-τουρκικής κοινότητας[175], με τις χώρες της Κεντρικής Ασίας, εκμεταλλευόμενη το κενό ασφάλειας, που δημιουργήθηκε στην περιοχή. Πολλώ δε μάλλον που οι χώρες αυτές, ήταν πλούσιες ενεργειακά, εδραιώνοντας την οικονομική της κυριαρχία, στο τομέα της ενέργειας. Στα σχέδιά της αυτά, είχε την πλήρη στήριξη των ΗΠΑ, καθώς η απομάκρυνση των χωρών αυτών από την επιρροή της Ρωσίας και του Ιράν[176], όπως και απεξάρτηση της Ευρώπης από τις ενεργειακές

[175] PHILLIP ROBINS, "Between Sentiment and Self- Interest: Turkey's Policy Toward Azerbaijan and Central Asia States", Middle East Journal, (vol. 47, no. 4, Autumn 1993), σελ. 595-610.
[176] ΝΤΟΚΟΣ Θ. Ο Γεωστρατηγικός Ρόλος της Τουρκίας, (Αθήνα Κ.Τουρίκη/ΕΛΙΑΜΕΠ, 2001, σελ. 56.

πηγές της Ρωσίας, ήταν ζήτημα που ενδιέφερε ιδιαίτερα τις ΗΠΑ.

Όμως οι στόχοι της Τουρκίας δεν επιτεύχθηκαν, καθώς δεν μπόρεσε να στηρίξει οικονομικά τις χώρες αυτές, στο χώρο των επενδύσεων, παράλληλα υπερεκτίμησε και τα συγγενικά στοιχεία με τις χώρες αυτές. Απέτυχε να ηγηθεί σέ ένα οικονομικό δίκτυο, που θα είχε περιελάμβανε τις χώρες αυτές. Οι χώρες αυτές είτε δεν θέλησαν να δεχθούν τον αλαζονικό της τρόπο, είτε παρέμειναν στην ομπρέλα ασφαλείας της Ρωσίας[177].

Στο περιθώριο της συνάντησης κορυφής του Οργανισμού για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ), στην Κωνσταντινούπολη στις 18 και 19 Νοεμβρίου του 1999, συμφωνήθηκε η κατασκευή του αγωγού Μπακού-Τσεϊχάν. Η Τουρκία εξασφάλισε μια ευρεία ενεργειακή συνεργασία, η οποία θα μπορούσε να την καταστήσει κεντρικό ενεργειακό κόμβο για τη μεταφορά στην Ευρώπη[178]. Η υπογραφή της συμφωνίας κατά τη διάρκεια της Συνόδου Κορυφής σίγουρα πρόσθεσε, μια νέα διάσταση στον περιφερειακό ρόλο της Τουρκίας και στις σχέσεις της με την ΕΕ[179].

Για την ΕΕ η ενεργειακή της κάλυψη, υπήρξε θέμα υψίστης σημασίας, γιατί μέχρι τότε η Ρωσία κάλυπτε το 40% των ενεργειακών της αναγκών με αναμενόμενη αύξηση της ζήτησης στα επόμενα χρόνια. Έτσι έδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τους νέους αγωγούς μεταφοράς πετρελαίου και φυσικού αερίου, από την Κασπία προς την Ευρώπη. Οι νέοι αγωγοί ήταν από το Μπακού του Αζερμπαϊτζάν στο Τσεϊχάν της Τουρκίας, μέσω Γεωργίας και Αρμενίας, για τη μεταφορά πετρελαίου και ένας παράλληλος αγωγός φυσικού αερίου, από το Τουρκμενιστάν στην Τουρκία μέσω Αζερμπαϊτζάν[180].

Ειδικότερα οι νέες πλουτοπαραγωγικές πηγές της Κασπίας, καθώς και ένα ασφαλές δίκτυο μεταφοράς πετρελαίου και φυσικού αερίου, ήταν πολύ σημαντική εξέλιξη για την ΕΕ. Είναι βέβαια αυτονόητο ότι η κατασκευή του αγωγού Μπακού-Τσεϊχάν, θα οδηγούσε στην αναβάθμιση του στρατηγικού ρόλου της Τουρκίας με σημαντικά οικονομικά και πολιτικά οφέλη[181] και θα ενίσχυε τη διαπραγματευτική θέση της Τουρκίας, στο δρόμο για την ένταξή της στην ΕΕ. Χαρακτηριστική υπήρξε

[177] ΝΤΟΚΟΣ Θ. Ο Γεωστρατηγικός Ρόλος της Τουρκίας, όπ. π. σελ.56,58.
[178] ΣΕΡΜΠΟΣ Σ. Τουρκία & Ευρωπαϊκή Ένωση, όπ. π. σελ.223
[179] International Herald Tribune, "The Turkish Economy: Future Directions", 14 Απριλίου 2000.
[180] Meltem Müftüler-Baç, "Turkey's Role in the EU's Security and Foreign Policies", Security Dialogue, (vol. 31, no. 4, December 2000), σελ. 498.
[181] ΝΤΟΚΟΣ Θ, Ο Γεωστρατηγικός Ρόλος της Τουρκίας , όπ. π.σελ..64

η δήλωση του Τούρκου πρωθυπουργού, ο οποίος μιλώντας στην κοινοβουλευτική ομάδα του κόμματός του, λίγες μέρες μετά την υπογραφή της συμφωνίας τόνισε ότι: "*Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει αρχίσει να συνειδητοποιεί πόσο απαραίτητη είναι η Τουρκία*"[182].

Αναμφίβολα η λειτουργία των αγωγών θα έχει μεγάλη επίδραση στις ενεργειακές αγορές της Ευρώπης και στις εμπορικές ενεργειακές συναλλαγές ΕΕ-Τουρκίας. Ο υπουργός Ενέργειας της Τουρκίας Τσουμχούρ Ερτσιμέρ δήλωνε ότι: "*η Τουρκία ετοιμάζεται να μπει στη ΕΕ με έναν αγωγό αερίου στο ένα χέρι και έναν αγωγό πετρελαίου στο άλλο*"[183].

2.14.4. Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ

Η Τουρκική πολιτική στα Βαλκάνια ευθυγραμμίστηκε με αυτήν της ΕΕ. Η Άγκυρα υποστήριξε τη μη αλλαγή των συνόρων στα Βαλκάνια και την επίλυση των υπαρχόντων προβλημάτων, μέσα στο υφιστάμενο εδαφικό καθεστώς.[184]. Τάχθηκε υπέρ της εδαφικής ακεραιότητας της Νέας Γιουγκοσλαβίας και υπέρ της αυξημένης πολιτικής αυτονομίας για το Κοσσυφοπέδιο και όχι πλήρους αυτονομίας. Θεωρήθηκε ότι η Τουρκία, λόγω του Κουρδικού που είναι το σημαντικότερο εσωτερικό της πρόβλημα, δεν στήριξε καθόλου αποσχιστικές τάσεις.[185]. Παράλληλα συνέβαλε στην προσέγγιση Βόσνιων μουσουλμάνων και Κροατών. Οι διεθνείς μεσολαβητές αναγνωρίζοντας τον ρόλο της Τουρκίας, την συμπεριέλαβαν σε διάφορες Ομάδες Επαφής[186].

Η σύμπλευση της Τουρκίας με την Δύση και ειδικότερα με την ενεργό συμμετοχή της στην προσπάθεια της διεθνούς κοινότητας, μέσω του ΝΑΤΟ και των Ηνωμένων Εθνών, ανέδειξαν το σταθεροποιητικό της ρόλο. Αυτό συνέβαλε θετικά στην απόφαση της Ένωσης για την ένταξη της Τουρκίας, σε καθεστώς υποψήφιας προς ένταξη χώρας.

2.14.5 Η ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑ

Όταν η ΕΕ αποφάσισε να δημιουργήσει μια Ευρωπαϊκή Ταυτότητα Ασφάλειας και

[182] Ελευθεροτυπία 27 Νοεμβρίου 1999 σελ. 4.
[183] Turkish Daily News (www.TurkishDailyNews.com/1999helsinki/home.htm), Ιανουάριος 2000.
[184] ALAN MAKOVSKY and SABRI SAYARI (eds), Turkey's New World: Changing Dynamics in Turkish Foreign Policy, (Washington: The Washington Institute for Near East Policy, 2000), σελ. 48.
[185] F.STEPHEN LARRABEE,"Turkish Foreign and Security Policy: New Dimensions and New Challenges"
[186] ΝΤΟΚΟΣ Θ. Ο Γεωστρατηγικός ρόλος της Τουρκίας όπ. π. σελ.83.

Άμυνας (ESDI) και ταυτόχρονα την ανάπτυξη μιας δύναμης Ταχείας Επέμβασης (RRF), τότε παρουσιάστηκε η

> "*δεδηλωμένη από πλευράς τόσο των ευρωπαϊκών κρατών όσο και των ΗΠΑ ανάγκη συμπερίληψης της Τουρκίας, στην αναληφθείσα από μέρους της ΕΕ προσπάθεια, ενίσχυσης της ευρωπαϊκής ταυτότητας στους τομείς της ασφάλειας και της άμυνας. Η προσπάθεια αυτή την οποία η ΕΕ αναλάμβανε με τη σύμφωνη γνώμη των ΗΠΑ προϋπέθετε, την ανάπτυξη μιας λειτουργικής και αποτελεσματικής σχέσης ανάμεσα στην ΕΕ και το ΝΑΤΟ, ταυτόχρονα όμως, για την επίτευξη αυτού του στόχου, η συνεργασία της Τουρκίας ήταν απαραίτητη*[187]".

Η προώθηση των αμυντικών σχεδίων της ΕΕ είχε ως απαραίτητη προϋπόθεση, τη συνεργασία της Τουρκίας. Δεν έπρεπε σε καμία περίπτωση, η Τουρκία να φύγει δυσαρεστημένη από το Ελσίνκι το 1999[188]. Ετσι (όπως ήδη αναφέρθηκε στο κεφάλαιο για την ευρωπαϊκή ασφάλεια), οι Ευρωπαίοι ηγέτες έδωσαν το πράσινο φως, για να δοθεί στην Τουρκία καθεστώς υποψηφίου προς ένταξη μέλους. Σε αντίθετη περίπτωση η Τουρκία, θα μπορούσε να αντιταχθεί σε οποιοδήποτε ευρωπαϊκό στρατιωτικό σχέδιο, μέσω της συμμετοχής της στο ΝΑΤΟ και της χρήσης του δικαιώματος βέτο, για τη χρήση από τις δυνάμεις της ΕΕ υποδομών, οι οποίες ανήκαν στο ΝΑΤΟ, δημιουργώντας σοβαρά προβλήματα στην ευρωπαϊκή ασφάλεια και άμυνα[189].

2.14.6 Η ΜΗ ΑΠΟΞΕΝΩΣΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΕ.

Η κεμαλική πολιτική είναι παραδοσιακά προσανατολισμένη προς την Ευρώπη, από την εποχή που ο Κεμάλ δήλωνε στα ακροατήριά του ότι: "ερχόμαστε από την ανατολή και πηγαίνουμε προς την Δύση"[190]. Έκτοτε αναπτύχθηκαν οικονομικές θεσμικές και εμπορικές σχέσεις μεταξύ των δύο πλευρών, δημιουργώντας μια μακρά παράδοση δεσμών.

Μετά το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Λουξεμβούργου, πολλοί πίστεψαν ότι η Τουρκία θα αφήσει τον ευρωπαϊκό της προσανατολισμό και θα στραφεί προς τον

---

[187] ΤΣΑΚΩΝΑΣ Π. Κοινωνικοποιώντας τον αντίπαλο Η Ελληνική Στρατηγική όπ. π.σελ.68.
[188] JAVIER SOLANA. Δηλώσεις στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι. Ύπατος Εκπρόσωπος της ΕΕ για θέματα ΚΕΠΠΑ και ΓΓ της ΔΕΕ
[189] KALYPSO NICOLAIDIS, "Europe's Tainted Mirror: Reflections on Turkey's Candidacy Status After Helsinki", όπ.π. σελ.., 257-260.
[190] ΘΕΟΔΩΡΟΟΠΟΥΛΟΣ Β. "Οι Τούρκοι και Εμείς". εκδ. Φυτράκης Αθήνα 1988, σελ.238.

μουσουλμανικό κόσμο. Πράγματι οι εκλογές του 1999 απεικόνισαν τη δυσαρέσκεια των Τούρκων, για τις αποφάσεις των Ευρωπαίων ηγετών στο Λουξεμβούργο, και οι Ευρωπαίοι θεώρησαν πως η Τουρκία ήταν έτοιμη να απομακρυνθεί από την Ευρώπη. Οι μισοί ψηφοφόροι επέλεξαν κόμματα αντιευρωπαϊκά, όπως το αριστερό του Μπουλέντ Ετσεβίτ, και το ακροδεξιό κόμμα του Ντεβλέτ Μπαχτσελί, που προσανατολίζονταν προς τον εθνικισμό, τον τουρκισμό, τον ισλαμισμό και το οθωμανικό μεγαλείο[191].

Εν όψει του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Ελσίνκι, οι Τούρκοι πολιτικοί ασκούσαν πίεση προς την ΕΕ όσον αφορά την ανακήρυξη της Τουρκίας ως υποψήφιας προς ένταξη χώρας. Με δηλώσεις τους έδειχναν ότι δεν θα συνέχιζαν τις προσπάθειές τους, για προσέγγιση μετά το Ελσίνκι και ότι η υπομονή τους εξαντλείται. Χαρακτηριστική ήταν η δήλωση του υπουργού Εξωτερικών Ισμαήλ Τζεμ στους Financial Times ότι αυτή η ιστορία μας έχει κουράσει. Έχει ζημιώσει το κύρος της Τουρκίας και είναι ταπεινωτική[192]. Επίσης στο ίδιο μήκος κύματος κινήθηκαν και οι δηλώσεις του Πρωθυπουργού Μπουλέντ Ετσεβίτ ο οποίος απειλούσε πως, εάν η Τουρκία δεν έπαιρνε το χρίσμα της υποψήφιας προς ένταξη χώρας, θα άλλαζε τον προσανατολισμό της από την Ευρώπη.

Μία μέρα πριν το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι ο Γερμανός επίτροπος Γκίντερ Φερχόιγκεν, υπεύθυνος για θέματα διεύρυνσης της Ένωσης δήλωσε, ότι η χορήγηση του καθεστώτος υποψήφιας χώρας προς ένταξη απορρέει, από την Συμφωνία Σύνδεσης και επιπροσθέτως είναι προς το συμφέρων της Ένωσης. Επίσης τόνισε πρέπει να δοθεί άμεσα μια σαφής προοπτική στην Άγκυρα, καθώς αυτή δεν θα περιμένει για πάντα την ΕΕ. Επίσης επανέλαβε το επιχείρημα, ότι η Τουρκία πρέπει να είναι κοντά στη Δύση για να αποφεύγονται οι εθνικιστικές εξάρσεις κατά γειτονικών χωρών και κυρίως της Ελλάδας καθώς επίσης και για να αποφευχθεί η στροφή της χώρας προς το Ισλάμ[193]. Συνεπώς τα προβλήματα, που δημιούργησε η αποτυχία του Λουξεμβούργου, έπρεπε να αντιμετωπιστούν με επιτυχία, από τους Ευρωπαίους ηγέτες στο Ελσίνκι, το οποίο έπρεπε να χαράξει μια ξεκάθαρη στρατηγική, όσον αφορούσε στην πορεία των ευρωτουρκικών σχέσεων, με στόχο να λειτουργήσει η ΕΕ, ως σταθεροποιητικός παράγοντας απέναντι στην Τουρκία, που θα της επέτρεπε να προωθήσει τις δύσκολες εσωτερικές μεταρρυθμίσεις και κυρίως να

[191] ΚΑΖΑΚΟΣ Π. "Το Αβέβαιο Μέλλον της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η Τουρκία" Ιστορική Ταυτότητα, Θεσμοί και Υπερεπέκταση στην Ευρώπη όπ.π. σελ.137.
[192] Εφημερίδα το Βήμα 3 Σεπτεμβρίου 1999, σελ. Α7.
[193] Εφημερίδα Le Figaro, 10 Δεκεμβρίου 1999, σελ. 11.

αποτρέψει τον κίνδυνο της απομόνωσης και της απώλειάς της[194]

2.14.7. Η ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΤΙΚΗΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑΣ

Η τουρκική κυβέρνηση, στο πλαίσιο της προετοιμασίας για το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στο Ελσίνκι, είχε αρχίσει σημαντικές μεταρρυθμίσεις σε πολιτικό οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο, οι οποίες υποστηρίχθηκαν θερμά από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Σε νομοθετικό επίπεδο η Μεγάλη Τουρκική Εθνοσυνέλευση ψήφισε τάχιστα 104 νομοσχέδια, τα οποία θα βελτίωναν την οικονομία και τον δημοκρατικό χαρακτήρα του πολιτεύματος. Όλα αυτά καθώς και οι προσπάθειες της τουρκικής κυβέρνησης για βελτίωση στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η απαιτούμενη ενίσχυση της δυναμικής των φιλοδυτικών δυνάμεων έναντι των ισλαμιστών αντιπάλων τους, έδωσαν άλλο ένα κίνητρο στην ΕΕ για την ανακήρυξη της Τουρκίας ως υποψήφιας χώρας και όπως χαρακτηριστικά τόνισε ο πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Ρομάνο Πρόντι[195] η υποψηφιότητα θα προσέφερε έναν πολύ καλό λόγο στην Τουρκία να συνεχίσει τις προσπάθειές της.

2.10.8 Η ΜΗ ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΩΣ ΙΣΛΑΜΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ.

Ένας από τους παράγοντες απόρριψης της τουρκικής υποψηφιότητας στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Λουξεμβούργου, ήταν και το αποτέλεσμα της έκτακτης Συνόδου Κορυφής του Ευρωπαϊκού Λαϊκού Κόμματος (EPP), της μεγαλύτερης ομάδας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στις 4 Μαρτίου του 1997 στις Βρυξέλλες, όπου και παρουσιάστηκε η πρόταση, για τη δημιουργία ενός ευρωπαϊκού πολιτισμού. Στην πρόταση δεν είχε περιληφθεί για λόγους πολιτιστικούς η Τουρκία.

Χαρακτηριστική υπήρξε η δήλωση του Βιλφριντ Μάρτενς, του Βέλγου προέδρου του EPP ότι

> *"κατά την άποψή μας η Τουρκία δεν μπορεί να είναι υποψήφια χώρα για ένταξη στην ΕΕ. Είμαστε υπέρ μιας ενισχυμένης συνεργασίας με την Τουρκία, αλλά το ευρωπαϊκό σχέδιο, είναι ένα πολιτισμικό σχέδιο. Η τουρκική υποψηφιότητα για πλήρη ένταξη δεν είναι αποδεκτή"*[196].

Η δήλωση αυτή προκάλεσε αντιδράσεις εκτός από την Τουρκία και εντός της ΕΕ. Η

[194] ΣΕΡΜΠΟΣ Σ. " Τουρκία & Ευρωπαϊκή Ένωση", σελ. 214.
[195] Ελευθεροτυπία 2 Δεκεμβρίου 2001, σελ. 62.
[196] ANDREW MANGO, "Turkey and the Enlargement of the European Mind", Middle Eastern Studies, (vol. 34, no. 2, April 1998), σελ. 171.

Τουρκία κατηγόρησε την ΕΕ, για διακρίσεις και ότι δεν δέχεται την πολυπολιτισμικότητα.

Στην περιοδική έκθεση της Επιτροπής του 1999, για την πρόοδο της Τουρκίας, διατυπώθηκε η επίσημη θέση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, για την ευρωπαϊκή πορεία της Τουρκίας. Εκεί τονίστηκε ότι η Τουρκία, δεν πρέπει να θεωρεί την ΕΕ ως χριστιανική ένωση, αλλά ως μια κοινότητα αξιών. Αυτή η κοινότητα αξιών δέχεται και άλλες κουλτούρες και θρησκείες και δεν υπάρχουν για την προσχώρηση μιας χώρας στην ΕΕ, τυπικές, πολιτιστικές προϋποθέσεις[197].

Έτσι η ΕΕ για να αποστασιοποιηθεί από τέτοιους χαρακτηρισμούς και για να παρουσιάσει μια πιο ήπια εικόνα στο μουσουλμανικό κόσμο, θέλοντας συγχρόνως να επιβεβαιώσει τον πολυπολιτισμικό της χαρακτήρα, έπρεπε να δείξει δείγματα καλής θέλησης, προς την ενταξιακή πορεία της Τουρκίας. Επομένως οι διαφορές ανάμεσα στους δύο χώρους, την Ευρώπη και την σύγχρονη Τουρκία, δεν βασίζονταν στη θρησκευτική αντιπαλότητα, αλλά σε οικονομικές, θεσμικές και πολιτικές διαφορές, στις οποίες αντανακλώνταν αξίες συμπεριφορές[198].

2.14.9. Ο ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΤΟΥΡΚΙΚΟ ΛΟΜΠΙ ΣΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΕ.

Το γερμανικό Χριστιανοδημοκρατικό Κόμμα CDU του καγκελάριου Χέλμουτ Κόλ ταύτιζε την ευρωπαϊκή ταυτότητα με την χριστιανική[199] και είχε αποκλείσει την ένταξη της Τουρκίας στην ΕΕ. Η νέα κυβέρνηση συνασπισμού του Σοσιαλδημοκρατικού κόμματος SPD και των πρασίνων με καγκελάριο τον Γκέρχαρντ Σρέντερ, αμέσως μετά την ανάληψη των καθηκόντων του δήλωσε ότι, όχι μόνο θα στηρίξει την τουρκική υποψηφιότητα αλλά αντιμετωπίζει ήδη την Τουρκία ως υποψήφια χώρα. Παράλληλα προς την ίδια κατεύθυνση κινήθηκαν και άλλοι σοσιαλδημοκράτες ηγέτες εντός της Ένωσης, οι οποίοι και συνεργάστηκαν πάνω στο ίδιο θέμα, όπως ο Γάλλος πρωθυπουργός Λιονέλ Ζοσπέν, ο Βρετανός Τόνι Μπλερ, ο Έλληνας Κώστας Σημίτης. Ο Γερμανός καγκελάριος Γκέρχαρντ Σρέντερ μετά το

[197] Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων C 223, 8 Αυγούστου 2001, σελ.2. Ψήφισμα Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 15ης Νοεμβρίου για την περιοδική έκθεση 1999 της Επιτροπής για την πορεία της Τουρκίας προς την προσχώρηση, A5-0297/2000.

[198] ΚΑΖΑΚΟΣ Π. Το Αβέβαιο Μέλλον της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η Τουρκία. Ιστορική Ταυτότητα Θεσμοί και Υπερεπέκταση στην Ευρώπη σελ. 43.Αθήνα 2003, εκδ. Παπαζήσης, σελ.43.

[199] KALYPSO NIKOLAIDIS, "Europe's Tainted Mirror: Reflections on Turkey's Candidacy Status After Helsinki", στο Dimitris Keridis, Dimitris Triantaphyllou, (eds), Greek-Turkish Relations in the Era of Globalization, (Hendon: Brassey's, 2001), σελ.255-256

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι δήλωσε, ότι η ζημιά που προκλήθηκε στο Λουξεμβούργο αποκαταστάθηκε στο Ελσίνκι[200].

Ωστόσο θεωρήθηκε ότι η Γερμανική υποστήριξη προήλθε και από την αυξανόμενη πολιτική πίεση, που άσκησε η μεγάλη τουρκική κοινότητα, που ζει στη Γερμανία. Ταυτόχρονα ασκήθηκε έντονη πίεση υπέρ της τουρκικής υποψηφιότητας και από τους τουρκικούς επιχειρηματικούς κύκλους, οι οποίοι επηρέασαν μηχανισμούς λήψης αποφάσεων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα υπήρξε ο Σύνδεσμος Τούρκων Βιομηχάνων και Επιχειρηματιών TÜSIAD, μέλος της Ένωσης Συνομοσπονδιών Βιομηχάνων και Εργοδοτών της Ευρώπης UNICE. Η TÜSIAD πέτυχε την υιοθέτηση μιας διακήρυξης, για την διεύρυνση, η οποία πρότεινε να δοθεί στη Τουρκία το καθεστώς της υποψήφιας χώρας[201].

Σημαντικός θεωρήθηκε και ο ρόλος του προέδρου της Επιτροπής Ρομάνο Πρόντι και του αρμόδιου επιτρόπου για θέματα διεύρυνσης Γκούντερ Φερχόιγκεν. Η ετήσια έκθεση προόδου για το 1999, σε συνδυασμό με τη θετική προσέγγιση των δύο προαναφερομένων προσώπων, ενίσχυσαν τις προσπάθειες της Άγκυρας και ετοίμασαν το έδαφος για την ανακήρυξη της Τουρκίας, ως υποψήφιας προς ένταξη χώρας.

2.14.10. Ο ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ

Ακόμη και μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, η στρατηγική σχέση ΗΠΑ – Τουρκίας δεν μεταβλήθηκε, καθώς η γεωστρατηγική θέση της Τουρκίας, σε συνδυασμό με το ότι αποτελούσε ένα ισλαμικό κράτος με κοσμικό καθεστώς, ήταν σημαντικά στοιχεία για τις ΗΠΑ, επίσης η εγγύτητα της Τουρκίας με ζώνες ζωτικών αμερικανικών συμφερόντων, όπως η Μέση Ανατολή, η Κασπία, ο Καύκασος και τα Βαλκάνια διατηρούσαν την Τουρκία σε θέση στρατηγικής ισχύος[202].

Η Τουρκία τη σημερινή εποχή για τις ΗΠΑ συνιστά, ένα από τα σημαντικότερα στρατηγικά στοιχήματα στον 21ο αιώνα[203], και ανήκει μαζί με το Μεξικό, την Ινδία, την Βραζιλία, την Ινδονησία και την Αίγυπτο στα κομβικά κράτη. Η ένταξη της Τουρκίας στην ΕΕ, θα συνέβαλε στην αύξηση της επιρροής των ΗΠΑ εντός της

[200] GAMZE AVCI, "Turkey's Slow EU Candidacy: Insurmountable Hurdles to Membership or Simple Euro-skepticism?", Turkish Studies, (vol. 4, no. 1, Spring 2003), σελ. 150.

[202] IFANTIS KOSTAS, "Revisiting the Triangle of Turkey, Greece and the United States", Hellenic Studies, vol. 8, no. 2, Autumn 2000) σελ. 197.
[203] ΝΤΟΚΟΣ Θ. Ο Γεωστρατηγικός Ρόλος της Τουρκίας όπ. π. σελ. 138.

Ένωσης, με σημαντικότερο αποτέλεσμα την ανακοπή της τάσης της ΕΕ, για αυτοτελή διεθνή παρουσία στο διεθνές σύστημα[204] εμποδίζοντάς την, να αναπτυχθεί σε ένα ανταγωνιστή των διεθνών τους συμφερόντων[205].

Έτσι οι ΗΠΑ άσκησαν έντονες πιέσεις στους Ευρωπαίους ηγέτες, τόσο πριν όσο και κατά την διάρκεια του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Ελσίνκι, ώστε να διασφαλιστεί, ότι η Τουρκία θα έπαιρνε το χρίσμα της υποψήφιας προς ένταξη χώρας, με προοπτική την πλήρη ένταξη. Ιδιαίτερες πιέσεις ασκήθηκαν από την κυβέρνηση Κλίντον, προς την Ένωση, με στόχο την κάμψη των ελληνικών αντιρρήσεων και την αποδοχή της τουρκικής υποψηφιότητας[206]. Η πίεση αυτή προκάλεσε την αντίδραση πολλών ευρωπαϊκών κύκλων, μεταξύ αυτών και του Βέλγου Υπουργού Εξωτερικών Λουί Μισέλ, ο οποίος δήλωσε ότι: "*Η Τουρκία και άλλοι υποψήφιοι πρέπει να κατανοήσουν ότι δεν μπορούν να ενταχθούν στην Ευρώπη μόνο με την Αμερικανική υποστήριξη*".[207]

Η δικαιολογητική βάση των Αμερικανών για την υποστήριξη της Τουρκίας στην ενταξιακή της πορεία ήταν, η στρατηγικής σημασίας δέσμευση της Τουρκίας στη Δύση, η θετική επίδραση στο Κυπριακό και στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, ο εκδημοκρατισμός και η προώθηση των μεταρρυθμίσεων, καθώς και το άνοιγμα της ΕΕ στον μουσουλμανικό κόσμο[208].

2.14.11. ΆΛΛΟΙ ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΝΤΕΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ

Η Συνθήκη του Άμστερνταμ είχε προχωρήσει στην κωδικοποίηση των προϋποθέσεων, για ενισχυμένη συνεργασία. Σύμφωνα με αυτήν κάποια κράτη που έχουν τη βούληση και τη δυνατότητα, να μπορούν να προχωρήσουν με πιο γρήγορους ρυθμούς. Αντιθέτως άλλα, τα οποία είτε δεν επιθυμούν είτε δεν δύνανται, να επιτρέπουν να ακολουθήσουν με πιο αργούς ρυθμούς. Σε μια τέτοια Ευρώπη η Τουρκία θα γινόταν δεκτή συνεισφέροντας θετικά, τόσο στην εσωτερική αγορά όσο και στην ΚΕΠΠΑ. Συνεπώς η δυνατότητα ένταξης της Τουρκίας σε μια κατηγορία χωρών δεύτερης ταχύτητας εντός της ΕΕ, υπήρξε η αιτία θετικής αντιμετώπισης της υποστήριξης της ένταξης της Τουρκίας σε καθεστώς υποψήφιας προς ένταξη χώρας.

---

[204] ΚΑΖΑΚΟΣ Π. "Το Αβέβαιο Μέλλον της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η Τουρκία: Ιστορική Ταυτότητα Θεσμοί και Υπερεπέκταση στην Ευρώπη", όπ. π. σελ.87.
[205] ΚΑΖΑΚΟΣ Π., "Οι Ευρωπαϊκές Προοπτικές της Τουρκίας", όπ.π.σελ.275.
[206] Washington Times, 29 1999, Declan Burce-Kennedy, "Turkey: Model and Bridge" σελ.13.,
[207] Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων, 12 Δεκεμβρίου 1999.

Άλλος παράγοντας για την συναίνεση των Ευρωπαίων ηγετών στην τουρκική υποψηφιότητα ήταν ότι το καθεστώς της υποψήφιας χώρας, της παραχωρήθηκε με τη σκέψη πως η Τουρκία, δεν θα κατάφερνε ποτέ να ανταποκριθεί στα αυστηρά κριτήρια και στις προϋποθέσεις, που θέτει η ΕΕ, ώστε να μπορέσει να ενταχθεί ως πλήρες μέλος[209]. Το επιχείρημα αυτό απορρίφθηκε κατηγορηματικά από ευρωπαίους διπλωμάτες των κρατών μελών, οι οποίοι τόνισαν ότι η Ευρώπη δεν θα δεσμευόταν σε μια πολιτική υπόσχεση, που δεν θα ήταν ικανή να τηρήσει, αν ήθελε να είναι μια αξιόπιστη και ισχυρή περιφερειακή και παγκόσμια δύναμη[210].

Τέλος ένας αμφιλεγόμενος παράγοντας ήταν ότι η Τουρκία είχε την υποστήριξη της Γαλλίας, για να αποτελέσει έναν μελλοντικό εξισορροπητικό παράγοντα ανάσχεσης της γερμανικής κυριαρχίας καθώς η Γερμανία, μετά την διεύρυνση της ΕΕ προς την Ανατολική Ευρώπη, αύξησε την επιρροή της στις χώρες αυτές λόγω της οικονομικής ισχύος της[211].

Το Συμβούλιο του Ελσίνκι και η νέα ελληνική εξωτερική πολιτική που αναλύσαμε ήδη έφεραν την εξομάλυνση των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Στη συνέχεια την περίοδο από το 1999 έως το 2021, την οποία εξετάζουμε στο επόμενο κεφάλαιο θα συμφωνηθούν τα μέτρα οικοδόμησης εμπιστοσύνης μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας και θα αρχίσουν διερευνητικές συνομιλίες. Παράλληλα στο συγκεκριμένο κεφάλαιο σε ευρωτουρκικό επίπεδο αναλύουμε το περιεχόμενο της Εταιρικής Σχέσης ΕΕ-Τουρκίας.

[209] Milliyet, 19 Δεκεμβρίου 1999 Kadri Gursel, "Avrupa Elden Gidiyor", (Η Ευρώπη σβήνει), σελ. 20.
[210] ΣΕΡΜΠΟΣ Σ. Τουρκία & Ευρωπαϊκή Ένωση.σελ.239.
[211] JEAN PAUL PICAPER, "L' Almagne, tete de pont de la Turquie en Europe" , La Turquie, Revue de l'Institute International de Geopolitque, (no. 69, April 2000), 42-48.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1999-2021

3. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η περίοδος 1999-2013 έχει ως αφετηρία το ευρωπαϊκό συμβούλιο του Ελσίνκι, το οποίο σηματοδότησε την ελληνική στήριξη της τουρκικής υποψηφιότητας στην ΕΕ. Τότε εγκαινιάστηκε μία ήρεμη περίοδος στις ελληνοτουρκικές σχέσεις χωρίς να υπάρξει μεταβολή των επίσημων θέσεων της Τουρκίας, ούτε διευθέτηση κάποιου ζητήματος της ελληνοτουρκικής διαφοράς.

Η ενταξιακή πορεία της Τουρκίας με τις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στο Ελσίνκι, παρουσίασε μια θετική δυναμική, η οποία συνεχίσθηκε σε γενικές γραμμές και για το αμέσως επόμενο διάστημα, στην διαδικασία ενίσχυσης της προενταξιακής στρατηγικής της Τουρκίας. Σημαντική υπήρξε και η ελληνική συμμετοχή. Οι υπουργοί Εξωτερικών της Ελλάδας και της Τουρκίας στις συναντήσεις τους στην Άγκυρα στις 19-22 Ιανουαρίου του 2000 και στην Αθήνα στις 5-6 Φεβρουαρίου του 2000, είχαν ως αντικείμενο συζήτησης, τις δυνατότητες της ελληνικής συνδρομής, στην ενταξιακή πορεία της Τουρκίας προς την ΕΕ. Οι προτεραιότητες που έθεσε η τουρκική πλευρά ήταν:

1. Υιοθέτηση του κοινοτικού κεκτημένου
2. Κοινοτικά προγράμματα
3. Αναλυτική εξέταση του κεκτημένου (screening)
4. Χρηματοδοτική συνεργασία
5. Διεύρυνση της ΕΕ
6. Διακυβερνητική Διάσκεψη
7. Θέματα σχετικά με την τελωνειακή ένωση
8. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο[1].

Οι αντιπροσωπείες Ελλάδας και Τουρκίας, στόχο είχαν τη συνεργασία για παροχή τεχνογνωσίας προς την Τουρκία σε ζητήματα ΕΕ, ενισχύοντας τα στοιχεία της συνεργασίας των δύο χωρών στο πλαίσιο των ευρωτουρκικών σχέσεων. Επίσης η ελληνική αντιπροσωπεία βοήθησε τους Τούρκους αξιωματούχους στην κατάρτισή τους, σε ζητήματα κοινοτικού κεκτημένου.

3.1 Η ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΓΙΑ ΤΟ 2000

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις 8 Νοεμβρίου 2000 έδωσε στη δημοσιότητα, ταυτόχρονα

[1] HERACLIDIS A. ”Greek – Turkish Relations from Discord to Détente: A Preliminary Evaluation”, Review of International Affairs, (vol. 1,no. 3, 2002) σελ.17-32.

με το κείμενο της πρότασής της προς το Συμβούλιο για την εταιρική σχέση προσχώρησης της Τουρκίας, και την περιοδική έκθεση 2000, για την πορεία της Τουρκίας προς την προσχώρηση. Η περιοδική έκθεση 2000 τόνιζε σε αυστηρό τόνο, τα ζητήματα στα οποία θα έπρεπε να εστιάσει η Τουρκία προκειμένου να εκπληρώσει τα κριτήρια της Κοπεγχάγης. Κατ' αρχάς έθιγε το θέμα των σχέσεων πολιτείας – στρατού. Το Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας της Τουρκίας εξακολουθούσε να επηρεάζει σε σημαντικό βαθμό την πολιτική διαδικασία, υποβαθμίζοντας σε μεγάλο βαθμό το ρόλο του Κοινοβουλίου.[2] Επίσης για τα θέματα άμυνας και ασφάλειας, το Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας δεν είχε σχεδόν καμία υποχρέωση λογοδοσίας στο Κοινοβούλιο. Η έκθεση επεσήμαινε επίσης ότι τα βασανιστήρια εξακολουθούσαν, η θανατική ποινή δεν είχε καταργηθεί και, εκτός αυτών, για τους πολίτες κουρδικής καταγωγής η ελευθερία της έκφρασης ήταν αρκετά περιορισμένη, όταν δεν συμφωνούσε με την επίσημη πολιτική του κράτους. Σύμφωνα με την Επιτροπή, απαιτείτο επείγουσα μεταρρύθμιση στον τομέα αυτόν.

Επίσης η έκθεση, αναφερόμενη στα πολιτιστικά και τα κοινωνικά δικαιώματα και ειδικότερα στο τομέα της εκπαίδευσης, επεσήμαινε ότι δεν επιτρέπεται η χρήση καμιάς άλλης γλώσσας, εκτός της τουρκικής, για τους σκοπούς της διδασκαλίας, με εξαίρεση τις περιπτώσεις που ρητά όριζε το υπουργείο Εθνικής Παιδείας. Από το στοιχείο αυτό επλήττετο ιδιαίτερα ο κουρδικός πληθυσμός,[3] της νοτιοανατολικής Τουρκίας. Η Επιτροπή τονίζει ότι δεν είναι κατοχυρωμένα τα πολιτιστικά δικαιώματα, για όλους τους Τούρκους ανεξαρτήτως εθνικής προέλευσης, όπως το δικαίωμα στις εκπομπές στη μητρική τους γλώσσα[4].

Η Επιτροπή στη γενική αξιολόγησή της δήλωνε απογοητευμένη από την Τουρκία, η οποία ενώ είχε υπογράψει κάποιες διεθνείς συμβάσεις, για τα ανθρώπινα δικαιώματα, τα βασανιστήρια, την ελευθερία της έκφρασης και τις ελευθερίες του συνέρχεσθαι και του συνεταιρίζεσθαι, δεν είχε σημειώσει αντίστοιχες προόδους στα εν λόγω ζητήματα και εξακολουθούσε να μην πληροί τα πολιτικά κριτήρια της Κοπεγχάγης[5]. Τέλος σημειωνόταν ότι, αν και τα βασικά χαρακτηριστικά του δημοκρατικού συστήματος εξακολουθούσαν να ισχύουν, δεν διασφαλιζόταν η δημοκρατία και το κράτος δικαίου, λόγω της καθυστέρησης των απαιτούμενων

[2] Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Περιοδική Έκθεση 2000 της Επιτροπής για την Πορεία της Τουρκίας προς την Προσχώρηση,COM(2000) 713 τελικό, 8 Νοεμβρίου 2000, σελ. 16.
[3] Όπ. π. σελ. 21.
[4] 'Οπ. π. σελ. 22.
[5] Όπ. π. σελ. 86.

μεταρρυθμίσεων, για τις οποίες έχει δεσμευτεί η Τουρκία.

3. 2. ΕΤΑΙΡΙΚΗ ΣΧΕΣΗ ΕΕ-ΤΟΥΡΚΙΑΣ

Η εταιρική σχέση Ευρωπαϊκής Ένωσης-Τουρκίας βασίστηκε στο άρθρο 12 των Συμπερασμάτων του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Ελσίνκι[6]. Συνιστούσε μονομερή πράξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία βασιζόταν στα προηγούμενα Ευρωπαϊκά Συμβούλια. Η εταιρική σχέση περιελάμβανε τις προτεραιότητες, στις οποίες θα έπρεπε να επικεντρωθούν οι προπαρασκευαστικές εργασίες για την προσχώρηση, λαμβανομένων υπ' όψιν των πολιτικών και οικονομικών κριτηρίων, καθώς επίσης και των υποχρεώσεων του κάθε υποψηφίου κράτους.

Από την πλευρά του το υποψήφιο κράτος, όφειλε να διαμορφώσει ένα εθνικό πρόγραμμα, για την υιοθέτηση του κοινοτικού κεκτημένου, λαμβανομένων υπ' όψιν των ρυθμίσεων της εταιρικής σχέσης, καθώς και των συμπερασμάτων των περιοδικών ετήσιων εκθέσεων της Επιτροπής, σε σχέση με την πρόοδο που σημειώνει κάθε υποψήφιο κράτος, στην πορεία του προς την ένταξη. Συγχρόνως από την πλευρά της ΕΕ διαμορφώθηκαν μηχανισμοί ελέγχου της συμμόρφωσης του υποψήφιου κράτους, προς τους όρους και τις προϋποθέσεις, που θέτει η εταιρική σχέση.

Από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Λουξεμβούργου, η χρήση της εταιρικής σχέσης αποτελούσε πλέον μέρος της προενταξιακής στρατηγικής για τα υποψήφια προς ένταξη κράτη, την Κύπρο και τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης[7]. Όμως για την Τουρκία προέβλεψε μόνο μια Ευρωπαϊκή στρατηγική[8]. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Λουξεμβούργου[9] έκρινε ότι το Συμβούλιο αποφασίζοντας με ομοφωνία προχωρούσε στην καθιέρωση συστήματος εταιρικών σχέσεων, ως ουσιαστικού στοιχείου της προενταξιακής στρατηγικής. Κατόπιν τούτου το Συμβούλιο αποφασίζει με ειδική πλειοψηφία τις αρχές, τις προτεραιότητες και τους ενδιάμεσους στόχους, τις μείζονος σημασίας προσαρμογές, καθώς και τις προϋποθέσεις κάθε επιμέρους εταιρικής σχέσης[10].

Στη συνέχεια το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Feira κάλεσε την Επιτροπή να

[6] Συμπεράσματα Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Ελσίνκι SN 300/99 GR.
[7] Συμπεράσματα Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Λουξεμβούργου παράγραφοι 14-22
[8] Συμπεράσματα Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Λουξεμβούργου παράγραφοι 31-36
[9] Συμπεράσματα Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Λουξεμβούργου παράγραφος 16.
[10] ΜΑΡΙΑΣ Ε. Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση και Ελληνοτουρκική Προσέγγιση. Αθήνα Κομοτηνή 2005 Εκδ. Α. Ν. Σάκκουλα σελ.202.

υποβάλει τις σχετικές προτάσεις, για την σύναψη των εταιρικών σχέσεων. Μετά την πρόταση της Επιτροπής, το Συμβούλιο αποφάσισε για τις υποψήφιες χώρες μια διαδικασία σε δύο στάδια, ενέκρινε με ομοφωνία μια νομική βάση πλαίσιο, η οποία θέσπιζε την εταιρική σχέση για την προσχώρηση, και όριζε ότι οι προτεραιότητες θα τεθούν με ειδική πλειοψηφία. Ωστόσο το Συμβούλιο προχώρησε στις 16 Μαρτίου 1998 στην έκδοση Ειδικού Κανονιστικού - Πλαισίου[11], για τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης. Πρόκειται για τον κανονισμό 622/98, σύμφωνα με τον οποίο η βοήθεια της ΕΚ στο πλαίσιο των εταιρικών σχέσεων προσχώρησης, επικεντρώθηκε στις δυσκολίες[12] που αντιμετώπιζαν τα υποψήφια κράτη, προκειμένου να ανταποκριθούν στα κριτήρια του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Κοπεγχάγης. Ο εν λόγω κανονισμός όριζε ότι: "Το Συμβούλιο αποφασίζει με ειδική πλειοψηφία μετά από πρόταση της επιτροπής για τις αρχές, τις προτεραιότητες, τους ενδιάμεσους στόχους και τις προϋποθέσεις που θα περιληφθούν σε κάθε εταιρική σχέση εν όψει της προσχώρησης….. ".

Η Κοινότητα θα παρείχε τη βοήθεια, που προβλέπεται από τα διάφορα κοινοτικά προγράμματα, ωστόσο η συγκεκριμένη βοήθεια, θα εξαρτάται από την τήρηση των δεσμεύσεων που έχει αναλάβει το υποψήφιο κράτος και από το κατά πόσον εκπληρώνει τα κριτήρια της Κοπεγχάγης[13].Επίσης ο κανονισμός συνιστούσε τη νομική βάση για την έκδοση αποφάσεων του Συμβουλίου για τις αρχές, τις προτεραιότητες, τους ενδιάμεσους στόχους και τις προϋποθέσεις των εταιρικών σχέσεων μόνο των υποψηφίων χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης και όπως όριζε το άρθρο 1 του Κανονισμού: "Θεσπίζονται με τα υποψήφια κράτη της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης εταιρικές σχέσεις, εν όψει της προσχώρησης ως μέρος της ενισχυμένης προενταξιακής στρατηγικής"[14].

Επομένως ο Κανονισμός 622/98 δεν μπορούσε να αποτελέσει τη νομική βάση για την έκδοση απόφασης του Συμβουλίου για τις αρχές τους ενδιάμεσους στόχους και τις προϋποθέσεις της εταιρικής σχέσης ΕΕ-Τουρκίας.

3.2.1. Η ΠΡΟΤΑΣΗ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΙΚΗΣ ΣΧΕΣΗΣ ΕΕ-ΤΟΥΡΚΙΑΣ

[11] ΕΕ L 85, 20.3.98, σελ. 1-2.
[12] Κανονισμός 622/98, όπ. π. τέταρτη παράγραφος, σημ. 6, σελ. 1.
[13] Κανονισμός 622/98, 8η παρ. όπ. π. σημ. 6, σελ. 1.
[14] Όπ. π. σημ. 6, σελ. 2

Το Συμβούλιο έκρινε απαραίτητη τη θέσπιση ενός νέου κανονισμού, για τη σύναψη εταιρικής σχέσης, εν όψει της προσχώρησης της Τουρκίας. Βάσει των όρων του άρθρου 308 ΣΕΚ και με διατάξεις ανάλογες με αυτές του κανονισμού 622/1998, καταρτίστηκε η πρόταση Κανονισμού Πλαισίου της Επιτροπής, η οποία υποβλήθηκε στις 26 Ιουλίου 2000[15] και της οποίας το άρθρο 1 προέβλεπε την θέσπιση με την Τουρκία εταιρικής σχέσης, ως τμήμα της προενταξιακής στρατηγικής. Αυτή η εταιρική σχέση συνιστούσε ένα ενιαίο πλαίσιο με δύο θεματικές.

Πρώτη θεματική: Είχε σχέση με τις προτεραιότητες για την προετοιμασία της προσχώρησης, σε συνδυασμό με τα πολιτικά και οικονομικά κριτήρια, που είχαν τεθεί στα συμπεράσματα των προηγούμενων Ευρωπαϊκών Συμβουλίων, καθώς και με τις υποχρεώσεις κάθε κράτους μέλους της ΕΕ τις καθορισμένες από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Η κατάσταση στην Τουρκία εν όψει της προσχώρησης, όπως αποτυπωνόταν στις περιοδικές εκθέσεις της Επιτροπής και στα Συμπεράσματα αυτών των εκθέσεων, συνιστούσε οδηγό για τη σύσταση των προτεραιοτήτων του περιεχομένου της εταιρικής σχέσης. Επίσης οι προτεραιότητες της εταιρικής σχέσης είχαν άμεση εξάρτηση και από τα πολιτικά και οικονομικά κριτήρια που έθεσαν όλα τα προηγούμενα Ευρωπαϊκά Συμβούλια και όχι μόνο του Ελσίνκι και της Κοπεγχάγης. Οι κύριες προτεραιότητες οι οποίες θα διαμόρφωναν την εταιρική σχέση έπρεπε:

"*Να σχετίζονται με την ικανότητα της Τουρκίας ως υποψήφιου κράτους να αναλαμβάνει τις υποχρεώσεις του μέλους, δηλαδή να εκπληρώνει τα πολιτικά και οικονομικά κριτήρια της Κοπεγχάγης, τα οποία απαιτούνται για το υποψήφιο κράτος.*

Να έχει επιτύχει τη σταθερότητα θεσμών που εγγυώνται τη δημοκρατία, το κράτος δικαίου, τα ανθρώπινα δικαιώματα και το σεβασμό και την προστασία των μειονοτήτων.

Να έχει εξασφαλίσει τη λειτουργία οικονομίας της αγοράς, καθώς και την ικανότητα αντιμετώπισης ανταγωνιστικών πιέσεων και των δυνάμεων της αγοράς στο πλαίσιο της Ένωσης.

Να έχει την ικανότητα να αναλαμβάνει τις υποχρεώσεις του μέλους, μεταξύ των οποίων και την υιοθέτηση των στόχων της πολιτικής, οικονομικής και νομισματικής

[15] Αιτιολογική έκθεση πρότασης Κανονισμού του Κανονισμού του Συμβουλίου για τη θέσπιση εταιρικής σχέσης εν όψει της προσχώρησης, http://europa.eu.int/eur-lex/el/com/dat/2000/el_500PC0502.html.σημ.5.

Ένωσης.

Να σχετίζονται με την ικανότητα της Τουρκίας να αναλαμβάνει τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τους όρους του Ελσίνκι.

Να συμμερίζεται τις αξίες και τους στόχους της ΕΕ, όπως καθορίζονται από τη Συνθήκη.

Να συμμερίζεται την αρχή της ειρηνικής επίλυσης των διαφορών, σύμφωνα με τον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών.

Να καταβάλει κάθε προσπάθεια για την επίλυση κάθε εκκρεμούς συνοριακής διαφοράς και άλλων συναφών θεμάτων, με εξωδικαστικούς τρόπους, το αργότερο ως τα τέλη του 2004.

Να φέρει τις εν λόγω διαφορές ενώπιον του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης εντός ευλόγου χρονικού διαστήματος, εφ' όσον αυτές δεν επιλυθούν με εξωδικαστικούς τρόπους μέχρι τα τέλη του 2004.

Να καταβάλει κάθε προσπάθεια για έντονη υποστήριξη στο πλαίσιο του πολιτικού διαλόγου των προσπαθειών του ΓΓ των Ηνωμένων Εθνών να φέρει τη διαδικασία εξεύρεσης μιας συνολικής ρύθμισης του Κυπριακού προβλήματος σε αίσιο πέρας".

Δεύτερη θεματική: Αφορούσε στο ενιαίο πλαίσιο της εταιρικής σχέσης εν όψει της προσχώρησης. Ήταν η χρηματοδοτική ενίσχυση της Τουρκίας, για την υλοποίηση των προτεραιοτήτων που καθορίστηκαν κατά την προενταξιακή περίοδο. Το άρθρο 3 του Κανονισμού Πλαισίου προέβλεπε ότι η κοινοτική συνδρομή, την οποία θα ελάμβανε η Τουρκία από την Κοινότητα στο πλαίσιο της προενταξιακής στρατηγικής, θα ήταν η συνδρομή που προβλέπουν τα προγράμματα τα οποία έχουν εγκριθεί σύμφωνα με τις διατάξεις της Συνθήκης.

Η Ελλάδα όσον αφορά την ψήφιση του νέου Κανονισμού, για την βοήθεια προς την Τουρκία, είχε συναρτήσει τη θετική της στάση με την ικανοποίηση των θέσεών της, από το περιεχόμενο της εταιρικής της σχέσης Ευρωπαϊκής Ένωσης – Τουρκίας. Θα έπρεπε να συνάδει με τους όρους που είχε θέσει η απόφαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Ελσίνκι.

3.2.2. ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΙΚΗΣ ΣΧΕΣΗΣ ΜΕΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΟΤΑΣΗ ΑΠΟΦΑΣΗΣ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ

Η εταιρική σχέση ΕΕ-Τουρκίας που πρότεινε η Επιτροπή, συντάχθηκε μετά από διαπραγματεύσεις με την Τουρκία, σύμφωνα με τις αποφάσεις του Συμβουλίου και

στη βάση των αρχών, των όρων, των προτεραιοτήτων και των ενδιάμεσων στόχων, αφού λήφθηκαν υπ' όψιν τα Συμπεράσματα της περιοδικής έκθεσης 2000, αναφορικά με την πορεία της Τουρκίας προς την προσχώρηση[16].

Στόχος της τουρκικής διπλωματίας κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων, ήταν να μην υπάρξει καμία αναφορά στο Αιγαίο[17] και στην Κύπρο εντός του σχεδίου εταιρικής σχέσης τόσο στους βραχυπρόθεσμους όσο και στους μεσοπρόθεσμους στόχους. Τελικά όμως το Κυπριακό[18] συμπεριλήφθηκε στους βραχυπρόθεσμους στόχους του σχεδίου της εταιρικής σχέσης. Η εξέλιξη αυτή θεωρήθηκε από την τουρκική πλευρά, ως αποτέλεσμα των ελληνικών πιέσεων. Το περιεχόμενο της εταιρικής σχέσης σύμφωνα με την πρόταση της Επιτροπής το οποίο είχε συμπεριληφθεί στο παράρτημα του σχεδίου απόφασης του Συμβουλίου σημείωνε τα ακόλουθα:

Αρχές

Στις αρχές γινόταν αναφορά στην εκπλήρωση των πολιτικών και οικονομικών κριτηρίων της Κοπεγχάγης. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Μαδρίτης τόνιζε την ανάγκη οι υποψήφιες χώρες μετά την προσχώρηση, να εναρμονίσουν την διοικητική τους δομή, για την διασφάλιση της αρμονικής λειτουργίας των κοινοτικών πολιτικών. Ωστόσο το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Λουξεμβούργου, έκανε αναφορά στην ενσωμάτωση του κοινοτικού κεκτημένου στη νομοθεσία, καθώς και στην αναγκαιότητα εφαρμογής του κοινοτικού κεκτημένου.

Η εταιρική σχέση αναφέρθηκε στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι, το οποίο όριζε τη διαδικασία προσχώρησης, εντός ενός ενιαίου πλαισίου και επί ίσοις όροις, για τα 13 υποψήφια κράτη, τα οποία θα έπρεπε να συμμερίζονται τις αξίες και τους στόχους της Ένωσης, όπως ορίζονται στις συνθήκες. Ωστόσο ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στην αρχή της ειρηνικής επίλυσης των διαφορών, σύμφωνα με τον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών. Έτσι υπέδειξε στα υποψήφια κράτη τη διευθέτηση κάθε εκκρεμούς διαφοράς. Επίσης το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο έκρινε ότι μέχρι το 2004, θα επανεξέταζε κάθε εκκρεμή διαφορά, ιδίως όσον αφορούσε στις επιπτώσεις στη διαδικασία προσχώρησης, προκειμένου να προαγάγει την επίλυση τους μέσω του Διεθνούς Δικαστηρίου. Παράλληλα, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο επεσήμανε ότι η Τουρκία, επωφελούμενη από την

[16] Εισαγωγή Σχεδίου εταιρικής σχέσης ό. π. σημ. 19.
[17] Turkish Daily News, 8.11.2000.
[18] Turkish Daily News, 9.11.2000.

προενταξιακή στρατηγική, θα μπορούσε να προχωρήσει στις απαιτούμενες μεταρρυθμίσεις. Η στρατηγική αυτή περιελάμβανε ενισχυμένο πολιτικό διάλογο, ιδιαίτερα στην εκπλήρωση των πολιτικών κριτηρίων προσχώρησης και ειδικότερα στο θέμα των ανθρώπινων δικαιωμάτων, καθώς και στα ζητήματα τα αναφερόμενα στις παραγράφους 4 και 9^{α} των συμπερασμάτων του Ελσίνκι. Ταυτόχρονα ενθάρρυνε την Τουρκία να στηρίξει τις προσπάθειες του γενικού γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών για εξεύρεση λύσης στο Κυπριακό ζήτημα[19].

3.2.3. ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ: ΒΡΑΧΥΠΡΟΘΕΣΜΟΙ ΚΑΙ ΜΕΣΟΠΡΟΘΕΣΜΟΙ

3.2.3.1.ΒΡΑΧΥΠΡΟΘΕΣΜΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

Πολιτικά κριτήρια.

Τα πολιτικά κριτήρια των βραχυπρόθεσμων στόχων[20] για το 2001 σύμφωνα με την έκθεση της Επιτροπής ήταν:

Η ένθερμη στήριξη των προσπαθειών του ΓΓ του ΟΗΕ στο πλαίσιο του πολιτικού διαλόγου, για την εξεύρεση συνολικής ρύθμισης του Κυπριακού προβλήματος[21].

Η ενίσχυση των νομικών και συνταγματικών εγγυήσεων της ελευθερίας της έκφρασης, όπως ορίζονται στο άρθρο 10 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.

Η ενδυνάμωση των νομικών και συνταγματικών εγγυήσεων της ελευθερίας του συνεταιρίζεσθαι και της ελευθερίας του συνέρχεσθαι ειρηνικά και η ενθάρρυνση της ανάπτυξης της κοινωνίας των πολιτών.

Η ενίσχυση των νομικών ρυθμίσεων και η εφαρμογή των αναγκαίων μέτρων για την καταπολέμηση και πρόληψη των βασανιστηρίων.

Η δικαστική αποκατάσταση για παραβάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Η διαγραφή όλων των νομικών διατάξεων, που απαγόρευαν στους Τούρκους πολίτες να χρησιμοποιούν τη μητρική τους γλώσσα, στις ραδιοφωνικές και τηλεοπτικές

[19] MARIAS E. ;op. p. sel.211.

[20] Απόφαση 2001/235 στις 8 Μαρτίου 2001 του Συμβουλίου για τις αρχές τις προτεραιότητες τους ενδιάμεσους στόχους και τους όρους που περιέχονται στην Εταιρική Σχέση για την Προσχώρηση της Δημοκρατίας της Τουρκίας. Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων L 085, 24 Μαρτίου 2001, σελ. 16-17.

[21]Παράγραφος 9 α των Συμπερασμάτων του Ελσίνκι σημειώνει ότι "το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο χαιρετίζει την έναρξη στις 3 Δεκεμβρίου στη Νέα Υόρκη των συνομιλιών για τη συνολική ρύθμιση του Κυπριακού και εκφράζει την κατηγορηματική του υποστήριξη για τις προσπάθειες του Γενικού Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών να φέρει τη διαδικασία σε αίσιο πέρας".

τους εκπομπές.

Η αναστολή θανατικών εκτελέσεων.

Η μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων οι οποίες υφίσταντο στην νοτιοανατολική Τουρκία, με στόχο την αύξηση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών ευκαιριών όλων των πολιτών.

Οικονομικά κριτήρια

Στα οικονομικά κριτήρια είχε ενταχθεί το πρόγραμμα των θεσμικών αλλαγών και αποπληθωρισμού, κατόπιν συμφωνίας με το ΔΝΤ και την Παγκόσμια Τράπεζα και συγκεκριμένα ο έλεγχος των δημοσίων δαπανών. Περιλαμβάνονταν επίσης μεταρρυθμίσεις που αποσκοπούσαν στη διαφάνεια και τον έλεγχο του οικονομικού τομέα και προβλεπόταν η ιδιωτικοποίηση των κρατικών επιχειρήσεων με κοινωνική ευαισθησία.

3.2.3.2. ΜΕΣΟΠΡΟΘΕΣΜΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

Πολιτικά Κριτήρια

Διασφάλιση των ανθρώπινων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών σε όλους τους πολίτες ανεξαρτήτως καταγωγής, γλώσσας, χρώματος, φύλου και πολιτικών, φιλοσοφικών και θρησκευτικών πεποιθήσεων.

Ειρηνική επίλυση των εκκρεμών συνοριακών διαφορών και άλλων συναφών προβλημάτων, σύμφωνα με τα συμπεράσματα του Ελσίνκι[22].

Αναθεώρηση του τουρκικού Συντάγματος και των υπόλοιπων σχετικών νόμων, με σκοπό τη διασφάλιση των δικαιωμάτων και ελευθεριών όλων των πολιτών της Τουρκίας, όπως ορίζονται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.

Κατάργηση της θανατικής ποινής και παράλληλα υπογραφή και επικύρωση του Πρωτοκόλλου αριθμός 6 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.

Προσαρμογή των συνθηκών κράτησης στις φυλακές με τις ελάχιστες προδιαγραφές

[22] Τα Συμπεράσματα του Ελσίνκι στην παράγραφο 4 όριζαν ότι:
«*σύμφωνα με την αρχή της ειρηνικής επίλυσης των διαφορών όπως ορίζει ο Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο παροτρύνει τα υποψήφια κράτη να καταβάλουν κάθε προσπάθεια για την επίλυση συνοριακών διαφορών καθώς επίσης και άλλων συναφών θεμάτων. Σε κάθε διαφορετική περίπτωση θα πρέπει εντός εύλογου χρονικού διαστήματος η διαφορά να έρθει ενώπιον του Διεθνούς Δικαστηρίου. Παράλληλα το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο τονίζει ότι η τήρηση των πολιτικών κριτηρίων που όρισε το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κοπεγχάγης αποτελούν προϋπόθεση για έναρξη διαπραγματεύσεων προσχώρησης και ότι η τήρηση όλων κριτηρίων της Κοπεγχάγης αποτελεί προαπαιτούμενο για τη προσχώρηση στην Ένωση.*»

των Ηνωμένων Εθνών για τη μεταχείριση των κρατουμένων.

Εναρμόνιση του συνταγματικού ρόλου του Συμβουλίου Εθνικής Ασφαλείας ως συμβουλευτικού οργάνου της κυβέρνησης, με την πρακτική των κρατών μελών της Ένωσης.

Άρση του καθεστώτος έκτακτης ανάγκης στη νοτιοανατολική περιοχή της Τουρκίας.

Κατάργηση κάθε νομικής ρύθμισης που εμποδίζει την απονομή των πολιτιστικών δικαιωμάτων, καθώς και την προστασία της πολιτισμικής διαφορετικότητας και εξασφάλιση των πολιτιστικών δικαιωμάτων σε όλους τους πολίτες, ανεξάρτητα από την καταγωγή τους. Ταυτόχρονα η προστασία αυτή θα επεκτείνεται και στον τομέα της εκπαίδευσης.

Το Συμβούλιο ζήτησε από την Τουρκία, για την εναρμόνισή της με τους στόχους της εταιρικής σχέσης την κατάρτιση και την έγκριση, πριν από το 2000, του εθνικού προγράμματος, για την υιοθέτηση του κοινοτικού κεκτημένου, στο οποίο θα υπήρχε ανάλυση του χρονοδιαγράμματος, των ανθρώπινων και χρηματοδοτικών πόρων, καθώς και του προγράμματος που θα εφάρμοζε για την σωστή τήρηση των ενταξιακών προτεραιοτήτων[23].

Παράλληλα οριστικοποιήθηκε και η συνολική χρηματοδότηση της Τουρκίας από την ΕΕ με το ποσόν των 177 εκατ. ευρώ, εκ των οποίων τα 127 εκατ. παραχωρήθηκαν μέσω του πλαισίου ευρωμεσογειακής συνεργασίας (πρόγραμμα MEDA II), τα 5 εκατ. ευρώ για την εμβάθυνση της τελωνειακής ένωσης και τα 45 εκατ. ευρώ, για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη της Τουρκίας. Τέλος η Τουρκία θα επωφελούνταν από τη δυνατότητα χορήγησης δανείων ύψους 600 εκατ. ευρώ μέσω της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων, για τις ανάγκες οικοδόμησης της χώρας επί μια τριετία[24].

Λίγες μέρες μετά τη δημοσιοποίηση του κειμένου της εταιρικής σχέσης, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο στις 15 Νοεμβρίου 2000, παρουσίασε το ετήσιο ψήφισμά του για την πορεία της Τουρκίας προς την προσχώρηση. Το ψήφισμα στόχευε τόσο στην ενθάρρυνση της Τουρκίας, όσο και της ΕΕ για την εφαρμογή μιας στρατηγικής[25] για την προετοιμασία της προσχώρησης, υπογραμμίζοντας τις αδυναμίες της τουρκικής υποψηφιότητας. Έτσι ζήτησε την αλλαγή της τουρκικής

[23]Συμβούλιο της 8ης Μαρτίου 2001, απόφαση 2001/235, εταιρική σχέση προσχώρησης της Τουρκίας, οι αρχές οι προτεραιότητες οι ενδιάμεσοι στόχοι και οι όροι της.

[24] ΣΕΡΜΠΟΣ Σ. Τουρκία και Ευρωπαϊκή Ένωση, όπ. π. σελ. 422

[25] Ψήφισμα Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 15ης Νοεμβρίου σχετικά με την πορεία της Τουρκίας προ ς την προσχώρηση. A5-0297/2000, εδάφιο Β.

πολιτικής στο θέμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, για το σύνολο των πολιτών της Τουρκίας ώστε να τεθεί τέρμα στις πολιτικές, κοινωνικές και πολιτιστικές διακρίσεις εις βάρος των μειονοτήτων και ιδιαίτερα για τους πολίτες κουρδικής καταγωγής αλλά και σεβασμό της αρχής της εδαφικής ακεραιότητας της Τουρκικής Δημοκρατίας[26]. Ειδικότερα το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο παρότρυνε την τουρκική κυβέρνηση, στον επαναπροσδιορισμό της πολιτικής στους τομείς της δημοκρατίας, στη μεταρρύθμιση του ποινικού κώδικα, της ελευθερίας της γνώμης, στο διαχωρισμό των εξουσιών της ανεξαρτησίας, της δικαστικής εξουσίας, των δικαιωμάτων των μειονοτήτων, στη μη ανάμιξη του στρατού στην πολιτική ζωή της χώρας[27].

Τα Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο αναφέρθηκε και στο Κυπριακό ζητώντας την απόσυρση των τουρκικών στρατευμάτων, από την το βόρειο τμήμα της Κύπρου, καθώς και την ουσιαστική συμβολή της Τουρκίας στην επίλυση του πολιτικού προβλήματος[28].

3.2.4. Η ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΝΑ ΠΑΡΑΜΕΙΝΟΥΝ ΕΚΤΟΣ ΕΤΑΙΡΙΚΗΣ ΣΧΕΣΗΣ ΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΚΑΙ ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ

Η Τουρκία έδειξε έντονο ενδιαφέρον για τη σύναψη της εταιρικής σχέσης. Έντονο επίσης υπήρξε το ενδιαφέρον της, να μην περιληφθούν στην εταιρική σχέση, το ζήτημα του Κυπριακού και οι ελληνοτουρκικές διαφορές[29]. Έτσι για το σκοπό αυτό ο τούρκος υπουργός Εξωτερικών Ισμαήλ Τζεμ τον Σεπτέμβριο του 2000 ανέλαβε διπλωματικές επαφές με τον πρόεδρο της Επιτροπής Ρομάνο Πρόντι, τον Χαβιέ Σολάνα και τον Γερμανό επίτροπο Γκίντερ Φερχόιγκεν[30].

Ωστόσο οι προσδοκίες της Άγκυρας διαψεύστηκαν, καθ' όσον η Επιτροπή στην πρόταση εταιρικής σχέσης που υπέβαλε συμπεριέλαβε και το Κυπριακό και τις ελληνοτουρκικές διαφορές, γεγονός που χαρακτηρίστηκε από την τουρκική κυβέρνηση ως υποχώρηση στις ελληνικές πιέσεις[31]. Ταυτόχρονη υπήρξε και η αντίδραση του Ισμαήλ Τζεμ, ο οποίος δήλωσε ότι για την Άγκυρα ίσχυαν οι

[26] Όπ. π., παρ. 12.
[27] Όπ. π., παρ. 2
[28] 'Οπ. π. παρ. 18-19.
[29] Innews/narticle.asp?nid=33024, 21 Σεπτεμβρίου 2000. "Πιέσεις Τζέμ προς την ΕΕ για την εταιρική σχέση με την Τουρκία".
[30] innews/narticle.asp?nid=32905, 20 Σεπτεμβρίου 2000. "Το έδαφος για την εταιρική σχέση Τουρκίας-ΕΕ προετοιμάζει ο Τζέμ στις Βρυξέλλες".
[31] Turkiesh Daily News. 9-11-2000.

αποφάσεις του Ελσίνκι και η επιστολή Λίπονεν[32] και ως εκ τούτου η αναφορά στο Κυπριακό και τους βραχυπρόθεσμους στόχους της εταιρικής σχέσης ήταν άκυρη και δεν μπορούσε να παραγάγει νομικά αποτελέσματα. Επίσης το τουρκικό υπουργείο Εξωτερικών ανακοίνωσε ότι για την Άγκυρα δεν υπήρχε καμία σύνδεση του Κυπριακού με την ενταξιακή της πορεία[33]. Ταυτόχρονα ο Σουκρού Σινάλ Γκιουρέλ, υπουργός Επικρατείας υπεύθυνος για το Κυπριακό, δήλωσε μετά το πέρας του Υπουργικού Συμβουλίου στις 9 Νοεμβρίου 2000, ότι η Τουρκία δεν πρόκειται να διαφοροποιήσει τη στάση της στο Κυπριακό.

Ωστόσο παρά τις αντιδράσεις και τις καταγγελτικές δηλώσεις των Τούρκων ιθυνόντων, το σχέδιο της εταιρικής σχέσης της επιτροπής έγινε δεκτό με απόφαση του τουρκικού Υπουργικού Συμβουλίου και μάλιστα με το αίτημα προς το Συμβούλιο της ΕΕ για την ταχύτερη λήψη απόφασης[34]. Ταυτόχρονα τόσο ο Ισμαήλ Τζεμ όσο και ο Γκιουρέλ δήλωναν ότι για την Άγκυρα εξακολουθούσαν να ισχύουν η επιστολή Λίπονεν στον πρωθυπουργό Ετσεβίτ και τα Συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Ελσίνκι[35]. Επίσης το τουρκικό υπουργείο Εξωτερικών σε μια προσπάθεια εντυπωσιασμού τόνιζε για το ίδιο θέμα ότι θα επιδείκνυε την δέουσα προσοχή στις απόψεις της ΕΕ κατά την προετοιμασία του Εθνικού Προγράμματός της[36] και ότι η προσαρμογή της Τουρκίας στα κριτήρια της Κοπεγχάγης θα γινόταν σύμφωνα με τον τρόπο που είχε γνωστοποιήσει στην Επιτροπή[37]. Ωστόσο η ανακοίνωση του τουρκικού υπουργείου Εξωτερικών έκανε εκτενή αναφορά στο

---

[32] Turkish Daily News. 9-11-2000. http://greece.flash.gr//politics/2000/11/23/2615id.Η επιστολή Λίπονεν προς Ετσεβίτ ανέφερε:
"*Όταν στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο συζητήσαμε το Προσχέδιο Συμπερασμάτων, το οποίο είναι συνημμένο στην επιστολή, δήλωσα, χωρίς να με αμφισβητεί κανείς, ότι στην παράγραφο 12 των Συμπερασμάτων δεν περιλαμβάνονταν νέα κριτήρια που να προστίθενται σε αυτά της Κοπεγχάγης και ότι η αναφορά στις παραγράφους 4και 9^{α} δεν σχετίζεται με τα κριτήρια ένταξης, αλλά με τον πολιτικό διάλογο. Η εταιρική σχέση θα δημιουργηθεί βάσει των σημερινών αποφάσεων του Συμβουλίου. Στην παράγραφο 4 η ημερομηνία 2004 δεν αποτελεί διορία για τη ρύθμιση των διαφορών μέσω του διεθνούς δικαστηρίου αλλά την ημερομηνία κατά την οποία το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο θα επανεξετάσει την κατάσταση σχετικά με οποιαδήποτε σημαντική διαφορά. Όσον την Κύπρο η επίτευξη μιας πολιτικής συμφωνίας παραμένει στόχος της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Όσον αφορά την ένταξη της Κύπρου, όλοι οι σχετικοί παράγοντες θα ληφθούν υπ' όψιν όταν το Συμβούλιο λάβει την απόφαση . Κατόπιν αυτών, σας παρακαλώ μαζί με τα υποψήφια κράτη στο γεύμα εργασίας στο Ελσίνκι*".

[33] Innews/narticle.asp?nid=40602, 9 Νοεμβρίου 2000. "Ενοχλημένη η Άγκυρα από το κείμενο της εταιρικής σχέσης της με την ΕΕ".

[34] Financial Times, "Ankara urged to speed human rights reform". November 9, 2000, σελ.8.

[35] Turkiesh Daily News 10-11-2000.

[36] Republic of Turkey, Ministry of Foreing Affairs, Press release on the Turkish Accession Partnership, prepared by the EU Commission, No 211, November 8, 2000, http://www.mfa.gov.tr/EU/Press211.htm.

[37] MARIAS E. ;op. p. sel.216.

Κυπριακό και στους λόγους για τους οποίους, σύμφωνα με τη δική του θεώρηση, ήταν παράνομη η σχετική αναφορά της εταιρικής σχέσης.

Ειδικότερα οι τουρκικοί ισχυρισμοί για το Κυπριακό αναπτύχθηκαν στις δύο σχετικές ανακοινώσεις της 8ης και της 9ης Νοεμβρίου 2000 και αφορούσαν στις παραγράφους 4 και 9α των συμπερασμάτων. Οι παράγραφοι αυτές, σύμφωνα με την τουρκική κυβέρνηση, δεν συνιστούσαν κριτήρια προσχώρησης της Τουρκίας στην ΕΕ, αλλά στοιχεία του πολιτικού διαλόγου μεταξύ ΕΕ και Τουρκίας. Η αντίρρηση της τουρκικής κυβέρνησης επικεντρωνόταν στην αναφορά των παραγράφων αυτών στους βραχυπρόθεσμους και μεσοπρόθεσμους στόχους της εταιρικής σχέσης, αλλά και στις σχετικές ετήσιες εκθέσεις προόδου της Επιτροπής, αναφορικά με την προσχώρηση της Τουρκίας στην ΕΕ[38].

Τα βασικά σημεία της ανακοίνωσης της 8ης Νοεμβρίου ήταν:

1. Η επιστολή Λίπονεν της 10ης Δεκεμβρίου 1999 και η τοποθέτηση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στις 14 Δεκεμβρίου.
2. Οι διευκρινίσεις Σολάνα- Φερχόϊγκεν προς τον Ετσεβίτ στις 9 Δεκεμβρίου 1999.
3. Η συνέντευξη τύπου που έδωσε ο Ετσεβίτ στις 10 Δεκεμβρίου 1999.

Τους ισχυρισμούς αυτούς η Τουρκία στήριζε στο ότι ποτέ δεν δέχθηκε κάποιο συσχετισμό στην εξεύρεση λύσης του Κυπριακού και στην τουρκική υποψηφιότητα για προσχώρηση στην ΕΕ και ότι το θέμα αυτό αφορούσε τις δύο κοινότητες. Εκτός αυτού, και η ανακοίνωση της 9ης Νοεμβρίου, επισήμαινε ότι το Κυπριακό ουδεμία σχέση είχε με την τουρκική προσχώρηση.

Είναι σαφές όμως ότι το πλαίσιο των εταιρικών σχέσεων και οι διαδικασίες θεσμοθέτησής τους, πήγαζαν από τις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Λουξεμβούργου, ενώ οι ειδικοί όροι της εταιρικής σχέσης ΕΕ-Τουρκίας προέκυψαν κατά σαφή και κατηγορηματικό τρόπο από την παράγραφο 12 των συμπερασμάτων του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Ελσίνκι η οποία αναφερόταν ως εξής[39]:

> *"Σε συνδυασμό με ένα εθνικό πρόγραμμα για την αποδοχή του κεκτημένου, θα εκπονηθεί μία εταιρική σχέση προσχώρησης, βάσει των συμπερασμάτων προηγούμενων Ευρωπαϊκών Συμβουλίων, αλλά με προτεραιότητες στις οποίες πρέπει να επικεντρωθούν οι προπαρασκευαστικές εργασίες για την προσχώρηση λαμβανομένων υπ' όψιν των πολιτικών και οικονομικών κριτηρίων και των*

[38] Republic of Turkey, Ministry of Foreign Affairs, Press release on the Turkish Accession Partnership, prepared by the EU Commission, No 211, November 8, 2000, http://www.mfa.gov.tr/EU/Press211.htm

[39] MARIAS N. οπ,π. σελ. 221.

υποχρεώσεων ενός κράτους μέλους".

Εκτός των άλλων και η επιστολή Λίπονεν δεν είχε καμία αναφορά στο σημείο των συμπερασμάτων του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Ελσίνκι που αφορούσε στην εταιρική σχέση. Επίσης οι δηλώσεις Ετσεβίτ της 10ης Δεκεμβρίου 1999, δεν αμφισβήτησαν την απόφαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Ελσίνκι, ότι η εταιρική σχέση θα έπρεπε να εκπονηθεί βάσει των Συμπερασμάτων των προηγούμενων Ευρωπαϊκών Συμβουλίων και ειδικότερα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Λουξεμβούργου, το οποίο κυρίως διαμόρφωσε την έννοια και το περιεχόμενο της προενταξιακής στρατηγικής και τη θεσμοθέτηση των εταιρικών σχέσεων με την παράγραφο 35, η οποία όριζε τα εξής:

> "*Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο υπενθυμίζει ότι η ενίσχυση των δεσμών της Τουρκίας με την Ευρωπαϊκή Ένωση, εξαρτάται επίσης από τη συνέχιση των πολιτικών και οικονομικών μεταρρυθμίσεων που έχει αρχίσει το κράτος αυτό, ιδίως προκειμένου να ευθυγραμμίσει τα πρότυπα και την πρακτική του στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων προς τα πρότυπα που ισχύουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση, από το σεβασμό και τη προστασία των μειονοτήτων, από τη διευθέτηση των διαφορών ιδίως δια της δικαστικής οδού, ειδικότερα από το Διεθνές Δικαστήριο, καθώς και την υποστήριξη των διαπραγματεύσεων που διεξάγονται υπό την αιγίδα του ΟΗΕ για τον πολιτικό διακανονισμό του Κυπριακού, με βάση τα σχετικά ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών*".

Σύμφωνα με τους τουρκικούς ισχυρισμούς η αναφορά της παραγράφου 12 των συμπερασμάτων του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Ελσίνκι στις παραγράφους 4 και 9α δεν έθετε νέα κριτήρια προσχώρησης πέραν των κριτηρίων της Κοπεγχάγης, παρά μόνο τον πολιτικό διάλογο ΕΕ-Τουρκίας. Θεωρήθηκε ωστόσο ότι, εάν ίσχυε αυτό, θα σήμαινε ότι η Τουρκία θα είχε κριθεί με διαφορετικά κριτήρια από τα υπόλοιπα υποψήφια κράτη και αυτό θα ήταν αντίθετο με την απόφαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Ελσίνκι, το οποίο ρητά και κατηγορηματικά όριζε "*ότι τα υποψήφια κράτη συμμετέχουν στη διαδικασία προσχώρησης επί ίσοις όροις*"[40] καθώς επίσης και ότι "*η Τουρκία είναι υποψήφιο κράτος που προορίζεται να προσχωρήσει στην Ένωση με βάση τα ίδια κριτήρια τα οποία ισχύουν για τα λοιπά υποψήφια κράτη*"[41].

Η παράγραφος 4 αναφερόταν στην επίλυση των ελληνοτουρκικών διαφορών και

[40] Συμπεράσματα Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Ελσίνκι παρ. 4.
[41] Συμπεράσματα Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Ελσίνκι παρ.12.

στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης και έθετε κριτήρια προσχώρησης τα οποία αναφέρονταν σε όλες τις υποψήφιες χώρες. Ως προς αυτά, όχι μόνο δεν αναφερόταν εξαίρεση της Τουρκίας από αυτά τα κριτήρια αλλά ρητά οριζόταν ότι τα υποψήφια κράτη έπρεπε:

> "*να συμμερίζονται τις αξίες και τους στόχους της Ευρωπαϊκής Ένωσης όπως ορίζονται από τις Συνθήκες…, την αρχή της ειρηνικής επίλυσης των διαφορών….., να καταβάλουν κάθε προσπάθεια για επίλυση κάθε εκκρεμούς συνοριακής διαφοράς και άλλων συναφών θεμάτων, άλλως να φέρουν ενώπιον του Διεθνούς Δικαστηρίου…. Τα υποψήφια κράτη συμμετέχουν στη διαδικασία προσχώρησης επί ίσοις όροις*"[42]

Επίσης οριζόταν ότι: «*η Τουρκία είναι κράτος που προορίζεται να προσχωρήσει στην Ένωση με βάση τα ίδια κριτήρια τα οποία ισχύουν για τα λοιπά υποψήφια κράτη*»[43].

Ωστόσο ο υπουργός Εξωτερικών της Τουρκίας Ισμαήλ Τζεμ[44] σε επίσημη δήλωσή του αποδέχθηκε τις διαδικασίες επίλυσης των διαφορών με την Ελλάδα τις οποίες ζητούσε η ΕΕ με την Ατζέντα 2000. Εκεί αναφερόταν ότι οι υποψήφιες χώρες πριν από την προσχώρηση όφειλαν να έχουν προσφύγει στην υποχρεωτική δικαιοδοσία του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης, όσον αφορά την επίλυση οποιασδήποτε παρούσης ή μέλλουσας διαφοράς[45].

Ειδικότερα η Ατζέντα 2000 είχε τη βασική θέση ότι με τη διεύρυνση δεν θα γινόταν εισαγωγή συνοριακών διαφορών στην ΕΕ και τα υποψήφια κράτη θα είχαν ένα κίνητρο για να επιλύσουν τις διαφορές τους. Έτσι στην εταιρική σχέση της Σλοβενίας είχε περιληφθεί στους μεσοπρόθεσμους στόχους η επίλυση των συνοριακών διαφορών με την Κροατία[46]. Επίσης στο ειδικό κεφάλαιο για την Τουρκία της Ατζέντας 2000 επισημαινόταν ότι με τη ρύθμιση των διαφορών Ελλάδας - Τουρκίας ήταν δυνατόν να ξεπεραστούν οι εντάσεις στο Αιγαίο. Σημειώνεται επίσης ότι η ρύθμιση θα έπρεπε να γίνει σύμφωνα με το Διεθνές Δίκαιο, με την προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, την οικοδόμηση σχέσεων καλής γειτονίας και την απόρριψη της χρήσης ή απειλής χρήσης βίας.

---

[42] Συμπεράσματα Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Ελσίνκι παρ. 4
[43] Συμπεράσματα Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Ελσίνκι παρ. 12
[44] Republic Of Turkey, 30-11-1999 Ministry of Foreign Ministry of Foreign Affairs, Statement by Foreign Minister Ismail Gem on the European Union, http//www.mfa.tr/grupb/bg/1999/03.htm.
[4545] Ατζέντα 2000 For a stronger and wider Union, Communication of the Commission, Strasbourg, July 15, 1997 Doc 97/6, http://europa.eu.int/comm/enlargement/agenda2000/strong/26.htm.
[46]Εταιρική σχέση Σλοβενίας http://europa.eu.int/comm/enlargement/dwn/ap_02_00/en/ap_slo_99.pdf. σελ,7, σημείο4.2.

Για την Άγκυρα η παράγραφος 9α αφορούσε στον πολιτικό διάλογο ΕΕ-Τουρκίας, ενώ για την ΕΕ παρέπεμπε στην εξεύρεση λύσης στο Κυπριακό και επεσήμαινε την ανάγκη εκδημοκρατισμού της Τουρκίας, ως προϋπόθεση για τη δημιουργία σχέσεων καλής γειτονίας με την Ελλάδα και την εξεύρεση δίκαιης λύσης του Κυπριακού. Επίσης η Ατζέντα 2000 ρητά ανέφερε ότι η Τουρκία θα έπρεπε να συμβάλει στη δίκαιη λύση του Κυπριακού, σύμφωνα με τα ψηφίσματα των Ηνωμένων Εθνών. Παράλληλα, από την παράγραφο 12 των Συμπερασμάτων του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Ελσίνκι προέκυπτε ότι για την Τουρκία θα ίσχυε μια προενταξιακή στρατηγική, με στόχο την ενθάρρυνση των μεταρρυθμίσεων στη χώρα αυτή, έτσι ώστε να ευθυγραμμιστεί με το κεκτημένο της ΕΕ, το οποίο αφορούσε τόσο στη διεθνή συμπεριφορά όσο και στην εσωτερική νομοθεσία και στις διοικητικές και πολιτικές πρακτικές .

Η αντίδραση της Τουρκίας στην κοινοτικοποίηση των ελληνοτουρκικών διαφορών κατ' αρχάς υπήρξε έντονη Όμως σιγά σιγά άρχισαν να γίνονται αποδεκτά κάποια μέρη των διαφορών. Για το συγκεκριμένο θέμα ο πρέσβης της Τουρκίας στην Ελλάδα Ναζμί Ακιμάν σημείωνε:

> "*Τελικά η ΕΕ κατά τον τελευταίο μήνα του 1999 επικύρωσε με την απόφαση που έλαβε την υποψηφιότητά μας, μόνο που τα μέλη της ΕΕ είχαν μία παράκληση: Η Τουρκία θα έπρεπε να επιλύσει τα προβλήματά της με την Ελλάδα δια της νομικής οδού συμπεριλαμβανομένου και του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης…… Η Ελλάδα άρχισε πλέον να πιστεύει ότι σε περίπτωση που θα μπορέσει να μεταφέρει τα προβλήματα Κύπρου και Αιγαίου στην Ε.Ε., συσχετίζοντας αυτά με το αίτημα της Τουρκίας για ένταξη στην Ε.Ε., θα μπορούσε να τα ρυθμίσει τουλάχιστον κατά τρόπο πιο σύμφωνο με τις δικές της θέσεις*"[47].

3.2.5. Η ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΤΑΙΡΙΚΗ ΣΧΕΣΗ

Οι διαπραγματεύσεις για την σύναψη της εταιρικής σχέσης Ε.Ε.-Τουρκίας συνάντησαν την έντονη αντίδραση της Τουρκίας, μετά την απόφαση της Επιτροπής να συμπεριλάβει το Κυπριακό στην εταιρική σχέση. Αντίθετα η Αθήνα εξέφρασε την ικανοποίησή της για την εταιρική σχέση, καθ' όσον το Κυπριακό είχε συμπεριληφθεί

[47] Nazmi Akiman Cumhuryet 26 8 2000, http://www.cumhuriyet.com/w/c01.html.

στους βραχυπρόθεσμους στόχους της συμφωνίας[48]. Επίσης η Επιτροπή κάλεσε την τουρκική κυβέρνηση να αποδεχθεί τους όρους της εταιρικής σχέσης και να λύσει τόσο το Κουρδικό όσο και το Κυπριακό θέμα[49]. Την απάντηση έδωσε ο αντιπρόεδρος της Τουρκικής κυβέρνησης και αρμόδιος για ευρωπαϊκά θέματα Μεσούτ Γιλμάζ, εκφράζοντας την αντίθεσή του στις προσπάθειες της Ελλάδας να κοινοτικοποιήσει τις ελληνοτουρκικές διαφορές και το Κυπριακό[50]. Ωστόσο, λίγο αργότερα δήλωσε ότι η Τουρκία ήταν σε θέση να τηρήσει όλους τους όρους της εταιρικής σχέσης. Απόλυτα αντίθετες με τη δήλωση αυτή ήταν οι δηλώσεις του Ετσεβίτ και του Τζεμ, ότι δηλαδή η εταιρική σχέση δεν μπορούσε να γίνει δεκτή[51].

Έτσι η τουρκική κυβέρνηση ανέτρεπε τις ήπιες σχέσεις Ελλάδας - Τουρκίας και επιβάρυνε το κλίμα των ελληνοτουρκικών σχέσεων, το οποίο επιδεινώθηκε περισσότερο λόγω των προβλημάτων που προέκυψαν μεταξύ των δύο χωρών, κατά την διάρκεια της Νατοϊκής άσκησης Destined Glory και την αποχώρηση των ελληνικών δυνάμεων από την άσκηση. Ταυτόχρονα εντάθηκε και το κλίμα των ευρωτουρκικών σχέσεων με την υιοθέτηση από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο της έκθεσης Μοριγιόν. Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη έκθεση, οι προσπάθειες της Τουρκίας για προσχώρηση, ήταν ανεπαρκείς, καθώς συνεχιζόταν η διαίρεση της Κύπρου και εξακολουθούσε η παραμονή του Τουρκικού στρατού, χαρακτήριζε δε την κατάσταση αυτή απαράδεκτη. Συγχρόνως το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ζητούσε από την Τουρκία να αναγνωρίσει τη γενοκτονία των Αρμενίων[52], γεγονός που χαρακτηρίστηκε ως απαράδεκτο από τον Μπουλέντ Ετσεβίτ[53] ο οποίος έστειλε επιστολή διαμαρτυρίας στους πρωθυπουργούς των κρατών μελών της Ε.Ε., επισημαίνοντας ότι η Τουρκία εάν εγκατέλειπε το κράτος των Τουρκοκυπρίων θα ήταν σαν να επέτρεπε στην Ελλάδα, να την περικυκλώσει τόσο από δυσμάς όσο και από νότια, τονίζοντας ότι δεν θα δεχόταν ποτέ αυτόν τον όρο και δεν ήταν διατεθειμένος να δεχθεί κάθε όρο της Ε.Ε., προκειμένου να προσχωρήσει η Τουρκία σε αυτήν. Ταυτόχρονα απείλησε με λήψη μέτρων κατά της Ε.Ε., σε περίπτωση που η

[48] Ενοχημένη η Άγκυρα από το κείμενο της εταιρικής σχέσης http://www.in.gr/innews/narticle.asp?nid =40602.
[49] Turkish Daily News, "Greece calls Turkey to take up EU challenge". 12-11-2000.
[50] "Η Αθήνα χρησιμοποιεί την Ε.Ε. ως ασπίδα για τη λύση των διαφορών της με την Τουρκία, δηλώνει ο Γιλμάζ", http://www.in.gr/innews/narticle.asp?nid=41017.
[51] "Νέος γύρος αντιδράσεων της τουρκικής πολιτικής ηγεσίας για το κείμενο της εταιρικής σχέσης με την ΕΕ". http://www.in.gr/innews/narticle/asp?nid=41213.
[52] Ναυτεμπορική http://actve.naftemporiki.gr/news/static/00/11/14/99034.htm.
[53] Turkish Daily News, 16-11-2000.

Ε.Ε. δεν θα δεχόταν τους όρους της Τουρκίας[54].

Από την άλλη πλευρά, εντάθηκαν οι προσπάθειες της ελληνικής κυβέρνησης, προκειμένου να συμπεριληφθούν στους μεσοπρόθεσμους στόχους της εταιρικής σχέσης τα ελληνοτουρκικά, ενώ ο Κώστας Καραμανλής χαρακτήρισε την εταιρική σχέση απαράδεκτη[55].

Εξ αιτίας της εκατέρωθεν άκαμπτης στάσης, το Συμβούλιο Γενικών Υποθέσεων της Ε.Ε., το οποίο θα συνεδρίαζε στις 20 Νοεμβρίου 2000 προκειμένου να διαμορφώσει το κείμενο της εταιρικής σχέσης σύμφωνα με τις στρατηγικές των δύο μερών, ανέβαλε τελικά τη συζήτηση του κειμένου της εταιρικής σχέσης για τις 4 Δεκεμβρίου 2000, για να δοθεί χρόνος επαναδιαπραγμάτευσης σε όλες τις πλευρές.

Εν τω μεταξύ στην Τουρκία αμφισβητήθηκε η νομιμότητα οποιασδήποτε αναφοράς στα ελληνοτουρκικά και το Κυπριακό της εταιρικής σχέσης, τόσο από την κυβέρνηση όσο και από τον πρόεδρο Σεζέρ[56]. Ταυτόχρονα ο Γ.Α. Παπανδρέου έδειχνε ότι η Ελλάδα ήταν ανένδοτη, τονίζοντας ότι: "Αν οι 15 συμφωνήσουν στην εταιρική σχέση και εχθές μπορούσαμε να την είχαμε κλείσει. Εάν δεν συμφωνήσουν, ας πάει σε επόμενες Προεδρίες στην Σουηδική, στη Βελγική, στη Δανέζικη, στην Ελληνική"[57]. Άμεση ήταν η αντίδραση του Τούρκου πρωθυπουργού, ο οποίος δήλωσε ανυποχώρητος στη θέση του υποστηρίζοντας, ότι δεν θα θυσίαζαν ποτέ την Κύπρο για να ενταχθούν στην Ε.Ε., καθώς πάγια θέση του Τούρκου πρωθυπουργού ήταν ότι η Κύπρος αποτελούσε περιοχή υψίστης στρατηγικής σημασίας, η οποία δεν μπορούσε να αντισταθμιστεί με την προσχώρηση της Τουρκίας στην Ε.Ε. [58].

Άμεση και ιδιαίτερα σκληρή υπήρξε η ελληνική αντίδραση, στις δηλώσεις του Ετσεβίτ, τονίζοντας κατηγορηματικά δια του υπουργού Εξωτερικών Γ. Παπανδρέου, ότι η Ελλάδα δεν θα υποχωρήσει από τη θέση της να περιληφθούν στο κείμενο της εταιρικής σχέσης οι υποχρεώσεις της Τουρκίας ως προς την επίλυση του Κυπριακού και ως προς την επίλυση των ελληνοτουρκικών διαφορών, με βάση το διεθνές δίκαιο. Συγχρόνως με επιστολή του προς τους ευρωπαίους υπουργούς Εξωτερικών, εν όψει του Συμβουλίου Γενικών Υποθέσεων της 4ης Δεκεμβρίου 2000, εξέθετε την ελληνική θέση γεγονός που προκάλεσε ιδιαίτερη αίσθηση στην Τουρκία[59]. Η απάντηση της

[54] Turkish Daily News, 16-11-2000.Περιεχόμενο επιστολής Ετσεβίτ. http://www.in.gr/innews/narticle.asp?nid=42087.
[55] http://www.in.gr/innews/narticle/asp?nid=40513.
[56] Turkish Daily News, 22-11-2000.
[57] http://www.Papandreou.gr/November_2000/st_ana_ypex_22112000.html.
[58] Turkish Daily News, 27-11-2000.
[59] Turkish Daily News 28-11-2000 "Papandreou's letter creates debate" Turkish Daily News 30-

τουρκικής κυβέρνησης ήταν μια απειλή προς την Ε.Ε. ότι εάν δεν ικανοποιούσε τις απαιτήσεις της θα αναπροσάρμοζε την υποστήριξή της στην πρωτοβουλία για την ευρωπαϊκή ασφάλεια[60]. Ωστόσο με την άκαμπτη στάση του Ετσεβίτ διαφωνούσαν τόσο οι φιλοευρωπαϊκές πολιτικές δυνάμεις της Τουρκίας, όσο και ο βιομηχανικός και επιχειρηματικός κόσμος. Επίσης ο δημοσιογράφος Αλί Μπιράν[61] καυτηρίασε την Τουρκία για το αδιέξοδο που είχε δημιουργηθεί για τη σύναψη της εταιρικής σχέσης και δεν παρέλειψε να τονίσει και τις ευθύνες της Ε.Ε. και της Ελλάδας για το ίδιο θέμα.

Σύντομα όμως το αδιέξοδο άρχισε να υποχωρεί και μια διαφορετική προσέγγιση του ζητήματος της εταιρικής σχέσης άρχισε να διαμορφώνεται μετά την απόφαση του Ετσεβίτ να αποστείλει στις 15 Νοεμβρίου 2000 επιστολή προς ευρωπαίους ομολόγους του συμπεριλαμβανομένου και του Έλληνα πρωθυπουργού, για μια αμοιβαία αποδεκτή συμφωνία, γεγονός που αποτέλεσε μια σημαντική εξέλιξη στις ελληνοτουρκικές σχέσεις[62]. Στη συνέχεια κατά την 46η σύγκληση της Μικτής Κοινοβουλευτικής Επιτροπής ΕΕ – Τουρκίας, ο Ισμαήλ Τζεμ δήλωσε ότι η συμπερίληψη του Κυπριακού στους βραχυπρόθεσμους στόχους της εταιρικής σχέσης θα προκαλέσει ρήξη στις σχέσεις της ΕΕ – Τουρκίας[63] και συγκεκριμένα ότι: "*ορισμένοι στην Ε.Ε. έχουν χρίσει τους εαυτούς τους κυβερνήτες μιας αποικίας και προσπαθούν χωρίς σεβασμό να αλλάξουν κάποιες καταστάσεις*"[64]. Στο ίδιο μήκος κύματος συνεχίστηκαν οι δηλώσεις του Ισμαήλ Τζεμ και κατά την Ευρωπαϊκή Διάσκεψη στο Σοσσώ της Γαλλίας στις 23 Νοεμβρίου 2000, με την προσθήκη ότι η Τουρκική κυβέρνηση δεν θα είχε αντίρρηση το θέμα της εταιρικής σχέσης να μετατεθεί στη Σουηδική προεδρία[65].

Η Τουρκία παρά τις κατά περιόδους απειλές του Μπουλέντ Ετσεβίτ, είχε αρχίσει να εξοικειώνεται με την ιδέα πως έπρεπε να συμβιβαστεί για την εξεύρεση μιας λύσης για το ζήτημα της εταιρικής σχέσης. Έτσι στη συνάντηση της 30ης Νοεμβρίου 2000 των Παπανδρέου - Λόνκογλου στην Αθήνα, οι δύο πλευρές συμφώνησαν ότι διαφωνούν ως προς το περιεχόμενο της εταιρικής σχέσης. Η

11-2000 "Athens tough, chances for endorsement slim".
[60] Turkey feel growing sense of betrayal over EU demands, Financial Times, 29-11-2000.
[61] Turkish Daily News, 28-11-2000, "Everybody is responsible for this crisis.
[62] Turkish Daily News, 16.11.2000.
[63] http://greece.flash.gr//politics/2000/11/21/2555id/, Καθημερινή, 22.11.2000, και Turkish Daily News,21.11.2000.
[64] Όπ.π.
[65]Turkish Daily News 25.11.2000.

ελληνική πλευρά συνέχιζε να υποστηρίζει ότι στο περιεχόμενο της εταιρικής σχέσης θα έπρεπε να συμπεριληφθούν το Κυπριακό και τα ελληνοτουρκικά, ζητήματα για τα οποία η τουρκική πλευρά υποστήριξε ότι δεν αποτελούν προϋποθέσεις για την ευρωπαϊκή πορεία της Τουρκίας. Όμως η πολύ σημαντική εξέλιξη ήταν ότι και τα δύο μέρη αναγνώριζαν ένα συγκεκριμένο διαδικαστικό πλαίσιο, εντός του οποίου θα επιθυμούσαν να λύσουν τις διαφορές τους.

Ήταν φανερό ότι η Ε.Ε. θα έπρεπε να δραστηριοποιηθεί έτσι ώστε να διαμορφώσει μία πρόταση αμοιβαία αποδεκτή και από τα δύο εμπλεκόμενα και διαφωνούντα μέρη. Έτσι άρχισαν οι διαπραγματεύσεις μεταξύ του υπουργού Εξωτερικών της Γαλλίας Ιμπέρ Βερντρίν εκ μέρους της προεδρίας του Επιτρόπου Γκίντερ Φερχόιγκεν και των υπουργών Εξωτερικών Ελλάδας και Τουρκίας αντίστοιχα, προκειμένου να συνταχθεί το τελικό κείμενο της εταιρικής σχέσης. Το κείμενο έγινε δεκτό στις 4 Δεκεμβρίου του 2000, προεγκρίθηκε σε πολιτικό επίπεδο κατά την συνάντηση του Συμβουλίου Γενικών Υποθέσεων και στη συνέχεια εγκρίθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Νίκαιας. Η νομική του ισχύς άρχισε στις 24 Μαρτίου 2001 με τη δημοσίευση του σχετικού κανονισμού του Συμβουλίου στην 2001/235/ΕΚ της 8ης Μαρτίου 2001 στην επίσημη εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (Ε.Ε. L 85).

Το τελικό κείμενο της εταιρικής σχέσης ήταν αποτέλεσμα της διαπραγματευτικής προσπάθειας Γαλλίας, Ελλάδας και Τουρκίας και χαρακτηρίστηκε από τη γαλλική διπλωματία ως "συμφωνία που περιλαμβάνει μια εποικοδομητική ασάφεια". Η λεκτική διαμόρφωση του κειμένου συνέβαλε, ώστε όλα τα εμπλεκόμενα μέρη να είναι ικανοποιημένα, ενώ, σχετικά με τα επίμαχα σημεία του συμβιβαστικού κειμένου της εταιρικής σχέσης ως προς το Κυπριακό, έγινε αναφορά στις βραχυχρόνιες δεσμεύσεις για ενισχυμένο πολιτικό διάλογο και πολιτικά κριτήρια, με την έννοια ότι η Τουρκία θα έπρεπε να ενισχύσει της προσπάθειες του Γ.Γ. του ΟΗΕ για την επίλυση του Κυπριακού εντός του 2001. Ως προς τις ελληνοτουρκικές διαφορές, έγινε αναφορά στις μεσοπρόθεσμες υποχρεώσεις με ενισχυμένο πολιτικό διάλογο και πολιτικά κριτήρια. Εκεί σημειωνόταν ότι η Τουρκία ήταν υποχρεωμένη να επιλύσει τις τυχόν συνοριακές διαφορές της με την Ελλάδα με ειρηνικό τρόπο και με βάση της αποφάσεις της Συνόδου του Ελσίνκι, για την προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο.

Μετά την υιοθέτηση του κειμένου της εταιρικής σχέσης ο υπουργός Εξωτερικών της Ελλάδας Γεώργιος Παπανδρέου δήλωσε:

"*Θέλω να τονίσω ότι η ικανοποίησή μας δεν έχει καμία σχέση με τη λογική νικητή και ηττημένου. Πιστεύω πραγματικά ότι η εταιρική σχέση σημαίνει ότι είμαστε εταίροι, άρα συνεργαζόμαστε. Άρα τα προβλήματα τα οποία αντιμετωπίζουμε, αντιμετωπίζονται από κοινού, για μπορούν να λυθούν. Ο στόχος μας λοιπόν είναι μέσα από την εταιρική σχέση να βγούμε και οι δύο πλευρές και η Ε.Ε. και η Τουρκία με ένα θετικό αποτέλεσμα, μια θετική παρακαταθήκη*".

Το συμβιβαστικό κείμενο της εταιρικής σχέσης, δημιούργησε έντονο προβληματισμό στον τουρκικό και ελληνικό τύπο, για το πως ήταν δυνατόν και τα δύο μέρη να εξέφραζαν την ικανοποίησή τους για ένα τόσο σοβαρό ζήτημα, για το οποίο και οι δύο πλευρές είχαν εκ διαμέτρου αντίθετες θέσεις. Ήταν σαφές ότι και οι δύο πλευρές δεν μπορούσαν να αντιληφθούν πως έγινε ο συμβιβασμός της εταιρικής σχέσης, καθ' όσον και οι δύο πλευρές ήταν εθισμένες επί δεκαετίες στη λογική νικητή - ηττημένου στο Κυπριακό και στα ελληνοτουρκικά[66]. Ο Τούρκος αναλυτής Αλί Μπιράντ επισήμανε, ότι κανείς δεν κατάλαβε τους λόγους της κρίσης Ε.Ε. – Τουρκίας για την εταιρική σχέση, αλλά ούτε και τι άλλαξε στη συνέχεια έτσι ώστε να οδηγηθούν τα δύο μέρη σε συμφωνία.[67] Επιχείρησε δε να αναλύσει και να καταστήσει κατανοητή στην κοινή γνώμη τη λογική της "εποικοδομητικής ασάφειας", η οποία συμβάλλει στο να υπάρχουν μόνο νικητές και σύστησε στην τουρκική κυβέρνηση να αντιμετωπίζει τις διαφορές, που τυχόν προέκυπταν μεταξύ Ε.Ε. και Τουρκίας, στη διαδικασία των διαπραγματεύσεων για την προσχώρηση, κάτω από το πνεύμα μιας "θετικής εταιρικής σχέσης, προκειμένου το όλο εγχείρημα, να μην χάσει το δυναμισμό του και διακοπεί"[68].

3.3. Η ΠΡΩΤΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ ΤΟ 2000

Τον Νοέμβριο του 2000, από τις 21 έως τις 29, ξέσπασε η οικονομική κρίση στην Τουρκία. Το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, η διεξαγωγή των διαπραγματεύσεων για την εταιρική σχέση ήταν σε κομβικό σημείο. Παρ΄όλο που τα αίτια της κρίσης ήταν οικονομικά, οι επιθετικές δηλώσεις και οι απειλές του Ετσεβίτ στα μέσα του Νοεμβρίου ότι, σε περίπτωση που το Κυπριακό περιλαμβανόταν στους βραχυπρόθεσμους στόχους της εταιρικής σχέσης, η Τουρκία θα λάμβανε μέτρα κατά

[66] MARIAS E., ;op. p. sel. 239
[67] MEHMET ALI BIRAND, "Nobody understood a thing", Turkish Daily News, 6-12-2000.
[68] Turkish Daily News. "Good news come from Brussels" 2-12-2000.

της Ε.Ε., επιβάρυνε το όλο κλίμα. Παράλληλα, και οι δηλώσεις αμφισβήτησης της ευρωπαϊκής πορείας της Τουρκίας από τον Γιλμάζ, δημιούργησαν κλίμα αναταραχής στις αγορές. Ενώ τον Ιανουάριο του 2000 το χρηματιστήριο της Κωνσταντινούπολης ήταν στις 20.617 μονάδες[69], σαφώς επηρεασμένο από το σταθεροποιητικό κλίμα που δημιούργησε η απόφαση του Ελσίνκι για ανάδειξη της Τουρκίας σε υποψήφια προς ένταξη χώρα, όμως στα μέσα Νοεμβρίου του 2000 στην έναρξη της οικονομικής κρίσης το χρηματιστήριο έπεσε στις 13.299 μονάδες, ενώ στα τέλη Νοεμβρίου κατρακύλησε στις 8.747[70] μονάδες, εξουθενώνοντας τους μικροεπενδυτές. Συγχρόνως η οικονομική κρίση, είχε αρχίσει να θέτει σε τεράστιο κίνδυνο τα συναλλαγματικά αποθέματα της χώρας, τα οποία από 24 δισ. δολάρια[71] μειώθηκαν σε 18 δισ. δολάρια[72] ενώ στη διατραπεζική αγορά, τα επιτόκια κυμάνθηκαν από 920%, μέχρι 1.600%, ξεσηκώνοντας κύμα μαζικών διαδηλώσεων σε όλη την Τουρκία, για αύξηση των μισθών.

> *"Για πρώτη φορά ίσως η πολιτική ελίτ του κεμαλικού καθεστώτος άρχισε να αντιλαμβάνεται ότι οι πολιτικές της επιλογές στις σχέσεις της με την Ε.Ε. και την Ελλάδα οδηγούσαν σε φαινόμενα αρνητικής εκχείλισης στον οικονομικό τομέα. Ήταν πλέον σαφές ότι στο μέλλον κάθε απόπειρα της Τουρκίας να απομακρυνθεί από την ευρωπαϊκή της πορεία, όπως είχε προδιαγραφεί από την εταιρική της σχέση, θα ελεγχόταν σκληρά από τις διεθνείς αγορές, οι οποίες έχουν αποδείξει ότι δεν διστάζουν να τιμωρούν με το δικό τους δαπανηρό τρόπο… Η ελληνική πολιτική ηγεσία έχει αποκτήσει έναν ισχυρό σύμμαχο στη διαδικασία ελέγχου της ευρωπαϊκής πορείας της γείτονος ... Του λοιπού οι διεθνείς κεφαλαιαγορές θα αναλάβουν σημαντικό ρόλο στον έλεγχο της διαδικασίας προσαρμογής της τουρκικής οικονομίας και πολιτικής που επιβάλλονται από τον οδικό χάρτη της Άγκυρας προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση"*[73].

Η Επιτροπή κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης στην Τουρκία ανακοίνωσε την οικονομική ενίσχυση της Άγκυρας με 150 εκατ. ευρώ, μέσω του προγράμματος MEDA και ότι το ύψος της συνολικής ενίσχυσης θα ανερχόταν στα 3,92 δις. ευρώ, με τη μορφή δανείων και 1,56 δις ευρώ, με τη μορφή δωρεάν

[69] Turkish Daily News 15-11-2000.
[70] Turkish Daily News 2-12-2000.
[71] Ελευθεροτυπία 30-11-2000.
[72] Turkish Daily News 6-12-2000.
[73] ΜΑΡΙΑΣ όπ. π. σελ.247.

χορηγήσεων. Απαραίτητη προϋπόθεση βέβαια ήταν ότι η Τουρκία θα τηρούσε τους όρους που της είχε θέσει η Ε.Ε.

3. 4. Η ΔΕΥΤΕΡΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ ΤΟ 2001

Η δεύτερη οικονομική κρίση στην Τουρκία άρχισε στις 22 Φεβρουαρίου 2001 και δείγματα ομαλοποίησης άρχισαν να διαφαίνονται από τις 2 Μαρτίου. Το τεράστιο νομισματικό κόστος ανήλθε στα 10-20 δις. δολάρια έναντι 7,5 που έλαβε η Τουρκία από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο για τη κρίση του 2000[74]. Ωστόσο σημαντική επίπτωση στον τομέα του δημοσίου δανεισμού είχε η διάθεση κρατικών ομολόγων ετήσιας διάρκειας της τουρκικής κυβέρνησης στις 20 Φεβρουαρίου 2001 για την άντληση σημαντικών κεφαλαίων, που αποδείχθηκε κατώτερη των προσδοκιών της τουρκικής κυβέρνησης. Η διάθεση των ομολόγων έγινε μόνο για διάρκεια ενός μηνός με επιτόκιο 144%[75], ενώ τα κέρδη 2,3 δισ. από την παροχή άδειας κινητής τηλεφωνίας του τουρκικού δημοσίου σε ιδιώτες το Φεβρουάριο του 2001, χάθηκαν σε μια νύχτα[76].

Με τις υποδείξεις του ΔΝΤ ο προϋπολογισμός για το 2002 προέβλεπε πτώση του πληθωρισμού κατά 35%, μεγάλες περικοπές στις δημόσιες δαπάνες 2,5%, ισοσκελισμένο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών και ρυθμούς ανάπτυξης 4%[77]. Στον αμυντικό τομέα, παρά τις ανακοινώσεις των στρατιωτικών για περικοπές, ανέβηκε ο αμυντικός προϋπολογισμός στα 6,6 δισ. Δολάρια, ποσό το οποίο αποτελούσε το 10,81% όλου του προϋπολογισμού της Τουρκίας[78].

Δυσβάσταχτες ήταν οι συνέπειες της κρίσης για τους πολίτες, οι οποίοι αντέδρασαν με διαδηλώσεις και απεργίες, που συγκλόνισαν την Τουρκία. Οι συνέπειες αυτές ήταν επώδυνες σε κοινωνικό, πολιτικό και οικονομικό επίπεδο.

Η υποτίμηση της τουρκικής λίρας κατά 50% έφερε ανακατατάξεις στο πολιτικό σκηνικό, όπου κλήθηκε ο Κεμάλ Ντερβίς[79] αντιπρόεδρος της Παγκόσμιας Τράπεζας, να αναλάβει υπουργός Οικονομικών και η τρικομματική κυβέρνηση αλλά και οι στρατιωτικοί έσπευσαν να καθησυχάσουν τις αγορές, υιοθετώντας το εθνικό πρόγραμμα προσαρμογής της Τουρκίας στην εταιρική σχέση. Αυτό ήταν ένα

[74] Καθημερινή "Τονωτική ένεση για την κρίση στην Τουρκία" 2-3-2001.σελ.9.
[75] Ελευθεροτυπία 21-2-2001.
[76] Turkish Daily News 19-2-2001.
[77] Καθημερινή Orhan Coskun "Tyrkish budget is tailor-made to IMF specifications" 13-12-2001.
[78] Επενδυτής, Μάνος Ηλιάδης "Στα ύψη οι αμυντικές δαπάνες της Τουρκίας" 25-11-2001 σελ.51.
[79] Keyman και Öniş Turkish Politics.σ.124.

πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων, το οποίο προέβλεπε την ψήφιση 89 νέων νόμων αλλά και την τροποποίηση 94 υπαρχόντων νόμων. Στόχος του προγράμματος ήταν η εναρμόνιση της Τουρκίας με τις δομές της Ε.Ε. Παράλληλα η τουρκική κυβέρνηση έσπευσε να επιβεβαιώσει την ευρωπαϊκή πορεία της Τουρκίας. Αποτέλεσμα των ενεργειών αυτών της τουρκικής κυβέρνησης, ήταν η χορήγηση πιστώσεων 8 δισ. δολαρίων[80]από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο στην Τουρκία.

Τη συγκεκριμένη περίοδο προς την κατεύθυνση της ένταξης της Τουρκίας στην ΕΕ, σχηματίστηκε μια ευρεία κοινωνική υποστήριξη, η οποία προσδοκούσε την ένταξη στην ΕΕ ως μέσον επίλυσης των χρόνιων πολιτικών προβλημάτων της χώρας.[81]

Οι αιτίες της χειρότερης οικονομικής κρίσης μετά το 1945 που συγκλόνισε την Τουρκία, ήταν οι ακόλουθες:

- Η λανθασμένη πολιτική του ΔΝΤ.[82]
- Η μετατροπή της Τουρκίας σε νέα βιομηχανική χώρα, που έφερε την ανάπτυξη σε νέα επίπεδα εξωστρέφειας, τα οποία απαιτούσαν υψηλότερο επίπεδα κατάρτισης και εκπαίδευσης των πολιτών από το ήδη υπάρχον.
- Η κρατική μηχανή που έπρεπε να εγκαταλείψει το κρατικιστικό μοντέλο δημόσιας πολιτικής και να δώσει ώθηση στην ιδιωτική οικονομία, για να μπορέσει να ανταπεξέλθει στον δυτικοευρωπαϊκό ανταγωνισμό[83], όπου και απέτυχε.
- Οι μεταρρυθμίσεις που είχαν καταστροφικές επιπτώσεις στην οικονομία. Το τραπεζικό σύστημα κατέρρευσε, η τουρκική αλλά και η διεθνής πίστη στον ιδιωτικό τομέα κλονίστηκε, καθώς πολλές επιχειρήσεις βρέθηκαν στο οικονομικό χάος, ενώ επλήγησαν τα χαμηλά στρώματα και διευρύνθηκαν οι εισοδηματικές ανισότητες.

Ωστόσο οι πολιτικές εξελίξεις στην Τουρκία έβαλαν στο περιθώριο το παραδοσιακό πολιτικό κατεστημένο, δίνοντας με μεγάλη πλειοψηφία τη διακυβέρνηση της χώρας στον Ρετσέπ Ταγίπ Ερντογάν, αρχηγό του ισλαμικού

[80] Καθημερινή 20-3-2001
[81] ZİYA ÖNİŞ, "Domestic Politics, International Norms and Challenges to the State: Turkey-EU Relationsin the post-Helsinki Era", ALİ ÇARKOĞLU, BARRY RUBBIN, (επιμ.) Turkey and the European Union, London 2003, σελ. 21-22.
[82] Financial Times , Oktay Yenal "The irresponsible Monetary Fund". 12-7-2001
[83] ΚΑΡΑΜΠΕΛΙΑΣ Γ. "Η τουρκική οικονομία περιφερειακός πόλος ή ηφαίστειο που ενεργοποιείται" από το ΓΕΩΡΜΑΣ Κ. ΚΑΡΑΜΠΕΛΙΑΣ Γ. "Τουρκία: Ισλάμ και κρίση του κεμαλισμού" Β΄ Έκδοση Εναλλακτικές Εκδόσεις Αθήνα 2001, σελ. 49-60.

Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης.

Με την οικονομική κρίση στην Τουρκία ήρθε στην επιφάνεια με δραματικό τρόπο

> *"η ανάγκη προσαρμογής της Τουρκίας στον παγκοσμιοποιημένο κόσμο. Επίσης και η ένταξή της στο θεσμικό πλαίσιο μιας ελεγχόμενης ευρωπαϊκής πορείας προϋπέθετε αναγκαστικά ανάμεσα στα άλλα,*[84] *την καθοριστική αναθεώρηση, θεσμική και πρακτική, του πολιτικού κοινωνικού και οικονομικού οικοδομήματος, με την εφαρμογή βαθιών θεσμικών μεταρρυθμίσεων, που όπως συνάγεται από τις εξελίξεις κατά τη διάρκεια του 2001, προβλέπεται να είναι ιδιαίτερα επίπονη και μάλιστα για μια χώρα όπου ο εθνικισμός αλλά και οι αυταρχικές δομές, είναι ακόμη τόσο ισχυρά"*[85].

3. 5. ΤΑ ΕΥΡΩΠΑΙΚΑ ΣΥΜΒΟΥΛΙΑ ΤΗΣ ΣΑΝΤΑ ΜΑΡΙΑ ΝΤΑ ΦΕΙΡΑ ΚΑΙ ΤΗΣ ΝΙΚΑΙΑΣ

Η ΕΕ αμέσως μετά το Ελσίνκι άρχισε να υλοποιεί τις υποχρεώσεις της οι οποίες απέρρεαν από το πλαίσιο της προενταξιακής στρατηγικής για την Τουρκία. Έτσι το Συμβούλιο Γενικών Υποθέσεων στις 10 Απριλίου 2000 εξέδωσε κανονισμό με στόχο την ενίσχυση των δράσεων που απέβλεπαν στην εμβάθυνση της τελωνειακής ένωσης ΕΚ-Τουρκίας καθώς επίσης και την παροχή 15 εκατομμυρίων ευρώ για την εκτέλεση του κανονισμού. Στις 11 Απριλίου το Συμβούλιο σύνδεσης ΕΚ-Τουρκίας αποφάσισε τη σύσταση οκτώ υποεπιτροπών (γεωργία και αλιεία, εσωτερική αγορά και ανταγωνισμός, εμπόριο και βιομηχανία, οικονομικά, καινοτομία, ενέργεια, περιβάλλον, περιφερειακή ανάπτυξη, φορολογία, διακίνηση ναρκωτικών), προκειμένου να εναρμονιστεί η τουρκική νομοθεσία και πρακτική, με τους κανόνες του κοινοτικού κεκτημένου. Επίσης το Συμβούλιο Γενικών Υποθέσεων ενέκρινε χρηματοδοτικό πλαίσιο ύψους 135 εκατομμυρίων ευρώ, για την κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη της Τουρκίας.

Στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Σάντα Μαρία Ντα Φέιρα[86], στις 19-20 Ιουνίου

---

[84] Όπως πολύ σωστά επισημαίνει ο Π. Ιωακειμίδης, εκτός του γνησίου εξευρωπαϊσμού του πολιτικο-οικονομικού συστήματος της Τουρκίας, απολύτως αναγκαίες προϋποθέσεις για την υλοποίηση του στόχου της ένταξής της στην ΕΕ είναι α) η ριζική μεταρρύθμιση και της ΕΕ, ώστε να μετεξελιχθεί σε ένα αποτελεσματικό θεσμικό και πολιτικό σύστημα που θα μπορούσε ακίνδυνα να ενσωματώσει την Τουρκία, β) διευθέτηση/εξομάλυνση των σχέσεων της Τουρκίας με τις όμορες αυτής χώρες και κυρίως την Ελλάδα. Βλ. Παναγιώτης Ιωακειμίδης Οι αρνητικές ευρωπαϊκές προοπτικές της Τουρκίας Οικονομικός ταχυδρόμος 30-3-2002, σελ. 21-22.

[85] ΜΠΕΚΟΣ Ι. Η εσωτερική κατάσταση στην Τουρκία. Ανασκόπηση 2001 στο Η Ελλάδα και ο κόσμος 2001-2002.Επιμ. ΚΟΥΛΟΟΥΜΠΗΣ Θ. ΝΤΟΚΟΣ Θ. ΚΙΝΤΗΣ Α. σελ. 371

[86] Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Σάντα Μαρία Ντα Φέιρα 19-20 Ιουνίου 2000. Συμπεράσματα

2000, σημειώθηκαν οι προσπάθειες της Τουρκίας να ανταποκριθεί στα κριτήρια της προσχώρησης. Σύμφωνα με τα Συμπεράσματα του Ελσίνκι το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, όσον αφορά τη δικαιοσύνη, τα ανθρώπινα δικαιώματα και το κράτος δικαίου τόνιζε ότι περιμένει απτά αποτελέσματα. Καλούσε την Επιτροπή να υποβάλει έκθεση προς το Συμβούλιο με θέμα την πρόοδο στην προετοιμασία της διαδικασίας αναλυτικής εξέτασης του κεκτημένου με την Τουρκία. Επίσης η Επιτροπή θα έπρεπε να υποβάλει προτάσεις, για το ενιαίο χρηματοδοτικό πλαίσιο ενίσχυσης της Τουρκίας, καθώς και για την εταιρική σχέση προσχώρησης.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις 8 Νοεμβρίου 2000 δημοσίευσε την περιοδική έκθεση 2000, για την πορεία της Τουρκίας προς την προσχώρηση, η οποία ήταν ιδιαίτερα αυστηρή και επικριτική, καθώς επισημαίνονταν οι ανεπάρκειες που παρουσίαζε η Τουρκία στα ζητήματα του κράτους δικαίου και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, προκειμένου να εκπληρώσει τα πολιτικά κριτήρια της Κοπεγχάγης. Ειδικότερα στην αξιολόγησή της η Επιτροπή σημείωνε, ότι η Τουρκία δεν είχε προχωρήσει στις θεσμικές μεταρρυθμίσεις για την διασφάλιση της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου.[87] Καμία πρόοδος δεν είχε συντελεσθεί, όσον αφορά τα ανθρώπινα δικαιώματα, την εξάλειψη των βασανιστηρίων, την διασφάλιση της ελεύθερης έκφρασης και την άσκηση των πολιτιστικών δικαιωμάτων όλων των πολιτών της Τουρκίας ανεξαρτήτως εθνικής καταγωγής. Συνεπώς, καμία πρόοδος δεν είχε συντελεσθεί, όσον αφορά την εκπλήρωση των πολιτικών κριτηρίων της Κοπεγχάγης.[88]

Στις 4 Δεκεμβρίου 2000 προεγκρίθηκε από τους υπουργούς Εξωτερικών των 15 κρατών μελών, ένα κείμενο το οποίο παρέπεμπε στα σημεία 9^{α} και 4 των συμπερασμάτων του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στο Ελσίνκι και εγκρίθηκε δύο μήνες αργότερα, το οποίο ανέφερε ότι η Τουρκία όφειλε:

> "*όπως προβλέπεται από τα συμπεράσματα του Ελσίνκι στο πλαίσιο του πολιτικού διαλόγου, να υποστηρίξει ενεργά τις προσπάθειες του ΓΓ του ΟΗΕ και να φέρει σε αίσιο πέρας τη διαδικασία συνολικής επίλυσης του Κυπριακού. Στο πλαίσιο του πολιτικού διαλόγου και με βάση την αρχή της ειρηνικής επίλυσης των διαφορών, σύμφωνα με την Χάρτα του ΟΗΕ, να καταβάλει κάθε προσπάθεια επίλυσης οιασδήποτε εκκρεμούς συνοριακής διαφοράς και*

Προεδρίας DOC/00/14 παρ.17.

[87] Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων Περιοδική Έκθεση 2000 της Επιτροπής για την Πορεία της Τουρκίας προς την Προσχώρηση, COM(2000)713 τελικό 8 Νοεμβρίου2000, σελ,86.

[88] Όπ. π. σελ.86

συναφών ζητημάτων"[89].

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Νίκαιας[90] στις 7-9 Δεκεμβρίου 2000 ενέκρινε ένα από τα πλέον φιλόδοξα σχέδια της Επιτροπής, που ήταν η σημαντικότερη διεύρυνση που είχε επιχειρηθεί στην ιστορία της ΕΕ.

Αναφορικά με την Τουρκία, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο εξέφρασε την ικανοποίησή του, για την πρόοδο που σημειώθηκε σχετικά με την εφαρμογή της προενταξιακής στρατηγικής της και χαιρέτησε τη σύναψη της συμφωνίας στο Συμβούλιο. Επίσης το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο τόνισε τη σημασία του εγγράφου αυτού, για την προσέγγιση ανάμεσα στην Ένωση και στην Τουρκία σύμφωνα με τις διαδικασίες που άρχισαν με τα συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Ελσίνκι. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ζητά από την Τουρκία να υποβάλει ταχέως το εθνικό της πρόγραμμα υιοθέτησης του κεκτημένου.

Στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Νίκαιας και στο πλαίσιο ολοκλήρωσης των εργασιών για υπογραφή της νέας Συνθήκης, οι ηγέτες των Ευρωπαϊκών χωρών έπρεπε να συμφωνήσουν για τις θεσμικές μεταρρυθμίσεις[91], οι οποίες θα εφαρμόζονταν από την πρώτη κατανομή των εδρών του Κοινοβουλίου, την κατανομή και στάθμιση των ψήφων του Συμβουλίου, εν όψει της επόμενης διεύρυνσης, με την συμμετοχή και της δεύτερης ομάδας κρατών, καθώς από τις 15 Φεβρουαρίου του 2000, είχαν ξεκινήσει ενταξιακές διαπραγματεύσεις η Ρουμανία, η Βουλγαρία, η Σλοβακία, η Λιθουανία, η Λετονία και η Μάλτα. Η επίτευξη της τελικής συμφωνίας υπήρξε αποτέλεσμα σκληρών διαπραγματεύσεων λόγω των αντικρουόμενων συμφερόντων των κρατών - μελών και ιδιαίτερα μεταξύ Γερμανίας και Γαλλίας[92], η οποία ασκούσε και την προεδρία του Συμβουλίου. Οι πίνακες της τελικής συμφωνίας περιελάμβαναν 27 κράτη. Εξ αυτών, τα 15 ήταν τα κράτη - μέλη και τα 12 υποψήφια που θα εντάσσονταν στην ΕΕ έως το 2010 και με την Τουρκία να μην υπάρχει στους καταλόγους. Το γεγονός αυτό προκάλεσε την έντονη αντίδραση της Τουρκίας, η οποία αισθάνθηκε απογοήτευση από την κωλυσιεργία της Ένωσης, να αποσαφηνίσει τις προθέσεις της, για την ενταξιακή πορεία της χώρας και την προοπτική να ενταχθεί μελλοντικά ως πλήρες μέλος στην ΕΕ.

---

[89] Καθημερινή, 5. 12. 2000.
[90] Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Νίκαιας 7-9 Δεκεμβρίου 2000. Συμπεράσματα Προεδρίας DOC/00/30 παρ. 9.
[91] ERKAN ERDOGDU, "Turkey and Europe: Undivided but not United", Middle East Review of International Affairs,(vol. 6, no, 2, June 2002), σελ. 46.
[92] ΣΕΡΜΟΣ Σ. Α " Τουρκία και Ευρωπαϊκή Ένωση", σελ. 424

Είναι προφανές ότι και η Τουρκία δεν έδειξε να είναι συνεπής στην υποχρέωσή της, να προετοιμάσει το εθνικό πρόγραμμά της για την υιοθέτηση του κοινοτικού κεκτημένου. Ούτε έκανε τις αναγκαίες μεταρρυθμίσεις, προκειμένου να εκπληρώσει τα κριτήρια της Κοπεγχάγης. Είναι χαρακτηριστικό ότι σύμφωνα με αναφορά στο θέμα του εκπροσώπου της ελληνικής κυβέρνησης στη Διακυβερνητική Διάσκεψη του 2000 καθηγητή Παναγιώτη Ιωακειμίδη, κατά τη διάρκεια του συνεδρίου του Ελληνικού Κέντρου Ευρωπαϊκών Μελετών, με θέμα το Μέλλον της Ευρώπης και η Τουρκία, οι εκπρόσωποι των κρατών μελών είχαν συζητήσει και το ενδεχόμενο κατάρτισης δύο πινάκων. Ο ένας περιείχε 27 κράτη μέλη και ο άλλος 28 όπου θα περιλαμβάνονταν και η Τουρκία. Το σχέδιο αυτό απορρίφθηκε μετά την παρουσίαση των δημογραφικών στοιχείων της χώρας, τα οποία ανέφεραν ότι ο πληθυσμός της χώρας ανερχόταν στα 67 εκ. και ήταν η δεύτερη χώρα μετά τη Γερμανία, με ετήσια προβλεπόμενη αύξηση 1 εκ.

Εκτός αυτού όμως, στην απόφαση αυτή συνέτεινε και η άποψη ότι ήταν πολύ μακριά η ένταξη της Τουρκίας στην ΕΕ. Εξ άλλου, τα 15 κράτη μέλη είχαν να αντιμετωπίσουν πολύ σοβαρότερα πολιτικά προβλήματα τα οποία έπρεπε μέχρι το τέλος της Διακυβερνητικής Διάσκεψης τον Δεκέμβριο του 2000 να συγκεραστούν και να επιλυθούν[93].

> "*Συμπερασματικά, μέχρι τα τέλη του 2000 και σε αρμονία με τα συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Ελσίνκι, η Ε.Ε. υλοποίησε πλήρως το σύνολο των συμβατικών της υποχρεώσεων που απορρέουν στο πλαίσιο της προενταξιακής στρατηγικής της τουρκικής υποψηφιότητας, με βάση τα ίδια κριτήρια τα οποία ισχύουν για τα υπόλοιπα υποψήφια κράτη, ενεργοποιώντας προς αυτή την κατεύθυνση τα μέσα και τα εργαλεία που διαθέτει για την διεύρυνση και την ενίσχυση του διαλόγου με την Τουρκία, με στόχο την κατάρτιση ενός συνεκτικού προγράμματος συνεργασίας για την ομαλή προετοιμασία, την ενθάρρυνση και την στήριξη των μεταρρυθμίσεων που οφείλει να υλοποιήσει η Τουρκία (συμμετοχή σε κοινοτικά προγράμματα, χρηματοδοτικοί κανονισμοί, εταιρική σχέση προσχώρησης, ενίσχυση Επιτροπής Σύνδεσης, συνεδριάσεις μεταξύ υποψηφίων κρατών και της Ένωσης στο πλαίσιο της διαδικασίας προσχώρησης)*"[94].

---

[94] SERMPOS S. ;Op. p.,sel.425.

3.6. ΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΡΑΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟΥ ΚΕΚΤΗΜΕΝΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ (ΕΠΥΚΚ)

Η τουρκική κυβέρνηση μετά από καθυστέρηση τριών μηνών, ανακοίνωσε στις 19 Μαρτίου 2001 το εθνικό πρόγραμμα για την υιοθέτηση του κοινοτικού κεκτημένου Εθνικό Πρόγραμμα για την Υιοθέτηση του Κοινοτικού Κεκτημένου ΕΠΥΚΚ (National Programme for the Adoption of the Acquis – NPAA) που θα ακολουθούσε. Το εθνικό πρόγραμμα ήταν ένα κείμενο 1000 σελίδων, βασισμένο στην εταιρική σχέση προσχώρησης της Τουρκίας και το οποίο περιελάμβανε[95]:

1. Τα νομοθετικά και ρυθμιστικά μέτρα τα οποία έπρεπε να εφαρμόσει η Τουρκία προκειμένου να ανταποκριθεί στους στόχους, στις αρχές, στους όρους, στις προτεραιότητες και τους ενδιάμεσους στόχους που εμπεριέχονται στην εταιρική σχέση.
2. Τους πόρους, δημοσιονομικούς, χρηματοδοτικούς, ανθρώπινους που είχε την πρόθεση να διαθέσει σε κάθε τομέα προτεραιότητας της εταιρικής σχέσης προσχώρησης.
3. Τις μεταρρυθμίσεις όσον αφορά τις θεσμικές και διοικητικές δομές που είχε σκοπό να εφαρμόσει.
4. Τα χρονοδιαγράμματα εντός των οποίων έπρεπε να πραγματοποιηθεί η ορθή τήρηση των ενταξιακών προτεραιοτήτων[96].

Ο Gamze Avci σημειώνει ότι το ΕΠΥΚΚ εξ αιτίας του άτολμου και συντηρητικού του χαρακτήρα έδινε την εντύπωση της χρονικής μετάθεσης και καθυστέρησης, παρά την άμεση λήψη αποφάσεων, για τις απαιτούμενες μεταρρυθμίσεις. Το αόριστο πολιτικό περιεχόμενο του ΕΠΥΚΚ δεν ανταποκρίθηκε στις προσδοκίες της ΕΕ, ειδικότερα όσον αφορά τις μεταρρυθμίσεις και τα πολιτικά κριτήρια της Κοπεγχάγης. Ήταν εμφανής η έλλειψη πολιτικής δέσμευσης[97] της Τουρκίας να εφαρμόσει τις αναγκαίες μεταρρυθμίσεις σε ευαίσθητα εθνικά

[95] Συμβούλιο απόφαση 2001/235 της 8ης Μαρτίου 2001 για τις αρχές τις προτεραιότητες και τους ενδιάμεσους στόχους και στους όρους που περιέχονται συνεταιρική σχέση προσχώρησης της Δημοκρατίας της Τουρκίας σελ.15.
[96] Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής 2001 για την πρόοδο που σημείωσε κάθε υποψήφια χώρα για την προσχώρηση σελ. 95.
[97] CHRIS RUMFORD, "Failing the EU Test? Turkey's National Programme, EU Candidature and the Complexities of Democratic Reform", Mediterranean Politics, (vol. 7, 1, Spring 2002), σελ. 59-60.

ζητήματα[98]. Η αναξιοπιστία των πολιτικών της Τουρκίας έναντι της ΕΕ, απογοήτευσε τους υπερασπιστές της ευρωπαϊκής προοπτικής της Τουρκίας στην Ευρώπη. Αντιθέτως ενισχύθηκε η άποψη των ανά την Ευρώπη τουρκοσκεπτικιστών, ότι αντί της πλήρους ένταξης θα προκύψει η εγκαθίδρυση μιας ενισχυμένης προνομιακής σχέσης ΕΕ-Τουρκίας.

Το ΕΠΥΚΚ σε σχέση με την πολιτική και συνταγματική παράδοση της Τουρκίας, συνιστούσε ένα προοδευτικό κείμενο, για τη διαδικασία φιλελευθεροποίησης της πολιτικής ζωής της Τουρκίας. Σημειώνονταν οι αδυναμίες του δημοκρατικού πολιτεύματος και εκφραζόταν η βούληση για σειρά μεταρρυθμίσεων, με στόχο τον εκδημοκρατισμό της χώρας. Επίσης διατυπωνόταν η δέσμευση για κατοχύρωση του μη παρεμβατικού ρόλου των ενόπλων δυνάμεων στην πολιτική ζωή της Τουρκίας και θετική προσέγγιση σε άλλους τομείς, όπως αναθεώρηση του τουρκικού συντάγματος, άρση της διατήρησης της κατάστασης έκτακτης ανάγκης στη ΝΑ Τουρκία, βελτίωση των όρων κράτησης στις φυλακές[99].

Ωστόσο στο ΕΠΥΚΚ δεν γινόταν αναφορά, για τη διασφάλιση των πολιτιστικών δικαιωμάτων, για την κατάργηση της θανατικής ποινής, για την ελευθερία της έκφρασης, για την θρησκευτική ελευθερία (παρά μόνο για διευκόλυνση των μη μουσουλμάνων στην εκτέλεση των θρησκευτικών τους καθηκόντων), για την καταπολέμηση των βασανιστηρίων, για τη λειτουργία του δικαστικού τομέα και ειδικότερα για την εφαρμογή των αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.

Στην εισαγωγή του το ΕΠΥΚΚ[100], ως προς την επίλυση των συνοριακών διαφορών, τόνιζε το διμερές επίπεδο διεξαγωγής των διαπραγματεύσεων με την Ελλάδα και για την επίλυση του Κυπριακού, δίνοντας έμφαση στην ίδρυση μιας συνομοσπονδίας, αμοιβαία αποδεκτής και από τις δύο κοινότητες, η οποία να σέβεται τα κυριαρχικά και ισότιμα δικαιώματα τους.

Το 2001 ήταν ένα κρίσιμο έτος για την Τουρκία, εξ αιτίας της οικονομικής κρίσης. Ωστόσο η ενταξιακή της πορεία υπήρξε θετική, χωρίς όμως να έχει τη δυναμική των δύο προηγούμενων χρόνων. Σύμφωνα με τα Συμπεράσματα των

[98] Ziya Önis, "Domestic Politics, International Norms and Challenges to the State: Turkey –EU Relations in the post-Helsinki Era", Turkish Studies, (vol. 4, no. 1, Spring 2003), σελ. 10, 13.
[99] ΣΕΡΜΠΟΣ Σ. " Τουρκία και Ευρώπη: Ενσωμάτωση Σύσφιγξη Σχέσεων ή Αποξένωση" στο "Ανασκόπηση 2002 Αμυντικής και Εξωτερικής Πολιτικής". "Η Ελλάδα και ο Κόσμος 2001-2002", σελ. 409-410.
[100] Turkish National Programme for the Adoption of the Acquis, εισαγωγή.

Ευρωπαϊκών Συμβουλίων και τις εκθέσεις της Επιτροπής του 2001, η Ένωση προβληματιζόταν για την κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων καθώς και για την εφαρμογή των πολιτικών κριτηρίων της ένταξης της Τουρκίας. Αρνητική υπήρξε η επίδραση κατά το συγκεκριμένο έτος στις σχέσεις ΕΕ-Τουρκίας, της τουρκικής αντίδρασης, στην ενταξιακή πορεία της Κύπρου, όπως επίσης και οι αντιρρήσεις της στην θεσμοθέτηση των σχέσεων της Κοινής Ευρωπαϊκής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας (ΚΕΠΑΑ) με το ΝΑΤΟ[101]. Η ΕΕ υπήρξε ιδιαίτερα επικριτική, όσον αφορά στην κατάσταση των τουρκικών φυλακών[102], καθώς και για τη θέση εκτός νόμου του φιλο-ισλαμικού Κόμμα της Αρετής «Φαζιλέτ»[103].

Στις 5 Ιουλίου 2001, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο στο ψήφισμά του για τα ανθρώπινα δικαιώματα στον κόσμο, αναφέρθηκε ιδιαίτερα επικριτικά για την Τουρκία στις παραγράφους 95-96-97. Ειδικότερα το Κοινοβούλιο κάλεσε την επιτροπή, να εγείρει ρητά στο πλαίσιο της εταιρικής σχέσης το ζήτημα των παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε βάρος των Κούρδων, τον τερματισμό των βασανιστηρίων, την κατάργηση της θανατικής ποινής και τον επείγοντα τερματισμό των απάνθρωπων συνθηκών κράτησης στις τουρκικές φυλακές.

Το Κοινοβούλιο ζήτησε από την Τουρκία, να εφαρμόσει την απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, το οποίο την καταδίκασε για σοβαρές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Κύπρο και ζήτησε από την Επιτροπή να απαιτήσει από την Τουρκία τον άμεσα τερματισμό των παραβιάσεων αυτών στα κατεχόμενα της Κύπρου. Ζήτησε από την Τουρκία να υπογράψει και κυρώσει την Ευρωπαϊκή Σύμβαση – Πλαίσιο για την Προστασία των εθνικών μειονοτήτων, καθώς επίσης και να μην θέτει εμπόδια στις χριστιανικές μειονότητες, σε σχέση με τα προγράμματα εκπαίδευσης του κλήρου τους, κάνοντας έτσι μια έμμεση αναφορά στη Θεολογική Σχολή της Χάλκης.

Όμως σε αντίθεση με όλα αυτά, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο δεν παρέλειψε να εκφράσει την ικανοποίηση του για τις συνταγματικές μεταρρυθμίσεις της Τουρκίας και να την ενθαρρύνει για περαιτέρω συνέχιση των μέτρων.

Τον Φεβρουάριο και τον Μάρτιο του 2001 εγκρίθηκε από το Συμβούλιο η

[101]ΒΑΛΝΤΕΝ Σ., "Η Διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης: Προς την Τελική Φάση. Ανασκόπηση 2001 και Προοπτικές", στο ΚΟΥΛΟΥΜΠΗΣ Θ., ΝΤΟΚΟΣ Θ., ΚΙΝΤΗΣ Α., "Η Ελλάδα και ο Κόσμος 2001-2002". "Ανασκόπηση 2002 Αμυντικής και Εξωτερικής Πολιτικής".σελ.256. Αθήνα 2002. Εκδ. Ι Σιδέρης.
[102] Ψήφισμα Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στις 18-1-2001.
[103] Δήλωση της Προεδρίας της 26-6-2001. Δελτίο των ΕΕ, αρ. 6-2001, σημείο 1.6.22.

εταιρική σχέση προσχώρησης της Τουρκίας.[104] Αμέσως μετά η Τουρκία ενέκρινε το ΕΠΥΚΚ, γεγονός για το οποίο η Επιτροπή εξέφρασε την ικανοποίησή της[105]. Στις 22 Ιανουαρίου του 2001 είχε υιοθετηθεί και ο κανονισμός για την παροχή οικονομικής βοήθειας, με σκοπό την κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη της Τουρκίας για την περίοδο 2000-2002 ύψους 135 εκ. ευρώ[106]. Επίσης υιοθετήθηκε στις 17 Δεκεμβρίου του ίδιου έτους από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Γκέτεμποργκ, ο κανονισμός ενός ενιαίου δημοσιονομικού πλαισίου, για την προενταξιακή στρατηγική της Τουρκίας[107].

Την ικανοποίησή του εξέφρασε το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Γκέτεμποργκ, για την πρόοδο της Τουρκίας στην υλοποίηση της προενταξιακής στρατηγικής, περιλαμβανομένου του πολιτικού διαλόγου και της υιοθέτηση της του ΕΠΥΚΚ, επισημαίνοντας συγχρόνως ότι στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων δεν είχε επιτευχθεί ικανοποιητική πρόοδος[108]. Την υλοποίηση των προτεραιοτήτων της εταιρικής σχέσης ζήτησε το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο από την Τουρκία, καθώς και την αυστηρή εφαρμογή του οικονομικού προγράμματος σταθεροποίησης που συμφωνήθηκε με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο.

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο με το ψήφισμα της 25ης Οκτωβρίου 2001, για την πρόοδο της Τουρκίας στην πορεία της προς ένταξη υπήρξε ιδιαίτερα αυστηρό στην κριτική του, για τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων όπως και για την πολιτική κατάσταση στη χώρα. Επικριτικό επίσης υπήρξε το ψήφισμα και για τη στάση της Άγκυρας στο Κυπριακό. Αντίθετα, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο βρήκε βελτιωμένες τις σχέσεις της Τουρκίας με την Ελλάδα, τις Βαλκανικές χώρες και τις χώρες του Καυκάσου. Τέλος στον οικονομικό τομέα ζητά αύξηση της χρηματοδότησης της Τουρκίας από την ΕΕ, αλλά και περισσότερες μεταρρυθμίσεις από την Τουρκία.

Η Επιτροπή στην ετήσια έκθεσή της τον Νοέμβριο[109] του 2001, για την Τουρκία, αν και σημείωνε την πρόοδό της στη συνταγματική μεταρρύθμιση και σε μερικούς άλλους τομείς, εντούτοις παρατηρούσε ότι εξακολουθεί να μην πληροί τα κριτήρια της Κοπεγχάγης, καθώς και ότι στον οικονομικό τομέα δεν μπορούσε να

[104] Κανονισμός του Συμβουλίου (ΕΚ) 390/2001 26-2-01. (ΕΕ L 58/28-2-01). Απόφαση Συμβουλίου 2001/235/ΕΚ της 8-3-2001 (ΕΕΕΚ L 85/24-3-2001).
[105] Επίτροπος Φερχόϊγκεν δήλωσή του στις 26-3-2001.
[106] Κανονισμός του Συμβουλίου (ΕΚ) 257/2001 της 22-1-01 (ΕΕ L 39/9-2-01).
[107] Κανονισμός του Συμβουλίου (ΕΚ) 2500/2001 Της 17-12-01 (ΕΕ L 342/27-12-01).
[108] ΒΑΛΝΤΕΝ Σ. Η Διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης: Προς την Τελική Φάση. Ανασκόπηση 2001 και Προοπτικές όπ. π. σελ.257.
[109] Τακτική έκθεση της Επιτροπής για την Τουρκία, της 13-11-2001. COM(2001)700 της 13-11-2001 (Strategy parer) και SEC(2001)1756 της 13-11-2001.

εκπληρώσει τις προσδοκίες της ΕΕ. Ωστόσο η Επιτροπή στο πλαίσιο των υποεπιτροπών που λειτουργούσαν από το 2000, βάσει της συμφωνίας σύνδεσης, εισηγήθηκε την έναρξη μιας "νέας φάσης" της προενταξιακής στρατηγικής για την Τουρκία, με σημαντικότερο στοιχείο τη διαδικασία εξέτασης της νομοθεσίας και της διοικητικής ικανότητας της χώρας σε σχέση με το κοινοτικό κεκτημένο[110]. Η "νέα φάση" δεν ταυτιζόταν με την "αναλυτική εξέταση του κεκτημένου" (screening), την οποία προέβλεπε η διαδικασία προσχώρησης[111]. Η Επιτροπή στο πλαίσιο της νέας φάσης ενθάρρυνε την Τουρκία να εντείνει και να επιταχύνει τις μεταρρυθμίσεις σε πολιτικό και οικονομικό επίπεδο, καθώς και να εμφανίσει πρόοδο στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, στο Κυπριακό, στην ΚΕΠΑΑ και στην ειρηνική επίλυση των μεθοριακών διαφορών στις σχέσεις της με την Ελλάδα.

Στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Λάακεν[112] στις 15 Δεκεμβρίου 2001, η αντιμετώπιση της Τουρκίας υπήρξε θετικότερη. Η Ένωση χαιρέτησε τη συνταγματική μεταρρύθμιση, τονίζοντας ότι η προοπτική έναρξης των ενταξιακών διαπραγματεύσεων με τη χώρα αυτή πλησιάζει. Η Ένωση προέτρεψε την Τουρκία στη συνέχιση της προόδου, τόσο στα πολιτικά όσο και στα οικονομικά κριτήρια και ιδιαίτερα στα ανθρώπινα δικαιώματα. Επίσης σημείωνε ότι η προενταξιακή στρατηγική της Τουρκίας, θα έπρεπε να πετύχει ένα νέο στάδιο στην ανάλυση του βαθμού προετοιμασίας της, για ευθυγράμμιση προς το κεκτημένο[113]. Αναμφίβολα οι προσδοκίες της Τουρκίας ήταν μεγαλύτερες, καθώς ο πρόεδρος της Τουρκικής Δημοκρατίας Σεζέρ δήλωσε ότι οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις θα μπορούσαν να αρχίσουν το 2003. Καλούσε επίσης η Επιτροπή την Τουρκία "*να συνεχίσει να συμβάλλει ενεργά στην εξεύρεση πολιτικού διακανονισμού στο Κυπριακό πρόβλημα, σύμφωνα με τα κριτήρια της Κοπεγχάγης και τις προτεραιότητες της εταιρικής σχέσης*"[114].

Τέλος στο Λάακεν αποφασίστηκε και η συμμετοχή της Τουρκίας στη συνέλευση για το μέλλον της Ευρώπης με τους ίδιους όρους, όπως τα υπόλοιπα

[110] Όπ.π. σελ.258.
[111] Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι τον Δεκέμβριο του 1999 είχε ζητήσει από την Επιτροπή να ετοιμάσει μια διαδικασία αναλυτικής εξέτασης του κεκτημένου ως προς την Τουρκία επίσης το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Feira (Ιούνιος 2000) είχε καλέσει την Επιτροπή να παρουσιάσει μια έκθεση με την πρόοδο της συγκεκριμένης διαδικασίας. Τον Νοέμβριο του 2001 η Επιτροπή παρουσίασε την συγκεκριμένη έκθεση από την οποία δεν διαφαινόταν ότι επέκειτο ή έναρξη του screening.
[112] Συμπεράσματα Προεδρίας, Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Laeken 15-12-2001, παρ. 12.
[113] Agence Europe, 8013, 25-7-2001.
[114] Συμπεράσματα της Προεδρίας του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Laeken 15-12- 2001

υποψήφια μέλη, σε αντίθεση με το Συμβούλιο της Νίκαιας ένα χρόνο πριν, όπου η Τουρκία υπήρξε η μόνη χώρα μεταξύ των υποψηφίων, η οποία δεν είχε περιληφθεί στην κατανομή των ψήφων στα κοινοτικά όργανα, με την αιτιολογία ότι δεν είχε αρχίσει ενταξιακές διαπραγματεύσεις. Εξ άλλου την ίση μεταχείριση της Τουρκίας στη συζήτηση για το μέλλον της Ευρώπης, είχε απαιτήσει τον Οκτώβριο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο στο ψήφισμα της 25-10-2001 παρ. 32.

3. 7. Η ΕΚΛΟΓΙΚΗ ΝΙΚΗ ΤΟΥ ΡΕΖΕΠ ΤΑΓΙΠ ΕΡΝΤΟΓΑΝ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ

Ο πολιτικός κατακερματισμός στο εσωτερικό της Τουρκίας[115] και η αδυναμία των κομμάτων του κέντρου και της αριστεράς να ανταποκριθούν στην ανάγκη για μια εναλλακτική πρόταση, για την ευρωπαϊκή πορεία της χώρας, επέτρεψαν στον Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν να εμφανιστεί στη πολιτική σκηνή[116]. Η οικονομική κρίση στην Τουρκία έφερε την κοινωνική αστάθεια, η οποία, σε συνδυασμό με την έλλειψη δημοκρατικής νομιμοποίησης της κυβέρνησης, ανάγκασαν τον Ετσεβίτ να προκηρύξει πρόωρες εκλογές για τις 3 Νοεμβρίου 2002.

Το Κόμμα της Δικαιοσύνης και της Ανάπτυξης (ΑΚΡ) του Ερντογάν στις εκλογές κέρδισε το 34% των ψήφων και έλαβε 363 από τις 550 έδρες στην Τουρκική Εθνοσυνέλευση, συντρίβοντας τα κόμματα του κυβερνητικού τρικομματικού συνασπισμού, από τα οποία το Κόμμα της Δημοκρατικής Αριστεράς του Μπουλέντ Ετσεβίτ έλαβε ποσοστό 1.4%, το Κόμμα της Μητέρας Πατρίδας του Μεσούντ Γιλμάζ 5,1% και το Κόμμα Εθνικιστικής δράσης του Ντεβλέτ Μπαχτσελί 8,3%. Το κόμμα της Τανσού Τσιλέρ συγκέντρωσε 9,5% με όριο 10% για την είσοδο στην βουλή. Τις υπόλοιπες έδρες έλαβαν το Λαϊκό Ρεπουμπλικανικό Κόμμα (CHP) του Ντενίς Μπαϊκάλ 178 έδρες και 9 έδρες οι ανεξάρτητοι βουλευτές.

Το Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης συστάθηκε μετά την απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου να θέσει εκτός νόμου το φιλο-ισλαμικό Κόμμα της Αρετής, γεγονός που προκάλεσε τη διάσπαση του ισλαμικού κομματικού πλέγματος. Οι ψηφοφόροι του ΑΚΡ στην πλειοψηφία τους ανήκαν σε φτωχά λαϊκά στρώματα και μικρομεσαίους επιχειρηματίες της Ανατολίας, οι οποίοι ήταν παραγκωνισμένοι από το κεμαλικό σύστημα[117]. Οι επιχειρηματίες αυτοί, ενώ ήταν οικονομικά εύρωστοι, δεν είχαν την επιθυμητή αναγνώριση από την ελίτ του καθεστώτος και τα οικονομικά

[115] Τα Νέα. "Έσπασε τη συμμαχία του με τον Ισμαήλ Τζέμ ο Κεμάλ Ντερβίς" 16-8-2002, σελ.41.
[116] Τα Νέα. "Σουλειμάν Ντεμιρέλ: Το κέντρο χάθηκε λόγω εγωϊσμών".
[117] Τα Νέα Ισλαμιστές με ευρωπαϊκό πρόσωπο 4-11-2004 σελ. 61.

και χρηματιστηριακά κέντρα της δυτικής Τουρκίας. Αυτοί, με την εκλογή του Ερντογάν, διεκδίκησαν πρόσβαση στην εξουσία και στο χρηματοπιστωτικό σύστημα της χώρας.

Εκτός από αυτόν τον βασικό κορμό του εκλογικού σώματος του Ερντογάν, προσχώρησαν στο κόμμα του και μετριοπαθείς μικρομεσαίοι επαγγελματίες και διανοούμενοι από όλη την Τουρκία[118]. Ο Ερντογάν εξ αιτίας προηγούμενης καταδίκης του από το κεμαλικό καθεστώς, δεν μπορούσε να ορκιστεί πρωθυπουργός. Αντ΄ αυτού ορκίστηκε ο αντιπρόεδρος του κόμματος Αμπντουλάχ Γκιούλ[119]. Μετά όμως την ακύρωση των εκλογών σε κάποια εκλογική περιφέρεια ο Ερντογάν μπόρεσε να εκλεγεί βουλευτής στις 2 Φεβρουαρίου του 2003[120]. Έλαβε εντολή σχηματισμού κυβέρνησης στις 11 Μαρτίου 2003[121].

Το ΑΚΡ δήλωνε ότι ανήκε στο κεντροδεξιό χώρο, και εμφανιζόταν ως ένα «μουσουλμανο-δημοκρατικό»[122] κόμμα, αντίστοιχο με τα χριστιανοδημοκρατικά κόμματα της Ευρώπης στα οποία ανήκει και η Νέα Δημοκρατία στην Ελλάδα. Παράλληλα, διαχωρίζοντας εντελώς τη θέση του από το ισλαμικό κόμμα της Αρετής, δήλωνε ότι στόχο είχε την ένταξή του στο Ευρωπαϊκό Λαϊκό Κόμμα. Με τον σαφή ευρωπαϊκό προσανατολισμό του ο Ερντογάν, αμέσως μετά τις εκλογές έπρεπε να δραστηριοποιηθεί στο θέμα της υποψηφιότητας της Τουρκίας για την Ε.Ε. και να εκπληρώσει όρους και κριτήρια τα οποία είχαν τεθεί από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι και την εταιρική σχέση προκειμένου να λάβει συγκεκριμένη ημερομηνία έναρξης των ενταξιακών διαπραγματεύσεων.

3. 8. ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΚΟΠΕΓΧΑΓΗΣ

Στις 11 Ιουνίου 2001 στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Γκέτεμποργκ, τονίστηκε η ενίσχυση του πολιτικού διαλόγου για την Τουρκία και στη συνέχεια στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Λάακεν επισημάνθηκε η πρόοδος της Τουρκίας, αναφορικά με την εφαρμογή των πολιτικών κριτηρίων έτσι ώστε να επιτευχθεί η εναρμόνισή της με το κοινοτικό κεκτημένο. Προς την ίδια κατεύθυνση κινήθηκε και το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Σεβίλλης, θέτοντας συγχρόνως και στόχους για το επόμενο Συμβούλιο

[118] Turkish Daily News "CSIS: The challenges ahead for new government", 21-11-2002 σελ.3
[119] Τα Νέα "Ψήφος εμπιστοσύνης στην κυβέρνηση Γκιούλ", 29-11-2002 σελ.19.
[120] Τα Νέα "Στις 2 Φεβρουαρίου θα πάρει το εισιτήριο για την πρωθυπουργία" 3-12-2002, σελ. 63.
[121] Το Βήμα 12-3-2003,σελ.Α21.
[122] Τα Νέα "Μουσουλμανοδημοκράτες" 4-11-2002, σελ.60.

της Κοπεγχάγης ως προς τη λήψη αποφάσεων με βάση τη Στρατηγική της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και τα Συμπεράσματα του Ελσίνκι και του Λάακεν. Επίσης στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Βρυξελλών στις 24 και 25 Οκτωβρίου 2002 οι Αρχηγοί Κρατών και Κυβερνήσεων της Ε.Ε. εξέφρασαν την ικανοποίησή τους για την προσπάθεια της Τουρκίας όσον αφορά την εκπλήρωση των πολιτικών κριτηρίων γεγονός που θα οδηγούσε στην έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων.

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κοπεγχάγης το Δεκέμβριο του 2002 ήταν ιδιαίτερης ιστορικής σημασίας, καθ' όσον με την απόφαση της αυτή η Ε.Ε. διευρυνόταν προς τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης. Αποφασιστική υπήρξε η στάση του Έλληνα πρωθυπουργού Κώστα Σημίτη ο οποίος απείλησε με βέτο να σταματήσει τη διαδικασία διεύρυνσης, εάν δεν υπήρχε ξεκάθαρη απόφαση για την ένταξη της Κύπρου στην Ε.Ε χωρίς προϋποθέσεις και αστερίσκους. Πιέσεις ωστόσο άσκησαν ορισμένα κράτη μέλη προκειμένου να μην ενταχθεί η Κύπρος πριν την επίλυση του Κυπριακού.

Ιδιαίτερης σημασίας ήταν η γερμανική θέση που εκφράστηκε από τον καγκελάριο Σρέντερ[123] στον Σημίτη ότι δηλαδή θα προτιμούσε να λυθεί το Κυπριακό και στη συνέχεια να ενταχθεί η Κύπρος στην Ε.Ε. Στο ίδιο μήκος κύματος ήταν και οι δηλώσεις του Ολλανδού πρωθυπουργού Μπαλκενέντ, ο οποίος συνέδεσε την ένταξη με την επίλυση του Κυπριακού[124]. Παρά τις πιέσεις που του ασκήθηκαν ο Έλληνας πρωθυπουργός στη Διάσκεψη της Πράγας δήλωνε κατηγορηματικά, ότι "*δεν θα υπάρξει ένταξη υπό όρους και προϋποθέσεις και αυτό θα το απαιτήσουμε με όλα τα μέσα που έχουμε στη διάθεσή μας*"[125].

Στη συνέχεια ακολούθησε η σύνταξη εγγράφου από τη Δανική προεδρία, το οποίο διανεμήθηκε προς όλες τις αντιπροσωπείες των κρατών μελών της Ε.Ε. στις Βρυξέλλες, όπου αναφερόταν ότι η επίλυση του Κυπριακού θα έπρεπε να προηγηθεί της ένταξης[126]. Αυτή η πίεση προς Ελλάδα και Κύπρο είχε άμεση σχέση με την αποδοχή του σχεδίου Ανάν το οποίο ο Γ.Γ. του ΟΗΕ είχε παρουσιάσει στους Ελληνοκύπριους και στους Τουρκοκύπριους και ζητούσε την αποδοχή του και από τα δύο μέρη. Το συγκεκριμένο σχέδιο έτυχε ευνοϊκής αντιμετώπισης και από την ελληνική και από την κυπριακή κυβέρνηση με την προϋπόθεση της τροποποίησης συγκεκριμένων διατάξεων, όμως η θετική αντιμετώπιση του σχεδίου Ανάν έγινε

[123] Τα Νέα "Ψυχρολουσία από το Σρέντερ", 9-11-2002, σελ. 12.
[124] Τα Νέα "Φάουλ από τους Ολλανδούς", 25-11-2002, σελ.8
[125] Τα Νέα Σημίτης "Δεν υπάρχει ένταξη υπό όρους"23-11-2002, σελ.10.
[126] Τα Νέα "Τρικλοποδιά και από τη Δανία", 4-12-2002,σελ.11.

προκειμένου να μην θεωρηθεί αδιάλλακτη η ελληνική πλευρά εν όψει του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Κοπεγχάγης[127]. Από τη δύσκολη θέση όμως την ελληνική και κυπριακή κυβέρνηση έβγαλε ο Ντενκτάς που έσπευσε να απορρίψει το σχέδιο Ανάν[128].

Σημαντικός αρωγός της Τουρκίας στη προσπάθειά της να αναλάβει ημερομηνία έναρξης διαπραγματεύσεων ένταξης υπήρξε η κυβέρνηση των ΗΠΑ, η οποία άσκησε έντονες πιέσεις στην Ε.Ε για το σκοπό αυτό. Το δρόμο της Τουρκίας έφραξε στη δεδομένη χρονική στιγμή ο πρόεδρος της Γαλλίας Ζακ Σιράκ, ο οποίος από κοινού με τον Γερμανό πρόεδρο Σρέντερ ανακοίνωσαν ότι προς το παρόν δεν μπορούσε να δοθεί στην Τουρκία ημερομηνία έναρξης διαπραγματεύσεων[129], επικρίνοντας ταυτόχρονα με ιδιαίτερη ενόχληση τις παρεμβάσεις του Αμερικανού προέδρου Μπους υπέρ της Τουρκίας[130]. Την ίδια στιγμή η κυβέρνηση των Αθηνών δήλωνε ότι ήταν θετική προς το τουρκικό αίτημα[131].

Τελικά η Κύπρος στη συνεδρίαση των υπουργών Εξωτερικών των κρατών μελών της Ε.Ε στις Βρυξέλλες στις 9 Δεκεμβρίου 2002 έλαβε την συναίνεση για την ένταξή της, χωρίς όρους και προϋποθέσεις[132]. Έτσι το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κοπεγχάγης που ακολούθησε, αποφάσισε με ρητό τρόπο ότι οι διαπραγματεύσεις προσχώρησης είχαν ολοκληρωθεί και η Κύπρος θα ήταν το νέο κράτος μέλος της Ε.Ε[133]. Ταυτόχρονα το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο εξέφρασε την επιθυμία ότι θα προτιμούσε να εντάξει μια ενωμένη Κύπρο. Δήλωσε όμως ικανοποίηση για τη δέσμευση των Ελληνοκυπρίων και των Τουρκοκυπρίων για συνέχιση των διαπραγματεύσεων μέχρι το 2003 στη βάση των προτάσεων του γενικού γραμματέα του ΟΗΕ.

Είναι χαρακτηριστική η δήλωση του Ευρωπαϊκού Συμβούλιου, ότι χωρίς την επίλυση του Κυπριακού η εφαρμογή του κοινοτικού κεκτημένου, για το κατεχόμενο τμήμα της Κύπρου αναστελλόταν έως ότου το Συμβούλιο αποφασίσει ενεργώντας βάσει προτάσεως της Επιτροπής. Ειδικότερα το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο για το ενδεχόμενο επίλυσης του Κυπριακού αποφάσισε να δοθεί εξουσία στο Συμβούλιο, ώστε ομόφωνα βάσει προτάσεως της Επιτροπής να αποφασίσει όσον αφορά την

[127] Τα Νέα ΡΟΖΑΚΗΣ Χ."Η πρόκληση της Κοπεγχάγης", 12-12-2002 σελ.10.
[128] Τα Νέα 14-12-2002, σελ. 7.
[129] Τα Νέα 14-12-2002, σελ. 1.
[130] Τα Νέα "Σχέσεις στοργής Μπους Ερντογάν" 11-12-2002, σελ. 11.
[131] Τα Νέα "Η Ελλάδα στο πλευρό της Τουρκίας" 9-12-2002, σελ.9.
[132] Τα Νέα "Χωρίς όρους η ένταξη της Κύπρου" 10-12, 2002.
[133] http://www.europa.eu.int..Συμπεράσματα Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Κοπεγχάγης σημ.18.

τουρκοκυπριακή κοινότητα για τις προσαρμογές και τους όρους προσχώρησης στην Ε.Ε.

Περαιτέρω όσον αφορούσε την Τουρκία το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο επιβεβαίωσε ότι για την Τουρκία θα ίσχυαν τα ίδια κριτήρια που ίσχυαν και για τις άλλες υποψήφιες χώρες. Δεδομένου όμως ότι η Τουρκία δεν πληρούσε τα πολιτικά κριτήρια της Κοπεγχάγης, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αποφάσισε να ενθαρρύνει την Τουρκία να προχωρήσει τις μεταρρυθμίσεις. Εάν όμως το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Δεκεμβρίου του2004 βάσει έκθεσης της Επιτροπής αποφάσιζε ότι η Τουρκία πληροί τα κριτήρια της Κοπεγχάγης, η Ε.Ε θα έπρεπε να δρομολογήσει τις ενταξιακές διαπραγματεύσεις με την Τουρκία[134].

3. 9. Η ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΩΝ ΒΡΥΞΕΛΛΩΝ 2004

Στις 19 και 20 Ιουνίου 2003 στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Θεσσαλονίκης, συμφωνήθηκε μια αναθεωρημένη Εταιρική Σχέση, που θεμελίωνε τις προτεραιότητες της Τουρκίας έως το επόμενο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Βρυξελλών. Αυτό πραγματοποιήθηκε στις 12 Δεκεμβρίου 2003 και το οποίο εξέφρασε την ικανοποίησή του για τις προσπάθειες της Τουρκίας να επιταχύνει σημαντικές αλλαγές σε πολιτικούς και νομικούς όρους, τονίζοντας ιδιαίτερα την πολιτική βούληση, που θα πρέπει να επιδείξει για την επίλυση του Κυπριακού ζητήματος, καθώς επίσης και για την ελευθερία της έκφρασης.

Την πολυαναμενόμενη ημερομηνία έναρξης των ενταξιακών διαπραγματεύσεων η Τουρκία πήρε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Βρυξελλών στις 17 Δεκεμβρίου 2004. Η 3^{η} Οκτωβρίου 2005 ορίστηκε ως αφετηρία εκκίνησης των διαπραγματεύσεων. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο χαιρέτησε τις μεταρρυθμιστικές προσπάθειες της Τουρκίας προκειμένου να εκπληρώσει τα κριτήρια της Κοπεγχάγης του 1993 και δήλωσε ότι προτίθεται να παρακολουθεί στενά ειδικά τις πολιτικές μεταρρυθμίσεις στο τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών. Το Συμβούλιο έδειξε την ικανοποίησή του για τη δήλωση της τουρκικής κυβέρνησης ότι θα υπογράψει το πρωτόκολλο σχετικά με τη συμφωνία της Άγκυρας για την τελωνειακή ένωση, αφού προσχωρήσουν τα δέκα νέα κράτη μέλη μεταξύ των οποίων και η Κυπριακή Δημοκρατία. Επίσης τονίστηκε ιδιαίτερα η σημασία της

[134] Συμπεράσματα Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Κοπεγχάγης σημ.25 http://www.europa.eu.int.

τήρησης και του σεβασμού των κριτηρίων της Κοπεγχάγης[135]. Όμως η προοπτική έναρξης ενταξιακών διαπραγματεύσεων ήταν αντίθετη με την πλειοψηφία της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης, καθώς επίσης και πολλών κυβερνήσεων, οι οποίες έδειχναν να σύρονται στη συναίνεση για την διαπραγματεύσεις, ενώ έντονες και ασφυκτικές υπήρξαν οι πιέσεις του αμερικανικού παράγοντα προς την ΕΕ, προκειμένου να ξεκινήσουν ενταξιακές διαπραγματεύσεις.

Παράλληλα ο Ερντογάν τηρούσε σκληρή στάση στα ελληνοτουρκικά και δεν έδειχνε καμιά διάθεση για υποχωρήσεις, απειλούσε δε ότι σε περίπτωση που δεν ξεκινούσαν άμεσα οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις, θα είχε απέναντί του τους κεμαλιστές, τους εθνικιστές και τους αντιευρωπαϊστές, με αποτέλεσμα να επέλθει πολιτική κρίση στην Τουρκία. Τη θέση αυτή στήριζαν οι ΗΠΑ και η Βρετανία.

Η απόφαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Δεκεμβρίου του 2004 με την εισήγηση της Γαλλίας, υπήρξε ιδιαίτερα αυστηρή και περιείχε όρους, όπως:

1. Εφ' όσον η διαπραγμάτευση ήταν μια ανοιχτή διαδικασία η έκβαση της οποίας μπορούσε να μην οδηγούσε σε πλήρη ένταξη, άφηνε ανοιχτό το ενδεχόμενο να μην υπάρξει το επιθυμητό αποτέλεσμα για την Τουρκία.
2. Τέθηκε το ενδεχόμενο της ειδικής σχέσης ΕΕ-Τουρκίας. καθ' όσον η έκβαση της διαπραγμάτευσης εμπεριείχε έντονο το στοιχείο της αβεβαιότητας, οπότε με το πέρας της διαπραγμάτευσης υπήρχε το ενδεχόμενο για την Τουρκία να περιέλθει σε καθεστώς συνδεδεμένης χώρας με την ΕΕ.
3. Υπήρχε η πρόβλεψη η Επιτροπή ή το ένα τρίτο των κρατών μελών να διακόψει τις ενταξιακές διαπραγματεύσεις, εάν διαπιστωθεί σοβαρή και συνεχής παραβίαση των αρχών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, του κράτους δικαίου, της δημοκρατίας και της ελευθερίας από το υποψήφιο μέλος.
4. Εφ' όσον το υποψήφιο κράτος περνούσε με επιτυχία όλα τα εμπόδια και γινόταν μέλος, εκεί το περίμενε νέα δοκιμασία όσον αφορά θεμελιώδεις κοινοτικές πολιτικές όπως η Κοινή Αγροτική Πολιτική και η ελευθερία κινήσεως των ανθρώπων, όπου θα ερχόταν αντιμέτωπο με μόνιμες ρήτρες διασφάλισης, ειδικές ρυθμίσεις, μεταβατικές, μακροχρόνιες περιόδους και παρεκκλίσεις[136].

   Σημαντική εξέλιξη για το συγκεκριμένο ζήτημα υπήρξε, ότι η ελληνική

[135] Συμπεράσματα της Προεδρίας του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Βρυξελλών 16 και 17 Δεκεμβρίου 2004 16238/04. http://ue.eu.int/ueDocs/cms Data/docs/pressData/el/ec/83223.pdf
[136] ΣΥΡΙΓΟΣ Α. όπ. π. σελ. 647.

πλευρά εναρμονίστηκε με το κείμενο του Ελσίνκι, εκτός από κάποιους όρους τους οποίους μετέβαλε και οι οποίοι είχαν σχέση με τα θέματα της ελληνοτουρκικής διαφοράς.

Πρώτος όρος ήταν ως προς τα ανεπίλυτα θέματα της ελληνοτουρκικής διαφοράς ότι θα παραπέμπονταν στο Διεθνές Δικαστήριο, μόνον εάν και "εφ' όσον απαιτούνταν".

Δεύτερον, η πρόοδος για την επίλυση των ελληνοτουρκικών διαφορών στο εξής θα παρακολουθούνταν από το Συμβούλιο.

Τρίτον, διαγράφηκε ο όρος «άλλα συναφή θέματα» από το κείμενο του 1999, με σκοπό να μην έχει τη δυνατότητα η Τουρκία να εγείρει ζητήματα, όπως το καθεστώς αποστρατικοποίησης των νησιών του Αιγαίου και παρέμεινε ο όρος «εκκρεμής συνοριακή διαφορά».

Τέταρτον, προκειμένου η ελληνική πλευρά να θέτει ενώπιον της ΕΕ την καθημερινή συμπεριφορά της Τουρκίας, όσον αφορά τις παραβιάσεις του ελληνικού εναερίου χώρου από τουρκικά μαχητικά και του casus belli, προστέθηκε ο όρος «σχέσεις καλής γειτονίας».

Πέμπτον, η διαδικασία ελέγχου της Τουρκίας από την ΕΕ για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θρησκευτικών ελευθεριών ευνοούσε τη θέση του Πατριαρχείου και της μικρής ελληνικής μειονότητας στην Τουρκία.

Τέλος υπήρχε εξαίρεση ως προς την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων στην ΕΕ, δίνοντας στα κράτη μέλη πρωτεύοντα ρόλο για την λήψη της απόφασης, για την ελεύθερη κυκλοφορία στο έδαφός τους, γεγονός που έδωσε τη δυνατότητα στην Ελλάδα να μην επιτρέπει την ελεύθερη κυκλοφορία Τούρκων υπηκόων στις παραμεθόριες περιοχές[137].

Η προσαρμογή της Τουρκίας στο πολιτικό και οικονομικό κεκτημένο, θεωρήθηκε γνώμονας και καταλύτης όλης της διαδικασίας, για την ένταξη της Τουρκίας στην Ε.Ε[138], ενώ εκφράστηκαν διάφορες απόψεις, για την απόφαση της Ε.Ε να οριστικοποιήσει την ημερομηνία έναρξης των ενταξιακών διαπραγματεύσεων με την Τουρκία, όπως:

"*Μετά την οριστικοποίηση τον Δεκέμβριο του 2004 του δρομολογίου και του ενταξιακού πλαισίου της Τουρκίας, παίζεται ένα παιχνίδι αντιπαράθεσης*

[137] ΣΥΡΙΓΟΣ Α., όπ. π., σελ.647-648.
[138] Το Βήμα, Παπαδημητρίου "Η τουρκική ένταξη περνάει από την Κοπεγχάγη" 8 Ιανουαρίου 2005.

στρατηγικών βουλήσεων των Ευρωπαίων με τους Τούρκους, όπου εμφανίζεται μια εικονική πραγματικότητα βούλησης των Ευρωπαίων να συμπεριλάβουν στους κόλπους της Ένωσης και την Τουρκία, ενώ η πραγματική βούληση συνίσταται στη διαδρομή, δηλαδή στο δρομολόγιο της Τουρκίας προς την Ένωση και στην κρυφή ελπίδα πολλών Ευρωπαίων πως η χώρα του Κεμάλ δεν θα μπορέσει να προσαρμοστεί στα ευρωπαϊκά θέσμια, στους σκληρούς όρους και τις προϋποθέσεις που τέθηκαν και πως θα σκοντάψει εν τέλει σε κάποιο εμπόδιο καθ' οδόν"[139].

Άλλη άποψη έβλεπε το θέμα από άλλη σκοπιά σημειώνοντας ότι:

"*Η απόφαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου τον Δεκέμβριο του 2004 με την οποία δόθηκε το πράσινο φως στην Άγκυρα για έναρξη ενταξιακής διαπραγμάτευσης ενόσω ακόμα εκκρεμούσαν οι συνοριακές διαφορές της με την Ελλάδα, επιβεβαίωνε την προδιαγεγραμμένη εξέλιξη των αποφάσεων του Ελσίνκι, με την Ουάσιγκτον να διαμηνύει προς τη Ολλανδική Προεδρία της ΕΕ ότι θα θεωρούσε εχθρική πράξη ενδεχόμενη έγερση βέτο από κάποιο ή κάποια μέλη της Ένωσης, φωτογραφίζοντας την Κύπρο*"[140].

Τέλος ο καθηγητής Άγγελος Συρίγος σημείωνε ότι :

"*Οι ηγέτες της ΕΕ αποφάσισαν την έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων με την Τουρκία, γνωρίζοντας ότι μία άλλη γενιά ηγετών θα υποχρεωνόταν ύστερα από χρόνια να λάβει την τελική απόφαση ανάμεσα στην ένταξη της Τουρκίας ή σε μια ειδική σχέση με την ΕΕ… Στις σχέσεις Ελλάδας-Τουρκίας η τουρκική στάση παρέμενε εξ ίσου σταθερή. Ενδεικτική της τουρκικής αντίληψης ήταν ότι ακόμη και κατά την ημέρα της Συνόδου Κορυφής τουρκικά μαχητικά παραβίαζαν τον ελληνικό εναέριο χώρο στο βόρειο Αιγαίο*"[141].

3. 10. Η ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΤΟΥ ΛΟΥΞΕΜΒΟΥΡΓΟΥ 2005

Στις 29 Ιουλίου 2005 η Τουρκία υποχρεώθηκε να υπογράψει τη Συμφωνία Σύνδεσης (Συμφωνία της Άγκυρας) και το Πρόσθετο Πρωτόκολλο με στόχο η Τελωνειακή Ένωση να επεκταθεί και στα νέα κράτη μέλη. Ταυτόχρονα η τουρκική κυβέρνηση

[139] ΓΙΑΛΛΟΥΡΙΔΗΣ Χ., ΛΑΓΓΙΔΗΣ Α. Μετακεμαλισμός Αθήνα 2013, εκδ. Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ Σελ.178.

[140] ΤΖΑΝΕΤΟΣ Γ. "Η Ευρωπαϊκή Διάσταση των Ελληνοτουρκικών Σχέσεων στο Αιγαίο και η Γεωπολιτική Στρατηγική της Δύσης". Αθήνα 2007, εκδ. Ι.ΣΙΔΕΡΗΣ, σελ. 301. Ελευθεροτυπία 7-12-2004.

[141] ΣΥΡΙΓΟΣ Α. "Ελληνοτουρκικές σχέσεις". Αθήνα 2015, εκδ. ΠΑΤΑΚΗ, σελ. 649

κατέθεσε μια δήλωση, θέλοντας να εξαιρέσει από την επέκταση της Τελωνειακής Ένωσης την Κύπρο, στην οποία τόνιζε ότι η υπογραφή, η κύρωση και η εφαρμογή του Πρωτοκόλλου, δεν συνεπαγόταν και την αναγνώριση της Κυπριακής Δημοκρατίας. Άμεση και σαφής ήταν η απάντηση της ΕΕ στη δήλωση της Τουρκίας όπου χαρακτήριζε την δήλωση όχι μόνο μονομερή, αλλά και ότι δεν αποτελούσε τμήμα του Πρωτοκόλλου, ούτε μπορούσε να επηρεάσει νομικά τις υποχρεώσεις της Τουρκίας, τις οποίες ορίζει το Πρωτόκολλο "(European Community and Member States 2005)[142]. Η ολοκλήρωση της συμφωνίας έγινε στις 3 Οκτωβρίου 2005 στο Λουξεμβούργο και όριζε τις αρχές των διαπραγματεύσεων, καθώς επίσης και ότι το διαπραγματευτικό πλαίσιο ήταν μια διαδικασία ανοιχτού αποτελέσματος, ενός αποτελέσματος που δεν μπορούσε να αποφασιστεί εκ των προτέρων[143](Negotiating Framework 2005).

Στο κείμενο της συμφωνίας γινόταν αναφορά, εκτός από την πάγια θέση της ΕΕ για την εφαρμογή εκ μέρους της Τουρκίας των κριτηρίων της Κοπεγχάγης τα οποία αφορούν το εσωτερικό της χώρας, και για ένα νέο ζητούμενο από την ΕΕ, τα "προαπαιτούμενα", τα οποία αφορούσαν τις σχέσεις της Τουρκίας με τους γείτονές της. Τα προαπαιτούμενα ήταν άμεσου ελληνικού ενδιαφέροντος, καθώς αφορούσαν τις ελληνοτουρκικές σχέσεις και ειδικότερα η παράγραφος 6, που απαιτούσε από την Τουρκία να αναλάβει αδιαμφισβήτητη δέσμευση για την ειρηνική επίλυση των διαφορών της με τις γειτονικές χώρες, βάσει του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών και, αν απαιτηθεί, να αποδεχθεί και τη δικαιοδοσία του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης.

Το Κείμενο του διαπραγματευτικού πλαισίου περιελάμβανε και τις δεσμεύσεις, που θα έπρεπε να αναλάβει η Τουρκία στο Κυπριακό, όπου γίνεται σαφής αναφορά στην απαίτηση της ΕΕ για ενεργή και ουσιαστική συμβολή της Τουρκίας στην επίλυση του Κυπριακού ζητήματος, καθώς και την αποκατάσταση των διμερών σχέσεων με όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένης της Κυπριακής Δημοκρατίας. Ταυτόχρονα θα έπρεπε να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις της που απορρέουν από τη Συμφωνία Σύνδεσης και το Πρόσθετο Πρωτόκολλο και, όσον αφορά τις σχέσεις της με τρίτες χώρες, αυτές θα πρέπει να διέπονται από τις αρχές των διεθνών οργανισμών[144].

[142]ΦΩΤΙΟΥ Ε., "Οι Σχέσεις Ελλάδας Τουρκίας" στο επιμ. Βαληνάκης Γ., "Ελληνική Εξωτερική και Ευρωπαϊκή Πολιτική 1990-2010", Εκδ. ΣΙΔΕΡΗΣ Ι. Αθήνα 2010 σελ.59.
[143] "Negotiations are an open-ended process, the outcome of which cannot be guaranteed beforehand" (Negotiating Framework 2005).
[144] Negotiating Framework 2005. "This progress will be measured in particular against the

Παράλληλα τέθηκε ένα ακόμη ζήτημα ιδιαίτερου ελληνικού ενδιαφέροντος, το οποίο ήταν η αντιμετώπιση της λαθρομετανάστευσης, ζήτημα με άμεση σχέση με την ελληνική και την ευρωπαϊκή ασφάλεια. Το θέμα τέθηκε από τις μεσογειακές χώρες και κυρίως από την Ελλάδα, προκειμένου να προβάλει το μεταναστευτικό, το οποίο ήταν πολύ σοβαρό ζήτημα στα σύνορά της με την Τουρκία, ως ευρωπαϊκό και να το εντάξει στα προαπαιτούμενα της τουρκικής ένταξης. Τα αποτελέσματα της ενέργειας αυτής ήρθαν αργότερα, το 2009, όταν στη διάρκεια της προεδρίας της Τσεχίας, όπου τόσο στα Συμπεράσματα της Προεδρίας όσο και στην έκθεση προόδου για την Τουρκία του 2009, καθώς επίσης και στο Πρόγραμμα της Στοκχόλμης προς μια ανοιχτή και ασφαλή Ευρώπη, τέθηκε η ανάγκη συνεργασίας της Τουρκίας με τα κράτη μέλη της ΕΕ για την αντιμετώπιση της παράνομης μετανάστευσης και τη δέσμευση τήρησης των υφιστάμενων διμερών πρωτοκόλλων επανεισδοχής μεταναστών[145].

3. 11. ΜΕΤΡΑ ΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗΣ ΕΜΠΙΣΤΟΣΥΝΗΣ

Η υιοθέτηση μέτρων οικοδόμησης εμπιστοσύνης (ΜΟΕ), πρωτοεμφανίστηκε στις ελληνοτουρκικές σχέσεις το 1930 με το πρωτόκολλο για τον περιορισμό των ναυτικών εξοπλισμών[146]. Η επόμενη προσπάθεια υιοθέτησης ΜΟΕ, έγινε με τη συμφωνία Παπούλια - Γιλμάζ το 1988 στη Ν. Υόρκη, η οποία θεωρήθηκε ιδιαίτερα επιτυχημένη. Η τρίτη προσπάθεια έγινε από την Αθήνα τον Σεπτέμβριο του 2000, όταν αποφάσισε να δραστηριοποιηθεί στον τομέα των Μέτρων Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης (ΜΟΕ). Έτσι οι υπουργοί Εξωτερικών των δύο χωρών, στο περιθώριο της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ, συμφώνησαν να ενεργοποιήσουν τις διμερείς επαφές των δύο υπουργείων, προκειμένου να καταγραφούν και να κατηγοριοποιηθούν τα θέματα προς συζήτηση. Η αρχική συμφωνία μετά τις

---

following requirements: the Copenhagen criteria…..Turkey's unequivocal commitment to good neighbourly relations and its undertaking to resolve any outstanding border disputes in conformity with the principle of peaceful settlement of disputes in accordance with the United Nations Charter, including if necessary jurisdiction of the International Court of Justice; Turkey's continued support for efforts to achieve a comprehensive settlement of the Cyprus problem within the UN framework and in line with the principles on which the Union is founded, including steps to contribute to a favourable climate for a comprehensive settlement, and progress in the normalisation of bilateral relations between Turkey and all EU Member States, including the Republic of Cyprus the fulfilment of Turkey's obligations under the Association Agreement to all new EU Member States, in particular those pertaining to the EU-Turkey customs union, as well as the implementation of the Accession Partnership, as regularly revised".

[145] ΦΩΤΙΟΥ Ε., όπ. π. σελ 60.

[146] ΣΥΡΙΓΟΣ Α., όπ. π. σελ.556.

συζητήσεις των δύο χωρών, για τη διαδικασία οικοδόμησης εμπιστοσύνης, αφορούσε τη μεθοδολογία που θα έπρεπε να ακολουθηθεί σχετικά με τα fora συζήτησης των διαφόρων Μέτρων Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης[147].

Η πρώτη κατηγορία μέτρων μετά τη συμφωνία των δύο μερών αφορούσε στα τεχνικού και επιχειρησιακού χαρακτήρα στρατιωτικά μέτρα, τα οποία οι δύο χώρες θα συζητούσαν στο πλαίσιο του ΝΑΤΟ και του Μνημονίου Παπούλια – Γιλμάζ του 1988. Η συζήτηση θα γινόταν μεταξύ των Μονίμων Αντιπροσώπων των δύο χωρών στην έδρα του ΝΑΤΟ στις Βρυξέλλες. Η δεύτερη κατηγορία αφορούσε τα "θεσμικά ΜΟΕ" και η τρίτη κατηγορία τα "περιβαλλοντολογικού χαρακτήρα" μέτρα, τα οποία θα συζητούντο μεταξύ των Πολιτικών Διευθυντών των Υπουργείων Εξωτερικών[148].

Η ελληνική κυβέρνηση ξεπερνώντας τις αναστολές του παρελθόντος, αναφορικά με την καταγραφή των θεμάτων προς συζήτηση, ως αποδοχή των τουρκικών αξιώσεων, δέχθηκε στις 31-10-2000 στη συνάντηση των υπουργών Εξωτερικών των δύο πλευρών στη Βουδαπέστη, να παραπέμψει για συζήτηση στο πλαίσιο του ΝΑΤΟ τα θέματα:

1.Τη μείωση των ασκήσεων σε αριθμό, σε έκταση και σε στόχους στα διεθνή ύδατα του Αιγαίου[149].

2.Τα αεροσκάφη που πετούν στο Αιγαίο να αφοπλιστούν.

3.Στο πλαίσιο της επιτροπής σχεδιασμού ασκήσεων του ΝΑΤΟ, καθώς επίσης και σε διμερές επίπεδο, συμφωνήθηκε η ενημέρωση του χρονοδιαγράμματος των ασκήσεων των δύο χωρών, προκειμένου να αποφευχθούν επικαλύψεις των περιοχών στις οποίες επρόκειτο να διεξαχθούν οι ασκήσεις.

4.Τον εφοδιασμό των αεροσκαφών των δύο χωρών στον εναέριο χώρο του Αιγαίου με συστήματα αναγνώρισης (IFF/SIF).

5.Για τις αεροπορικές πτήσεις που πρόκειται να πραγματοποιηθούν στο διεθνή εναέριο χώρο του Αιγαίου, ενεργοποίηση των Κέντρων Συνδυασμένων Αεροπορικών Επιχειρήσεων (ICAOC) του Εσκί Σεχίρ και της Λάρισας για την επικοινωνία και ανταλλαγή πληροφοριών στη βάση της αμοιβαιότητας[150].

Συγχρόνως η ελληνική πλευρά δέχτηκε να συζητήσει σε διμερές επίπεδο, παρά

---

[147] ΤΣΑΚΩΝΑΣ Π. Κοινωνικοποιώντας τον αντίπαλο. Η Ελληνική Στρατηγική Εξισορρόπησης της Τουρκίας και οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις στο ΤΣΑΚΩΝΑΣ Π. (επιμ.), Σύγχρονη Ελληνική Εξωτερική Πολιτική τόμος Β', εκδόσεις ΣΙΔΕΡΗΣ Ι., Αθήνα 2003. στο σελ.82.

[148] ΤΣΑΚΩΝΑΣ Π., όπ.π.σελ.84.

[149] Καθημερινή, " ΜΟΕ στο Αιγαίο με τουρκικές αποχρώσεις", 2-11-2000.

[150] ΜΑΡΙΑΣ Ε, όπ. π., σελ.179.

την πάγια τακτική της να αποφεύγει τις διμερής συζητήσεις με την Τουρκία, μια νέα δέσμη ΜΟΕ, τη δέσμη Μέτρων Καλής Γειτονίας η οποία αφορούσε τα εξής ζητήματα:

1.Επισκέψεις σε λιμάνια της Ελλάδας και της Τουρκίας σκαφών των δύο χωρών στη βάση της αμοιβαιότητας.

2.Άμεση επικοινωνία μεταξύ των διοικητών των παράκτιων μονάδων.

3.Πρόσκληση σε αξιωματικούς της άλλης χώρας για παρακολούθηση εθνικών ασκήσεων.

4.Κοινές ασκήσεις ή ασκήσεις Συνεταιρισμού για την ειρήνη στο Αιγαίο.

5.Επικοινωνία των υπουργών Εξωτερικών μέσω της "θερμής γραμμής".

6.Στις πολυεθνικές πρωτοβουλίες για τα Βαλκάνια παρουσία και συμμετοχή και των δύο χωρών.

7.Άμεση και τακτική επικοινωνία των αρχηγών ΓΕΕΘΑ των δύο χωρών.

8.Ανταλλαγή εγγράφων.

9.Κοινή προσπάθεια για τη αποφυγή ρυπάνσεως του Έβρου.

10.Αύξηση κατά έναν ή δύο μήνες του moratorium στις στρατιωτικές ασκήσεις στο Αιγαίο.

11.Στο πλαίσιο της διεθνούς συμφωνίας "Ανοικτοί Ουρανοί"[151] συνεργασία των δύο χωρών.

12. Υποχρέωση εφαρμογής πρωτοκόλλων τα οποία έχουν υπογράψει οι δύο χώρες για την οριογραμμή στον Έβρο και τα οποία αποτελούν προϋπόθεση για τη χάραξη και των θαλασσίων συνόρων Ελλάδας-Τουρκίας[152].

Τα αποτελέσματα των διαπραγματεύσεων αν και δεν ήταν ιδιαίτερα ενθαρρυντικά ωστόσο περιελάμβαναν και θετικά στοιχεία, όπως τη συμφωνία στο πλαίσιο της Διάσκεψης Σχεδιασμού Ασκήσεων του ΝΑΤΟ, κατά την οποία από το 2000 οι δύο χώρες θα είχαν τη δυνατότητα να ανταλλάσσουν ετησίως τα χρονοδιαγράμματα μεγάλων και μικρών στρατιωτικών ασκήσεων[153], που προγραμματίζονται για το επόμενο έτος, προς αποφυγή επικαλύψεων.

Επίσης οι Υπουργοί Εξωτερικών των δύο χωρών Παπανδρέου και Τζέμ συμφώνησαν κατά την κοινή τους δήλωση, στην προσχώρηση και επικύρωση της

[151] Ελευθεροτυπία 2-11-2000. Τήρηση των Συμφωνιών για τη μείωση των συμβατικών όπλων στην Ευρώπη (CFE).
[152] ΜΑΡΙΑΣ Ε. όπ. π. σελ. 180.
Ελευθεροτυπία 2-11-2000.
[153] http://greece.flash.gr//greece-eu/2000/12/6/3068Id. "Συμφωνία για στρατιωτικά ΜΟΕ".

Συνθήκης της Οττάβας, για την απαγόρευση παραγωγής και μεταφοράς ναρκών κατά προσωπικού[154], στην εγκατάσταση θερμής γραμμής μεταξύ των υπουργών Εξωτερικών των δύο χωρών, στην περιβαλλοντολογική διαχείριση του Έβρου, στην αμοιβαία γνωστοποίηση στρατιωτικών ασκήσεων, στις προσκλήσεις αξιωματικών για παρακολούθηση ασκήσεων και ανταλλαγή απόψεων.

Τα ΜΟΕ θα έπρεπε να έχουν ουδέτερο χαρακτήρα ως προς την ελληνοτουρκική διαμάχη, καθώς οι δύο χώρες είχαν εντελώς αντίθετες θέσεις σε σχέση με το καθεστώς του Αιγαίου. Συνήθως η διεύρυνση του περιεχομένου των ΜΟΕ, εκ μέρους της Τουρκίας στο πλαίσιο του ΝΑΤΟ γινόταν με τέτοιο τρόπο, ώστε να δημιουργεί αρνητικό προηγούμενο στην Ελλάδα[155], καθώς έρχονταν σε αντίθεση με τις προϋποθέσεις που έθετε η Ελλάδα, προκειμένου να υπάρξει συμφωνία. Επί παραδείγματι, το Αιγαίο δεν μπορούσε να αντιμετωπίζεται σαν ειδική περίπτωση και δεν επρόκειτο να γίνουν αποδεκτές ρυθμίσεις οι οποίες στόχευαν στην αλλαγή του υφιστάμενου νομικού καθεστώτος και των υφιστάμενων διεθνών ρυθμίσεων και των διευθετήσεων του ΝΑΤΟ για την περιοχή.

Συγχρόνως τονίστηκε, ότι δεν πρόκειται να τεθεί σε κίνδυνο η ασφάλεια της αεροπλοΐας και της ναυσιπλοΐας στην περιοχή[156]. Όμως η τουρκική πλευρά επανερχόταν στο ζήτημα για δημιουργία ενός κώδικα συμπεριφοράς για τις πτήσεις πάνω από το Αιγαίο[157], με την υποστήριξη των ΗΠΑ, παρά την επανειλημμένη απόρριψη των προτάσεων αυτών από την ελληνική πλευρά[158], η οποία θεωρούσε ότι στόχος των προτάσεων ήταν ο ουσιαστικός διαμοιρασμός του Αιγαίου και η δημιουργία ενός sui generis καθεστώτος, το οποίο θα μετέτρεπε το Αιγαίο σε περιοχή μειωμένης ελληνικής κυριαρχίας[159].

Ήταν προφανές ότι η διαδικασία οικοδόμησης εμπιστοσύνης είχε συντελέσει σε δύο πρακτικά αποτελέσματα. Το πρώτο, είχε συμβάλει στην αποφυγή υπέρμετρης

---

[154] Joint Statement By H.E. Mr. Ismail Cem, The Minister of Foreign Affairs of the Republic of Turkey, And H.E. m r. George Papandreou, the Minister of Foreign Affairs of the Republic of Greece on Anti-Personnel Landmines (Ankara, 6 April, 2001). (Greek-Turkish joint statement)": "……while Greece initiates ratification process, Turkey will start accession procedures. It is also agreed that the instruments of ratification and accession will be simultaneously deposited with the Secretary General of the United Nations in due course".

[155] ΣΥΡΙΓΟΣ Α. όπ. π.σελ.556.

[156] ΤΣΑΚΩΝΑΣ Π. Κοινωνικοποιώντας τον Αντίπαλο Η Ελληνική Στρατηγική Εξισορρόπησης της Τουρκίας και οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις Όπ. π. σελ. 86.

[157] Wikileaks,08ANKARA2156, 22 December 2008, 1653, "Subject: Turkey: Response to Noble Archer limited to political/diplomatic channels".

[158] Wikileaks, 09 ATHENS1465, 11 September 2009, 09:59, "Subject: Das Kaidanow's Sept. 1-2 visit to Athens features Turkey, Turkey, Turkey, VWP, Budget……And Mk Name".

[159] ΣΥΡΙΓΟΣ Α. όπ.π. σελ. 557.

κλιμάκωσης μετά τη σύγκρουση δύο μαχητικών αεροσκαφών, ενός ελληνικού και ενός τουρκικού στην Κάρπαθο το 2006 όπου έχασε τη ζωή του ο Έλληνας πιλότος[160]. Η διαχείριση της κρίσης και από τις δύο πλευρές κατέδειξε την βελτίωση της επικοινωνίας των δύο χωρών. Το δεύτερο αφορούσε στην ακύρωση της προγραμματισμένης εξόδου (4-28 Ιουνίου 2001) του Piri Reis, τουρκικού σεισμογραφικού, στην ελληνική και Κυπριακή υφαλοκρηπίδα, μετά από επιτυχή συνεννόηση και διαβούλευση των υπουργών Εξωτερικών Ελλάδας και Τουρκίας στο πλαίσιο της εμπιστοσύνης που οι δύο χώρες είχαν αρχίσει να οικοδομούν[161]

> "*Παρά ταύτα η διαδικασία οικοδόμησης εμπιστοσύνης με την Τουρκία….ενίσχυσε και εμπέδωσε την αντίληψη του status quo στο Αιγαίο (στόχο τον οποίο επιδιώκει να επιτύχει η ελληνική πλευρά), μειώνοντας την επιθυμία για επίδειξη τυχοδιωκτικής συμπεριφοράς εκ μέρους της Τουρκίας και απονομιμοποιώντας σε μεγάλο βαθμό τυχόν στρατιωτική δράση σε βάρος της χώρας μας, καθώς και το τουρκικό επιχείρημα ότι η Ελλάδα είναι η αδιάλλακτη και εκείνη η οποία δεν επιθυμεί τον διάλογο……. Ενδεχόμενη συμφωνία της Τουρκίας για την προώθηση συγκεκριμένων στρατιωτικών ΜΟΕ στο Αιγαίο θα σημαίνει και μεγαλύτερες δεσμεύσεις από ότι στο παρελθόν αλλά και μεγαλύτερο κόστος από τη μη τήρηση των συμφωνηθέντων, καθώς θα συνεπάγεται την απονομιμοποίηση της πολιτικής της Τουρκίας και τη μη επίδειξη διάθεσης αντιμετώπισης των προβλημάτων με την Ελλάδα*"[162].

Αναφερόμενος στα ΜΟΕ ο αναλυτής Θάνος Ντόκος τόνισε: "*Ιδού όμως πεδίον δόξης λαμπρόν για τον ιδιωτικό τομέα, τις μη κυβερνητικές οργανώσεις, τα πανεπιστήμια και όλες τις άλλες δραστηριότητες που εμπίπτουν στην κατηγορία του Track-II diplomacy*"[163].

3. 11. ΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΜΕΤΑ ΤΟ ΕΛΣΙΝΚΙ

3. 11. 1.ΣΥΜΦΩΝΙΕΣ ΗΣΣΟΝΟΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΗΜΑΣΙΑΣ ΚΑΙ Η ΕΠΙΛΥΣΗ ΤΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ

Η ανάπτυξη των οικονομικών σχέσεων Ελλάδας Τουρκίας ήταν κατά κανόνα

[160] ΦΩΤΙΟΥ Ε., όπ. π. σελ. 63.
[161] ΤΣΑΚΩΝΑΣ Π., όπ. π.,σελ. 87.
[162] ΤΣΑΚΩΝΑΣ Π. όπ. π.σελ.87.
[163] ΝΤΟΚΟΣ Θ., Προτάσεις για τον περιορισμό του Ελληνο-Τουρκικού Ανταγωνισμού Εξοπλισμών στο επ. ΚΟΥΛΟΥΜΠΗΣ Θ. ΝΤΟΚΟΣ Θ. Ανασκόπηση Αμυντικής και Εξωτερικής Πολιτικής 2000.Παρατηρητής Αθήνα 2000, σελ.216.

εξαρτημένη από το πολιτικό κλίμα που επικρατούσε στις σχέσεις των δύο χωρών. Όταν το πολιτικό κλίμα βελτιώνεται, τότε σημειώνουν θεαματική πρόοδο και οι οικονομικές σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών. Παρ' όλη την αύξηση του μεγέθους του εμπορίου τη δεκαετία του 90 μεταξύ των δύο χωρών, ο όγκος του ελληνοτουρκικού εμπορίου αντιπροσώπευε ένα μικρό μέρος του συνόλου του ελληνικού εμπορίου[164]. Στις αρχές του 1999 η υπόθεση Οτσαλάν επιδείνωσε τις σχέσεις των δύο χωρών, με αποτέλεσμα την διακοπή των διμερών επιχειρηματικών επαφών.

Η κρίση στο Κοσσυφοπέδιο, η έναρξη των βομβαρδισμών της Γιουγκοσλαβίας από το ΝΑΤΟ καθώς και η διάσκεψη για το Κοσσυφοπέδιο στις 30 Ιουνίου 1999 στα Ηνωμένα Έθνη συνέβαλαν ώστε να γίνει αντιληπτό, ότι οι δύο υπουργοί Εξωτερικών μπορούσαν να συνεργαστούν και να συντονίσουν τις ενέργειές τους για ζητήματα ήσσονος πολιτικής σημασίας. Έτσι σηματοδοτήθηκε η έναρξη των διαπραγματεύσεων μεταξύ των υπουργείων Εξωτερικών των δύο χωρών για θέματα ήσσονος πολιτικής σημασίας, όπως η διπλωματία των σεισμών, που δημιούργησαν την κατάλληλη ατμόσφαιρα για την ανάπτυξη των οικονομικών σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών.

Εξ άλλου κύριο στοιχείο της συμφωνίας του Ελσίνκι, υπήρξε η προώθηση των οικονομικών σχέσεων ΕΕ – Τουρκίας με αφετηρία την έναρξη λειτουργίας Τελωνειακής Ένωσης. Οι οικονομικές σχέσεις των χωρών της Ένωσης με την Τουρκία αυξήθηκαν, γεγονός που συνέβαλε καθοριστικά σε βελτίωση των σχέσεων Ελλάδας - Τουρκίας. Η βελτίωση αυτή αφορούσε τους τομείς χαμηλής πολιτικής, όπως της εμπορικής συνεργασίας, των επενδύσεων, του τουρισμού, των θαλάσσιων μεταφορών, της φορολογίας, της προστασίας του περιβάλλοντος, της γεωργίας, της επιστημονικής και τεχνολογικής συνεργασίας. Παράλληλα η συνεργασία επεκτάθηκε στον τομέα του πολιτισμού, των υπουργείων Δικαιοσύνης και των τελωνειακών διοικήσεων των δύο χωρών. Επίσης αυξήθηκαν οι επαφές των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης, των επιχειρηματιών, των στρατιωτικών στελεχών και, γενικά, οι επαφές για την ανάληψη κοινών διπλωματικών προσπαθειών, καθώς και στην διαδικασία διαβούλευσης για Μέτρα Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης.

Τον Ιανουάριο και τον Φεβρουάριο του 2000 υπογράφηκαν οι δύο από τις εννέα πρώτες συμφωνίες χαμηλής πολιτικής στην Άγκυρα και στην Αθήνα αντίστοιχα. Η πρώτη στο άρθρο 1 ανέφερε:

[164] ΚΑΖΑΚΟΣ Π. ΛΙΑΡΚΟΒΑΣ Π. Η Ελληνοτουρκική Οικονομική Συνεργασία, Εκδ. Παπαζήσης Αθήνα 1997, σελ. 64-89.

"*Ο κύριος και αντικειμενικός σκοπός της παρούσης συμφωνίας είναι η προώθηση και ανάπτυξη διμερούς οικονομικής συνεργασίας. Τα μέρη, στο πλαίσιο της αντίστοιχης νομοθεσίας τους και λαμβάνοντας υπ' όψιν τις διεθνείς τους υποχρεώσεις καθώς και τις Συμφωνίες μεταξύ της Δημοκρατίας της Τουρκίας και της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, πρέπει να κάνουν κάθε προσπάθεια για την ανάπτυξη και ενδυνάμωση της οικονομικής συνεργασίας, σε όσο το δυνατόν ευρύτερη βάση, σε όλους τους τομείς που θεωρούνται ευνοϊκοί υπέρ των αμοιβαίων συμφερόντων και ωφελειών τους*".

Στη συνέχεια υπογράφηκε στην Άγκυρα στις 2 Δεκεμβρίου του2003 η συμφωνία για την αποφυγή της διπλής φορολογίας σχετικά με τους φόρους εισοδήματος, η οποία κυρώθηκε και τέθηκε σε ισχύ άμεσα. Οι συμφωνίες αυτές καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα του οικονομικού τομέα των δύο χωρών.

Οι συμφωνίες ήσσονος πολιτικής σημασίας βασίζονταν στο υφιστάμενο κοινοτικό δίκαιο[165] και στις υποχρεώσεις που εκπορεύονταν από αυτό. Αφορούσαν στους τομείς της φορολογίας, της βιομηχανίας, της ενέργειας, της τηλεπικοινωνίας, στις τραπεζικές και ασφαλιστικές υπηρεσίες, στον τουρισμό, στην υγεία, στο περιβάλλον, στη γεωργία, στις κατασκευές και στην επαγγελματική κατάρτιση. Στο βαθμό που σημειώνονταν πρόοδος στη σύσφιξη των σχέσεων ΕΕ- Τουρκίας, τόσο μεγαλύτερο πλέγμα των διμερών οικονομικών σχέσεων Ελλάδας - Τουρκίας θα μπορούσε να κοινοτικοποιείται.

Στο άρθρο V της Συμφωνίας Οικονομικής Συνεργασίας, οριζόταν η σύσταση Κοινής Ελληνοτουρκικής Οικονομικής Επιτροπής, με στόχο τη συνεργασία και αναζήτηση λειτουργικών λύσεων, για την εφαρμογή των συμφωνιών αυτών και την επίλυση των πιθανών προβλημάτων, που θα προέκυπταν από αυτές.

Είναι χαρακτηριστικό ότι το αντικείμενο της λειτουργίας Κοινής Ελληνοτουρκικής Οικονομικής Επιτροπής, είχε προσδιορισθεί ευρέως, έτσι ώστε η Επιτροπή να μπορεί να κινείται με την αναγκαία ευελιξία και να προτείνει τα απαραίτητα μέτρα για την επιτυχή υλοποίηση της Συμφωνίας Οικονομικής Συνεργασίας. Παράλληλα ήταν αρμόδια να ορίσει τις γενικές και κατευθυντήριες αρχές, για την οικονομική συνεργασία σε "πνεύμα συνεργασίας με βάση τις αρχές της ισότητας και του αμοιβαίου οφέλους"[166].

---

[165] Συμφωνία Οικονομικής Συνεργασίας, Ανασκόπηση Αμυντικής και Εξωτερικής Πολιτικής.
[166] Συμφωνία μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Δημοκρατίας της Τουρκίας για Οικονομική Συνεργασία στο Ανασκόπηση Αμυντικής και Εξωτερικής Πολιτικής 2000 επιμ.

Το άρθρο V έδινε στη Μικτή Οικονομική Επιτροπή τη δυνατότητα επέκτασης της συνεργασίας και στον τομέα των επενδύσεων. Συγχρόνως προέβλεπε ότι η Μικτή Κοινοβουλευτική Επιτροπή είχε τη δυνατότητα να λειτουργήσει και ως συμβουλευτικό forum μεταξύ των δύο πλευρών για συγκεκριμένα θέματα, και να διαμορφώσει κοινά σχέδια και προτάσεις για συνεργασία σε άλλους τομείς.

Έτσι, όταν άρχισε να λειτουργεί με επιτυχία η Συμφωνία Οικονομικής Συνεργασίας στους τομείς που όριζε το άρθρο ΙΙ, ακολούθησαν και άλλες συνέργειες που κρίθηκαν επωφελείς. Συνέπεια αυτού υπήρξε η πίεση ομάδων συμφερόντων των δύο χωρών προς τις πολιτικές ηγεσίες, για εμβάθυνση των οικονομικών σχέσεων. Σύμφωνα με τον πρόεδρο του Συμβουλίου Ελληνοτουρκικής Επιχειρηματικής Συνεργασίας "*ευσεβής πόθος των επιχειρηματιών και των δύο κρατών είναι να αποδεσμευτούν οι εμπορικές και οικονομικές σχέσεις τους από την εξάρτηση της πολιτικής συγκυρίας*"[167].

Δεύτερη Επιτροπή πού προβλέφθηκε από τις συμφωνίες ήσσονος πολιτικής σημασίας, ήταν η Μικτή Επιτροπή Τουρισμού, η οποία είχε αρμοδιότητα να κατευθύνει και να επιβλέπει την εφαρμογή της Συμφωνίας συνεργασίας στον τομέα του τουρισμού. Διέθετε μεγάλη ευελιξία, καθώς είχε τη δυνατότητα να συγκαλείται κάθε φορά που κρινόταν απαραίτητο και όχι δια της διπλωματικής οδού, όπως συνέβαινε με την Κοινή Οικονομική Επιτροπή. Επίσης υπήρχε η πρόβλεψη να έχουν τη δυνατότητα συμμετοχής εκπρόσωποι του ιδιωτικού τουριστικού τομέα[168].

Τρίτη επιτροπή ήταν η Μικτή Επιτροπή Προστασίας του Περιβάλλοντος, την οποία αποτελούσαν δέκα μέλη, πέντε από κάθε χώρα, και τα οποία ήταν εκπρόσωποι των αρμοδίων αρχών της κάθε χώρας. Αρμοδιότητα της Επιτροπής ήταν να διαχειρίζεται όσα προβλέπονταν από το μνημόνιο κατανόησης Ελλάδας - Τουρκίας για την προστασία του περιβάλλοντος.

Η συνεργασία μεταξύ των διοικήσεων των δύο πλευρών προβλεπόταν με απ' ευθείας επικοινωνία των διοικήσεων και όχι μόνο με μικτές επιτροπές. Αντίστοιχο παράδειγμα αποτελούσε η περίπτωση της αμοιβαίας συνδρομής των τελωνειακών διοικήσεων των δύο χωρών, οι οποίες μπορούσαν να ανταλλάσσουν τα ονόματα των υπευθύνων υπαλλήλων των δύο πλευρών, καθώς και οποιαδήποτε άλλα απαραίτητα

Κουλουμπής Θ. Ντόκος Θ. όπ. π. σελ. 425.

[167] ΚΟΥΤΣΙΚΟΣ Π., Η νέα εποχή στις ελληνοτουρκικές σχέσεις Ανασκόπηση Αμυντικής και Εξωτερικής Πολιτικής 2000 όπ. π. σημ.46 σελ. 442.

[168] Άρθρο 4 της Συμφωνίας για Συνεργασία στον τομέα του τουρισμού. Ανασκόπηση Αμυντικής και Εξωτερικής Πολιτικής 2000 όπ. π., σελ. 442.

στοιχεία. Παράλληλα υπήρχε η πρόβλεψη εξουσιοδοτημένοι υπάλληλοι των τελωνειακών διοικήσεων της μίας χώρας, να παρευρίσκονται στην άλλη χώρα, κατά τη διάρκεια ερευνών, σχετικά με την παράβαση τελωνειακής νομοθεσίας του αιτούντος κράτους.

Επιπλέον οι αρμόδιες αρχές των δύο χωρών συνεργάζονταν και αντάλλασσαν πληροφορίες για την προστασία των ιστορικών και πολιτιστικών μνημείων, καθώς και επισκέψεις εμπειρογνωμόνων, για ανταλλαγή πληροφοριών σε ζητήματα που σχετίζονταν με την πολιτιστική κληρονομιά των δύο χωρών[169].

Στο πλαίσιο της Συμφωνίας για τις επενδύσεις, προβλέφθηκε η διαμόρφωση μηχανισμών επίλυσης των ιδιωτικών συμφερόντων και των διοικήσεων της αντίστοιχης χώρας. Επίσης, όσον αφορά στην επίλυση των διαφορών μεταξύ ενός συμβαλλομένου μέρους και των επενδυτών του άλλου συμβαλλόμενου μέρους, η συμφωνία παρέπεμπε σε υπάρχοντα δοκιμασμένα σχήματα διαιτησίας. Ειδικότερα το άρθρο ΙΙΙ της Συμφωνίας για την αμοιβαία προώθηση και προστασία των επενδύσεων όριζε τους κανόνες προστασίας και μεταχείρισης των επενδύσεων και το άρθρο VII ρύθμιζε τους μηχανισμούς επίλυσης διαφορών μεταξύ μιας εκ των συμβαλλόμενων χωρών και των επενδυτών της άλλης συμβαλλόμενης χώρας.

Η Συμφωνία στους τρόπους επίλυσης των διαφορών του άρθρου VII όριζε προσφυγή των μερών είτε στο Διεθνές Κέντρο για το Διακανονισμό των Διαφορών εξ Επενδύσεων είτε στο Διαιτητικό Δικαστήριο του Διεθνούς Εμπορικού Επιμελητηρίου στο Παρίσι, είτε σε ad hoc διαιτητικό δικαστήριο[170]. Οι διαιτητικές αποφάσεις ήταν τελεσίδικες και δεσμευτικές, ενώ εκτελούνταν σύμφωνα με το εσωτερικό δίκαιο των δύο μερών.

Οι ρυθμίσεις του άρθρου VII θεωρήθηκαν ιδιαίτερα σημαντικές, καθώς η Ελλάδα και η Τουρκία για πρώτη φορά αποδέχονταν μηχανισμούς διεθνούς διαιτησίας για αυτού του είδους διαφορές. Σημαντικότερες ήταν οι ρυθμίσεις του άρθρου VIII, για την επίλυση των διαφορών μεταξύ των δύο χωρών. Διαμόρφωναν ένα κεκτημένο ως προς τον τρόπο επίλυσης των διαφορών μέσω διαιτησίας. Ο μηχανισμός επίλυσης σε πρώτη φάση περιέλαβε διαπραγματεύσεις, οι οποίες εάν εντός εξαμήνου δεν τελεσφορούσαν, τότε τα μέλη της διαφοράς παραπέμπονταν σε διαιτητικό δικαστήριο, το οποίο αποτελούνταν από ένα δικαστή που όριζε η κάθε

[169] Άρθρο 4 παρ. η και ζ της Συμφωνίας για την Πολιτιστική Συνεργασία Ανασκόπηση Αμυντικής και Εξωτερικής Πολιτικής όπ. π.σελ.461.
[170] ΚΟΥΛΟΥΜΠΗΣ Θ. ΝΤΟΚΟΣ. Ανασκόπηση Αμυντικής και Εξωτερικής Πολιτικής όπ. π., σελ.428-431.

πλευρά και από ένα δικαστή που προτεινόταν από τον Πρόεδρο του Διεθνούς Δικαστηρίου. Η απόφαση εκδιδόταν με πλειοψηφία και ήταν τελεσίδικη και δεσμευτική.

Εάν οι ρυθμίσεις των άρθρων VII και VIII για την επίλυση των διαφορών με διεθνή διαιτησία θα μπορούσαν να επεκταθούν στον τομέα αρμοδιότητας του Διεθνούς Δικαστηρίου για ενδεχόμενη επίλυση των διαφορών των δύο χωρών, αυτό θα είχε σχέση με τον τρόπο εφαρμογής του συστήματος διαιτητικής επίλυσης διαφορών, όπως επίσης και με τη λειτουργία της συμφωνίας του Ελσίνκι και της εταιρικής σχέσης ΕΕ – Τουρκίας[171].

3. 11. 2. ΔΙΜΕΡΕΣ ΕΜΠΟΡΙΟ

Μολονότι ο συνολικός όγκος συναλλαγών ήταν μικρός, εντούτοις υπήρξε θεαματική αύξηση των εμπορικών συναλλαγών την τελευταία περίοδο μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, παρά τις πολιτικές δυσκολίες. Το 1997 οι εξαγωγές προς την Τουρκία έφθασαν στα 77,2 εκατ. δολάρια, αντιπροσωπεύοντας το 1,44% των εξαγωγών της Ελλάδας, ενώ οι εισαγωγές ανήλθαν σε 134,3 εκατ., ποσοστό 0,57 % των εισαγωγών. Αν και το εμπορικό ισοζύγιο ήταν ελλειμματικό για την Ελλάδα, όμως ισοσκελίστηκε το 1988 και οι προβλέψεις ήταν πως θα απέβαινε πλεονασματικό τα επόμενα έτη[172].

Τα προϊόντα που παράγουν και εξάγουν οι δύο χώρες είναι παρόμοια, καθώς οι αντίστοιχοι δείκτες εξειδίκευσης και ομοιότητας των εξαγωγών εμφανίζουν αρκετές ομοιότητες[173]. Τα εξαγώγιμα προϊόντα της Ελλάδας προς την Τουρκία ήταν ορυκτά, πλαστικά, βαμβάκι, λάδι, μέταλλα, δέρματα, μηχανές, καουτσούκ και τεχνουργήματα από καουτσούκ, πλαστικές ύλες, σαπούνια, χρωστικές ύλες και άλλα. Όμως το βασικό εξαγώγιμο προϊόν ήταν τα πετρελαιοειδή, το ποσοστό των οποίων από το 1999 κινήθηκε σταθερά άνω του 30% και το 2012 έφθασε στο 73%. Το σημαντικό πλεονέκτημα των πετρελαιοειδών είναι ότι είχαν υψηλή προστιθέμενη αξία.

Αντίθετα με την Ελλάδα, οι εξαγωγές της Τουρκίας κάλυπταν ένα ευρύ φάσμα προϊόντων, όπως προϊόντα υφαντουργίας, σιδήρου, χάλυβα, λεβήτων,

---

[171] MARIAS E., ;op. p., sel. 157

[172] Ημερησία. Στα 2 δισ. Δολάρια ο όγκος των συναλλαγών Ελλάδας Τουρκίας το 2000 Βόρεια Ελλάδα Ετήσια Ειδική Έκδοση Ιούλιος 2000.

[173] ΚΑΖΑΚΟΣ Π., ΛΙΑΡΚΟΒΑΣ Π., Ελληνοτουρκική οικονομική συνεργασία, Σελ. 70-80 για μια ανάλυση του βαθμού ομοιότητας των εξαγωγών, του δείκτη εξειδίκευσης καθώς και των συγκριτικών πλεονεκτημάτων των δύο χωρών . Εκδ. Παπαζήσης Αθήνα 1997, σελ. 70-80.

ηλεκτρικών μηχανημάτων και εξοπλισμών. Αξιοσημείωτο επίσης ήταν ότι η Τουρκία εισήγαγε από την Ελλάδα ακατέργαστα προϊόντα (βαμβάκι και δέρματα), τα οποία επανεξήγαγε στην Ελλάδα ως έτοιμα ενδύματα.

Ωστόσο υπήρξε σοβαρό πρόβλημα με την εισαγωγή ελληνικών προϊόντων αγροτικών τροφίμων και ποτών στην Τουρκία, καθώς η Τουρκία επέβαλλε υπερβολικά υψηλές δασμολογικές επιβαρύνσεις στα εισαγόμενα ευρωπαϊκά προϊόντα που ήταν ομοειδή με τα δικά της προϊόντα. Εκτός των δασμών ενσωμάτωνε στην τελική τιμή, εισφορά υπέρ του στρατού και των σεισμοπαθών. Εκτός αυτών η Τουρκία χαρακτήριζε αυθαίρετα, ως γεωργικά προϊόντα τα μεταποιημένα αγροτικά προϊόντα, τρόφιμα και ποτά. Όλες οι ενέργειες αυτές έρχονταν σε αντίθεση με την συμφωνία του 1998 μεταξύ ΕΕ και Τουρκίας, για την εφαρμογή ενός καθεστώτος προτίμησης για τα αγροτικά προϊόντα. Σύμφωνα με το καθεστώς αυτό, θα έπρεπε και οι δασμοί να μειωθούν η να καταργηθούν στα εισαγόμενα στην Τουρκία αγροτικά προϊόντα, είτε σε κάποιο ποσοστό, είτε κατά περιόδους. Η συμφωνία αυτή προέκυψε, καθώς η έτερη συμφωνία τελωνειακής ενώσεως ΕΕ – Τουρκίας που ίσχυσε από το 1996 προέβλεπε την κατάργηση των τελωνειακών δασμών και ελεύθερη κυκλοφορία μόνο των βιομηχανικών και των ακατέργαστων αγροτικών προϊόντων. Από τη συμφωνία αυτή οι χώρες - μεταξύ αυτών και η Ελλάδα - που δεν είχαν βιομηχανικά προϊόντα δεν θα είχαν κανένα οικονομικό όφελος. Έτσι συμφωνήθηκε το «προτιμησιακό» καθεστώς[174] για τα αγροτικά προϊόντα, το οποίο η Τουρκία παραβίαζε συστηματικά, με αποτέλεσμα οι ελληνικές εξαγωγές αγροτικών προϊόντων και τροφίμων να είναι ιδιαίτερα δυσχερείς. Οι συγκεκριμένες παραβιάσεις της Τουρκίας, είχαν περιληφθεί στις εκθέσεις προόδου που συντάσσει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Τουρκία στα κεφάλαια για την Αλιεία, τη Γεωργία, την Ελεύθερη Διακίνηση Αγαθών, την Ασφάλεια τροφίμων της Υγειονομικής Φυτοϋγειονομικής πολιτικής.[175]

Οι ελληνικές εκτιμήσεις για τον όγκο του διμερούς εμπορίου για την πενταετία αμέσως μετά το Ελσίνκι, είχαν τοποθετηθεί στα 3-4 δισεκατομμύρια δολάρια ανά έτος. Η τουρκική αγορά, "θα γίνεται όλο και πιο ελκυστική[176], για τους Έλληνες και τους ξένους ενδιαφερόμενους, καθώς επρόκειτο για μια πελατειακή

[174] Απόφαση 1/98 του Συμβουλίου Συνδέσεως ΕΚ-Τουρκίας περί του καθεστώτος εμπορίας γεωργικών προϊόντων. Με απόφαση αριθ. 2/2006 του Συμβουλίου Συνδέσεως ΕΚ-Τουρκίας.
[175] ΣΥΡΙΓΟΣ Α., όπ. π. σελ. 573.
[176] Εξπρές "Ευρείες δυνατότητες βελτίωσης της συνεργασίας Ελλάδας –Τουρκίας" 9. 5. 2004, σελ. 5.

ζώνη 65 εκατομμυρίων ατόμων, η οποία αυξανόταν με σταθερό ρυθμό 2%, ενώ παράλληλα σημειωνόταν σημαντική αύξηση του μέσου κατά κεφαλήν εισοδήματος"[177].

Κατά την επίσκεψη του Τούρκου πρωθυπουργού Ερντογάν στην Αθήνα το 2004 ο πρωθυπουργός της Ελλάδας Κωνσταντίνος Καραμανλής, αναφερόμενος στις ελληνοτουρκικές οικονομικές σχέσεις, τόνισε τη θεαματική ανάπτυξη του διμερούς εμπορίου Ελλάδας - Τουρκίας, το οποίο ανήλθε το 1999 σε πάνω από 1,3 δις δολάρια, δηλαδή διπλασιάστηκε από την συμφωνία του Ελσίνκι του 1999.

Το 2008 ο όγκος του διμερούς εμπορίου εκτινάχτηκε στα 2,4 δις. ευρώ. Η Τουρκία αποτελούσε για τις ελληνικές εταιρείες μια ιδιαίτερα καλή αγορά, καθ' όσον συναντούσαν δυσκολίες στις απαιτητικές αγορές της ΕΕ, λόγω της ελλείψεως προδιαγραφών, καθώς και της χαμηλής ποιότητας των ελληνικών προϊόντων. Έτσι η Τουρκία υπήρξε η εναλλακτική λύση για τα μη ανταγωνιστικά ελληνικά προϊόντα.

Μέχρι το 2000 οι συναλλαγές μεταξύ των δύο χωρών ήταν σε χαμηλό επίπεδο και το εμπορικό ισοζύγιο ήταν ως επί το πλείστον θετικό για την Ελλάδα. Έκτοτε και για μια δεκαετία το εμπορικό ισοζύγιο ήταν σταθερά ελλειμματικό για την Ελλάδα και ειδικότερα το 2007 και το 2008 το έλλειμμα ξεπέρασε το ένα δις ευρώ. Με την έναρξη της οικονομικής κρίσης μειώθηκαν οι εισαγωγές τουρκικών προϊόντων. Αντιθέτως αυξήθηκαν οι εξαγωγές ελληνικών προϊόντων στην Τουρκία, κυρίως των πετρελαιοειδών, με συνέπεια μετά το 2010 το ισοζύγιο εμπορικών συναλλαγών για την Ελλάδα να είναι πάλι θετικό.

Ήταν λοιπόν προφανές ότι οι δύο χώρες προχωρούσαν σταθερά προς την εμβάθυνση των εμπορικών τους σχέσεων και βήμα - βήμα αναδεικνύονταν σε σημαντικούς εμπορικούς εταίρους, γεγονός το οποίο θα μπορούσε να συμβάλει στη διαμόρφωση ισχυρών οικονομικών συμφερόντων, τα οποία θα ήταν ικανά να επηρεάσουν τη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής των δύο χωρών. Προς αυτή την κατεύθυνση αναμενόταν σημαντική επιρροή, από το μεγάλο αριθμό εταιρειών που δραστηριοποιούνται στις δύο πλευρές του Αιγαίου, στον τομέα των εισαγωγών και εξαγωγών, όπου μόνο από τουρκικής πλευράς πραγματοποιούν συναλλαγές 6391 εταιρείες.

[177] ΚΟΥΤΣΙΚΟΣ Π., όπ. π., σελ. 395.

3.11.3. ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο τουρισμός υπήρξε ένας τομέας ιδιαίτερης βαρύτητας για τις οικονομίες τις Ελλάδας και της Τουρκίας. Ήδη από το 1979 για πρώτη φορά άρχισε κάποια κινητικότητα στον τομέα του τουρισμού με την υπογραφή της Συμφωνίας[178] μεταξύ του Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού και του υπουργείου Τουρισμού και Πληροφοριών της Δημοκρατίας της Τουρκίας. Για την συνεργασία στον τομέα του Τουρισμού, επίσης, το 1984 η Τουρκία κατάργησε τη προξενική θεώρηση για τους Έλληνες που επρόκειτο να επισκεφθούν την Τουρκία, διευκολύνοντας την πρόσβαση στη χώρα. Στη συνέχεια το 1988 οι υπουργοί Εξωτερικών Ελλάδας και Τουρκίας Κάρολος Παπούλιας και Μεσούτ Γιλμάζ συμφώνησαν σε ένα μνημόνιο, για τη χρήση της ανοιχτής θάλασσας και του διεθνούς εναερίου χώρου. Το μνημόνιο περιελάμβανε μεταξύ άλλων αποφυγή στρατιωτικών ασκήσεων κατά τους θερινούς μήνες που ήταν και η αιχμή της τουριστικής περιόδου.

Εντυπωσιακός υπήρξε ο αριθμός Ελλήνων τουριστών προς τη Τουρκία, όπου το 2003 οι αφίξεις Ελλήνων τουριστών προς τη γείτονα χώρα ανήλθαν στους 393.397 έναντι 130.000 αφίξεων από την Τουρκία προς την Ελλάδα[179]. Αυτή η εξαιρετικά μεγάλη διαφορά έγκειται στο γεγονός ότι λόγω της Συνθήκης του Σένγκεν[180], που ίσχυε στην Ελλάδα, οι Τούρκοι τουρίστες υποχρεούνταν σε έκδοση βίζας για την μετακίνησή τους προς την Ελλάδα. Όμως παρ' όλες τις προσπάθειες και των δύο χωρών προς την ΕΕ για κατάργηση της βίζας, για μονοήμερες εκδρομές από την Τουρκία προς την Ελλάδα, δεν υπήρξε κανένα αποτέλεσμα για αρκετά χρόνια[181]. Έτσι οι δύο χώρες αποφάσισαν να προχωρήσουν στην υπογραφή Μνημονίου τουριστικής συνεργασίας[182]. Το Μνημόνιο μαζί με τη συμφωνία αποφυγής διπλής φορολογίας, σχετικά με τους φόρους εισοδήματος, θα μπορούσαν να δώσουν μεγάλη ώθηση στον μεταξύ των δύο χωρών τουρισμό.

Έτσι για τους Έλληνες τουρίστες σταδιακά η Τουρκία εξελίχθηκε στον δημοφιλέστερο προορισμό. Κριτήρια ήταν η παρουσία του Πατριαρχείου, των

---

[178] Συμφωνία μεταξύ του Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού και του υπουργείου Τουρισμού και Πληροφοριών της Δημοκρατίας της Τουρκίας αφορούσε εις τη συνεργασία εις τον τομέα του Τουρισμού, 5 Ιουνίου 1979, Αθήνα, κυρώθηκε με την Απόφαση Φ 0544/2972, ΦΕΚ Α΄,136/1980.
[179] Καθημερινή Μνημόνιο τουριστικής συνεργασίας μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας 11-5-2004.
[180] "Το ζήτημα αδειών εισόδου στους Τούρκους τουρίστες εξέτασε το Συμβούλιο Γενικών Υποθέσεων της ΕΕ".
AthensNewsAgency,25-6-2001,
http://www.papandreou.gr/2001/June/ape_news_vizes_25062001.html.
[181] Ελευθεροτυπία Απρόθυμοι οι 15 να δώσουν ο.κ. για βίζες στην Τουρκία. 26-6-2001.
[182] Όπ., π. σημ. 178.

ελληνικών μνημείων με τον τεράστιο συμβολισμό και η καταγωγή πολλών τουριστών από τις περιοχές της Τουρκίας. Έτσι σε μια δεκαετία το ποσοστό των Ελλήνων τουριστών στη Τουρκία ανήλθε στις 700.000.

Αντιθέτως ο αριθμός των Τούρκων τουριστών προς την Ελλάδα ήταν περιορισμένος. Στη δεκαετία του '90 οι Τούρκοι επισκέπτες ανήλθαν στις 50.000 και την επόμενη δεκαετία ο αριθμός έφθασε τις 200.000. Ανασταλτικοί παράγοντες για την μετακίνηση των Τούρκων τουριστών προς την Ελλάδα, εκτός από την έκδοση προξενικής θεώρησης, ήταν το ακριβότερο κόστος ζωής στην Ελλάδα, καθώς και το τέλος των 50 δολαρίων που ήταν υποχρεωμένος να καταβάλει κάθε Τούρκος πολίτης που επρόκειτο να ταξιδέψει στο εξωτερικό. Ωστόσο η μείωση του τέλους σε 15 δολάρια, η οικονομική κρίση στην Ελλάδα, σε συνδυασμό με άνοδο της Τουρκικής οικονομίας και κατ΄ επέκταση την άνοδο του βιοτικού επιπέδου, καθώς και η δυνατότητα εκδόσεως προξενικής θεωρήσεως για τα νησιά του Αιγαίου[183] έως 15 ημέρες επί τόπου, συνέβαλαν στην αύξηση του τουριστικού ρεύματος από την Τουρκία προς την Ελλάδα. Με δεδομένο ότι οι Τούρκοι τουρίστες που επισκέπτονταν τα ελληνικά νησιά ανήκαν στην πλέον εύπορη τάξη της Τουρκίας, αυτό έδινε και ώθηση στην τοπική οικονομία ιδίως κατά τη δύσκολη περίοδο της παρατεταμένης οικονομικής κρίσης που μάστιζε την Ελλάδα.

3.11.4. ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ

Οι επενδύσεις, σε συνδυασμό με τις μικτές επιχειρήσεις, δημιούργησαν ιδιαίτερα σταθερές οικονομικές σχέσεις και κλίμα συνεργασίας μεταξύ των εμπλεκομένων μερών. Οι επενδύσεις ελληνικών κεφαλαίων σε τουρκικές επιχειρήσεις έγιναν ή με την ίδρυση joint ventures ή με τη μορφή στρατηγικού επενδυτή. Έτσι οι ελληνικές επενδύσεις συνέβαλλαν με τη μεταφορά τεχνογνωσίας στην αναβάθμιση της ποιότητας του τελικού προϊόντος, καθώς επίσης και στην μεταφορά ελληνικών παραγωγικών μονάδων, λόγω του φθηνού εργατικού δυναμικού που διαθέτει η Τουρκία.

Από τις ελληνικές επενδύσεις σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδας, η οποία σε πρώτη φάση συνεργάστηκε με την J.P.Morgan Capital Corporation και την ηγετική χρηματιστηριακή εταιρία της Τουρκίας Garanti Securities, με στόχο την επένδυση 100 εκατ. δολαρίων σε μη εισηγμένες τουρκικές

[183] Η επί τόπου προξενική θεώρηση έως 15 ημέρες ξεκίνησε το 2012 από τα νησιά Λέσβο, Χίο, Σάμο Ρόδο και Κω και στη συνέχεια επεκτάθηκε στα περισσότερα νησιά του Αιγαίου.

εταιρείες[184].

Όμως οι ελληνικές τράπεζες τη συγκεκριμένη περίοδο ήταν ιδιαίτερα επιφυλακτικές για συνεργασίες με τουρκικές, εξ αιτίας των σκανδάλων και της αδιαφάνειας που χαρακτήριζαν το τουρκικό τραπεζικό σύστημα. Έτσι, δεδομένων των προβλημάτων του τραπεζικού συστήματος, σε πρώτη φάση η ελληνική Nova Bank δραστηριοποιήθηκε δυναμικά στην τουρκική τραπεζική αγορά και εξαγόρασε την Site Bank[185]. Παράλληλα οι ελληνικές τράπεζες εισήλθαν στην τραπεζική τουρκική αγορά, με την συμμετοχή τους στη χορήγηση διεθνών κοινοπρακτικών δανείων σε τουρκικές τράπεζες.

Οι υποχρεώσεις των τουρκικών τραπεζών σε ελληνικά πιστωτικά ιδρύματα μέχρι τον Μάρτιο του 2001 έφθαναν τα 450[186] εκατ. δολάρια, ποσοστό υψηλό, εάν κανείς υπολογίσει ότι στο ίδιο διάστημα τα τραπεζικά αμερικάνικα δάνεια έφθαναν στο ύψος των 4.708 εκατ. δολαρίων, της Ιταλίας 1.560[187] εκατ. δολαρίων, της Ιαπωνίας 1.654 εκατ. δολαρίων. Δέον να ληφθεί υπ' όψιν ότι το ΑΕΠ αυτών των χωρών ήταν υψηλότερο του ελληνικού. Ταυτόχρονα όλα τα πιστωτικά ιδρύματα, ελληνικά και ξένα, αποκόμισαν σημαντικά κέρδη από την κρίση του Φεβρουαρίου, καθώς το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και η Παγκόσμια Τράπεζα με τη συγκατάθεση της Ε.Ε. δανειοδότησαν με σκληρό συνάλλαγμα την Τουρκία, προκειμένου να αποπληρώσει τα κρατικά της ομόλογα στους ξένους πιστωτές, και επίσης να ενισχύσει τη ρευστότητα σε σκληρό συνάλλαγμα της Κεντρικής Τράπεζας της Τουρκίας[188].

Χαρακτηριστική υπήρξε η έκκληση του Κεμάλ Ντερβίς[189] προς τον Ανδρέα Παπανδρέου, για την στήριξη της Τουρκίας από την Ελλάδα εντός της ΕΕ προκειμένου να της δοθεί δάνειο από το ΔΝΤ. Άμεση ήταν η ανταπόκριση της ελληνικής κυβέρνησης, η οποία αποτυπωνόταν στις δηλώσεις του Έλληνα υπουργού Εξωτερικών Γιάννου Παπαντωνίου, ο οποίος δήλωνε ότι "*η οικονομική και πολιτική σταθερότητα πάνε μαζί και για το λόγο αυτόν είμαστε μαζί με τους ευρωπαίους μας*

[184] Ναυτεμπορική. "Η νέα εταιρεία θα είχε την επωνυμία, Boshporous Capital Partners". 13-9-2000.
[185] Τα Νέα Οικονομία. "Κοντά στην εξαγορά τουρκικής τράπεζας η Nova Bank".6-10-2001, σελ. 9.
[186] Τα Νέα Οικονομία Τα χρέη τουρκικών τραπεζών στις ελληνικές 3-3-2001, σελ. 8.
[187] Financial Times, "Commercial Bank exposure to Turkey" 23-2-2001, σελ.2.
[188] Τα Νέα Οικονομία 3-3-2001.
[189] Ελευθεροτυπία "Άγκυρα: Σώστε μας χωρίς μεταρρυθμιστικά ανταλλάγματα", 9-4-2001.
Athens News Agency. "Επίσκεψη Υπουργού Εξωτερικών Γ.Α Παπανδρέου στην Τουρκία"6-4-2001.
http://www.papandreou.gr/2001/April/ape_news_turkia_06042001.html.

εταίρους στη στήριξη της προσπάθειας αυτής"[190]. Η στήριξη αυτή διασφάλιζε την αποπληρωμή των τουρκικών δανείων, προς τις ευρωπαϊκές τράπεζες ύψους 22 δις δολαρίων,[191] εκ των οποίων τα 450 εκατ. δολάρια αφορούσαν τα δάνεια που είχαν χορηγήσει οι ελληνικές τράπεζες.

Ιδιαίτερης σημασίας γεγονός υπήρξε την επομένη της δήλωσης Παπαντωνίου η έκδοση της Λευκής Βίβλου του τουρκικού υπουργείου Άμυνας. Εκεί σημείωνε τις πέντε βασικές διεκδικήσεις της Τουρκίας εις βάρος της Ελλάδας, αμφισβητώντας τα κυριαρχικά της δικαιώματα, όπως το εύρος των χωρικών υδάτων, τον αφοπλισμό των ελληνικών νησιών, τις γκρίζες ζώνες, την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας και τα προβλήματα στον εναέριο χώρο[192].

Η πρώτη σοβαρή άμεση ελληνική επένδυση στην Τουρκία έγινε με την εξαγορά τον Απρίλιο του 2006 της τουρκικής τράπεζας Finansbank από την Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος. Η κίνηση αυτή της Εθνικής θεωρήθηκε ότι εμπεριείχε υψηλό κίνδυνο με δεδομένα το ασταθές πολιτικό κλίμα στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, το υψηλό τίμημα που ανερχόταν σε 2,3 δισ. ευρώ και την αύξηση του μετοχικού της κεφαλαίου της Εθνικής, προκειμένου να χρηματοδοτήσει την εξαγορά. Επίσης, πιθανά προβλήματα στην οικονομία της Τουρκίας θα μπορούσαν να επηρεάσουν μέσω της Εθνικής και την ελληνική οικονομία. Τέλος, το τίμημα της εξαγοράς θεωρήθηκε πολύ υψηλότερο από την αποτίμηση που έγινε για το διεθνές δίκτυο της τουρκικής εταιρείας σε Ρωσία, Ρουμανία, Ολλανδία, Ελβετία[193]. Όμως οι ανησυχίες δεν επιβεβαιώθηκαν. Η μεγάλη άνθηση της τουρκικής οικονομίας δικαίωσε την επιλογή της Εθνικής για την εξαγορά της Finansbank, καθώς μετά το 2012 και ενώ το ελληνικό τραπεζικό σύστημα λόγω της οικονομικής κρίσης ήταν υπό κατάρρευση, η Εθνική συνέχισε να έχει κέρδη, αλλά μόνο από την Finansbank.

Το 2007 η η ελληνική Eurobank εξαγόρασε την TEKFEN, που ήταν μια μικρή τράπεζα. Συγχρόνως και άλλες ελληνικές εταιρείες, όπως Ιντραλότ, Νηρέας, Eurodrip, Kleemann Hellas, Alumil, Ridenco, Sarantis S&B Materials, προχώρησαν σε άμεσες επενδύσεις στην Τουρκία, με αποτέλεσμα το σύνολο των ελληνικών επενδύσεων στην Τουρκία να ανέλθει στα 5 δις ευρώ.

Σε αντίθεση με αυτό οι αντίστοιχες άμεσες τουρκικές επενδύσεις στην Ελλάδα

[190] Καθημερινή "Στο τραπέζι του ΝΑΤΟ και πάλι τα ΜΟΕ". 24-4-2001.
[191] Financial Times, "Commercial Bank exposure to Turkey"23-2-2001, σελ. 2.
[192] Καθημερινή Η Άγκυρα ξανανοίγει τα κιτάπια της έντασης 25-4-2001.
Τα Νέα Πέντε διεκδικήσεις στη Λευκή Βίβλο των Τούρκων 25-5-2001
[193] ΣΥΡΙΓΟΣ Α., όπ. π. σελ.667

ανήλθαν στα 70 εκατ. ευρώ. Σημαντικότερη τουρκική επένδυση ήταν η λειτουργία της κρατικής τράπεζας Ζιράτ, η οποία δραστηριοποιήθηκε σε περιοχές όπου διαβιούν Έλληνες μουσουλμάνοι με υποκαταστήματα σε Ξάνθη, Κομοτηνή και Αθήνα. Από αρκετούς θεωρήθηκε ότι εξυπηρετεί συμφέροντα της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής.

3.11.5. ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΕ ΕΠΙΠΕΔΟ ΧΑΜΗΛΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Η στάση της Ελλάδας στη διάσκεψη του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Ελσίνκι, σε σχέση με την ένταξη της Τουρκίας στην ΕΕ, παράλληλα με την διπλωματία των σεισμών, εδραίωσαν την ύφεση στη σχέση των δύο χωρών και δημιούργησαν ευνοϊκές συνθήκες για την οικονομική συνεργασία των δύο χωρών. Όμως η οικονομική αυτή συνεργασία ήταν δυνατόν να συμβάλει και στην επίλυση διαφορών Ελλάδας Τουρκίας και σε πολιτικό επίπεδο;

Κατά πρώτον, θεωρείται ότι η επέκταση της οικονομικής συνεργασίας τόσο σε επιχειρηματικό όσο και σε διακυβερνητικό επίπεδο, δεν ήταν δυνατόν να δημιουργήσει ένα αυτόνομο πεδίο ανάπτυξης των σχέσεων, οι οποίες δεν θα εξαρτώνται από πιθανή επιδείνωση των σχέσεων των δύο χωρών. Για την αποδέσμευση και την αυτονόμηση των οικονομικών σχέσεων, απαιτείτο προηγουμένως το ύψος των συναλλαγών να είναι αρκετά υψηλό και η αλληλεξάρτηση και η διευρυμένη συνεργασία μεταξύ ελληνικών και τουρκικών επιχειρήσεων να είχε λάβει σημαντικές διαστάσεις. Σύμφωνα με τον Χ. Τσαρδανίδη:

> *"Η βελτίωση των οικονομικών σχέσεων θα εξακολουθήσει να σηματοδοτείται από την πορεία των πολιτικών σχέσεων μεταξύ των δύο κρατών. Αυτό δεν σημαίνει ότι η προώθηση των ζητημάτων χαμηλής πολιτικής δεν παύει να είναι χρήσιμη, αφού δημιουργεί ένα ομαλό κλίμα συνεργασίας και ούτε σημαίνει βέβαια ότι δεν υφίσταται τεράστιο πεδίο ανάπτυξης των οικονομικών σχέσεων των δύο χωρών που σήμερα βρίσκονται σ' ένα σχετικά χαμηλό επίπεδο"*[194].

Σε μια δεύτερη θεώρηση από τον Παπαδόπουλο σημειώνεται:

> *"Πολλοί ήλπιζαν ότι ο διάλογος σε θέματα χαμηλής πολιτικής και η ενίσχυση των οικονομικών σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών θα μπορούσαν να αποσυνδεθούν από τα απολιτικά ζητήματα και ότι θα μπορούσαν να*

[194] ΤΣΑΡΔΑΝΙΔΗΣ Χ., όπ. π., σελ. 419

λειτουργήσουν ως βάση για την εμβάθυνση σε μεταγενέστερο στάδιο σε θέματα υψηλής πολιτικής. Ώστε οι προσδοκίες δεν επιβεβαιώθηκαν. Σίγουρα το εμπόριο, ο τουρισμός, η ενεργειακή συνεργασία και οι επενδύσεις είναι σημαντικοί παράγοντες, για να δημιουργηθούν κοινότητες συμφερόντων, που θα κάνουν την κλιμάκωση της κρίσης πολύ επιζήμια, αλλά όχι επαρκείς, για να ανατρέψουν τις προτεραιότητες της εξωτερικής πολιτικής"[195].

Ωστόσο υπάρχουν παραδείγματα που αποδεικνύουν, ότι οι οικονομικές σχέσεις δεν μπορούν να επηρεάσουν ζητήματα υψηλής πολιτικής στις σχέσεις δύο χωρών, όπως η περίπτωση της ΠΓΔΜ, όπου από το 1990 η Ελλάδα εκτός του ότι ήταν ο σημαντικότερος εμπορικός της εταίρος και είχε στο έδαφός της και τις περισσότερες άμεσες επενδύσεις από οποιαδήποτε άλλη χώρα. Όμως αυτό δεν άλλαξε τη στάση της ΠΓΔΜ στο ζήτημα της ονομασίας. Αντίστοιχο παράδειγμα ήταν και της Αλβανίας. Η Ελλάδα ήταν η δεύτερη χώρα σε οικονομικές συναλλαγές μαζί της και, εκτός αυτού, οι Αλβανοί εργαζόμενοι στην Ελλάδα με τα εμβάσματά τους ανέβαζαν σημαντικά το εθνικό ακαθάριστο προϊόν της Αλβανίας. Παρ' όλα αυτά οι σχέσεις των δύο χωρών δεν θεωρούνται ιδιαίτερα καλές[196]. Πάνω σε αυτά ο καθηγητής Συρίγος τονίζει:

"*Κατ΄ αντιστοιχία προς τα συμβαίνοντα με την Αλβανία και την ΠΓΔΜ, δεν θα πρέπει να αναμένεται ότι οι καλές ελληνοτουρκικές οικονομικές σχέσεις μπορούν να διευκολύνουν την επίλυση διαφορών όπως η υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου ή η αποστρατικοποίηση των ελληνικών νησιών. Τα πολιτικά θέματα που τίθενται μεταξύ των δύο χωρών, με κυριότερο το Κυπριακό, φέρουν ένα τρομερό πολιτικό βάρος. Στην καλύτερη περίπτωση η βελτίωση των οικονομικών σχέσεων συντείνει ώστε οι συνήθεις (όχι ξαφνικές) εντάσεις μεταξύ των δύο χωρών να αντιμετωπίζονται με μεγαλύτερη νηφαλιότητα και χωρίς τον κίνδυνο θερμού επεισοδίου*"[197].

3.12. ΔΙΕΡΕΥΝΗΤΙΚΕΣ ΣΥΝΟΜΙΛΙΕΣ

Τον Φεβρουάριο του 2002 στην Κωνσταντινούπολη οι υπουργοί Εξωτερικών Ελλάδας και Τουρκίας Παπανδρέου και Τζεμ αποφάσισαν την έναρξη ενός κύκλου

[195] PAPADOPOULOS,C.A. 2008, Greek-Turkish economic cooperation: guarantor of détente or hostage to politics? Occasional Paper, Ar.8/08, South East European Studies at Oxford, Oxford, March.
[196] ΣΥΡΙΓΟΣ ., όπ. π. σελ. 574.
[197] ΣΥΡΙΓΟΣ Α. όπ. π. σελ. 574.

διερευνητικών επαφών, ο οποίος συνεχίστηκε αδιάλειπτα έως το 2013 μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων διπλωματών και εμπειρογνωμόνων και ακολούθως με μεγάλες χρονικές διακοπές και χωρίς κάποιον ρυθμό. Οι επαφές αυτές μέσω των διερευνητικών συνομιλιών στόχο είχαν τη βολιδοσκόπηση των πραγματικών προθέσεων της κάθε πλευράς, σχετικά με τα θέματα που απασχολούσαν την Ελλάδα και την Τουρκία και τα οποία θεωρούσαν ιδιαιτέρως σημαντικά.

Η διαδικασία των διερευνητικών επαφών εντάσσεται σε ένα στάδιο "προδιαπραγμάτευσης"[198], όπου η Ελλάδα και η Τουρκία επικεντρώνονται στην κατανόηση των αντιλήψεων, των συμφερόντων, κινήτρων, προτιμήσεων, προτεραιοτήτων, περιορισμών της κάθε πλευράς χωρίς την ύπαρξη δέσμευσης. Το πλαίσιο των συνομιλιών αυτών βασίζονταν στο ευρωπαϊκό κεκτημένο, στις αποφάσεις του Ελσίνκι και ειδικότερα στην παρ. 4 του Συμβουλίου Κορυφής του Ελσίνκι, καθώς και στον σεβασμό των αρχών του Διεθνούς Δικαίου και των Διεθνών Συνθηκών, της εδαφικής ακεραιότητας και του απαραβίαστου των συνόρων. Με τη διαδικασία των διερευνητικών επαφών, η ελληνική πλευρά θεωρούσε ότι αναδεικνύονται οι αποφάσεις του Ελσίνκι ως το πλαίσιο για τις ελληνοτουρκικές συνομιλίες και ενισχυόταν η θέση της Ελλάδας, καθώς έπρεπε να εμφανίζεται ότι προωθεί τις διαβουλεύσεις με την Τουρκία για την επίλυση των προβλημάτων μεταξύ των δύο χωρών. Ταυτόχρονα η σταθερή ευρωπαϊκή πορεία της Τουρκίας την δέσμευε και απονομιμοποιούσε ενδεχόμενη επιθετική δράση της στο Αιγαίο και στην Κύπρο[199].

Η διαδικασία των διερευνητικών συνομιλιών βασίστηκε στην αρχή ότι, ανεξάρτητα από το τι θα συζητηθεί, τίποτα δεν μπορούσε να θεωρηθεί συμφωνημένο εάν δεν έχει συμφωνηθεί οριστικά. Γι αυτό και δεν υπήρξαν επίσημα πρακτικά[200].

Δεύτερη αρχή ήταν το απόρρητο των συνομιλιών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, το οποίο και τηρήθηκε σε πολύ μεγάλο βαθμό σε όλη τη διάρκεια των συνομιλιών. Από την πλευρά της Ελλάδας, το περιεχόμενο των συνομιλιών ήταν

.[198] Ομάδα Διαχείρισης Συγκρούσεων του Πανεπιστημίου του Χάρβαρντ, "Συγκριτικές Ειρηνευτικές Διαδικασίες. Μια Ανάλυση των Διαδικασιών Διαπραγμάτευσης και Συμφιλίωσης". Εκδ. Λιβάνη 2001.Επίσης στο ίδιο έργο πρόλογος του Χρήστου Ροζάκη: "Τα Διδάγματα της Διεθνούς Διαπραγματευτικής Εμπειρίας και οι Ελληνοτουρκικές σχέσεις".

[199] PHILIPPOS K.SAVVIDES. Cyprus at the Gate of the European Union: Scenarios, Challenges and Prospects (Hellenic Foundation for European and Foreign Policy, Policy Paper NO. 1, Athens, 2002).

MEHMET ALI BIRAND "Is Turkey Preparing to Annex Cyprus? Turkish Daily News, 26 August, 2002.

[200] ΣΥΡΙΓΟΣ Α., όπ. π., σελ. 579.

γνωστό στον Πρωθυπουργό, τον υπουργό Εξωτερικών και στους διαπραγματευτές, ενώ συγχρόνως και στην τουρκική πλευρά τηρήθηκε το απόρρητο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ήταν η άρνηση Τούρκων διπλωματών να ενημερώσουν τις ΗΠΑ για το ακριβές περιεχόμενο των συνομιλιών[201].

Αναφερόμενος στη μυστικότητα των διερευνητικών συνομιλιών σε συνέντευξή[202] του ο παλαίμαχος διπλωμάτης Βύρων Θεοδωρόπουλος τόνιζε ότι:

> "*Αν πρόκειται να διεξαχθεί μια σοβαρή, συνεχής και δύσκολη διαπραγμάτευση όπως θα πρέπει ..δεν είναι δυνατόν να γίνεται κάτω από τους προβολείς της δημοσιότητας, με κραυγαλέους τίτλους των εφημερίδων, με τον ακατάσχετο σχολιασμό από ειδήμονες και μη ειδήμονες στα κανάλια. Αυτή θα είναι, φοβούμαι, η πιο δύσκολη πτυχή στην επικείμενη διαπραγμάτευση. Θα δυσκολευτεί να τα βγάλει πέρα μια κυβέρνηση που θα είναι αναγκασμένη να διαπραγματεύεται τόσο περίπλοκα θέματα σε πολλά μέτωπα ταυτόχρονα: στο εξωτερικό μέτωπο, όπου θα έχει να κάνει με τους Τούρκους αλλά και με τους Αμερικάνους και τους Ευρωπαίους, στο εσωτερικό, με τα κόμματα της αντιπολίτευσης, και στο εσωκομματικό. Αν η κυβέρνηση έχει τη δεδηλωμένη εμπιστοσύνη της Βουλής, ας την αφήσουμε να λογοδοτήσει όταν και όπου αρμόζει*"[203].

Τρίτη αρχή ήταν η συχνότητα των διαπραγματεύσεων, όπου η τουρκική πλευρά ήταν σταθερά υπέρ ενός μόνιμου διαλόγου με την Ελλάδα, που ήταν και η πάγια θέση της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας. Έτσι η συχνότητα των συναντήσεων καθοριζόταν από την εκάστοτε κυβέρνηση της Ελλάδας και τις αντιλήψεις της για την χρησιμότητα των διερευνητικών επαφών.

Η κυβέρνηση Σημίτη έδινε ιδιαίτερη σημασία στις διερευνητικές επαφές, καθώς το 2002 οι συναντήσεις ήταν μία ανά μήνα και το 2003 οι συναντήσεις εντατικοποιήθηκαν σε δύο ανά μήνα, γεγονός που καταδείκνυε την πρόοδο που είχε επιτευχθεί στις διερευνητικές συνομιλίες. Στη συνέχεια, η κυβέρνηση Καραμανλή μείωσε τη συχνότητα των διερευνητικών συνομιλιών. Προφανώς δεν έδινε ιδιαίτερη έμφαση στη διαδικασία αυτή. Μια μικρή αύξηση των συναντήσεων σημειώθηκε όταν ανέλαβε το υπουργείο Εξωτερικών η Ντόρα Μπακογιάννη. Συνολικά σε 66 μήνες

[201] Wikileaks, 04 ANKARA4133, 27 July 2004, 14:55, "Subject: Das Kennedy: Discussions on Iraq, Cyprus, And EU".
[202] ΒΗΜΑ. Συνέντευξη Θεοδωρόπουλου. 20 Ιουλίου 1997.

πραγματοποιήθηκαν 18 συναντήσεις. Ακολούθησαν 10 συναντήσεις από την κυβέρνηση Παπανδρέου, από το Μάιο του2010 έως τον Ιούλιο του 2011, όπου ήταν έντονη η επιρροή της οικονομικής κρίσης . Η κυβέρνηση Σαμαρά ενεργοποίησε τη διαδικασία των διερευνητικών επαφών στις 18 Οκτωβρίου 2012 στην Κωνσταντινούπολη και έκτοτε οι διερευνητικές επέστρεψαν στη μία ανά εξάμηνο, ενώ στη πενταετία από το 2016 έως τον Ιανουάριο του 2021 δεν υπήρξε κανένας γύρος διερευνητικών επαφών.

> "*Η μυστικότητα της διαπραγμάτευσης αλλά και η λογοδοσία στο τέλος της διαδρομής είναι τα δύο σημαντικότερα στοιχεία. Συνήθως δίνεται έμφαση στο πρώτο, σημαντικό όμως είναι το δεύτερο. Η διαπραγμάτευση θα γίνει από ειδικούς και εμπειρογνώμονες. Σε αυτούς ανήκουν οι τακτικοί χειρισμοί. Οι στόχοι της διαπραγματεύσεως όμως θα δοθούν μόνο από τη δημοκρατικά νομιμοποιημένη πολιτική ηγεσία. Η ίδια ηγεσία θα λάβει και την τελική απόφαση ως προς την αποδοχή, την τροποποίηση ή την απόρριψη του αποτελέσματος της διαπραγματεύσεως, είτε αυτή ονομάζεται διερευνητικές συνομιλίες είτε κάτι άλλο*"[204].

Τον Ιανουάριο του 2021 διεξήχθη ο 61ος γύρος διερευνητικών επαφών στην Κωνσταντινούπολη προκειμένου να διερευνηθούν σημεία σύγκλισης για ενδεχόμενες μελλοντικές διαπραγματεύσεις, αναφορικά με την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας και της ΑΟΖ στο Αιγαίο και στην Ανατολική Μεσόγειο, βάσει του Διεθνούς Δικαίου. Η επανεκκίνηση των διερευνητικών επαφών αποτέλεσε το πρώτο σκαλοπάτι επιστροφής στη διπλωματία μετά από ένα έτος το οποίο οδήγησε την Ελλάδα και την Τουρκία στα πρόθυρα της σύγκρουσης, με την ναυτική κρίση στο Αιγαίο και την Ανατολική Μεσόγειο και την προσπάθεια εισβολής στον Έβρο. Στη συνέχεια στις 16 Μαρτίου του 2021 διεξήχθη στην Αθήνα, ο 62ος γύρος διερευνητικών επαφών, άτυπων μη δεσμευτικών συζητήσεων της Ελλάδας με την Τουρκία για την οριοθέτηση θαλασσίων ζωνών στο Αιγαίο και την Ανατολική Μεσόγειο. Ωστόσο η τουρκική αντιπροσωπεία κατέστησε σαφές ότι οι συζητήσεις για τις θαλάσσιες ζώνες αποκλειστικά δεν την ενδιέφεραν, εμμένοντας στη μειονότητα και στην ανάγκη να καταπολεμηθεί η τρομοκρατία.

Τα ελληνοτουρκικά ζητήματα τα οποία η Αθήνα επιχείρησε να τα αναγάγει σε ευρωπαϊκό επίπεδο, παρά την σφοδρή αντίδραση της Τουρκίας, η οποία ήθελε να

[204] ΣΥΡΙΓΟΣ Α., όπ. π.,σελ.588.`

διευθετηθούν σε διμερές επίπεδο (μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας ή και σε συνεργασία με τον ΟΗΕ όσον αφορά το Κυπριακό), εξετάζουμε αναλυτικά στο επόμενο κεφάλαιο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙΙ

ΤΑ ΘΕΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

4.1 ΑΙΓΑΙΟ

Η Τουρκία το 1973 με τις διαδοχικές διεκδικήσεις της πάνω στα εναέρια και θαλάσσια καθεστώτα του Αιγαίου Πελάγους, εγκαινίασε μια περίοδο αμφισβήτησης καθεστώτων και αρμοδιοτήτων, που είχαν διαμορφωθεί από πολλά χρόνια πριν στη περιοχή του Αιγαίου (η περίπτωση του ελληνικού εθνικού εναερίου χώρου της Ελλάδας, του FIR Αθηνών και του επιχειρησιακού ελέγχου), με διεθνείς συμβάσεις, νόμιμες μονομερείς ενέργειες ή αποφάσεις διεθνών οργανισμών[1]..

Οι κλιμακωτές διεκδικήσεις της Τουρκίας στον θαλάσσιο και εναέριο χώρο του Αιγαίου δημιούργησαν ένα ζήτημα μείζονος βαρύτητας στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, το οποίο έφερε τις δύο χώρες πολλές φορές σε κατάσταση κρίσης και στα πρόθυρα πολέμου τον Αύγουστο του1976[2] και το οποίο διατηρεί μέχρι σήμερα την ισχυρή του δυναμική.

Η έναρξη της αναθεωρητικής περιόδου εντοπίζεται την 1η Νοεμβρίου του 1973, όταν η τουρκική κυβέρνηση, με αφορμή τα πετρέλαια που μόλις είχαν βρεθεί στη Θάσο, εκχώρησε στην Τουρκική Κρατική Εταιρία Πετρελαίων (ΤΡΑΟ)[3] 27 άδειες για έρευνες υδρογονανθράκων στο Αιγαίο Πέλαγος. Οι περιοχές των ερευνών βρίσκονταν έξω από τα χωρικά ύδατα της Τουρκίας και δυτικά των νησιών Χίου, Λήμνου, Μυτιλήνης, Σαμοθράκης, Αγίου Ευστρατίου, Ψαρών και Αντίψαρων.

Η πρώτη επίσημη αναφορά για το ζήτημα έγινε από τον Έλληνα υπουργό Εξωτερικών Τετενέ στις 23 Φεβρουαρίου 1974, ο οποίος με δηλώσεις του στον τύπο γνωστοποίησε στον ελληνικό λαό τη δημιουργία του ζητήματος της υφαλοκρηπίδας και διαβεβαίωσε ότι η Ελλάδα έκανε όλα τα απαραίτητα διαβήματα, για τη διασφάλιση των δικαιωμάτων της.

---

[1] ΡΟΖΑΚΗΣ Χ. "Το Διεθνές Νομικό Καθεστώς του Αιγαίου και η Ελληνοτουρκική κρίση" στο "Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις 1923-1987", εκδ. Γνώση, Αθήνα, 1988, σελ.271.

[2] ΡΟΖΑΚΗΣ Χ. "Τρία χρόνια ελληνικής εξωτερικής πολιτικής 1974-1977", εκδ. Παπαζήσης, Αθήνα 1978 σελ. 61, 62.
ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ Σ. "Ελλάδα Τουρκία Κύπρος 1830-1979", εκδ. Ρίζες σελ. 230, 287.

[3] T. C. RESMI GAZETE (Τουρκική Εφημερίδα της Κυβερνήσεως) 1η Νοεμβρίου 1973, φύλλο 14.999. Απόφαση της Τουρκικής Κυβέρνησης και Χάρτης που δημοσιεύτηκαν στην Τουρκική Εφημερίδα από την 1η Νοεμβρίου 1973 και βάσει των οποίων εκχωρούνταν στην ΤΡΑΟ 27 άδειες ερευνών υδρογονανθράκων στο Αιγαίο Πέλαγος.
" Στις 27 θαλάσσιες περιοχές του Αιγαίου Πελάγους (που βρίσκονται δυτικά από τη θάλασσα του Μαρμαρά (Νο1) και από το Αιγαίο Πέλαγος (Νο ΙΧ) έξω από την αιγιαλίτιδα ζώνη) όπως διαγράφονται στον δημοσιευμένο χάρτη, παραχωρείται από την 18η Οκτωβρίου σύμφωνα με τον νόμο περί υδρογονανθράκων 38/Ι (h) στην Τουρκική Εταιρεία Πετρελαίων (Α.Ε.) το δικαίωμα, να διεξάγει ερευνητικές εργασίες για την εντόπιση κοιτασμάτων υδρογονανθράκων".

Η Τουρκία συνέχισε τις ενέργειες αμφισβήτησης ένα μήνα αργότερα κατά την διάρκεια των αεροναυτικών γυμνασίων του ΝΑΤΟ στο Αιγαίο, όπου διαχώρισε τη θέση της από τις συμμαχικές δυνάμεις και συνέχισε τις ασκήσεις σε εθνικό πλαίσιο. Κατά τη διάρκεια αυτών των ασκήσεων στις 28 Μαρτίου του 1974, τέσσερα τουρκικά πολεμικά αεροσκάφη πραγματοποίησαν τρεις παραβιάσεις του ελληνικού εναέριου χώρου των νησιών του Αιγαίου[4]. Οι παραβιάσεις αυτές, αυξομειούμενες κατά περιόδους, αποτελούν μέχρι σήμερα μια πάγια καθημερινή τακτική της τουρκικής πολεμικής αεροπορίας στον ελληνικό εναέριο χώρο του Αιγαίου.

Παράλληλα η Τουρκία στις 6 Αυγούστου του 1974 εξέδωσε τη NOTAM 714, με την οποία ζητούσε τα αεροσκάφη που πετούσαν στο ανατολικό Αιγαίο να αναφέρουν στα κέντρα ελέγχου εναέριας κυκλοφορίας της Κωνσταντινούπολης και της Άγκυρας. Η γραμμή που καθόριζε η κυβέρνηση Ετσεβίτ, ως όριο του εναέριου ελέγχου της Τουρκίας προς δυσμάς συνέπιπτε με την γραμμή, η οποία ήταν το δυτικό όριο επί της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου, όπου ήταν προγραμματισμένη η διεξαγωγή ερευνών.

Στα ήδη υπάρχοντα ζητήματα των ελληνοτουρκικών διαφορών, η Τουρκία προσέθεσε άλλα τρία:

- τα όρια της επιχειρησιακής ευθύνης του ΝΑΤΟ,
- την αποστρατικοποίηση των ελληνικών νησιών του Αιγαίου και
- την Αιγιαλίτιδα Ζώνη.

Έτσι, μετά το ζήτημα της υφαλοκρηπίδας και του εναέριου χώρου, το 1974 με την αποχώρηση της Ελλάδας από το ΝΑΤΟ ξεκίνησε η διαμάχη για τα όρια επιχειρησιακής ευθύνης του ΝΑΤΟ στο Αιγαίο και τα νατοϊκά στρατηγεία. Στη συνέχεια στις 8 Απριλίου 1975 η κυβέρνηση συνασπισμού υπό τον Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ προέβη σε καταγγελία προς τον Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ για οχυρώσεις και εξοπλισμούς των νησιών του ανατολικού Αιγαίου από την Ελλάδα. Συγχρόνως, ο Τούρκος πρωθυπουργός με δηλώσεις του στον τύπο αναφέρθηκε στην επέκταση των χωρικών υδάτων της Ελλάδας στα 12 ν.μ.[5].

Οι γκρίζες ζώνες ήταν η τελευταία αξίωση της Τουρκίας στο Αιγαίο. Το ζήτημα αυτό είχε ως αφετηρία την κρίση των Ιμίων. Συγκεκριμένα παρουσιάστηκε

[4]Μακεδονία 30-3-1974.
[5] HURIET, 15-4-1975.
LE MONDE, 20-4-1975.

από τον εκπρόσωπο τύπου του τουρκικού υπουργείου Εξωτερικών Ομέρ Ακμπέλ[6] στις 31 Ιανουαρίου 1996, ο οποίος δήλωσε ότι υπάρχουν εκατοντάδες μικρά νησιά, νησίδες και βράχοι στο Αιγαίο, το καθεστώς των οποίων παραμένει ασαφές.

Οι λόγοι που ώθησαν την Άγκυρα να αναπτύξει μια αναθεωρητική πολιτική έναντι της Ελλάδας ήταν:

- Πρώτον, από το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου με την απόδοση των Δωδεκανήσων στην Ελλάδα, επεκτάθηκε η ελληνική κυριαρχία στο Αιγαίο. Η μη συμμετοχή της Τουρκίας στο Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, καθώς και η φιλογερμανική στάση που είχε τηρήσει, συνέβαλαν ώστε οι σύμμαχοι να την αποκλείσουν από την ανακατανομή των εδαφών μεταξύ των νικητών[7], στις αναπροσαρμογές που έγιναν μετά τον πόλεμο στον ευρωπαϊκό χάρτη και στην περιοχή[8]. Έτσι η έντονη επιθυμία της για απόκτηση μερικών ανατολικών νησιών του Αιγαίου, με σκοπό τη διεύρυνση του ανοίγματος του μετώπου της στη θάλασσα, δεν πραγματοποιήθηκε. Η πικρία αυτή εκφράστηκε με τη δυναμική αναθεωρητική πολιτική των σοσιαλδημοκρατικών κυβερνήσεων του Ετσεβίτ, στο πλαίσιο μιας πολιτικής αναβάθμισης του διεθνούς ρόλου της Τουρκίας[9], που υπήρχε στα σχέδια των κυβερνήσεων αυτών. Αυτή η τουρκική πολιτική "δεν επεδίωκε απλώς ορισμένες καθεστωτικές μεταβολές στο Αιγαίο, που να προσαρμόζουν την κατάσταση σε νέες συνθήκες ισορροπίας, αλλά ριζική ανατροπή του status quo και περιελάμβανε στις διεκδικήσεις της και το ενδεχόμενο εδαφικής συρρίκνωσης του ελληνικού χώρου[10]".
- Δεύτερον, η προσπάθεια του Ετσεβίτ και του σοσιαλδημοκρατικού κόμματος για την πολιτική αναβάθμιση του διεθνούς ρόλου της Τουρκίας.
- Τρίτον, η παγκόσμια πετρελαϊκή κρίση το 1973 ώθησε πολλές χώρες στην αναζήτηση νέων πηγών ενέργειας. Έτσι η γνωστοποίηση της ύπαρξης μεγάλων κοιτασμάτων πετρελαίου στο Αιγαίο ήταν μια ευκαιρία για την Τουρκία να εγείρει διεκδικήσεις για αυτά τα κοιτάσματα, πολύ περισσότερο

[6] TURKISH DAILY NEWS, 1-2-1996.
[7] ΙΩΑΝΝΟΥ Ε., "Το Καθεστώς Αποστρατικοποιήσεως της Δωδεκανήσου" στο Κ. Μανωλοπούλου –Βαρβιτσιώτη/Χ.Λ. Ροζάκης (επιμ.), "Η Αποστρατικοποίηση των Ελληνοτουρκικών Συνόρων" , Αθήνα 10
[8] F. WEBER, "The Evasive Neutral", Columbia 1979, για την τουρκική συμπεριφορά στο τέλος του Β' Παγκόσμιου Πολέμου, σελ. 177.
[9] F. AHMAD, "La politique extérieure turque", Les Temps Modernes 41/456-57 (Ιούλιος-Αύγουστος 1984), σελ. 156 - 162.
[10]ΡΟΖΑΚΗΣ Χ. "Το Διεθνές Νομικό Καθεστώς του Αιγαίου", όπ. π. σελ. 273.

δε όταν το φθινόπωρο του 1973 κυκλοφόρησε η φήμη ότι η Ελλάδα ανοιχτά της Θάσου ανακάλυψε τεράστια κοιτάσματα πετρελαίου.

- Τέταρτον, το καθεστώς της Χούντας που κυβερνούσε την Ελλάδα είχε φέρει τη χώρα σε δεινή διαπραγματευτική θέση. Η εξασθένηση της Ελλάδας ήταν μια ευκαιρία για την Τουρκία, να βρεθεί σε θέση ισχύος στις διεκδικήσεις της.

Μετά την τουρκική εισβολή στην Κύπρο, γίνεται η στρατηγική κίνηση από την Τουρκία να παρουσιάσει τις διεκδικήσεις της στο Αιγαίο, ανοίγοντας και νέο μέτωπο για την Ελλάδα, εκτός από αυτό της Κύπρου.

4.1.2. ΤΑ ΔΙΜΕΡΗ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΕΛΛΑΔΑΣ-ΤΟΥΡΚΙΑΣ

4.1.2.1. Η ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΗ ΔΙΑΦΟΡΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΗΣ ΥΦΑΛΟΚΡΗΠΙΔΑΣ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

4. 1.2.1.1. ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ ΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΔΙΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΔΙΑΦΟΡΑΣ

Με την έναρξη της διαφοράς το 1973 και την ανακοίνωση της τουρκικής κυβέρνησης για έρευνες στο Αιγαίο, με στόχο τον εντοπισμό υδρογονανθράκων, η ελληνική κυβέρνηση προχώρησε στις 7 Φεβρουαρίου 1974 στην επίδοση προς την Τουρκία ρηματικής διακοίνωσης, όπου, αφού επισήμαινε ότι οι έρευνες θίγουν τα ελληνικά κυριαρχικά δικαιώματα, στη συνέχεια ανέπτυξε τη νομική της επιχειρηματολογία η οποία παραμένει σχεδόν ίδια έως σήμερα και έχει ως εξής:

> "*Τα τμήματα του υποθαλάσσιου χώρου που αναφέρονται στις σχετικές τουρκικές άδειες ανήκουν κατά ένα πολύ μεγάλο μέρος, τόσο βάσει των διατάξεων της Συμβάσεως της Γενεύης της 29ης Απριλίου 1958 και Υφαλοκρηπίδας*[11] *όσο και των σχετικών Ελληνικών Νόμων 142/1969 και 1182/1972, στα ελληνικά νησιά Σαμοθράκη, Λήμνο, Άγιο Ευστράτιο, Λέσβο, Χίο, Ψαρά και Αντίψαρα. Στον θαλάσσιο βυθό και το υπέδαφος αυτών των νησιών η Ελλάδα ασκεί κυριαρχικά δικαιώματα, όσον αφορά την έρευνα και*

[11] Η υφαλοκρηπίδα (που αποκαλείται και ηπειρωτική υφαλοκρηπίδα ή ηπειρωτική κρηπίδα) αποτελεί ένα γεωλογικό φαινόμενο. Το χερσαίο έδαφος, που συνήθως αποκαλούμε ξηρά, μετά την επαφή του με την θάλασσα στις ακτές, συνεχίζεται κάτω από την επιφάνεια της θάλασσας και αποτελεί το βυθό. Ο βυθός, που είναι η φυσική προέκταση της ξηράς κάτω από τη θάλασσα, εκτείνεται σε ποικίλα βάθη από την ακτή και έχει το χαρακτηριστικό μιας κατωφέρειας, η οποία συνεχίζεται μέχρι το σημείο όπου σημειώνεται μια απότομη κλίση προς την ωκεάνια άβυσσο. Το τμήμα, που αρχίζει από την ακτή και συνεχίζεται μέχρι το σημείο όπου σημειώνεται μια σημαντική κλίση στον πυθμένα, ονομάζεται στη γεωλογία υφαλοκρηπίδα. Το σημείο αυτό κατά κανόνα βρίσκεται σε απόσταση περί τα 42-45 μίλια από την ακτή, ανάλογα με τις περιοχές και το μέγιστο βάθος του είναι περίπου 150-200 μέτρα

την εκμετάλλευση των φυσικών πόρων. Βάσει των κυριαρχικών δικαιωμάτων, όπως καθορίζονται από το άρθρο 1(β) και 2 της Συμβάσεως της Γενεύης του 1958[…]. Η Ελλάδα έχει παραχωρήσει από το 1961 άδειες ερευνών πετρελαίου στο Αιγαίο Πέλαγος, δυτικά των προαναφερθέντων ελληνικών νησιών, στα ίδια μέρη του θαλάσσιου βυθού που απεικονίζονται στο χάρτη της τουρκικής εφημερίδος…

[Εξ άλλου η Ελληνική Κυβέρνηση θα ήθελε να επαναλάβει…..ότι, στο άρθρο 1(β) της Συμβάσεως της Γενεύης του 1958, η υφαλοκρηπίδα των νησιών καθορίζεται κατά τον ίδιο τρόπο, όπως και για τα άλλα εδάφη. Αυτό σημαίνει ότι το διεθνές δίκαιο, που αφορά την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδος, είναι, ως γενικός κανόνας, το ίδιο για τα νησιά όπως και για το κράτος ως σύνολο. Η Σύμβαση της Γενεύης, υπό την άποψη αυτή, καθώς και η διεθνής νομολογία, εναρμονίζεται με το συμβατικό και το εθιμικό Διεθνές Δίκαιο, το οποίο ανεξάρτητα από τον ηπειρωτικό η νησιωτικό χαρακτήρα του εδάφους. Το Διεθνές Δίκαιο, όπως διαμορφώθηκε από τη διεθνή πρακτική και ιδιαίτερα από τις συμφωνίες για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδος, δεν αφήνει καμιά αμφιβολία ως προς το ότι, τόσο τα νησιά όσο και οποιαδήποτε άλλο τμήμα της ακτής, έχουν το δικαίωμα να έχουν πλήρη περιοχή θαλασσίου βυθού.

Επί πλέον, η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδος στηρίζεται, κατά την θεωρία και την πρακτική του διεθνούς δικαίου, επί της αρχής της ίσης αποστάσεως (equidistance), όπως προβλέπεται στο άρθρο 6, παράγραφος 1, της Συμβάσεως της Γενεύης. Στα στενά ύδατα, όπου δύο ή περισσότερα κράτη είναι απέναντι ή παράκεινται το ένα στο άλλο, το πρόβλημα της οριοθετήσεως της υφαλοκρηπίδος, εν ελλείψει συμφωνίας - και εφ' όσον δεν δικαιολογείται άλλη λύση, λόγω ειδικών περιστάσεων (special circumstances) – το όριο καθορίζεται από τη μέση γραμμή (median line). Στην υπόθεση της Υφαλοκρηπίδος της Βόρειας Θάλασσας, το Διεθνές Δικαστήριο ανέφερε στην παράγραφο 57 της αποφάσεώς του ότι η οριοθέτηση βάσει της μέσης γραμμής μεταξύ απέναντι ευρισκομένων κρατών, θα είναι πάντοτε ένας δίκαιος διαχωρισμός της υφαλοκρηπίδος….".

Η τουρκική κυβέρνηση απάντησε στις 27 Φεβρουαρίου 1974 με μια μακροσκελή ρηματική διακοίνωση, της οποίας τα κυριότερα σημεία ήταν:

"….Μια γεωμορφολογική μελέτη του βυθού του Αιγαίου Πελάγους, υπό το φως των κανόνων του Διεθνούς Δικαίου, ιδιαιτέρως δε των διατάξεων της

Σύμβασης της Γενεύης και της απόφασης του Διεθνούς Δικαστηρίου στην υπόθεση στης Υφαλοκρηπίδας της Βόρειας Θάλασσας, αποδεικνύει, πράγματι, την ύπαρξη τεράστιων υποθαλάσσιων αβαθών εκτάσεων…. που αποτελούν την φυσική προέκταση της χερσονήσου της Ανατολίας και, συνεπώς, την υφαλοκρηπίδα της, ενώ τα ελληνικά νησιά, τα οποία βρίσκονται πολύ κοντά στις τουρκικές ακτές, δεν έχουν δική τους υφαλοκρηπίδα. Άρα, το δικαίωμα που αφορά την υφαλοκρηπίδα δεν προέρχεται αποκλειστικά και απαραίτητα από την κυριαρχία, η οποία ασκείται επί ενός εδάφους. Η μορφολογία του βυθού της θάλασσας που περιβάλλει την εν λόγω περιοχή είναι ένα από τα ουσιώδη στοιχεία για τη δημιουργία ενός τέτοιου δικαιώματος. Το Διεθνές Δικαστήριο υπογραμμίζει καθαρά τη σπουδαιότητα αυτού του στοιχείου, όταν δηλώνει στην απόφασή του ότι (..(γ) η υφαλοκρηπίδα κάθε κράτους πρέπει να είναι η φυσική προέκταση του εδάφους του και δεν πρέπει να καταπατά την φυσική προέκταση του εδάφους ενός άλλου κράτους), (παρ. 85, στο τέλος).

Από το άλλο μέρος, η Τουρκική Κυβέρνηση αδυνατεί να προσχωρήσει στην άποψη σύμφωνα με την οποία η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας θα βασίζεται, τόσο στη θεωρία όσο και στην πράξη, στην αρχή της ίσης απόστασης. Αντιθέτως, η βασική μέθοδος οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας μεταξύ των δύο κρατών, που οι ακτές τους είναι η μία απέναντι στην άλλη, δεν είναι η ίση απόσταση, αλλά η συμφωνία μεταξύ των κρατών αυτών. Το κείμενο της Συμβάσεως της Γενεύης, καθώς και η νομολογία…δεν λαμβάνουν, στην πραγματικότητα, υπ' όψη την αρχή της ίσης απόστασης, παρά μόνον σε τρίτη σειρά, εφ' όσον δεν υπάρχει συμφωνία και εφ' όσον ειδικές περιστάσεις δεν δικαιολογούν μια άλλη οριοθέτηση. Εξ άλλου, καμιά πρωτοβουλία, εν όψει της συνάψεως συμφωνίας μεταξύ των δύο χωρών, δεν πάρθηκε μέχρι τώρα, ενώ η Ελληνική Κυβέρνηση είχε αρχίσει, σύμφωνα με τη διακοίνωση του υπουργείου Εξωτερικών της Ελλάδας, να παρέχει άδειες πετρελαίου στο Αιγαίο Πέλαγος, εδώ και 15 περίπου χρόνια…..

…Οσον αφορά τον ρόλο που θα άρμοζε στα νησιά… η ιδιάζουσα θέση των εν λόγω νησιών είναι ένα δεύτερο σοβαρό στοιχείο του προβλήματος. Παρά την κατ' ανάγκη γενική και κατά συνέπεια αόριστη διατύπωση των διατάξεων της Συμβάσεως της Γενεύης, οι κανόνες οι οποίοι καθιερώθηκαν από την διεθνή πρακτική, όπως διαπιστώνεται από πληθώρα συμφωνιών που ήδη

συνάφθηκαν, απαγορεύουν, πράγματι, την απόδοση ίσης αξίας σ' όλα τα νησιά, χωρίς να λαμβάνονται υπ' όψιν τα χαρακτηριστικά τους και η ιδιαίτερη θέση τους, όσον αφορά την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας. Συνεπώς, τόσο τα εν λόγω νησιά, όσο και το σύνολο του Αιγαίου Πελάγους – χώρο γεωγραφικής συναντήσεως τόσων σπουδαίων και ιστορικά καθιερωμένων συμφερόντων της Τουρκίας και από τον χαρακτήρα της σαν ημίκλειστης θάλασσας – συνιστούν ένα τυπικό παράδειγμα (ειδικών περιστάσεων), και πρέπει, υπ' αυτήν την ιδιότητα, να τύχουν ανάλογης μεταχείρισης, για να εφαρμοστούν οι κανόνες του διεθνούς δικαίου της θάλασσας….

Εν συμπεράσματι, η Τουρκική Κυβέρνηση… θεωρεί ότι θα ήταν σκόπιμο να αναζητηθεί μέσω συμφωνίας μια λύση σύμφωνη με τους κανόνες του Διεθνούς Δικαίου, για τα προβλήματα τα οποία εγείρονται σχετικά με τα κοινά ύδατα του Αιγαίου Πελάγους….".

Μετά από τρεις μήνες με ρηματική διακοίνωση η ελληνική κυβέρνηση στις 24 Μαϊου γνωστοποιούσε στην Άγκυρα ότι "*δεν αντιτίθεται στην οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας μεταξύ των δύο χωρών βάσει των διατάξεων του ισχύοντος θετικού διεθνούς δικαίου, όπως κωδικοποιήθηκε από τη Σύμβαση της Γενεύης του 1958 για την Υφαλοκρηπίδα*".

Η απάντηση της Άγκυρας ανέφερε ότι ήταν έτοιμη να αρχίσει διαπραγματεύσεις για την οριοθέτηση "μέσα στο πλαίσιο των κανόνων του Διεθνούς Δικαίου, σε ημερομηνία που θα καθόριζε η Ελληνική Κυβέρνηση".

Από τις ρηματικές διακοινώσεις των δύο χωρών συνάγονται και οι θέσεις των δύο χωρών για την υφαλοκρηπίδα των νησιών του ανατολικού Αιγαίου.

Ελληνικές θέσεις:

- Ο τουρκικός σχεδιασμός δεν έλαβε υπ' όψιν τα ελληνικά νησιά του Αιγαίου.
- Τα ελληνικά νησιά δικαιούνται υφαλοκρηπίδα όπως και οι ηπειρωτικές ακτές.
- Η Ελλάδα από το 1961 ασκεί τα δικαιώματά της για εξερεύνηση και εκμετάλλευση των θαλάσσιων φυσικών πόρων που βρίσκονται στην υφαλοκρηπίδα των νησιών του Αιγαίου.
- Σύμφωνα με τη θεωρία και την πρακτική του διεθνούς δικαίου, η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας θα πρέπει να βασίζεται στην αρχή της ίσης απόστασης.

Τουρκικές θέσεις:

- Η Τουρκία έχει δικαιώματα επί της υφαλοκρηπίδας, εξ αιτίας της μορφολογίας του βυθού των νησιών του ανατολικού Αιγαίου.
- Τα ελληνικά νησιά του ανατολικού Αιγαίου βρίσκονται πάνω στην υφαλοκρηπίδα των μικρασιατικών ακτών και δεν έχουν δική τους υφαλοκρηπίδα.
- Η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας μεταξύ δύο χωρών σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο γίνεται κατόπιν συμφωνίας και όχι σύμφωνα με την αρχή της ίσης απόστασης.
- Ο γεωλογικός χαρακτήρας της θάλασσας του Αιγαίου και τα παραδοσιακά συμφέροντα της Τουρκίας πρέπει να ληφθούν υπ' όψιν για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας.
- Σύμφωνα με το άρθρο 6 της Σύμβασης για το δίκαιο της θάλασσας, το Αιγαίο αποτελεί τυπικό παράδειγμα ειδικών περιστάσεων, όπου δεν αποδίδεται ίση αξία σε όλα τα νησιά, αλλά λαμβάνεται υπ' όψιν η γεωλογική τους θέση.

4.1.2.1.2. Η ΕΞΟΔΟΣ ΤΟΥ CANDARLI ΓΙΑ ΕΡΕΥΝΕΣ ΣΤΟ ΑΙΓΑΙΟ ΚΑΙ Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ 1976.

Τα γεγονότα που ακολούθησαν τις ρηματικές ανακοινώσεις των δύο χωρών, αναζωπύρωσαν την ένταση μεταξύ τους, καθώς η Τουρκία στις 29 Μαΐου 1974 έστειλε το υδρογραφικό Candarli, συνοδευόμενο από 32 πολεμικά πλοία, για έρευνες βυθού και υπεδάφους σε περιοχές που η Ελλάδα θεωρούσε δική της υφαλοκρηπίδα. Η Ελλάδα αντέδρασε με την αποστολή μιας ναυτικής δύναμης στο ίδιο σημείο κάνοντας "επίδειξη σημαίας" και ακολουθώντας το ίχνος της πορείας του υδρογραφικού, καθώς και της συνοδευτικής πολεμικής δύναμης. Στις 4 Ιουνίου 1974 επέστρεψε στη βάση του, αφού ολοκλήρωσε την αποστολή του, σύμφωνα με την ανακοίνωση της τουρκικής κυβέρνησης.

Για τις έρευνες του Candarli, η Ελλάδα διαμαρτυρήθηκε έντονα προς την Τουρκία, θεωρώντας ότι παραβιάστηκε τα άρθρο 1, εδαφ. Β' και 2(2) της Σύμβασης της Γενεύης για την υφαλοκρηπίδα. Ακολούθησε από την Τουρκία κατηγορηματική απόρριψη της ελληνικής διαμαρτυρίας, με τη δήλωση ότι θα συνεχίσει τις έρευνες και επίσης ότι εξακολουθεί να θεωρεί ότι είναι αναγκαία η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας μεταξύ των δύο κρατών "μέσω αμοιβαίας συμφωνίας και σύμφωνα με τους κανόνες του διεθνούς δικαίου".

Αμέσως μετά στις 18 Ιουνίου 1974 δημοσιεύτηκε στην επίσημη εφημερίδα της τουρκικής κυβέρνησης απόφασή της με προσάρτηση χάρτη, σύμφωνα με την οποία παραχώρησε νέες άδειες[12] προς την ΤΡΑΟ για έρευνα υδρογονανθράκων σε τμήματα του Νότιου Αιγαίου, σε περιοχές που ανήκουν στην υφαλοκρηπίδα των Κυκλάδων και των Δωδεκανήσων[13], καθώς και στο νοτιοανατολικό τμήμα της υφαλοκρηπίδας της Ρόδου[14]. "Ουσιαστικά, οι τουρκικές παραχωρήσεις αδειών εκμετάλλευσης σε υποθαλάσσιες περιοχές γύρω από τα ελληνικά νησιά ισοδυναμούσαν με μονομερή οριοθέτηση εκ μέρους της Τουρκίας, κατά παράβαση του διεθνούς δικαίου, σε βάρος της Ελλάδας"[15].

Το ζήτημα της υφαλοκρηπίδας στην περίοδο που ακολούθησε πέρασε σε δεύτερη σειρά προτεραιότητας, εξαιτίας της στρατιωτικής εισβολής της Τουρκίας στην Κύπρο και την πτώση της δικτατορίας στην Ελλάδα, ενώ εμφανίζεται και πάλι στο προσκήνιο στις 22 Αυγούστου 1974 με την ελληνική διαμαρτυρία για τις τουρκικές παραχωρήσεις αδειών της 18ης Ιουλίου. Εκτός της διαμαρτυρίας, η ελληνική κυβέρνηση εξέφρασε και τη αντίθεσή της σε μονομερείς ενέργειες "οι οποίες βρίσκονται καταφανώς σε αντίθεση προς τους κανόνες του Διεθνούς Δικαίου και είναι αντίθετες με τα κυριαρχικά δικαιώματα της Ελλάδας στην ηπειρωτική υφαλοκρηπίδα της"[16]. Στη συνέχεια πρότεινε τη σύναψη μιας ειδικής συμφωνίας (συνυποσχετικού), "βάσει της οποίας θα μπορούσε να γίνει η προσφυγή στο Δικαστήριο, όπως αρμόζει σε δύο γειτονικές χώρες και μέλη του ΟΗΕ"[17].

Θετική υπήρξε η ανταπόκριση της Τουρκίας στην ελληνική πρόταση, η οποία αφού τόνισε το πνεύμα συνδιαλλαγής της Ελλάδας υπογράμμισε ότι:

- Υπάρχουν διάφορα ζωτικά προβλήματα που τη χωρίζουν με την Ελλάδα.
- Ορισμένα από αυτά είναι το πλάτος της αιγιαλίτιδας ζώνης στο Αιγαίο και η χρήση του εναέριου χώρου του.
- Τα θέματα αυτά θα πρέπει να λυθούν ειρηνικά.
- Θα πρέπει να δοθεί προτεραιότητα στις διαπραγματεύσεις για την ηπειρωτική υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου με σκοπό την επίτευξη μιας αμοιβαίως αποδεκτής και ικανοποιητικής λύσης.

[12] Υπουργείο Εξωτερικών, Φ 6243-11/44/ΑΣ 812 (ICJ. Greek Application σ. 40-41).
[13] ICJ, Greek Application, σ. 42-45.
[14] Όπ. π., σελ. 26-27.
[15] ΙΩΑΝΝΟΥ Κ. ΣΤΡΑΤΗ Α. "Δίκαιο της Θάλασσας", εκδ. ΑΝ. Ν. Σάκκουλα.
[16] ICJ, Greek Application, σελ. 48-49.
[17] Όπ. π. σελ. 48-49.

"*Είναι ευκρινές ότι το κείμενο αυτό περιλαμβάνει σπερματικά όλες τις αντιλήψεις και θέσεις που κατά καιρούς είχε υιοθετήσει ή θα υιοθετούσε η Τουρκία στο μέλλον. Η υδραργυρική δομή του – εμμονή στις διαπραγματεύσεις, αλλά και κατ' αρχήν αποδοχή δικαστικής επίλυσης, πολιτικός αλλά και νομικός χαρακτήρας της διαφοράς – και η έντεχνη διοχέτευση και άλλων, αριθμητικά απροσδιόριστων, διεκδικήσεων αφήνουν το έδαφος ανοιχτό για ελιγμούς που η Ελλάδα δεν θα αργήσει να δοκιμάσει στην περίοδο που αμέσως ακολουθεί*"[18].

Με στόχο τη μελέτη του συνυποσχετικού και την ανασκόπηση των θεμάτων που απασχολούσαν τις δύο χώρες από τις 17 έως τις 19 Μαΐου, πραγματοποιήθηκε η συνάντησε των υπουργών Εξωτερικών των δύο χωρών Μπίτσιου και Τσαγλαγιανγκίλ στη Ρώμη[19]. Η συνάντηση αυτή αποτέλεσε τον προπομπό της συνάντησης κορυφής των δύο πρωθυπουργών Καραμανλή και Ντεμιρέλ στις 31 Μαΐου 1975 στις Βρυξέλλες. Στη συνάντησή τους αυτή οι δύο πρωθυπουργοί, κατέληξαν σε ένα κοινό ανακοινωθέν, το οποίο αποτέλεσε για ένα διάστημα κομβικό σημείο των εξελίξεων[20]. Το κοινό ανακοινωθέν των Βρυξελλών περιείχε τρεις αποφάσεις των δύο κρατών, για τα εκκρεμή μεταξύ τους ζητήματα.

- Πρώτον την απόφαση να επιλυθούν όλα τα ελληνοτουρκικά θέματα ειρηνικά με διαπραγματεύσεις.
- Δεύτερον την απόφαση να εξαιρεθεί η διαφορά για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας, από τις διμερείς διαπραγματεύσεις και να παραπεμφθεί στο Διεθνές Δικαστήριο.
- Τρίτον την απόφαση να δώσουν την υποστήριξή τους στις διακοινοτικές συνομιλίες της Βιέννης που αφορούσαν το Κυπριακό.

Η Ελλάδα και η Τουρκία συμφώνησαν να πραγματοποιηθεί συνάντηση εμπειρογνωμόνων στη Βέρνη τον Ιανουάριο του1976. Στη συνάντηση αυτή η τουρκική κυβέρνηση υποστήριξε ότι τα νησιά Λήμνος, Χίος, Σάμος, Λέσβος, Άγιος Ευστράτιος, Ικαρία και Κως, δεν έχουν δική τους υφαλοκρηπίδα. Τη θέση αυτή στήριξε σε δύο επιχειρήματα: πρώτον ότι τα εν λόγω νησιά αποτελούν απλά ανυψώματα της τουρκικής υφαλοκρηπίδας και δεύτερον ότι σε πολύ απώτερο χρόνο αποτελούσαν τμήματα της ασιατικής ηπείρου.

Ωστόσο η ελληνική πλευρά στη νέα συνάντηση που πραγματοποίησαν οι

[18] ΡΟΖΑΚΗΣ Χ. "Το Διεθνές Νομικό Καθεστώς του Αιγαίου" όπ. π. σελ.284.
[19] ΣΑΖΑΝΙΔΗΣ Χ. όπ. π. σελ. 257.
[20] ΡΟΖΑΚΗΣ Χ. "Το Διεθνές Νομικό Καθεστώς του Αιγαίου", όπ.π. σελ. 285.

αντιπροσωπείες των δύο χωρών στη Βρέμη κατέθεσε τις νομικές θέσεις της σχετικά με τους κανόνες που πρέπει να διέπουν την οριοθέτηση μεταξύ των δύο χωρών:

> "*Ο κανόνας του διεθνούς δικαίου σχετικά με την οριοθέτηση κοινών ορίων υφαλοκρηπίδας στην περίπτωση κρατών που οι ακτές τους είναι αντικριστές, είναι η μέση γραμμή. Ο κανόνας αυτός εφαρμόζεται, είτε η οριοθέτηση αφορά σε νησιωτικό, είτε σε ηπειρωτικό θαλάσσιο βυθό, με την προϋπόθεση ότι υπάρχει μία συνέχεια του βυθού μεταξύ των αντικριστών κρατών, έτσι ώστε η βυθός να ανταποκρίνεται στην έννοια της υφαλοκρηπίδας. Εφ' όσον ο εν λόγω κανόνας απονέμει δικαιώματα στην Ελλάδα, είναι συνεπακόλουθο ότι η Ελλάδα δεν έχει υποχρέωση να διαπραγματευθεί έναν διακανονισμό, ο οποίος θα συνεπάγετο εγκατάλειψη των δικαιωμάτων αυτών. Από καμία διάταξη του Χάρτη των Η.Ε. δεν προκύπτει ότι απαιτείται διαπραγμάτευση μάλλον και όχι δικαιοδοτικός διακανονισμός, στην περίπτωση οπουδήποτε δικαιώματος ενός κράτους μέλους, που αμφισβητείται από ένα άλλο κράτος μέλος. Συγκεκριμένα, δεν υπάρχει ειδικός κανόνας του εθιμικού διεθνούς δικαίου, ο οποίος να απαιτεί κράτη που βρίσκονται εκατέρωθεν μιας κοινής υφαλοκρηπίδας να διαπραγματευθούν ένα όριο με αναφορά σε άλλον κανόνα πλην εκείνου της μέσης γραμμής*".

Οι εξελίξεις που ακολούθησαν το 1976, ανέτρεψαν την πορεία προς το συνυποσχετικό και ανάγκασαν την Ελλάδα να συμβιβαστεί με την ιδέα των διμερών διαπραγματεύσεων[21]. Στις 21 Ιουλίου 1976, το τουρκικό σεισμογραφικό πλοίο "MTA- Sismik I" απέπλευσε πανηγυρικά από το Βόσπορο[22] για έρευνες στο Αιγαίο και, αφού πέρασε τα τουρκικά χωρικά ύδατα, κατευθύνθηκε σε περιοχή υφαλοκρηπίδας που η Ελλάδα θεωρούσε ότι της ανήκει. Η κατάσταση στο Αιγαίο ήταν εκρηκτική, με την Ελλάδα να κατηγορεί την Τουρκία για παραβιάσεις και την Τουρκία να κατηγορεί την Ελλάδα για παρενοχλήσεις του ερευνητικού της σκάφους από πολεμικά πλοία και αεροσκάφη, καθώς επίσης και για προσπάθεια μονοπώλησης του Αιγαίου και μετατροπής του σε ελληνική λίμνη[23]. Αντιδρώντας στο γεγονός των ερευνών το Υπουργικό Συμβούλιο της Ελλάδας ανακοίνωσε ότι θα προχωρούσε σε :

- Προσφυγή στο Συμβούλιο Ασφαλείας των Η.Ε. κατά της Τουρκίας, επικαλούμενη απειλή διατάραξης της ειρήνης.

[21] ΡΟΖΑΚΗΣ Χ. "Το Διεθνές Νομικό Καθεστώς του Αιγαίου", όπ.π. σελ. 287.
[22] ΡΟΖΑΚΗΣ Χ. "Η Διαφορά για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου" ΡΟΖΑΚΗΣ Χ. (επιμ.) "Το Αιγαίο και η Ελληνοτουρκική Κρίση", Αθήνα 1979 σελ. 225.
[23] ΣΑΖΑΝΙΔΗΣ Χ. όπ. π. σελ. 114.

- Προσφυγή μονομερή στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης για τη λήψη προσωρινών μέτρων κατά της Τουρκίας και οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας από το Δικαστήριο.

Όμως

> "*την ίδια εποχή εκδηλώθηκε και η παρότρυνση του Αρχηγού του ΠΑ.ΣΟ.Κ., Α. Παπανδρέου, προς την κυβέρνηση "Βυθίσατε το Χόρα". Για τη φράση αυτή έχουν δοθεί πολλές ερμηνείες, ιδιαίτερα κατά πόσον αποτελούσε αυτοτελή πολιτική του ΠΑ.ΣΟ.Κ. ή αντιθέτως προσυνεννοημένη με την Κυβέρνηση εκδήλωση ακραίας θέσης, προκειμένου να δηλωθεί προς την Τουρκία η πίεση που ασκείται εσωτερικά στην Ελληνική Κυβέρνηση για ένοπλη προστασία των κυριαρχικών δικαιωμάτων στην υφαλοκρηπίδα. Ανεξάρτητα από τις πολιτικές επιπτώσεις μιας τέτοιας ενέργειας, σε κάθε περίπτωση, η καταβύθιση του σεισμογραφικού, από νομική άποψη θα μπορούσε να θεωρηθεί ως δυσανάλογη αμυντική ενέργεια*"[24].

4.1.2.1.3. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΟΣΦΥΓΗ ΣΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ

Με τη προσφυγή στο Συμβούλιο Ασφαλείας, (το αποφασιστικό πολιτικό όργανο του ΟΗΕ) η ελληνική κυβέρνηση ζητούσε την αποκατάσταση της ειρήνης και της ασφάλειας στο Αιγαίο, που είχαν διαταραχθεί[25].

Στη συζήτηση που ακολούθησε στο Συμβούλιο Ασφαλείας η ελληνική κυβέρνηση κατηγόρησε την Τουρκία για προκλήσεις και παραβιάσεις και τόνισε την αναβλητικότητα της τουρκικής κυβέρνησης στις διαπραγματεύσεις για τη διευθέτηση της διαφοράς. Από την άλλη πλευρά η τουρκική κυβέρνηση κατηγόρησε την ελληνική για παρακώληση των διαπραγματεύσεων και προσκόλληση στο γράμμα της σύμβασης της Γενεύης για την Ηπειρωτική Υφαλοκρηπίδα. Επίσης επικαλέστηκε τη ρευστότητα του δικαίου που διέπει την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας.

Με την απόφασή του το Συμβούλιο Ασφαλείας στις 25 Αυγούστου 1976 εξέφρασε τους φόβους του για τον κίνδυνο διατάραξης της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας στην περιοχή και συνέστησε στα δύο κράτη να μειώσουν την ένταση και να διευκολύνουν τις διαπραγματεύσεις. Επίσης με την παράγραφο 4 το Συμβούλιο Ασφαλείας κάλεσε "τις κυβερνήσεις της Ελλάδας και της Τουρκίας […] να συνεχίσουν να παίρνουν υπ' όψιν τους τη συμβολή την οποία είναι σε θέση να

[24] ΙΩΑΝΝΟΥ Κ. ΣΤΡΑΤΗ Α. "Δίκαιο της Θάλασσας", όπ π. σελ. 458.
[25] ΡΟΖΑΚΗΣ Χ. Το Διεθνές Νομικό Καθεστώς του Αιγαίου. Όπ. π. σελ. 288.

προσφέρουν τα αρμόδια όργανα, και ιδιαίτερα το Διεθνές Δικαστήριο στην επίλυση οποιωνδήποτε νομικών διαφορών οι οποίες απομένουν και οι οποίες μπορεί να θεωρηθούν ότι σχετίζονται με την παρούσα διαφορά"[26].

Στις 25 Αυγούστου 1976, το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ έβγαλε την απόφασή του 395(1976), με την οποία συνιστούσε στα δύο μέρη αυτοσυγκράτηση, διαπραγματεύσεις και συμμόρφωση στην απόφαση που επρόκειτο να πάρει το Διεθνές Δικαστήριο, η οποία υιοθετήθηκε με consensus και δήλωνε ότι:

"Το Συμβούλιο Ασφαλείας

Έχοντας σημειώσει την επιστολή του Μονίμου Αντιπροσώπου της Ελλάδας, με ημερομηνία 10 Αυγούστου 1976,

Έχοντας ακούσει και σημειώσει τα διάφορα σημεία τα οποία έγιναν στις παρεμβάσεις των Υπουργών Εξωτερικών της Ελλάδας και της Τουρκίας,

Εκφράζοντας την ανησυχία του για τις παρούσες εντάσεις μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας σε σχέση με το Αιγαίο,

Έχοντας υπ' όψιν του τις αρχές του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών σχετικά με την ειρηνική επίλυση των διαφορών, καθώς και τις διάφορες διατάξεις του Κεφαλαίου VI του Χάρτη σχετικά με την ειρηνική επίλυση των διαφορών,

Σημειώνοντας τη σημασία της επανάληψης και της συνέχισης απ' ευθείας συνομιλιών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας για την επίλυση των διαφορών τους,

Έχοντας συνείδηση της ανάγκης για αμφότερα τα μέρη να σεβαστούν τα αμοιβαία διεθνή δικαιώματα και υποχρεώσεις τους και να αποφύγουν οποιοδήποτε επεισόδιο το οποίο θα ήταν δυνατόν να οδηγήσει σε επιδείνωση της κατάστασης και το οποίο συνεπώς θα έθετε σε κίνδυνο τις προσπάθειές τους για μια ειρηνική λύση.

1. Κάνει έκκληση προς τις Κυβερνήσεις της Ελλάδας και της Τουρκίας να ασκήσουν τη μεγαλύτερη δυνατή αυτοσυγκράτηση στην παρούσα κατάσταση.

2. Παροτρύνει τις Κυβερνήσεις της Ελλάδας και της Τουρκίας να κάνουν οτιδήποτε υπό την εξουσία τους προκειμένου να μειώσουν τις παρούσες εντάσεις στην περιοχή, έτσι ώστε να διευκολυνθεί η διαδικασία διαπραγματεύσεων.

3. Καλεί τις Κυβερνήσεις Ελλάδας και Τουρκίας να επαναλάβουν απ' ευθείας συνομιλίες για τις διαφορές τους και κάνει έκκληση προς αυτές να

[26] Security Council Resolution 395, IGJ, Greek Application, "…are qualified to make to the settlement of any remaining legal differences which they may identify in connexion with their present dispute", σελ. 2-20.

κάνουν οτιδήποτε στο πλαίσιο της εξουσίας τους, για να εξασφαλίσουν ότι τούτο θα έχει ως αποτέλεσμα αμοιβαίως αποδεκτές λύσεις.

4. *Καλεί τις Κυβερνήσεις Ελλάδας και Τουρκίας να συνεχίσουν να λαμβάνουν υπ' όψιν τους τη συμβολή την οποία τα κατάλληλα δικαιοδοτικά μέσα και ειδικότερα το Διεθνές Δικαστήριο είναι σε θέση να προσφέρουν για τον διακανονισμό των εναπομεινουσών νομικών διαφορών τις οποίες θα προσδιορίσουν σε σχέση με την* παρούσα διαφορά τους[27]"

Η απόφαση αυτή λειτούργησες κατευναστικά στην εκρηκτική κατάσταση που επικρατούσε στο Αιγαίο και απομάκρυνε την πιθανότητα ενός ελληνοτουρκικού πολέμου[28].

"*Η απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας έκλινε σαφώς προς τις τουρκικές απόψεις. Χωρίς να καταδικάζει την τουρκική πρωτοβουλία - που υπήρξε γενεσιουργός αιτία της όξυνσης – υποδείκνυε τη συνέχιση των διαπραγματεύσεων, αγνοώντας πλήρως την υποχρέωση των δύο χωρών να προσφύγουν στο Διεθνές Δικαστήριο, με βάση την απόφαση της συνάντησης κορυφής του 1975. Περαιτέρω, υιοθετούσε την τουρκική άποψη για το Διεθνές Δικαστήριο ως επιγενόμενο και παρεπόμενο, συνεπώς, μέσο επίλυσης της διαφοράς, το οποίο θα μπορούσε να παρέμβει, εάν ορισμένα νομικά θέματα παρέμεναν άλυτα στη φάση των διμερών διαπραγματεύσεων*"[29].

Αναφορικά με την απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας ο Έλληνας υπουργός Εξωτερικών δήλωσε ότι θεωρεί πως η απόφαση αυτή "*απομακρύνει τα εμπόδια για την επανάληψη του διαλόγου με την Τουρκία και οδηγεί στη λύση του προβλήματος της ηπειρωτικής υφαλοκρηπίδας με ειρηνικά μέσα*". Την αντίδραση αυτή σχολίασε ο καθηγητής Χρήστος Ροζάκης ως εξής:

"*Θεωρούμε ατυχή την ελληνική αντίδραση στην απόφαση του Συμβούλιο Ασφαλείας….. Οι δηλώσεις αυτές, τη στιγμή που ήταν ακόμη εκκρεμής η αίτηση της Ελλάδας στο Διεθνές Δικαστήριο για τη λήψη προσωρινών μέτρων, δεν μπορούσαν παρά να έχουν αρνητική επίδραση στις αντιλήψεις του δικαστηρίου σχετικά με την ελληνική εκτίμηση του επεισοδίου και του επείγοντος χαρακτήρα των μέτρων, τα οποία το δικαστήριο θα έπρεπε να πάρει, για να προφυλάξει τα*

[27] ΙΩΑΝΝΟΥ Κ. ΣΤΡΑΤΗ Α. όπ.π. σελ. 460.
[28] ΣΑΖΑΝΙΔΗ Χ. "Οι Ελληνοτουρκικές σχέσεις στην πενταετία 1973-1978", όπ. π. σελ. 83.
[29] ΡΟΖΑΚΗΣ Χ. "Το Διεθνές Νομικό Καθεστώς του Αιγαίου", όπ. π. σελ. 289.

ελληνικά έννομα συμφέροντα και τα επίδικα αντικείμενα"[30].

2.1.4. Η ΜΟΝΟΜΕΡΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΟΣΦΥΓΗ ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΤΗΣ ΧΑΓΗΣ

Η μονομερής προσφυγή της ελληνικής κυβέρνησης στις 10 Αυγούστου 1976 ενώπιον του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης είχε μια αίτηση για τη λήψη προσωρινών μέτρων και μια αίτηση για επιδίκαση της διαφοράς οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου.

Η αίτηση για την υπόδειξη προσωρινών μέτρων βασίστηκε στο άρθρο 41 του Καταστατικού του Διεθνούς Δικαστηρίου το οποίο όριζε το εξής:

> "*Το Δικαστήριο θα έχει την αρμοδιότητα να υποδεικνύει, εάν εκτιμάει ότι οι συνθήκες το απαιτούν, οποιαδήποτε προσωρινά μέρα τα οποία θα πρέπει να ληφθούν για να προστατεύσουν τα αντίστοιχα δικαιώματα καθενός από τα διάδικα μέρη*".

Επίσης το ελληνικό αίτημα βασίστηκε και στο άρθρο 66 του Κανονισμού του ιδίου Δικαστηρίου το οποίο όριζε: "*Προ της οριστικής αποφάσεως, τα λαμβανόμενα μέτρα θα γνωστοποιούνται αμέσως εις τους διαδίκους και εις το Συμβούλιον Ασφαλείας*"[31].

Το Διεθνές Δικαστήριο προχώρησε στη συζήτηση του αιτήματος λήψης προσωρινών μέτρων, χωρίς να εξετάσει το κύριο θέμα της αρμοδιότητάς του στην ουσία της διαφοράς. Η συζήτηση στο δικαστήριο έγινε χωρίς την παρουσία της Τουρκίας, η οποία έστειλε μόνο γραπτές παρατηρήσεις σχετικές με την αρμοδιότητα του δικαστηρίου να εκδικάσει την ουσία της διαφοράς και με τα επιχειρήματα της ελληνικής πλευράς για τον επείγοντα χαρακτήρα της λήψης των προσωρινών μέτρων. Η ελληνική πλευρά υποστήριξε ότι η ερευνητική δραστηριότητα του Sismik-I συνιστούσε ανεπανόρθωτη βλάβη στη χρήση της ηπειρωτικής της υφαλοκρηπίδας. Σε αυτό η Τουρκία απάντησε με γραπτές παρατηρήσεις ότι δεν έχει προκαλέσει βλάβη στα ελληνικά συμφέροντα με τις έρευνες και ότι δεν πρόκειται να χρησιμοποιήσει βία στην επίλυση της διαφοράς[32].

Το Διεθνές Δικαστήριο με την απόφασή του της 11ης Σεπτεμβρίου 1976 απέρριψε την ελληνική αίτηση για τη λήψη προσωρινών μέτρων. Ως αιτία απόρριψης

[30] ΡΟΖΑΚΗΣ Χ. "Το Διεθνές Νομικό Καθεστώς του Αιγαίου", όπ. π. σελ. 290.
[31] ΙΩΑΝΝΟΥ Κ ΣΤΡΑΤΗ Χ. "Το Δίκαιο της Θάλασσας", όπ. π. 462.
[32] ΡΟΖΑΚΗΣ Χ. "Η διαφορά από την πλευρά του ουσιαστικού διεθνούς δικαίου", όπ.π. σελ. 229.

θεωρήθηκε το γεγονός ότι:

> "*Το Διεθνές Δικαστήριο αν και τυπικά ανεξάρτητο, παραμένει ένα βασικό όργανο του ΟΗΕ και επηρεάζεται από τις πολιτικές ζυμώσεις που διαμορφώνονται στους κόλπους του. Από τη στιγμή που είχε προηγηθεί μια απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας – με το γνωστό περιεχόμενο - , η παρέμβαση του Διεθνούς Δικαστηρίου θα ήταν επικίνδυνη για την ομόνοια των οργάνων του ΟΗΕ και την εξέλιξη της διαφοράς, έτσι όπως διαγραφόταν μέσα από τις υποδείξεις του κύριου πολιτικού οργάνου του ΟΗΕ. Αυτός ο παράγοντας θα πρέπει να έπαιξε καθοριστικό ρόλο και στην απόρριψη της ελληνικής προσφυγής για τη δικαστηριακή διερεύνηση της ουσίας, σε συνδυασμό, βέβαια, με τη γενικότερη απροθυμία του Διεθνούς Δικαστηρίου να διερευνά προσφυγές, όταν δεν είναι απόλυτα σαφής η συναίνεση των αντιτιθέμενων μερών στην αρμοδιότητά του να επιλύσει μια διαφορά τους*"[33].

Είναι προφανές ότι η ελληνική προσφυγή ζητούσε από το Διεθνές Δικαστήριο, να επιλύσει την ελληνοτουρκική διαφορά για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας χωρίς τη συναίνεση της Τουρκίας και χωρίς την ύπαρξη συνυποσχετικού, το οποίο θα αποδείκνυε τη βούληση των δύο μερών να αναθέσουν από κοινού την επίλυση της διαφοράς στο Δικαστήριο. Για το λόγω αυτό το Διεθνές Δικαστήριο βρέθηκε αντιμέτωπο πριν την διερεύνηση της ουσίας της διαφοράς με το θέμα της αρμοδιότητάς του, καθώς το άρθρο 36 παρ.1, όριζε: "Η διαδικασία του Δικαστηρίου περιλαμβάνει όλες τις υποθέσεις τις οποίες τα μέρη παραπέμπουν σ' αυτό και όλα τα θέματα τα οποία ειδικά προβλέπονται από τον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών ή από συνθήκες και συμφωνίες που ισχύουν[34]".

Ωστόσο στο Δικαστήριο η ελληνική προσφυγή επιχείρησε να στηρίξει την ύπαρξη της αρμοδιότητάς του, σε δύο διεθνείς εκδηλώσεις, σύμφωνα με τις οποίες δέσμευαν την κάθε χώρα, την Ελλάδα και την Τουρκία, να δέχεται την δικαιοδοσία του Δικαστηρίου με τη μονομερή προσφυγή ενός από τα δύο κράτη. Η πρώτη διεθνής εκδήλωση αφορούσε τη Γενική Πράξη για την Ειρηνική Επίλυση των Διεθνών Διαφορών του 1928[35], ενώ η δεύτερη εντοπιζόταν στο Ανακοινωθέν των Βρυξελλών του 1975, το οποίο είχε προκύψει μετά τη συνάντηση του Έλληνα και του Τούρκου

[33] ΡΟΖΑΚΗΣ Χ. "Το Διεθνές Νομική Καθεστώς του Αιγαίου", όπ. π., σελ. 291.
[34] Η παρ. 6 του άρθρου 36 ορίζει την αρχή της (αρμοδιότητας της αρμοδιότητας), το δικαστήριο αποφασίζει από μόνο του για την αρμοδιότητά του και έχει ως εξής: "In the event of a dispute as to whether the Court has jurisdiction, the matter shall be settled by the decision of the Court".
[35] League of Nations Treaty Series 93 (1929) 345.

πρωθυπουργού αντίστοιχα στις Βρυξέλλες.

Στη Γενική Πράξη περί Ειρηνικού Διακανονισμού των Διαφορών που υπογράφηκε το 1928 στη Γενεύη, είχαν προσχωρήσει τόσο η Ελλάδα το 1931, όσο και η Τουρκία το 1934. Η προσχώρηση της Ελλάδας στη Γενική Πράξη είχε γίνει με την παρακάτω επιφύλαξη:

> "*Εξαιρούνται από τις διαδικασίες της Γενικής Πράξης… οι διαφορές που αναφέρονται σε ζητήματα τα οποία το διεθνές δίκαιο αφήνει στην αποκλειστική δικαιοδοσία των κρατών, και, κυρίως, οι διαφορές που αφορούν το εδαφικό καθεστώς της Ελλάδας, περιλαμβανόμενων και των διαφορών που αφορούν δικαιώματα της κυριαρχίας στα λιμάνια της και στις οδούς επικοινωνίας". Η επιφύλαξη αυτή αποδείχθηκε ότι εξασθένησε το ελληνικό επιχείρημα, καθώς κατά το άρθρο 39 (3) της Γενικής Πράξης οι διεθνείς διαφορές που εξαιρεί ένα κράτος αντίδικο από την αρμοδιότητα του Διεθνούς Δικαστηρίου με επιφύλαξη στη σχετική ρήτρα αρμοδιότητας είναι διαφορές που εξαιρούνται και για το αντίδικό του*[36].

Η ελληνική πλευρά αναφορικά με την επιφύλαξη έθεσε το επιχείρημα ότι ο νομικός θεσμός της υφαλοκρηπίδας ήταν άγνωστος το 1931, όταν ετέθη η επιφύλαξη, οπότε δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι η οριοθέτησή της εμπίπτει στην έννοια των διαφορών για το εδαφικό καθεστώς εκείνης της εποχής. Το Δικαστήριο απάντησε ότι ο όρος "*πρέπει να ερμηνευτεί σύμφωνα με τους κανόνες του Διεθνούς Δικαίου όπως αυτοί υπάρχουν σήμερα και όχι όπως υπήρχαν το 1931*".

Όσον αφορά τη δεύτερη διεθνή εκδήλωση, η οποία ήταν το Κοινό Ανακοινωθέν των Βρυξελλών της 31ης Μαΐου, την οποία η Ελλάδα επικαλέστηκε ως αυτοτελή βάση δικαιοδοσίας, το Δικαστήριο έκρινε ότι

> "*δεν είχε ως αντικείμενο, ή ως αποτέλεσμα τη δέσμευση των δύο Πρωθυπουργών για λογαριασμό των αντίστοιχων Κυβερνήσεων τους να δεχθούν άνευ όρων την υπαγωγή της παρούσας διαφοράς στο Δικαστήριο με μονομερή προσφυγή…. και ότι συνεπώς το εν λόγω ανακοινωθέν δεν αποτελεί έγκυρη βάση για τη θεμελίωση της δικαιοδοσίας του Δικαστηρίου (στην επίδικη διαφορά)*".

Το δικαστήριο απέρριψε την ελληνική προσφυγή με δώδεκα ψήφους υπέρ και

[36] ΙΩΑΝΝΟΥ Κ. ΣΤΡΑΤΗ Α. "Δίκαιο της Θάλασσας", όπ.π. σελ. 468.

δύο κατά, τονίζοντας ότι δεν υπήρχε δυνατότητα μονομερούς προσφυγής[37], για την επίλυση της διαφοράς και ότι ήταν έτοιμο να αναλάβει τη διερεύνηση της ουσίας, όταν οι συνθήκες επιτρέψουν την καθιέρωση της δικαιοδοσίας του στην υπόθεση[38].

4.1.2.1.4. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΥΦΑΛΟΚΡΗΠΙΔΑ ΚΑΙ Ο ΝΟΜΙΜΟΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΤΗΣ ΤΙΤΛΟΣ

Το Διεθνές Δίκαιο της υφαλοκρηπίδας έχει διαμορφωθεί μέσα από την πρακτική των κρατών, η οποία έχει αποκρυσταλλωθεί στις δύο μεγάλες συμβάσεις, τη Σύμβαση της Γενεύης το 1958 και τη Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας του 1982. Στο διάστημα που μεσολάβησε μεταξύ των δύο Συμβάσεων προέκυψε η περαιτέρω διεύρυνση του ενδιαφέροντος της εκμετάλλευσης των θαλάσσιων και υποθαλάσσιων πόρων από τα παράκτια κράτη[39]. Η εξέλιξη αυτή αποτυπώθηκε στη Σύμβαση για το δίκαιο της Θάλασσας και νομιμοποιούσε σε μεγαλύτερη έκταση τη ιδιοποίηση των θαλάσσιων πόρων και όρισε με ακρίβεια τα νέα όρια κρατικής κυριαρχίας στην ανοιχτή θάλασσα[40].

Η Σύμβαση τη Γενεύης και η Σύμβαση για το δίκαιο της Θάλασσας ορίζουν ότι:

> "*1.Το παράκτιο κράτος ασκεί κυριαρχικά δικαιώματα στην ηπειρωτική υφαλοκρηπίδα για το σκοπό της εξερεύνησης της και της εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων της.*
>
> *2. Τα δικαιώματα που αναφέρονται στην παράγραφο 1 αυτού του Άρθρου είναι αποκλειστικά με την έννοια ότι, αν το παράκτιο κράτος δεν εξερευνά την ηπειρωτική υφαλοκρηπίδα ή δεν εκμεταλλεύεται, τους φυσικούς πόρους της, κανείς δεν μπορεί να αναλάβει αυτές τις δραστηριότητες ή να διεκδικήσει την ηπειρωτική υφαλοκρηπίδα, χωρίς την εκφρασμένη συναίνεση του παράκτιου κράτους.*
>
> *3.Τα δικαιώματα του παράκτιου κράτους στην ηπειρωτική υφαλοκρηπίδα δεν εξαρτώνται από κατοχή, πραγματική ή ονομαστική, ή από εκφρασμένη δήλωση*[41]".

Η έννομη σχέση του κράτους με τη γειτονική υφαλοκρηπίδα περιλαμβάνει το έδαφος, ως φυσικό στοιχείο τόσο το ηπειρωτικό όσο και το νησιωτικό. Αυτό

[37] Aegean Sea Continental Shelf Case (Jurisdiction), ICJ, Reports, 1978, παρ. 94-108.
[38] Aegean Sea Continental Shelf Case (Jurisdiction), όπ. π. παρ. 94-108.
[39] ΔΙΠΛΑ Χ. ΡΟΖΑΚΗΣ Χ. "Το Δίκαιο της Θάλασσας και η εφαρμογή του στην Ελλάδα" εκδ. Σιδέρης, 2004, 211.
[40] R.R. CHURCHILL, A. V Lowe, The Law, of the Sea, Manchester: University Press, 1999, R.J. Dupuy, D. Vignes (eds), Traité du nouveau droit de la mer, Bruxelles: Bruylant, 1985.
[41] Άρθρο 2 της Σύμβασης της Γενεύης και άρθρο 77 της Σύμβασης για το Δίκαιο της Θάλασσας .

εκπορεύεται από τις σχετικές κωδικοποιητικές συμβάσεις του Δικαίου της Θάλασσας, οι οποίες κάνουν αναφορά τόσο στο νησιωτικό, όσο και στο ηπειρωτικό έδαφος, τα οποία έχουν δικαιώματα στην υφαλοκρηπίδα. Ειδικότερα το άρθρο 1 της Σύμβασης της Γενεύης ορίζει: *"(α)….τον βυθό και το υπέδαφος των υποθαλάσσιων περιοχών που παράκεινται στις ακτές…, (β) τον βυθό και το υπέδαφος των υποθαλάσσιων περιοχών που παράκεινται στις ακτές των νησιών*".

Παράλληλα η Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας (Τμήμα VIII) ορίζει ότι τα νησιά δικαιούνται υφαλοκρηπίδα, όπως επίσης και άλλες θαλάσσιες ζώνες και ρυθμίζει και άλλα θέματα που αφορούν το καθεστώς των νησιών[42].

Συνεπώς όλα τα κράτη με παράκτιες περιοχές ηπειρωτικές και νησιωτικές έχουν πέρα από την αιγιαλίτιδα ζώνη τους υποθαλάσσια τμήματα, στο βυθό και το υπέδαφος του βυθού, τα οποία είναι η νομική τους υφαλοκρηπίδα, με εξαίρεση τις περιπτώσεις όπου η στενότητα της θάλασσας δεν επιτρέπει την ύπαρξη υφαλοκρηπίδας, παρά μόνο εσωτερικά ύδατα και αιγιαλίτιδα ζώνη. Όλες οι ακτές ενός κράτους, τόσο οι ηπειρωτικές όσο και οι νησιωτικές είναι γραμμές βάσης ή χρησιμοποιούνται, ως σημεία αναφοράς για τη χάραξη γραμμών βάσης , για τις περιπτώσεις εκείνες που δεν ακολουθείται η φυσική ακτογραμμή, από την οποία αρχίζει η μέτρηση του εύρους της ηπειρωτικής υφαλοκρηπίδας. Για την οριοθέτηση της ηπειρωτικής υφαλοκρηπίδας ενός κράτους λαμβάνονται υπ' όψιν όλες οι ακτές, χαράζοντας ένα εξωτερικό όριο, το οποίο να είναι ίδιο με την παρακείμενη ακτογραμμή ή το εσωτερικό όριο, από όπου αρχίζει η μέτρηση της υφαλοκρηπίδας[43].

4.1.2.1.5. Το ΠΡΑΚΤΙΚΟ ΤΗΣ ΒΕΡΝΗΣ

Μετά την έκδοση της απόφασης του Συμβουλίου Ασφαλείας στις 25 Αυγούστου 1976, πραγματοποιήθηκαν ελληνοτουρκικές επαφές, με σκοπό την εξεύρεση λύσης στο ζήτημα της οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου. Αποτέλεσμα των επαφών αυτών υπήρξε το Πρακτικό της Βέρνης, τον Νοέμβριο του 1976 το οποίο υπέγραψαν οι αρχηγοί των δύο αντιπροσωπειών, ο Έλληνας Πρέσβης Ι. Τζούνης και ο Τούρκος Καθηγητής Α.Μπίλγκε.

Το Πρακτικό της Βέρνης, του οποίου η πλήρης ονομασία είναι "Πρακτικό επί της ακολουθητέας διαδικασίας για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας μεταξύ

[42] Άρθρο 121 Της Σύμβασης για το Δίκαιο της Θάλασσας .
[43] ΔΙΠΛΑ Χ. ΡΟΖΑΚΗΣ Χ. "Το Δίκαιο της Θάλασσας και η εφαρμογή του στην Ελλάδα", όπ. π. σελ. 215.

Ελλάδας και Τουρκίας", ήταν ένα κείμενο - πλαίσιο για τη διεξαγωγή των διαπραγματεύσεων αναφορικά με την υφαλοκρηπίδα. Αφού συμφωνήθηκε η μυστικότητα των διαπραγματεύσεων και η μη χρήση του ίδιου του πρακτικού και των σχετικών προτάσεων, εκτός του πλαισίου των διαπραγματεύσεων για την υφαλοκρηπίδα ορίστηκε ότι:

"*1. Τα δύο Μέρη συμφωνούν όπως η διαπραγμάτευση είναι ειλικρινής, εμπεριστατωμένη και θα διεξαχθή μετά καλής πίστεως, με σκοπό όπως καταλήξη εις συμφωνίαν κοινή συναινέσει, καθ' όσον αφορά εις την οριοθέτησιν τής μεταξύ αυτών υφαλοκρηπίδος.*

2. Τα δύο Μέρη συμφωνούν όπως η διαπραγμάτευση αυτή είναι, ως εκ της φύσεώς της, αυστηρώς εμπιστευτική.

3. Τα δύο Μέρη διατηρούν τας αντιστοίχους θέσεις των, όσον αφορά εις την οριοθέτησιν της υφαλοκρηπίδος.

4. Τα δύο Μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωσιν όπως μη χρησιμοποιήσουν τας διατάξεις του παρόντος εγγράφου και τας εκατέρωθεν υποβληθησομένας προτάσεις κατά την διάρκεια της διαπραγμάτευσης ταύτης εν ουδεμία περιπτώσει εκτός του πλαισίου αυτής.

5. Τα δύο μέρη συμφωνούν όπως μη γίνουν δηλώσεις ή διαρροαί εις τον Τύπον επί του περιεχομένου των διαπραγματεύσεων, εκτός αν ήθελον άλλως αποφασίσει δια κοινής συμφωνίας.

6. Τα δύο Μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωσιν όπως απόσχουν πάσης πρωτοβουλίας ή πράξεως σχετικής προς την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου, η οποία θα ηδύνατο να παρενοχλήση την διαπραγμάτευσιν.

7. Τα δύο Μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωσιν όπως, καθ' όσον αφορά εις τας διμερείς των σχέσεις, απόσχουν πάσης πρωτοβουλίας ή πράξεως η οποία θα έτεινε να μειώση το κύρος του ετέρου"[44].

8. Τα δύο Μέρη συνεφώνησαν όπως μελετήσουν την πρακτικήν των κρατών και τους διεθνείς κανόνες επί του θέματος, προς τον σκοπόν της συναγωγής ωρισμένων αρχών και κριτηρίων, τα οποία θα ηδύναντο να εμφανισθούν εις την περίπτωσιν της οριοθετήσεως της υφαλοκρηπίδος μεταξύ των δύο χωρών.

9. Προς τον σκοπόν τούτον θέλει συσταθή μικτή Επιτροπή απαρτιζόμενη εξ

[44] Πρωτότυπη διατύπωση των κρίσιμων διατάσεων 6 και 7. "6. Les deux parties s' engagent de s' abstenir e toute initiative ou acte relatifs au plateau continental de la mer Egee qui pourraient gener la negotiation. 7. Les deux parties s' engagent, en ce qui concerne leurs relations bilaterales, de s' abstenir de toute initiative ou acte qui tendrait a discrediter l'autre".

εθνικών αντιπροσώπων.

10. Τα δύο Μέρη αποδέχονται όπως υιοθετήσουν βαθμιαίον ρυθμόν κατά την διεργασίαν της διεξαχθησομένης διαπραγματεύσεως κατόπιν διαβουλεύσεως μεταξύ των.....”[45].

Οι διατάξεις 6 και 7 του Πρακτικού της Βέρνης ήταν η βάση των ελληνοτουρκικών διαπραγματεύσεων, που συνεχίστηκαν μέχρι το 1981 και δεν αναφέρονταν σε θέματα ουσίας της οριοθέτησης, αλλά ήταν ένα καθαρά διαδικαστικό κείμενο[46]. Σημαντικά σημεία του κειμένου ήταν πρώτον η αναφορά που έγινε στην υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου και όχι στην υφαλοκρηπίδα των νησιών του ανατολικού Αιγαίου, όπως έκανε η ελληνική μονομερής προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο. Δεύτερον η παράγραφος 6 του Πρακτικού που καθιέρωνε ένα moratorium σχετικά με οποιαδήποτε πράξη κυριαρχικών δικαιωμάτων, πάνω σε οποιαδήποτε σημείο της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου[47].

Με το Πρακτικό της Βέρνης η Ελλάδα αποδέχθηκε επίσημα τις διαπραγματεύσεις ως μέσο επίλυσης της διαφοράς, ενώ η Τουρκία αποδέχθηκε ότι η διαφορά είναι νομική, όπως προκύπτει από τις παραγράφους 7 και 8 του κειμένου, οι οποίες ορίζουν ότι θα συσταθεί μεικτή Επιτροπή, με στόχο τη μελέτη της πρακτικής των κρατών, καθώς και την μελέτη των διεθνών κανόνων που εφαρμόζονται στην οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας[48].

Από το 1977 έως το 1981 πραγματοποιήθηκαν αρκετές συναντήσεις μεταξύ των δύο χωρών, με σημαντικότερη τη συνάντηση κορυφής στις 10 και 11 Μαρτίου 1978 μεταξύ του Κ Καραμανλή και του Μπ. Ετσεβίτ, για το θέμα της οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας, όμως όλες χωρίς αποτέλεσμα, εξ αιτίας του ότι οι δύο χώρες παρέμεναν προσκολλημένες στις αρχικές τους θέσεις, ενώ στην περίπτωση που σημειωνόταν κάποια πρόοδος σε μια συνάντηση την αναιρούσαν την επομένη. Ουσιαστικά η κατάσταση από πλευράς διαπραγματεύσεων είχε περιέλθει από το 1980 σε τέλμα

[45] Το Βήμα, 21 Νοεμβρίου 1976, σελ. 1.
[46] Το Πρακτικό της Βέρνης αντλεί τον χαρακτήρα του ως συμφωνίας από το ίσιο το γράμμα του κειμένου του, είναι χαρακτηριστικό ότι το κείμενο αναφέρει συνεχώς ότι τα “μέρη συμφωνούν”. International Legal Materials 16 (1977) 13.
[47] ΙΩΑΝΝΟΥ Κ. ΣΤΡΑΤΗ Α. “Το Δίκαιο της Θάλασσας”, όπ. π. σελ. 477.
[48] ΡΟΖΑΚΗΣ Χ. “Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις 1923 – 1987”, όπ. π. σελ. 300.

4.1.2.1.6. Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ 1987

Το αδιέξοδο των διαπραγματεύσεων διέκοψε η νέα ελληνική κυβέρνηση που προέκυψε από τις εκλογές του Οκτωβρίου του 1981. Η θέση της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ ήταν ότι οι διαπραγματεύσεις προϋποθέτουν την ύπαρξη αμοιβαίων διεκδικήσεων και, καθώς η Ελλάδα δεν απαιτεί τίποτα, δεν δέχεται και καμία μεταβολή στο καθεστώς του Αιγαίου. Έτσι διέκοψε τις συνομιλίες με την Τουρκία[49].

Το Πρακτικό της Βέρνης λοιπόν, που είχε νομιμοποιήσει τις διμερείς διαπραγματεύσεις και τις είχε ορίσει ως τρόπο επίλυσης της διαφοράς είχε πλέον καταρρεύσει. Ταυτόχρονα η ελληνική κυβέρνηση κινήθηκε προς μια προσπάθεια αποκατάστασης του ειρηνικού κλίματος στο Αιγαίο και αφού γνωστοποίησε στη διεθνή κοινότητα, στους δυτικούς συμμάχους και στους οργανισμούς την κρίση και απειλή στο Αιγαίο, τον Μάρτιο του 1982 ο Έλληνας πρέσβης στην Άγκυρα Γ. Παπούλιας επισκέφτηκε τον τούρκο υπουργό Εξωτερικών Ιλίρ Τουρκμέν και του πρότεινε μια άτυπη συμφωνία ενός κλίματος ύφεσης στις σχέσεις των δύο χωρών[50]. "*Το πλαίσιο της άτυπης αυτής συμφωνίας αφορούσε δηλαδή αποκλειστικά και μόνο την αποχή από προκλητικές δηλώσεις ή ενέργειες, χωρίς να υπεισέρχεται στο παραμικρό και στην ουσία των ελληνοτουρκικών διαφορών*"[51].

Η άτυπη αυτή συμφωνία (moratorium) έγινε δεκτή και από την Τουρκία, εγκαινιάζοντας έτσι μια νέα περίοδο στις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Όμως το moratorium[52] υπήρξε βραχύβιο, καθώς η Τουρκία το υπονόμευε προβαίνοντας σε τακτικές παραβάσεις και παραβιάσεις του εναερίου χώρου στο Αιγαίο, προκαλώντας επεισόδια και εμπλοκές με στρατιωτικό χαρακτήρα[53]. Το τελικό χτύπημα για την πλήρη απραξία στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, δόθηκε από την ανακήρυξη της Τουρκικής Δημοκρατίας της Βόρειας Κύπρου.

Το ζήτημα της οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας επανήλθε με ιδιαίτερη σοβαρότητα από τα μέσα του1986. Η αναζωπύρωση του θέματος έγινε από την τουρκική πλευρά, που προσπαθούσε να ματαιώσει οποιαδήποτε προσπάθεια έναρξης εξερεύνησης της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου από την Ελλάδα. Η γενικότερη κατάσταση είχε οξυνθεί ιδιαίτερα με αποτέλεσμα ένα μεθοριακό επεισόδιο στον

[49] Προγραμματικές δηλώσεις του Α. Παπανδρέου στη Βουλή. Πρακτικά Βουλής, τ. 1, Συνεδρίαση Δ', Ε', σελ. 15-41, 58-64.
[50] Βήμα της Κυριακής 4 Απριλίου 1982 "Ελληνική πρωτοβουλία για ύφεση στο Αιγαίο", Π. Λουκάκος.
[51] Βήμα της Κυριακής 4 Απριλίου 1982 όπ. π.
[52] Καθημερινή 9-7-1983, "Η Τουρκία μας προτείνει "moratorium" το οποίο αρνείται η ίδια".
[53] Τα Νέα , 10 Μαρτίου 1984, "Το επεισόδιο του αντιτορπιλικού Πάνθηρ".

Έβρο[54], το οποίο υπήρξε η αφορμή για επαναφορά στο θέμα του διαλόγου. Αμέσως μετά ο Τούρκος πρωθυπουργός δήλωσε ότι "ο διάλογος είναι προς όφελος και των δύο εθνών" και επανέλαβε την πρόταση για τη σύναψη συμφωνίας καλής γειτονίας, φιλίας και συνεργασίας που θα εγγυάται τα σύνορα[55].

Η ελληνική απάντηση σηματοδότησε την εντυπωσιακή στροφή της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ, όσον αφορά την επίλυση της οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας. Με δήλωσή της η ελληνική πλευρά δέχθηκε να παραπεμφθεί η διαφορά για την υφαλοκρηπίδα στο Διεθνές Δικαστήριο χωρίς να θέτει όρους και ταυτόχρονα απέκλειε τις διμερείς διαπραγματεύσεις ως μέθοδο επίλυσης της διαφοράς. Στο εξής η θέση αυτή θα αποτελούσε τη βάση της ελληνικής πολιτικής για τις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Επίσης η δήλωση αυτή αναγνώριζε μόνο την νομική διαφορά, για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας και αρνούνταν να δεχθεί την ύπαρξη οποιασδήποτε άλλης διαφοράς.

Στις 19 Μαρτίου 1987 απέπλευσε από τον όρμο Κέφαλος στο στενό της Ίμβρου, το ωκεανογραφικό τουρκικό σκάφος Πίρι-Ρέις, συνοδευόμενο από δύο πολεμικά του τουρκικού ναυτικού, προκειμένου να πραγματοποιήσει έρευνες έξω από την αιγιαλίτιδα ζώνη των ελληνικών νησιών[56]. Άμεση και δυναμική ήταν η αντίδραση της ελληνικής κυβέρνησης, καθώς ο Έλληνας πρωθυπουργός δήλωσε ότι θα παρεμποδιστούν στην πράξη οι έρευνες. Ταυτόχρονα έθεσε σε ετοιμότητα τις ένοπλες δυνάμεις της χώρας και ανέστειλε τη λειτουργία της αμερικάνικης βάσης στη Νέα Μάκρη.

Ο ελληνικός πολεμικός στόλος συγκεντρώθηκε στην επίμαχη περιοχή, όπου το κλίμα ήταν εκρηκτικό. Οι δύο χώρες βρίσκονταν στο χείλος του πολέμου, η τουρκική κυβέρνηση υπέβαλε έγγραφη διαμαρτυρία κατά της Ελλάδας στο Συμβούλιο Ασφαλείας των ΗΕ [Doc. S/18759], με την οποία καταλόγιζε στην Ελλάδα παραβίαση του Πρακτικού της Βέρνης, με πρόθεση γεωτρήσεων έξω από τα ελληνικά χωρικά ύδατα και επίσης παραβίαση της απόφασης του Συμβουλίου Ασφαλείας, λόγω διακοπής των διαπραγματεύσεων. Η ελληνική απάντηση δόθηκε στις 27 Μαρτίου 1987 με αντίστοιχο έγγραφο προς το Συμβούλιο Ασφαλείας [Doc. S/18766], όπου δηλωνόταν:

[54] Τα Νέα 27 Δεκεμβρίου 1986. Το μεθοριακό επεισόδιο στον Έβρο αφορούσε την ανταλλαγή πυροβολισμών μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων στρατιωτών, που οδήγησε στο θάνατο ενός Έλληνα και δύο Τούρκων στρατιωτικών και τον τραυματισμό άλλων.
[55] Καθημερινή, 28/29 Δεκεμβρίου 1986.
[56] Καθημερινή 27- 28 Μαρτίου 1987.

"*Σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο και την υπάρχουσα νομολογία του Διεθνούς Δικαστηρίου, τα δικαιώματα των παράκτιων ακτών στην υφαλοκρηπίδα υφίστανται ipso facto και δεν υπάρχει ανάγκη οποιουδήποτε νομικού μέτρου για την επιβεβαίωση της ισχύος τους…. Με άλλα λόγια η ελληνοτουρκική διαφορά δεν εμπλέκει ζητήματα διανομής της υφαλοκρηπίδας. Είναι απλώς τεχνικής φύσεως σε σχέση με την οριοθέτησή της, δηλαδή ο καθορισμός ενός σημείου μέχρι το οποίο εκτείνονται τα υπάρχοντα ipso facto και ab initio δικαιώματα. Συνεπώς, η Ελλάδα έχει τη θέση (maintains) ότι το αντικείμενο αυτής της διαφοράς είναι η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου και όχι η διανομή της*".

Η ελληνική σθεναρή στάση, σε συνδυασμό με ισχυρές πιέσεις που ασκήθηκαν από το ΝΑΤΟ[57] και Ευρώπη, οδήγησαν σε μια αιφνίδια εκτόνωση της κρίσης στις 28 Μαρτίου 1987, όταν το Πίρι-Ρέις με τον τουρκικό πολεμικό στόλο αποσύρθηκαν στα Στενά, και ο Τούρκος πρωθυπουργός δήλωσε στο Λονδίνο ότι "*αν οι ελληνικές έρευνες προχωρήσουν εκτός των χωρικών τους υδάτων, τότε θα προχωρήσουμε και εμείς εκτός των χωρικών μας υδάτων, περιμένουμε όμως την πρώτη κίνηση από την πλευρά τους*"[58].

"*Το επεισόδιο του Μαρτίου 1987 δεν επέφερε τα αναμενόμενα τακτικά αποτελέσματα στην Τουρκία. Αν η ερμηνεία μας για τις τουρκικές προθέσεις είναι ορθή - ότι δηλαδή η Τουρκία επιχείρησε να οξύνει την κατάσταση για να δημιουργήσει συνθήκες άμεσων και εφ' όλης της ύλης διαπραγματεύσεων με την Ελλάδα – τότε η επιτυχία της υπήρξε μηδενική. Εκείνο που, ωστόσο πέτυχε είναι να επισημοποιήσει τη λογική της αποχής από οποιαδήποτε ενέργεια στην υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου (ακόμα και σε τμήματά της που είναι πέρα από κάθε αμφιβολία ελληνικά και να απομακρύνει έτσι το ενδεχόμενο η ίδια να πιεστεί από τις εξελίξεις για να συγκατανεύσει σε δικαστηριακή επίλυση της εκκρεμότητας*[59]".

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο στις 8 Απριλίου 1987, σε απόφασή του (resolution) ζήτησε από τις δύο χώρες να λύσουν τις διαφορές τους ειρηνικά, στη

[57] Έκτακτη σύγκληση του Συμβουλίου των Μονίμων Αντιπροσώπων του ΝΑΤΟ στις Βρυξέλλες. Επίσης, ο Λόρδος Κάριγκτον, γενικός γραμματέας του ΝΑΤΟ, προσέφερε τις καλές υπηρεσίες του για την άρση της κρίσης, ενώ το State Department δήλωσε ότι οι ΗΠΑ βρίσκονται σε δραστήριες διαπραγματεύσεις με τις δύο χώρες.
[58] ΡΟΖΑΚΗΣ Χ. "Το Διεθνές Νομικό Καθεστώς του Αιγαίου", όπ. π. σελ. 310.
[59] ΡΟΖΑΚΗΣ Χ, "Το Διεθνές Νομικό Καθεστώς του Αιγαίου", όπ. π. σελ. 311.

βάση των κανόνων του διεθνούς δικαίου, και να συμφωνήσουν αμέσως να παραπέμψουν το νομικό πρόβλημα της οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης (Greece, Information, April, 10, 1987, Embassy of Greece, Press and Information Office, Washington, D. C.).

Από την κρίση του 1987 έως σήμερα ελάχιστα έχουν αλλάξει, ως προς την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας του Ανατολικού Αιγαίου μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Ως προς τις θέσεις της Ελληνικής Κυβέρνησης, πρώτον η Ελλάδα εμμένει στην δικαιοδοτική επίλυση της σχετικής διαφοράς και δεύτερον, κατά τη συζήτηση για τη διαμόρφωση του συνυποσχετικού, είναι ενδεχόμενο να συζητηθεί και το εφαρμοστέο δίκαιο. Ως προς τις θέσεις της Τουρκίας οι μέθοδοι επίλυσης των ελληνοτουρκικών διαφορών εξακολουθούν να είναι οι διμερείς διαπραγματεύσεις, η διαμεσολάβηση, η διαιτησία, ενώ δεν αποκλείει και την προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο[60].

4.1.2.7. Η ΑΙΓΙΑΛΙΤΙΔΑ ΖΩΝΗ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Παράλληλα με το θέμα της υφαλοκρηπίδας, η Τουρκία άρχισε να αντιδρά με εξαιρετικά έντονο τρόπο και στο ενδεχόμενο η ελληνική κυβέρνηση να διευρύνει την Αιγιαλίτιδα ζώνη της από τα 6 ν. μίλια στα 12 ν. μίλια. Με δηλώσεις τους όλοι σχεδόν οι Τούρκοι πρωθυπουργοί, από την εποχή εκείνη μέχρι σήμερα θεωρούν την πιθανότητα επέκτασης της ελληνικής αιγιαλίτιδας ζώνης ως αιτία πολέμου. Χαρακτηριστική είναι η απόφαση της Τουρκικής Εθνοσυνέλευσης της 8ης Ιουνίου 1995 σύμφωνα με την οποία μεταβίβασε στην Τουρκική Κυβέρνηση αρμοδιότητες για τη λήψη στρατιωτικών μέτρων στην περίπτωση που η Ελλάδα επεκτείνει το εύρος της αιγιαλίτιδας ζώνης, από τα 6 ν. στα 12 ν. μίλια. Ωστόσο η απόφαση αυτή της απειλής χρήσης βίας συνιστά διεθνές αδίκημα σύμφωνα με το άρθρο 2(4) του Χάρτη των Η.Ε. και τη Διακήρυξη της Γενική Συνέλευσης των Η.Ε. της 24ης Οκτωβρίου 1970 για τις αρχές του Διεθνούς Δικαίου.

Η τουρκική κυβέρνηση δραστηριοποιήθηκε έντονα και αντιτάχθηκε στην εφαρμογή των νέων αναδυόμενων θαλάσσιων κανόνων στο Αιγαίο Πέλαγος. Έτσι κατά την Τρίτη Συνδιάσκεψη για το Δίκαιο της Θάλασσας, εκδήλωσε την αντίθεσή της στην καθιέρωση ενός ενιαίου κανόνα, με βάση τον οποίο τα παράκτια κράτη δικαιούνται αιγιαλίτιδα ζώνη 12 ν. μιλίων. Παράλληλα προσπάθησε να επηρεάσει τη διεθνή κοινότητα για τη θέσπιση ειδικού νομικού καθεστώτος για τα νησιά που

[60] ΙΩΑΝΝΟΥ Κ. ΣΤΡΑΤΗ Α. "Δίκαιο της Θάλασσας", Όπ. π. σελ. 483.

βρίσκονται κοντά σε ακτές άλλου κράτους, αλλά ανήκουν σε ένα άλλο[61]. Επίσης χαρακτηριστική υπήρξε η προσπάθεια της Τουρκίας στο περιθώριο της Συνόδου να επηρεάσει την ΕΣΣΔ και τις ΗΠΑ, με το αιτιολογικό ότι μια επέκταση της ελληνικής αιγιαλίτιδας ζώνης στο Αιγαίο, θα είχε συνέπειες στην ελεύθερη διακίνηση των στόλων τους στο Αιγαίο και τη Μαύρη θάλασσα.

Τελικά όχι μόνο δεν βρήκε ανταπόκριση η προσπάθειά της, αλλά η Μόσχα απάντησε ότι δεν θα είχε αντίρρηση για την διεύρυνση της ελληνικής αιγιαλίτιδας ζώνης, με την προϋπόθεση ότι η Ελλάδα θα εξασφάλιζε καθεστώς ελεύθερης ναυσιπλοΐας στα στενά που θα σχημάτιζε η διευρυμένη αιγιαλίτιδα[62].

4.1.2.1.7.1. ΤΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΔΥΟ ΚΡΑΤΩΝ

Εκτός από την πολιτική απειλή η Τουρκία έχει αναπτύξει και διάφορα νομικά επιχειρήματα για τη στήριξη των αντιδράσεών της στο δικαίωμα της Ελλάδας να επεκτείνει μονομερώς την αιγιαλίτιδα ζώνη της στα 12 ν. μίλια, τα οποία είναι:

1. Το Αιγαίο αποτελεί ημίκλειστη θάλασσα και μια ενέργεια επέκτασης της αιγιαλίτιδας ζώνης θα απαιτούσε την προηγούμενη συγκατάθεση της Τουρκίας ως ομόρου παράκτιου κράτους.
2. Η άνευ διακρίσεως εφαρμογή του κανόνα των 12 μιλίων σε μια ημίκλειστη θάλασσα, αποτελεί κατάχρηση δικαιώματος, κατά παράβαση του άρθρου 300 της Σύμβασης του ΔΘ, η οποία προβλέπει ότι τα κράτη μέρη της Σύμβασης "…θα ασκούν τα δικαιώματα, τη δικαιοδοσία και τις ελευθερίες που αναγνωρίζονται από την παρούσα Σύμβαση κατά τρόπο που δεν θα αποτελεί κατάχρηση δικαιώματος".
3. Η επέκταση των ελληνικών χωρικών υδάτων στα 12 ν. μίλια θα καταστήσει το Αιγαίο ελληνική λίμνη, με αποτέλεσμα να περιοριστεί η ελευθερία της ναυσιπλοΐας και να θιγεί το δικαίωμα της Τουρκίας για πρόσβαση στην ανοιχτή θάλασσα και τέλος θα δημιουργήσει σοβαρή απειλή για τα συμφέροντα της Τουρκίας .

Τα επιχειρήματα αυτά δεν έγιναν αποδεκτά και δεν ενσωματώθηκαν στη Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας. Ωστόσο η Τουρκία, όταν αντιλήφθηκε ότι οι προτάσεις της περί ειδικών κανόνων στις ημίκλειστες θάλασσες για την οριοθέτηση ζωνών δικαιοδοσίας δεν έγιναν αποδεκτές, ζήτησε να γίνει ρητή αναφορά του άρθρου

[61] ΣΑΖΑΝΙΔΗΣ Χ. "Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις στην πενταετία 1973-1978", όπ. π., σελ.181.
[62] ΡΟΖΑΚΗΣ Χ. "Η εξέλιξη του Δικαίου της Θάλασσας", όπ. π., σελ. 343.

300 καθώς και του άρθρο 123 της Σύμβασης για το Δίκαιο της Θάλασσας για τις περίκλειστες θάλασσες. Υποστήριξε ότι η αδιάκριτη εφαρμογή του κανόνων των 12 μιλίων σε ημίκλειστες θάλασσες εμπίπτει στην απαγόρευση του άρθρου 300 της Σύμβασης για το Δίκαιο της Θάλασσας , αλλά και αυτή η προσπάθεια απέτυχε.

Από την άλλη πλευρά η Ελληνική κυβέρνηση υποστήριξε ότι σύμφωνα με την Σύμβαση για το δίκαιο της Θάλασσας του1982 και το άρθρο 3

> "*κάθε κράτος έχει το δικαίωμα να προσδιορίζει το πλάτος της Αιγιαλίτιδας ζώνης του. Αυτό το πλάτος δεν πρέπει να ξεπερνάει τα 12 ναυτικά μίλια, που μετρώνται από τις γραμμές βάσης έτσι όπως ορίζονται σύμφωνα με τη Σύμβαση*",

και του παρέχεται το δικαίωμα να διευρύνει την αιγιαλίτιδα ζώνη του στα 12 ν. μίλια[63]. Έχει επίσης δικαίωμα να διευρύνει την αιγιαλίτιδα ζώνη στα 12 ν. μίλια εκτός από τις περιοχές των ανατολικών ελληνικών νησιών και των ηπειρωτικών ακτών της Τουρκίας. Στις περιοχές αυτές ισχύει το καθεστώς της μέσης γραμμής, έτσι όπως έχει διατυπωθεί στις σχετικές διεθνείς συμφωνίες, για την οριοθετική γραμμή Δωδεκανήσου Τουρκίας.

Η Ελλάδα αναγνωρίζει ότι η διεύρυνση της αιγιαλίτιδας ζώνης θα συντελέσει στον εγκλεισμό θαλάσσιων περιοχών στο Αιγαίο και γι' αυτό δέχεται την εφαρμογή του κανόνα της ελεύθερης ναυσιπλοΐας που προβλέπει η σύμβαση του 1982 για τα διεθνή στενά. Για το λόγο αυτό η Ελλάδα κατέθεσε ερμηνευτική δήλωση, υπογράφοντας τη Σύμβαση για το δίκαιο της Θάλασσας η οποία είχε ως εξής :

> "*Σχετικά με τις διατάξεις του Μέρους ΙΙΙ "περί Στενών χρησιμοποιουμένων για τη διεθνή ναυσιπλοϊα", και ειδικότερα όσον αφορά την εφαρμογή στην πράξη των άρθρων 36, 38, 41 και 42 της συμβάσεως του Δικαίου της Θάλασσας, σε περιοχές όπου είναι κατεσπαρμένα πολυάριθμα νησιά, τα οποία σχηματίζουν πληθώρα εναλλακτικών Στενών εξυπηρετούντων ουσιαστικώς μίαν και την αυτήν οδόν διεθνούς ναυσιπλοΐας, η Ελλάς αντιλαμβάνεται ότι το οικείο παράκτιο κράτος έχει την ευθύνη όπως προσδιορίζει τον ή τους διαδρόμους εκείνους μέσω των εναλλακτικών τούτων Στενών δια των οποίων τα πλοία και τα αεροσκάφη τρίτων χωρών θα δύνανται να διακινούνται υπό καθεστώς transit passage, κατά τρόπο ώστε αφενός μεν να ικανοποιούνται οι απαιτήσεις*

[63] Σχέδιο άρθρου (άρθρο 7) που υπέβαλε η Ελλάδα στην συνδιάσκεψη στο A/CONF. 62/C. 2/L. 22. Η θέση αυτή συνάγεται από πολιτικές δηλώσεις των ελληνικών κυβερνήσεων και από τη στάση της ελληνικής αντιπροσωπείας στη Τρίτη Συνδιάσκεψη για το Δίκαιο της Θάλασσας.

της διεθνούς ναυσιπλοΐας και αεροπλοΐας μέσω της υπ' όψιν περιοχής, αφετέρου δε να πληρούνται οι ελάχιστες απαιτήσεις ασφαλείας τόσο των διερχομένων πλοίων ή αεροσκαφών όσο και του παράκτιου κράτους"[64].

Το ζήτημα της κατάχρησης δικαιώματος του άρθρου 300 της Σύμβασης του 1982 δεν έχει θέση στην περίπτωση της άσκησης νόμιμου δικαιώματος του παράκτιου κράτους, από την ίδια σύμβαση[65]. "Η έννοια της κατάχρησης δικαιώματος δεν μπορεί να αφορά την αρμοδιότητα καθεαυτήν αλλά τον τρόπο της άσκησης του δικαιώματος. Η διάταξη του άρθρου 300 εφαρμόζεται στα δικαιώματα των άλλων Κρατών και όχι στην καθαρή και απλή απαγόρευση να ασκηθεί μια αρμοδιότητα αναγνωρισμένη από την ίδια τη Σύμβαση. Η Τουρκία, επικαλούμενη τα συμφέροντά της για να αμφισβητήσει ένα δικαίωμα, προδίδει πολιτικό καιροσκοπισμό σε βάρος μιας αναμφισβήτητης νομιμότητας"[66].

"*Σε κατακλείδα, τόσο η Ελλάδα όσο και η Τουρκία έχουν το δικαίωμα σε περιοχές του Αιγαίου που δεν έχουν οριοθετηθεί, να διευρύνουν την αιγιαλίτιδα ζώνη τους στα 12 ν. μίλια, ή σε απόσταση μεγαλύτερη από τα 6 ν. μίλια, που ισχύει σήμερα. Μια τέτοια ενέργεια είναι σύννομη και κάθε αρνητικό επιχείρημα δεν μπορεί να είναι στηριγμένο παρά μόνον σε πολιτικό σκεπτικό*[67]*. Με την ευκαιρία θα πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι η Ελλάδα έχει τη δυνατότητα και το δικαίωμα – εφαρμόζοντας, μάλιστα, την αρχή της αμοιβαιότητας – να τροποποιήσει τα εξωτερικά όρια της αιγιαλίτιδας ζώνης της (και αν ακόμη τη διατηρήσει στα 6 ν. μίλια), αναδιαμορφώνοντας την εσωτερική γραμμή βάσης. Ακολουθώντας το παράδειγμα της Τουρκίας, η Ελλάδα θα μπορούσε να εφαρμόσει τις ευθείες γραμμές βάσης – αντί της φυσικής ακτογραμμής που εφάρμοσε στην τρέχουσα οριοθέτηση - και να διαφοροποιήσει, κατά συνέπεια, το εξωτερικό όριο της αιγιαλίτιδας ζώνης*"[68].

4.1.2.3. Η ΑΠΟΚΛΕΙΣΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΖΩΝΗ

"*Ως ΑΟΖ ορίζεται η πέραν και παρακείμενη της αιγιαλίτιδας ζώνης θαλάσσια περιοχή το πλάτος της οποίας μπορεί να φθάσει τα 200 μίλια από τις γραμμές*

[64] ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ Κ. "Βασικές Ρυθμίσεις του Νέου Δικαίου της Θάλασσας", Διεθνές Δίκαιο και Διεθνής Πολιτική 9 1985 σελ. 181.
[65] ΡΟΖΑΚΗΣ Χ. "Το Διεθνές Νομικό Καθεστώς του Αιγαίου", όπ. π., σελ. 349.
[66] KATSOUFROS TH. "Les différends gréco) turcs en ,er Egée", αδημοσίευτη μελέτη σελ. 12.
[67] Καθημερινή, 29 - 30 Μαΐου 1983 σελ. 5.
[68] ΡΟΖΑΚΗΣ Χ. "Το Διεθνές Νομικό Καθεστώς του Αιγαίου", όπ. π., σελ. 352.

βάσης από τις οποίες μετράται το εύρος της αιγιαλίτιδας ζώνης (άρθρο 56, σε συνδυασμό με άρθρο 57 Σύμβασης ΔΘ). Μέσα στην ΑΟΖ το παράκτιο κράτος ασκεί συγκεκριμένες εξουσίες, κυρίως για οικονομικούς σκοπούς"[69].

"Σε αντίθεση με την υφαλοκρηπίδα η οποία υφίσταται ως φυσικό δικαίωμα, ανεξάρτητα από την έκφραση βούλησης του παράκτιου κράτους να την αποκτήσει (τα δικαιώματα στην υφαλοκρηπίδα υπάρχουν ipso facto και ab initio), στην περίπτωση της ΑΟΖ το κράτος πρέπει να εκδηλώσει τη βούλησή του να αποκτήσει τη ζώνη, μέσα από μια εθνική πράξη κήρυξης. Από τη στιγμή που το κράτος εκφράζει αυτήν την βούληση αποκτά όλα τα δικαιώματα που το διεθνές δίκαιο του απονέμει σε μια περιοχή η οποία εκτείνεται ως τα διακόσια ναυτικά μίλια από την ακτή, με την προϋπόθεση βέβαια ότι το εύρος της θάλασσας στην περιοχή του παρέχει μια τέτοια δυνατότητα[70]".

Οι ελληνικές θέσεις για το ζήτημα της ΑΟΖ είναι μέχρι σήμερα ίδιες και συμβαδίζουν με το συμβατικό και εθιμικό διεθνές δίκαιο της θάλασσας. Αντιθέτως, οι τουρκικές θέσεις έχουν διαφοροποιηθεί. Έχει εγκαταλειφθεί το επιχείρημα της φυσικής προεκτάσεως της Ανατολίας, σύμφωνα με την οποία τα ελληνικά νησιά ήταν απλές εξάρσεις της τουρκικής υφαλοκρηπίδας. Οι Τούρκοι επικεντρώνονται στην αρχή της ευθυδικίας[71] και στις ειδικές συνθήκες, που θεωρεί ότι υπάρχουν στο Αιγαίο λόγω του ημίκλειστου χαρακτήρα της θάλασσας. Συνεπώς η Τουρκία ζητά η οριοθέτηση να γίνει επί τη βάσει των ηπειρωτικών ακτών των δύο χωρών, ακυρώνοντας και πάλι την υφαλοκρηπίδα των νησιών[72].

Είναι σαφές ότι η Ελλάδα όπως όλα τα κράτη, έχει δικαίωμα υιοθέτησης ΑΟΖ μέχρι το ανώτατο όριο των 200 ν. μιλίων. Από τον Σεπτέμβριο του 2021 η Ελλάδα έχει θεσπίσει μερικώς ΑΟΖ με την Αίγυπτο ενώ έχει μετατρέψει το θαλάσσιο όριο της συμφωνίας του 1977 με την Ιταλία για την υφαλοκρηπίδα σε όριο και για την ΑΟΖ. Σε περίπτωση που η Ελλάδα αποφασίσει να θεσπίσει ΑΟΖ έχει να αντιμετωπίσει πέντε οριοθετήσεις, με Αλβανία, Κύπρο, Αίγυπτο (στην υπόλοιπη περιοχή που δεν έχει οριοθετηθεί), Τουρκία και Λιβύη.

Η Τουρκία όχι μόνο προβάλλει αντιδράσεις στην υιοθέτηση ελληνικής ΑΟΖ, αλλά αντιδρά και στο ενδεχόμενο δημιουργίας αλιευτικής ζώνης στο Αιγαίο, στο

[69] ΙΩΑΝΝΟΥ Κ. ΣΤΡΑΤΗ Α. "Δίκαιο της Θάλασσας", όπ. π., σελ. 192.
[70] ΡΟΖΑΚΗΣ Χ. "Η Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη και το Διεθνές Δίκαιο", εκδ. Παπαζήση, 2013, σελ. 18.
[71] Άρθρο 38, παρ. 1, του Καταστατικού του Διεθνούς Δικαστηρίου.
[72] ΣΥΡΙΓΟΣ Α. "Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις", όπ. π. σελ. 249.

πλαίσιο της κοινής αλιευτικής πολιτικής της ΕΕ. Απειλεί την Ελλάδα πως μια τέτοια ενέργεια θα μπορούσε να θεωρηθεί αιτία πολέμου και απαιτεί τον αποκλεισμό ολόκληρου του Αιγαίου από την κοινή αλιευτική πολιτική.

Αντίστοιχα προβλήματα με αυτά του Αιγαίου, εμφανίζονται και στην περιοχή του τμήματος της Ανατολικής Μεσογείου, εκεί που η Ελλάδα αντλεί θαλάσσια δικαιώματα, λόγω των νησιών Κρήτης των Δωδεκανήσων και Καστελόριζου. Η παράλληλη ύπαρξη δικαιωμάτων της Τουρκίας καθώς και οι ιδιαιτερότητες της περιοχής προκαλούν οριοθετικά προβλήματα.[73]

> "*Για την Τουρκία το διεθνές δίκαιο έχει εφαρμογή σε όλο τον υπόλοιπο κόσμο εκτός από τη θαλάσσια περιοχή που περιβάλλει την Τουρκία στα δυτικά και νότια παράλιά της. Δυστυχώς, αυτή η αντίληψη ξεπερνά το όριο της αμοιβαίας δυσπιστίας που φυσιολογικά υπάρχει μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας και εμποδίζει την επίτευξη οποιασδήποτε συμφωνίας, που, ούτως ή άλλως, είναι δύσκολη και για τις δύο πλευρές*[74]".

4.1.2.4. ΟΙ ΓΚΡΙΖΕΣ ΖΩΝΕΣ

Στις 29 Ιανουαρίου 1996 το τουρκικό υπουργείο Εξωτερικών εξέδωσε μια ρηματική διακοίνωση στην οποία ανέφερε:

> "*Υπάρχουν εκατοντάδες μικρά νησιά, νησίδες και βράχοι στο Αιγαίο, το καθεστώς των οποίων παραμένει ασαφές... Αυτό οφείλεται στην έλλειψη συνολικής διμερούς συμφωνίας μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Η Τουρκία ξεκίνησε νομική μελέτη για το καθεστώς αυτών των νησιωτικών μορφωμάτων*"[75].

Έτσι άρχισε η ανάπτυξη της θεωρίας των γκρίζων ζωνών στο Αιγαίο, σύμφωνα με την οποία η Τουρκία αμφισβητεί την ελληνική κυριαρχία πολλών μικρών νησιών του Αιγαίου. Σε αυτά περιλαμβάνονται και κατοικημένα νησιά όπως οι Αρκιοί, οι Οινούσες, τα Αντίψαρα, το Αγαθονήσι και το Φαρμακονήσι. Η τουρκική επιχειρηματολογία όπως έχει εξελιχθεί μέχρι σήμερα αναφέρει ότι:

- Η Συνθήκη της Λοζάνης στο άρθρο 12 βάσει του οποίου εκχωρήθηκαν τα νησιά του Αιγαίου στην Ελλάδα δεν αναφέρει παρά μόνο τα ονόματα των μεγάλων νησιών και όχι των μικρών νησιών, νησίδων και βράχων.

[73] ΡΟΖΑΚΗΣ Χ. "Η Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη και το Διεθνές Δίκαιο", όπ. π. σελ. 53.
[74] ΣΥΡΙΓΟΣ Α. "Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις", όπ. π. σελ. 252.
[75] Turkish Daily News 1 Φεβρουαρίου 1996. Δήλωση του εκπροσώπου τύπου του τουρκικού υπουργείου Εξωτερικών Ομέρ Ακμπέλ, 31 Ιανουαρίου 1996.

- Η Συνθήκη της Λοζάνης στο άρθρο 15 με το οποίο εκχωρούνταν τα Δωδεκάνησα στην Ιταλία κάνει αναφορά σε 14 νησιά και στις εξαρτώμενες από αυτά νησίδες. Για τον πληρέστερο προσδιορισμό των εξαρτώμενων νησίδων υπογράφηκε ένα έγγραφο[76] που οριοθετούσε το νησιωτικό σύμπλεγμα της Μεγίστης και την περιοχή μεταξύ Δωδεκανήσου και μικρασιατικών ακτών, το οποίο ουδέποτε πρωτοκολλήθηκε στην Κοινωνία την Εθνών, άρα δεν ισχύει.
- Η Ελλάδα είχε ζητήσει οι δύο Ιταλοτουρκικές συμφωνίες να αναρτηθούν στη Συνθήκη των Παρισίων του 1947 και το αίτημα δεν έγινε δεκτό. Στη συνέχεια η ελληνική κυβέρνηση είχε ζητήσει από την τουρκική να επιβεβαιώσει τις Ιταλοτουρκικές Συμφωνίες χωρίς ούτε αυτό να γίνει δεκτό.
- Η Ελλάδα δεν μπορεί να επικαλείται τη Συνθήκη των Παρισίων του 1947 λόγω του ότι δεν έχει ενεργήσει καλόπιστα, καθ' όσον έχει στρατιωτικοποιήσει τα Δωδεκάνησα.
- Η Συμφωνία και το Πρακτικό του 1932 συνήφθησαν, "*στο πλαίσιο μιας ειδικής καταστάσεως της εποχής πριν από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο*[77]", *υπονοώντας ότι της επιβλήθηκε η συμφωνία παρά την θέλησή της*.

Η Ελλάδα με ρηματικές διακοινώσεις αντέκρουσε τα επιχειρήματα της Τουρκίας, στις οποίες ανέφερε ότι:

- Σύμφωνα με τα άρθρα 12 και 16 της Συνθήκης της Λοζάνης, γίνεται απολύτως σαφές ότι στη Τουρκία παραχωρούνται τα νησιά στην είσοδο του Ελλησπόντου Ίμβρος, Τένεδος, Λαγούσες και όλα τα νησιά που βρίσκονται εντός τριών μιλίων από τις τουρκικές ακτές και δεν έχουν εκχωρηθεί ρητώς στην Ελλάδα. Η Τουρκία έχει παραιτηθεί από οποιονδήποτε τίτλο ή δικαίωμα επί των άλλων νησιών του Αιγαίου.
- Η οριοθετική γραμμή μεταξύ Τουρκίας και Ιταλίας, η οποία κατείχε τότε τα Δωδεκάνησα ήταν απόλυτα σαφής, όπως όριζε η Συνθήκη του Ιανουαρίου του 1932 και το πρακτικό του Δεκεμβρίου του 1932. Η οριοθετική γραμμή ακολουθούσε την ίδια οριοθέτηση που προέβλεπε η Συνθήκη της Λοζάνης, ότι ως τουρκικά θεωρούνταν τα νησιά που απείχαν τρία μίλια από τις τουρκικές ακτές.

[76] Background Note on Aegean Disputes, http://www.mfa.gov.tr/baccccccckground-note-on-aegean-disputes.en.mfa.
[77] Ρηματική διακοίνωση Τουρκίας 29 Ιανουαρίου 1996.

- Η Συνθήκη Ιταλίας Τουρκίας πρωτοκολλήθηκε στην Κοινωνία των Εθνών το 1933 και το πρακτικό ως παρακολούθημα της συμφωνίας δεν ήταν αναγκαίο να πρωτοκολληθεί.
- Με τη Συνθήκη των Παρισίων του 1947 η Ελλάδα έγινε ο διάδοχος της Ιταλίας στα Δωδεκάνησα και ανέλαβε τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα της ιταλοτουρκικής Συνθήκης και του Πρακτικού του 1932.

Το επιχείρημα "μιας ειδικής καταστάσεως της εποχής πριν τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο" είναι ανίσχυρο, καθώς η Συνθήκη της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών 1969 ορίζει: "*Δεν δύναται να γίνει επίκλησις θεμελιώδους αλλαγής των περιστάσεων ως λόγου λήξεως της συνθήκης… οσάκις η συνθήκη καθορίζει μεθοριακή γραμμή*"[78].

Με την ανάπτυξη και συντήρηση στην επικαιρότητα της θεωρίας των γκρίζων ζωνών η Τουρκία επιδιώκει να έχει τα ακόλουθα αποτελέσματα:

> "*Δεν γίνονται αποδεκτά τα υπάρχοντα όρια των ελληνικών χωρικών υδάτων, που ισχύουν από το 1936, αφού αμφισβητούνται τα σημεία από όπου έχουν χαραχτεί. Κατ' ακολουθίαν, οποιαδήποτε επέκταση των ελληνικών χωρικών υδάτων πέραν των έξι μιλίων θα εθεωρείτο εξ ίσου αυθαίρετη. Ακόμη και αν συναινούσε η Τουρκία για επίλυση της διαφοράς για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας σε διεθνές δικαιοδοτικό όργανο, πρώτο θέμα προσφυγής θα έπρεπε να είναι η διαπίστωση της κυριαρχίας επί των νησιών. Η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας θα ακολουθούσε ως δεύτερο θέμα*"[79].

Σήμερα εξακολουθεί να διατηρεί όλες τις αξιώσεις της στο θαλάσσιο χώρο του Αιγαίου, συμπεριλαμβανομένης και της θεωρίας των γκρίζων ζωνών[80].

4.1.2.5. Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΕΘΝΙΚΟΣ ΕΝΑΕΡΙΟΣ ΧΩΡΟΣ

Η Τουρκία μετά την εισβολή στην Κύπρο αμφισβήτησε όλα τα καθεστώτα που ίσχυαν έως τότε στον εναέριο χώρο του Αιγαίου, μεταξύ αυτών και το καθεστώς του εθνικού εναερίου χώρου της Ελλάδας.

Η Ελλάδα θέσπισε τα όρια του εθνικού εναέριου χώρου της με Προεδρικό Διάταγμα στις 6-18 Σεπτεμβρίου 1931 το οποίο περιείχε την εξής διάταξη: "*…ορίζομεν το πλάτος της ζώνης των χωρικών υδάτων της αναφερόμενης εν τω άρθρω 2 του Νόμου 5017 εις 10 ναυτικά μίλια από των ακτών της Επικρατείας*[81]". Με

[78] Άρθρο 62.2 (α) της Συνθήκης της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών (1969).
[79] ΣΥΡΙΓΟΣ Α. "Ελληνοτουρκικές Σχέσεις" όπ. π. σελ. 485.
[80] ΙΩΑΝΝΟΥ Κ. ΣΤΡΑΤΗ Α. "Δίκαιο της Θάλασσας" σελ. 500.
[81] Ο Νόμος 5017 στα άρθρα 2 και 9 ορίζει ότι: "Το κράτος εξασκεί πλήρη και απόλυτον

τη ρύθμιση αυτή επεκτάθηκε στην ουσία η αιγιαλίτιδα ζώνη από 3 μίλια σε 10. Όμως η ρύθμιση αυτή δεν αφορούσε το σύνολο των λειτουργιών της αιγιαλίτιδας ζώνης αλλά στη λειτουργία ελέγχου των αεροπλάνων[82] πάνω από την αιγιαλίτιδα ζώνη. Το καθεστώς αυτό διατηρήθηκε και όταν το 1936 επεκτάθηκε η αιγιαλίτιδα ζώνη στα 6 ν μίλια. Το σύνθετο αυτό καθεστώς, όπου η Ελλάδα έχει αιγιαλίτιδα ζώνη 6 ν. μιλίων στη θάλασσα και 10 ν. μιλίων στον αέρα για τους σκοπούς της αεροπλοΐας, ίσχυσε μέχρι σήμερα με μία μόνο διαμαρτυρία στις αρχές του Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου,.

Μόλις το1974 η Τουρκία ζήτησε για πρώτη φορά τη μείωση του εναερίου ελληνικού χώρου από τα 10 ν. μίλια σε 6ν. μίλια και άρχισε τη συστηματική παραβίαση από τουρκικά πολεμικά αεροσκάφη της περιοχής μεταξύ 6 και 10 ν. μιλίων που συνεχίζεται έως σήμερα.

Σύμφωνα με τους τουρκικούς ισχυρισμούς ο ελληνικός εναέριος χώρος πέραν των 6 ν. μιλίων είναι παράνομος καθ' ότι σύμφωνα με τη Σύμβαση του Σικάγο καθώς και άλλες διεθνείς συμφωνίες, ο εθνικός εναέριος χώρος ταυτίζεται με το έδαφος και τη αιγιαλίτιδα ζώνη. Συνεπώς ο ελληνικός εναέριος χώρος πρέπει να ισοδυναμεί με 6 ν. μίλια όσο και η αιγιαλίτιδα ζώνη. Επομένως οι πτήσεις των τουρκικών αεροσκαφών μεταξύ των 6 και των 10 ν. μιλίων είναι απολύτως νόμιμες καθώς πρόκειται για ανοιχτή θάλασσα, οπότε ο εναέριος χώρος είναι ελεύθερος. Ο εκπρόσωπος τύπου του τουρκικού υπουργείου Εξωτερικών Εράλπ είχε δηλώσει σχετικά:

> "*Ο εθνικός εναέριος χώρος μιας χώρας είναι αυτός που βρίσκεται πάνω από το έδαφός της και τα χωρικά ύδατά της ... Είναι δυνατόν να βρει κανείς αυτήν την αρχή σε πολλές διεθνείς συμφωνίες και η Σύμβαση του Σικάγο του1944 είναι ένα παράδειγμα αυτού. Και όλοι ακολουθούν αυτή την αρχή εκτός από την Ελλάδα*"[83].

Επίσης η Τουρκία ισχυρίστηκε ότι δεν γνώριζε για το καθεστώς των 10 ν. μιλίων σε χρόνο προγενέστερο του 1974 και υποστήριξε ότι το πληροφορήθηκε μόλις

κυριαρχίαν επί του ατμοσφαιρικού χώρου, όστις υπέρκειται του εδάφους του. – Εν τη εννοία του εν τω παρόντι νόμω και τοις κανονισμοίς απαντωμένου "ελληνικόν έδαφος" περιλαμβάνονται τα χωρικά ύδατα και ο υπερκείμενος κατά τα ανωτέρω ατμοσφαιρικός χώρος" - 9: "Επιτρέπεται εις την Κυβέρνησιν, εισηγήσει του Υπουργού της Αεροπορίας, να εξασφαλίζη, δια προεδρικών διαταγμάτων, τον κανονισμόν και την αστυνομίαν της αεροπορίας", ΦΕΚ Α'/ 158.

[82] ΓΙΟΚΑΡΗΣ Α. Οι Δικαιοδοσίες του Παράκτιου Κράτους στον Εναέριο Χώρο Εθνικό και Διεθνή ,εκδ. Α. Ν. Σάκκουλα, σελ. 57.

[83] ΣΑΖΑΝΙΔΗΣ Χ. "Ελλάδα Τουρκία" όπ. π., σελ. 282.

στις 2 Ιουνίου 1974, όταν γνωστοποιήθηκε από την Ελλάδα στον ICAO και κοινοποιήθηκε από αυτόν σε όλα τα κράτη μέλη[84]

Η Ελλάδα με στόχο τη στήριξη της διαφοράς μεταξύ των 6 και 12 μιλίων ανέπτυξε τα εξής επιχειρήματα:

Κατ' αρχάς έγινε αναφορά σε δύο αιγιαλίτιδες ζώνες. Η μία ζώνη 6 ν. μιλίων είναι πλήρης ζώνη χωρικών υδάτων. Η δεύτερη είναι περιορισμένη μόνο στη λειτουργία και αστυνόμευση της αεροπλοΐας και γενικότερα για την προστασία του παράκτιου κράτους από τις υπερπτήσεις[85].

Το δεύτερο ελληνικό επιχείρημα αναφέρεται στη λογική "του μείζονος και του ελάσσονος", σύμφωνα με το οποίο εφ' όσον η Ελλάδα έχει τη δυνατότητα καθιέρωσης πλήρους αιγιαλίτιδας ζώνης 12 ν. μιλίων, δύναται να έχει αιγιαλίτιδα ζώνη 10 ν. μιλίων για κάποιες μόνο από τις λειτουργίες της[86].

Το τρίτο επιχείρημα έχει σχέση με την αποδοχή από τους χρήστες του Αιγαίου, τη διεθνή κοινότητα και την Τουρκία του καθεστώτος των 10 ν. μιλίων για πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα. Η πολύ καθυστερημένη αμφισβήτηση από την Τουρκία μπορεί να αποδοθεί στην γενικότερη αναθεωρητική πολιτική της Τουρκίας, για πλειάδα θεμάτων στο Αιγαίο.

> "*Με βάση τη Σύμβαση της Γενεύης του 1958 και με βάση τη Σύμβαση για το δίκαιο της Θάλασσας του1982 κατοχυρώνεται απόλυτα το δικαίωμα της Ελλάδας για μονομερή επέκταση των χωρικών υδάτων στο Αιγαίο στα 12 ν. μ. υπό το μόνο περιορισμό της τηρήσεως της αρχής της μέσης γραμμής. Μια τέτοια οριοθέτηση είναι αυτονόητο ότι επισύρει και την επέκταση των ορίων του εύρους του εναερίου χώρου στα 12ν. μ. με αποτέλεσμα την εξουδετέρωση της, οποιασδήποτε μορφής, έγερσης αμφισβήτησης εκ μέρους της Τουρκίας*"[87].

4.1.3. ΤΑ ΔΙΕΘΝΗ ΘΕΣΜΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΕΛΛΑΔΑΣ-ΤΟΥΡΚΙΑΣ

4.1.3.1. ΤΟ FIR ΑΘΗΝΩΝ

Με τη Σύμβαση του Σικάγο του 1948, η διεθνής κοινότητα έθεσε κανόνες και κανονισμούς εναέριας κυκλοφορίας, προκειμένου να αντιμετωπίσει τα προβλήματα

---

[84] ΡΟΖΑΚΗΣ Χ "Ελληνοτουρκικές Σχέσεις", περιέχεται σε τέλεξ που απηύθυνε η Τουρκία στο ελληνικό υπουργείο Εξωτερικών στις 5 Μαΐου σελ. 467.

[85] Το επιχείρημα αυτό ανέπτυξε ο προϊστάμενος της Ειδικής Νομικής Υπηρεσίας του υπουργείου Εξωτερικών, καθηγητής Κ. Οικονομίδης "Βασικές Ρυθμίσεις..", σελ. 174.

[86] ΡΟΖΑΚΗΣ Χ. "Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις 1923-1987", όπ. π. σελ.364.

[87] ΓΙΟΚΑΡΗΣ Α. "Οι Δικαιοδοσίες του Παράκτιου Κράτους στον Εναέριο Χώρο, Εθνικό και Διεθνή", όπ. π. σελ. 85.

πύκνωσης της κυκλοφορίας των αεροπλάνων με το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Η Σύμβαση του Σικάγο αποτελεί τον καταστατικό χάρτη των διεθνών αερομεταφορών και συνοδεύτηκε από 17 παραρτήματα, που αποσκοπούσαν να καλύψουν πρακτικά προβλήματα κυκλοφορίας στον αέρα. Επίσης η Σύμβαση ίδρυσε τον Διεθνή Οργανισμό Πολιτικής Αεροπορίας (International Civil Aviation Organization) ο οποίος χάραξε αεροδιαδρόμους, εντός των οποίων θα κινούνταν υποχρεωτικά τα αεροπλάνα και στη συνέχεια κατένειμε το σύνολο του εναέριου χώρου της υφηλίου σε ζώνες επίγειας ευθύνης. Το 1952 συνήλθε στο Παρίσι η Ευρωπαϊκή Διάσκεψη Πολιτικής Αεροπορίας- Περιφερειακή Αεροναυτιλιακή Συνάντηση (European Civil Aviation Conference – Regional Air Navigation Meeting), με τη συμμετοχή των ευρωπαϊκών κρατών, συμπεριλαμβανομένης της Ελλάδας και της Τουρκίας, και διένειμε τον ευρωπαϊκό εναέριο χώρο.

Τα όρια του ελληνικού FIR ορίστηκαν από τη βόρεια χερσαία συνοριακή γραμμή, με την Αλβανία, Γιουγκοσλαβία, Βουλγαρία και Τουρκία (Έβρος). Από το δέλτα του Έβρου ως το Καστελόριζο η οριοθετική γραμμή συμπίπτει με τη γραμμή όπου τελειώνουν τα χωρικά ύδατα της Τουρκίας στο Αιγαίο. Από το Καστελόριζο η οριοθετική γραμμή ακολουθεί νοτιοδυτική κατεύθυνση μέχρι του σημείου που συναντά τον 34ο παράλληλο και στρέφεται δυτικά κάτω από την Κρήτη και το Λυβικό Πέλαγος. Η δυτική κατεύθυνση σταματά στον 19° μεσημβρινό, ανεβαίνει έως τις βόρειες ακτές της Κέρκυρας όπου και συναντά το ιταλικό FIR, για να στραφεί στη συνέχεια ανατολικά στον 41° παράλληλο και στα ελληνοβαλκανικά σύνορα[88]. Το κέντρο ελέγχου της περιοχής του ελληνικού FIR είναι το αεροδρόμιο της Αθήνας (Athinai FIR).

Στις 6 Αυγούστου 1974 η Τουρκία με την έκδοση της NOTAM 714 (παράρτημα III-1) εγκαινιάζει το τέταρτο θέμα στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, που αφορά το ζήτημα του εναερίου χώρου. Αμφισβητεί όρια του ελληνικό FIR, καθορίζοντας αυθαίρετα νέες συντεταγμένες (σημεία αναφοράς), από όπου τα αεροσκάφη από την Τουρκία και προς την Τουρκία, θα ήταν υποχρεωμένα να αναφέρουν τη θέση τους και να παίρνουν οδηγίες από τα Κέντρα Ελέγχου Εναέριας Κυκλοφορίας της Κωνσταντινούπολης (INSTABUL Air Traffic Control Center) ή της Άγκυρας (ANKARA Air Traffic Control Center) και όχι από το Κέντρο Ελέγχου Εναερίου Κυκλοφορίας της Αθήνας όπως γινόταν μέχρι τότε, αφού τα σημεία

[88] ΡΟΖΑΚΗΣ Χ., "Το Διεθνές Νομικό Καθεστώς του Αιγαίου", όπ. π. σελ. 375.

αναφοράς βρίσκονταν μέσα στο FIR/UIR Athinai (FIR/UIR Athinai Flight Infermation Region/ Upper Information Region Athinai),

Με το NOTAM 714, η Τουρκία έθεσε υπό τον έλεγχό της τον εναέριο χώρο του Ανατολικού Αιγαίου, ο οποίος βάσει διεθνών συμφωνιών ανήκε μέχρι τότε στην Ελλάδα[89].

Άμεση και σκληρή υπήρξε η αντίδραση της Αθήνας στην συγκεκριμένη ενέργεια της Τουρκίας, καθώς στις 13 Σεπτεμβρίου 1974 με τη NOTAM 1157 η ελληνική κυβέρνηση κήρυξε το Αιγαίο "Επικίνδυνη Περιοχή", νεκρώνοντας την περιοχή του Αιγαίου έως το 1980, οπότε και η Τουρκία πειθαναγκάστηκε να αποσύρει τη NOTAM 714.

> "*Παρ' όλα αυτά μέχρι και σήμερα τα μαχητικά αεροσκάφη της Τουρκίας (η συνθήκη του Σικάγο δεν συμπεριλαμβάνει μαχητικά αεροσκάφη, σύμφωνα με το άρθρο 3 το οποίο ορίζει: "Η Παρούσα σύμβασις θα εφαρμόζηται μόνον εις πολιτικά αεροσκάφη και ουχί εις τα κρατικά αεροσκάφη"), όταν εκτελούν πτήσεις ανατολικά αυτής της νοητής γραμμής (25^{ος} μεσημβρινός) δεν ενημερώνουν την Αθήνα*"[90].

Η Αθήνα όμως αντικρούει το τουρκικό επιχείρημα. Ισχυρίζεται ότι είναι απαραίτητη η κατάθεση σχεδίων πτήσης για την ασφάλεια και τον συντονισμό των πτήσεων στο Αιγαίο και επισημαίνει ότι το άρθρο 3 στην παράγραφο δ ορίζει:

> "*Τα συμβαλλόμενα Κράτη υποχρεούνται κατά την έκδοση των κανονισμών δια τα κρατικά των αεροσκάφη να λαμβάνωσι δεόντως υπόψιν την ασφάλειαν της ναυτιλίας των πολιτικών αεροσκαφών*".

Το αποτέλεσμα αυτής της κατάστασης είναι να επικρατεί στο Αιγαίο σε καθημερινή βάση πολεμικό κλίμα, με τα τουρκικά πολεμικά να εισέρχονται στο ελληνικό FIR και ταυτόχρονα να απογειώνονται ελληνικά για να τα αναχαιτίσουν.

Οι τουρκικές διεκδικήσεις στηρίζονται στα εξής επιχειρήματα:

Πρώτον, τη διεθνή αρμοδιότητα που έχει λάβει η Ελλάδα, από τη διεθνή κοινότητα την έχει καταχραστεί και έχει προσπαθήσει να τη μεταβάλει από απλό διαχειριστικό και διεκπεραιωτικό δικαίωμα, σε δικαίωμα κυριαρχίας του εναέριου χώρου του Αιγαίου[91]. Το επιχείρημα αυτό αντικρούει η ελληνική πλευρά και δηλώνει

---

[89] ΣΑΖΑΝΙΔΗΣ Χ. "Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις στην πενταετία 1973-1978", όπ. π., σελ. 142.
[90] ŞYLE KUT "Το Αιγαίο στην τουρκική εξωτερική πολιτική", στο "Μύθος και Πραγματικότητα", επιμ. Faruk Sönmezoğlu, 1998, σελ. 365.
[91] Το συγκεκριμένο επιχείρημα η Τουρκία στηρίζει στην Απόφαση Α23-11, που υιοθετήθηκε από τη Συνέλευση του ICAO, στη σύνοδο του της 16 Σεπτεμβρίου – 7 Οκτωβρίου 1980, η οποία

ότι ουδέποτε θεώρησε ότι έχει κυριαρχία στο Αιγαίο ή ότι τα όρια του Αιγαίου είναι τα ελληνικά σύνορα[92].

Δεύτερον, κάθε εχθρικό αεροπλάνο που διέρχεται από το ελληνικό FIR έχει τη δυνατότητα να πλήξει τα τουρκικά παράλια, χωρίς η Τουρκία να έχει τη δυνατότητα να λάβει εγκαίρως γνώση του γεγονότος, ώστε να ετοιμάσει την άμυνά της.

Αποτέλεσμα της αμφισβήτησης του ελληνικού από την Τουρκία FIR υπήρξε η αυθαίρετη επέκταση του FIR Istanbul έως το μέσον του Αιγαίου, καλύπτοντας και περιοχές εθνικής κυριαρχίας της Ελλάδας και συρρικνώνοντας έτσι το FIR της Αθήνας. Οι αεροδιάδρομοι του Αιγαίου, οι μακροχρόνιες δεσμεύσεις περιοχών για αεροναυτικές ασκήσεις στο Αιγαίο, η ζώνη έγκαιρης προειδοποίησης και η αμφισβήτηση όχι μόνο ως προς την καθιέρωση από την Ελλάδα της τερματικής περιοχής της Λήμνου, αλλά και συνολικά το δικαίωμα της Λήμνου να είναι στρατιωτικοποιημένη περιοχή και τέλος η μη υποβολή σχεδίων πτήσης από τουρκικά μαχητικά που πετούν στο Αιγαίο, αποτελούν όψεις αυτής της αυθαιρεσίας.

> "*Η διαφορά μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας για το FIR Αθηνών αφορά σε ένα διεθνές καθεστώς που έχει θεσπισθεί με πολυμερή συνθήκη. Η Ελλάδα ελέγχει και συντονίζει τις πτήσεις εντός της συγκεκριμένης περιοχής. Δεν ασκεί κυριαρχικό έλεγχο. Η Τουρκία αντιθέτως προσπαθεί να δημιουργήσει την εντύπωση ότι η Ελλάδα φέρεται σαν κυρίαρχος όλης της περιοχής, περιλαμβανομένου και του διεθνούς εναέριου χώρου. Το πρόβλημα με το FIR είναι το μοναδικό, στο οποίο υπήρξε τόσο παρατεταμένη διαρκής μεσολάβηση ενός διεθνούς οργανισμού, του ICAO. Αυτό οφειλόταν στο ότι οι ελληνοτουρκικές διαφορές επηρέαζαν μοιραία και τη διεθνή αεροπλοΐα. Οι λύσεις που τελικώς δόθηκαν από το 1980 έως το 2003, έχουν ικανοποιήσει τη διεθνή κοινότητα. Τα υπόλοιπα προβλήματα που έχουν παραμείνει (π.χ. παραβάσεις από τουρκικά πολεμικά) αντιμετωπίζονται ως αμιγώς ελληνοτουρκικά ζητήματα που "τυγχάνει" να λαμβάνουν χώρα εντός ενός*

ορίζει ότι: "The approval by the Council of Regional Air Navigation agreements relating to the provision by a State of air traffic services within airspace over the high seas does not imply recognition of sovereignty of that State over the airspace concerned".

[92] Πρακτικά Βουλής των Ελλήνων 16-1-1979, σελ. 1680. Ομιλία του Έλληνα Πρωθυπουργού Κωνσταντίνου Καραμανλή στις 16 Ιανουαρίου 1979: "Το FIR προσδιορίζει το ρόλο της Ελλάδας, ως εντολοδόχου του Διεθνούς Οργανισμού, να ελέγχει την αεροπορική κίνηση στο Αιγαίο, δεν προσδιορίζει όρια κυριαρχικά. Συμβαίνει όμως στην περίπτωση αυτή, κατά το πλείστον, το FIR να συμπίπτει με τα γεωγραφικά μας όρια".

Πρακτικά της Βουλής των Ελλήνων 22-10-1980 σελ. 714. Ομιλία του αρχηγού της αξιωματικής αντιπολίτευσης Ανδρέα Παπανδρέου: "Υπάρχουν περιοχές στο Βορειοανατολικό Αιγαίο, π.χ., όπου δεν υπάρχει σύμπτωση FIR και ελληνικών συνόρων"

διεθνούς καθεστώτος"[93].

4.1.3.2 Ο ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΟΥ ΝΑΤΟ

Ο Επιχειρησιακός έλεγχος είναι ένα καθεστώς που διαμορφώθηκε για την εξυπηρέτηση του ΝΑΤΟ, των στόχων του και των κρατών - μελών του και σε καμία περίπτωση ένα εθνικό καθεστώς, για την εξυπηρέτηση των αναγκών του κράτους που έχει την ευθύνη της διεκπεραίωσης[94].

Ως προς τον χερσαίο και ναυτικό έλεγχο στο πλαίσιο του ΝΑΤΟ, δεν υπήρχε διαφωνία μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Το πρόβλημα προέκυψε στον εναέριο επιχειρησιακό έλεγχο και ειδικότερα στο τμήμα της αεράμυνας, όπου η Τουρκία ζητούσε τον έλεγχο του ανατολικού Αιγαίου. Όμως τον έλεγχο ανέλαβε η Ελλάδα μετά τα γεγονότα της Κύπρου (ολόκληρου του Αιγαίου καθώς έως τότε τον έλεγχο της περιοχής των Δωδεκανήσων είχε η Τουρκία), με τη σύμφωνη γνώμη του ΝΑΤΟ. Μετά την αποχώρηση της Ελλάδας από το ΝΑΤΟ το 1974, η Τουρκία έσπευσε να καλύψει το κενό, που παρουσιάστηκε στο θέμα του ελέγχου στο Αιγαίο. Όμως όταν η Ελλάδα επανήλθε στο ΝΑΤΟ, η Τουρκία απαιτούσε αλλαγή των ορίων επιχειρησιακής ευθύνης των στρατηγείων του ΝΑΤΟ στο Αιγαίο. Η τελική συμφωνία η Ελλάδα δεν μπόρεσε να κατοχυρώσει τον επιχειρησιακό έλεγχο του Αιγαίου, γεγονός που εξακολουθεί να παραμένει έως σήμερα ένα από τα προβλήματα των ελληνοτουρκικών σχέσεων.

4.1.3.3. Η ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΔΙΑΣΩΣΗ ΣΤΟ ΑΙΓΑΙΟ

Η διεθνής κοινότητα από το 1938 με την Σύμβαση των Βρυξελλών, άρχισε να ορίζει κανόνες για διάσωση πλοίων και αεροσκαφών που βρίσκονται σε κίνδυνο. Η ίδια αντίληψη βρίσκεται στις Συμβάσεις του Σικάγο 1944 "για τη διεθνή πολιτική αεροπορία", του Λονδίνου 1974 "περί ασφάλειας της ανθρώπινης ζωής στη θάλασσα" και στη Διεθνή Σύμβαση του 1979 "για ναυτική έρευνα και διάσωση".

Τα όρια ευθύνης του ελληνικού FIR ορίστηκαν στο παράρτημα 15 της Συμβάσεως του Ghicago στο AIP Greece, vol. 1 σημ. 1.1., σύμφωνα με το οποίο τα όρια ευθύνης των αρμόδιων αρχών για παροχή υπηρεσιών έρευνας και διάσωσης στον εθνικό και διεθνή εναέριο χώρο του Αιγαίου και στην ανοιχτή θάλασσα στο Αιγαίο Πέλαγος, συμπίπτουν με τα όρια του FIR Αθηνών. Στην περιοχή αυτή μπορεί

[93] ΣΥΡΙΓΟΣ Α. "Ελληνοτουρκικές σχέσεις" όπ. π., σελ. 292.
[94] ΡΟΖΑΚΗΣ Α. "Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις", όπ. π., σελ. 408.

να λάβουν μέρος για έρευνα και διάσωση και τουρκικά μέσα, όμως ο συντονισμός όλων των μέσων μπορεί να γίνει μόνο από τις ελληνικές αρχές. Αργότερα, το 2004 ο ICAO με την αναθεώρηση του Παραρτήματος (Annex 12) για έρευνα και διάσωση καθόρισε ότι θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψιν και η επιχειρησιακή δυνατότητα ενός κράτους να προβεί στις οφειλόμενες ενέργειες[95]. Για τον λόγο αυτό η Ελλάδα αναβάθμισε τις επιχειρησιακές της δυνατότητες με σύγχρονα και επαρκή μέσα, προκειμένου να μην δώσει στην Τουρκία το επιχείρημα ότι δεν διαθέτει την προσήκουσα επιχειρησιακή δυνατότητα και άρα δε είναι σε θέση να αναλαμβάνει την ευθύνη για έρευνα και διάσωση στο Αιγαίο.

Το καθεστώς αυτό αμφισβήτησε η Τουρκία με τον Κανονισμό 88/13559 στις 7 Ιανουαρίου 1989. Ο κανονισμός ορίζει ότι διευκρινίζονται οι δραστηριότητες έρευνας και διάσωσης των αρμόδιων τουρκικών "διευθύνσεων" και οριοθετούνται οι αρμοδιότητές τους για παροχή υπηρεσιών έρευνας και διάσωσης σε κινδυνεύοντα "αεροπορικά και θαλάσσια μέσα" στην ξηρά, τον αέρα, την επιφάνεια της θάλασσας ή κάτω από αυτή, εντός του τουρκικού εναέριου χώρου, των χερσαίων συνόρων των εσωτερικών και χωρικών υδάτων και των "επιφανειών των ανοιχτών θαλασσών ή κάτω από αυτές". Στον κανονισμό αυτό επισυνάπτεται ένας χάρτης που εμφανίζει το Αιγαίο διχοτομημένο σε δύο περιοχές έρευνας και διάσωσης, όπου από τον 25ο μεσημβρινό, ο οποίος διέρχεται από το μέσον του Αιγαίου και ανατολικότερα, εμφανίζεται περιοχή τουρκικής αρμοδιότητας για έρευνα και διάσωση[96].

> "*Κατά συνολική εκτίμηση, ο τουρκικός Κανονισμός συνιστά μια μονομερή κρατική πράξη, αντίθετη στο διεθνές δίκαιο και η οποία ως τοιαύτη δεν μπορεί να επιφέρει έννομα αποτελέσματα στο διεθνή χώρο εφ' όσον δεν στηρίζεται σε νόμιμη βάση και προβαίνει σε οριοθετήσεις ζωνών κατά παραβίαση του διεθνούς δικαίου. Ειδικότερα σε ότι αφορά την αεροναυτική έρευνα και διάσωση στον εναέριο χώρο και την ανοιχτή θάλασσα, ο τουρκικός Κανονισμός είναι αντίθετος και παραβιάζει τη Σύμβαση του Σικάγο και τους διεθνείς αεροναυτικούς Κανονισμούς*"[97].

Αν και το θέμα της έρευνας και διάσωσης στο Αιγαίο δεν έχει τη βαρύτητα που έχουν τα άλλα ζητήματα στον συγκεκριμένο χώρο, εντούτοις δημιουργεί εντάσεις στις

[95] Σύμβαση του Σικάγο Παράρτημα 12, Άρθρο 2. 2. 1. 1.
[96] ΓΙΟΚΑΡΗΣ Α., "Οι Δικαιοδοσίες του Παράκτιου Κράτους στον Εναέριο Χώρο Εθνικό και Διεθνή", εκδ. Ν. Σάκκουλα, 1991, σελ. 174.
[97] ΓΙΟΚΑΡΗΣ Α., "Οι Δικαιοδοσίες του Παράκτιου Κράτους στον Εναέριο Χώρο Εθνικό και Διεθνή" όπ. π., σελ. 179.

σχέσεις των δύο χωρών καθημερινά.

4.1.3.3. Η ΑΠΟΣΤΡΑΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΝΗΣΙΩΝ ΤΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Η Τουρκία από το 1974 επικαλείται τις παραβιάσεις εκ μέρους της Ελλάδας των διεθνών Συνθηκών Ειρήνης της Λοζάνης του 1923, και των Παρισίων, όσον αφορά την υποχρέωση αποστρατικοποίησης των ανατολικών νησιών του Αιγαίου.

Η πρώτη αμφισβήτηση του δικαιώματος της στρατικοποίησης των ανατολικών νησιών του Αιγαίου αρχίζει αφ' ότου επιχειρήθηκε η ένταξη της Λήμνου στο στρατιωτικό σχεδιασμό του ΝΑΤΟ. Η Τουρκία αντέδρασε στο ενδεχόμενο αυτό, με το αιτιολογικό ότι η Λήμνος βρισκόταν σε καθεστώς αποστρατικοποίησης[98]. Το 1968 η Τουρκία έθεσε θέμα για τη στρατικοποίηση της Λήμνου και της Σαμοθράκης, ενώ το 1973 διαμαρτυρήθηκε για την παρουσία ελληνικών στρατευμάτων στη Λήμνο, Σαμοθράκη, Χίο, Λέσβο, Σάμο και Δωδεκάνησα. Το ζήτημα της στρατιωτικοποίησης των νησιών ετέθη από την Τουρκία λίγο πριν από την κυπριακή κρίση[99]. Ωστόσο από τον Απρίλιο του 1975 άρχισε εκ μέρους της Τουρκίας η συστηματική ανακίνηση του θέματος κυρίως στο πλαίσιο του ΝΑΤΟ. Ταυτόχρονα απειλούσε την Ελλάδα ότι θα καταλάβει τα νησιά manu militari, λύνοντας το θέμα οριστικά[100].

Από το 1977 το τουρκικό ενδιαφέρον επικεντρώθηκε στη Λήμνο και στον αποκλεισμό της από τον σχεδιασμό του ΝΑΤΟ. Ο νομικός Σύμβουλος του ΝΑΤΟ Μπούιλ (Buyle) στην έκθεσή του προς τα πολιτικά όργανα σχετικά με την αποτρατιωτικοποίηση της Λήμνου ανέφερε:

> "*Κατά την εκτίμηση του γραφείου μας η καλύτερη ερμηνεία είναι ότι η Συνθήκη της Λοζάνης έχει αντικατασταθεί από τη Συνθήκη του Μοντρέ και δεν υπάρχει κανένας περιορισμός στην εθνική κυριαρχία της Ελλάδας και το δικαίωμά της να πράττει στη Λήμνο αυτό που η Ελλάδα θεωρεί πιο σωστό*"[101].

Μετά από μια δεκαετία αντιπαραθέσεων, στο πλαίσιο του ΝΑΤΟ μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας τον Μάιο του 1986 στη Σύνοδο υπουργών Άμυνας του ΝΑΤΟ, αποφασίστηκε να συμπεριληφθεί η Λήμνος στον συμμαχικό σχεδιασμό, ως ενδιάμεσος σταθμός υποδοχής και υποστήριξης των ενισχύσεων της 1ης Αμφίβιας

---

[98] ΣΑΖΑΝΙΔΗΣ Χ. "Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις στην πενταετία 1973-1978", όπ. π., σελ. 164.
[99] ΣΑΖΑΝΙΔΗΣ Χ. "Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις στην πενταετία 1973-1978", όπ. π., σελ. 165.
[100] ΣΑΖΑΝΊΔΗΣ Χ. "Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις στην πενταετία 1973-1978", όπ. π., σελ. 165.
[101] ΣΑΖΑΝΙΔΗΣ Χ. "Ελλάδα, Τουρκία, ΝΑΤΟ και ο Εναέριος Χώρος του Αιγαίου1974-1986", Θεσσαλονίκη 1987, σελ. 206.

Δύναμης Αμερικάνων Πεζοναυτών.

Ο Τούρκος καθηγητής Σουλέ Κουτ σημείωνε:

"*Η ελληνική στρατιωτική ηγεσία προσπαθεί να νομιμοποιήσει τις αυθαίρετες ενέργειές της σ' αυτό το νησί. Για το λόγο αυτό ανακοίνωσε πρόσφατα ότι διαθέτει στο ΝΑΤΟ τις ελληνικές στρατιωτικές δυνάμεις που εδρεύουν στη Λήμνο και τις στρατιωτικές εγκαταστάσεις στο νησί και προσπάθησε να το εντάξει στο σχεδιασμό νατοϊκών ασκήσεων. Όμως αυτές οι προσπάθειές της μέχρι σήμερα έχουν αποτύχει*"[102].

Η Λήμνος εξακολουθεί να εξαιρείται από τον σχεδιασμό των ασκήσεων και της χρήσης της σε ειρηνική περίοδο, γεγονός που αναιρεί κατ' ουσίαν την απόφαση του1986[103].

Τα επιχειρήματα των δύο κρατών για την αποστρατιωτικοποίηση των νησιών του ανατολικού Αιγαίου είναι τα ακόλουθα:

Η θέση της Τουρκίας για ην αποστρατικοποίηση των ανατολικών νησιών του Αιγαίου είναι:

1. Η απόφαση των Συμμαχικών Δυνάμεων της 13ης Φεβρουαρίου του 1914 να παραχωρήσουν στην Ελλάδα τα νησιά Λήμνο, Σαμοθράκη, Μυτιλήνη, Χίο, Σάμο, Ικαρία, σύμφωνα με τα άρθρα 5 της Συνθήκης του Λονδίνου (17/30 Μαΐου 1913) και 15 της Συνθήκης της Αθήνας (1/14 Νοεμβρίου 1913), θέτοντάς τα παράλληλα σε καθεστώς αποστρατικοποίησης.
2. Τα καθεστώς της αποστρατικοποίησης επιβεβαιώνεται και από το άρθρο 12 της συνθήκης της Λοζάνης 24 Ιουλίου 1923.
3. Η Σύμβαση του Montreux του 1936 που διαμόρφωσε ένα νέο καθεστώς για τα νησιά δεν είχε στόχο να καταργήσει τις ελληνικές υποχρεώσεις που προέκυπταν από τη Σύμβαση της Λοζάνης για την ασφάλεια της Ελλάδας.
4. Το καθεστώς της αποστρατικοποίησης των νησιών του ανατολικού Αιγαίου συμπληρώνεται με την Συνθήκη Ειρήνης των Παρισίων της 10ης Φεβρουαρίου 1947, μεταξύ των συμμαχικών δυνάμεων και της Ιταλίας, που παραχωρούσε τα Δωδεκάνησα στην Ελλάδα με την προϋπόθεση να παραμείνουν αποστρατικοποιημένα. Ενώ έτσι έχει το νομικό καθεστώς της αποστρατιωτικοποίησης, οι ελληνικές ενέργειες της επαναστρατιωτικοποίησης των ανατολικών νησιών του Αιγαίου αποτελούν

[102] ŞULE KUT "Το Αιγαίο στην Τουρκική Εξωτερική Πολιτική", όπ. π., σελ.358.
[103] ΡΟΖΑΚΗΣ Χ. "Το Διεθνές Νομικό Καθεστώς του Αιγαίου", όπ. π., σελ. 427.

σαφή παραβίαση των συμβατικών υποχρεώσεων και θέτουν σε κίνδυνο τη σταθερότητα στην περιοχή[104] . Σήμερα παρά τις συστάσεις της Τουρκίας η Ελλάδα συνεχίζει να στρατιωτικοποιεί τα νησιά[105].

Η Ελλάδα από την πλευρά της αναγνωρίζει ότι έχει στρατιωτικοποιήσει τα νησιά, όμως στηρίζει τις ενέργειές της αυτές στα εξής επιχειρήματα:

1. Αναφορικά με τα νησιά Λήμνο και Σαμοθράκη δεν υφίσταται συμβατική δέσμευση αποστρατικοποίησης, καθ' όσον το άρθρο 12 της Συνθήκης της Λοζάνης γίνεται αναφορά στον τίτλο κυριαρχίας των νησιών και όχι αποστρατικοποίησής τους.
2. Η υποχρέωση αποστρατιωτικοποίησης πηγάζει από το άρθρο 4 της Συνθήκης της Λοζάνης, το οποίο έχει υποκατασταθεί από την Συνθήκη του Montreux (1936), η οποία ορίζει ότι: "Τα μέρη αποφάσισαν να υποκαταστήσουν την παρούσαν Σύμβασην εις την Σύμβασην την υπογραφείσαν εν Λωζάννη τη 24 Ιουλίου 1923 "[106].
3. Αναφορικά με τα νησιά Μυτιλήνη, Χίο, Σάμο, Ικαρία, και τα Δωδεκάνησα η Ελλάδα δήλωσε ότι αναγκάστηκε να προχωρήσει σε επανεξοπλισμό των νησιών για λόγους νόμιμης άμυνας καθ' όσον υφίσταται από την Τουρκία απειλή χρήσης βίας απαγορευμένης εξίσου με την άσκησή της από τον Καταστατικό Χάρτη του ΟΗΕ[107].
4. Η συγκέντρωση τουρκικών στρατευμάτων καθώς και πολυάριθμων αποβατικών σκαφών απέναντι από τα ελληνικά νησιά, συνιστά παραβίαση του κανόνα της μη απειλής χρήσης βίας, που προσδιορίζεται από το άρθρο 2 παρ.4 του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ. Η Ελλάδα αντιδρά στην απειλή αυτή με αντίποινα, δηλαδή αντίμετρα ίσης σημασίας και σπουδαιότητας με την απειλή που υφίσταται.
5. Όσον αφορά την Συνθήκη Ειρήνης του 1947 η Τουρκία δεν έχει δικαίωμα να την επικαλείται, καθώς δεν είναι συμβαλλόμενο μέλος της, δεδομένου ότι οι συνθήκες εφαρμόζονται μόνο ανάμεσα στα μέλη, δημιουργώντας δικαιώματα και υποχρεώσεις μόνο σε αυτά

[104] "Views on The Questions Between Greece and Turkey", Dişpolitika (Foreign Policy) 10(1985) 5 σελ. 15.
[105] MELEK FIRAT "Οι Τουρκοελληνικές Σχέσεις και το Κυπριακό", εκδ. Σιδέρη, 2012, σελ. 213
[106] ΡΟΖΑΚΗΣ Χ. "Το Διεθνές Νομικό Καθεστώς του Αιγαίου", όπ. π., σελ. 435.
[107]ΤΕΝΕΚΙΔΗΣ Γ. "Πρόλογος", στο ΜΑΝΩΛΟΠΟΥΛΟΥ – ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗ. "Η Αποστρατικοποίηση των Ελληνοτουρκικών Συνόρων", Αθήνα 1977 σελ. viii.

"Οι σημερινές πραγματικές καταστάσεις έχουν μεταβληθεί, οι συνθήκες έχουν ριζικά αλλάξει σε σχέση με το 1923 ή το 1947. Και δεν είναι δυνατόν για ένα θεσμό, που από τη φύση του είναι συγκυριακός (υπηρετεί, δηλαδή, τη μετάβαση από ένα καθεστώς αντιπαράθεσης σε ένα καθεστώς ειρήνης κι αποκατεστημένων σχέσεων), να επιβιώνει αμετάβλητος παρά τις ριζικές ανακατατάξεις των πολιτικών και γεωπολιτικών δεδομένων στην περιοχή. Κατά τη γνώμη μας οι διατάξεις της αποστρατικοποίησης έπαιξαν τον θετικό (ή αρνητικό) τους ρόλο μια δεδομένη στιγμή και έχουν περιπέσει πια στην αχρηστία που ο λειτουργικός τους ρόλος επιφυλάσσει"[108].

4.2. ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟ

Από το 1923 η Τουρκία αρνήθηκε να αναγνωρίσει όχι μόνο τη νομική προσωπικότητα του Πατριαρχείου, αλλά και την οικουμενικότητα του θρόνου ως του πρώτου μεταξύ ίσων όλων των ορθοδόξων εκκλησιών. Ο λόγος αυτής της στάσης είναι ότι η Τουρκία θεωρεί το Πατριαρχείο ως εσωτερικό εχθρό. Βασίστηκε στο ότι δεν υπάρχει ειδική πρόβλεψη για το πατριαρχείο στη Συνθήκη της Λοζάνης παρά μόνον μία αναφορά Πρακτικά της Διάσκεψης της Λοζάνης την 10η Ιανουαρίου 1923. Τότε αποφασίστηκε η παραμονή του Οικουμενικού Πατριαρχείου στην Τουρκία και ο περιορισμός των αρμοδιοτήτων του σε αμιγώς θρησκευτικά και εκκλησιαστικά ζητήματα.

Με την μη αναγνώριση της νομικής προσωπικότητας του Πατριαρχείου, το τουρκικό κράτος αφαίρεσε και την αρμοδιότητά του επί των ιδρυμάτων που του ανήκουν. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων το 2008 αναγνώρισε το Οικουμενικό Πατριαρχείο ως νομικό πρόσωπο, στο όνομα του οποίου επιτρέπεται να εγγράφονται ακίνητα[109]. Όμως έως σήμερα το τουρκικό κράτος δεν επιτρέπει στο Πατριαρχείο να έχει τη διοίκηση των ναών νεκροταφείων και θρησκευτικών ιδρυμάτων. Αναφορικά με την οικουμενικότητα του Πατριαρχείου, το Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο της Τουρκίας (Yargitary), με την απόφαση 5603/2007 όρισε: "*Το Πατριαρχείο είναι ένας θεσμός χωρίς νομική προσωπικότητα που έχει θρησκευτικές αρμοδιότητες μόνο ως προς τα μέλη μιας ορισμένης μειονότητας*"[110].

Αναφορικά δε με την εκλογή του Πατριάρχη το τουρκικό κράτος, έχει επιβάλει περιοριστικά μέτρα, τα οποία παραμένουν εν ισχύι έως σήμερα. Σύμφωνα

[108] ΡΟΖΑΚΗΣ Χ. "Το Διεθνές Νομικό Καθεστώς του Αιγαίου", όπ. π. σελ. 441.
[109] Affaire Fener Rum Patrikligi (Patriarcat Ecuménique) c. Turquie, (Requete No 14340/05), 8 Ιουλίου 2008.
[110] ΣΥΡΙΓΟΣ Α. "Ελληνοτουρκικές Σχέσεις", όπ. π., σελ. 204

με το διάταγμα (tezkere) 1092/6 του Δεκεμβρίου 1923 της Νομαρχίας Κωνσταντινουπόλεως, το δικαίωμα του εκλέγεσθαι περιορίσθηκε

(α) στους κληρικούς με τουρκική ιθαγένεια,

(β) που είναι μέλη της Ιεράς Συνόδου και

(γ) παρεπιδημούν στην Τουρκία.

Παράλληλα εκδόθηκε η οδηγία (talimat) της 25ης Μαΐου 1970 όπου οριζόταν ότι για την πατριαρχική εκλογή .

(α) την Προεδρία της Ιεράς Συνόδου θα αναλάμβανε ο γηραιότερος Μητροπολίτης,

(β) η εκλογή θα γινόταν από τριμελή επιτροπή προεδρεύοντος του γηραιότερου Μητροπολίτη.

γ) η Ιερά Σύνοδος θα έπρεπε να κοινοποιήσει τη λίστα των εκλεκτόρων στη Νομαρχία Κωνσταντινουπόλεως πριν προβεί στην εκλογή Πατριάρχη,

(δ) ο Νομάρχης είχε το δικαίωμα διαγραφής των Μητροπολιτών, που δεν απολάμβαναν της εμπιστοσύνης των τουρκικών αρχών,

(ε) τάσσονταν χρονικές προθεσμίες για διεξαγωγή της εκλογής εντός τριημέρου από την κηδεία του Πατριάρχη.

(στ) στην διαδικασία θα ήταν υποχρεωτικώς παρών Τούρκος συμβολαιογράφος,

(ζ) ο Νομάρχης είχε το δικαίωμα να διορίσει ex officio έναν υποψήφιο από τον κατάλογο ως Πατριάρχη σε περίπτωση μη τηρήσεως των προβλεπομένων.

Τα μέτρα αυτά έρχονταν σε αντίθεση με τους κανόνες της ορθόδοξης εκκλησίας, όπου ο Οικουμενικός Πατριάρχης εκλέγεται από την ιεραρχία των επαρχιών του οικουμενικού θρόνου, σε όλον τον κόσμο. Το ίδιο πρόβλημα δημιουργήθηκε και με την εκλογή των μελών της Ιεράς Συνόδου, όπου με το νομαρχιακό διάταγμα 1923 τα μέλη της Ιεράς Συνόδου θα έπρεπε να είναι Τούρκοι υπήκοοι και μέλη μητροπόλεων της Τουρκίας, σε αντίθεση με του κανόνες του Πατριαρχείου όπου οι συμμετέχοντες στην Ιερά Σύνοδο θα πρέπει να είναι ιεράρχες από όλες τις επαρχίες του οικουμενικού θρόνου[111].

Το 1964 απαγορεύθηκε η λειτουργία του πατριαρχικού τυπογραφείου, με το πρόσχημα ότι το Πατριαρχείο δεν διαθέτει νομική προσωπικότητα. Η απαγόρευση

[111] ΣΥΡΙΓΟΣ Α. "Ελληνοτουρκικές Σχέσεις", όπ. π., σελ. 205

ισχύει έως σήμερα. Ανεπίλυτο έως σήμερα είναι και το θέμα της λειτουργίας της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης, της οποίας η λειτουργία απαγορεύτηκε από το τουρκικό υπουργείο Παιδείας το 1971, με την επίκληση νόμου ο οποίος απαγόρευε τη λειτουργία ανώτατων ιδιωτικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων.

Είναι, βέβαια, προφανές και επισημαίνεται ότι

"*δεν είναι δυνατόν η Άγκυρα να επιδιώκει την εξομάλυνση των σχέσεών της με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα και συγχρόνως να διώκει το Ορθόδοξο Οικουμενικό Πατριαρχείο, στερώντας του το δικαίωμα ιδιοκτησίας της ανεκτίμητης ελληνικής κοινοτικής περιουσίας στην Κωνσταντινούπολη*"[112].

4.3. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΑ ΣΕ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ ΙΜΒΡΟ ΚΑΙ ΤΕΝΕΔΟ

Η Τουρκία άρχισε απελάσεις Ελλήνων υπηκόων της Τουρκίας αμέσως μετά την καταγγελία στις 16 Μαρτίου 1964 της διμερούς σύμβασης εγκαταστάσεως του 1930, ως παρωχημένης[113]. Την περίοδο 1964-1967 πραγματοποιήθηκε το ξεκλήρισμα της ελληνικής ομογένειας στην Τουρκία, το οποίο ξεκίνησε με τα Σεπτεμβριανά του 1955 και συνεχίστηκε με την υιοθέτηση μιας σειράς διαταγμάτων που έπληταν το εκπαιδευτικό σύστημα και τα φιλανθρωπικά ιδρύματα της ομογένειας στην Κωνσταντινούπολη. Το συντονισμένο πρόγραμμα απαγορευτικών μέτρων, δημιούργησε ένα αφόρητο κλίμα διαβίωσης.

Στις 25 Σεπτεμβρίου 1964 με το διάταγμα 6/3706, απαγορεύτηκε η αγορά ακίνητης περιουσίας από Έλληνες υπηκόους σε παραμεθόριες και παραθαλάσσιες περιοχές, όπως η Κωνσταντινούπολη η Ίμβρος και η Τένεδος. Ακολούθησε το μυστικό διάταγμα 6/3801 το ίδιο έτος, σύμφωνα με το οποίο δεσμεύονταν περιουσιακά στοιχεία των απελαθέντων Ελλήνων υπηκόων. Επίσης το τουρκικό κράτος απαίτησε μετεγγραφή των ομογενειακών κοινοτικών ακινήτων στο όνομα των πραγματικών ιδιοκτητών.

Αυτό δημιούργησε τεράστιο πρόβλημα, καθώς το προϊσχύσαν οθωμανικό δίκαιο δεν αναγνώριζε δικαίωμα ιδιοκτησίας σε νομικά πρόσωπα. Το αποτέλεσμα του γεγονότος αυτού ήταν τα ακίνητα που ανήκαν σε ομογενειακά ιδρύματα να είναι εικονικά εγγεγραμμένα στο όνομα εμπίστων προσώπων ή αγίων και πραγματικός

[112] ΑΛΕΞΑΝΔΡΗΣ Α. Το Μειονοτικό Ζήτημα 1954-1987 στο Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις 1923-1987 όπ. π., σελ. 541.
[113] ΣΥΡΙΓΟΣ Α. "Ελληνοτουρκικές Σχέσεις", όπ. π., σελ. 200.

ιδιοκτήτης χωρίς το Οικουμενικό Πατριαρχείο ή τα ιδρύματα να εμφανίζονται στους τίτλους.

Επίσης κατά καιρούς υπήρξαν αυθαίρετες κατασχέσεις κτημάτων, από την τουρκική Διεύθυνση Εθνικών Κτημάτων. Με την ίδια τακτική, το 1942 στην Ίμβρο και την Τένεδο δημεύτηκαν οι γαίες του Αγίου Όρους και των Ιερών Μονών Μεγίστης Λαύρας και Κουτλουμουσίου για τον εποικισμό των νησιών.[114]

Τα τουρκικά μέτρα έπληξαν επίσης και το εκπαιδευτικό σύστημα. Το 1964 το τουρκικό κράτος απαγόρευσε τη λειτουργία του ορφανοτροφείου Πριγκήπου και απέλυσε 39 εκπαιδευτικούς από ελληνικά σχολεία της Κωνσταντινούπολης. Επίσης απαγόρευσε τους διορισμούς στα ελληνικά σχολεία ομογενών εκπαιδευτικών αποφοίτων ελληνικών παιδαγωγικών ακαδημιών και πανεπιστημίων, όπως και αποφοίτων της Ιεράς Θεολογικής Σχολής της Χάλκης το 1965[115]. Παράλληλα στην Ίμβρο το 1964 το τουρκικό κράτος έκλεισε τα έξι μειονοτικά σχολεία και δήμευσε την περιουσία τους αναγκάζοντας έτσι πολλούς Ιμβρίους να μετοικήσουν προς την Ελλάδα ή την Κωνσταντινούπολη για να μπορέσουν τα παιδιά τους να διδαχθούν ελληνικά.

Το 1963 η Τουρκία άρχισε τον συστηματικό εποικισμό της Ίμβρου με εποίκους από την ηπειρωτική Τουρκία, δημεύοντας τεράστιες εκτάσεις. Παράλληλα, ίδρυσε παιδαγωγική ακαδημία, έκτισε αγροτικές φυλακές και μετέφερε μεγάλη στρατιωτική μονάδα, αλλοιώνοντας έτσι τον πληθυσμό της Ίμβρου.

Το αποτέλεσμα αυτών των ενεργειών είναι ότι η Ίμβρος από πληθυσμό περίπου 9.000 Ελλήνων το 1923 έχει το 2022 περίπου 400 Έλληνες και η Τένεδος από πληθυσμό 2.500 Ελλήνων να συνεχίζουν να διαμένουν στο νησί 10-15 άτομα. Η τραγική κατάσταση στα δύο νησιά απετέλεσε και αντικείμενο ψηφίσματος της Ολομέλειας του Συμβουλίου της Ευρώπης.[116]

4.4 ΚΥΠΡΙΑΚΟ

4.4.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Κύπρος μετά από 307 χρόνια οθωμανικής κατοχής, μεταβιβάστηκε στη Βρετανική

[114] ΣΥΡΙΓΟΣ Α. "Ελληνοτουρκικές Σχέσεις", όπ. π., σελ. 201.
[115] ΑΛΕΞΑΝΔΡΗΣ Α. "Το Μειονοτικό Ζήτημα 1954- 1987", όπ. π. σελ. 513.
[116] Βλ. Resolution 1625 (2008), Gökçeada (Imbros) and Bozcaada (Tenedos):2 preserving the bicultural character of the two Turkish islands as a model for co-operation between Turkey and Greece in the interest of the people concerned

Αυτοκρατορία το 1878[117]. Ο σουλτάνος κράτησε την κυριότητα του νησιού και μεταβίβασε την διοίκηση και την κατοχή, ενώ το 1914, όταν η Βρετανία κήρυξε τον πόλεμο στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, προσάρτησε την Κύπρο στο βρετανικό θρόνο[118]. Το γεγονός αυτό αναγνωρίστηκε από την Τουρκία το 1923 με το άρθρο 20 της Συνθήκης της Λοζάνης.

Η ΕΟΚΑ (Εθνική Ένωση Κυπρίων Αγωνιστών)[119] τον Απρίλιο του 1955 άρχισε τον αγώνα κατά των Βρετανών στην Κύπρο, με στόχο την ένωση του νησιού με την Ελλάδα. Ο αγώνας της ΕΟΚΑ μπορεί να μην οδήγησε στην ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, δημιούργησε όμως με τις Συμφωνίες της Ζυρίχης και του Λονδίνου το 1959 το κράτος της Δημοκρατίας της Κύπρου. Το στρατιωτικό πραξικόπημα που οργάνωσε το στρατιωτικό καθεστώς της Ελλάδας κατά του Μακαρίου τον Ιούλιο του 1974, έδωσε την ευκαιρία που περίμενε η Τουρκία για να κάνει στρατιωτική επέμβαση στο νησί και να καταλάβει το 37%, το οποίο κατέχει έως σήμερα.

Από το 1974 έως το 2005 η κυπριακή κυβέρνηση, με τη στήριξη της Ελλάδας, προσπαθεί να διατηρεί το ζήτημα της κατοχής της Κύπρου στη διεθνή πολιτική σκηνή, από πλευράς ψηφισμάτων των διεθνών οργανισμών. Έτσι έχουν προκύψει μέχρι το 2022 89 ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφαλείας 12 ψηφίσματα της Γενικής Συνελεύσεως των ΗΕ και 4 από επιτροπές του ΟΗΕ, 27 ψηφίσματα από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 26 αναφορές στα συμπεράσματα Συνόδων Κορυφής της προεδρίας της Ε.Ε. και 16 αποφάσεις και συστάσεις της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης. Τα ψηφίσματα αυτά αγνοήθηκαν παντελώς από την Τουρκία. Οι συνομιλίες των δύο πλευρών, ελληνοκυπριακής και τουρκοκυπριακής, για την επίλυση του προβλήματος αντιμετωπίστηκαν από την Άγκυρα είτε ως βάρος, είτε ως διέξοδος για την εκτόνωση διεθνών πιέσεων.

Απαίτηση της ελληνικής πλευράς ήταν η καταδίκη της εισβολής και η επιστροφή στην προτεραία κατάσταση, όμως ο στόχος αυτός δεν επετεύχθη. Η διεθνής κοινότητα μπορεί να καταδίκασε λεκτικά την εισβολή και κατοχή αλλά στην πράξη αδιαφόρησε να λάβει συγκεκριμένα μέτρα εις βάρος της Τουρκίας -όπως αυτού που ελήφθησαν εις βάρος της Ρωσίας για την εισβολή στην Ουκρανία-

[117] Convention of Defensive Alliance between Great Britain and the Ottoman Empire, 4 Ιουνίου 1878, άρθρο Ι και ΙΙΙ Παραρτήματος Συνθήκης Parry's,1878, Vol. 153, σελ. 67
[118] "Annexation of Cyprus by Great Britain", AJIL, Vol. 9, 1915. Η ανακοίνωση της προσάρτησης έγινε την 5η Νοεμβρίου 1914.
[119] ΣΥΡΙΓΟΣ Α. "Σχέδιο Ανάν" , εκδ. Πατάκη 2005, σελ. 58

επιδεικνύοντας ουδέτερη στάση και μία απλή προθυμία μεσολάβησης[120].

Μετά την εισβολή στην Κύπρο το 1974, στόχος της Τουρκίας ήταν η νομιμοποίηση της διχοτόμησης της Κύπρου. Για το σκοπό αυτό προχώρησε σε συγκεκριμένες ενέργειες, όπως

- η πληθυσμιακή αλλοίωση του νησιού με τη μεταφορά εποίκων στο νησί,
- η εκδίωξη από τα κατεχόμενα όσων Ελληνοκυπρίων είχαν απομείνει και
- η μεταφορά στα κατεχόμενα των Τουρκοκυπρίων που βρίσκονταν στον ελληνοκυπριακό τομέα.

Δεύτερο βήμα της τουρκικής στρατηγικής, υπήρξε η προσπάθεια δημιουργίας δομών στη τουρκοκυπριακή κοινότητα, για τη νομιμοποίηση των ενεργειών των οργάνων της. Για το σκοπό αυτό ιδρύθηκε το Τουρκικό Ομόσπονδο Κράτος της Κύπρου στις 13 Φεβρουαρίου 1975, μόλις είχαν ξεκινήσει οι συνομιλίες των δύο πλευρών. Το Τουρκικό Ομόσπονδο Κράτος της Κύπρου είχε δικό του σύνταγμα, το οποίο βασιζόταν στην αρχή ότι δεν υπάρχει δυνατότητα συμβιώσεως των δύο κοινοτήτων της Κύπρου.

Ορόσημο στην εξέλιξη του Κυπριακού υπήρξε η 15 Νοεμβρίου 1983, όταν ο Ραούφ Ντενκτάς ανακήρυξε μονομερώς την ανεξαρτησία των κατεχομένων από την Τουρκία εδαφών υπό την επωνυμία «Τουρκική Δημοκρατία της Βορείου Κύπρου». Άμεσα το Συμβούλιο Ασφαλείας κήρυξε την μονομερή ανακήρυξη ως νομικά ανυπόστατη και άκυρη[121], ζητώντας από τα κράτη της διεθνούς κοινότητας να μην αναγνωρίσουν άλλη χώρα πλην της Κυπριακής Δημοκρατίας. Τελικά η οντότητα αυτή αναγνωρίστηκε μόνο από την Τουρκία που την κατέχει στρατιωτικά...

Από την άλλη πλευρά στόχος των ελληνοκυπρίων, για τα επόμενα χρόνια ήταν η απόσυρση των τουρκικών στρατευμάτων και η επιστροφή των προσφύγων στα σπίτια τους. Η Ελλάδα στήριζε σταθερά την επιλογή αυτή. Στις 28 Φεβρουαρίου 1982 ο Έλληνας πρωθυπουργός Ανδρέας Παπανδρέου, διακήρυξε ενώπιον της κυπριακής βουλής, τους στόχους της ελληνικής κυβέρνησης για το Κυπριακό:

1. Τερματισμό της ξένης κατοχής.
2. Επιστροφή των προσφύγων στα σπίτια τους.

---

[120] MARC WEISBURD, Use of Force, The Practical of States Since World War ii, University Park. The Pennsylvania State University Press (1997) σελ. 154. James Crawford The Creation of States in International Law, Oxford, Oxford University Press (2006), σελ. 242-243, ο συγγραφέας τονίζει ότι "το δικαίωμα ανάληψης δράσης … πρέπει να ερμηνεύεται σε αναφορά με το Χάρτη έτσι ώστε να μην περιλαμβάνει οποιοδήποτε δικαίωμα επέμβασης παρεκτός αν αυτό συνάδει με το άρθρο 2 παράγραφος 4 και 51".

[121] ΛΙΑΚΟΥΡΑΣ Π. "Το Κυπριακό από τη Ζυρίχη στη Λουκέρνη", εκδ. Σιδέρης, 2007, σελ. 31.

3. Συνύπαρξη των δύο κοινοτήτων σε μια ενιαία ανεξάρτητη αποστρατικοποιημένη και αδέσμευτη δημοκρατία[122].

Η παραμονή του τουρκικού στρατού στην Κύπρου, καθώς και το αδιέξοδο των διακοινοτικών συνομιλιών δημιουργούσαν ανασφάλεια στους Έλληνες κατοίκους του νησιού. Όμως η κατάσταση διαφοροποιήθηκε την 4η Ιουλίου 1990 οπότε και υποβλήθηκε η αίτηση για ένταξη της Κυπριακής Δημοκρατίας στην ΕΟΚ. Ως γεγονός άλλαξε τα δεδομένα του 1974.

Το 1994 το δικαστήριο των ΕΚ απαγόρευσε την εισαγωγή προϊόντων από τις κατεχόμενες περιοχές στις χώρες της ΕΟΚ, εάν δεν συνοδεύονταν από επίσημα έγγραφα της Κυπριακής Δημοκρατίας. Παράλληλα, η κυπριακή οικονομία παρουσίασε μια εντυπωσιακή ανάπτυξη, η οποία επέτρεψε τον σύγχρονο εξοπλισμό της εθνικής φρουράς και, σε βάθος χρόνου, την ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ, ενισχύοντας έτσι το αίσθημα ασφάλειας των ελληνοκυπρίων.

Είναι σαφές ότι η αποδοχή του ενιαίου αμυντικού δόγματος το 1994, το οποίο είχε εξαγγελθεί ένα χρόνο πριν, στόχευε

"*στο να συνδέσει την άμυνα της Κύπρου με την άμυνα της Ελλάδας και να λειτουργήσει αποτρεπτικά σε ενδεχόμενο προέλασης. Παράλληλα, όμως, ενίσχυε τη διαπραγματευτική θέση της ελληνικής και της Κυπριακής διπλωματίας*"[123].

Επίσης ενίσχυε την ασφάλεια που είχαν ανάγκη να αισθανθούν οι Ελληνοκύπριοι έναντι των τουρκικών στρατευμάτων κατοχής. Όμως

"*όλες οι πληροφορίες και εκτιμήσεις συγκλίνουν στο συμπέρασμα ότι ο Ενιαίος Αμυντικός Χώρος Ελλάδας – Κύπρου ήταν πρωτοβουλία του υπουργείου Εθνικής Άμυνας, χωρίς πρότερη συνεννόηση και κοινό σχεδιασμό με το ΥΠΕΞ. Ακόμη και αν κανείς συμφωνεί με τη στρατηγική σύλληψη, η αποσπασματική υλοποίηση και ο ελλιπής συντονισμός προκάλεσαν την αντίδραση της διεθνούς κοινότητας (και ιδιαίτερα των ΗΠΑ και της Βρετανίας), έδωσαν τη δυνατότητα στην Τουρκία να επιτύχει μια ψυχολογική νίκη στην περίπτωση των S-300 και εν τέλει δημιούργησαν προβλήματα στην προσπάθεια ενίσχυσης της Κυπριακής ασφάλειας και ένταξης της νήσου στην ΕΕ. Άρα, υπήρχε σαφής απόκλιση στόχων μεταξύ διπλωματικής και αμυντικής στρατηγικής*[124]".

[122] ΤΑ ΝΕΑ 1η Μαρτίου 1982.
[123] ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ Γ. "Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική", όπ. π., σελ. 222.
[124] ΝΤΟΚΟΣ Θ. "Ελληνική Πολιτική Εθνικής Άμυνας", στο "Σύγχρονη Ελληνική Εξωτερική Πολιτική", όπ. π. σελ. 266.

4.4.2. Η ΔΙΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΔΙΖΩΝΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ

Το 1975 η Τουρκία είχε επιτύχει το ουσιαστικό χωρισμό των δύο κοινοτήτων, μετακινώντας τους Τουρκοκύπριους στο κατεχόμενο τμήμα της Κύπρου. Απέβλεπε στην αποδοχή εκ μέρους των Ελληνοκυπρίων ότι ο διαχωρισμός αυτός θα ήταν η βάση οποιασδήποτε λύσης. Την 12η Φεβρουαρίου 1977 στη συνάντηση Μακαρίου – Ντενκτάς, συμφωνήθηκαν οι τέσσερις κατευθυντήριες γραμμές για το μελλοντικό καθεστώς της Κύπρου.

Η σημαντικότερη εξ αυτών ήταν ότι η Κύπρος, θα ήταν Δικοινοτική Ομοσπονδία. Η επιβεβαίωση της συμφωνίας αυτής πραγματοποιήθηκε και στη συνάντηση Κυπριανού – Ντεκτάς την 19η Μαΐου 1979[125], όπου προέκυψε και το θέμα της διζωνικότητας της ομοσπονδίας. Τον όρο αυτό τον ερμήνευσαν διαφορετικά οι δύο κοινότητες. Για μεν τους Ελληνοκύπριους σήμαινε δύο χωριστές περιφέρειες, με περιορισμένη κυριαρχία και δικαιώματα. Για τους Τουρκοκύπριους σήμαινε τη σύσταση δύο ομόσπονδων και κυρίαρχων κρατών. Ο όρος δικοινοτική διζωνική ομοσπονδία υιοθετήθηκε τόσο από τον ΟΗΕ, όσο και από την διεθνή κοινότητα[126] και θεωρήθηκε ως αφετηρία για διαπραγματεύσεις και περαιτέρω υποχωρήσεις, έως τη σύγκλιση της διαφοράς των δύο πλευρών. Ο γ.γ. του ΟΗΕ τόνισε:

> "*Είτε η λύση θα ήταν αυτή ενός προϋπάρχοντος κράτους που θα συνεχίσει την ύπαρξή του και θα ομοσπονδιοποιηθεί υπό νέο Σύνταγμα, είτε [η λύση θα ήταν αυτή των] δύο προϋπαρχόντων κρατών που θα έβρισκαν μία νέα συνομοσπονδιακή ή εταιρική σχέση*[127]".

Ο γ. γ. θεωρούσε ότι η λύση ήταν μεταξύ των αποδεκτών ορίων που έθεταν οι δύο πλευρές. Η ελληνοκυπριακή πλευρά αποδεχόταν πλέον την ομοσπονδιακή διάρθρωση του κράτους και όχι το καθεστώς της συνταγματικής διαρθρώσεως του 1960[128].

4.4.3 ΤΑ ΣΧΕΔΙΑ ΕΠΙΛΥΣΗΣ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ

Τον Νοέμβριο του 1978 οι κυβερνήσεις Καναδά, ΗΠΑ και Βρετανίας υπέβαλαν προς

---

[125] ΚΑΡΑΜΠΑΡΜΠΟΥΝΗΣ Χ. "Κύπρος από την εισβολή στην ένταξη", Δίκαιο και Οικονομία, εκδ. Π. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 2003, σελ. 185-186.
[126] Δήλωση του Γενικού Γραμματέα την 9η Αυγούστου 1980 και εισαγωγή των όρων στα ψηφίσματα 649/1990 και 716/1991 του Συμβουλίου Ασφαλείας.
ΚΑΡΑΜΠΑΡΜΠΟΥΝΗΣ Χ. "Κύπρος από την εισβολή στην ένταξη", όπ. π. σελ.186-187.
[127] Report of the Secretary General on his mission of good offices in Cyprus (2003) UN S/2003/398, par. 18.
[128] ΣΥΡΙΓΟΣ Α. "Σχέδιο Ανάν" όπ. π. σελ. 94.

τους Ελληνοκύπριους και τους Τουρκοκύπριους το "κοινό πλαίσιο διακανονισμού". Ήταν το πρώτο σχέδιο της διεθνούς κοινότητας για την επίλυση του Κυπριακού ζητήματος. Το συγκεκριμένο σχέδιο προέβλεπε τη σύσταση ενός "δικοινοτικού, ομοσπονδιακού κράτους". Κάθε κοινότητα θα είχε τη δική της "συνιστώσα περιοχή" επί της οποίας θα διέθετε και την πλειοψηφία. Το σχέδιο απέρριψαν και οι δύο πλευρές.

Το επόμενο σχέδιο επίλυσης του Κυπριακού ζητήματος κατατέθηκε από τον γ. γ. των Η.Ε. Χαβιέ Περέζ ντε Κουεγιάρ τον Μάρτιο του 1986 και έμεινε γνωστό ως το "Σχέδιο Πλαισίου Συμφωνίας για το Κυπριακό[129]". Στόχος του "Σχεδίου Πλαισίου Συμφωνίας Κουεγιάρ[130]" ήταν η σύσταση μιας δικοινοτικής ομοσπονδίας ως προς την πολιτειακή διάρθρωση. Το σχέδιο, αν και έγινε κατ' αρχάς δεκτό από τον Ντεκτάς, απορρίφθηκε από τους Ελληνοκύπριους με κύρια αιτία τη μη ρητή αναφορά του σχεδίου στην επιστροφή των προσφύγων στα σπίτια τους.

Ο γ.γ. των Η.Ε. Χαβιέ Περέζ ντε Κουέγιαρ την 25η Ιουλίου 1989 πρότεινε ένα νέο σχέδιο επίλυσης του Κυπριακού με την ονομασία "Δέσμη ιδεών"[131] όπου προσδιόριζε τα στοιχεία λειτουργίας του προβλεπόμενου κράτους. Το σχέδιο απέρριψαν οι Τουρκοκύπριοι, ενώ έγινε δεκτό από τους Ελληνοκύπριους ως βάση διαπραγματεύσεων[132].

Ο νέος γ.γ. του ΟΗΕ Μπούτρος Μπούτρος Γκάλι κατέθεσε για την επίλυση του Κυπριακού στις 21 Αυγούστου 1992, τροποποιημένη τη "Δέσμη ιδεών"[133] του προηγούμενου γ.γ. με βάση την ομοσπονδία δύο κοινοτήτων και δύο εδαφικές ζώνες. Η "Δέσμη ιδεών" Γκάλι, θεωρήθηκε ως η πλέον ολοκληρωμένη πρόταση έως τότε, για την επίλυση του Κυπριακού ζητήματος, όμως το σχέδιο δεν έγινε αποδεκτό από καμία πλευρά.

Εκτός από τα σχέδια που κατατέθηκαν από τη διεθνή κοινότητα, τα οποία παρουσίαζαν δομικά προβλήματα, καθώς και προβλήματα αρχής, σχέδια υπήρξαν τόσο από την πλευρά των Ελληνοκυπρίων, όσο και από την πλευρά των Τουρκοκυπρίων, τα οποία δεν έγιναν δεκτά και από τους δύο ενδιαφερόμενους[134].

---

[129] Report of the Secretary General on his mission of good offices in Cyprus, 11 Ιουνίου 1986, UN S/18102/Add.
[130] ΚΑΡΑΜΠΑΡΜΠΟΥΝΗΣ Χ. "Κύπρος από την εισβολή στην ένταξη", όπ. π., σελ. 189-194.
[131] ΚΑΡΑΜΠΑΡΜΠΟΥΝΗΣ Χ., "Κύπρος από την εισβολή στην ένταξη", όπ. π., σελ. 204-211.
[132] ΛΥΓΕΡΟΣ Σ. "Η Κύπρος στα όρια του αφανισμού", εκδ. Νέα Σύνορα, Αθήνα 1993, σελ. 179-183.
[133] ΚΑΡΑΜΠΑΡΜΠΟΥΝΗΣ Χ., "Κύπρος από την εισβολή στην ένταξη", όπ. π., 212-226.
[134] ΚΑΡΑΜΠΑΡΜΠΟΥΝΗΣ Χ., "Κύπρος από την εισβολή στην ένταξη" όπ. π., σελ. 145.

4.4.4 ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΑΝΑΝ

Την 11η Νοεμβρίου 2002 κατατέθηκε από τον γ. γ. του ΟΗΕ μια λεπτομερής πρόταση, το "Σχέδιο Ανάν", με στόχο την επίλυση του Κυπριακού ζητήματος. Η ελληνοκυπριακή πλευρά αποδέχθηκε το σχέδιο ως αφετηρία διαπραγματεύσεων. Ακολούθως, το σχέδιο έγινε δεκτό και από τους Τουρκοκύπριους. Από το 1974 έως σήμερα το Σχέδιο Ανάν είναι μετά την ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ, η δεύτερη σημαντικότερη εξέλιξη του Κυπριακού ζητήματος.

Το σχέδιο Ανάν υπήρξε πρωτίστως απόρροια του μεγάλου ενδιαφέροντος των ΗΠΑ και της Βρετανίας και είχε άμεση σχέση με την ενταξιακή πορεία της Κύπρου.

> "*Θεωρούσαν ότι μία τέτοια ενέργεια θα διατάρασσε τις ισορροπίες Ελλάδας Τουρκίας, όπως είχαν διαμορφωθεί μετά το 1974. Η ένταξη της Κύπρου θα προσέφερε ένα αναμφισβήτητο πλεονέκτημα στην ελληνική πλευρά. Το πλεονέκτημα αυτό θα μπορούσε να εξελιχθεί σε σοβαρό παράγοντα δημιουργίας διαρκών προβλημάτων στην Τουρκία κατά την προσπάθειά της να συνδεθεί περισσότερο με την ΕΕ……Εναρκτήριο λάκτισμα της προσπάθειας ακυρώσεως των συνεπειών της εντάξεως της Κύπρου ήταν η καινοφανής κίνηση των αρχηγών των χωρών της Ομάδας των Οκτώ (G-8) τον Ιούνιο του1999. Αναφέρθηκαν ρητώς στο Κυπριακό και ζήτησαν από τον ΟΗΕ τη διεξαγωγή συνολικών διαπραγματεύσεων, για την επίλυσή του χωρίς προϋποθέσεις*"[135].

Η κυβέρνηση Σημίτη στήριξε το σχέδιο Ανάν, προφανώς λόγω του φόβου ανακοπής της επιτυχούς ολοκλήρωσης της ενταξιακής πορείας της Κύπρου στην ΕΕ. Από την άλλη πλευρά, και ο Ερντογάν στήριξε το σχέδιο Ανάν, θέλοντας να προβάλει την υπεροχή της πολιτικής του έναντι της ανεπαρκούς πολιτικής του κεμαλικού κατεστημένου.

Το Σχέδιο Ανάν ήταν μία μορφή "διζωνικής δικοινοτικής ομοσπονδίας", που εμπεριείχε τους ακόλουθους άξονες:

- Το κεντρικό ομοσπονδιακό κράτος, με ελάχιστες λειτουργίες και αρμοδιότητες που θα ονομαζόταν "Ενωμένη Δημοκρατία της Κύπρου".
- Ξεχωριστές από τις ομοσπονδιακές δομές του «κεντρικού κράτους» ήσαν οι δύο ισότιμες, εθνοτικά ομοιογενείς ομόσπονδες συνιστώσες πολιτείες, η ελληνοκυπριακή και η τουρκοκυπριακή.

[135] ΣΥΡΙΓΟΣ Α. "Ελληνοτουρκικές Σχέσεις", όπ. π. σελ. 620.

- Στο ομοσπονδιακό κράτος υπήρχε υποχρεωτική συμμετοχή Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων.
- Το Προεδρικό Συμβούλιο το οποίο συνιστούσαν έξι Ελληνοκύπριοι και τρείς Τουρκοκύπριοι θα είχε το αξίωμα του Αρχηγού του ομοσπονδιακού κράτους.
- Το νομοθετικό σύστημα αποτελείτο από την Κάτω Βουλή θα είχε 48 βουλευτές εκ των οποίων το 25% θα έπρεπε να είναι από την ομόσπονδη τουρκοκυπριακή πολιτεία και τη Γερουσία που αποτελείτο από 48 Γερουσιαστές εκ των οποίων οι 24 θα είναι Ελληνοκύπριοι και οι 24 θα είναι Τουρκοκύπριοι.
- Το Ανώτατο Δικαστήριο θα απαρτίζονταν από έξι Ελληνοκύπριους έξι Τουρκοκύπριους και τρεις μη Κύπριους δικαστές. Το Ανώτατο Δικαστήριο είχε ως στόχο, πέραν της δικαστικής δικαιοδοσίας, τη διασφάλιση της ικανότητας στοιχειώδους λειτουργίας του κράτους σε περιόδους κρίσεων σε επίπεδο νομοθετικής και εκτελεστικής εξουσίας.
- Οι Δημόσιες Υπηρεσίες θα απαρτίζονταν κατά ένα τρίτο από Τουρκοκύπριους υπαλλήλους.
- Η Κεντρική Τράπεζα θα διευθύνετο από πενταμελές διοικητικό συμβούλιο το οποίο θα αποτελείτο από δύο Ελληνοκυπρίους δύο Τουρκοκυπρίους και ένα πέμπτο μέλος το οποίο θα μπορούσε να μην είναι Κύπριος.
- Η Ομοσπονδιακή Αστυνομία θα είχε ίσον αριθμό μελών Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων.
- Προβλεπόταν μερική αποκατάσταση των αδικιών οι οποίες συνέβησαν σε περιόδους κρίσεως.

Τις παραμονές του προγραμματισμένου για τις 24 Απριλίου 1974 Συμβουλίου της Ευρώπης εντάθηκαν οι πιέσεις προς την Ελληνοκυπριακή ηγεσία από τον αμερικάνικο παράγοντα όσο από τη Βρετανία αλλά και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την ψήφιση του Σχεδίου Ανάν[136]. Η Ελληνοκυπριακή κυβέρνηση θεώρησε ότι το συγκεκριμένο σχέδιο δεν έλυνε τα προβλήματα αλλά θα δημιουργούσε άλλα πολύ περισσότερα. Επιπλέον οι Ελληνοκύπριοι θα δέχονταν την κατάλυση της Κυπριακής Δημοκρατίας άμεσα περιμένοντας να πάρουν εδαφικό αντάλλαγμα (δηλαδή επιστροφή εδαφών που βρίσκονταν υπό τουρκική κατοχή) μετά από μία περίοδο που θα ξεκινούσε 6 μήνες μετά την εφαρμογή του Σχεδίου Ανάν και θα ολοκληρωνόταν

[136] ΣΥΡΙΓΟΣ Α. "Ελληνοτουρκικές Σχέσεις", όπ. π., σελ. 630.

40 μήνες μετά. Αυτό έθετε τους Ελληνοκύπριους σε δυσμενέστερη θέση από αυτή που βίωναν μετά την τουρκική εισβολή.

Έτσι ο Κύπριος Πρόεδρος Τάσσος Παπαδόπουλος σε διάγγελμά του προς τον Ελληνοκυπριακό λαό τον κάλεσε να καταψηφίσει το Σχέδιο Ανάν τονίζοντας: "*Παρέλαβα κράτος διεθνώς αναγνωρισμένο. Δεν θα παραδώσω κοινότητα χωρίς δικαιώματα λόγου διεθνώς και σε αναζήτηση κηδεμόνα*". Σφοδρή υπήρξε η αντίδραση της διεθνούς κοινότητας η οποία κατηγόρησε τον Τάσσο Παπαδόπουλο για αθέτηση των συμφωνηθέντων. Ο Κοινοτικός Επίτροπος Γκύντερ Φερχόιγκεν σε δηλώσεις του στο ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο στις 21 Απριλίου 2004 δήλωσε ότι αισθανόταν "*εξαπατημένος από την κυβέρνηση της Κυπριακής Δημοκρατίας*". Αναφερόταν, όμως, σε δεσμεύσεις στις οποίες είχε προβεί ο προηγούμενος πρόεδρος της Κύπρου, Γλαύκος Κληρίδης.

Αντίθετα ο Ερντογάν ζήτησε από τους Τουρκοκυπρίους να υπερψηφίσουν το σχέδιο. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα το 64,9% των Τουρκοκυπρίων (και εποίκων) να υπερψηφίσουν το Σχέδιο Ανάν, σε αντίθεση με τους Ελληνοκυπρίους οι οποίοι το καταψήφισαν με το σημαντικό ποσοστό του 75,8%.

Η Τουρκία με τη στάση της στο δημοψήφισμα κέρδισε τις εντυπώσεις στη διεθνή κοινότητα. Ειδικότερα ο γ.γ. του ΟΗΕ στην τελική έκθεση για την αποτυχία του Σχεδίου Ανάν τόνιζε:

> "*Η αλλαγή στην πολιτική της Τουρκικής Κυβέρνησης, που επέτρεψε στη νέα αυτή προσπάθεια να απογειωθεί, δείχνει την πολιτική ωριμότητα της χώρας αυτής και των ηγετών της. Με τις δεσμεύσεις που έγιναν σε μένα από τον πρωθυπουργό Ερντογάν στις 24 Ιανουαρίου 2004, όταν συναντηθήκαμε στο Νταβός, και με την αποφασιστικότητα της Τουρκίας…….η προσπάθεια επίτευξης συμφωνίας πήρε τεράστια ώθηση… Η δέσμευση του πρωθυπουργού Ερντογάν προς εμένα να βρίσκεται ένα βήμα μπροστά στις προσπάθειες τηρήθηκε και εκτίμησα την έντονη στήριξη της Τουρκικής Κυβέρνησης στις προσπάθειές μου*"[137].

Από την άλλη πλευρά, η Κυπριακή Δημοκρατία με τη συνεπή και διαρκή υποστήριξη της Ελλάδας είχε καταστεί μέλος της ΕΕ. Το μείζον είχε επιτευχθεί παρά τις ανρητικές εντυπώσεις που είχαν δημιουργηθεί διεθνώς από τη στάση της Κύπρου.

[137] Report of the Secretary General on his mission of good offices in Cyprus (2004), 28 May 2004, UN/2004/437, παρ. 78.

4.4.5. Η ΑΟΖ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

Μετά το 2000 στην ευρύτερη περιοχή της ανατολικής Μεσογείου άρχισαν να ανακαλύπτονται μεγάλα υποθαλάσσια εκμεταλλεύσιμα ενεργειακά κοιτάσματα. Με στόχο την εκμετάλλευση πιθανών κοιτασμάτων εντός της δικαιοδοσίας της, η Κυπριακή Δημοκρατία προχώρησε σε συμφωνίες οριοθετήσεως ΑΟΖ με τα γειτονικά της κράτη. Η αρχή έγινε με την Αίγυπτο στις 17 Φεβρουαρίου του 2003[138]. Ακολούθησε η υπογραφή της συμφωνίας του Λιβάνου[139] και της Κυπριακής Δημοκρατίας στις 17 Ιανουαρίου 2007 και στη συνέχεια υπογράφηκε η συμφωνία με το Ισραήλ[140] στις 17 Δεκεμβρίου 2010. Με τη Συρία οι συνομιλίες που άρχισαν από το 2001 για την οριοθέτηση ΑΟΖ δεν ολοκληρώθηκαν εξ αιτίας της έντονης τουρκικής αντίδρασης και του πολέμου που ακολούθησε. Κύρια χαρακτηριστικά των συμφωνιών αυτών ήταν ότι στηρίζονταν στη Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας και υιοθετούσαν τη μέση γραμμή.

Οι συμφωνίες της Κυπριακής Δημοκρατίας για την οριοθέτηση ΑΟΖ με τις γειτονικές της χώρες, συνάντησαν τη σφοδρή αντίδραση της Τουρκίας, η οποία απέστειλε ρηματικές διακοινώσεις προς τον ΟΗΕ, αμφισβήτησε τα κυριαρχικά δικαιώματα της Κύπρου επί της ΑΟΖ, πραγματοποίησε στρατιωτικές ασκήσεις πλησίον της Κύπρου και χορήγησε άδειες για έρευνα και εκμετάλλευση στη τουρκική κρατική εταιρεία πετρελαίου (ΤΡΑΟ), σε περιοχές δυτικά και ανατολικά της Κύπρου. Επίσης επιδόθηκε σε ασφυκτικές πιέσεις των χωρών που είχαν οριοθετήσει την ΑΟΖ τους με την Κυπριακή Δημοκρατία, για την ακύρωση των συμφωνιών.

Για να το πετύχει αυτό παρουσίασε μία σειρά από χάρτες που κατεδείκνυε τα πλεονεκτήματα που θα είχαν Αίγυπτος, Ισραήλ και Λίβανος εάν ακύρωναν τις συμφωνίες με την Κύπρο και προχωρούσαν σε νέα οριοθέτηση με την Τουρκία. Ειδικότερα στην περίπτωση της Αιγύπτου πρότεινε χάραξη ΑΟΖ μεταξύ Αιγύπτου και Τουρκίας, αγνοώντας εντελώς την ύπαρξη της Κύπρου και των ελληνικών νησιών και λαμβάνοντας υπ' όψιν για τη χάραξη των ορίων της ΑΟΖ μόνον τις ηπειρωτικές ακτές της Τουρκίας και της Αιγύπτου. Με τον τρόπο αυτό εμφανιζόταν η Αίγυπτος να

[138] Υπογραφή της Συμφωνίας της Κυπριακής Δημοκρατίας και της Αραβικής Δημοκρατίας της Αιγύπτου στις 17 Φεβρουαρίου 2003, για την οριοθέτηση της ΑΟΖ. Ίσχυσε από τις 7 Μαρτίου 2004, United Nations Treaty Series I-44649. Νόμος 15 (ΙΙΙ) 2003, της Κυπριακής Δημοκρατίας.
[139] Υπογραφή της Συμφωνίας της Κυπριακής Δημοκρατίας και της Δημοκρατίας του Λιβάνου στις 17 Ιανουαρίου 2007, και κύρωσή της από την Κυπριακή Βουλή στις 29 Νοεμβρίου 2007, για τη οριοθέτηση ΑΟΖ μεταξύ των δύο χωρών.
[140] Υπογραφή της Συμφωνίας της Κυπριακής Δημοκρατίας και του Ισραήλ στις 17 Δεκεμβρίου 2010 στη Λευκωσία για την οριοθέτηση υφαλοκρηπίδας. Ίσχυσε από τις 25 Φεβρουαρίου 2011, United Nations Treaty Series I-48387. Νόμος (ΙΙΙ) 2011 της Κυπριακής Δημοκρατίας.

κερδίζει μεγάλο τμήμα της Κυπριακής ΑΟΖ. Την ίδια τακτική η Τουρκία χρησιμοποίησε με το Ισραήλ και τον Λίβανο[141].

Με βάση την ανάλυση που προηγήθηκε, όσον αφορά τα ζητήματα των ελληνοτουρκικών διαφορών η Τουρκία όχι μόνο δεν έδειξε διάθεση διευθέτησης, αλλά Τούρκοι αξιωματούχοι δήλωναν το1999 ότι αργά η γρήγορα η Τουρκία θα κατακτήσει τη θέση που δικαιούται στη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, χωρίς να προχωρήσει σε οποιεσδήποτε παραχωρήσεις όσον αφορά τα εθνικά της δικαιώματα.

[141] ΣΥΡΙΓΟΣ Α. "Ελληνοτουρκικές Σχέσεις", όπ. π. σελ. 724.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στο τρισδιάστατο θέμα των ευρω-ελληνο-τουρκικών σχέσεων που πραγματεύεται η συγκεκριμένη εργασία, εμπλέκονται ο ευρωπαϊκός ο τουρκικός και ο ελληνικός παράγοντας για την περίοδο 1974-2022. Σε όλο αυτό το διάστημα ο ελληνοτουρκικός ανταγωνισμός αντιμετώπισε μία σταδιακά αυξανόμενη ένταση στο πλαίσιο της ΕΟΚ και στη συνέχεια της ΕΕ. Παράλληλα στις σχέσεις ΕΟΚ-Τουρκίας, υπεισήλθαν ιδιαίτερα μετά την ένταξη της Ελλάδας το 1981 στην ΕΟΚ θέματα από τις ελληνοτουρκικές διαφορές. Ο λόγος που η Ελλάδα έθεσε διάφορα ζητήματα στις σχέσεις της Τουρκίας με την Κοινότητα και ακολούθως με την Ένωση των ευρωπαϊκών κρατών είναι συνυφασμένος με έναν από τους σημαντικότερους λόγους για τον οποίο η Ελλάδα έγινε μέλος της ΕΟΚ-ΕΕ. Πρόκειται για την ενίσχυση της εξωτερικής ασφάλειας (μετά την εμπειρία της εισβολής των Τούρκων στη Κύπρο), σε συνδυασμό με την οικονομική ανάπτυξη και την εδραίωση του δημοκρατικού πολιτεύματος. Δυστυχώς ακόμα και σήμερα μετά από 40 χρόνια από την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΕ η ασφάλεια εξακολουθεί να παραμένει το μεγάλο ζητούμενο.

Αξιολογώντας όλες οι ελληνικές κυβερνήσεις από την δεκαετία 1970 την Τουρκία ως την σημαντικότερη απειλή για την εδαφική ακεραιότητα της χώρας, υιοθέτησαν πολιτικές αντιμετώπισής της. Ειδικότερα η Ελλάδα επεδίωξε σε εσωτερικό επίπεδο (ισχυρές ένοπλες δυνάμεις) και σε εξωτερικό (συμμετοχή στους δύο σημαντικότερους δυτικούς θεσμούς ασφάλειας το ΝΑΤΟ και την ΕΟΚ) να αποτρέψει την Τουρκία από την εκδήλωση επιθετικών ενεργειών και να αντιμετωπίσει την τουρκική απειλή.

Από την ανάλυση των σχέσεων ΕΕ - Ελλάδας η αποτίμηση της ελληνικής πολιτικής, όσον αφορά τη διευθέτηση των ελληνοτουρκικών σχέσεων είναι θετική. Κατάφερε να προωθήσει τα εθνικά θέματα και κυρίως το Κυπριακό[1]. Η ένταξη της Κύπρου είναι αναμφισβήτητα μία από τις μεγαλύτερες επιτυχίες της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής μετά το 1974. Επίσης θετική κρίνεται η προσπάθεια της ελληνικής πολιτικής στη δεκαετία του 1990 να στηρίξει την ευρωπαϊκή πορεία της Τουρκίας. Για μερικά χρόνια έθεσε την Τουρκία υπό ένα συλλογικό κανονιστικό και σαφή ευρωπαϊκό έλεγχο. Σήμερα αν και οι συνθήκες έχουν αλλάξει, η Ελλάδα έχει λόγο και συμβάλλει αποφασιστικά στη διαμόρφωση της προβαλλόμενης ειδικής

[1] ΠΕΡΡΑΚΗΣ Σ. Η θέση της Ελλάδας στο πλέγμα των σχέσεων ΕΟΚ – Τουρκίας (1974-1989) σελ.59.

σχέσης ανάμεσα στην ΕΕ και την Τουρκία ενώ συμμετέχει ενεργά στις σχετικές διαπραγματεύσεις.

Η Ελλάδα όσον αφορά στην περίοδο από το 1975 έως το 1999 πέτυχε μεν να προωθήσει τα εθνικά θέματα και να τα προβάλλει στην ΕΕ, δεν κατάφερε όμως να πραγματοποιήσει τον δεύτερο στόχο της δηλαδή να επηρεάσει την ΕΕ και να την οδηγήσει στην υιοθέτηση περισσότερο αξιόπιστης παρέμβασης και επιρροής στην ελληνοτουρκική αντιπαράθεση. Ούτε η πορεία των τουρκο-κοινοτικών σχέσεων από τα τέλη του 1986, ανταποκρίθηκε ουσιαστικά στις ελληνικές επιδιώξεις. Η Ελλάδα τότε δεν ήθελε την ομαλή εξέλιξη των σχέσεων αυτών. Οι σχέσεις αυτές εξομαλύνονταν με βραδύ ρυθμό, λόγω των ελληνικών αντιρρήσεων, αλλά εξομαλύνονταν σταθερά λόγω των συμφερόντων των κρατών μελών της Κοινότητας με την Τουρκία. Διαδοχικές ελληνικές κυβερνήσεις προσπαθούσαν να παρεμποδίσουν την ευρωπαϊκή πορεία της Τουρκίας χρησιμοποιώντας το δικαίωμα της αρνησικυρίας και συνδέοντας αυτό με την επίλυση του Κυπριακού και την εγκατάλειψη της τουρκικής αναθεωρητικής πολιτικής στο Αιγαίο.

Την περίοδο προ Ελσίνκι η Ελλάδα επέλεξε να χρησιμοποιήσει την ΕΟΚ ως ένα εργαλείο για την ανάπτυξη μιας "στρατηγικής υπό όρους τιμωρίας" της Τουρκίας ή (με όρους διεθνούς κοινωνικοποίησης) μιας "στρατηγικής θεσμικής ενδυνάμωσης μέσω τιμωρίας"[2]. Τελικώς, η πολιτική αυτή της Ελλάδας αναφορικά με την ευρωπαϊκή προοπτική της Τουρκίας, οδήγησε την ΕΟΚ να ακολουθήσει μία επαμφοτερίζουσα στάση. Στην καθημερινότητα έδειχνε μία αδιαφορία που επηρεαζόταν σαφώς από τα οικονομικά και γεωπολιτικά συμφέροντα των κρατών μελών. Στις σοβαρές κρίσεις Ελλάδας-Τουρκίας η ΕΟΚ εκούσα-άκουσα έπαιρνε τη θέση της Ελλάδας. Αυτό επηρέασε αρνητικά την ικανότητα και την αξιοπιστία της ΕΟΚ να μεσολαβήσει ως "έντιμος διαμεσολαβητής" μεταξύ ενός κράτους το οποίο είναι ήδη μέλος και ενός κράτους, το οποίο επιθυμεί να γίνει μέλος της.

Ούτε η μετεξέλιξη της ΕΟΚ σε ΕΕ και η θεσμική της ενδυνάμωση έδωσαν την δυνατότητα για αξιόπιστη μεσολάβηση ή και επιρροή στην ελληνοτουρκική διένεξη. Αυτό έγινε ιδιαίτερα εμφανές αμέσως μετά την κρίση των Ιμίων το 1996. Στην Τουρκία ασκήθηκε κανονιστική πίεση, τόσο από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το

[2] Σύμφωνα με την συγκεκριμένη στρατηγική στο κέντρο της οποίας βρίσκεται η "πολιτική της αιρεσιμότητας", ένα κράτος μέλος της ΕΕ όχι μόνο εμποδίζει ένα άλλο κράτος που επιθυμεί να ενταχθεί στην ΕΕ από τις διάφορες θεσμικές επιβραβεύσεις και ανταμοιβές (οικονομική βοήθεια, ενίσχυση θεσμικών σχέσεων) αλλά επιδιώκει την απόδοση πρόσθετης τιμωρίας στο κράτος αυτό όταν αρνείται να υιοθετήσει συγκεκριμένες θεσμικές αξίες και κανόνες συμπεριφοράς.

Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο των Υπουργών Εξωτερικών της ΕΕ, όσο και από τις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Λουξεμβούργου το 1998 για τη συμπεριφορά της απέναντι σε ένα μέλος της ΕΕ[3]. Οι εν λόγω αποφάσεις εισήγαγαν για πρώτη φορά το κριτήριο της αιρεσιμότητας αναφορικά την ευρωπαϊκή πορεία της Τουρκίας. Όμως το αποτέλεσμα ήταν οι αποφάσεις αυτές να ερμηνευτούν από την Άγκυρα, ως μια υπό όρους τιμωρία την οποία επέβαλε η Ελλάδα στην ΕΕ σχετικά με την ευρωπαϊκή προοπτική της Τουρκίας, προοπτική για την οποία η ΕΕ ήταν κατά βάση αδιάφορη. Το αποτέλεσμα ήταν να ενισχυθεί ακόμα περισσότερο η αντίληψη στην Τουρκία ότι η Ελλάδα χειραγωγεί την ΕΕ, η οποία καθίσταται όμηρος των ελληνικών επιθυμιών[4].

Τη δεκαετία του ’90 συνέβησαν σημαντικά γεγονότα που διατήρησαν αλώβητα τα συγκρουσιακά χαρακτηριστικά[5] των δύο χωρών. Τα σημαντικότερα ήταν

- η διακήρυξη του “Δόγματος του Ενιαίου Αμυντικού Χώρου” μεταξύ Ελλάδας και Κύπρου,
- η απόφαση της Μεγάλης Τουρκικής Εθνοσυνέλευσης τον Ιούνιο του 1995 ότι ενδεχόμενη επέκταση των ελληνικών χωρικών υδάτων στο Αιγαίο θα συνιστούσε “αιτία πολέμου”,
- η κρίση των Ιμίων τον Ιανουάριο του 1996 και η αμφισβήτηση της ελληνικής κυριαρχίας επί μεγάλου αριθμού νησιών και νησίδων στο Αιγαίο καθώς και της νήσου Γαύδου νοτίως της Κρήτης
- η απόφαση της Κυπριακής Δημοκρατίας για την αγορά από τη Ρωσία του αντι-αεροπορικού πυραυλικού συστήματος S-300.

Το ήδη άσχημο κλίμα επιβάρυνε ακόμα περισσότερο η σύλληψη του αρχηγού του παράνομου κουρδικού Εργατικού Κόμματος (PKK) Οτσαλάν τον Φεβρουάριο του 1999.

Αυτή η αδιέξοδη κατάσταση των ελληνοτουρκικών σχέσεων άρχισε να αλλάζει στο τέλος της δεκαετίας του ’90 με πρωτοβουλία της ελληνικής πλευράς που υιοθέτησε μία στρατηγική ευέλικτης αντιμετώπισης της Τουρκίας. Ο εκδημοκρατισμός της χώρας συνδέθηκε με την ευρωπαϊκή της προοπτική και την εξομάλυνση των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Έτσι η ΕΕ αναδείχθηκε για την

[3] ΤΣΑΚΩΝΑΣ Π., “ Η ΕΕ ως καταλύτης για την επίλυση της ελληνοτουρκικής αντιπαράθεσης” στο “ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ” Επιμ. ΒΕΡΝΥ Σ.,ΚΟΝΤΗΣ Α. Εκδ. ΠΑΠΑΖΗΣΗ Αθήνα 2017, σελ. 751.
[4] Rumelili, B.(2004) The Microprocesses of Hegemonic Influence: The Case of EU and Greece/Turkey, EUROBORDERCONF Project, Bogazici University, Turkey. σελ.17-18.
[5] ΤΣΑΚΩΝΑΣ Π. Σύγχρονη Ελληνική Εξωτερική Πολιτική τόμος Β Εκδ. Σιδέρης Ι.σελ. 49.

ελληνική εξωτερική πολιτική στο κύριο πεδίο για την ανάληψη πρωτοβουλιών και πολιτικών σε διπλωματικό επίπεδο, που θα επέτρεπαν στην Ελλάδα να δρομολογήσει διαδικασίας επίλυσης των ελληνοτουρκικών διαφορών.

Η περίοδος αυτή συνδέθηκε με την άνοδο του Κ. Σημίτη στην εξουσία το 1996. Ως κεντρικός στόχος κατέστη ο καθολικός εκσυγχρονισμός του ελληνικού οικονομικού, πολιτικού και κοινωνικού συστήματος, της εξωτερικής πολιτικής και η αναβάθμιση της ελληνικής θέσης στην ΕΕ. Στο θέμα της πολιτικής διεύρυνσης της Ε.Ε. η Ελλάδα με υψηλό βαθμό πολιτικής συναίνεσης[6] υποστήριξε τη μετεξέλιξη της Ένωσης σε Πολιτική Ένωση ομοσπονδιακού χαρακτήρα, με βάση το κοινοτικό πρότυπο και την κοινοτική μέθοδο Ένωσης (Επιτροπής, Κοινοβουλίου κλπ.). Παράλληλα στήριξε τον διεθνή ρόλο της Ένωσης με την ανάπτυξη κοινής εξωτερικής πολιτικής και κοινής αμυντικής πολιτικής ασφάλειας, ενώ συμμετείχε στο εγχείρημα του ενιαίου νομίσματος (ευρώ). Έτσι η Ελλάδα κατατάχθηκε στην ομάδα των έντονα φιλοενοποιητικών κρατών- μελών, στην πρωτοπορία των κρατών που επιδιώκουν την ομοσπονδιακή μετεξέλιξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η ελληνική πολιτική στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στο Ελσίνκι το 1999 αποτέλεσε τη θεσμική κορύφωση της στρατηγικής που αποφάσισε να υιοθετήσει η Ελλάδα έναντι της Τουρκίας. Αυτό αποτυπώθηκε στα συμπεράσματα του Συμβουλίου Κορυφής των 15 κρατών μελών της ΕΕ. Η Ελλάδα πέτυχε την περίπου βεβαιότητα για την ομαλή ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ και την προβολή σε επίπεδο ΕΕ των κρίσιμων θεμάτων της με την Τουρκία στο Αιγαίο[7].

- Πρώτη στρατηγική επιδίωξη ήταν η διασύνδεση της ευρωπαϊκής πορείας της Τουρκίας και της ένταξης της Κύπρου στην ΕΕ ανεξαρτήτως λύσεως του πολιτικού προβλήματος.
- Δεύτερη επιδίωξη ήταν η διασύνδεση της ευρωπαϊκής πορείας της Τουρκίας με την επίλυση των διμερών ελληνοτουρκικών διαφορών (παρά τον κίνδυνο που δημιουργούσε η δυνατότητα της Τουρκίας να θέσει και άλλα θέματα πλην της οριοθετήσεως της υφαλοκρηπίδας).
- Τρίτη στρατηγική επιδίωξη ήταν ότι η ρητή πρόβλεψη για προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης σε περίπτωση αποτυχίας των διμερών

[6] ΙΩΑΚΕΙΜΙΔΗΣ Π. "Το Μέλλον της Ευρώπης και η Ελλάδα" σελ.240
[7] Tsakonas, P. (2010) The Incomplete Breakthrough in Greek-Turkish Relations. Grasping Greece's Socialization Strategy, New York: Palgrave Macmillan. Σελ. 92-96

διαπραγματεύσεων, το γεγονός αυτό συνιστούσε σημαντική επιτυχία[8].

Με τις αποφάσεις του Ελσίνκι και στη συνέχεια με την Εταιρική Σχέση ΕΕ-Τουρκίας[9] ενισχύθηκε η ελληνική αποτρεπτική ικανότητα που έως τότε περιελάμβανε μόνο την εξοπλιστική προσπάθεια της Ελλάδας (εσωτερική εξισορρόπηση). Η ενίσχυση αυτή έγινε με τη διπλωματική δυνατότητα της Ελλάδας να επιτύχει την ένταξη της Τουρκίας σε ένα πλαίσιο όπου η συμπεριφορά της θα τελούσε υπό παρακολούθηση και αξιολόγηση από τους ελεγκτικούς μηχανισμούς της ΕΕ.

Στη μετά Ελσίνκι περίοδο η Ελλάδα διατήρησε τη στρατηγική η οποία δέσμευε την Τουρκία μέσω της εμπλαισίωσής της στις υποχρεώσεις της έναντι της ΕΕ με σκοπό τον εξευρωπαϊσμό και εκδημοκρατισμό της. Ταυτόχρονα, δέχτηκε να λειτουργήσει η ΕΕ ως πλαίσιο επίλυσης των ελληνοτουρκικών διαφορών όχι όμως ως ενεργός παίχτης. Η κυβέρνηση Καραμανλή που ανέλαβε τα ηνία διακυβέρνησης της χώρας τάχθηκε υπέρ της ένταξης της Τουρκίας στην ΕΕ. Διαφώνησε όμως, με την απόφαση του Ελσίνκι και συγκεκριμένα:

> *«Με το χρονοδιάγραμμα που είχε ως σημείο αναφοράς τον Δεκέμβριο του 2004, μετά από το οποίο το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο θα επανεξέταζε την κατάσταση και θα μπορούσε να εμπλέξει και το Διεθνές Δικαστήριο· με την εν λευκώ δικαιοδοσία του Διεθνούς Δικαστηρίου, πρακτικώς σε όλα τα θέματα των ελληνοτουρκικών σχέσεων που θα μπορούσαν να περιγραφούν ως συνοριακές διαφορές*[10].

Λίγο πριν από τη συμφωνία για το διαπραγματευτικό πλαίσιο στις 3 Οκτωβρίου του 2005 στο Λουξεμβούργο η ελληνική πλευρά[11] εξέθεσε με σαφή τρόπο τις ελληνικές

---

[8] ΤΣΑΚΩΝΑΣ Π ΥΦΑΝΤΗΣ Κ. "Η στρατηγική του Ελσίνκι Αλλαγή παραδείγματος;", στο "ΕΛΛΑΔΑ-ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ", Επιμ. ΠΑΣΣΑΣ Α. ΑΡΒΑΝΙΤΟΠΟΥΛΟΣ Κ.ΚΟΠΠΑ Μ. Εκδ. Πεδίο Αθήνα 2021.

[9] Council Decision2001/235/EC of 8 March 2001 on the principles, priorities, intermediate objectives and conditions contained in the Accession Partnership with the Republic of Turkey, OJL 85, 24 March 2001.

[10] ΣΥΡΙΓΟΣ Α. Ελληνοτουρκικές σχέσεις σελ. 645

[11] ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ 2 Οκτωβρίου 2010.

"Για να υπάρξει ειρήνη και σταθερότητα, η Τουρκία πρέπει να δει με διαφορετική ματιά το παρόν και το μέλλον των σχέσεών μας. Πρέπει να καταστεί καθημερινή πραγματικότητα ο σεβασμός των σχέσεων καλής γειτονίας, που δεν συμβιβάζεται με στρατιωτική δραστηριότητα και τις προκλήσεις στο Αιγαίο, που δεν συμβιβάζεται με την παράταση της αναχρονιστικής λογικής του ''casus belli'' μεταξύ μιας υποψήφιας προς ένταξη χώρας και μιας χώρας μέλους της Ε.Ε. Ταυτόχρονα δεν πρέπει να τα τρέφονται ψευδαισθήσεις. 'Ολα αυτά δε θα γίνουν ως δια μαγείας την 4η Οκτωβρίου. Δεν θα γίνουν από τη μια μέρα στην άλλη. Κανείς όμως δεν μπορεί να αμφισβητήσει ότι ανοίγεται πλέον μπροστά μας ένα ελπιδοφόρο μέλλον με ευοίωνες προπτικές…Στην εξωτερική πολιτική δεν υπάρχουν θεμελιακές και από τη μια στιγμή στην άλλη μεταβολές αντιλήψεων και πρακτικών. Αυτό που είναι σημαντικό είναι να διαμορφώνεις τις συνθήκες τα κίνητρα και τους όρους που οδηγούν σταδιακά αλλά σταθερά σε αλλαγή προς το

θέσεις, με στόχο η κατάσταση των ελληνοτουρκικών σχέσεων να αποτελέσει στη συνέχεια αναπόσπαστο τμήμα της ενταξιακής διαπραγμάτευσης μεταξύ ΕΕ-Τουρκίας. Ο φόβος της κυβέρνησης Καραμανλή ήταν ότι η αόριστη αναφορά του Ελσίνκι το 1999 «*για την επίλυση κάθε εκκρεμούς συνοριακής διαφοράς και άλλων συναφών θεμάτων*» άνοιγε την πόρτα στην Τουρκία να θέσει πληθώρα θεμάτων. Κατ' αρχάς ήταν προφανές από τη διατύπωση ότι τα θέματα μπορούσαν να είναι πολλά. Αυτό συνιστούσε υποχώρηση από την πάγια ελληνική θέση σύμφωνα με την οποία στο Αιγαίο η μόνη διαφορά μεταξύ των δύο χωρών είναι αυτή της οριοθετήσεως της υφαλοκρηπίδας. Στον όρο «*συνοριακή διαφορά*» μπορούσε να περιληφθεί

(α) η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας,

(β) η αύξηση των ελληνικών χωρικών υδάτων (υπό την έννοια ότι μεταβάλλει τα όρια στο Αιγαίο),

(γ) οι «γκρίζες ζώνες» κυριαρχίας που είχε ανακαλύψει η Τουρκία στο Αιγαίο,

(δ) η διαφορά μεταξύ των 10 μιλίων εθνικού εναερίου χώρου και των 6 μιλίων χωρικών υδάτων,

(ε) τα όρια του FIR Αθηνών και

(στ) τα όρια της ζώνης έρευνας-διασώσεως.

Η κυβέρνηση Καραμανλή είχε μία θεμελιώδη διαφορά με την κυβέρνηση Σημίτη. Δεν επιζητούσε συνολική διευθέτηση των ελληνοτουρκικών προβλημάτων με την Άγκυρα. Πίστευε ότι κάποια προβλήματα δεν μπορούσαν ουδέποτε να επιλυθούν διότι οι θέσεις των δύο πλευρών απείχαν πάρα πολύ. Προς αυτή την κατεύθυνση ωθούσαν και τα μηνύματα που έρχονταν από την Άγκυρα, η οποία δεν φαινόταν πρόθυμη να εγκαταλείψει τη θεωρία των «γκρίζων ζωνών». Η κυβέρνηση Καραμανλή πίστευε ότι έπρεπε να δοθεί έμφαση σε άλλους τομείς αμοιβαίου ενδιαφέροντος, όπως το εμπόριο, ο τραπεζικός τομέας και ο τουρισμός.

Το ζητούμενο για την Ελλάδα ήταν με ποιον τρόπο θα διατηρούσε τη διαπραγματευτική ισχύ της έναντι της Τουρκίας μέσα από την ευρωπαϊκή διαδικασία.

καλύτερο πιστεύω, λοιπόν, ότι η ευρωπαϊκή αντιδήλωση, το Διαπραγματευτικό Πλαίσιο το κοινοτικό κεκτημένο και βεβαίως οι απαιτήσεις ελληνικού ενδιαφέροντος που έχουν ενταχθεί σε αυτά τα κείμενα, θα επηρεάσουν την τουρκική πολιτική προς την επιθυμητή για την ειρήνη και τη σταθερότητα κατεύθυνση. Είναι πολύ σημαντικό ότι η Ελλάδα, μαζί με 24 άλλα κράτη μέλη της Ένωσης θα είναι κριτής αυτής της πορείας προσαρμογής της Τουρκίας στα ευρωπαϊκά πρότυπα. Και θα είναι δίκαιος αλλά και αυστηρός, αν χρειαστεί, κριτής ....Το αποφασιστικό σημείο της ευρωπαϊκής πορείας κάθε ενδιαφερόμενης χώρας, το σημείο καμπής, είναι να αποκτήσει το καθεστώς της υποψήφιας χώρας. Σε αυτό το σημείο πρέπει να διασφαλίσει τις ειδικές απαιτήσεις τα χρονοδιαγράμματα και τις αυστηρές δεσμεύσεις. Στο σημείο που η Τουρκία προσπαθούσε να εξασφαλίσει το καθεστώς της υποψήφιας χώρας η τότε κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ δεν μπόρεσε να διασφαλίσεις τίποτα από αυτά τα οποία εμφανίζεται να απαιτεί σήμερα".

Ως πλέον πρόσφορος τρόπος κρίθηκε η έναρξη ενταξιακών διαπραγματεύσεων της Τουρκίας με την ΕΕ. Θεωρήθηκε ότι μέσα από αυτή τη διαδικασία η Τουρκία θα εκλογίκευε σταδιακά τις απόψεις της, χωρίς να υπάρχει ο κίνδυνος να θέσει στην κρίση του Διεθνούς Δικαστηρίου θέματα που δεν επιθυμούσε η ελληνική πλευρά (π.χ. «γκρίζες ζώνες»).

Αποτέλεσμα της υιοθέτησης της νέας στρατηγικής της πολιτικής της κυβέρνησης Καραμανλή ήταν ότι στο Συμβούλιο Κορυφής στις Βρυξέλλες τον Δεκέμβριο του 2004 με την συναίνεση (και όχι με την πρωτοβουλία) της Αθήνας, η Ελλάδα και η Τουρκία να αποδεσμευτούν από την υποχρέωση επίλυσης των διαφορών τους. Επομένως η υποχρέωση της Τουρκίας να υποβάλει τις διαφορές της με την Ελλάδα στη δικαιοδοσία του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης έπαψε να αποτελεί προαπαιτούμενο για τη συνέχιση της ευρωπαϊκής της πορείας. Κατά μία άποψη αυτό είχε ως συνέπεια τη πλήρη αποδυνάμωση της δυνατότητας της ΕΕ να λειτουργήσει ως ενεργός παίχτης στην επίλυση της ελληνοτουρκικής αντιπαράθεσης[12].

Έκτοτε οι ελληνοτουρκικές σχέσεις επανήλθαν στο διμερές πλαίσιο. Στην ΕΕ οι επιφυλάξεις για τη ευρωπαϊκή πορεία της Τουρκίας εμφανίστηκαν έντονες, τόσο στις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις όσο και στην ευρωπαϊκή κοινή γνώμη. Λίγα χρόνια μετά (2007) πρώτη η Γερμανία και μετά η Γαλλία έδωσαν το τέλος της πορείας της Τουρκίας προς την πλήρη ένταξη, τουλάχιστον για το ορατό μέλλον. Παράλληλα η Κύπρος και η Γαλλία πάγωσαν τη διαδικασία κάποιων ενταξιακών κεφαλαίων. Ταυτόχρονα στην Τουρκία ενισχύθηκε έντονα ο ευρωσκεπτικισμός. Οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις όχι μόνο δεν κατέληξαν κάπου αλλά παραμένουν αδρανείς έως σήμερα. Η Τουρκία επί Ερντογάν έγινε ακόμα πιο αυταρχική και απόλυτη και εισήλθε σε ένα πολύ επικίνδυνο παιχνίδι των γεωπολιτικών ανταγωνισμών σε ένα εξαιρετικά ασταθές γεωπολιτικό περιβάλλον.

Το αποτέλεσμα της επιδείνωσης των σχέσεων ΕΕ-Τουρκίας ήταν να συμπαρασυρθεί η στρατηγική προσέγγιση Ελλάδας Τουρκίας η οποία ξεκίνησε στο Ελσίνκι. Η κατάρρευση της ευρωπαϊκής προοπτικής της Τουρκίας επανέφερε τις ελληνοτουρκικές σχέσεις στο διμερές επικίνδυνο αδιέξοδο. Η νεοοθωμανική, αναθεωρητική πολιτική του Ερντογάν ιδιαίτερα επιθετική μετά το 2019 ως προς την Ελλάδα δεν αφήνει περιθώρια εφησυχασμού. Η Τουρκία εξελίσσεται στην πιο

[12] ΤΣΑΚΩΝΑΣ Π. 7

επικίνδυνη απειλή για την Ελλάδα. Ο κίνδυνος σύγκρουσης είναι υπαρκτός όπως έδειξαν τα γεγονότα μεταξύ Αυγούστου και Οκτωβρίου 2020.

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της 23ης και της 24ης Ιουνίου 2022 μετά τις δηλώσεις και ενέργειες της Τουρκίας εναντίον της Ελλάδας και την αμφισβήτηση της ελληνικής κυριαρχίας των νησιών του ανατολικού Αιγαίου, πήρε σαφή θέση υπέρ της Ελλάδας συστήνοντας στην Τουρκία ότι θα πρέπει να σέβεται την κυριαρχία και την εδαφική ακεραιότητα όλων των κρατών μελών της ΕΕ. Ταυτόχρονα υπενθύμισε τα προηγούμενα συμπεράσματά του και τη δήλωση της 25ης Μαρτίου του 2021 όπου όριζε ότι αναμένει από την Τουρκία να σεβαστεί πλήρως το διεθνές δίκαιο, να αποκλιμακώσει τις εντάσεις προς όφελος της περιφερειακής σταθερότητας, στην Ανατολική Μεσόγειο και να προάγει τις σχέσεις καλής γειτονίας με βιώσιμο τρόπο[13].

Σε ένα άλλο επίπεδο, πέραν των ελληνοτουρκικών, καταδεικνύεται ότι η ΕΕ δεν στάθηκε ικανή ως κινητήρια πολιτική δύναμη, να δεσμεύσει τη Τουρκία σε μια πορεία προοδευτικής σύγκλισης με τα ευρωπαϊκά πρότυπα.[14] Αν και υπήρξαν κάποιες αλλαγές στη δομή λειτουργίας της τουρκικής κρατικής μηχανής ως προς το ρόλο του στρατού, διαπιστώθηκε ότι αυτές έγιναν διότι τις ευνοούσε για λόγους εσωτερικών ισορροπιών το νέο πολιτικό σύστημα που εγκαθίδρυσαν μετά το 2002 οι ισλαμιστές υπό τον Ερντογάν. Έτσι η εναρμόνιση της Τουρκίας με τα ευρωπαϊκά δεδομένα παρέμεινε ζητούμενο.

Γενικότερα πάντως οι σχέσεις της ΕΟΚ/ΕΕ και της Τουρκίας χαρακτηρίζονται από επιφυλακτικότητα, αναβλητικότητα, καχυποψία και εποικοδομητική ασάφεια. Πιο συγκεκριμένα, το χαρακτηριστικό που προσδιορίζει την ΕΕ ως πολιτική δύναμη προς την Τουρκία, είναι η έλλειψη μακροπρόθεσμης δέσμευσης από πλευράς των ευρωπαϊκών θεσμών για το μέλλον των διαπραγματεύσεων μεταξύ των δύο μερών. Αυτό οφείλεται αφ' ενός λόγω της ατελούς και κακώς διαχειριζόμενης σταθεροποιητικής ικανότητας της πρώτης και αφ' ετέρου εξαιτίας των αναξιόπιστων πολιτικών δεσμεύσεων της Τουρκίας.

Οι ισορροπίες μεταξύ των εθνικών συμφερόντων των κρατών μελών και το περίπλοκο θεσμικά σύστημα λήψης αποφάσεων της Ένωσης, ήταν οι βασικοί λόγοι που περιόρισαν μέχρι το 1999 την ικανότητα της ΕΟΚ/ΕΕ να δράσει ως μία ισχυρή πολιτική δύναμη και να αναλάβει ξεκάθαρες δεσμεύσεις για την προοδευτική

[13] Συμπεράσματα Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Βρυξέλλες 23-24 Ιουνίου 2022
[14] ΣΕΡΜΠΟΣ Τουρκία και Ευρωπαϊκή Ένωση εκδ. Α. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ. σελ. 439.

σταθεροποίηση και αγκυροβόληση της Τουρκίας στην Ευρώπη. Από την άλλη, η διαβαθμισμένη πίεση της Ευρώπης (αναλόγως των πολιτικών περιστάσεων) προς την Τουρκία, διευκόλυνε τους πολιτικούς παράγοντες της χώρας (Κεμαλιστές), να συνεχίσουν να αποκλίνουν από τις ευρωπαϊκές απαιτήσεις και να αποφεύγουν τις μεταρρυθμίσεις που ήταν απαραίτητες για τη σύγκλιση με τα ευρωπαϊκά πρότυπα[15] .

Πρώτο σημείο από τη ανάλυση της διαδικασίας ολοκλήρωσης μεταξύ ΕΕ-Τουρκίας την περίοδο μέχρι το 1999, είναι τα εντελώς αντικρουόμενα εθνικά συμφέροντα των κρατών μελών. Χαρακτηριστικά παραδείγματα θα μπορούσαν να θεωρηθούν η Ελλάδα (που προέτασσε τα θέματα ασφαλείας), η Γερμανία (που ενδιαφερόταν για τις οικονομικές συναλλαγές με την Τουρκία) και η Σουηδία (που προέτασσε θέματα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων). Το αποτέλεσμα ήταν η αμφισημία και η ασάφεια εκ μέρους της ΕΕ. Τελικώς , οι ευρωπαίοι ηγέτες αποφάσισαν να ανοίξουν την προοπτική ένταξης της Τουρκίας (που θα αργήσει πολύ) προκειμένου να μην την αποξενώσουν και απωλέσει η Ευρώπη έναν δυναμικό οικονομικό χώρο[16] και έναν στρατηγικό εταίρο[17].

Η γενικότερη πολιτική της ΕΕ έναντι της Τουρκίας κατά τη συγκεκριμένη περίοδο είναι το αποτέλεσμα ευκαιριακών και επιπόλαιων υποσχέσεων ευρωπαϊκών κρατών προς την Τουρκία επί τριάντα χρόνια [18]. Οι λόγοι που ώθησαν τις ευρωπαϊκές χώρες να δώσουν τις εν λόγω υποσχέσεις ήταν αποτέλεσμα της θεώρησης ότι

-η Τουρκία μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στη διασφάλιση των

---

[15] ΣΕΡΜΠΟΣ Τουρκία και Ευρωπαϊκή Ένωση. σελ..440.

[16] Καζάκος Π.Οι Ευρωπαϊκές Προοπτικές της Τουρκίας σελ.276.

[17] ERGÜVENC SADI: "Turkey' s Strategic importance in Military Dimension: A Regional Balance Holder", στο Aydin Mustafa (ed): Turkey at the Threshold of the 21st Century, Global Encounters and/versus Regional Alternatives, International Relations Foundation, Ankara 1998, σελ.61-68, σελ.63

[18]Εφημερίδα Ελευθεροτυπία 29-12-2000. Ο UBER VEDRIN ενώπιον της Γαλλικής Εθνοσυνέλευσης μεταξύ άλλων αναφέρει ότι:

"*Όπως είναι ξεκάθαρο, η Τουρκία δεν πληροί τις λεγόμενες συνθήκες – κριτήρια της Κοπεγχάγης σε κανένα από τα θέματα. Βρισκόμαστε σε μια ιδιαίτερη διαδικασία, που ονομάζεται εταιρική σχέση για την ένταξη, που δεν αποτελεί έναρξη των διαπραγματεύσεων. Το θέμα για την ενδεχόμενη ένταξη θα προκύψει συνεπώς αργότερα, σε ένα πλαίσιο το οποίο δεν υπάρχει ακόμα σήμερα…. Αν και οι 15 αποφάσισαν στο Ελσίνκι να καταγράψουν την αίτηση υποψηφιότητας της Τουρκίας, χωρίς να πάνε πιο πέρα, χωρίς να ξεκινήσουν τις ενταξιακές διαπραγματεύσεις, είναι διότι όλες οι κυβερνήσεις της Ευρώπης εδώ και περισσότερα από 30 χρόνια έδωσαν υποσχέσεις στην Τουρκία επειδή οι πρόεδροι και οι διαδοχικές κυβερνήσεις όλων των χωρών της Ευρώπης έχουν πει στην Τουρκία, ''έχετε έναν ευρωπαϊκό προορισμό''. Και όπως και να είναι η πραγματική κατάσταση σε αυτή τη χώρα, οι πιο σύγχρονες, οι πιο προοδευτικές και ανοιχτές δυνάμεις στηρίζονται σε αυτή την ευρωπαϊκή υπόσχεση, η οποία μπορεί στη βάση της να δόθηκε επιπόλαια ή απερίσκεπτα…*".

ΚΑΖΑΚΟΣ Π. " «Υψηλή Πολιτική» Και Εσωτερικοί Παράγοντες στις Ελληνοτουρκικές Σχέσεις" στο "Η Ελλάδα και το Ευρωπαϊκό Μέλλον της Τουρκίας", ΚΑΖΑΚΟΣ Π. ΛΙΑΡΚΟΒΑΣ Π. ΜΑΡΙΑΣ Ν. ΜΠΟΤΣΙΟΥ Κ. ΠΟΛΥΧΡΟΝΑΚΗ Κ. εκδ. Σιδέρης, 2001, σελ. 22.

στρατηγικών συμφερόντων της ΕΕ και

-η ασφάλεια της Τουρκίας είναι θεμελιακή για την ευρωπαϊκή ασφάλεια.

Η είσοδος της Τουρκίας στην Κοινότητα αξιολογήθηκε με αναφορά στη στρατηγική της σημασία λαμβάνοντας υπ' όψιν τις αμυντικές ανάγκες της Ευρώπης[19].

Επιπλέον μετά το 1983 και πολύ περισσότερο μετά το 1987, στη Ευρώπη επικρατεί ο πραγματισμός στη διαμόρφωση της ευρωπαϊκής στάσης έναντι της Τουρκίας και δεν υπάρχουν οι αναστολές της ιδεαλιστικής σχολής. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να θεωρηθού προσδιοριστικοί παράγοντες της ευρωπαϊκής στάσης οι στρατηγικοί και οικονομικοί υπολογισμοί έναντι των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των δημοκρατικών θεσμών[20].

Στον οικονομικό τομέα η Τουρκία, ως πολυπληθής χώρα, αποτελούσε μια τεράστια αγορά για τα ευρωπαϊκά προϊόντα. Παρουσίαζε μεγάλες επενδυτικές ευκαιρίες για τις ευρωπαϊκές βιομηχανίες και τα ευρωπαϊκά επενδυτικά συμφέροντα, σε διάφορους τομείς περιλαμβανομένης και της υλοποίησης ενός εξοπλιστικού προγράμματος[21].Ταυτόχρονα η Τουρκία θεωρήθηκε σημαντική ως γέφυρα προς την Ασία όπου η πολιτική και οικονομική της επιρροή ενισχυόταν σταθερά μετά το 1991[22].

Δεύτερο σημείο ανάλυσης αναφορικά με την διαδικασία ολοκλήρωσης ΕΕ-Τουρκίας είναι ότι παρά την συμβατική απόφαση των 15 ηγετών της Ένωσης για την επίσημη αναγνώριση της Τουρκίας ως υποψήφιας προς ένταξη χώρας το 1999, η ενδεχόμενη προσχώρησή της δεν έβρισκε σύμφωνη την κοινή γνώμη των χωρών μελών[23]. Η επιφυλακτικότητα της κοινής γνώμης εντοπιζόταν κυρίως στο φόβο της μετανάστευσης Τούρκων εργαζομένων προς την Ε.Ε.,[24] στο μουσουλμανικό θρήσκευμα, στην πολιτιστική διαφορά, στο κόστος ένταξης και στον μεγάλο πληθυσμό της Τουρκίας. Παράλληλα, η κοινή γνώμη στην Ε.Ε. δεν φαινόταν να αποδέχεται ευρέως την επίσημη αναγνώριση της Τουρκίας ως υποψήφιας προς

[19] Ινστιτούτα Federal Trust for Education and Research (Λονδίνο), Institut für Europaische Politik (Βόννη)Deutsches Orient Institut (Αμβούργο) Instituto Affari Internationali (Ρώμη) και το Foreign Policy Institute (Άγκυρα) στον Οικονομικό Ταχυδρόμο, 12.1.1984.
K. Mackenzie, Turkey in Transition: The West' s neglected Ally,Λονδίνο 1984.
[20] H.HUBER, "Die Türkei nach der Parlamentswahl von 1983", Europa-Archiv, τ. 7 (1985) 215.
[21] Καθημερινή 5.2.1986.
[22] WERNER GUMPEL ΣΕΛ. 471
[23]ΣΕΡΜΠΟΣ Σ σελ. 442.
[24] ΚΑΖΑΚΟΣ Π. "Το Αβέβαιο Μέλλον της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η Τουρκία": Ιστορική Ταυτότητα, Θεσμοί και Υπερεπέκταση στην Ευρώπη, εκδ. Παπαζήσης 2003 σελ.50.

ένταξη χώρας, καθώς τα ποσοστά αποδοχής (29.7%)[25] ήσαν τα μικρότερα από οποιοδήποτε άλλο από τα υπόλοιοπα 13 κράτη που ήσαν υποψήφια προς ένταξη. Οι ηγεσίες των κρατών-μελών δεν έλαβαν υπ' όψιν τη θέληση της κοινής γνώμης των χωρών τους, όσον αφορά την ευρωπαϊκή προοπτική της Τουρκίας. Η απόφαση τους ελήφθη στο πλαίσιο εθνικών πολιτικών και διακυβερνητικών συνεννοήσεων. Για παράδειγμα οι Σκανδιναβικές χώρες μέσω της ευρωπαϊκής προοπτικής της Τουρκίας προσδοκούσαν στη βελτίωση της Τουρκίας σε ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ατομικών ελευθεριών. Η Ελλάδα μέσω της ευρωπαϊκής προοπτικής της Τουρκίας, ανέμενε να συντελεστεί πρόοδος στις σχέσεις της με την Τουρκία με στόχο τη διευθέτηση των ελληνοτουρκικών διαφορών και την επίλυση του Κυπριακού. Αναφορικά με τις αντιλήψεις των μεγάλων κρατών μελών, αυτές βασίζονταν στην οικονομική διείσδυση σε μια μεγάλη αγορά, στη γεωπολιτική θέση της Τουρκίας, στη στρατηγική σημασία της για την ασφάλεια και σταθερότητα στην Νοτιοανατολική Μεσόγειο. Τέλος οι θέσεις των θεσμικών οργάνων της ΕΕ βασίζονταν στην προοπτική της λειτουργίας της Ευρώπης ως εκσυγχρονιστικής πολιτικής δύναμης έναντι της Τουρκίας. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο εστίασαν στην ύπαρξη σταθεροποιητικών μηχανισμών και εργαλείων ελέγχου από την ΕΕ ώστε

[25] European Commission, Standard Eurobarometer 51, DG Press and Communication, Βρυξέλλες, Ιούλιος 1999, σελ.72. Στο ερώτημα που τέθηκε από το Μάρτιο έως τον Απρίλιο του 1999 για το αν η Τουρκία θα πρέπει να αποτελέσει μέλος της Ε.Ε. οι θετικές απαντήσεις ήταν 29% και οι αρνητικές 47%, ενώ για τις 12 άλλες χώρες υποψήφιες προς ένταξη για την ίδια περίοδο οι θετικές απαντήσεις ήταν από 32% έως 50% με μέσο όρο 38,5% και οι αρνητικές από 26% έως 42% με μέσο όρο 36,5%.
-European Commission Standard Eurobarometer 52, DG Press and Communication, Βρυξέλλες, Απρίλιος 2000, σελ. 58. Στο ερώτημα που τέθηκε από τον Οκτώβριο έως τον Νοέμβριο του 1999 για το αν η Τουρκία θα πρέπει να αποτελέσει μέλος της Ε.Ε. οι θετικές απαντήσεις ήταν 30% και οι αρνητικές 47%, ενώ για τις 12 άλλες χώρες υποψήφιες προς ένταξη για την ίδια περίοδο οι θετικές απαντήσεις ήταν από 34% έως 49% με μέσο όρο 39.65 και οι αρνητικές από 27% έως 41% με μέσο όρο 36.25%.
-European Commission, Standard Eurobarometer 53, DG Press and Communication, Βρυξέλλες, Οκτώβριος 2000, σελ.54. Στο ερώτημα που τέθηκε από τον Απρίλιο έως το Μάιο του 2000 για το αν η Τουρκία θα πρέπει να αποτελέσει μέλος της Ε.Ε. οι θετικές απαντήσεις ήταν 30%και οι αρνητικές ήταν 47%, ενώ για τις 12 άλλες χώρες υποψήφιες προς ένταξη για την ίδια περίοδο οι θετικές απαντήσεις ήταν από 34% έως 50% με μέσο όρο 39.4% και οι αρνητικές από 26% έως 40% με μέσο όρο 35.9%.
-European Commission, Standard Eurobarometer 54, DG Press and Communication, Βρυξέλλες Απρίλιος 2001, σελ. 54. Στο ερώτημα που τέθηκε από τον Νοέμβριο έως τον Δεκέμβριο για το αν η Τουρκία θα πρέπει να αποτελέσει μέλος της Ε.Ε. οι θετικές απαντήσεις ήταν 30% ενώ οι αρνητικές ήταν 48%, ενώ δια τις άλλες 12 υποψήφιες προς ένταξη χώρες για την ίδια περίοδο οι θετικές ήταν από 33% έως 48% με μέσο όρο 39.5%καοι αρνητικές 30% έως 45% με μέσο όρο 37.6%.
-Υπήρξαν και χώρες με πολύ χαμηλό ποσοστό αποδοχής όπως η Γαλλία η Ελλάδα η Γερμανία το Λουξεμβούργο και η Αυστρία που τα θετικά ποσοστά δεν υπερβαίνουν το 23.5%.

οι κανόνες και οι αρχές της να εμπεδωθούν από την Τουρκία.

Ο μόνος τρόπος για την κάμψη των αντιρρήσεων της κοινής γνώμης των χωρών μελών, για το ενδεχόμενο προσχώρηση της Τουρκίας στην ΕΕ, ήταν η ίδια να εφαρμόσει πλήρως τα κριτήρια που συμφωνούνται με την ΕΕ, στο πλαίσιο του πολιτικού φιλελευθερισμού και του εκδημοκρατισμού. Διαφορετικά υπάρχει ο κίνδυνος και αν ακόμα οι μακροχρόνιες διαπραγματεύσεις επιτύχουν συμφωνία σε όλα τα θέματα, στη συνέχεια η Συνθήκη Προσχώρησης να απορριφθεί από τους Ευρωπαίους ψηφοφόρους ή από ένα κοινοβούλιο κράτους μέλους της ΕΕ.

Τρίτο σημείο είναι ότι δεν υπήρξαν κοινές αντιλήψεις μεταξύ Ευρωπαίων και Τούρκων σχετικά με την απόφαση για την τουρκική υποψηφιότητα. Αμέσως μετά την υποβολή της εμφανίστηκαν οι αποκλίσεις , οι προκλήσεις και τα εμπόδια τα οποία προϋπήρχαν. Οι διαφορετικές αντιλήψεις σχετίζονται με την εκπλήρωση των πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών κριτηρίων που έθεσε η ΕΕ στην Τουρκία και επιπλέον με την ειρηνική επίλυση των συνοριακών διαφορών και άλλων συναφών θεμάτων[26].

Η ΕΕ μέχρι τα τέλη του 2000 εκπλήρωσε το σύνολο των συμβατικών της υποχρεώσεων που απορρέουν στο πλαίσιο της προενταξιακής στρατηγικής της τουρκικής υποψηφιότητας, με βάση τα ίδια κριτήρια που ίσχυσαν και για τις άλλες υποψήφιες χώρες. Ως εκ τούτου η ΕΕ προκειμένου να στηρίξει την Τουρκία να προχωρήσει στις μεταρρυθμίσεις για τις οποίες είχε δεσμευτεί έναντι της ΕΕ, προχώρησε στη ενεργοποίηση ενός συνεκτικού προγράμματος συνεργασίας. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα περιελάμβανε ένα χρηματοδοτικό πλαίσιο προενταξιακής βοήθειας, δυνατότητα συμμετοχής σε κοινοτικά προγράμματα, κατάρτιση εταιρικής σχέσης για την προσχώρηση[27], ενίσχυση της Επιτροπής Σύνδεσης κ.α.[28].

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι όρισε ένα πλαίσιο αρχών και κανόνων, στη βάση αμοιβαίας κατανόησης. διαφορετικές ήσαν οι προτεραιότητες κάθε κράτους μέλους που συμμετείχε σε αυτή την διακυβερνητική συνεργασία. Οι μεγάλες χώρες αντιλαμβάνονταν την υποψηφιότητα της Τουρκίας ως ευκαιρία για διείσδυση σε μια

[26] Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι Συμπεράσματα της Προεδρίας, 10 και 11 Δεκεμβρίου 1999 SN300/99, παρ.4, σελ.1.

[27] Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων Πρόταση για την Απόφαση του Συμβουλίου για τις αρχές, τις προτεραιότητες, τους ενδιάμεσους στόχους και τους όρους που περιέχονται στην εταιρική σχέση για την προσχώρηση της Δημοκρατίας της Τουρκίας, Βρυξέλλες 8 Νοεμβρίου 2000, COM(2000) 714 τελικό, σελ. 2

[28] Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι Συμπεράσματα της Προεδρίας, 10 και 11 Δεκεμβρίου 1999 SSN300/99, παρ.4, σελ.1.

αγορά 70 εκατομμυρίων κατοίκων, καθώς και ως διατήρηση των σχέσεων με μια χώρα με σημαντική γεωπολιτική και στρατηγική σημασία. Οι Σκανδιναβικές χώρες π΄λι ζητούσαν σοβαρές αλλαγές σε ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ατομικών ελευθεριών. Η προσδοκία της ελληνικής κυβέρνησης όσον αφορά την υποψηφιότητα της Τουρκίας εντοπιζόταν στην επίλυση των ελληνοτουρκικών διαφορών και του Κυπριακού.

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να επισημανθεί ότι η απόφαση των 15 μελών της Ε.Ε. να αποδώσουν στην Τουρκία την ιδιότητα του υποψηφίου μέλους θεωρήθηκε από πολλούς εσφαλμένη, καθώς δεν εξέτασε εναλλακτικές λύσεις, όπως μια σχέση ανάλογη με αυτή της Ρωσίας. Οι συγκεκριμένες φωνές ενδυναμώθηκαν μετά την αποχώρηση της Βρετανίας από την ΕΕ και τη διαμόρφωση ειδικής σχέσης. Τέλος, ευρωπαίοι πολιτικοί και διανοητές τόνιζαν ότι οι διαφορές ανάμεσα στην Τουρκία και την Ε.Ε. είναι ανυπέρβλητες, καθ' όσον προϋπόθεση της ένταξης είναι η ταύτιση των μορφών σκέψης και των αξιών που συνιστούν ουσιαστικά στοιχεία της πολιτισμικής ταυτότητας, πράγμα αδύνατο για το προβλεπτό μέλλον[29].

Η αποτίμηση των δυσκολιών που θέτει μια πιθανή προσχώρηση της Τουρκίας[30] αφορούν:

1. Στην εσωτερική πολιτική κατάσταση σε κάθε χώρα της Ε.Ε. και ιδίως στην έντονη αντίδραση των συντηρητικών κομμάτων για την πιθανότητα πλήρους ένταξης της Τουρκίας στην Ε.Ε.

2. Στην άποψη της κοινής γνώμης των χωρών μελών της Ε.Ε., η οποία ήταν στην πλειοψηφία της πάντα αρνητική στην ενσωμάτωση της μουσουλμανικής Τουρκίας. Αυτή η άπ0ψη ενισχύθηκε από την εμφανή ισλαμική στροφή του τούρκου ηγέτη Ερντογάν καθώς και από τα τρομοκρατικά χτυπήματα του «ισλαμικού κράτους» σε χώρες της Ε.Ε. στα μέσα και τέλη της δεκαετίας του 2010.

3. Στην ικανότητα της Ε.Ε. να απορροφήσει μια χώρα με 70-80 εκατομμύρια κατοίκους, το μέγεθος της οποίας θα επηρεάσει την Ε.Ε. στην κατανομή ισχύος, σε θεσμικό επίπεδο (Κοινοβούλιο, Συμβούλιο, Επιτροπή), δίνοντάς της μεγαλύτερη πολιτική ισχύ από εκείνη της Γερμανίας ή της Γαλλίας. Σε περίπτωση που η Τουρκία ενταχθεί στην Ε.Ε. θα επηρεάσει την κατανομή εδρών στο Κοινοβούλιο με

[29]Βλ. ενδεικτικά Frankfurter Allgemeine Zeitung:΄΄Αρθρο του Γερμανού βουλευτή της CDU W. Schulhoff "Die Türkei past nicht in die Europaische Union". 13.4.2000.

[30] Commission of the European Communities, Commission Staff Working Document: Issues Arising from Turkey's Membership Perspective, COM(2004) 656 τελικό, Βρυξέλλες, 6 Οκτωβρίου 2004,SEC(2004)1202, ΣΕΛ.3,4,5,6.

ευρωβουλευτές οι οποίοι θα πρέπει να ξεπεράσουν αριθμητικά τους Γερμανούς ευρωβουλευτές. Στο Συμβούλιο Υπουργών θα έχει επίσης ενισχυμένη θέση, ειδικά στους τομείς πολιτικής που οι αποφάσεις λαμβάνονται με ειδική πλειοψηφία, με βάση το αμιγώς πληθυσμιακό κριτήριο στην καταμέτρηση των ψήφων που εισήγαγε η συμφωνία στη Νίκαια.

4. Στην εξέλιξη των ελληνοτουρκικών σχέσεων και στην πορεία επίλυσης του Κυπριακού. Για παράδειγμα αρχικώς το κεμαλικό κατεστημένο και στη συνέχεια ο Ερτογάν παρουσίαζουν μεγάλη επιφυλακτικότητα στο ζήτημα επίλυσης των ελληνοτουρκικών διαφορών στο Αιγαίο με παραπομπή στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης[31]. Επίσης δεν θα πρέπει να αναμένεται ότι μια χώρα που έχει εδαφικές διεκδικήσεις, σε χώρα μέλος της ΕΕ και κατέχει έδαφος άλλης χώρας, θα γίνει ποτέ δεκτή από την Ένωση. Εδώ εντάσσεται και η μη αναγνώριση της Κυπριακής Δημοκρατίας από την Τουρκία που δεν μπορούσε να αγνοηθεί από την Ε.Ε. καθώς θέτει την Τουρκία αντιμέτωπη με την ευρωπαϊκή νομιμότητα.

5. Στην εφαρμογή και λειτουργία της εταιρικής σχέσης προσχώρησης.

6. Στη νέα δημοσιονομική πολιτική της Ε.Ε. καθώς και την εξελικτική πορεία των οικονομικών και διαρθρωτικών αλλαγών που θα λάβουν χώρα μελλοντικά στην Τουρκία και στην Ε.Ε., αλλά και από το πώς θα επηρεαστούν από την εξέλιξη του διεθνούς οικονομικού συστήματος. Το κόστος των διευρύνσεων γενικότερα σε συνδυασμό και με την ένταξη της Τουρκίας αυξάνεται με εκρηκτικό τρόπο, με αποτέλεσμα πολλές χώρες μέλη, να μην δεχτούν να συμμετάσχουν στο νέο διευρυμένο σχήμα, προκειμένου να μην πληρώσουν ή θα απαιτήσουν την κατάργηση ή μείωση των πολιτικών χρηματοδότησης της Ε.Ε. Εκτός αυτού η Τουρκία θα μπορεί να αντλεί τεράστια κοινοτικά κονδύλια από τα διαρθρωτικά ταμεία και τα ταμεία συνοχής με αποτέλεσμα τη μείωση σημαντικών κονδυλίων σε περιοχές της Ε.Ε. που σήμερα επωφελούνται[32].

7. Στις γεωστρατηγικές εξελίξεις στο γεωγραφικό περίγυρο της Τουρκίας με τις έντονες συγκρουσιακές και αποσταθεροποιητικές τάσεις καθώς και τη στρατιωτική εμπλοκή της σε Συρία και Ιράκ στο πλαίσιο του κουρδικού προβλήματος. Επίσης στο

[31] Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι Συμπεράσματα της Προεδρίας 10 και 11 Δεκεμβρίου 1999, SN300/99, παρ.4 σελ. 1.

[32] ΚΑΖΑΚΟΣ Π. Το Αβέβαιο Μέλλον της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η Τουρκία Ιστορική Ταυτότητα Θεσμοί και Υπερεπέκταση στην Ευρώπη σελ.104.
ΣΕΡΜΠΟΣ Σ.Τουρκία και Ευρωπαϊκή Ένωση σελ.449.
"Spesial Report: Turkey and the EU", Economist, 18-9-2004, σελ. 34.

ρόλο που θα δεχτεί να αναλάβει στο πλαίσιο των αμερικανικών στρατηγικών σχεδιασμών, στις σχέσεις ΗΠΑ – Ε.Ε. με τη Ρωσία σε θέματα ασφάλειας ιδίως μετά την εισβολή στην Ουκρανία. Εδώ επισημαίνεται η ρήξη με τις ΗΠΑ που προήλθε από την προμήθεια εξοπλιστικού υλικού από τη Ρωσία[33].

9. Τα κοινωνικά και διαρθρωτικά προβλήματα της Τουρκία που έχει μεγάλη οικονομική ανάπτυξη, αυτή έχει επικεντρωθεί στα μεγάλα αστικά κέντρα, με αποτέλεσμα περιοχές της ανατολικής Τουρκίας να έχουν μεγάλη έλλειψη υποδομών. Τα ισχυρά οικονομικώς κράτη της Ένωσης δεν είναι διατεθειμένα να υποστούν μια τόσο μεγάλη οικονομική επιβάρυνση, λόγω της επιδότησης της ανάπτυξης της Τουρκίας μέσα από τα προγράμματα συνοχής και τα περιφερειακά προγράμματα. Επίσης και οι λιγότερο αναπτυγμένες χώρες της Ε.Ε. που είναι δέκτες διαρθρωτικών προγραμμάτων για τις δικές τους λιγότερο αναπτυγμένες περιοχές ανησυχούν στο ενδεχόμενο να στερηθούν τα σχετικά κονδύλια[34].

10. Στην αντιμετώπιση του μεταναστευτικού. Μετά το 2015 η Τουρκία έγινε η πρώτη χώρα στον κόσμο σε αριθμό προσφύγων που διαμένουν στο έδαφός της.

Παρ' όλα αυτά τελικά στο Ελσίνκι το 1999 οι Τούρκοι πολιτικοί δέχτηκαν στο σύνολό του το κείμενο της Προεδρίας, γεγονός που άρχισε να αναδεικνύει την Ε.Ε. σε μια πολιτική δύναμη η οποία δεσμεύει και σταθεροποιεί την Τουρκία στα ευρωπαϊκά πρότυπα, ώστε να εξελιχθεί σε ένα θετικό παράγοντα στην κοινή εξωτερική πολιτική και την πολιτική ασφάλειας και άμυνας της Ε.Ε.[35]. Πρώτο παράδειγμα αυτής της νέας πραγματικότητας ήταν όταν αμέσως μετά το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι ο υπουργός Εξωτερικών Ismail Cem ανακοίνωσε πως κάθε Τούρκος έχει δικαίωμα να εκπέμπει και να μεταδίδει προγράμματα στη μητρική του γλώσσα[36]. Δεύτερο παράδειγμα υπήρξε η έντονη ρητορική των Τούρκων πολιτικών ως προς τη σύγκλιση με το ευρωπαϊκό κεκτημένο και την υλοποίηση των μεταρρυθμίσεων, για τις οποίες δεσμεύτηκε στο Ελσίνκι. Ενώ δυστυχώς υπάρχει

[33] IFANTIS K. "Greece's Turkish Dilemmas: There and Back Again….", Southeast European and Black Sea Studies, (vol. 5, no. 3, September 2005), σελ. 383-384.
IAN O. LESSER "Western Interests in a Changing Turkey",στο Zalmay Khalilzad, Ian O. Lesser and F. Stephen Larrabee, The Future of Turkish-Western Relations: Toward a Strategic Plan, (Santa Monica: RAND, 2000), σελ. 59.
[34] ΣΥΡΙΓΟΣ Α, σελ. 657.
[35] ΣΕΡΜΠΟΣ Σ.Τουρκία και Ευρωπαϊκή Ένωση σελ. 453.
Commission of the European Communities, Commission Staff Working Document: Issues Arising from Turkey' s Membership Perspective, COM(2004) 656 ΤΕΛΙΚΟ, σελ.. 12.
[36]ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ Τθρκιση Δαιλυ Νεςσ 16 Δεκεμβρίου 1999.

ασυμφωνία μεταξύ της "ευρωπαϊκής γλώσσας" που χρησιμοποιούν οι εκάστοτε τουρκικές ηγεσίες από τη μία και της πρακτικής των τουρκικών κρατικών οργάνων από την άλλη[37].

Η απόφαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου τον Δεκέμβριο του 2004 άφησε για το μέλλον την απάντηση στο ερώτημα για το αν η Τουρκία θα μπορούσε να γίνει μέλος της Ε.Ε., γεγονός που θα κριθεί από τους πολιτικούς συσχετισμούς. Η τελική απόφαση θα είναι πολιτική. Τυχόν παρεκκλίσεις από αρχές της ΕΕ θα εισάγουν την ενταξιακή διαπραγμάτευση σε μια κατάσταση διαδοχικών εκπτώσεων των ευρωπαϊκών αξιών, και αφετέρου θα καταστήσουν την Ε.Ε. ασυνεπή προς τον ίδιο τον εαυτό της δηλαδή προς τη ευρωπαϊκή έννομη τάξη την οποία ενσωματώνει[38].

Το 2006 το Συμβούλιο ανέστειλε ομόφωνα το άνοιγμα οκτώ κεφαλαίων προς διαπραγμάτευση και έκλεισε όλα τα υπόλοιπα.[39]. Τα οκτώ κεφάλαια σχετίζονταν με

---

[37] ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΟΥ Σ. Ευρώπη-Τουρκία Αντανακλάσεις και Διαθλάσεις: Η Στρατηγική των Κειμένων, βιβλίο πρώτο, Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών, (Αθήνα: Θεμέλιο, 1993), σελ.336.

[38] Οπ.π.396.

Εφημερίδα Καθημερινή Απρίλιος 2005 Συνέντευξη Ερντογάν για τι ελληνοτουρκικές σχέσεις: "Επιθυμούμε ειλικρινώς να καταλήξουμε σε δίκαιη, διαρκή, και ευθύδικη διευθέτηση όλων των προβλημάτων, με σεβασμό στα αμοιβαία συμφέροντα και των δύο χωρών. Αν οι Έλληνες εταίροι αποφασίσουν να αντιμετωπίσουν τα θέματα αυτά κατά τον ίδιο τρόπο, πιστεύω ότι είμαστε σε θέση να αφήσουμε πίσω τις διαφορές….οι βασικές πτυχές της αντιπαράθεσης για τον εναέριο χώρο πάνω από το Αιγαίο είναι η συστηματική κατάχρηση της ευθύνης του FIR και η διεκδίκηση της Ελλάδας για τα δέκα ναυτικά μίλια εθνικού εναέριου χώρου, τη στιγμή που το εύρος των χωρικών της υδάτων είναι τα έξι ναυτικά μίλια, που αμφότερα αντιβαίνουν στο Διεθνές Δίκαιο. Δεύτερον η Τουρκία ασκεί ήδη, δίχως την ανάλογη ανταπόκριση τη μέγιστη δυνατή αυτοσυγκράτηση όσον αφορά τις στρατιωτικές δραστηριότητές της στο Αιγαίο. Μια συνοπτική αντιπαραβολή των τουρκικών και ελληνικών δραστηριοτήτων στο Αιγαίο θα αποκαλύψει ένα τεράστιο χάσμα 1 προς 10. Τρίτον η Τουρκία εξακολουθεί να εφαρμόζει μονομερώς αρκετούς κανόνες συμπεριφοράς από το Νοέμβριο του 2001, για να διασφαλίσει την ασφάλεια των πτήσεων και να αποφύγει πτήσεις αντιπαλότητας πάνω από το Αιγαίο. Σύμφωνα με αυτά τα μέτρα υποβάλλουμε καθημερινά σχέδια πτήσεων στις ελληνικές αρχές, μέσα από νατοϊκούς διαύλους , τα στρατιωτικά αεροσκάφη της Τουρκίας πετούν χωρίς οπλισμό στο Αιγαίο, εκτός αν παρενοχλούνται από ελληνικά μαχητικά (σ.σ. εντός του ελληνικού εναέριου χώρου των 10 ν.μ.).και ενεργοποιούν τα συστήματα Αναγνώρισης Φίλιων και Εχθρικών Αεροσκαφών (IFF) στη διάρκεια ολόκληρης της πτήσης τους. Είναι δυστύχημα ορισμένα από αυτά τα μέτρα, αντί να συναντήσουν ανταπόκριση, χρησιμοποιούνται από τα ελληνικά στρατιωτικά αεροσκάφη προκειμένου να αναχαιτίσουν και να παρενοχλήσουν τα τουρκικά στρατιωτικά αεροσκάφη που πετούν στο διεθνή εναέριο χώρο του Αιγαίου (σ.σ. αυτό το τμήμα που δεν αναγνωρίζει ως εθνικό εναέριο χώρο της Ελλάδας). Συνεπώς, αν υπάρχει ένταση στο Αιγαίο πρέπει να ξεκαθαρίσουμε ότι η αναχαίτηση και παρενόχληση των τουρκικών αεροσκαφών στο Αιγαίο είναι η κύρια πηγή έντασης. Τελευταίο αλλά όχι έλασσον, η Τουρκία έχει το δικαίωμα και την ελευθερία να πραγματοποιεί πτήσεις πάνω από το διεθνή εναέριο χώρο του Αιγαίου. Γι' αυτό δεν πρέπει να αναμένετε από την Τουρκία να παραιτηθεί της ελευθερίας και του δικαιώματός της να χρησιμοποιεί τα διεθνή ύδατα και το διεθνή εναέριο χώρο στο Αιγαίο, όπως προκύπτει από το διεθνές δίκαιο. Παρ' όλα αυτά, αν πετύχουμε μία δίκαιη, βιώσιμη, κοινά αποδεκτή διευθέτηση όλων των προβλημάτων στο Αιγαίο, λαμβάνοντας υπόψιν τα νόμιμα και ζωτικά συμφέροντά μας σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, θα εκλείψουν όλα τα εν δυνάμει ακανθώδη ζητήματα που υπονομεύουν τις σχέσεις μας.

[39] Οπ. π. σελ.61.

την εκπλήρωση των δεσμεύσεων, όπως προέκυπταν από το πρόσθετο πρωτόκολλο[40]. Η κίνηση αυτή συνδέθηκε με τη στροφή του Ερντογάν προς το Ισλαμικό κόσμο και τη ριζοσπαστικοποίησή του. "*Μετά το 2002 η Τουρκία διολισθαίνει διαρκώς προς την υιοθέτηση ακραίων ισλαμικών χαρακτηριστικών*"[41]. Σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε και η αρνητική έκβαση των δημοψηφισμάτων στις ευρωπαϊκές χώρες για την επικύρωση της "Συνθήκης για τη θέσπιση Συντάγματος για την Ευρώπη"[42].

Στο ενδεχόμενο η Ε.Ε. να αποφάσιζε μια διεύρυνση προς μια ισλαμική χώρα, όπως η Τουρκία, θα έπρεπε να διασφαλισθεί ότι αυτό δεν θα ήταν εις βάρος της "ευρωπαϊκής (πολιτικής – θεσμικής – κοινωνικής) ικανότητας εμβάθυνσης και της «ευρωπαϊκότητας» της ίδιας της Ευρώπης, έτσι ώστε η Ένωση να διατηρήσει την ικανότητά της:

- να αποφασίζει πολιτικές τέτοιες στις εξωτερικές σχέσεις της, οι οποίες θα διασφαλίζουν το ρόλο της στο διεθνές πεδίο και θα προάγουν το ευρωπαϊκό μοντέλο αρχών και αξιών στις διεθνείς σχέσεις.
- να προάγει την πολιτική της εμβάθυνση, ισχυροποιώντας τις αξίες της οι οποίες προσδιορίζουν τη ταυτότητά της και
- να διατηρεί αμείωτη την κεκτημένη δυναμική προς την πολιτική ένωση, διαφυλάσσοντας την ενότητα της Ευρώπης.

Τα ζητήματα ταυτότητας σήμερα σε χώρες της Ε.Ε. σε σχέση με τις μουσουλμανικές κοινότητες είναι διαφορετικά από το παρελθόν. Οι μουσουλμανικές κοινότητες στην Ευρώπη αξιολογούνται άλλοτε ως ο συνδετικός κρίκος με τον μουσουλμανικό κόσμο, άλλοτε ως διαφορετικό άλλο, αλλά και μερικές φορές ως εχθρικό άλλο.

Το ζήτημα της κοινωνικής συνοχής . προσλαμβάνει μεγάλες διαστάσεις για χώρες της Ε.Ε. με πολυπληθείς τουρκικές κοινότητες όπως η Γερμανία, η Αυστρία, το Βέλγιο, η Γαλλία και η Ολλανδία. Παράλληλα, υπάρχει και ο φόβος ότι με την

[40] Συνέντευξη Αλεξανδρίδη Κάθε υποψήφιο κράτος προκειμένου να ενταχθεί στην Ε.Ε. πρέπει να εκθέσει τις μεταρρυθμίσεις που έχει ολοκληρώσει και να αποδείξει ότι έχει αποδεχτεί και εφαρμόζει το κοινοτικό κεκτημένο. Τα θέματα που διαπραγματεύεται η Ε.Ε. με το υποψήφιο κράτος χωρίζονται σε 35 κεφάλαια και κάθε ένα αντιπροσωπεύει ένα τομέα πολιτικής επίσης για το άνοιγμα και το κλείσιμο κάθε κεφαλαίου απαιτείται ομόφωνη απόφαση.΄΄Όσον αοφρά την Τουρκία από το 2005 έως το 2014 άνοιξαν 14 κεφάλαια από τα οποία έκλεισε μόνο το ένα το 35. Από 2006 παραμένουν παγωμένα από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο 8 κεφάλαια στη συνέχεια το 2009 η Κύπρος πάγωσε 6 κεφάλαια

[41] ΣΥΡΙΓΟΣ Α. Ελληνοτουρκικές Σχέσεις σελ.657.

[42] Επίσημη Εφημερίδα της Ε.Ε. 16 Δεκεμβρίου 2004, C310, Η Συνθήκη για την θέσπιση Συντάγματος για την Ευρώπη, καταψηφίστηκε κατά τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος στη Γαλλία στις 29 Μαϊου του 2005 και στην 1η Ιουνίου του 2005.

ένταξη της Τουρκίας πολλοί Τούρκοι θα έρθουν στην Ευρώπη προς αναζήτηση εργασίας, οι οποίοι θα αποτελούν φθηνό εργατικό δυναμικό αυξάνοντας την ανεργία των ντόπιων, ενώ ταυτόχρονα θα απαιτήσουν καλύτερες συνθήκες διαβίωσης και θα επιβαρύνουν τις κοινωνικές παροχές εις βάρος του φτωχότερου πληθυσμού των χωρών της Ε.Ε.. Ειδικότερα, τα λαϊκά στρώματα που αντιμετωπίζουν τις περισσότερες δυσκολίες τείνουν προς την απόρριψη της τουρκικής ένταξης[43].

Η απόσταση στις σχέσεις ΕΕ-Τουρκίας επιβεβαιώθηκε και στην Σύνοδο Κορυφής στη Βάρνα της Βουλγαρίας στις 26 Μαρτίου 2018. Καμία συμφωνία ή συμβιβασμός δεν επετεύχθη στα εκκρεμή ζητήματα. Αντιθέτως, επιβεβαιώθηκε ότι ο δρόμος είναι μακρύς, δεδομένης της ουσιαστικής ακινησίας της Άγκυρας.

Είναι φανερό ότι στην Ε.Ε. ένα τμήμα δεν επιθυμεί να δει την Τουρκία πλήρες μέλος της, ενώ παράλληλα τη θέλει εξευρωπαϊσμένη. Βέβαια, το χειρότερο θα ήταν το ενδεχόμενο ένταξης της Τουρκίας χωρίς διασφαλισμένο τον εκδημοκρατισμό και εξευρωπαϊσμό. Τα αδιέξοδα αυτά τείνουν στην εκδοχή ειδικής σχέσης Ε.Ε. – Τουρκίας. Η πρόταση αυτή διατυπώθηκε αρχικά από τη Γερμανία, τη Γαλλία τη Ισπανία και την Ιταλία τη δεκαετία του 1990. Την ίδια περίοδο προτάθηκε από Αμερικανούς αξιωματούχους στα κράτη μέλη της Ένωσης η προώθηση μιας ειδικής σχέσης Ε.Ε.- Τουρκίας, σχέση που είχε κατά τους ίδιους το πλεονέκτημα ότι μπορούσε να υλοποιηθεί ευκολότερα"[44]. Στη σύναψη της Ειδικής Σχέσης ΕΕ-Τουρκίας η Ελλάδα θα πρέπει να έχει λόγο και να πρωτοστατεί στον ορισμό των όρων της συγκεκριμένης Σύμβασης όχι μόνο σε θέματα οικονομικά πολιτικά και κοινωνικά αλλά και τα κρίσιμα για την Ελλάδα θέματα άμυνας και ασφάλειας.

Συμπερασματικά η Τουρκία όχι μόνο απέτυχε στην σύγκλισή της με την ΕΕ αλλά σταδιακά, από το Συμβούλιο του Ελσίνκι έως σήμερα οι σχέσεις της με την Ένωση οδηγήθηκαν σε επιδείνωση και μετά τελμάτωση. Οι τουρκικές ηγεσίες που διαχειρίστηκαν τις ευρωτουρκικές σχέσεις οδήγησαν σε πολιτική και θεσμική αδράνεια και ανεπάρκεια χάνοντας όλα τα οφέλη που θα προσέδιδε η ενσωμάτωση σε έναν πολιτικοοικονομικό οργανισμό με παγκόσμια ακτινοβολία όπως η Ε.Ε.. Ταυτόχρονα η ενίσχυση της διαδικασίας του εξευρωπαϊσμού[45], όπως ορίζεται από την Ε.Ε. θα είχε τη δυνατότητα να διασφαλίσει την εδαφική ακεραιότητα, θέτοντας ένα τέλος στην ανασφάλεια της Τουρκίας η οποία θεωρεί ότι όλοι την έχουν

[43] Όπ. π. σελ. 289.

.

[45] Rumford C., Σελ.64.

περικυκλώσει με στόχο το διαμελισμό της[46]. Οι τουρκικές ελίτ έχασαν την ευκαιρία να εμπεδώσουν τη Δημοκρατία, να ενισχύσουν το κράτος δικαίου, τον εκσυγχρονισμό του πολιτικού συστήματος και γενικότερα τον εκδημοκρατισμό της τουρκικής πολιτείας, την αρμονική και ειρηνική συνύπαρξη μεταξύ κοσμικής και θρησκευτικής κοινωνίας και τον αλληλοσεβασμό μεταξύ τους.

Η ιδεολογία του τουρκικού εθνικισμού και ο ρόλος του κράτους, με την προάσπιση της εθνικής κυριαρχίας και της εσωτερικής σταθερότητας είναι στον αντίποδα με την αντίληψη της εθνικής κυριαρχίας στα κράτη μέλη της ΕΕ, ιδιαίτερα όταν εξελίσσεται συνεχώς σε ένα υπερεθνικό μόρφωμα με πολιτικά στοιχεία. Η έννοια της εθνικής κυριαρχίας επαναπροσδιορίζεται και οργανώνεται σε ένα νέο σύνολο με αμοιβαία επιτήρηση και παρέμβαση στα εσωτερικά του κάθε κράτους[47]. Τα κράτη μέλη και οι διακυβερνητικοί και υπερεθνικοί θεσμοί της ΕΕ αποτελούν το νέο αυτό σύνολο. Απέναντι σε αυτό η Τουρκία απαίτησε εκπτώσεις από ευρωπαϊκές αρχές και κανόνες και ειδική μεταχείριση όσον αφορά την εκπλήρωση την τήρηση από την Τουρκία συγκεκριμένων προενταξιακών κριτηρίων.

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το οποίο είναι ο θεσμός που εκπροσωπεί τους πολίτες της Ε.Ε., αναγνωρίζει πως

> "*οι πολιτικές αξίες της Ένωσης έχουν ως βάση τον ιουδαιο-χριστιανικό και ουμανιστικό πολιτισμό της Ευρώπης, αλλά οι οικουμενικές αξίες της δημοκρατίας, του κράτους δικαίου, των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των μειονοτήτων και της ελευθερίας της θρησκείας και της συνείδησης δεν αποτελούν μονοπώλιο κανενός και μπορούν κάλλιστα να γίνουν αποδεκτές και να προστατευθούν από μια χώρα με μουσουλμανική πλειοψηφία του πληθυσμού*"[48].

Η αλλαγή του πολιτικού σκηνικού στην Τουρκία με την ανάληψη της εξουσίας από το Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (ΑΚΡ) του Ερντογάν το 2002 οδήγησε την Τουρκία σε σημαντικές μεταρρυθμίσεις[49] για τις οποίες εξέφρασε την

---

[46] Gundogdu Ασελ.110.

[47] ΚΑΖΑΚΟΣ Π.",Το Αβέβαιο Μέλλον της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η Τουρκία Ιστορική Ταυτότητα Θεσμοί και Υπερεπέκταση στην Ευρώπη", όπ.π.σελ.193.

[48] Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο Ψήφισμα σχετικά με την αίτηση της Τουρκίας για ένταξη στην Ε.Ε. P5_ TA-PROV 92003) 0265, παρ.3.

[49]Η κυβέρνηση του ΑΚΡ για πρώτη φορά προχωρά σε ριζικές μεταρρυθμίσεις που σχετίζονται με ζητήματα που αφορούν τις σχέσεις πολιτείας στρατού καθώς και το Κουρδικό ζήτημα τα οποία θεωρούνταν κρίσιμα και επικίνδυνα για την εδαφική ακεραιότητα και τον κοσμικό χαρακτήρα του τουρκικού κράτους, στο πλαίσιο αυτό αναθεωρούνται τα άρθρα 13. 14, 15, 25, 26 και 118 του συντάγματος, επίσης προωθούνται μεταρρυθμίσεις που απαιτεί το 7^{ο} πακέτο εναρμόνισης

ικανοποίησής του το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κοπεγχάγης το 2002,. Ακολούθως όμως ο Ερντογάν απομάκρυνε την Τουρκία από την Ευρώπη περισσότερο και από τους κεμαλιστές. Οι ισλαμιστές χρησιμοποίησαν την Ε.Ε., για να πάρουν την εξουσία από το κεμαλικό καθεστώς, να καταργήσουν την τεράστια επιρροή του στρατοκρατικού κατεστημένου στη διακυβέρνηση της χώρας και κατ΄ επέκταση και τη δυνατότητα παρεμβάσεως του πανίσχυρου Συμβουλίου Εθνικής Ασφάλειας. Ειδικότερα μετά το πραξικόπημα του 2016 ο Ερντογάν είναι ο απόλυτος κύριος των μηχανισμών ελέγχου του κράτους. Επίσης απολαμβάνει τη στήριξη της πλειοψηφίας της τουρκικής κοινωνίας, ειδικότερα των ανατολικών και πιο υποβαθμισμένων περιοχών της Τουρκίας,. Η αυταρχική και ισλαμική του πολιτική τον έχει φέρει σε ιδεολογική αντιπαράθεση με την Ε.Ε. Οι μαζικές φυλακίσεις όσων αντιτίθεται στην πολιτική του από το χώρο του στρατού, των δικαστών, των δημοσιογράφων, των Κούρδων κ.α., όπως και η επέμβαση στο Ιράκ, τον απομάκρυναν από την Ευρώπη και τη Δύση γενικότερα.

Οι ισλαμιστές του Ερντογάν εξέφρασαν την πεποίθηση ότι δεν είχαν πλέον ανάγκη την Ευρώπη αλλά η Ευρώπη την Τουρκία[50] και ότι θα πρέπει να κρατήσουν στάση αναμονής, για να δουν την εξέλιξη της οικονομίας της Ευρώπης. Ο Ερντογάν στρέφεται προς τα κράτη της παλαιάς Οθωμανικής Αυτοκρατορίας προσπαθώντας να δημιουργήσει εκεί τις δικές του δομές[51]. Η Τουρκία, επίσημα υποψήφια χώρα της Ε.Ε., παρουσιάζεται διχασμένη ανάμεσα στην επιθυμία να γίνει δεκτή ως πλήρες μέλος της ΕΕ και στη φιλοδοξία να καταστεί μια περιφερειακή δύναμη στην Εγγύς Ανατολή[52].

Ως προς τα ελληνοτουρκικά είναι προς το συμφέρον της Ελλάδας κάθε πρωτοβουλία που εμπλέκει την Τουρκία σε ένα πλαίσιο σχέσης με την ΕΕ. Πρόκειται για προνομιακό πεδίο επιρροής για την Ελλάδα. Από εκεί και πέρα τις τελευταίες δεκαετίεςέχουν δημιουργηθεί νέα δεδομένα που πρέπει να λαμβανονται υπ' όψιν με πιο σημαντική την παρουσί του ισλαμιστή Ερντογάν στην εξουσία πλέον των δύο δεκαετιών.

Προσεγγίζουμε ως Ελλάδα και Ευρώπη την Τουρκία αγνοώντας τη σημασία

σχετικά με το ρόλο του Συμβουλίου Εθνικής Ασφάλειας καθώς και ζητήματα που αφορούν τις μειονότητες και τις θρησκευτικές ελευθερίες, παράλληλα σημαντική εξέλιξη υπήρξε η δρομολόγηση της αναθεώρησης του τουρκικού Συντάγματος.

[50] Turkey's European Union Strategy, http://www.abgs.gov.tr/filew/foto/eu_strategy.pdf.

[51] ΣΥΡΙΓΟΣ Α. σελ.660.

[52] ANDREW GLENCROSS Η Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης σελ.131.

του πολιτικού Ισλάμ. Παλαιότερα κάποιοι έβλεπαν στο ΑΚΠ το ισλαμικό αντίστοιχο των χριστιανοδημοκρατικών κομμάτων της Ευρώπης… Τα περισσότερα στελέχη του κυβερνώντος κόμματος ΑΚΠ, περιλαμβανομένου του τούρκου προέδρου, ανήκουν στο τουρκικό παράρτημα της ισλαμικής αδελφότητας των Νακσιμπαντί-Χαλίντι. Οι βασικές θέσεις τους είναι ότι η Τουρκία και ο ισλαμικός κόσμος έχουν υπάρξει αντικείμενο συστηματικής εκμεταλλεύσεως από τη Δύση και τον παγκόσμιο σιωνισμό. Η χώρα τους πρέπει να γίνει ισχυρή δύναμη και να αναδειχθεί σε φυσικό ηγέτη του μουσουλμανικού κόσμου. Αυτό ήταν το όνειρό τους και αυτό κυνηγούν επί 20 και πλέον χρόνια που βρίσκονται στην εξουσία.

Οι κάποτε ακραίες θέσεις τους έχουν μετατραπεί σε κυρίαρχη τάση της τουρκικής κοινωνίας. Η Τουρκία ζει την αναβίωση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας μέσα από έναν ακραίο ισλαμισμό. Το είδαμε με την συμβολική κίνηση της μετατροπής της Αγίας Σοφίας σε τέμενος. Ακόμη και βασικός αντίπαλος του Ερντογάν, ο κεμαλικός δήμαρχος Κωνσταντινουπόλεως δήλωσε «στη συνείδηση μου και στο μυαλό μου η Αγία Σοφία είναι τζαμί από το 1453». Η χώρα αφιονισμένη από ένα αυτοκρατορικό μεγαλείο μετατρέπεται όλο και πιο γρήγορα σε ένα σουνιτικό Ιράν. Όπως το Ιράν ασκεί επιρροή πέραν των συνόρων της χώρας του σε Ιράκ, Συρία, Υεμένη, έτσι και η Τουρκία θέλει να ασκεί την επιρροή της σε όλη την ανατολική Μεσόγειο. Περιφρονεί στην πράξη το διεθνές δίκαιο. Λέει ευθέως ότι θέλει να αλλάξει τα υφιστάμενα σύνορα.

Από το 1999 η υποστήριξη της ένταξης της Τουρκίας στην ΕΕ κατέστη βασική παράμετρος της εξωτερικής μας πολιτικής. Η προσοχή επικεντρώθηκε στα προφανή πλεονεκτήματα που θα είχε για την Ελλάδα μία δημοκρατική-ευρωπαϊκή Τουρκία. Η Τουρκία όμως διεκδίκησε να ενταχθεί στην ΕΕ χωρίς να δεχθεί εκπτώσεις στις διεκδικήσεις που έχει έναντι Ελλάδος και Κύπρου. Το ανησυχητικό είναι ότι και η ΕΕ αποδέχθηκε την τουρκική ιδιαιτερότητα. Επί παραδείγματι, η εφαρμογή της τελωνειακής ένωσης ΕΕ-Τουρκίας στο έδαφος της Κύπρου παραπέμφθηκε ουσιαστικά για το τέλος των ενταξιακών διαπραγματεύσεων της Άγκυρας. Η τελευταία εξακολουθεί να μην αναγνωρίζει την Κυπριακή Δημοκρατία και να απαγορεύει την προσέγγιση κυπριακών πλοίων στα λιμάνια της.

Οι συγκεκριμένες εξελίξεις μακροπρόθεσμα είναι θετικές. Θεωρητικώς δια της διολισθήσεως ήταν πιθανόν η Τουρκία να ενταχθεί στην ΕΕ. Η ένταξη σε συνδυασμό με την ηγεμονική συμπεριφορά της, θα έθετε τις ελληνοτουρκικές διαφορές εκτός ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος. Κυρίως, θα εκμηδένιζε τα

πλεονεκτήματα της συμμετοχής της Ελλάδος στην ΕΕ σε πολιτικό επίπεδο.

Υπάρχουν επίσης πιο πρακτικά και καθημερινά θέματα που πρέπει να δούμε. Σε αυτά δεσπόζει η τελωνειακή ένωση ΕΕ-Τουρκίας. Η συζήτηση έχει ήδη αρχίσει. Η τελωνειακή ένωση ετέθη εν ισχύι το 1996. Προέβλεπε κατάργηση τελωνειακών δασμών και ελεύθερη κυκλοφορία μόνον για τα βιομηχανικά και κατεργασμένα αγοροτικά προϊόντα. Εξαιρέθηκε το εμπόριο αγροτικών προϊόντων. Πρόκειται για έναν ιδιαίτερα ισχυρό κλάδο της ελληνικής οικονομίας, που αντιπροσωπεύει γενικώς το 20% των ελληνικών εξαγωγών. Στην περίπτωση της Τουρκίας, το ποσοστό εξαγωγών των συγκεκριμένων προϊόντων είναι αμελητέο.

Η Τουρκία θέτει συστηματικά τεχνικά εμπόδια στα εισαγόμενα ευρωπαϊκά αγροτικά προϊόντα που είναι ομοειδή με εγχώρια προϊόντα της. Επιβάλλει υψηλότατες δασμολογικές επιβαρύνσεις στις ποσότητες που ξεπερνούν τη συμφωνημένη ποσόστωση. Αν και οι συγκεκριμένες τουρκικές πρακτικές επηρεάζουν θεωρητικώς όλες τις χώρες της ΕΕ, στην πραγματικότητα θίγουν κυρίως το ελληνικό εμπόριο. Δεδομένου του κλίματος, τα ελληνικά αγροτικά προϊόντα είναι ομοειδή με τα τουρκικά. Τέλος, η Τουρκία ακολουθεί πολιτική επιδοτήσεων και ενισχύσεων στη γεωργία και στην αλιεία που έρχεται σε αντίθεση με τις αντίστοιχες κοινές ευρωπαϊκές πολιτικές. Όταν αποδεχθήκαμε το 1995 την τελωνειακή ένωση της ΕΕ με την Τουρκία, κλείσαμε τα μάτια στη διακριτική μεταχείριση εις βάρος των ελληνικών προϊόντων. Το αντάλλαγμα ήταν η έναρξη διαπραγματεύσεων για την ένταξη της Κύπρου. Σχεδόν τριάντα χρόνια μετά πρέπει να δούμε τα πάντα εκ του μηδενός.

Όσο η Ε.Ε. δεν θεσπίζει αποτελεσματική διαδικασία επεξεργασίας και υλοποίησης εξωτερικής πολιτικής, δεν συγκροτεί στρατό με επιθετική ικανότητα κρούσης και δεν συνδυάζει την ικανότητα με την ισχύ[53], η πολιτική της Ελλάδας θα πρέπει να είναι σταθερά υπέρ του εξευρωπαϊσμού της Τουρκίας αν και δεν έχει αποδειχθεί ότι η διαδικασία αυτή επιδρά στην εξωτερική πολιτική και την κουλτούρα ασφάλειας ενός κράτους[54]. *Το κυρίαρχο ερώτημα είναι εάν συμφέρει την Ελλάδα στρατηγικά η ένταξη της Τουρκίας στην Ε.Ε ως πλήρες μέλος. Η απάντηση είναι αρνητική. Η Τουρκία θα είναι από πλευράς πληθυσμού το μεγαλύτερο κράτος στην Ένωση. Αυτό σημαίνει ότι η Τουρκία θα έχει ίσο μερίδιο εξουσίας και ισχύος με τα άλλα τρία μεγάλα κράτη (Γερμανία Γαλλία, Ιταλία)…….Η αναβάθμιση αυτή, σε συνδυασμό με την ηγεμονική πλευρά της Τουρκίας, θα έσβηνε την ήδη μικρή*

[53] Το Αβέβαιο Μέλλον της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης εκδ, Κριτική, σελ.303.
[54] ΦΩΤΙΟΥ Ε. Οι Σχέσεις Ελλάδας Τουρκίας σελ. 65.

δυνατότητα παρεμβάσεως της ΕΕ στις ελληνοτουρκικές διαφορές και θα έθετε τις διαφορές αυτές εκτός ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος. Κυρίως θα εκμηδένιζε τα πλεονεκτήματα της συμμετοχής της Ελλάδας στην ΕΕ σε πολιτικό επίπεδο……Η στάση που θα πρέπει να τηρήσει η Ελλάδα στα όργανα της Ε.Ε. θα πρέπει να παραμείνει υπέρ του εξευρωπαϊσμού της Τουρκίας. Ο εξευρωπαϊσμός είναι κάτι που συμφέρει μακροπρόθεσμα την περιοχή[55].

[55] ΣΥΡΙΓΟΣ Α. Ελληνοτουρκικές σχέσεις σελ. 661-662.

Η ΕΕ και τα Ευρωπαϊκά Συμβούλια είναι ο κατ' εξοχήν χώρος που γίνονται συμφωνίες και συναλλαγές μεταξύ των κρατών μελών. Εν αντιθέσει προς τις δικές μας προτεραιότητες, οι σχέσεις ΕΕ-Τουρκίας δεν είναι κυρίαρχες. Πολλές φορές όσα αποφασίζονται υπολείπονται των ελληνικών προσδοκιών αλλά και βασικών αρχών της ΕΕ. Είναι όμως γεγονός ότι έτσι λειτουργεί η ΕΕ. Με μικρά βήματα που απαιτούν εξοντωτικές διαπραγματεύσεις μέχρι να αλλάξει κατεύθυνση το ευρωπαϊκό καράβι.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αβέρωφ-Τοσίτσας, Ε., Ιστορία χαμένων ευκαιριών, Τόμοι 1-2 Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα, 1981.

Αγγελετόπουλος, Γ., Από τις εκθέσεις Νιχάτ Ερίμ στο Μάθημα της Εθνικής Ασφάλειας-Παράμετροι της Τουρκικής Στοχοθεσίας για την Κύπρο 1956-2006, ανακοίνωση στο Δ΄ Διεθνές Κυπρολογικό Συνέδριο, 30 Απριλίου 2008.

Αγγελομάτης, Χ., Χρονικόν Μεγάλης Τραγωδίας. Το έπος της Μικράς Ασίας, Βιβλιοπωλείο της Εστίας ΣΤ΄ Έκδοση, Αθήνα 2005.

Αδάμ, Κ., "Τι συζητούσαμε με Τουρκία για γκρίζες ζώνες, αιγιαλίτιδα και υφαλοκρηπίδα", Ελευθεροτυπία, 8 Νοεμβρίου 2005.

Αθανασίου, Α., Ο άγνωστος πόλεμος Αθηνών – Λευκωσίας. Τα ντοκουμέντα που ανατρέπουν τους μύθους, εκδόσεις Τζιώνης, Αθήνα 1989.

Αθανασόπουλος, Α., "Πράσινο για οριοθέτηση υφαλοκρηπίδας και ΑΟΖ", Το Βήμα, 5 Ιανουαρίου 2013.

Αθανασοπούλου, Ε., Σύμμαχοι αλλά όχι φίλοι: ΗΠΑ - Τουρκία, 1979-2000, (Εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, 2013.

Αιμιλιανίδης, Α. & Κέντας, Γ. & Κοντός, Μ. & Μαυρομάτης, Γ. Φωκαϊτης, Π., Το Σχέδιο Ανάν, πέντε κείμενα κριτικής, Εκδόσεις Ύψιλον – Βιβλία & Αιγαίον, Αθήνα – Λευκωσία, 2003.

Αιμιλιανίδης, Α. & Κέντας, Γ. & Κοντός, Μ., Σημαδεμένη τράπουλα – τα απόρρητα έγγραφα των διαπραγματεύσεων Χριστόφια – Ταλάτ, εκδόσεις Power Publishing, Λευκωσία, 2010.

Αιμιλιανίδης, Α. & Κέντας, Γ., "Λειτουργικότητα και ασφάλεια στο σχέδιο Ανάν", Τετράδια πολιτικού διαλόγου έρευνας και κριτικής, Τετράδιο 49^{ο}, Χειμώνας 2004-5.

Αιμιλιανίδης, Α. Κ., Πορεία προς την καταστροφή, κοινοβουλευτική ιστορία 1964 – 1976, εκδόσεις Αιγαίον, Λευκωσία, 2007.

Αλαβάνος, Α., Έλληνες της Κωνσταντινούπολης. Άνθρωποι χωρίς κληρονομικά δικαιώματα, Συνασπισμός της Αριστεράς στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Αθήνα, 1994.

Αλειφαντής, Σ., "Αμυντικό δόγμα, κρίσεις «χαμηλής έντασης» και ΜΟΕΑ στο Αιγαίο: η ενίσχυση της ασφάλειας και της αποτροπής", Στρατηγική, τεύχος, 33, 1997.

Αλειφαντής, Σ., "Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις μετά το Ελσίνκι", Γεωπολιτική, τεύχος 5, 2000..

Αλεξανδράκης, Μ., Θεοδωρόπουλος, Β. & Λαγάκος, Ε., Το Κυπριακό 1950-1974:

μία ενδοσκόπηση, Ελληνική Ευρωεκδοτική, Αθήνα, 1987.

Αλεξανδρής, Α., "Το ιστορικό πλαίσιο των ελληνοτουρκικών σχέσεων, 1925-1955", Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις, 1923-1987, Εκδόσεις Γνώση – ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα, 1988, σελ.31-172.

Αλεξανδρής, Α., "Το μειονοτικό ζήτημα, 1954-1987", Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις, 1923-1987, Εκδόσεις Γνώση-ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα, 1988, σελ. 493-552.

Αλεξανδρής, Α., "Ο αφελληνισμός της Ίμβρου και Τενέδου, Μία ιστορική αναδρομή και ορισμένες σκέψεις για το μέλλον" στο Πανιμβριακό Συμπόσιο "Η Ίμβρος ζητά δικαίωση", Πρακτική, Αθήνα, 22 Ιουνίου 1991, 68-65.

Αλεξανδρής, Α., "Η Τένεδος από τη συνθήκη της Λωζάννης μέχρι σήμερα" στο Η Λησμονημένη Τένεδος, Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου, Ανατολή, Αθήνα, 1996, σελ. 25-32.

Αλεξανδρής, Α., "Ελληνορθόδοξη μειονότητα στην Τουρκία", Ιστορία του Ελληνικού Έθνους. Σύγχρονος Ελληνισμός από το 1941 έως το τέλος του 20ού αιώνα, Τόμος ΙΣΤ΄,

Αλεξανδρής, Α., Βερέμης, Θ., Καζάκος, Π., Κουφουδάκης, Β. Ροζάκης, Χ., Τσιτσόπουλος, Γ., Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις 1923-1987, εκδ., Γνώση, Αθήνα, 1991.

Αλλαμανή, Ε. – Παναγιωτοπούλου, Κ., "Η συμμαχική εντολή για την κατάληψη της Σμύρνης και η δραστηριοποίηση της ελληνικής ηγεσίας" στο Μελετήματα γύρω από τον Βενιζέλο και την εποχή του, Βερέμης, Θ. & Δημητρακόπουλος, Ο. (εποπτεία), εκδόσεις Φιλιπότη,

Αμπατζής, Α., Μαρμαρωμένη Ρωμιοσύνη. Οι Έλληνες της Κωνσταντινούπολης, εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα, 2005.

Αναγνωστοπούλου Σία, Μικρά Ασία, Μικρά Ασία, 19ος αι. -1919. Οι Ελληνορθόδοξες Κοινότητες: Από το Μιλλέτ των Ρωμιών στο Ελληνικό Έθνος, β΄έκδοση, (Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 1998).

Αναγνωστοπούλου Σία, Τουρκικός Εκσυγχρονισμός – Ισλάμ και Τουρκοκύπριοι στη Δαιδαλώδη Διαδρομή του Κεμαλισμού, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2004).

Αναστασιάδου Μ., Ντυμόν Π., Οι Ρωμηοί της Πόλης, Τραύματα και Προσδοκίες, Εστία, Αθήνα, 2007.

Αναστασιάδου, Ι., Ο Βενιζέλος και το ελληνοτουρκικό Σύμφωνο Φιλίας του 1930, εκδόσεις Φιλιππότη, Αθήνα, 1982.

Ανδρεάδης, Κ. Γ., Η μουσουλμανική μειονότητα της Δυτικής Θράκης, Εταιρεία

Μακεδονικών Σπουδών- Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, Θεσσαλονίκη, 1956.

Ανδριώτης, Ν., "Τα τελευταία χρόνια παραμονής των μουσουλμάνων στην Κρήτη και η αναχώρησή τους για την Τουρκία" στο συλλογικό Η ελληνοτουρκική ανταλλαγή πληθυσμών, Πτυχές μιας εθνικής σύγκρουσης, Τσιτσελίκης, Κ. (επιμέλεια), εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, 2006.

Ανθεμίδης, Α., Τουρκία, Η χώρα των θρησκευτικών και εθνικών μειονοτήτων, Εκδόσεις των Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 1999.

Άντερσον Μπένεντικτ, Φαντασιακές Κοινότητες: Στοχασμοί για τις Απαρχές και τη Διάδοση

Αντωνίου, Δ., "Πρώτη δημόσια «κατάθεση» για τις διερευνητικές επαφές", Καθημερινή,

Αραπάκης, Π., Το τέλος της σιωπής, Λιβάνης, Αθήνα, 2000.

Αρβανιτόπουλος, Κ. & Κοππά, Μ. (επιμέλεια), 30 χρόνια εξωτερικής πολιτικής, 1974-2004, ΙΔΙΣ, εκδόσεις Λιβάνης, Αθήνα, 2005.

Αργυροπούλου, Χ., "Οι ελληνικές επενδύσεις στη Τουρκία", Αγορά Χωρίς Σύνορα, Τόμος 9, τεύχος 3 2004.

Αφεντούλη, Δ.Μ., Η θέση του βρετανικού τύπου στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, 1955-1965, Gutenberg, Αθήνα, 2012.

Βαλάκου – Θεοδωρούδη, Μ., Το νομικό περίγραμμα του Οικουμενικού Πατριαρχείου στο πλαίσιο της διεθνούς κοινότητας, Εκδόσεις Σάκκουλα Θεσσαλονίκη, 2001.

Βαληνάκης, Γ., Ελληνική Εξωτερική και Εξωτερική Πολιτική 1990-2010, εκδ. Ι . Σιδέρης, Αθήνα, 2010,

Βαληνάκης, Γ. (επιμέλεια), Ελληνικά αμυντικά προβλήματα, Στρατηγικές μελέτες 1, ΕΛΙΑΜΕΠ, εκδόσεις Παπαζήση. Αθήνα, 1986.

Βαληνάκης, Γ., Εξωτερική πολιτική και εθνική άμυνα, 1974-1987. Η Ελλάδα στο σύστημα Ανατολής Δύσης, Θεσσαλονίκη, 1987.

Βαληνάκης, Γ., "Ώριμοι καιροί για συμβιβασμό", Καθημερινή, 23 Ιουλίου 1989.

Βαληνάκης, Γ., "Η σημασία της αμυντικής διάστασης της ευρωπαϊκής ενοποίησης", Καθημερινή, Κυριακή, 10 Ιουνίου 2001.

Βαληνάκης, Γ., "Το Σχέδιο Ανάν για το Κυπριακό", Εξωτερικά Θέματα, Τεύχος 8, Ιανουάριος 2003.

Βενιζέλος, Ε., Το Κυπριακό Ζήτημα, Η Κυπριακή Συνταγματική Τάξη και η

Προοπτική Ένταξης στην Ευρωπαϊκή Ένωση, εκδόσεις Αντ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 2000.

Βενιζέλος, Κ., Ιγνατίου Μ., Τα μυστικά αρχεία του Κίσιντζερ, 3 τόμοι, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα, 2002.

Βενιζέλος, Κ., & Ιγνατίου, Μ., & Μελέτης, Ν., Σχέδιο Ανάν-το μυστικό παζάρι, οι 129 ημέρες που συγκλόνισαν τον ελληνισμό, Εκδοτικός οργανισμός Λιβάνη, Αθήνα, 2005.

Βερβερίδου, Μ. "Η ελληνοτουρκική οικονομική συνεργασία. Προβλήματα και προοπτικές", Αγορά Χωρίς Σύνορα, Τόμος 7, τεύχος 1-2, 2001.

Βερέμης, Θ., "Ιστορία των Ελληνοτουρκικών Σχέσεων 1453-2005", Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, 2013.

Βερέμης, Θ., & Κουλουμπής, Θ., Ελληνική εξωτερική πολιτική. Προοπτικές και προβληματισμοί, εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 1994.

Βερέμης, Θ., Η πολιτική κατάσταση στην Τουρκία και η σημασία της διένεξης στο Αιγαίο Πέλαγος στο συλλογικό Μεσόγειος Θάλασσα-Αιγαίο Πέλαγος. Μεσόγειος και Δίκαιο της Θάλασσας. Οικονομική ανάπτυξη, παράγοντες ασφαλείας του Αιγαίου. Το Αιγαίο Πέλαγος και η Διεθνής Διπλωματία, Επιστημονικές Ημερίδες ΙΣΤΑΜΕ, Ανδρέας Παπανδρέου, Αθήνα, 1999.

Βλάχος, Α., Δέκα χρόνια Κυπριακού, εκδόσεις Εστίας Αθήνα, 1980.

Βλάχος, Α., Αποφοίτηση 1974, 25 Ιουλίου -17 Νοεμβρίου, εκδόσεις Ωκεανίδα/Πλωτές πόλεις, Αθήνα, 2001.

Βρυώνης, Σ., Ο μηχανισμός της καταστροφής. Το τούρκικο πόγκρομ της 6ης-7ης Σεπτεμβρίου 1955 και ο αφανισμός της ελληνικής κοινότητας της Κωνσταντινούπολης, Βιβλιοπωλείο της Εστίας, Αθήνα, 2007.

Gellner Ernest, Έθνη και Εθνικισμός, μτφ. Δώρα Λαφαζάνη, (Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 1992).

Gellner Ernest, Η Κοινωνία των Πολιτών και οι Αντίπαλοι της Συνθήκης Ελευθερίας, μτφ. Ηράκλεια Στροίκου, (Αθήνα, Παπαζήσης, 1996).

Γεννηματάς, Π., Ενέργεια και Πολιτική στη νοτιοανατολική Ευρώπη και στον κόσμο, εκδόσεις Πεδίον Αθήνα 2008.

Γεωργακόπουλος, Γ. Δ., Η αιγιαλίτιδα ζώνη της Ελλάδας. Νομικό καθεστώς, εξέλιξη και προοπτικές με το νέο δίκαιο της θάλασσας, εγκεκριμένη διδακτορική διατριβή της Νομικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα, 1988.

Γεωργούλης Σ., & Σολταρίδης, Σ., Ίμια, η αναμφισβήτητη ελληνική κυριαρχία-η

απειλή ενός νέου casus belli, εκδόσεις Νέα Σύνορα- Λιβάνης, Αθήνα, 1996.

Γιαγκάκης, Γ., Το αρχιπέλαγος της Μεγίστης και τα κυριαρχικά δικαιώματα της Ελλάδας στη Λυκία θάλασσα, Αγκίστρι του Σαρωνικού, Αθήνα, 1991.

Γιαγκάκης, Γ., Το ανατολικότερο ελληνικό έδαφος, η νήσος Στρογγύλη του Αρχιπελάγους της Μεγίστης και τα πέρα του Αιγαίου κυριαρχικά δικαιώματα της Ελλάδας, Αγκίστρι του Σαρωνικού, Αθήνα, 1994.

Γιαγκάκης, Γ., Νησιολόγιο των κατοικουμένων ελληνικών νησιών 1940-1991, Αθήνα, 1995.

Γιάγκου, Α., Βρετανική διπλωματία και Κυπριακό ζήτημα, 1945-1950 στο συλογικό Το Κυπριακό και το διεθνές σύστημα, 1945-1974, αναζητώντας θέση στον κόσμο, Παπαπολυβίου, Π., & Συρίγος, Α., & Χατζηβασιλείου, Ευ. (επιμέλεια), εκδόσεις Πατάκη & Κέντρο Μελετών Τάσσος Παπαδόπουλος, Αθήνα – Λευκωσία, 2013, σελ.23-30.

Γιαλλουρίδης, Χ., Η ελληνοτουρκική σύγκρουση από την Κύπρο έως τα Ίμια στους S-300 και το Ελσίνκι, 1955-2000. Η οπτική του τύπου, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2001.

Γιαλλουρίδης, Χ., "Η διευθέτηση του Κυπριακού προβλήματος μετά το ΟΧΙ στο Σχέδιο Αννάν και την ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση" στο συλλογικό Η Κύπρος σήμερα μετά το σχέδιο Αννάν, Ίδρυμα Διεθνών Νομικών Μελετών Καθηγητού Ηλία Κρίσπη και Δρ. Α. Σαμαρά – Κρίσπη / Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών, εκδόσεις Αντ.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα / Κομοτηνή, 2007.

Γιαλλουρίδης, Χ., Λαγγίδης, Α., Μετακεμαλισμός, εκδ. Σιδέρης, Αθήνα, 2010.

Γιαλλουρίδης, Χ. & Τσάκωνας, π., & Κώνστας (επιμέλεια), Δ., Ελλάδα και Τουρκία μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 1999.

Γιαννόπουλος, Γ., "Εξωτερική πολιτική", Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα – Οι Απαρχές 1900-1922, Τόμος Α2, εκδόσεις Βιβλιόραμα, Αθήνα, χ.η.

Γιόκαρης, Α. & Σπηλιωτόπουλος, Σ., Ο τουρκικός κανονισμός για έρευνα και διάσωση και η αμφισβήτηση των ελληνικών αρμοδιοτήτων εντός του FIR Αθηνών, εκδόσεις ΙΠΟΜΕ, Αθήνα, 1990.

Γιόκαρης, Α. Σ., Οι δικαιοδοσίες του παράκτιου κράτους στον εναέριο χώρο, εθνικό και διεθνή (το διεθνές νομικό καθεστώς των περιοχών FIR), εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1991.

Γιόκαρης, Α., "Διεθνές δίκαιο εναερίου χώρου-διαστήματος", εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1996.

Γιόκαρης, Α., "Ο ελληνικός εναέριος χώρος και το FIR Αθηνών. Οι επιπτώσεις από τη Σύμβαση για το δίκαιο της Θάλασσας των Ηνωμένων Εθνών (1982) για το δίκαιο της θάλασσας" στο συλλογικό Το Νέο Δίκαιο της Θάλασσας, Περράκης, Σάκκουλα, Αθήνα, 1996.

Γιόκαρης, Α., "Αμφισβήτηση από την Τουρκία οριοθετήσεων και μέτρων διαχείρισης με αμυντικό προσανατολισμό" στο συλλογικό Αιγαίο, εξελίξεις και προοπτικές επίλυσης των ελληνοτουρκικών διενέξεων, Πρακτικά ημερίδας ΕΕΔΔΔΣ, Περράκης, Σ. (επιμέλεια), εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα, 1996.

Γιόκαρης, Α., & Κυριακόπουλος, Γ., Διεθνές Δίκαιο Εναερίου Χώρου, Σειρά Δημοσίου Διεθνούς Δικαίου, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2013.

Γιωλτζόγλου, Σ. Χ. Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις (1922-1930). Από την αντιπαλότητα στην συνδιαλλαγή, εκδοτικός οίκος Σταμούλης Αντ. Θεσσαλονίκη, 2011.

Γκιουβέν, Ντ., Εθνικισμός, κοινωνίας μεταβολές και μειονότητες – Τα επεισόδια εναντίον των μη Μουσουλμάνων της Τουρκίας (6/7 Σεπτεμβρίου 1955), Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα, 2006.

Γούναρης, Ε. Γ., Το εδαφικό καθεστώς της Ελλάδος και οι συνθήκες στο πλαίσιο της διπλωματικής ιστορίας, εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2010.

Γρηγοριάδης, Ι. Ν., Ευρωπαϊκή ενεργειακή ασφάλεια και αγωγοί φυσικού αερίου στη Νοτιοανατολική Ευρώπη. Ένα νέο πεδίο Ελληνοτουρκικής Συνεργασίας, Policy Paper, No. 12, ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα, Δεκέμβριος 2008.

Γρηγοριάδης, Ι. Ν., Πρόκληση του Εξευρωπαϊσμού. Τουρκική Πολιτική Κουλτούρα και Ευρωπαϊκή Ένωση, εκδόσεις Ι. Σιδέρη, Αθήνα, 2011.

Γρυντάκης, Γ-Μ., Ίμβρος και Τένεδος, Δύο ξεχασμένα ελληνικά νησιά(1910-1930), Σύλλογός Ιμβρίων Αθηνών, Αθήνα, 1995.

Δεκαβάλλας Σ., "Το κλείσιμο της Ελληνικής Ένωσης Κωνσταντινουπόλεως και οι πρώτες επιλεκτικές απελάσεις Ελλήνων υπηκόων" στο συλλογικό Μνήμες Κωνσταντινούπολη-Ίμβρος-Τένεδος, 1923-1995, Πρακτικά Διημερίδας, Καλαμαριά 11-12 Νοεμβρίου 1995, εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 19997, σελ. 103-111.

Δεκλερής, Μ. Η., Κυπριακό, η τελευταία ευκαιρία 1972-74, εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2003.

Δελάστικ, Γ., Η Τουρκία στην Ευρώπη, Ε, λοιπόν, όχι! Ο Σουλτάνος στην αυλή της Ευρώπης;, εκδοτικός Οίκος Λιβάνη, Αθήνα, 2005.

Δεληκωνσταντής Κ., "Η ελληνική παιδεία στην Ίμβρο (1923-1964)" στο συλλογικό

Μνήμες, Κωνσταντινούπολη, Ίμβρος, Τένεδος, 1923-1955, Πρακτικά Διημερίδας, Καλαμαριά, 11-12 Νοεμβρίου 1995, Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 1997, σελ. 61-80.

Διακοφωτάκης, Γ., Το Οικουμενικό Πατριαρχείο μετά τη Λωζάννη, Ζητήματα θρησκευτικής ελευθερίας, εκδόσεις Αντ. Σάκκκουλα, Αθήνα, 2007.

Διβάνη, Λ. & Κωνσταντόπουλο, Φ., Δωδεκάνησος, η μακρά πορεία προς την ενσωμάτωση. Διπλωματικά έγγραφα από το ιστορικό αρχείο του υπουργείου Εξωτερικών – Πανεπιστήμιο Αθηνών - Τομέας Διεθνών Σπουδών Νομικού Τμήματος, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 1996.

Διβάνη, Λ., Η πολιτική των εξόριστων ελληνικών κυβερνήσεων 1941-44, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1992.

Δίπλα, Χ., Ροζάκης, Χ.,(επιμ.), Το Δίκαιο της Θάλασσας και η Εφαρμογή του στην Ελλάδα εκδ. Σιδέρης, Αθήνα, 2004.

Δίπλα, Χ., Η Ελληνοτουρκική Διαφορά για την Υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου, Εναλλακτικές Λύσεις και Προτάσεις, ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα, 1992.

Δίπλα, Χ., "Η νομολογιακή εξέλιξη των αρχών της θαλάσσιας οριοθέτησης και η επίδρασή της στην ελληνοτουρκική διαφορά για την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου" στο συλλογικό Το Αιγαίο Πέλαγος και το Νέο Δίκαιο της Θάλασσας, Περράκης, Σ. (επιμέλεια), εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα, 1996.

Δίπλα, Χ., "Ελληνοτουρκικός διάλογος και προοπτικές επίλυσης της διένεξης για την υφαλοκρηπίδα. Πιθανά σημεία σύγκλισης και διάστασης", Αιγαίο, εξελίξεις και προοπτικές επίλυσης των ελληνοτουρκικών διενέξεων. Πρακτικά ημερίδας ΕΕΔΔΔΣ, Περράκης, Σ. (επιμέλεια), εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2003.

Δίπλα, Χ., "Η ελληνική αιγιαλίτιδα ζώνη και τα στενά διεθνούς ναυσιπολοϊας" στο συλλογικό Το Δίκαιο της Θάλασσας και η εφαρμογή του στην Ελλάδα. Δίπλα, Χ., & Ροζάκης, Χ., Ινστιτούτο Αιγαίου του Δικαίου της Θάλασσας και του Ναυτικού Δικαίου, εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2004, σελ. 13-50.

Δούντας, Μ., Είναι ανεξάρτητη η Ελλάς; Συγκρουσιακή συνύπαρξη η σχέση Ελλάδος-Τουρκίας, Κάκτος 2006.

Δούση, Ε., Οι Τουρκικές Αμφισβητήσεις στο Αιγαίο. Νομικές και Πολιτικές Πτυχές, Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων, Αθήνα, 2001.

Δρακίδης, Φ., Χάρτης του Ατλαντικού του 1941 ενσωματωμένος στη διακήρυξη των Ηνωμένων εθνών του 1942 (Νομική βάσεις αποσβέσεως των αποστρατιωτικοποιήσεων όλων των Ελληνικών Νησιών), εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1987.

Δρίτσα, Μ., "Πολιτικές και οικονομικές όψεις του προσφυγικού προβλήματος", Συμπόσιο για τον Ελευθέριο Βενιζέλο, Πρακτικά, 3-5 Δεκεμβρίου 1986, Εταιρεία Ελληνικού Λογοτεχνικού και Ιστορικού Αρχείου, Μουσείο Μπενάκη, 1988, σελ. 133-144.

Δρόσος, Γ., "Η Συνταγματική Διάσταση του Σχεδίου Ανάν", Γεωστρατηγική, τεύχος 1, 2003.

Δρουσιώτης, Μ., Οι S-300 και άλλοι σύγχρονοι μύθοι. Η κρίση στις σχέσεις Κύπρου-Τουρκίας (1997-1999), με αφορμή την απόφαση της Κυπριακής κυβέρνησης να εγκαταστήσει ρωσικούς πυραύλους στο έδαφος της Κυπριακής Δημοκρατίας, Διαφάνεια / Αλφάδι, Λευκωσία, 1999.

Ελευθεριάδης, Α., "Το ξερίζωμα του Ελληνισμού της Κωνσταντινουπόλεως, Οι απελάσεις από την εποχή της ιδρύσεως του ελληνικού κράτους" στο συλλογικό 30 Χρόνια από τις απελάσεις, 1964-1994, Σωματείον Ελλήνων Υπηκόων Απελαθέντων εκ Τουρκίας, Αθήνα, 1994, σελ. 33-51.

Ελευθεριάδης, Ν. Π., Τα προνόμια του Οικουμενικού Πατριαρχείου, Σμύρνη, 1909.

Ελληνικά προβλήματα στον αέρα από διπλωματική, στρατιωτική, τεχνική και νομική σκοπιά (Εθνικός Εναέριος Χώρος, F.I.R.., Αεροναυτικές Ασκήσεις, Εναέρια Κυκλοφορία). 6 Νοεμβρίου 1987, Ελληνικό Ίδρυμα Αμυντικής και Εξωτερικής Πολιτικής, Αθήνα, 1989.

Ελληνικές Κοινοτικές και Ιδιωτικές Περιουσίες στη Κωνσταντινούπολη, Νέος Κύκλος Κωνσταντινουπολιτών, Πρακτικά Εκδήλωσης, Τετάρτη 5 Απριλίου 2006.

Έλλις, Α., & Ιγνατίου, Μ., Ίμια, τα απόρρητα τηλεγραφήματα των Αμερικανών εκδοτικός Λιβάνη, Αθήνα, 2009.

Ετήσιες εκθέσεις για την Τουρκία έτη 2001-2012 και Δελτία Οικονομικών και Εμπορικών Πληροφοριών Υποθέσεων Τουρκίας.

Ευαγόρου, Ε., Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις από το 1923 έως σήμερα, εκδ. Ποιότητα, Αθήνα, 2010.

Ευρυβιάδης, Μ., "Άτσεσον, Σωσσίδης και «χαμένες ευκαιρίες», η παραγωγή και ιδεολογική χρήση ενός μύθου", Τετράδια, τεύχος 47, 2002.

Ζέπος, Ι-Α., Μία διπλωματική διαδρομή- υπηρετώντας της Ελλάδα σε τέσσερεις ηπείρους, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2013.

Ζέπος, Κ., (επιμ.), Το Μέλλον της Ευρώπης και η Τουρκία, εκδ. Α. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, Κομοτηνή, 2002.

Ζερβάκη, Α. "Η θαλάσσια πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η ελληνική

εξωτερική πολιτική" στο συλλογικό Ελληνική Εξωτερική και Ευρωπαϊκή Πολιτική 1990-2010, Γ. Βαληνάκης (επιμέλεια), εκδόσεις Ι. Σιδέρη, Αθήνα, 2010, σελ. 393-411.

Ηλιόπουλος, Κ., "Η ευρωπαϊκή πολιτική ενέργειας και οι διεθνείς συμβάσεις της Ελλάδας στον τομέα Α., του φυσικού αερίου" στο συλλογικό Ενέργεια – Δίκαιο, Οικονομία και Πολιτική, Φαραντούρης, Ν., (επιμέλεια), Νομική Βιβλιοθήκη, 2012, σελ. 415-434.

Ηρακλείδης, Α., "Αλλαγή πλεύσης στο Αιγαίο", Τα Νέα, 18 Αυγούστου 2009.

Ηρακλείδης, Α., Η Ελλάδα και ο "εξ ανατολών κίνδυνος", εκδόσεις Πόλις, Αθήνα, 2001.

Θεοδωρόπουλος, Β., & Λαγάκος, Ε., Παπούλιας. Γ., & Τζούνης, Ι., Σκέψεις και προβληματισμοί για την εξωτερική μας πολιτική, εκδόσεις Ι. Σιδέρης, 1990.

Θεοδωρόπουλος, Β., "Τα μετά την Μαδρίτη", Το Βήμα, 20 Ιουλίου 1997.

Θεοφάνους, Α., Ευρωπαϊκή Κύπρος. Πολιτειακή δομή, οικονομία και κοινωνία – η ένταξη

Θεοφάνους, Α., Το σχέδιο Ανάν και η ευρωπαϊκή επιλογή, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2003.

Θεοφάνους, Α., Η Κύπρος, η Ευρωπαϊκή ένωση και τα διακυβευόμενα συμφέροντα. Η ένταξη και η λύση, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2006.

Ιγνατίου Μ., & Ευρυβιάδης, Μ., "CIA Ο Απόρρητος Φάκελος του Ανδρέα", εκδ. Λιβάνη, Αθήνα 2010.

Ιγνατίου, Μ., Το "Σεμινάριο της Ρώμης". Νοέμβριος 1973…Τότε που παίχτηκε η τύχη της Κύπρου, εκδόσεις Ποντίκι, Αθήνα, 1989.

ΙΣΤΑΜΕ, Οι ημερίδες του ΙΣΤΑΜΕ, η κρίση στα Ίμια – εξοπλιστικό πρόγραμμα – Μελετών Ανδρέα Παπανδρέου, Αθήνα, 1997.

Ιωακειμίδης, Π. Κ., "Η Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Αντικείμενο, Προβλήματα, Προοπτικές" στο συλλογικό Εισαγωγή στις Ευρωπαϊκές Σπουδές, Τόμος Α΄ Ιστορία – Θεσμοί - Δίκαιο, Στεφάνου, Κ., Φατούρος, Α., & Χριστοδουλίδης, Θ., (επιμέλεια), Αθήνα , εκδόσεις Ι. Σιδέρης, 2001.

Ιωακειμίδης, Π. Κ., Η Συνθήκη της Νίκαιας και το Μέλλον της Ευρώπης, ΕΚΕΜ, (Αθήνα, Θεμέλιο, 2001).

Ιωακειμίδης, Π., Οι Σχέσεις Ελλάδας - ΕΟΚ – ΗΠΑ, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1997.

Ιωακειμίδης, Π., Η Πόλη και η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 1994.

Ιωακειμίδης, Π., ΕΚΕΜ (επιμ.), Το Μέλλον της Ευρώπης και η Ελλάδα, εκδ. .Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2002.

Ιωαννίδης, Χ., Νεοθωμανικός ιμπεριαλισμός 1955 – 1995, Πρακτική και ιδεολογία του τουρκικού επεκτατισμού, εκδόσεις Καρατζάς – Τροχαλία, Αθήνα, 1991.

Ιωάννου, Κ., "Η κύρωση και η επικύρωση από την Ελλάδα της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας" στο συλλογικό Το Αιγαίο Πέλαγος και το Νέο Δίκαιο της Θάλασσας, Περράκης, Σ., (επιμέλεια), εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1996.

Ιωάννου, Κ., & Στρατή, Α., Δίκαιο της Θάλασσας, 4η έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2013.

Καζάκος, Π., & Λιαργκόβας, Π., Η ελληνοτουρκική οικονομική συνεργασία, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1997.

Καζάκος, Π., & Λιαρκόβας, Π., & Μαριάς, Ν., & Μποτσίου, Κ., & Πολυχρονάκη, Κ., Η Ελλάδα και το ευρωπαϊκό μέλλον της Τουρκίας, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2001.

Καζάκος, Π., Το Αβέβαιο Μέλλον της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η Τουρκία, Ιστορική Ταυτότητα, Θεσμοί και Υπερεπέκταση στην Ευρώπη, (Αθήνα, Παπαζήσης, 2003).

Καλεντερίδης, Σ., Το Εκκρεμές της Τουρκίας, εκδ. Δημοκρατικός Τύπος Αθήνα, 2018.

Καραμπελιάς Γιώργος, Ο ρόλος των ενόπλων δυνάμεων στην πολιτική ζωή της Τουρκίας και της Ελλάδας. Συγκριτική ανάλυση των μεταπολεμικών επεμβάσεων, 1945 – 1980, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2009.

Κασσίνης Σ., "Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη της Κυπριακής Δημοκρατίας, από τη θεωρία στην πράξη" στο συλλογικό ΑΟΖ Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη- από τη στρατηγική κίνηση στην οικονομική λύση, Κιλικίας, Β., (επιμέλεια), εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 2012, σελ. 59-92.

Κίτσιος, Π., "Ρόλοι και επιδιώξεις της Τουρκίας στο ατλαντικό σύστημα" στο συλλογικό Ελληνικά αμυντικά προβλήματα, Βαληνάκης, Γ. (επιμέλεια), Στρατηγικές μελέτες 1, ΕΛΙΑΜΕΠ, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1986.

Κλάδη-Ευσταθοπούλου, Μ., "Ελληνική αιγιαλίτιδα ζώνη, ισχύον καθεστώς και δικαιώμα επέκτασης στα 12 ν.μ. σύμφωνα με τη Σύμβαση του 1982" στο συλλογικό Το Αιγαίο Πέλαγος και το Νέο Δίκαιο της Θάλασσας Περράκης, Σ. (επιμέλεια), εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα, 1996.

Κλάψης, Α., Ο Ανδρέας Μιχαλακόπουλος και η ελληνική εξωτερική πολιτική, 1926-1928, εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2009.

Κονδύλης, Π., Θεωρία του Πολέμου, πόλεμος και πολιτική. Πόλεμος, οικονομία και κοινωνία. Πόλεμος και επανάσταση. Ο θερμός πόλεμος μετά τον Ψυχρό Πόλεμο. Ελληνοτουρκικός πόλεμος, Θεμέλιο – Ιστορική βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1997.

Κοτζιάς, Ν., Η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας στον 21ο αιώνα. Για μία νέα ενεργητική, δημοκρατική, πατριωτική στρατηγική στην εποχή της παγκοσμιοποίησης, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 2010.

Κοτζιάς, Ν., Κύπρος 2015-2018, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα 2018.

Κουκουδάκης, Γ., "Το Δόγμα Νταβούτογλου": Η επίτευξη μιας πάγιας επιδίωξης της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής, ΕΚΕΜ. Αθήνα, 2011.

Κουλουμπής, Θ., & Ντόκος, Θ., Κιντής Α., Η Ελλάδα και ο Κόσμος 2001 2002, εκδ. Σιδέρης, Αθήνα, 2002.

Κουλουμπής, Θ., Ντόκος, Θ., Η Ελλάδα και ο κόσμος 2003-2004, ανασκόπηση 2003-2004 αμυντικής & εξωτερικής πολιτικής, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2004.

Κουλουμπής, Θ., & Υφαντής, Κ., "Μεταβάλλοντας το δίλημμα ασφάλειας στο Αιγαίο. Ελληνικές στρατηγικές επιλογές και δομικοί περιορισμοί: μια ρεαλιστική προσέγγιση", στο συλλογικό Σύγχρονη ελληνική εξωτερική πολιτική. Μια συνολική προσέγγιση, Τσάκωνας, Π. (επιμέλεια), Τόμος Β΄, εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2003.

Κουλουμπής, Θ., & Ντάλης, Σ., Η ελληνική εξωτερική πολιτική στο κατώφλι του21ου αιώνα. Εθνοκεντρισμός ή ευρωκεντρισμός;, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1997.

Κούμας, Μ., "Οι ελληνικές κυβερνήσεις και το Κυπριακό ενωτικό δημοψήφισμα" στο συλλογικό Το Κυπριακό και το διεθνές σύστημα, 1945-1974: αναζητώντας θέση στον κόσμο, Παπαπολυβίου, Π. & Συρίγος, Α., & Χατζηβασιλείου, Ευ. (επιμέλεια), εκδόσεις Πατάκη & Κέντρο Μελετών Τάσσος Παπαδόπουλος, Αθήνα- Λευκωσία, σελ. 31-46.

Κούρκουλας, Α., ΙΜΙΑ, ΕΛΙΑΜΕΠ, εκδ. Σιδέρης, Αθήνα, 1998.

Κουσκουβέλης, Η., Διπλωματία και Στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης εν όψει της Διακυβερνητικής Διάσκεψης του 1996, (Αθήνα, Παπαζήσης, 1995).

Κρητικός, Μ., "Το θεσμικό πλαίσιο της Ε.Ε. για την ασφάλεια στις υπεράκτιες δραστηριότητες εκμετάλλευσης κοιτασμάτων πετρελαίου και φυσικού αερίου" στο συλλογικό Ενέργεια. Ναυτιλία και θαλάσσιες μεταφορές, Φαραντούρης, Ν. Ε. (επιμέλεια), Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2013.

Κωνσταντινίδης, Σ., "Νέο-οθωμανισμός: Έννοια κλειδί για την κατανόηση της σημερινής Τουρκίας", Νέο-οθωμανισμός και ελληνική ταυτότητα, Εναλλακτικές

Εκδόσεις, Αθήνα, 2009, σελ. 19-41.

Λάβδας, Κ., "Ευρωπαϊκή Ενοποίηση και Πολιτική Θεωρία", Εκδ.Σιδέρης.

Λαυρέντζος, Α., "Η Θράκη στο Μεταίχμιο", εκδ. Πραγματεία, Αθήνα 2013.

Λέκκα, Α., "Η νέα αρχιτεκτονική περιφερειακής συνεργασίας στη νοτιοανατολική Ευρώπη και στη Μαύρη Θάλασσα-η συμβολή της Ελλάδας", Ηρόδοτος, Αθήνα, 2012.

Λιάκουρας, Π., "Η συνορεύουσα ζώνη στη σύμβαση του 1982 για το Δίκαιο της Θάλασσας και η εφαρμογή του στις ελληνικές θάλασσες" στο συλλογικό Το Δίκαιο της Θάλασσας και η εφαρμογή του στην Ελλάδα, Δίπλα, Χ., & Ροζάκης Χ., Ινστιτούτο Αιγαίου του Δικαίου Θάλασσας και του Ναυτικού Δικαίου, εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2004, σελ. 109-143.

Λιάκουρας, Π., "Το Κυπριακό από τη Ζυρίχη στη Λουκέρνη – σε αναζήτηση ομοσπονδιακής επίλυσης", εκδόσεις Σιδέρη, Αθήνα, 2007

Λιάκουρας, Π., "Διεθνές Δίκαιο και Χρήση των Θαλασσίων Βυθών για Στρατιωτικούς Σκοπούς", εκδ. Α. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2002.

Λυγερός, Σ., @ Μελάς Κ., "Μετά τον Ερντογάν τι;" Η ρεβάνς του πολιτικού Ισλάμ – ΑΟΖ, Κύπρος & διενέξεις στη Μεσόγειο – Το καρκίνωμα του Κουρδικού-Ακτινογραφώντας την τουρκική οικονομία, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα.

Μαριάς, Ε., "Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση και Ελληνοτουρκική Προσέγγιση", εκδ. ΑΝΤ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 2005.

Μήλλας, Η., "Μορφές «Οθωμανισμού» και πολιτικές στην Τουρκία", The Athens Review of Books, Οκτώβριος 2012, σελ. 27-30, & Νοέμβριος 2012, σελ. 59-62.

Μηνάγιας, Α., "Η γεωπολιτική στρατηγική και η στρατιωτική ισχύς της Τουρκίας", εκδ. Τουρίκη, Αθήνα, 2010.

Μούνδουρος, Ν., "Ο μετασχηματισμός της Τουρκίας. Από την κεμαλική κυριαρχία σετον ισλαμικό Νεοφιλελευθερισμό", Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2012.

Μούτσογλου, Β., "Η Τουρκία στο μεταβαλλόμενο διεθνές περιβάλλον και οι ελληνοτουρκικές σχέσεις": από τη συνάντηση στο Lancaster House στην απόφαση του Ελσίνκι. Ελληνική μειονότητα, Κυπριακό, Αιγαίο, εκδόσεις Παπαζήση, 2000.

Μπότσιου, Κ., Περιφερειακή συνεργασία στην ανατολική και νοτιοανατολική Ευρώπη, ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα, Φεβρουάριος 1999.

Νικητάκος, Ν., "Γεωπολιτική του φυσικού αερίου και ναυτιλία LNG" στο συλλογικό Ενέργεια. Ναυτιλία και θαλάσσιος μεταφορές, Φαραντούρης, Ν. Ε. (επιμέλεια), Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2013.

Νικολαϊδου, Κ., Graham, Τ., Α., "Το Ελληνικό Παράδοξο", εκδ. Παπαζήση Αθήνα,1997.

Νταβούτογλου, Α., Το στρατηγικό βάθος – η διεθνής θέση τη Τουρκίας, εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2010.

Ντόκος, Θ., Ο Γεωστρατηγικός Ρόλος της Τουρκίας, (Αθήνα, Κ. Τουρίκη/ ΕΛΙΑΜΕΠ, 2001).

Οικονομίδης, Κ., Θέματα διεθνούς δικαίου και εξωτερικής πολιτικής, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα, 1983.

Παζαρτζή, Φ., "Διαδικαστικές προσεγγίσεις για την επίλυση των ελληνοτουρκικών διενέξεων", Αιγαίο, εξελίξεις και προοπτικές επίλυσης των ελληνοτουρκικών διενέξεων, Πρακτικά ημερίδες ΕΕΔΔΔΣ, Περράκης, Σ. (επιμέλεια), εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2003.

Παπασταυρίδης, Ε., "Οι επιχειρήσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης στη θάλασσα- η EUNAVFOR Operationa Atalanta υπό το φως του διεθνούς δικαίου" στο συλλογικό Η διεθνής συνεργασία σε οικουμενικό και περιφερειακό επίπεδο, Περράκης, Σ. (επιμέλεια), εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2011, σελ. 309-341.

Πεσμαζόγλου, Σ., Ευρώπη Τουρκία, Αντανακλάσεις και Διαθλάσεις, Η Στρατηγική των Κειμένων, τόμος α΄, (Αθήνα, Θεμέλιο, 1993).

Πεσμαζόγλου, Σ., Ευρώπη – Τουρκία Ιδεολογία Ρητορεία, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα, 1993.

Πεσμαζόγλου, Σ., Ευρώπη – Τουρκία, Αντανακλάσεις και Διαθλάσεις. Οι Αντιλήψεις των Τουρκικών Πολιτικών Δυνάμεων για την Ευρωπαϊκή Κοινότητα 1957-1993, τόμος β΄, Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών, (Αθήνα, Θεμέλιο, 1993).

Περράκης, Σ., Η Ελλάδα στο πλέγμα των σχέσεων ΕΟΚ-Τουρκίας. Η διακαιϊκή διαδικασία, Τετράδια Κοινοτικού Δικαίου, Νο 9, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα/Κομοτηνή, 1990.

Περράκης, Στ., "Οι Ελλάδα και οι σχέσεις της Ευρωπαϊκής Κοινότητας – Τουρκίας" στο συλλογικό Η Ελλάδα στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Απολογισμός της πρώτης δεκαετίας. Προβλήματα και προοπτικές, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1996, σελ. 171-187.

Περράκης, Σ., (επιμέλεια), Το Αιγαίο Πέλαγος και το Νέο Δίκαιο της θάλασσας, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1996.

Περράκης, Σ., "Ο νέος ελληνοτουρκικός «διερευνητικός» διάλογος: αυθεντική βούληση για επίλυση διμερών διαφορών ή απλή άσκηση προσομοίωσης;",

Κοσμογραφία, Τεύχος 2, 2002, σελ. 41-47.

Περράκης, Σ., (επιμέλεια), Αιγαίο, εξελίξεις και προοπτικές επίλυσης των ελληνοτουρκικών διενέξεων, Πρακτικά ημερίδας ΕΕΔΔΔΣ, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2003.

Περράκης, Σ., "Ελληνοτουρκικές διενέξεσι στο Αιγαίο, το πλαίσιο διευθέτησης τους και η προοπτική του Διεθνούς δικαστηρίου" στο συλλογικό Αιγαίο, εξελίξεις και προοπτικές επίλυσης των ελληνοτουρκικών διενέξεων, Πρακτικά ημερίδας ΕΕΔΔΔΣ, Περράκης, Σ. (επιμέλεια), εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2003.

Περράκης, Σ., (επιμέλεια), Η Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας. Εφαρμογές και εξελίξεις 20 χρόνια από την υπογραφή της, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2005.

Περράκης, Σ., "Ζητήματα εφαρμογής του Δικαίου της Θάλασσας στο Αιγαίο. Πολιτικές διαστάσεις" στο συλλογικό Το Αιγαίο Πέλαγος και το Νέο Δίκαιο της Θάλασσας, Περράκης, Σ. (επιμέλεια), εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα, 1996.

Περράκης, Σ., "Η Ελλάδα και η Χάγη – υφαλοκρηπίδα, Κυπριακό, Σκόπια και Γερμανικές Αποζημιώσεις", Foreign Affairs – The Hellenic Edition, Δεκέμβριος 2012.

Πιερίδης, Κ., Η Ευρώπη σε μεταμόρφωση, Κύπρος – Ευρωπαϊκή Ένωση, Διαδρομή και ρήξεις 1988-1995, Α΄ Τόμος, Νέα Σύνορα, εκδοτικός οργανισμός Λιβάνη, Αθήνα, 2001.

Πικρός, Ι. Μ., Τουρκικός επεκτατισμός. Από το μύθο της ελληνοτουρκικής φιλίας στην πολιτική για την αστυνόμευση των Βαλκανίων 1930-43, Βιβλιοπωλείων της Εστίας, Αθήνα, 1996.

Πιπινέλης, Π., Ιστορία της εξωτερικής πολιτικής της Ελλάδας, 1923-1941, Οίκος Μ. Σαλιβέρου, Αθήνα, 1948.

Πλουμίδης, Μ., Η ελληνοτουρκική κρίση, Ελλάς και Τουρκία, ένα πρόβλημα συμβιώσεως, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα, 1975.

Ριζάς, Σ., Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις και το Αιγαίο, 1973-76, εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2006.

Ροζάκης, Χ., & Τούντα – Φεργάδη, Α., & Μανωλοπούλου-Βαρβιτσιώτη, Κ., & Ιωάννου, Ε., Αποστρατικοποίηση των Ελληνο-Τουρκικών Συνόρων, Πάντειος Σχολή Πολιτικών και Οικονομικών επιστημών, Αθήνα, 1977.

Ροζάκης, Χ., (επιμέλεια), Το Αιγαίο και η ελληνοτουρκική κρίση, Μετόπη, Αθήνα.1979.

Ροζάκης, Χ., "Η Διαφορά για την Οριοθέτηση της Υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου" στο συλλογικό Το Αιγαίο και η ελληνοτουρκική κρίση, Μετόπη, Αθήνα,1979.

Ροζάκης, Χ., "Ο εναέριος χώρος και οι παράγωγες διαφορές με την Τουρκία", Οικονομία και Κοινωνία, Τόμος 2, 1979.

Ροζάκης, Χ., "Ο επιχειρησιακός έλεγχος και η ελληνική επιστροφή στο ΝΑΤΟ", Το Βήμα, 23 Δεκεμβρίου 1979.

Ροζάκης, Χ., "Το κοινοβούλιο και οι ελληνοτουρκικές σχέσεις" στο συλλογικό Το ελληνικό κοινοβούλιο στην εξωτερική πολιτική, Κουλουμπής, Θ., & Κώνστας, Δ. (επιμέλεια), 1974-1984, Σάκκουλας, Αθήνα, 1986.

Ροζάκης, Χ., "Το διεθνές νομικό καθεστώς του Αιγαίου και η ελληνοτουρκική κρίση. Τα διμερή και διεθνή νομικά ζητήματα" στο συλλογικό Οι Ελληνοτουρκικές σχέσεις 1923-1987, εκδόσεις Γνώση-ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα, 1988, σελ. 269-492.

Ροζάκης, Χ., "Το καθεστώς των διεθνών στη Σύμβαση του ΄82 και η εφαρμογή του στις ελληνοτουρκικές θάλασσες" στο συλλογικό Το Αιγαίο Πέλαγος και το Νέο Δίκαιο της Θάλασσας, Περράκης, Σ. (επιμέλεια), εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα, 1996.

Ροζάκης, Χ., "Τα διδάγματα της διεθνούς διαπραγματευτικής εμπειρίας και οι ελληνοτουρκικές σχέσεις", πρόλογος στο Συγκριτικές Ειρηνευτικές Διαδικασίες, Ομάδα Διαχείρισης Συγκρούσεων του Πανεπιστημίου του Χάρβαρντ, εκδόσεις Λιβάνης, Αθήνα, 2001.

Ροζάκης, Χ., "Η ελληνική ηπειρωτική υφαλοκρηπίδα – διεθνείς και εσωτερικές νομικές παράμετροι" στο συλλογικό Το δίκαιο της Θάλασσας και η εφαρμογή του στην Ελλάδα, Δίπλα, Χ., & Ροζάκης, Χ., Ινστιτούτο Αιγαίου του Δικαίου της θάλασσας και του Ναυτικού Δικαίου, εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2004, σελ. 209-234.

Ροζάκης, Χ., "Το διεθνές Δίκαιο και η λειτουργία του στις ελληνοτουρκικές σχέσεις 1974-2004" στο συλλογικό 30 χρόνια ελληνικής εξωτερικής πολιτικής 1974-2004, Αρβανιτόπουλος, Κ., & Κοππά, Μ. (επιμέλεια), εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα, 2005, σελ. 155-162.

Ροζάκης, Χ., "Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις και το διεθνές δίκαιο", Καθημερινή, 16-17 Μαρτίου 2013.

Ροζάκης, Χ., Η Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη και το διεθνές δίκαιο, εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα, 2013.

Ρόμπινς, Φίλιπ, Στρατός και Διπλωματία, Η Τουρκική Εξωτερική Πολιτική από την έναρξη του Ψυχρού Πολέμου, εκδ. Σύγχρονοι Ορίζοντες, Αθήνα, 2004.

Ρούκουνας, Ε., Εξωτερική Πολιτική 1914-1923, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα, 1983.
Ρούκουνας, Ε., Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο, αναθεωρημένη έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2010.
Σαρρής, Ν., "Εξωτερική Πολιτική & Πολιτικές Εξελ΄΄ιξεις στην πρώτη Τουρκική Δημοκατία", εκδ. Γόρδιος, Αθήνα,1992.
Σέρμπος, Σ., Τουρκία & Ευρωπαϊκή Ένωση – ο ρόλος της εσωτερικής πολιτικής και του διεθνούς παράγοντα στον ευρωπαϊκό προσανατολισμό της Τουρκίας (1997-2000), εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2008.
Σημίτης, Κ., Πολιτική για μια δημιουργική Ελλάδα, 1996-2004, εκδόσεις Πόλις, Αθήνα, 2005.
Σιούσιουρας, Π., (επιμ.), Τα Νέα Βαλκάνια, εκδ. Ηρόδοτος, Αθήνα, 2007.
Σονμέζογλου, Φ., Μύθος και Πραγματικότητα Ανάλυση της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής, τόμος Α΄& Β΄, εκδ. infγνώμων, Αθήνα 2001.
Στεφάνου, Κ., Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα και ο ανταγωνισμός Ελλάδας-Τουρκίας 1974-1981, Θεσσαλονίκη, 1985.
Στρατή, Α., Κοινή αλιευτική πολιτική και Μεσόγειος, Κείμενα Εργασίας, ΕΚΕΜ, Αθήνα/Κομοτηνή, 1995.
Στρατή, Α., "Ευρωπαϊκή Αλιευτική Πολιτική και Μεσόγειος , Σύγχρονες εξελίξεις" στο συλλογικό Περιβάλλον και Θαλάσσιος Χώρος. Εξελίξεις και προοπτικές προστασίας και διαχείρισης του θαλασσίου περιβάλλοντος. Διεθνής και ευρωπαϊκή διάσταση, Τσάλτας, Γρ., & Κλάδη- Ευσταθοπούλου, Μ. (επιμέλεια), εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2006, σελ. 361-378.
Συρίγος, Α., "Ελληνοτουρκικές διαφορές, προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο και σταθερότητα στο Αιγαίο" στο συλλογικό Ελλάδα και Τουρκία μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 1999, σελ. 403-427.
Συρίγος, Α., "Σχέδιο Ανάν", Οι Κληρονομιές του παρελθόντος και οι προοπτικές του μέλλοντος, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2005.
Συρίγος, Α., "Μικρασιατική καταστροφή: «γενοκτονία» ή «μοιραία συνέπεια» ενός πολέμου;" Στο συλλογικό Η διεθνής Κοινότητα σε κίνηση, Συμβουλές στην Μνήμη Γεωργίου Τενεκίδη, Περράκη Στ. (επιμ.), εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2006.
Συρίγος, Α., "Αλιευτική πολιτική στον αιγαιακό χώρο" στο συλλογικό Περιβάλλον και Θαλάσσιος Χώρος. Εξελίξεις και προοπτικές προστασίας και διαχείρισης του θαλασσίου περιβάλλοντος. Διεθνής και ευρωπαϊκή διάσταση, Τσάλτας, Γρ., & Κλάδη

– Ευσταθοπούλου. Μ. (επιμέλεια), εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα,2006.

Συρίγος, Α., "Η εφαρμογή της ΑΟΖ", Φιλελεύθερη Έμφαση, Τεύχος 51, 2012, σελ. 27-31.

Συρίγος, Α., "Η ελληνική μεραρχία στην Κύπρο (1964-68) και ο ρόλος των μεγάλων δυνάμεων" στο συλλογικό Το Κυπριακό και το διεθνές σύστημα, 1945-1974: αναζητώντας θέση στον κόσμο, Παπαπολυβίου, Π., & Συρίγος, Α., & Χατζηβασιλείου, Ευ. (επιμέλεια), εκδόσεις Πατάκη & Κέντρο Μελετών Τάσσος Παπαδόπουλος, Αθήνα – Λευκωσία, 2013, σελ. 267-288.

Taylor, P., "Τα Ο Αβέβαιο Μέλλον της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης", εκδ. Κριτική, Αθήνα, 2010.

Τεάζης Χ. Ν., Η δεύτερη μεταπολίτευση στην Τουρκία. Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν: η άνοδος των "μη προνομιούχων", εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2013.

Τενεκίδης, Γ., "Διεθνοποίηση και αποδιεθνοποίηση του Κυπριακού πριν και μετά την τουρκική εισβολή" στο συλλογικό Κύπρος, ιστορία, προβλήματα και αγώνες του λαού της, Τενεκίδης, Γ., & Κρανιδιώτης, Γ. (επιμ.) Βιβλιοπωλείο της Εστίας, Αθήνα, 1981, σελ. 247-254.

Τενεκίδης, Γ., & Κρανιδιώτης, Γ. (επιμ.), Κύπρος. Ιστορία, προβλήματα και αγώνες του λαού της, Βιβλιοπωλείο της Εστίας, Αθήνα, 2000.

Τερλεξής, Π., Διπλωματία και πολιτική του Κυπριακού – ανατομία ενός λάθους, εκδόσεις Ράπα, Αθήνα, 1971.

Τζανέτος, Γ. Λ., Η ευρωπαϊκή διάσταση των ελληνοτουρκικών σχέσεων στο Αιγαίο και η γεωπολιτική στρατηγική της Δύσης. Ανασκόπηση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής (1992-2005) – σενάρια για το μέλλον, εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2007.

Τριανταφύλλου, Δ., &Φωτίου, Ε., Τουρκική εξωτερική πολιτική την εποχή ΑΚΡ. Προς μια Pax Ottomana;, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2010.

Τσάκωνας, Π., "Μέτρα Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης και Ασφάλειας στα Βαλκάνια", Επετηρίδα, Διεύθυνση Στρατηγικών Μελετών, ΕΠΥΕΘΑ, υπουργείο Εθνικής Άμυνας, 1996.

Τσάκωνας, Π., "Κοινωνικοποιώντας τον αντίπαλο. Η ελληνική στρατηγική εξισορρόπησης της Τουρκίας και οι ελληνοτουρκικές σχέσεις" στο συλλογικό Σύγχρονη ελληνική εξωτερική πολιτική. Μια συνολική προσέγγιση, Τσάκωνας, Π. (επιμέλεια), Τόμος Β΄, εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2003.

Τσάκωνας, Π. (επιμ.), Σύγχρονη ελληνική εξωτερική πολιτική, Μια συνολική προσέγγιση, Τόμος Β'. εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2003.

Τσαλαχούρης, Κ.Φ., Ίμια, το χρονικό της χάραξης των συνόρων της Δωδεκανήσου 1932-1947, εκδόσεις Τροχαλία, Αθήνα, 1997.

Τσάλτας, Γ., "Το νομικό καθεστώς του Αιγαίου Πελάγους", Επιθεώρηση Κυπριακού Δικαίου, εκδόσεις Ασσέλια, Λευκωσία, 1987, σελ. 2789-2801.

Τσάλτας, Γ., "Το ζήτημα αιγιαλίτιδας ζώνης" στο συλλογικό Αιγαίο, εξελίξεις και προοπτικές επίλυσης των ελληνοτουρκικών διενέξεων, Πρακτικά ημερίδας ΕΕΔΔΔΣ, Περράκης, Σ. (επιμ.), εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2003.

Τσάλτας, Γ., & Κλάδη – Ευσταθοπούλου, Μ., (επιμ.), Περιβάλλον και Θαλάσσιος Χώρος. Εξελίξεις και προοπτικές προστασίας και διαχείρισης του θαλάσσιου περιβάλλοντος. Διεθνής και ευρωπαϊκή διάσταση, εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2006.

Τσάλτας, Γ., & Κλάδη – Ευσταθοπούλου, Μ., Το διεθνές καθεστώς των θαλασσών και των ωκεανών, Διεθνής πολιτική – Διεθνές Δίκαιο – Διεθνής Οργάνωση, Τόμος Ι, εκδόσεις Καραμπελιάζα

Τσάλτας, Γ., Το διεθνές καθεστώς των θαλασσών και των ωκεανών, Διεθνής πολιτική – Διεθνές Δίκαιο – Διεθνής Οργάνωση, Τόμος ΙΙ, εκδόσεις Σιδέρη, 2003, Αθήνα.

Τσινισιζέλης, Μ., & Υφαντής, Κ., Σύγχρονα Προβλήματα Διεθνών Σχέσεων, εκδ. Σιδέρης, Αθήνα, 2002.

Τσινισιζέλης, Μ., Μαραβέγιας, Ν., Η Ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εκδ. Θεμέλιο Αθήνα, 2004.

Τσούκαλης, Λ., Ποια Ευρώπη, μτφ. Ανδρέας Παππάς, εκδ. Ποταμός, Αθήνα, 2004.

Φλεβοτόμου, Ε., Ο θεσμός της αποστρατικοποίησης στη μεταπολεμική διεθνή κοινότητα, μια συγκριτική μελέτη και η περίπτωση των νησιών του ανατολικού Αιγαίου, διδακτορική διατριβή, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 2011.

Φιράτ, Μελέκ, Οι ΤουρκοΕλληνικές Σχέσεις και το Κυπριακό, εκδ. Σιδέρης, Αθήνα, 2012.

Φουρνατζοπούλου, Ε., "Τουρκικές επιδιώξεις ανατροπής του νομικού καθεστώτος των στενών του Βοσπόρου, των Δαρδανελίων και της θάλασσας του Μαρμαρά" στο συλλογικό Θέματα Τουρκίας, Καραμπελιάς, Γ., Αγγελόπουλος, Γ., Φουρνατζοπούλου, Ε. (επιμέλεια), εκδόσεις Γόρδιος, Αθήνα, 1999.

Φραγκάκης Ν., (επιμ.), Η Ευρωπαϊκή Προοπτική της Τουρκίας, εκδ. Α. Ν. Σάκκκουλα, Αθήνα Κομοτηνή 2010.

Χαροκόπος, Μ., "Ασφάλεια ενεργειακού εφοδιασμού της Ε.Ε. Η Μεσόγειος ως εναλλακτική πηγή εφοδιασμού με ΥΦΑ" στο συλλογικό Ενέργεια. Ναυτιλία και

θαλάσσιες, Φαραντούρης, Ν.Ε. (επιμέλεια), Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2013.
Χατζηβασιλείου, Ε., "Αδυναμίες της ελληνικής ανάλυσης, το ζήτημα της Κυπριακής κρίσης και της τουρκικής εισβολής, Ιούλιος – Αύγουστος 1974" στο συλλογικό Το Κυπριακό και το διεθνές σύστημα, 1945-1974, αναζητώντας θέση στον κόσμο, Παπαπολυβίου, Π., & Συρίγος, Α., & Χατζηβασιλείου, Ευ. (επιμέλεια), εκδόσεις Πατάκη & Κέντρο Μελετών Τάσσος Παπαδόπουλος, Αθήνα-Λευκωσία, 2013, σελ. 337-351.
Χατζηδημητρίου, Τ., Το δημοψήφισμα της 24ης Απριλίου 2004 και η λύση του Κυπριακού, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2006.
Χειλά, Ειρ., "Συλλογική στάση και εθνικές πολιτικές των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας στο Κυπριακό ζήτημα" στο συλλογικό Η Νέα Διεθνής Τάξη. Η Ελλάδα, η Τουρκία και το Κυπριακό πρόβλημα, Γιαλλουρίδης, Χ., & Τσάκωνας, Π., (επιμέλεια), εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 1993, σελ. 331-365.
Χειλά, Ειρ., "Σχέσεις ΝΑΤΟ-ΔΕΕ. Προς μια Ευρωπαϊκή ή Ατλαντική Αμυντική Ταυτότητα", Επετηρίδα Ινστιτούτο Διεθνών Σχέσεων, 2000, σελ. 223-245.
Χριστοδουλίδης, Θ., Η ΕΟΚ και οι Μεσογειακαί Χώραι, (Αθήναι, 1973).
Χρυσοστομίδης, Κ., Ανοικτά ζητήματα. Κυπριακό Ευρωπαϊκή Ένωση – ΑΟΖ-Τουρκία, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 2012.
Χρυσοστομίδης, Κ., "Η αρχική συνθήκη εγγύησης του 1960 και η νέα μορφή κατά το Σχέδιο Αννάν. Μία συζήτηση από άποψη διεθνούς δικαίου" στο συλλογικό Η Κύπρος σήμερα μετά το σχέδιο Αννάν, Ίδρυμα Διεθνών Νομικών Μελετών Καθηγητού Ηλία Κρίσπη και ΔΡ Α. Σαμαρά- Κρίσπη /ελληνικό υπουργείο Εξωτερικών, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα/Κομοτηνή, 2007.
Χρυσοχόου, Δ., Θεωρία της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης, μτφ. Αθηνά Μπαλοπούλου, (Αθήνα, Παπαζήσης, 2003).
Χρυσοχόου, Δ., Για μια Ευρωπαϊκή Res Publica, (Αθήνα: Παπαζήσης, 2005).

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Aarbake, V., The Muslim minority of Greek Thrace, διδακτορική διατριβή, University of Bergen, Department of History, 2000.
Acer, Y., The Aegean maritime disputes and international law, Ashgate Publishing,

Aldershot, 2003.
Acer, Y., “Maritime Delimitation in Eastern Mediterrenean and Turkey (Doğu Akdeniz’ de Deniz Alanlarının Sınırlandırı Imasıve Türkiye)”, Law of The Sea Symposium, 21-24 June 2004, Ankara, 2004.
Acer, Y., “A Proposal for a Joint Maritime Development Regime in the Aegean Sea”, Journal of Maritime Law and Commerce, Τόμος 37, 2006, σελ. 49-77.
Adam, H., “Military status of the Aegean islands” στο συλλογικό Aegean Issues: Problems –Legal and Political Matrix, Taşhan, C. H. Foreign Policy Institute, Ankara, 1995, σελ. 205-213.
Adamson, F. B., “Democratization and the Domestic Sources of Foreign Policy: Turkey in the 1974 Cyprus Crisis”, Political Science Quarterly, Τόμος 116, 2001, σελ. 277-303.
Aghnides T., The Ecumenical Patriarchate of Constantinople in the light of the Treaty of Laussane, New York, 1964.
Ahmad F., The Making of Modern Turkey, (London: Routledge, 1993).
Ahmad F., The Turkish Experiment in Democracy 1950-1975, London, Hurst & Co, 1977.
Aktar, C., Lettres aux turco-sceptiques- La Turquie et L’ Union Eyropéenne, editions Actes
Sud, Arlew-France, 2004.
ea1923-1034” στο συλλογικό Nationalism in the Troubled Triangle: Cyprus, Greece and Turkey, Aktar, A., & Kizilyurek, N., Ozkirimli, U. (επιμέλεια), New Perspectives on South-East Europe, Palgave Macmillan, London, 2010, σελ. 21-35.
Aktar, C. “The positive agenda and beyond: A new beginning for EU-Tutkey relations?”, Insight Turkey, Τόμος 14, 2012 σελ. 35-43.
Alen, D., et al., (eds), European Political Cooperation, London, Butterworths, 1982.
Alexandris, A., The Greek Minotity of Istanbul and Greek-Turkish Relations 1918-1974, Center for Asia Minor Studies, Athens, 1983.
Alexopoulos, A., “Environmental impact of the maritime transportation of crude oil. An analysis of tanker routin operations and seriouw casualties with particular reference to the Mediterranean basin”, Revue Hellenique de Droit International, Τόμος 54, 2001, σελ. 283-298.
Alexopoulos, A., “The legal regime of uninhabited islets and rocks in international law. The case of the Greek seas”, Revue Hellenique de Droit International, Τόμος 56,

2003, σελ. 131-152.

Ali Birand Mehmet, Turkiye' nin Ortak Pazar Macerasi, 1959-85, (Istanbul: Milliyet Yayinlari, 1985).

Anderson, J. E. and D., Marcouiller, "Trade, Insecurity, and Home Bias: An Empirical Investigation", NBER Working Paper No. 7000, March 1999.

Anouil, G., Karides, N., (eds), The European Union and Cyprus, Delegation of the European Commission to Cyprus, 2nd Revised Edition, Nicosia, October 1997.

Ansay, T., Wallace, Jr. D., (eds), Introduction to Turkish Law, The Hague: Kluwer Law International, 1996.

Antreasyan, A., "Gas Finds in the Eastern Mediterranean", Journal of Palestine Studies, Τόμος 42, 2013, σελ. 29-47.

Aquarone, M,G., "Maritime Limits and Boundaries in the Aegean, Some Maps with Legal Commentaries" στο συλλογικό Aegean Issues: Problems-Legal and Political Matrix, Taşhan, G. H. (επιμέλεια), Foreign Policy Institute, Ankara, 1995, σελ. 77-105.

Aricanli, T. and Rodrik, D., (eds), The political Economy of Turkey, Debt, Adjustment and Sustainability, London, MacMillan, 1990, sel. 269-275.

Arikan Harun, Turkey and the EU: An Awkward Candidate for EU Memberhip?, (London: Ashgate, 2003).

Arvanitopoulos, C., (επιμέλεια), Turkey's Accession to the European Union. An Unusual Candidacy, Springer, Berlin, 2009

Arvanitopoulos, C., & Keridis, D., "Turkey and the Identity of Europe", Harvard InternationalReview, Τόμος 33, 2011.

Asmussen, J., Cyprus at war, Diplomacy and conflict during the 1974 crisis, I. B. Tauris, London, 2008.

Ataman, M., "Özal Leadership and Restructuring of Turkish Ethnic Policy in the 1980", Middle Eastern Studies, Τόμος 38, 2002, σελ. 123-142.

Athanasopulos, H., Greece, Turkey and the Aegean Sea, a case stady in international law, Mcfarland & Company Inc., Pyblishers, Jefferson, North Carolina/London,2001.

Athanassopoulou, E., "Western Defence Developments and Turkey's Search for Security in 1984", Midle Eastern Studies, Τόμος 32, 1996, σελ. 77-108.

Athanassopoulou, E., "Greece, Turkey, Europe: Constantinos Simitis in Premiership Waters", Mediterranean Politics, Τόμος 1, 1996, σελ. 113-117.

Athanassopoulou, E., "Blessing in disguise? The Imia crisis and Greek-Turkish

relations", Mediterranea Politrics, Τόμος 2, 1977, σελ. 76-101.
Avci, G., "Turkey' s slow EU candidancy: insurmountable hurdles to memberhip od simple Euroskepticism" στο συλλογικό Turkey and the European Union, domestic politics, economic integration and international dynamics, Garkoglu, A., & Rubin, B. (επιμέλεια), Frank Cass, London/Portland, Or., 2003.
Azgin, F., "It is civil society that is pushing for peace in Cyprus" στο συλλογικό Voices for the future. Civil dialogue between Turks and Greeks, Belge, T.U. (επιμέλεια), Istanboul Bilgi University Press, 2004.
Bağış, E., "Visa restrictions are shutting Turkey out of the EU". The Guardian, 14 Ιουλίου 2012.
Bahçeli, T., "Turkey and the EC: The Strains of Association", Journal of European Integration, Τόμος 3, 1980, σελ. 221-237.
Bahçeli, T., "Turning anew page in Turkey's relations with Greece? The challenge of reconciling vital interests" στο συλλογικό Turkish – Greek relations. The security dilemma in the Aegean, Aydin, M. & Ifantis, K. (επιμέλεια), Routledge, London/ New York, 2004.
Balkir, C., Williams A., M. (eds), Turkey and Europe, (London: and New York: Pinter, 1993).
Başeren, S. H., "Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanlari Uyuşmazliği – Dispute Over Eastern Mediterranean Maritime Jurisdiction Areas", Turkish Mritime Research Foundation Press, No:31, Istanbul 2010.
Bertrand, G., "Greek – Turkish Relations: from Cold War to Rapproshement,"Observatory of Eyropean Foreigh Policy Paper, http://www.iuee.eu/pdf-dossier/12/iPFzMjayLiR2fMmgJOQG.PDF.
Bolukbasi, D., Turkey and Greece and the Aegean disputes, a unique case in international law, Gavendish Publishing, London/Portland-Oregon/Googee-Australia, 2004.
Bolukbasi, S., "Behind the Turkish-Israeli Alliance: A Turkish View", Journal of Palestine Studies, Τόμος 29, 1999, σελ. 21-35.
Botsas, E., "The US-Cyprus-Turkey-Greek tetragon: the economics of an Alliance" Journal of Political and Military Sociology, Τόμος 16, 1988, σελ. 247-262.
Bourguignon, R., "The history of the association agreement between Turkey and the European Community"στο συλλογικό Turkey and European Community, Evin, A., &Denton, G. (επιμέλεια), Leske and Budrich, Opladen, 1990, σελ. 51-63.

Bozo, E., “French Security Policy and the New European Order”, στο Mclnnes, C., (ed.), Security and Strategy in the New Europe, London, Routledge, 1992.

Brauer, J. “Greece and Turkey: a comprehensive, critical review of the defense economics literature” στο συλλογικό Greece and Turkey in the 21st Century: Conflict or Conflict or Cooperation – The Political Economic Perspective, Kollias, C. & Günlük-Senesen, G. (επιμέλεια), σελ. 193-242.

Brown, J.F., “Turkey: Back to the Balkans?” στο συλλογικό Turkey’ s New Geopolitics, From the Balkans to Western China, Fuller, C.E., & Lesser, I. O., Westview Press, Boulder, 1993.

Burdy, J.-P., La Turquie est-elle européenne?, éditions Turquoise, Clamecy-France, 2004.

Bürgin, A., “European Commission ’s agency meets Ankara’s agenda: Why Turkey is ready for a readimission agreement”, Journal of European Public Policy iFirst, 2011, σελ. 1-17.

Calleya, S. O. “EU-Turkish Relations: Prospects and Problems”, Mediterranean Quarterly, Τόμος 17, 2006, σελ. 40-47.

Caporaso, J., Keeler, J., “The European Union and Regional Integration Theory”, στο Rhodes, C., Mazey, S., (eds), The State of the European Union. Building a European Policy?, Lynne Rienner, Boulder, Colorado, 1995, σελ. 36-41.

Carkoglu, A., “Who wants full membership? Characteristics of Turkish public support for EU membership” στο συλλογικό Turkey and the European Union, domestic politics, economic integration and international dynamics, Carkoglu, A., & Rubin, B. (επιμέλεια), Frank Cass, London/Portland, Or., 2003.

Cayhan, E., “Towards European security and defense policy: with or without Turkey?” στο συλλογικό Turkey and the European Union, domestic politics economic integration and international dynamics, Carkoglu, A., & Rubin, B. (επιμέλεια), Frank Cass, London/Portland, Or., 2003.

Charalambous, M., “The settling of maritime boundaries in the Mediterranean: you may not want to play but you have to share. The changing status quo with regard to electricity and gas supplies in the Mediterranean and the delimitation of the maritime boundaries to enable investment”, European Energy Journal, Τόμος 3, 2013, σελ. 64-79.

Chircop, A., & Gerolymatos, A., & Iatrides J. (επιμέλεια), The Aegean Sea after the Cold War. Security and Law of the Sea issues, International Political Economy Series,

McMillan Press Ltd/St Martin Press Ltd, Hampshire/London/New York, 2000.
Chrysostomides, K., The Republic of Cyprus, A study in International law, Martinus Nijhoff/Ant. Sakkoulas, the Hague/Athens,2000.
Chryssochoou, D., "New Challenges to the Study of European Integration: Implications for Theory Building", Journal of Common Market Studies, December 1998, σελ. 521-42.
Chryssochoou, D., Tsinisizelis, M., Stavridis, S., Ifantis, K., Theory and Reform in the European Union, Manchester University Press, Manchester-N.Y., 199
Calleya, S.O., "EU-Turkish Relations: Prospects and Problems", Mediterranean Quarterly, Τόμος 17, 2006, σελ. 40-47.
Carkoglu, A., "Who wants full membership? Characteristics of Turkish public support for EU membership" Turkey and the European Union, domestic politics, economic integration and international dynamics Carkoglu, A., & Rubin, B. Frank Cass, London/Portland, Or., 2003.
Cayhan, E., "Towards a European security and defense policy: with or without Turkey?" στο συλλογικό Turkey and the European Union, domestic politics, economic integration and international dynamics Carkoglu, A., & Rubin, B. (επιμέλεια), Frank Cass, London/Portland, Or., 2003.
Charalambous, M., "The settling of maritime boundaries in the Mediterranean: you may not want to play but you have to share. The changing status quo with regard to electricity and gas supplies in the Mediterranean and the delimitation of the maritime boundaries to enable investment", European Energy Journal, Τόμος 3, 2013, σελ. 64-79.
Chircop, A., & Gerolymatos, A., & Iatrides J. (επιμέλεια), The Aegean Sea after the Cold War. Security and Law of the Sea issues, International Political Economy Series, Mc Millan Press Ltd/St Martin Press Ltd, Hampshire/London/New York, 2000.
Chrysostomides, K., The Republic of Cyprus, A study in International Law, Martinus Nijhoff/Ant. Sakkoulas, the Hague/Athens, 2000.
Constantinou A., The right of self-defense under customary international law and article 51 of the U.N. Charter, Sakkoulas, Athens, 2000, σελ.110-127.
Constantopoulos, D., L' invasion turque à Chypre du point de vue du droit international , Jus, Gentium, 19, Thessaloniki, 1983.
Cornish, P., EU and NATO: Co-operation or Competition?, Policy Department External Policies, European Parliament, 2006, http://www. Chatham-

house.org.uk/research/security/parers/view/-/id/412/.
Coufoudakis, V., & Psomiades, H., Gerolymatos, A., "Greece as a factor of stability in the post-Cold War Balkans" στο συλλογικό Greece and new Balkans, Challenges and opportunities, The Centre for Byzantine and Modern Greek Studies, Queen College of the City University of New York, Athens Printing company, New York, 1999, σελ. 423-432.
Coufoudakis, V., "United Nations Peacekeeping and Peacemaking and the Cyprus Question", The Western Political Quarterly, Τόμος 29, 1976, σελ. 457-473.
Coufoudakis, V., "Ideology and pragmatism in Greek foreign policy", Current History, Δεκέμβριος 1981, σελ. 426-431.
Coufoudakis, V., "The Greek-American Lobby and Its Influence on Greek Foreign Policy, 1974-1989", Mediterranean Quarterly, Τόμος 2, 1991, σελ. 70-82.
Coufoudakis, V., "Greek Foreign Policy in the post Cold War era: issues and challenges", Mediterranean Quarterly, Τόμος 7, 1996, σελ. 26-41.
Coufoudakis, V., "International Law and Minority Protection: The Fate of the Greeks of Imbros and Tenedos", Mediterranean Quarterly, Τόμος 19, 2008, σελ. 14-28.
Coufoudakis, V., "The Republic of Cyprus at Fifty: Challenges and Prospects", Mediterranean Quarterly, Τόμος 22, 2011, σελ. 20-30.
Couloumbis, T. A., & Hicks, S.M., "The impact of Greek Americans upon United States Foreing Policy: Illusion or Reality?" στο Cyprus Reviewed: A seminar on the Cyprus problem, Attalides, M. (επιμέλεια), Jus Cypri Association, Nicosia, 1977.
Couloumbis, T. A., The United States, Greece and Turkey: the troubled triangle. Praeger, New York, 1983.
Crawford, J., & Hafner, G., Γνωμοδότηση προς την Κυπριακή Δημοκρατία για το Σχέδιο Ανάν, 21 Νοεμβρίου 2002.
Cremasco, M., "The Strategic Importance of Relations Between Turkey and the European Community", International Spectator, Τόμος18, 1983, σελ.47-61.
CSIA European Security Working Group, "Instability and Change on NATO' s Southern Flank", International Security, Τόμος 3, 1978-1979, σελ. 150-177.
Dagi, I. D., "Democratic Transition in Turkey, 1980-1983: The Impact of European Diplomacy" στο συλλογικό Turkey, Identity, Democracy, Politics, Kedouurie Sylvia (επιμέλεια), Frank Cass, London, 1996, σελ. 124-141.
Della Mea, C.M., "The fisheries issues in the Aegean Sea" στο συλλογικό The Aegean Sea after the Cold War. Security and Law of the Sea issues, Chircop, A., &

Gerolymatos, A., & Iatrides J. (επιμέλεια) International Political Economic Series, McMillan Press Ltd/St Martin Press Ltd, Hampshire/London/New York, 2000.

Delors, Jacques, "European Unification and European Security", in "Conference Papers: European Security after the Cold War", Part I, Adelphi Papers no 284,IISS, Oxford, 1993

Demirci, S., Strategies and struggles. British rethiric [rhetoric] and Turkish response: The Lausanne Conference 1922-1923, the Isis Press, Istanbul, 2005.

Denk, E., "Disputed Islets and Rocks in the Aegean Sea" The Turkish Yearbook of International Relations, No XXIX, 1999, σελ. 131-155.

Dimitrakis, P, "Greek Militery Intelligence and the Turkish "Threat" During the 1987 Aegean Crisis" Journal of Modern Greek Studies, Τόμος 25, 2007, σελ. 99-127.

Dinella, H., The Growing Influence of Brussels on Turkish Policy, Woodrow Wioson International Center, Documents and Papers, February 2002.

Dipla, H., "The Greek-Turkish dispute over the Aegean Sea continental shelf: Attempts of resolution" Greece and the Law of the Sea, Kariotis T.C.(επιμέλεια), Aegean Institute of the Law of the Sea and Maritime Law, Martinus Nijhoff, the Hague/London/Boston, 1997, σελ. 153-185.

Dirk J. Van De Kaa, "International mass migration: a threat to Europe's borders and stability", Economist 144, No 2, 1996.

Dodd Clement H., The Crisis of Turkish Democracy, second edition, (Huntingdon: The Eothen Press, 1990).

Dodd Clement H., Turkish Foreign Policy: New Prospects, (Huntingdon, United Kingdom: The Eothen Press, 1992).

Dokos, T. P., "Tension-reduction and confidence-building in the Aegean" Turkish-Greek relations. The security dilemma in the Aegian, Aydin, M., & Ifantis, K. Routledge, London/New York, 2004.

Dunne, J.P., & Nikolaidou, E., & Smith, R.P., "Is there an arms race between Greece and Turkey?" Peace Economics, Peace Science and Public Policy, Τόμος 11, 2005, http://www.bepress.com/peps/vol11/iss2/1/.

Dunne, P., & Nikolaidou, E. & Vougas, D., "Defence spending and economic growth: A causal analysis for Greece and Turkey", Defence and Peace Economics, Τόμος 12, 2001, σελ. 5-26.

Dux, T., "Specially Protect Marine Areas in the Exclusive Economic Zone (EEZ): The regime for the protection of specific areas of the EEZ for environmental reasons

under International Law", Sckriften zum See-und Hafenrecht, Lit Verlag, Berlin-Münster-Wien-Zürich-London, 2011.

Ecevit, B., "Turkey's security policies" στο συλλογικό Greece and Turkey-adversity in Alliance, Alford, J. (επιμέλεια), The International Institute for Strategic Studies, Adelphi Paper, 12, Gower, Aldershot, 1984.

Economidis, C. [2], Quelques commentaires sur l'article de M. H. Pazarci , Revue Générale de Droit International Public, Τόμος 102, 1997, σελ. 379-389.

Eder, M., "Implementing the conomic criteria of EU memeberhip: how difficult is it for Turkey" στο συλλογικό Turkey and the European Union, domestic politics, economic integrationand international dynamic, Garkoglu, A., & Rubin, B.(επιμέλεια), Frank Cass, London/Portland, Or., 2003.

Elver, H., "Reluctant Partners: Turkey and the European Union", Middle East Report, No. 235, Middle East Research & Information Project, 2005, σελ. 24-29.

Engert, S., EU Enlargement and Socialization: Turkey and Cyprus, Routledge Advances in European Politics, Routledge, Oxon/ New York, 2010.

Eralp, A., "Turkey and the European Union in the Post-Cold War Era" στο συλλογικό Turkey's New World: Changing Dynamics in Turkish Foreign Policy, Makovsky, A., & Sayari, S. (επιμέλεια), The Washington Institute For Near East Policy, Washington, D.C., 2000.

Eralp, D.U., & Beriker, N., "Assessing the conflict resolution potential of the EU: The Cyprus conflict and accession negotiations", Security Dialogue, Τόμος 36, 2005, σελ. 175-192.

Evin, A., "Changing Greek Perspectives on Turkey: An Assessment of the post-Earthquake Rapprochement" στο συλλογικό Greek-Turkish Relations in an Era of Détente, Carkoglu, A., & Rubin, B. Routledg, London/New York, 2005, σελ. 4-20.

Evriviades, E. L., "Cyprus in the European Union: Prospects for Reunification, Peace with Turkey, and Regional Stability", Mediterranean Quarterly, Τόμος 16, 2005, σελ. 1-16.

Evriviades, M., "Greece and Turkey in the post-Gold War epoch", Journal of Southern Europe and the Balkans, Τόμος 5, 2003, σελ. 246-250.

Eyl Mazzega, M-A.,& Okumus, O., Turkey and Europe's quest for gas: The equilibrium of a bargaining position and its possible consequence for new gas transport routes, INGAS, 2009.

Faustman, H., "The Cyprus question still unresolved: security concerns and the failure

of the Annan plan", Südosteuropa-Mitteilungen, 2004.
Faustman, H., "The role of the security concerns in thefialure og th Annan Plan and in the post- Annan plan periof", The International Spectator, XLI, 2006.
Filkins, D., "The Deep State-The Prime Minister is revered as a moderate, but how far will he go to stay in power"- Letter from Turkey, The New Yorker, 12 Μαρτίου 2012.
Fisher-Onar, N., Neo-Ottomanism, historical legacies and Turkish foreign policy, Discussion Paper Series, 2009/03, EDAM-Centre for Economics and Foreign Policy Studies, Οκτώβριος 2009.
Fotiou, E., "Assessing Turkey's path to the EU (1998-2008): a political elite perspective", Southeast Europe Monographs, EKEM, Athens, April 2009.
FRONTEX-European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union, Risk Analysis 2012, Unit Frontex reference number: 5202. Warsaw, April 2012.
Gerolymatos, A., "The military balance of power between Greece and Turkey: Tactical and strategic objectives"στο συλλογικό The Aegean Sea after the Cold War. Security and Law of the Sea issues, Chircop, A., & Cerolymatos, A., & Iatridis J. (επιμέλεια), International Political Economy Series, McMillan Press Ltd/St Martin Press Ltd, Hampshire/London/ New York, 2000.
Gianaris, N.V., Greece and Turkey: Economic and Geopolitical Perspectives, Praeger, New York/Westport-Connecticut/London, 1988.
Giannakakis, B.S., The international legal status of the Ecumenical Patriarchate, Cambridge- Mass, 1959.
Goran Rystad, "Immigration history and the future of international migration", in "Migration in European history" Vol. II, By Colin Holmes (ed).
Gorvett, J., "Vote on Annan plan results in reversal offortune for Turkish, Greek Cypriots", The Washington Report on Middle East Affairs, XXIII, 2004.
Gounaris, E., "The delimitation of the continental shelf of islands: Some observations", Revue Hellenique de Droit International Public, Τόμος 33, 1980, σελ. 111-120.
Gozen, M.P. The territorial sea issue in Greek- Turkish relations. Disputes, claims, and settlement proposals, VDM Verlag DR Muller, Saarbrücken, Germany, 2009.
Grigoriadis, I. N., "Turkey's Accession to the European Union: Debating the Most Difficult Enlargement Ever", SAIS Review, Τόμος 26, 2006, σελ. 147-160.
Grigoriadis, I. N., "Greek and Greek Cypriot views of Turkey's accession to the

European Union: on the endurance of a spectacular paradigmatic shift", Turkey and the European Union: dilemmas, constraints and opportunities, Muftuler Bac, M., & Stivachtis, Y. A. (επιμέλεια), Lexington Books, Lanman, 2008, σελ. 151-167.

Grigoriadis, I., The Davutoğlu Doctrine and Turkish Foreign Policy, Working Paper 8/2010, Middle Eastern Studies Programme, ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα, Απρίλιος 2010.appeals to "bizonality" and "Human rights"

Gross, A., [Rapporteur] Gökceada/Imvros and Bozcaada/Tenedos, preserving the bicultural character of the two Turkish islands as a model for co-operation between Turkey αnd Greece in the interest of the peple concerned, Doc. 11629, Report, Committee on Legal Affairs and Human Rights, 6 Ιουνίου 2008. ΒΛ. ΚΑΙ Ψήφισμα 1625/2008 της Κοινοβουλευτικής Συνελεύσεως του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Gross, L., "The dispute between Greece and Turkey concerning the continental shelf in the Aegean", American Journal of International Law, Τόμος 71, 1977.

Gürel, A., & Ozersay, K., The politics of property in Cyprus: Conficting appeals to "bizonality" and "Human rights" by the two Cypriot Communities, PRIO Report 3, 2006.

Gürkan, "Certain defence issues in the Aegean sea basin: a Turkish view" στο συλλογικό The Aegean issues: problems and prospects, Foreign Policy Institute, Ankara, 1989, σελ.113-131.

Güven, D., "Riots against the Non-Muslims of Turkey: 6/7 September 1955 in the context of demographic engineering", European Journal of Turkish Studies, 12/2011, URL: http://ejts.revues. Org/index4538.html.

Hale, W., Avci, G., "Turkey and the European Union: the long road to membership" στο συλλογικό Turkey in world politics-an emerging of a multiregional power, Bogazici University Press, Istanbul, 2002, σελ. 42-64.

Hale, W., "Transition to Civilian Governmets in Turkey: The Military Perspective" στο συλλογικό State, Democracy and the Military, Turkey in the 1980s, Heper, M., & Evin, A. (επιμέλεια), Walter de Gruyter, Berlin & New York, 1988.

Hale, W., "Human rights, the European Union and the Turkish Accession process" στο συλλογικό Turkey and the European Union, domestic politics, economic integration and international dynamics, Carkoglu, A., & Rubin, B. (επιμέλεια) Frank Cass, London/Portland, Or., 2003.

Hannay, D., Cyprus: The Search for a Solution, I. B. Tauris, London, 2005.

Haruk, A., Turkey and the EU: An Awkward Candidate for EU Membership?,

Ashgate Publications, 2η αναθεωρημένη έκδοση, England – USA, 2006.
Hatay, M., Beyond numbers. An inquiry into the political integration of the Turkish "settlers" in Northern Cyprus, PRIO Report 4, 2005.
Hatzivassiliou, E., "The Suez crisis, Cyprus and Greek Foreign Policy, 1956, A view from the British Archives", Balkan Studies, Τόμος 30, 1989, σελ. 107-129.
Hatzivassiliou, E., "Security and the European Option: Greek Foreign Policy, 1952-62", Journal of Contemporary History, Τόμος 30, 1995, σελ. 187-202.
Hatzivassiliou, E., "The Red Line: Pressure and Persuasion in Greek Diplomatic Strategies on Cyprus, 1945 to 2004", Mediterranean Quarterly, Τόμος 20, 2009, σελ. 52-68.
Heper Metin and Jacob M. Landau, (eds), Political Parties and Democracy in Turkey, (New York: Tauris, 1991).
Heraclides, A., "The Greek – Turkish conflict: towards resolution and reconciliation" στο συλλογικό Turkish-Greek relations. The security dilemma in the Aegean, Aydin, M. & Ifantis, K. (επιμέλεια), Routledge, Lonlon/New York, 2004.
Heraclides, A., "The Cyprus problem: an open and shut case? Probing the Greek Cypriot rejection of the Annan Plan", The Cyprus Review, Τόμος 16, 2014.
Hine, R., "Turkey and the European Community: Regional Integration and Economic Convergence", στο συλλογικό "The Economy of Turkey since Liberalization", Togan, S., Balasubramanyam, V. N. (επιμέλεια), Macmillan Press, London, 1996.(ed), Pinter, 1995.
Hoffmeister, F. Legal Aspects of the Cyprus Problem: Annan Plan and EU Accession, M. Nijhoff-Ant. N. Sakkoulas, Leyden-Athens, 2006.
Huysmans, Jef "Migrants as a security problem: dangers of "securitizing" societal issues", in "Migration and European integration", R. Miles and D. Thranhardt(ed), PINTER, 1995.
Iatrides, J. O., "Greece and Law of the Sea", Journal of Modern Greek Studies, Τόμος 17, 1999, σελ. 188-192.
Ifantis, K., "Strategic Imperatives and Regional Upheavals: On the US Factor in Greek-Turkish Relations' στο συλλογικό Greek- Turkish Relations in an Era of Détente, Garkoglu, A., & Rubin, B. (επιμέλεια), Routledge, London/New York, 2005, σελ. 21-44.
Ifantis, K., "Conditionality, impact and prejudice in EU-Turkey relations: a view from Greece", Conditinality, impact and prejudice in EU-Turkey relations, Tocci, N.

(επιμέλεια), IAI-TEPAV Report, English Series, Nr. 9, Instituto Affari Internazionali, Rome, 2007, σελ. 58-65.

Ifantis, K., "The US and Turkey in the Fog of Regional Uncertainty", GreeSE Paper No. 73, Hellenic Observatory Papers on Geece and Southeast Europe, Hellenc Observatory, LSE, London, 2013.

Inan, Y., & Baseren, S., "The troubled situation of the Aegean territorial waters", Hellenic Studies, Τόμος 4, 1996, σελ. 55-68.

Inan, Y., & Baseren, S., Status of Kardak Rocks-Kardak, Kayaliklarinin Statüsü, Ankara, 1997.

Inan, Y., & Gozen, M.P., "Turkey's Maritime Boundary" στο Eastern Mediterranean Countries and Issues, Kibaroglu, M., (επιμέλεια), Foreing Policy Institute, Ankara, 2009, σελ. 153-212.

Ioannidis, N. A., "The Continental Shelf Delimitation Agreement Between Turkey and "TRNC", EJILTalk-Blog of the European Journal of International Law, http://www.ejiltalk.org/the- continental-shelf-delimitation-agreement-between-turkey-and-trnc/ ,26 Μαΐου 2014.

Ioannou, K.M., "The Greek territorial sea", στο συλλογικό Greece and Law of the Sea, Kariotis, T. C. (επιμέλιεα), Aegean Institute of the Law of the Sea and Maritime Law, Martinus Nijhoff, the Hague/London/Boston, 1997, σελ. 115-151.

Jacovides, A. J., "Cyprus-the international law dimention", American University Journal of International Law and Policy, Τόμος 10, 1994-95, σελ. 1225-1228.

James, A., "The UN Force in Cyprus" International Affairs (Royal Institute of International Affairs), Τόμος 65, 1989, σελ. 481-500.

Jan van der Lans & Margo Rooijackers, "Ethnic Identity and Cultural Orientation of Second Generation Turkish Muslim Migrants", in "Political participation and identities of Muslims in non-muslim States", W.A.R. Shadid and P.S. Van Koningsveld (ed), Kok Pharos Publishing House, The Netherlands, 1996.

Johnson, J., Ethnic Conflict and international politics, from independence to the threshold of the European Union, β' έκδοση, Macmillan Press, London,1997.

Johnson, D. H. N., "The International Court of Justice Declines Jurisdiction again (the Aegean Sea Continental Shelf Case)", Australian Year Book of International Law, Τόμος 7, 1977, σελ. 309-331.

Joseph, J. S., Turkey and European Union: Internal Dynamics and External Challenges, Palgrave Macmillan, Houndmills, 2006.

Kahraman, S.E., “Rethinking Turkey-European Union Relations in the Light of Enlargement”, Turkish Studies, Τόμος 1, 2000.

Kalyoncu, H. & Yucel, F., “An analytical approach of defense expenditure and economic growth: the case of Turkey and Greece”, Journal of Economic Studies, Τόμος 33, 2006, σελ. 336-343.

Karaosmanoglu, a. & Tahsan, S. (επιμέλεια), Europeanization of Turkey’s Security Policy: Prospects and pitfalls, Foreigh Policy Institute, Ankara, 2004.

Kariotis, T. C., “The case for a Greek Exclusive Economic Zone in the Aegean Sea”, Marine Policy, Τόμος 14, 1990, σελ. 3-14.

Kariotis, T, “Greek fisheries and the role of the Exclusive Economic Zone”, Greece and the Law of the Sea, Kariotis, T. c. Aegean Institute of the Law of the Sea, and Maritime Law, Martinus Nijhoff, the Hague/London/Boston, 1997, σελ. 187-217.

Kariotis, T. C. (επιμέλεια), Greece and Law of the Sea, Aegean Institute of the Law of the Sea and Maritime Law, Martinus Nijhoff, the Hague/London/Boston, 1997.

Karl, D. E.., “The Delimitation of the Aegean Continental Shelf: Equitable Principles and the Problem of Islands” στο συλλογικό The Aegean Issues: Problem and Prospects, Foreign Policy Institute, Ankara, 1989.

Karpat Kemal, Turkey’s Politics: The Transition to a Multi-Party System, (New Jersey: Princeton University Press, 1959).

Karpat, K.K., “Military Interventions: Army-Civilian Relations in Turkey before and After 1980” στο συλλογικό State, Democracy and the Military, Metin Heper and Ahmet Evin (επιμέλεια), Walter de Gryter, Berlin, 1988.

Katsepontes, N. P.,”Prospects for joint resource development” στο συλλογικό The Aegean Sea after the Cold War. Security and Law of the Sea issues, Chircop, A.,& Gerolymatos, A., & Iatridies, J. (επιμέλεια), International Political Economy Series, McMillan Press LtD/St Martin Press LtD, Hampshire/London/New York, 2010.

Katsoufos, Th., “Les differends Gréco)Turcs en mer Egée” στο συλλογικό Le différend Gréco-Turc, Vaner, S. (επιμέλεια), L’ Harmatan, Paris, 1988.

Keefer, S., “Solving the Greek Turkish Boundary Dispute”, Cardozo Journal of International and Comparative Law, Τόμος 11, 2004, ιδίως σελ. 59-68.

Kelsen H., Collective Security under International Law, The Lawbook Exchange, New Jersey, 7η έκδοση, 2008, σελ. 797-800.

Ker-Lindsay, J., “Greek-Turkish rapprochement: The impact of “disaster diplomacy”, Cambridge Review of International Affairs, Τόμος 14, 2000, σελ. 215-232.

Ker- Lindsay, J., EU Accession and UN Peacekeeping in Cyprus Palgrave MacMillan, London 2005.

Ker-Lindsay, J., "The policies of Greece and Cyprus towards Turkey's EU accession", Turkish Studies, Τόμος 8, 2007, σελ. 71-83.

Keridis, D., "Turkey and the Identity of Europe: Contemporary Identity Politics on the European Frontier" στο συλλογικό Turkey's Accession to the European Union – An Unusual Candidacy, Arvanitopoulos, C. (επιμέλεια), Springer, Berlin, 2009.

Keridis, D., "The Foreign Policy of Turkey: The Emergennce of a Regional Leader" στο συλλογικό Handbook of Diplomacy and Statecraft, McKercher, B.J.C. (επιμέλεια), Routledge, New York, NY 2011.

Klapsis, A., "Turkey's Search for a New Foreign Policy, 1923-1925: The View of Greek Diplomacy", Balkan Studies, Τόμος 46, 2005-2007, σελ. 81-98.

Klapsis, A., "From Dictatorship to Domocracy: US-Greek Relations at a Critical Turning Point (1974-1975)", Mediterranean Quarterly, Τόμος 22, 2011, σελ. 61-73.

Klapsis, A., "American Initiatives for the Relief of Greek Refugees, 1922-1923", Genocide Studies and Prevention, Τόμος 6, 20011, σελ.98-106.

Klapsis, A., "Violent Uprooting and Forced Migration: The Case of the Greek Populations of Asia Minor, Pontus and Eastern Thrace. A Demographic Analysis", Middle Eastern Studies, Τόμος 50, 2014, σελ.622-639.

Klapsis, A., "Attempting to Revise the Treaty of Lausanne: Greek Foreign Policy and Italy during the Pangalos Dictarorship, 1925-1926", Diplomacy and Statecraft, Τόμος 25, 2014, σελ. 240-259.

Kourvetaris, G. a., "The Southern Flank of NATO: Political Dimensions of the Greco-Turkish Conflict Since 1974", East European Quarterly, Τόμος 21, 1988, σελ. 431-446.

Kouskouvelis, I., "The Problem with Turkey's "Zero Problems", Turkey, Past and Future", Middle East Quarterly, Τόμος 20, 2013, σελ. 47-56.

Kramer, H., A Changing Turkey; Challenges to Europe and the United States, (Washington DC: Brookings Institution Press, 2000).

Kramer, H., "Turkey and the European Union: a multi-dimensional relationship" Turkey between East and West-New challenges for a rising regional power, Mastny, V. & Nation, G.,(επιμέλεια), Westview Press, Colorado-Oxford, 1996, σελ. 203-232.

Kramer, H., "Turkish Application for Membership in the European Community and so-called Greek- Factor", Europa –Archiv, Τόμος 42, 1987, σελ. 605-614.

Kuniholm, B., “Turkey’s Accession to the European Union: Differences in European and US Attitudes, and Challenges for Turkey”, Turkish Studies, Τόμος 2, 2001.

Kurumahmut, A., Ege’de temel sorum: Egemenliği tartışmalı adalar [Το θεμελειώδες πρόβλημα στο Αιγαίο: τα νησιά αμφισβητούμενης κυριαρχία] Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1998 (μετάφραση στην ελληνική από το Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων του ελληνικού υπουργείου Εθνικής Αμύνης).

Kyriakides, S., Cyprus, Constitutionalism and Crisis Government, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1968.

Le traitement des prisonniers Grecs en Turkuie: Rapport de la Commission Internationale d’ enquete institutuée sous les auspices de la Groix- Rouge Hellénique, Anglo-Hellenic League, London, 1923.

Lesser, I. O., “Bridge or Barrier? Turkey and the West After the Cold War” Turkey’s New Geopolitics, From the Balkans to Western China, Fuller, G. E., & Lesser, I. O., Westview Press, BOULDER, 1993.

Liargovas, P., “The economic imperative: prospects for trade integration and business cooperation”, Turkish-Greek relations: the security dilemma in the Aegean, Aydin, M., & Ifantis, K. (επιμέλεια), Routledge, London & New York, 2004, σελ. 145-162.

Lucie Merkle/Klaus Zimmermann, “Saving and Remittances: Guestworkers in West Germany”, Klaus Zimmermann (ed) Migration and Economic Development, Springer- Verlag Berlin-Heidelberg 1992.

Mallinson, W., “Turkish invasions, Britain, Cyprus and the Treaty of Guarantee”, Synthesis, Review of Modern Greek Studies, Τόμος 3, 1999.

Medina-Abellan, M., Turkey, The European Security and Defence Policy and Accession Negotiations, Working Paper-1, SINAN Strengthening and Integrating Academic Networks, Promotion of the Civil Society dialogue between European Union and Turkey, Universities Grant Scheme, 24 Απριλίου 2009.

Melakopides, C., “Implications of the Accession of Cyprus to the European Union for Greek-Turkish and Euro-Turkish and Euro-Turkish Relations”, Mediterranean Quarterly, Τόμος 17, 2006, σελ. 73-101.

Meunier, J., Abrams, S., & Williams, C., Bridges and Barriers: The European Union’s Mediterranean Policy, 1961-1998, Ashgate Publishing, Aldershot-England & Vermont- YSA, 1999.

Missiroli, A. “EU-NATO Cooperation in Crisis Management: No Turkish Delight for ESDP”, Security Dialogue, Τόμος 33, 2002, σελ. 9-26.

Molenaar, E. J., “Navigational rights and freedoms in a European regional context” στο συλλογικό Navigational rights and freedoms and the new law of the Sea, Rothwell, D. R., & Bateman, S., (επιμέλεια), Publications on Ocean Development, Martinus Nijhoff Publishers, Kluwer Law International, The Hague, 2000.

Molle, W. & Mourik, V.A. “International movements of labour unter conditions of economic integration: the case of Western Europe”, Journal of Common Market Studies, Vol. XXVI, No 3, March 1988.

Money Jeannette, Fences and Neighbors: The political Geography of Immigration Control, Ithaca, NY Cornell University Press, 1999.

Monar, J., “The CFSP and the Leila/Perejil Island Incident: The Nemesis of Solidarity and Leadership”, European Foreign Affairs Review, Τόμος 7, 2002, σελ. 251-255.

Moravsik, A., The Choice of Europe, (Ithaca: Cornell University Press, 1997).

Mourelos, Y., “La Grèce face au defi de l’ OTAN, 1949-1951” στο συλλογικό L’Europe et l’OTAN face aux défis des élargissements de 1952 et 1954: actes du colloque organisé par la Centre d’ études d’ histoire de la défense et L’Université de Paris I Panthéon-Sorbonne les 22, 23, et 24 janvier 2004, Burgelin, H. (επιμέλεια) Organisation internationale et relations internationales, 61, Bruylant, Bruxelles, 2005, σελ. 119-134.

Muftuler-Bac, M., “Through the Looking Glass: Turkey in Europe”, Turkish Studies, Τόμος,

Muftuler-Bac, M., “The never-ending story: Turkey and the European Union” στο συλλογικό Turkey before and after Ataturk, Kedourie, S. (επιμέλεια), Frank Cass, London-Portland Oregon, 1999, σελ.240-258.

Oguzlu, T., “Is the latest Turkish-Greek détente promising for the Future?” European Security, Τόμος 12, 2003, σελ. 45-62.

Oguzlu, T., “The latest Turkish-Greek détente instrumentalist play for EU membership, or long-term institutionalist cooperation?” Cambridge Review of International Affairs, Τόμος 17, 2004, σελ. 337-354.

Onis, R., “Domestic Politics, International Norms and Challenges to the State: Turkey-EU Relations in the post-Helsinki Era”, Turkish Studies, Τόμος 4, 2003, σελ. 9-34.

Onis, Z., “Domestic politics, international norms and challenges to the State: Turkey-EU relations in the post-Helsinki era” στο Turkey and the European Union, domestic politics, economic integration and international dynamics, Carkoglu, A., & Rubin, B.

(επιμέλεια), Frank Cass, London/Portland, Or, 2003.
Onis,Z., & Yilmaz, S. "Greek-Trukish rapprochement: rhetoric or reality?", Political Science Quarterly, Τόμος 123, 2008, σελ. 123-149.
Oymen, O., Turkish Challenge-Turkey, Europe and the World towards the21st century, RUSTEM, Cambridge, 2000.
Ozal, T., Trukey in Europe and Europe in Turkey, Rustem, K., & Brother, Great Britain, 1991.
Özsöz, M., Turkey's visa policy towards nationals of EU member states-a scenario of visa-free travel for all EU nationals to Turkey, IKV Brief, IKV-Economic Development Foundation, www.ikv.org.tr, Istanbul-Brussels, 18 Μαρτίου 2013.
Papadopoulos, C.A., "Greek-Turkish economic cooperation: guarantor of détente or hostage to politics?", Occasional Paper, Nr. 8/08, South East European Studies at Oxford, Oxford, March 2008.
Papandreou, G. Ομιλία του υπουργού Εξωτερικών στο Taksim Round Table, Κωνσταντινούπολη 3 Οκτωβρίου 1999, http//www.papandreou.gr /october99/ Istanbul – speech – 31099. html.
Papanicolopulu, I., "Greek Marine Protected Areas", European Environmental Law Review, Τόμος 9, 2000.
Papastamkou, S., "Grèce et Turquie: deux rivales devenues alliées face à la menace soviétique (1947-1955) στο Sécurité et coopération militaire en Europe, 1919-1955, Gayffier-Bonneville, A.-C. (διεύθυνση), L' Harmattan, Paris, 2004, σελ. 277-291.
Papastamkou, S., "Les Etats-Unis la Grande-Bretagne et la France face à l' adhésion de la Turquie et de la Grèce à I' OTAN : divergences et compromis entre alliés L' Europe et l'OTAN face aux défis des élargissements de 1952 et 1954 : actes du colloque organisé par le Centre d' études d' histoire de la défense et I' Université de Paris I Panthéon-Sorbonne les 22, 23, et 24 janvier 2004, Burgelin, H. (επιμέλεια) Organisation internationale et relations internationales, 61, Bruylant, Bruxelles, 2005, σελ. 45-56.
Park, B., "Turkey, Europe, and ESDI: Inclusion or Exclusion?", Defense Analysis, Τόμος 16, 2000, σελ. 315-328.
Park, W., "The Security Dimensions of EU- Turkey Relations" στο συλλογικό The EU and Turkey. A Glittering Prize or a Millstone?", Lake, M. (επιμέλεια), The Federal Trust, London, 2005, σελ. 127-140.
Payne, D. M., "Turkey and the European Union", Mediterranean Quarterly, Τόμος 17,

2006, σελ. 1-6.

Petkova, L., Policy Brief: EU's readmission agreement and visa liberalization talks with Turkey: backing up Turkey's protracted way to the EU, Global Political Trends Center (GPoT) No. 33, Αύγουστος 2012.

Poulton Hugh, Top Hat, Grey Wolf and Grescent: Turkish Nationalism and the Turkish Republic, (London: Hurst & Company, 1997).

Ratner, M., & Belkin, P., & Nichol. J., & Woehrel, S., Europe's Energy Security: Options and Challenges to Natural Gas Supply Diversification, Congressional Research Service, 7-5700 www. crs. Gov R42405, 11 Ιουλίου 2013.

Redmond John, The next Mediterranean Enlargement of the European Community: Turkey, Cypruw and Malta?, (Dartmouth; Dartmputh Publishing Company, 1993).

Redmond, J., "Turkey and the European Union: Troubled European or European Trouble?", International Affairs (Royal Institute of International Affairs), Τόμος 83, 2007, σελ. 305-317.

Roy, O., La Turquie aujourd' hui-Un pays européen?, Universalis, France, 2004.

Rumelili, B., "Liminality and perpetuation of conflicts: Turkish-Greek relations in the context of community-building by the EU", European Journal of International Relations, Τόμος 9, 2003, σελ. 213-248.

Sanchez-Andrés, A., "Arms Exports and Restructuring in the Russian Defence Industry", Europe-Asia Studies, Τόμος 56, 2004, σελ. 687-706.

Sayyid Bobby S., A Fundamental Fear: Eurocentrism and the Emergence of Islamism, (London & New York: Zed Books, 1997).

Scovazzi, T. "Maritime Delimitations in the Mediterranean Sea" στο Cursos Euromediterraneos Bancaja de Derecho Internacinal, J. Cardona LIorens (επιμέλεια), Τόμος 8-9, 2004/5, Centro de Estudios de Derecho y Relaciones Internacionales, 2009, σελ. 349-504.

Sever, A., "La Turquie face à l' entrée dans I' OTAN. Priorités, contraites et motivations στο συλλογικό L' Europe et L' OTAN face aux défis des élargissements de 1952 et 1954 : actes du colloque organisé par le Centre d' histoire de la défense et I' Université de Paris I Panth éon-Sorbonne les 22, 23, et 24 janvier 2004, Burgelin, H. (επιμέλεια), Organisation internationales, 61, Bruxelles, 2005, σελ. 109-118.

Sezer, S., Greek oil exploration licences and economic zone agreements in Eastern Mediterranean, Research Institute for European and American Studies, 2008.

Sjaastad L.A., "The cost and returns of Human Migration", Journal of Political

Economy, 70.
Straubhaar, Thomas “The Impact of International Labor Migration for Turkey” in Klaus Zimmermann (ed) Migration and Economic Development, Springer-Verlag Berlin- Heidlberg, 1992.
Suvarierol, S., “The Cyprus obstacle on Turkey’ s road to membership in the European Union” στο συλλογικό Turkey and the European Union, domestic politics economic integration and international dynamics, Carkoglu, A. & Rubin, B. (επιμέλεια) Frank Cass, London/Portland, Or, 2003.
Taggart Paul and Szczerbiak Aleks, The Party Politics of Euro-Scepticism in EU Member and Candidate States, (Opposing Europe Research Network Working Paper no.6, April 2002).
Tark, O., “The latest Turkish-Greek détente: instrumentalist play for EU mebership, or long-term institutionalist cooperation?”, Cambridge Review of International Affairs, Τόμος 17, 2004, σελ. 337-354.
Tekin, A., & Williams, P.A., “EU-Russia Relations and Turkey’s Role as an Energy Corridor”, Europe-Asia Studies, Τόμος 61, 2009, σελ. 337-356.
Terzi, O., “New Capabilities, Old Relationships: Emergent ESDP and EU-Turkish Relations”, Southeast European Politics, Τόμος 3, June σελ. 43-61.
The Greek case, 1969, The European Commission and European Court of Human Rights, Martinus Nijhof, the Hague, 1972.
The Mimistry of Foreign Affairs of the Republic of Turkey, Turkey and the European Union: An Overview, 2001.
Theophanous, A., “The Cyprus Problem: Accession to the EU and Broader Implications”, Mediterranean Quarterly, Τόμος 14, 2003, σελ. 42-66.
Theophanous, A., “The Cyprus question and the EU: the Challenge and the promise, Intercollege Press, Nicosia, 2004.
Toprak Binnaz, Islam and Political Developments in Turkey, (Leiden: E.J. Brill, 1981).
Toynbee Arnold J., The Western Question in Greece and Turkey, (London: Constable and Company Ltd, 1922).
Tsakaloyannis, P., “The European Community and the Greek-Turkish Dispute”, Journal of Common Market Studies, Τόμος 19, 1980, σελ. 35-54.
Tsakonas, P., & Dokos, T., “Greek- Turkish relations at the dawn of the twenty first century” στο συλλογικό The future of Turkish foreign polisy, Martin, L. G., Keridis,

D. (επιμέλεια), MIT Press, Cambridge, MA, 2002.
Tsakonas, P., 7 & Tournikiotis, A., "Greece's elusive quest for security providers: the expectations-reality gap", Security Dialogue, Τόμος 2, 2001, σελ. 1-40.
Tsakonas, P., "Turkey's Post-Helsinki Turbulence: Implications for Greece and the Cyprus
Issue", Turkish Studies, Τόμος 2, 2001, σελ. 1-40.
Tsakonas, P., The incomplete breakthrough in Greek-Turkish relations-gasping Greece's socialization strategy, Palgrave Macmillan, Hampshire-New York, 2010.
Tsaltas, G.,"Le plateau continental et le différend Greeco-turk en mer Egée," Etudes Helleniques, 1996, σελ. 121-139.
Ugur Mehmet, The European Union and Turkey: An Anchor/Credibility Dilemma, (Aldershot: Ashgate, 1999).
Ulusoy, K., "The Changing Challenge of Europeanization to Politics and Governace in Turkey", International Political Science Review / Revue international de science politique, Τόμος 30, 2009, σελ. 363-384.
Valinakis, Y., Averting Conflict in Cyprus through Accesion to the EU: Stiftung Wissenschaft und Politic (SWP)- Conflict Prevention Network (CPN), Brussels/Ebenhausen, 1999.
Varouhakis, M., "Greek intelligence and the capture of PKK leaker Abdullah Ocallan in 1999", Studies in Intelligence, Τόμος, 53, 2009, σελ. 1-7.
Vicuna, F. O. The Exclusive Economic Zone: Regime and Legal Nature under International Law, Cambridge Studies in International and Comparative Law, Cambridge University Press, 1989.
Waever, Buzan, Kelstrup & Lemaitre: "Identity, Migration & the new Security Agenda in Europe", Pinter, 1993.
Walzer, Michael "On Toleration", Yale University Press, New Haven and London, Yale 1997.
Weiker Walter F., The Modernization of Turkey: From Atatürk to the Present Day, (New York: Holmes and Meier, 1981).
Yannopoulos, G. "Economic Integration and Labor Movements", in "Economic Integration in Europe", edited by G. R. Denton, Weidenfeld and Nicolson, 1969, University of Reading.
Yannopoulos G., "Migrant Labor and Economic Growth", δημοσιευμένο στο "The EEC and the Mediterranean Countries", Avi Shlaim & G. N. Yannopoulos (ed),

Cambridge University Press, 1976.
Yavuz, Ebiyle, C., “Increasing Strategic Importance of Cyprus Due to Oil Fields (Petrol Sahalari Sebebiyle Kibris’ in Artan Stratejik Önemi)”, http:www.turksam. org/tr/yazdir1943.html, 11
Μαρτίου 2010.
Yigit, S., “From here to eternity-Turkey, the European Union and the Customs Union”, Cambridge Review of International Affairs, Τόμος 10, 1996, σελ. 51-60.
Yuksel, I., & Inan, Y., “New European security identity and Turkey”, The Turkish Yearbook, Τόμος 29, 1999, σελ. 33-48.
Ziya, Ö., “Greek-Turkish Relations and the European Union: A Critical Perspectives”, Mediterranean Politics, Τόμος 6, 2001, σελ. 31-45.
Turkish National Movement 1905-1926, Brill Academic Publishers, Leiden, 1984.
Zürcher, E. J., Political Opposition in the Early Turkish Republic: The Progressive Republican Party, 1924-1925, Social, Economic and Political Studies of the Middle East and Asia, Brill Academic Publishers, Leiden, 1991.
Zürcher, E. J., “Greek and Turkish refugees and deportees 1912-1924”, Turkology Update Leiden Project Working Papers Archive, Department of Turkish Studies, Universiteit Leiden, 2003.
Zürcher, E. J., The Young Turk Legacy and Nation Building: From the Ottoman Empire to Atatürk’ s Turkey, Library of Modern Middle East Studies, I.B. Tauris, London-New York, 2010.

Επίσημα κείμενα της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ευρωπαϊκή Στρατηγική για τη Τουρκία – Λειτουργικές Προτάσεις της Επιτροπής προς το Συμβούλιο, {COM(98) 124 final}, 4 Μαρτίου 1998.
Ευρωπαϊκή, Περιοδική Έκθεση 1998 της επιτροπής για την πορεία της Τουρκίας προς τη προσχώρηση στην Ε.Ε. COM (98) 711 τελικό, 17 Δεκεμβρίου 1998.
Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Σχέδιο Κοινής Θέσης της Ε.Ε. για το Συμβούλιο Σύνδεσης ΕΚ-Τουρκίας στις 11 Απριλίου 2000 στο Λουξεμβούργο, έγγραφο 7613/00, 5 Απριλίου 2000.

Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Περιοδική Έκθεση 1999 της Επιτροπής για την πορεία της Τουρκίας προς την προσχώρηση, {COM(1999) 513 final}, 13 Οκτωβρίου 1999.

Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Περιοδική Έκθεση 2000 της Επιτροπής για την πορεία της Τουρκίας προς την Προσχώρηση, {COM (2000) 713 final}, 8 Νοεμβρίου 2000.

Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Πρόταση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο σχετικά με τις Αρχές, τις Προτεραιότητες, τους Ενδιάμεσους Στόχους και τους Όρους που περιέχονται στην Εταιρική Σχέση για την Προσχώρηση της Τουρκίας, {COM(2000) 714 final}, 8 Νοεμβρίου 2000.

Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τη πρόοδο κάθε υποψηφίας χώρας στην πορεία της προς την ένταξη, {COM (2001) 700 final}, Βρυξέλλες 13 Νοεμβρίου 2001.

Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Περιοδική Έκθεση 2002 της Επιτροπής για την πρόοδο της Τουρκίας στην πορεία της για την προσχώρηση στην Ε.Ε. {COM(2002) 700 final}, 9 Οκτωβρίου 2002.

Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Περιοδική Έκθεση 2003 της Επιτροπής για την πρόοδο της Τουρκίας στην πορεία προς την προσχώρηση στην Ε.Ε.

Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Περιοδική Έκθεση 2004 της Επιτροπής για την πρόοδο της Τουρκίας στη πορεία προς την προσχώρηση στην Ε.Ε. {COM(2004) 656 Final} 6 Οκτωβρίου 2004.

Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Περιοδική Έκθεση 2005 της Επιτροπής για την πρόοδο της Τουρκίας στη πορεία προς την προσχώρηση στην Ε.Ε. {COM (2005) 561 final} 9

Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Περιοδική Έκθεση 2006 της Επιτροπής για την πρόοδο της Τουρκίας στη πορεία προς την προσχώρηση στην Ε.Ε. {COM (2006) 649 final} 8 Νοεμβρίου 2006.

Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Περιοδική Έκθεση 2007 της Επιτροπής για την πρόοδο της Τουρκίας στη πορεία προς την προσχώρηση στην Ε.Ε. {COM (2007) 663 fimal} 6 Νοεμβρίου 2007.

Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Περιοδική Έκθεση 2008 της Επιτροπής για την πρόοδο της Τουρκίας στη πορεία προς την προσχώρηση στην Ε.Ε. {COM (2008) 674 final} 5 Νοεμβρίου 2008.

Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Περιοδική Έκθεση 2009 της Επιτροπής για

την πρόοδο της Τουρκίας στη πορεία προς την προσχώρηση στην Ε.Ε. {COM (2009) 533 final} 14 Οκτωβρίου 2009.
Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Περιοδική Έκθεση 2010 της Επιτροπής για την πρόοδο της Τουρκίας στη πορεία προς την προσχώρηση στην Ε.Ε. {COM (2010) 660 final} 9 Νοεμβρίου 2010.
Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Περιοδική Έκθεση 2011 της Επιτροπής για την πρόοδο της Τουρκίας στην πορεία προς την προσχώρηση στην Ε.Ε. {COM (2011) 666 final} 12 Οκτωβρίου 2011.
Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Περιοδική Έκθεση 2012 της Επιτροπής για την πρόοδο της Τουρκίας στην πορεία για την προσχώρηση στην Ε.Ε. {COM (2012) 600 final} 10 Οκτωβρίου 2012.
Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Περιοδική Έκθεση 2013 της Επιτροπής για την πρόοδο της Τουρκίας στην πορεία για την προσχώρηση στην Ε.Ε. Οκτώβριος 2013.
Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Περιοδική Έκθεση 2014 της Επιτροπής για την πρόοδο της Τουρκίας στην πορεία για την προσχώρηση στην Ε.Ε. {SWD (2014) 307 final} 8 Οκτωβρίου 2014.
Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Περιοδική Έκθεση 2015 της Επιτροπής για την πρόοδο της Τουρκίας στην πορεία για την προσχώρηση στην Ε.Ε. {SWD (2015) 216 final} 10 Νοεμβρίου 2015.
Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Περιοδική Έκθεση 2016 της Επιτροπής για την πρόοδο της Τουρκίας στην πορεία για την προσχώρηση στην Ε.Ε. {SWD (2016) 366 final} 9 Νοεμβρίου 2016.
Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Περιοδική Έκθεση 2017 της Επιτροπής για την πρόοδο της Τουρκίας στην πορεία για την προσχώρηση στην Ε.Ε. {COM (2017) 204 final} 2 Μαρτίου 2017.
Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Περιοδική Έκθεση 2018 της Επιτροπής για την πρόοδο της Τουρκίας στην πορεία για την προσχώρηση στην Ε.Ε. {SWD (2018) 153 final} 17 Απριλίου 2018.
Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Περιοδική Έκθεση 2019 της Επιτροπής για την πρόοδο της Τουρκίας στην πορεία για την προσχώρηση στην Ε.Ε. {SWD (2019) 220 final 29 Μαϊου 2019.

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Λισσαβόνας, Συμπεράσματα της Προεδρίας, 26 και 27 Ιουνίου 1992, DOC/92/3.
Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κοπεγχάγης, Συμπεράσματα της Προεδρίας, 21 και 22 Ιουνίου 1993, SN180/83.
Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Καννών, Συμπεράσματα της Προεδρίας, 26 και 27 Ιουνίου 1995, DOC/95/6.
Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Μαδρίτης, Συμπεράσματα της Προεδρίας, 15 και 16 Δεκεμβρίου 1995, DOC/95/9.
Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Φλωρεντίας, Συμπεράσματα της Προεδρίας, 21 και 22 Ιουνίου 1996, DOC/96/3.
Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Δουβλίνου, Συμπεράσματα της Προεδρίας, 13 και 14 Δεκεμβρίου 1996, DOC/96/8.
Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Λουξεμβούργου, Συμπεράσματα της Προεδρίας, 12 και 13 Δεκεμβρίου 1997, SN400/97.
Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Κάρντιφ, Συμπεράσματα της Προεδρίας, 15 και 16 Ιουνίου 1998, SN150/98.
Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Βιέννης, Συμπεράσματα της Προεδρίας, 11 και 12 Δεκεμβρίου 1998, SN300/98.
Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κολωνίας, Συμπεράσματα της Προεδρίας, 3 και 4 Ιουνίου 1999, SN150/99.
Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι, Συμπεράσματα της Προεδρίας, 10 και 11 Δεκεμβρίου 1999, SN 300/99.
Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Σάντα Μαρία Ντα Φέϊρα, Συμπεράσματα της Προεδρίας, 19 και 20 Ιουνίου 2000, DOC/00/14.
Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Νίκαιας, Συμπεράσματα της Προεδρίας, 7-9 Δεκεμβρίου 2000, DOC/00/30.
Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Στοκχόλμης, Συμπεράσματα της Προεδρίας 23-24 Μαρτίου 2001, DOC C/01/900.
Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Γκέτεμπορκ, Συμπεράσματα της Προεδρίας 15-16 Ιουνίου 2001, SN 200/1/01.
Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Λάκεν, Συμπεράσματα της Προεδρίας, 14-15 Δεκεμβρίου 2001 SN 300/1/01.
Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Βαρκελώνης, Συμπεράσματα της Προεδρίας 15-16

Μαρτίου 2002.
Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κοπεγχάγης, Συμπεράσματα της Προεδρίας 12-13 Δεκεμβρίου 2002.
Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Βρυξελλών, Συμπεράσματα της Προεδρίας 20-21 Μαρτίου 2003.
Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Θεσσαλονίκης, Συμπεράσματα της Προεδρίας 19-20 Ιουνίου 2003.
Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Βρυξελλών, Συμπεράσματα της Προεδρίας 20-21 Μαρτίου 2003.
Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Βρυξελλών, Συμπεράσματα της Προεδρίας 25-26 Μαρτίου 2004.
Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Βρυξελλών, Συμπεράσματα της Προεδρίας 22-23 Μαρτίου 2005 7619/1/05 REV1.
Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Βρυξελλών, Συμπεράσματα της Προεδρίας 23-24 Μαρτίου 2006/DOC/06/1.
Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Βρυξελλών, Συμπεράσματα της Προεδρίας 8-9 Μαρτίου 2007 7224/07.
Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Βρυξελλών, Συμπεράσματα της Προεδρίας 11-12 Δεκεμβρίου 2008.
Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Βρυξελλών, Συμπεράσματα της Προεδρίας 19-20 Μαρτίου 2009 7880/1/09 REV 1.
Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Βρυξελλών, Συμπεράσματα της Προεδρίας 26 Μαρτίου 2010 EUCO 7/10 REV 1.
Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Βρυξελλών, Συμπεράσματα της Προεδρίας 20 Απριλίου 2011 EUCO 10/1/11 REV 1
Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Βρυξελλών, Συμπεράσματα της Προεδρίας 2 Μαρτίου 2012 EUCO 4/3/12 RE3.
Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Βρυξελλών, Συμπεράσματα της Προεδρίας 14 Μαρτίου 2013 EUCO 23/13.
Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Βρυξελλών, Συμπεράσματα της Προεδρίας 19 Σεπτεμβρίου 2014 13338/14.
Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Βρυξελλών, Συμπεράσματα της Προεδρίας 19-20 Μαρτίου 2015 EUCO11/15.
Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Βρυξελλών, Συμπεράσματα της Προεδρίας 17-18

Μαρτίου 2016.
Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Βρυξελλών, Συμπεράσματα της Προεδρίας 9-10 Μαρτίου 2017.
Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Βρυξελλών, Συμπεράσματα της Προεδρίας 22 Μαρτίου 2018EUCO1/18.
Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Βρυξελλών, Συμπεράσματα της Προεδρίας 21 Μαρτίου 2019.
Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Βρυξελλών, Συμπεράσματα της Προεδρίας 17-18 Οκτωβρίου 2019 EUCO 23/19.

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Η σχέση Τουρκίας και Ε.Ε. Ψήφισμα της 6ης Οκτωβρίου 1999 για την Τουρκία (B5-0120, 0124, 0129 και 0140/1999), Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων C107, 13 Απριλίου 2000.
Ψήφισμα νομοθετικού περιεχομένου σχετικά με τη κοινή θέση της Κοινότητας στο πλαίσιο του Συμβουλίου Συνδέσεως ΕΚ/Τουρκίας για την εφαρμογή της τελικής φάσης της τελωνειακής Ένωσης (7092/95 – C4-0241/95 – 7092/95/ COR2-C4-0563/95 – 95/0813[AVC]), A4-0322/1995, Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων C 017, 22 Ιανουαρίου 1996).
Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 15ης Νοεμβρίου για την πορεία της Τουρκίας προς την προσχώρηση, A5-0297/2000, Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων C 223, 8 Αυγούστου 2001.
Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 25ης Οκτωβρίου 2001 για την περιοδική έκθεση 2000 της Επιτροπής σχετικά με την πορεία της Τουρκίας προς την προσχώρηση, A5-0343/2001, Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων C 112E, 9 Μαϊου 2002.
Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 5ης Ιουνίου 2003 για την αίτηση της Τουρκίας σχετικά με την ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση, A5-0160/2003, Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων C 068 E, 18 Μαρτίου 2004.
Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 15ης Δεκεμβρίου 2004 για την περιοδική έκθεση 2004 της Επιτροπής σχετικά με την πορεία της Τουρκίας προς την προσχώρηση, Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων C226, 15

Σεπτεμβρίου 2005.

Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 27ης Σεπτεμβρίου 2006 για την περιοδική έκθεση 2005 της Επιτροπής σχετικά με την πορεία της Τουρκίας προς την προσχώρηση, A6-0269/2006, Επίσημη Εφημερίδα της Ε. Ε.. C306 E 15 Δεκεμβρίου 2006.

Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου 28 Σεπτεμβρίου 2005 για την έναρξη των διαπραγματεύσεων Ε.Ε.- Τουρκίας Επίσημη Εφημερίδα της Ε.Ε. C227 E 21 Σεπτεμβρίου 2006.

Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 16 Μαρτίου 2006 σχετικά με το έγγραφο της Επιτροπής του 2005 για την διεύρυνση, Επίσημη Εφημερίδα της Ε.Ε. C291 E 30 Νοεμβρίου 2006

Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 24ης 2007 για τις σχέσεις Ε.Ε. – Τουρκίας P6 TA(2007) 0472.

Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου 21 Μαϊου 2008 σχετικά με την περιοδική έκθεση της Επιτροπής για την πορεία της Τουρκίας προς την προσχώρηση, (2007/2269 (INI)).

Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου 12 Μαρτίου 2009 σχετικά με την περιοδική έκθεση της Επιτροπής 5 Νοεμβρίου 2008 για την πορεία ένταξης της Τουρκίας, COM 2008 674 Final.

Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου 10 Φεβρουαρίου 2010 σχετικά με την περιοδική έκθεση της Επιτροπής για την πορεία ένταξης της Τουρκίας, P7 TA(2010) 0025.

Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου 9 Μαρτίου 2011 για την περιοδική έκθεση της Επιτροπής για την πορεία της Τουρκίας προς την προσχώρηση 2010/C 341 E/12 για την πορεία προς την προσχώρηση P7 TA (2011) 0090.

Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου 29 Μαρτίου 2012 σχετικά με την περιοδική έκθεση της Επιτροπής για την πορεία της Τουρκίας προς την προσχώρηση (2011/2889(RSP)).

Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου 18 Απριλίου 2013 σχετικά με την περιοδική έκθεση της Επιτροπής για την πορεία της Τουρκίας προς την προσχώρηση (2012/2870 (RSP))

Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 13ης Νοεμβρίου 2014 σχετικά με τις ενέργειες της Τουρκίας που προκαλούν εντάσεις στην ΑΟΖ της Κύπρου P8 TA(2016) 0423.

Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 16 Ιουνίου 2015 σχετικά με την έκθεση της Επιτροπής 2014 για την πορεία της Τουρκίας προς την προσχώρηση, (2014 2953 (RSP).
Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 24ης Νοεμβρίου 2016 σχετικά με τις σχέσεις Ε.Ε. – Τουρκίας P8 TA (2016) 0450.
Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 6ης Ιουλίου 2017 σχετικά με της έκθεση της Επιτροπής του 2016 για την πορεία της Τουρκίας προς την προσχώρηση, (2016/ 2308 INI).
Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 29ης Νοεμβρίου του 2018 για την περιοδική έκθεση της Επιτροπής σχετικά με την πορεία της Τουρκίας προς την προσχώρηση, TA8 2018.

Συμβούλιο της Ε.Ε.

Απόφαση αριθ. 3/2000 της 11ης Απριλίου 2000 του Συμβουλίου Σύνδεσης ΕΚ-Τουρκίας L 138, 9 Ιουνίου 2000.
Απόφαση αριθ. 2001/235 του Συμβουλίου της 8ης Μαρτίου 2001 L085, 24 Μαρτίου 2001.
Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 622/98 του Συμβουλίου της 16ης Μαρτίου 1998 L085, 20 Μαρτίου 1998.
Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 764/2000 του Συμβουλίου της 10ης Απριλίου 2000 L 094, 14 Απριλίου 2000.
Κανονισμός (ΕΚ) αριθ.257/2001 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 22ας Ιανουαρίου 2001. L039, 9 Φεβρουαρίου 2001.
Κοινή Θέση (ΕΚ) αρθ. 36/2000, του Συμβουλίου της 13ης Ιουνίου 2000, C240, 23 Αυγούστου, C 240, 23 Αυγούστου 2000.
Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Ανακοινωθέν Τύπου του Συμβουλίου Γενικών Υποθέσεων και Εξωτερικών Σχέσεων, 1251/05 (Presse 241), Λουξεμβούργο 3 Οκτωβρίου 2005.
Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2201 General Affairs Council Meeting, PR 10621/99, Βρυξέλλες, 13 Σεπτεμβρίου 1999.